19672

[illegible]

BOSE PUBLIC LIBRARY
No. 10
VELOOR, KOTTAYAM-686 003

1/7 [illegible]

[illegible]

19672

ശ്രീ.

മാധവനിദാനം

സാരചന്ദ്രിക എന്ന ഭാഷാവ്യാഖ്യാനസഹിതം.

സക്കാർ വൈദ്യൻ വി കേശവനാശാൻ
അവർകളാൽ വ്യാഖ്യാനിക്കപ്പെട്ടത്.

പ്രകാശകന്മാർ,
എസ്. റ്റി. റെഡ്യാർ അൻഡ് സൺസ്,
വിദ്യാഭിവർദ്ധിനി അച്ചുക്കൂടം
കൊല്ലം.

—:*:—

൫-ാം പതിപ്പ് കാപ്പി—൨000

കാപ്പിറൈറ്റ് പ്രകാശകന്മാരിൽ.

1105.

മുഖവുര.

മനുഷ്യരുടെ ജീവിതകാലത്തിൽ ഒന്നാമതായി ആവശ്യപ്പെടുന്നതു ആരോഗ്യമാകുന്നു. ആരോഗ്യമെന്നാൽ അരോഗത (രോഗമില്ലായ്മ) എന്നു ഇവിടെ ഒരു വ്യാഖ്യാനം ചെയ്യേണ്ട ആവശ്യകതയില്ലെങ്കിലും ജനസാമാന്യം ഈ വിഷയത്തിൽ അത്രതന്നെ ശ്രദ്ധ വച്ചിട്ടുണ്ടോ എന്നു പര്യാലോചിക്കുന്നതിനു തുടങ്ങിയാൽ ആ ശ്രമം പത്തിന് ഒമ്പതുകണ്ട് നിഷ്ഫലമാകാതിരിപ്പാൻ തരമില്ലെന്നു പറയേണ്ട ആവശ്യകത ഉണ്ടെന്നു നിശ്ചയംതന്നെ. ഒരു ശിശുപോലും രോഗിയായിത്തീരുന്നതു മനുഷ്യൎക്കു പരിതാപകരമായ ഒരു സംഗതിയാകുന്നു. രോഗം ശക്തിയേയും ദ്രവ്യത്തേയും നശിപ്പിച്ചു കഷ്ടങ്ങളേയും ദാരിദ്ര്യത്തേയും ഉണ്ടാക്കുകയാണ് ചെയ്യുന്നതു. ആമാശയം, പക്വാശയം മുതലായവയുടെ പ്രവൃത്തിയാകുന്ന ഭക്ഷണസാധനങ്ങളെ പചിപ്പിക്ക, ഹൃദയത്തിലുള്ള രക്തത്തെ രക്തനാഡിയിൽകൂടി സഞ്ചരിപ്പിച്ചു ശ്വാസധമനികൾ ശുദ്ധവായുവിനെ അകത്തു നിറയ്ക്കുന്നതിനു ശക്തമാക്കിച്ചെയ്യുക, മുതലായ ശരീരധൎമ്മങ്ങൾക്കു സംഗതിവശാൽ വല്ല തടസ്സവും സംഭവിക്കുന്നകാലത്തു ദേഹത്തിനും തദ്വാരാ മനസ്സിനും ഉണ്ടാകുന്ന പലവിധവ്യാധികളാകുന്നു രോഗങ്ങൾ എന്നു പറയപ്പെടുന്നതു്. രോഗികൾ എന്നാൽ രോഗം ഉള്ളവർ എന്നു പ്രത്യേകം പറയേണ്ടതില്ലല്ലോ. രോഗഹേതുക്കളെ വ്യാവൎത്തിച്ചറിഞ്ഞു അവയുടെ ശമനത്തിന്നു ശാസ്ത്രീയമായ ഒരു നിശ്ചയപ്രകാരവും യുക്ത്യനുസരണമായും ചെയ്യപ്പെടുന്ന പരിഹാരങ്ങളെയാണ് വൈദ്യം അല്ലെങ്കിൽ ചികിത്സ എന്നു പറഞ്ഞുവരുന്നതു്. ഇതിനാൽ ജനങ്ങളുടെ ഇടയിൽ വൈദ്യവിദ്യയ്ക്കു സാൎവ്വത്രികമായ സ്വീകാൎയ്യത്വം അത്യന്താവശ്യകമാകുന്നു എന്നു തെളിയുന്നുണ്ടല്ലോ. ഈവക കൃത്യങ്ങളെ ചെയ്യുന്നതിനു അഭ്യസനം എന്നപോലെതന്നെ പരിചയവും ഉള്ളവർ മാത്രമേ സമൎത്ഥന്മാരായ വൈദ്യന്മാർ എന്ന നാമധേയത്തിന് അൎഹന്മാരാകയുള്ളൂ. പ്രാചീനകാലങ്ങളിൽ വൈദ്യവിഷയകജ്ഞാനത്തിൽ മുമ്പിട്ടു നിന്നിരുന്നവർ യവനന്മാരായിരുന്നു എന്നാണ് ഊഹിക്കപ്പെട്ടിരിക്കുന്നതു. എന്നാൽ അലക്സാണ്ഡർ മഹാരാജാവിന്റെ വൈദ്യപണ്ഡിതന്മാരായ യവനന്മാരാൽപോലും ദുസ്സാധ്യങ്ങളായ അനവധി മഹാരോഗങ്ങളെ ഹിന്ദുവൈദ്യന്മാർ ചികിത്സിച്ചു ഭേദപ്പെടുത്തി എന്നു കേൾക്കുമ്പോൾ പ്രാചീനകാലം മുതല്ക്കു ഈ വിഷയത്തിൽ ഹിന്ദുക്കൾക്കുള്ള അറിവു് സ്പഷ്ടീഭവിക്കുന്നുണ്ടല്ലോ. വൈദ്യവിഷയത്തെപ്പററി പ്രതിപാദിക്കുന്ന പ്രധാന പൂൎവ്വഗ്രന്ഥങ്ങളായി ഇപ്പോൾ കാണപ്പെടുന്നവ ചരകവും സുശ്രുതവും ആകുന്നു. ചരകത്തെ അപേക്ഷിച്ചു അത്യന്തം പ്രധാനവും പ്രാചീനവുമായി ആയുൎവ്വേദം എന്ന ഒരു ഗ്രന്ഥം ഉണ്ടായിരുന്നു. അതു് ധന്വന്തരി ഉണ്ടാക്കിയെന്നാണ് വിചാരിച്ചുവരുന്നതു. ആയുൎവ്വേദം ഒരു ഉപവേദമാകുന്നു. ഋഗ്വേദത്തിന്റെ ഉപവേദമെന്നും അഥൎവ്വവേദത്തിന്റെ ഉപവേദമെന്നും പക്ഷാന്തരങ്ങൾ കാണുന്നുണ്ടു്. ആയുൎവ്വേദം

ക്രിസ്താബ്ദത്തിന്ന് എത്രയോകാലം മുമ്പ് ഉണ്ടായതാണെങ്കിലും മററു ശാസ്ത്രങ്ങളെപ്പോലെ കാലക്രമംകൊണ്ടു മാത്രമേ അതിന്ന പ്രസിദ്ധിസമ്പാദിക്കാൻ കഴിഞ്ഞുള്ളു. ഈ ശാസ്ത്രത്തെ താഴെപ്പറയുന്നപ്രകാരം എട്ടു വലിയ ഭാഗങ്ങളായി വിഭജിക്കാമെന്ന പ്രസിദ്ധനായ ഡാക്ടർ വിത്സൺ അഭിപ്രായപ്പെട്ടിരിക്കുന്നു (൧) ശല്യാഹരണം (ദേഹത്തിൽ തറച്ച ശസ്ത്രകീലാദികളെ എടുത്തു കളയേണ്ട സൂത്രങ്ങൾ) (൨) ശാലാക്യം (സിരാവിധിയെപ്പററിയും മററും) (൩) കായചികിത്സ (ജ്വരാദിരോഗങ്ങളുടെ നിവാരണോപായം) (൪) ഭൂതവിദ്യ (ഭൂതാവേശംകൊണ്ടുണ്ടാകുന്ന രോഗങ്ങളുടെ ചികിത്സ) (൫) കൌമാരഭൃത്യം (ബാലചികിത്സ) (൬) പ്രത്യൌഷധവിധി (ഔഷധപ്രയോഗത്താൽ ഉണ്ടാകുന്ന അപകടപ്രതികാരം) (൭) രസായനതന്ത്രം (കെമിസ്ത്രി എന്നു പറയപ്പെടുന്ന രസവാദശാസ്ത്രം) (൮) വാജീകരണം (അപത്യസന്താനകരമായ പ്രവൃത്തിയെപ്പററിയും മററും) മററുഗ്രന്ഥങ്ങളെ അപേക്ഷിച്ചു അത്യധികം പൌരാണികമായ ചരകവും സുശ്രുതവും പ്രസിദ്ധന്മാരായ ചരകാചാര്യരുടേയും സുശ്രുതാചാര്യരുടേയും ആകുന്നു. ഇവരുടെ കാലത്തെക്കുറിച്ച് ക്ലിപ്തമായ ഒരു അറിവു ഇതേവരെ ലഭിച്ചിട്ടില്ല; ഏതാണ്ടു ആറാം നൂററാണ്ടിൽ ആയിരിക്കാമെന്നു പല മഹാന്മാരും അഭിപ്രായപ്പെടുന്നു സുശ്രുതം എട്ടാംശതാബ്ദത്തിനു മുമ്പായി അറബിഭാഷയിൽ തർജ്ജിമചെയ്തു കാണുന്നതിൽനിന്നും മുമ്പറഞ്ഞകാലം ഏകദേശം ശരിയായിരിക്കാമെന്നു തോന്നുന്നു. ചരകത്തിനും മുമ്പറഞ്ഞപോലെ എട്ടു വിഭജനങ്ങൾ കാണുന്നുണ്ട്. (൧) സൂത്രസ്ഥാനം (ഭിഷഗ് ഭേഷജരസലക്ഷണാദ്യുപയോഗക്രമനിരൂപണം) (൨) നിദാനസ്ഥാനം ജ്വരരക്തപിത്തശ്വാസാദിരോഗോല്പത്തിക്രമനിരൂപണം) (൩) വിമാനസ്ഥാനം (സാങ്ക്രമികം ദോഷവിജ്ഞാനീയം മുതലായതിനെപ്പററി) (൪) ശാരീരസ്ഥാനം (സ്വസ്വകർമ്മ ചോദിതജീവപ്രവേശനീയ അണ്ഡജാദി ശരീരഗുണദോഷനിരൂപണം) (൫) ഇന്ദ്രിയസ്ഥാനം (ശ്രോത്രാദി ഇന്ദ്രിയനിഷ്ഠമായ ശബ്ദാദിഗുണദോഷനിരൂപണത്തെപ്പററിയും അംഗവൈകല്യം ബലക്ഷയം മരണം മുതലായ സംഗതികളെക്കുറിച്ചും മററും) (൬) ചികിത്സാസ്ഥാനം (ആഹാരവിഹാരാധിക്യക്ഷയജങ്ങളായ ജ്വരാദി സർവ്വരോഗങ്ങൾക്കും ശോധനശമനാത്മകമായ ഔഷധപ്രയോഗംകൊണ്ടു ദീർഘായുസ്സായിരിപ്പാനുള്ള ക്രമങ്ങളെപ്പററിയും മററും) (൭) കല്പസ്ഥാനം (വമനവിരേകവസ്തി ഭേഷജമാനസ്ഥാനാദി ഗുണദോഷനിരൂപണം) (൮) സിദ്ധിസ്ഥാനം (ശസ്ത്രസാദ്ധ്യങ്ങളായ അശ്മര്യാദി രോഗനിവർത്തനത്തെപ്പററിയും മററും) ഈ ഗ്രന്ഥം ആത്രേയമഹർഷി അഗ്നിവേശമഹർഷിയോടുപദേശിക്കുന്ന വിധത്തിലാണ് എഴുതപ്പെട്ടിട്ടുള്ളത്. സുശ്രുതം ചരകത്തിനുശേഷം ഉണ്ടായിട്ടുള്ളതാണെന്നു വിചാരിക്കപ്പെടുന്നു. സുശ്രുതത്തിലെ വിഭജനങ്ങൾക്കു ചരകത്തിനോടു ഏതാണ്ടു വൈലക്ഷണ്യമുണ്ടെന്നു പറയാം. ആയുർവ്വേദം ബ്രഹ്മനിൽനിന്നു പ്രജാപതിയും പ്രജാപതിയിൽനിന്നു അശ്വിനേയന്മാരും അവരിൽനിന്നു ഇന്ദ്രനും ഇന്ദ്രനിൽനിന്നു ധന്വന്തരിയും അദ്ദേഹത്തോടു സുശ്രുതനും ഗ്രഹിച്ചു എന്നാ

ണ് ഈ ഗ്രന്ഥങ്ങളിൽ കാണുന്നത്. സുശ്രുതത്തെ ആറുഭാഗമായിട്ടാണു വിഭജിച്ചിരിക്കുന്നതു (൧) സൂത്രസ്ഥാനം (ദേഹനിഷ്പന്നങ്ങളായ പൃഥിവ്യാദി പഞ്ചഭൂതങ്ങളെപ്പററിയും, പലവിധങ്ങളായ രോഗങ്ങളെക്കുറിച്ചും; ശസ്ത്രം ഔഷധം ഇവയുടെ ഗുണാഗുണവിവേചനത്തെക്കുറിച്ചും, ശസ്ത്രക്രിയാനന്തരം കർത്തവ്യങ്ങളായ പഥ്യാഹാരാദ്യനുഷ്ഠാനക്രമത്തെക്കുറിച്ചും പിടകാഗ്രന്ഥ്യാദി മഹാരോഗങ്ങളെക്കുറിച്ചും മററും വിവരിക്കുന്നു) (൨) നിദാനസ്ഥാനം (രോഗലക്ഷണങ്ങളെക്കുറിച്ചും രോഗബീജങ്ങളെക്കുറിച്ചും മററും) (൩) ശാരീരസ്ഥാനം (ശരീരത്തിൻെറ പ്രകൃതിയേയും ഗർഭചികിത്സ മുതലായതിനേയും കുറിച്ചും മററും) (൪) ചികിത്സാസ്ഥാനം (വ്രണം കുഷ്ഠം മേഹം വാതം മുതലായ രോഗങ്ങളുടെ ലക്ഷണങ്ങളും ഋതുകൾക്കുള്ള ചികിത്സ, ഗർഭോദ്ധാരണം, ചില ശസ്ത്രങ്ങളുടെ ഉപയോഗക്രമം മുതലായതിനെക്കുറിച്ചും മററും) (൫) കല്പസ്ഥാനം (ക്ഷേമസാധനങ്ങളേയും പേയസാധനങ്ങളേയും മററും) (൬) ഉത്തരസ്ഥാനം (ശിരോവ്യാധി നേത്രരോഗം പീനസം മുതലായതിനേയും ജ്വരം, അതിസാരം, മോഹാലസ്യം, വിഷൂചിക ഉന്മാദം, മുതലായ രോഗങ്ങളുടെ ചികിത്സാവിധിയെപ്പററിയും മററും ചരകസുശ്രുതങ്ങളെ ക്രോഡീകരിച്ചെഴുതപ്പെട്ടിട്ടുള്ള അഷ്ടാംഗഹൃദയമെന്ന ഗ്രന്ഥമാണ് ഈ വിഷയത്തിൽ പിന്നത്തെ മാന്യതയ്ക്കു പാത്രമായിത്തീൎന്നിട്ടുള്ളതു്. ഇപ്പോൾ നമ്മുടെ മദ്ധ്യകേരളം ഒട്ടുക്ക് പ്രചരിക്കുന്ന ഇതിലും (൧) സൂത്രം (൨) നിദാനം (൩) ശാരീരം (൪) കല്പം (൫) ചികിത്സാ (൬) ഉത്തരം എന്ന ആറു വിഭാഗങ്ങൾ അടങ്ങീട്ടുണ്ട്. ഇതുകളെക്കൊണ്ടുതന്നെ നമ്മുടെ പൂർവന്മാർ വൈദ്യശാസ്ത്രത്തിൽ അതിസമർത്ഥന്മാരായിരുന്നു എന്നു നമുക്ക് ഗ്രഹിക്കാവുന്നതാണ്. ഗോവസൂരികീറിവെയ്ക്കുന്ന ഒരു സൂത്രം ഒരു യൂറോപ്പീയപണ്ഡിതൻ കണ്ടുപിടിച്ചതാണെന്നായിരുന്നു ഇതേവരെയുള്ള ധാരണ. എന്നാൽ എത്രയോ നൂററാണ്ടുകൾക്കു മുമ്പേതന്നെ അതിനെക്കുറിച്ചു ഹിന്ദുക്കളുടെ ആയുർവേദത്തിൽ പ്രസ്താവിച്ചിട്ടുണ്ടെന്ന് ഒരു ഇംഗ്ലീഷ്‌വൈദ്യൻ ബിലാത്തിയിലെ വൈദ്യസംബന്ധമായ സഭയിൽവച്ചു അടുത്തകാലത്തു ചെയ്തിട്ടുള്ള ഒരു പ്രസംഗത്തിൽനിന്നും മനസ്സിലാക്കുമ്പോൾ ഹിന്ദുഭിഷഗ്വരന്മാൎക്കുണ്ടാകുന്ന ചാരിതാൎത്ഥ്യം അല്പമൊന്നുമല്ല. ഉത്തമഗോത്രജന്മാരെന്നു അഭിമാനിക്കുന്ന ഹിന്ദുക്കൾ ശസ്ത്രക്രിയയിലും വിചക്ഷണന്മാരായിരുന്നുവോ എന്നു ശങ്കിക്കുന്നതായാൽ അതു സുശ്രുതം എന്ന ഗ്രന്ഥത്തിൻെറ ആദിമാദ്ധ്യായങ്ങൾ വായിക്കുന്നതോടുകൂടി ബാഷ്പീഭവിച്ചുപോകുമെന്നു ബോധപ്പെടുന്നതാണ്. ചരകം ഔഷധപ്രയോഗപ്രധാനവും സുശ്രുതം ശസ്ത്രപ്രയോഗപ്രധാനവുമാണ്. സുശ്രുതത്തിലെ ശസ്ത്രക്രിയയേ എട്ടായി വിഭജിച്ചിരിക്കുകയാണ്. അവ ഛേദനം ഭേദനം, ഇഷ്ട്യം, ലേഖനം, വേധനം, ആഹാൎയ്യം, പിസ്രാവണം, സീവനം എന്നു എട്ടാകുന്നു. ശസ്ത്രങ്ങളിൽ യന്ത്രം, ശസ്ത്രം, ക്ഷാരം, അഗ്നി, ശലാകം, ശൃംഗം, അലാബു, ജളൂകം ഇവ പ്രധാനങ്ങളാണ്. ഐതിഹാസികകാലത്തിനു മുമ്പുണ്ടായിരുന്ന വൈദ്യശാസ്ത്രത്തെയാണ് ഇപ്പോൾ ആയുർവേദമെന്നു വ്യവഹരിച്ചുവരുന്നതു്. ഇ

ങ്ങിനെ ഒരു ഗ്രന്ഥം കാണപ്പെടാത്തതുകൊണ്ടു വൈദ്യവിഷയമായ (എല്ലാ ഗ്രന്ഥങ്ങൾക്കുംകൂടി) ഇങ്ങനെ ഒരു പേർ സമഷ്ടിയായി കല്പിച്ചിരിക്കയാണ് എന്നേ ഊഹിപ്പാൻ വഴികാണുന്നുള്ളു. പൂർവന്മാരായ ഹിന്തുവൈദ്യന്മാരുടേയും ഇക്കാലത്തുള്ള ഹിന്തുവൈദ്യന്മാരുടേയും ഈ വിഷയത്തിലുള്ള സാമർത്ഥ്യത്തെ താരതമ്യവിവേചനം ചെയ്തുനോക്കുന്നതായാൽ പേരിനുകൂടി അർഹരായിട്ടുള്ളവർ എണ്ണത്തിൽ ചുരുങ്ങുമെന്നുള്ളതു തീർച്ചതന്നെ. ഇപ്പോഴത്തെ വൈദ്യന്മാരെത്തന്നെ ഇംഗ്ലീഷ് വൈദ്യന്മാരെന്നും നാട്ടുവൈദ്യന്മാരെന്നും തരംതിരിക്കേണ്ടിയിരിക്കുന്നു. ഇംഗ്ലീഷ് വൈദ്യന്മാർ പഠിപ്പിനേയും പരിചയത്തേയും സശ്രദ്ധം സമ്പാദിക്കുന്നതിനാൽ അവരെക്കൊണ്ടുണ്ടാകുന്നിടത്തോളം ഉപകാരം നാട്ടുവൈദ്യന്മാരെക്കൊണ്ടുണ്ടാകുന്നില്ലെന്നു ധാവക്കും അനുഭവം വന്നിട്ടുള്ള ഒരുകാര്യമാണല്ലോ. സൂക്ഷ്മമായി പ്രവർത്തിച്ചാൽ ശസ്ത്രക്രിയയെ ഒഴിച്ചു നാട്ടുചികിത്സകൊണ്ടുണ്ടാകാവുന്നേടത്തോളം ഗുണം ഇംഗ്ലീഷ് ചികിത്സകൊണ്ടുണ്ടാവുകയില്ലെന്നു സധൈര്യം പറയാവുന്നതാണ്. അങ്ങിനെ പ്രവർത്തിക്കുന്നതിൽ അസമർത്ഥന്മാരായി തീരുന്നതിനുള്ള കാരണം രോഗബീജോല്പാദനത്തെ കണ്ടുപിടിച്ചു തദനുസാരമായി ചികിത്സിക്കാൻ ഉദ്യമിക്കായ്കതന്നെ. ഇപ്പോഴത്തെ ദേശകാലാവസ്ഥയെ അനുസരിച്ചുനോക്കിയാൽ ഈ വിഷയത്തിൽ ജ്ഞാനം സമ്പാദിക്കുന്നതിനു ഇംഗ്ലീഷ് സംസ്കൃതം എന്നീ രണ്ടുഭാഷകളും അറിഞ്ഞിരിക്കേണ്ടതു നിർബന്ധിതമത്രേ. സംസ്കൃതഭാഷയിലുള്ള ചരകം, സുശ്രുതം, അഷ്ടാംഗസംഗ്രഹം അഷ്ടാംഗഹൃദയം മുതലായ പ്രൌഢഗ്രന്ഥങ്ങൾക്കു സാരമായ വ്യാഖ്യാനങ്ങൾ ഇംഗ്ലീഷ് പണ്ഡിതന്മാർ ചെയ്തിട്ടുള്ളതിനെ തദ്ഭാഷാസഹായം കൂടാതെ അറിയാൻ എളുപ്പമുണ്ടാകുന്നതല്ലല്ലോ. അപ്രകാരം തന്നെ നാട്ടുവൈദ്യശാലയിൽ പ്രവേശം ലഭിക്കുന്നതിനും സംസ്കൃഭാഷയിൽ അതിയായ ജ്ഞാനം ആവശ്യപ്പെടുന്നു. ഈ ഭാഷകളിൽ സാധാരണ ജ്ഞാനംപോലും ലഭിച്ചിട്ടില്ലാത്ത ആളുകളാകുന്നു ഇപ്പോൾ വൈദ്യന്മാരുടെ വേഷത്തിൽ അധികമായി കാണപ്പെടുന്നതു. ചികിത്സാവിഷയത്തിൽ രോഗോത്പത്തിയെക്കുറിച്ചുള്ള അറിവ് അത്യന്തം ബലവത്തായ ഒന്നാകുന്നു എങ്കിലും ആ വിഷയത്തെ സവിസ്തരം പ്രതിപാദിക്കുന്ന ഗ്രന്ഥം ഒന്നുംതന്നെ സാധാരണന്മാരായ വൈദ്യന്മാരെ സഹായിക്കുന്നില്ലെന്നു പറയേണ്ടിയിരിക്കുന്നു. ആയുർവേദശാഖയിൽ മുമ്പറഞ്ഞ ചരകാദികൾ പ്രൌഢകൃതികളാണെങ്കിലും രോഗോല്പത്തിയെ അറിയുന്നതിനുള്ള നിദാനം എന്ന വിഷയത്തെ സംബന്ധിച്ചേടത്തോളം മാധവാചാര്യർ സംസ്കൃതഭാഷയിൽ എഴുതിയിട്ടുള്ള മാധവനിദാനമാകുന്നു പ്രശസ്തിയ്ക്കു അർഹമായിട്ടുള്ളതു് നിദാനസ്ഥാനത്തെ കാരോരുത്തരും മററു സ്ഥാനങ്ങളോടുകൂടി സംഗ്രഹിച്ച് എഴുതിയിട്ടുള്ളതല്ലാതെ ഗ്രഥതപങ്ങളെ അപഗ്രഥിച്ചു ലോകോപകാരമാംവണ്ണം നിദാനരൂപങ്ങളെ മാധവാചാര്യർ മാത്രമേ വിസ്തരിച്ചെഴുതിയിട്ടുള്ളു എന്നു പറയുമ്പോൾ അദ്ദേഹത്തിൻെറ നേർക്കു നമുക്കുണ്ടാകാവുന്ന ബഹുമാനം അല്പമൊന്നുമല്ല. മാധവനിദാനം മാധവാചാര്യർ എഴുതിയിട്ടുള്ളതാണെന്നു മുൻപ

റഞ്ഞുവല്ലൊ. ഇദ്ദേഹം മാധവാചാൎയ്യന്റെ പുത്രനും പ്രസിദ്ധനും വേദവേദാംഗഭാഷ്യകാരനും മാധവവിദ്യാരണ്യൻ എന്ന അപരനാമധേയത്തോടു കൂടിയവനും ആയ സായനന്റെയും ഭോഗനാഥന്റെയും സഹോദരനുമായ ഒരു വൈഷ്ണവപണ്ഡിതനാകുന്നു. ഇദ്ദേഹം പതിനഞ്ചാംനൂററാണ്ടിൽ ജീവിച്ചിരുന്നു എന്നു വിചാരിക്കപ്പെട്ടുവരുന്നു. മാധവനിദാനം കൂടാതെ സൎവദൎശനസംഗ്രഹം, സംക്ഷേപശംകരവിജയം മുതലായ അനേകം കൃതികളും ഉണ്ടാക്കീട്ടുണ്ടു്. കൂടാതെ മുൻപറഞ്ഞ വിജയനഗരവാസിയായ സായനാചാൎയ്യനോടുകൂടി ഋഗ്വേദത്തിന്റെ വ്യാഖ്യാനം എഴുതിയിട്ടുണ്ടു് സായനൻവിജയനഗരം രാജാവിന്റെ മന്ത്രിയുമായിരുന്നു. മാധവാചാൎയ്യനെക്കുറിച്ചു് ജൈമിനിയുടെ ന്യായമാലാവിസ്തരത്തിൽ താഴെപ്പറയുംപ്രകാരം പ്രസ്താവിച്ചുകാണുന്നു.

"ശ്രുതസ്മൃതസദാചാര പാലകോമാധവോബുധഃ
സ്മാൎത്തംവ്യാഖ്യായസൎവാൎത്ഥം ദ്വിജാൎത്ഥശ്രൌതമുദ്യതഃ"

ഇത്രത്തോളം പ്രസിദ്ധിയേറിയ മാധവാചാൎയ്യന്റെ ഗ്രന്ഥമായ മാധവനിദാനത്തിനു ഇതേവരെ ഒരു നല്ല വ്യാഖ്യാനം ഉണ്ടായിരുന്നില്ലെന്നു പറയുമ്പോൾ രോഗങ്ങളുടെ മൌലതത്വങ്ങളിൽ അജ്ഞാതന്മാരായിട്ടുള്ള വൈദ്യന്മാരിൽ നിന്നും ജനങ്ങൾക്കു ഉണ്ടാകാവുന്ന സങ്കടത്തിന്റെ ഒരു തോതു് നിൎണ്ണയിക്കാവുന്നതാണല്ലൊ. എന്നാൽ സാഹിത്യകമായി വിദ്വാൻ എന്ന പ്രശസ്തിയോടുകൂടിയവരും ഗ്രന്ഥനിൎമ്മിതിയിൽ അശ്രാന്തപരിശ്രമനും ആയുൎവേദതത്വജ്ഞന്മാരിൽ ഒട്ടും അപ്രധാനനല്ലാത്ത ആളും സൎക്കാർ വൈദ്യനും ആയ മ. രാ രാ. പരവൂർ വീ. കേശവനാശാനവൎകളെക്കൊണ്ടു മാധവനിദാനത്തെ വ്യാഖ്യാനിപ്പിച്ചു എന്റെ സ്വന്ത ചെലവിന്മേൽ അച്ചടിച്ചു ഇതാ പുറത്താക്കിയിരിക്കുന്നു. മൂലശ്ലോകംകൊണ്ടു വിഷയവ്യാപ്തി ചുരുങ്ങിയിട്ടുണ്ടെന്നു തോന്നിയിട്ടുള്ള ഭാഗങ്ങളിൽ ചരകൻ, സുശ്രുതൻ, ഖരനാദൻ മുതലായ ഭിഷഗ്വരന്മാരുടെ അഭിപ്രായങ്ങളെക്കൂടെ ഉദ്ധരിച്ചു സ്വീകരിക്കുകയും അവയ്ക്കും വ്യക്തമായ വ്യാഖ്യാനംചെയ്കയും ചെയ്തിട്ടുണ്ടു്. സമുദ്രമദ്ധ്യത്തിൽപെട്ടു കരകാണാതെ ഓളങ്ങളിൽ വ്യതിചലിച്ചുഴലുന്നവിധം പഠിതാവു വിഷമിക്കത്തക്കവണ്ണം പദ്യങ്ങൾക്കു ഗഹനങ്ങളായ വ്യാഖ്യാനങ്ങളെഴുതാൻ ആശാനവൎകൾ തുനിഞ്ഞിട്ടില്ലെന്നു സഹൃദയന്മാർ ഐകകണ്ഠ്യേന സമ്മതിക്കുന്നതാണു്. എന്റെ അപേക്ഷയെ ഉപേക്ഷിക്കാതെ ആശാനവൎകൾ ഈ ഗ്രന്ഥത്തിനു ഇങ്ങിനെ സുഗ്രഹമായ ഒരു വ്യാഖ്യാനം എഴുതിത്തന്നതിലേക്കു ഞാൻ പ്രത്യേകം കൃതജ്ഞനായിരിക്കുന്നു.

൨൪—൧൦—൯൮.

എന്നു് എസ്. റി. റെഡ്യാർ.
"വിദ്യാഭിവൎദ്ധിനി" അച്ചുക്കൂടം-കൊല്ലം

വിഷയസംകേതസൂചി.

പുറം	വിഷയവിവരം
൧	പഥ്യലക്ഷണനിർണ്ണയം
൩	ജ്വരോല്പത്തി
൪	ജ്വരസംപ്രാപ്തി
”	ജ്വരലക്ഷണം
”	ജ്വരത്തിന്റെ പൂർവ്വരൂപങ്ങൾ
”	പൂർവ്വരൂപവിശേഷലക്ഷണം
൫	വാതജ്വരലക്ഷണം
”	പിത്തജ്വരലക്ഷണം
”	കഫജ്വരലക്ഷണം
൬	വാതപിത്തജ്വരലക്ഷണം
”	വാതശ്ലേഷ്മജ്വരലക്ഷണം
”	ശ്ലേഷ്മപിത്തജ്വരലക്ഷണം
”	സന്നിപാതജ്വരലക്ഷണം
൭	സന്നിപാതങ്ങളുടെ അവധി
൮	സാദ്ധ്യാസാദ്ധ്യങ്ങൾ
”	സന്ധികലക്ഷണം
”	അന്തകലക്ഷണം
”	രുഗ്ദാഹലക്ഷണം
”	ചിത്തവിഭ്രമലക്ഷണം
൧൦	ശീതാംഗലക്ഷണം
”	തന്ദ്രികലക്ഷണം
”	കണ്ഠകുബ്ജലക്ഷണം
”	കർണ്ണകലക്ഷണം
൧൧	ഭുഗ്നനേത്രലക്ഷണം
”	രക്തഷ്ഠീവിലക്ഷണം
”	പ്രലാപകലക്ഷണം
”	ജിഹ്വകലക്ഷണം
”	അഭിന്യാസലക്ഷണം
൧൨	ഹാരിദ്രകലക്ഷണം
൧൩	അഭിന്യാസസംപ്രാപ്തി
”	അഭിന്യാസജ്വരലക്ഷണം
൧൪	ആഗന്തുജ്വരം
”	വിഷഹേതുവായിട്ടുണ്ടാകുന്ന ജ്വരത്തിന്റെ ലക്ഷണം
”	ഓഷധിഗന്ധം ഹേതുവായിട്ടുള്ള ജ്വരത്തിന്റെ ലക്ഷണം
”	കാമം ഹേതുവായിട്ടുള്ള ജ്വരത്തിന്റെ ലക്ഷണം
൧൫	ഭയം ഹേതുവായിട്ടും ശോകംഹേതുവായിട്ടും ക്രോധംഹേതുവായിട്ടും ഉണ്ടാകുന്ന ജ്വരത്തിന്റെ ലക്ഷണങ്ങൾ
”	വിഷമജ്വരോല്പത്തി
”	സന്തതാദിവിഷമജ്വരഭേദങ്ങൾ

പുറം	വിഷയവിവരം
൧൬	സന്തതജ്വരം
”	സന്തതാദിജ്വരങ്ങൾ
൧൭	തൃതീയകജ്വരം
”	ചാതുർത്ഥകജ്വരം
”	ചാതുർത്ഥകാദിജ്വരവിപര്യയങ്ങൾ
൧൮	വാതബലാസകജ്വരലക്ഷണം
”	പ്രലേപകജ്വരലക്ഷണം
”	വിഷമജ്വരവിശേഷം
൧൯	രസാദിധാതുഗതജ്വരലക്ഷണങ്ങൾ
൨൦	പ്രാകൃതജ്വരവും വൈകൃതജ്വരവും
൨൧	അന്തർവേഗജ്വരലക്ഷണം
”	ബഹിർവേഗജ്വരലക്ഷണം
”	ആമജ്വരലക്ഷണം
൨൨	പച്യമാനജ്വരലക്ഷണം
”	നിരാമജ്വരലക്ഷണം
”	സാദ്ധ്യജ്വരലക്ഷണം
”	അസാദ്ധ്യജ്വരലക്ഷണം
”	ഗംഭീരജ്വരലക്ഷണം
൨൩	അസാദ്ധ്യജ്വരലക്ഷണം
”	ജ്വരവിമോചനത്തിന്റെ പൂർവ്വരൂപം
൨൪	ജ്വരമുക്തലക്ഷണം
”	അതിസാരനിദാനം
”	അതിസാരസംപ്രാപ്തി
൨൫	സർവ്വാതിസാരപൂർവ്വരൂപം
”	വാതാതിസാരലക്ഷണം
”	പിത്താതിസാരലക്ഷണം
”	കഫാതിസാരലക്ഷണം
”	സന്നിപാതാതിസാരലക്ഷണം
൨൬	ശോകാതിസാരലക്ഷണം
”	ആമാതിസാരലക്ഷണം
”	എല്ലാ അതിസാരങ്ങളുടെയും ആമലക്ഷണവും പക്വലക്ഷണവും
൨൭	രക്താതിസാരം
”	പ്രവാഹികാസംപ്രാപ്തി
”	വാതപ്രവാഹികാദിലക്ഷണം
”	അതിസാരനിവൃത്തിലക്ഷണം
൨൮	ഗ്രഹണീരോഗനിദാനം
”	ഗ്രഹണീസാമാന്യലക്ഷണം
൩൦	ഗ്രഹണീരോഗപൂർവ്വരോഗങ്ങൾ
”	വാതഗ്രഹണീനിദാനം
”	വാതഗ്രഹണീലക്ഷണം
൩൧	കഫഗ്രഹണീലക്ഷണം
”	സന്നിപാതഗ്രഹണീലക്ഷണം
൩൨	അർശോരോഗനിദാനം

പുറം	വിഷയവിവരം
൩൩	വാതാർശോനിദാനം
,,	പിത്താർശോ നിദാനം
,,	കഫാർശോ നിദാനം
,,	ചേദ്വാർശസ്സ്
,,	ത്രിദോഷാർശസ്സ്
൩൪	അർശസിന്റെ പൂർവ്വരൂപങ്ങൾ
,,	വാതാർശോലക്ഷണം
,,	പിത്താർശോലക്ഷണം
൩൫	കഫാർശോലക്ഷണം
,,	സന്നിപാതാർശസ്സിന്റെയും സഹജാർശസ്സിന്റെയും ലക്ഷണങ്ങൾ
,,	രക്താർശോലക്ഷണം
൩൬	രക്താർശസ്സിന്റെ ദോഷഭേദലക്ഷണം
൩൭	സാദ്ധ്യാസാദ്ധ്യലക്ഷണങ്ങൾ
൩൮	ചർമ്മകീലലക്ഷണം
൩൯	അഗ്നിമാന്ദ്യനിദാനം
,,	അഗ്നിലക്ഷണം
൪൦	അജീർണ്ണനിദാനം
,,	അജീർണ്ണത്തിനുള്ള കാരണങ്ങൾ
൪൧	ആമാജീർണ്ണലക്ഷണം
,,	വിദഗ്ദ്ധാജീർണ്ണലക്ഷണം
,,	വിഷ്ടബ്ധാജീർണ്ണലക്ഷണം
,,	രസശേഷാജീർണ്ണലക്ഷണം
,,	അജീർണ്ണോപദ്രവങ്ങൾ
,,	വിഷൂചികാനിദാനം
൪൨	വിഷൂചികാലക്ഷണം
,,	അലസകലക്ഷണം
൪൩	വിലംബികാലക്ഷണം
,,	വിഷൂചികയുടേയും അലസകത്തിന്റെയും അസാദ്ധ്യലക്ഷണം
,,	ജീർണ്ണാഹാരലക്ഷണം
൪൪	ക്രിമിനിദാനം
,,	ആഭ്യന്തരക്രിമിലക്ഷണം
൪൫	കഫോത്ഭവങ്ങളായ ക്രിമികളുടെ ലക്ഷണം
,,	രക്തജങ്ങളായക്രിമികളുടെലക്ഷണം
,,	പുരീഷജങ്ങളായക്രിമികളുടെലക്ഷണം
൪൬	പാണ്ഡുരോഗാദിനിദാനം
,,	പൂർവ്വരൂപം
൪൭	വാതപാണ്ഡുരോഗലക്ഷണം
,,	പിത്തപാണ്ഡുരോഗലക്ഷണം
,,	കഫപാണ്ഡുരോഗലക്ഷണം
,,	സന്നിപാതപാണ്ഡുരോഗലക്ഷണം
,,	മണ്ണുതിന്നുവുണ്ടാകുന്ന പാണ്ഡുരോഗത്തിന്റെ ലക്ഷണം
൪൮	അസാദ്ധ്യലക്ഷണം
൪൯	കാമിലാലക്ഷണം
,,	കാമിലയുടെ അസാദ്ധ്യലക്ഷണം
൪൯	കുംഭകാമിലയുടെഅസാദ്ധ്യലക്ഷണം
,,	ഹലീമകലക്ഷണം
൫൦	രക്തപിത്തനിദാനം
,,	രക്തപിത്തത്തിന്റെ പൂർവ്വരൂപം
,,	കഫരക്തപിത്തലക്ഷണം
,,	വാതരക്തപിത്തലക്ഷണം
൫൧	പൈത്തികരക്തപിത്തനിദാനം
,,	സംസൃഷ്ടരക്തപിത്തത്തിന്റെയും സന്നിപാതരക്തപിത്തത്തിന്റെയും ലക്ഷണം
,,	സാദ്ധ്യാസാദ്ധ്യലക്ഷണം
൫൨	രക്തപിത്തത്തിന്റെഉപദ്രവം
൫൩	രാജയക്ഷ്മക്ഷതക്ഷീണനിദാനം
൫൪	രാജയക്ഷ്മാവിന്റെപൂർവ്വരൂപം
,,	ത്രിരാജയക്ഷ്മലക്ഷണം
,,	ഏകാദശരൂപം
൫൫	സാദ്ധ്യാസാദ്ധ്യലക്ഷണം
൫൬	വ്യവായശോഷിലക്ഷണം
,,	വാതശോകശോഷിലക്ഷണം
,,	വാർദ്ധക്യശോഷിലക്ഷണം
,,	അദ്ധ്വപ്രശോഷിലക്ഷണം
,,	വ്യായാമശോഷിലക്ഷണം
൫൭	വ്രണശോഷലക്ഷണം
,,	ഉരക്ഷതത്തിന്റെ നിദാനവുംലക്ഷണവും
൫൮	പൂർവ്വരൂപം
,,	ക്ഷതക്ഷീണങ്ങളുടെ അസാധാരണലക്ഷണം
,,	സാദ്ധ്യാസാദ്ധ്യലക്ഷണം
,,	കാസനിദാനം
൫൯	വാതകാസലക്ഷണം
,,	പിത്തകാസലക്ഷണം
,,	കഫകാസലക്ഷണം
,,	ക്ഷതകാസലക്ഷണം
൬൦	ക്ഷയകാസലക്ഷണം
,,	സാദ്ധ്യാസാദ്ധ്യലക്ഷണം
൬൧	ഹിക്കാശ്വാസനിദാനം
,,	ഹിക്കിളിന്റെസ്വരൂപവുംനിരുക്തിയും
,,	ഹിക്കിളിന്റെപൂർവ്വരൂപങ്ങൾ
,,	അന്നജാലക്ഷണം
൬൨	യമളാലക്ഷണം
,,	ക്ഷുദ്രലക്ഷണം
,,	ഗംഭീരാലക്ഷണം
,,	മഹതീലക്ഷണം
,,	സാദ്ധ്യലക്ഷണം
൬൩	ശ്വാസത്തിന്റെപൂർവ്വരൂപം
,,	ശ്വാസത്തിന്റെ സംപ്രാപ്തി

പൃ൦	വിഷയവിവരം.
൬൩	മഹാശ്വാസലക്ഷണം
,,	ഊൎദ്ധ്വശ്വാസലക്ഷണം
൬൪	ഛിന്നശ്വാസലക്ഷണം
,,	തമകശ്വാസലക്ഷണം
൬൫	ക്ഷുദ്രശ്വാസലക്ഷണം
,,	സാദ്ധ്യാസാദ്ധ്യലക്ഷണം
൬൬	സ്വരഭേദനിദാനം
,,	വാതസ്വരഭേദലക്ഷണം
,,	പിത്തസ്വരഭേദലക്ഷണം
൬൭	കഫസ്വരഭേദലക്ഷണം
,,	സന്നിപാതസ്വരഭേദലക്ഷണം
,,	ക്ഷയജസ്വരഭേദലക്ഷണം
,,	മേദസ്സ്വരഭേദലക്ഷണം
,,	അസാദ്ധ്യലക്ഷണം
൬൮	അരോചകനിദാനം
,,	പിത്താരോചകത്തിന്റെയും കഫാരോചകത്തിന്റെയും ലക്ഷണം
,,	ശോകാദ്യരോചകലക്ഷണം
൬൯	ഛൎദ്ദിനിദാനം
,,	പൂൎവ്വരൂപലക്ഷണം
,,	വാതഛൎദ്ദിലക്ഷണം
൭൦	പിത്തഛൎദ്ദിലക്ഷണം
,,	കഫഛൎദ്ദിലക്ഷണം
,,	സന്നിപാതഛൎദ്ദിലക്ഷണം
,,	അസാദ്ധ്യലക്ഷണം
൭൧	ആഗന്തുഛൎദ്ദിലക്ഷണം
,,	ക്രിമിഛൎദ്ദിലക്ഷണം
,,	സാദ്ധ്യാസാദ്ധ്യലക്ഷണം
൭൨	തൃഷ്ണാനിദാനം
,,	ജനകധാമജതൃഷ്ണാസംപ്രാപ്തി
,,	വാതതൃഷ്ണാലക്ഷണം
,,	പിത്തതൃഷ്ണാലക്ഷണം
൭൩	കഫതൃഷ്ണാലക്ഷണം
,,	ക്ഷതതൃഷ്ണാലക്ഷണം
,,	ക്ഷയതൃഷ്ണാലക്ഷണം
൭൪	ആമതൃഷ്ണാലക്ഷണം
,,	അന്നതൃഷ്ണാലക്ഷണം
,,	ഉപസൎഗ്ഗതൃഷ്ണാലക്ഷണം
,,	അസാദ്ധ്യലക്ഷണം
൭൫	മൂൎച്ഛാഭ്രമനിദ്രാതന്ദ്രാസന്ന്യാസനിദാനം
,,	പൂൎവ്വരൂപം
,,	വാതമൂൎച്ഛാലക്ഷണം
൭൬	പിത്തമൂൎച്ഛാലക്ഷണം
,,	കഫമൂൎച്ഛാലക്ഷണം
,,	സന്നിപാതമൂൎച്ഛാലക്ഷണം
,,	രക്തമൂൎച്ഛാസംപ്രാപ്തി
,,	വിഷമദ്യമൂൎച്ഛകൾ

പൃ൦	വിഷയവിവരം
൭൭	രക്തജാതിമൂൎച്ഛാത്രയലക്ഷണം
,,	മൂൎച്ഛാദിഭേദം
,,	തന്ദ്രാലക്ഷണം
൭൮	സന്ന്യാസത്തിനു മൂൎച്ഛാദികളിൽനിന്നുള്ള ഭേദം
,,	സന്ന്യാസലക്ഷണം
,,	പാനാത്യയപരമദപാനാജീൎണ്ണപാനവിഭ്രമനിദാനം
൭൯	പൂൎവ്വമദലക്ഷണം
,,	മദ്ധ്യമദലക്ഷണം
,,	അന്ത്യമദലക്ഷണം
൮൦	ചതുൎത്ഥമദലക്ഷണം
,,	വാതമദാത്യയലക്ഷണം
൮൧	പിത്തമദാത്യയലക്ഷണം
,,	കഫമദാത്യയലക്ഷണം
,,	സന്നിപാതമദാത്യയലക്ഷണം
,,	പരമദലക്ഷണം
,,	പാനാജീൎണ്ണലക്ഷണം
,,	പാനവിഭ്രമലക്ഷണം
,,	അസാദ്ധ്യലക്ഷണം
൮൨	ഉപദ്രവം
,,	ദാഹനിദാനം
,,	രക്തദാഹലക്ഷണം
൮൩	പിത്തദാഹലക്ഷണം
,,	തൃഷ്ണാനിരോധലക്ഷണം
,,	ധാതുക്ഷയദാഹലക്ഷണം
,,	മൎമ്മാഭിഘാതലക്ഷണം
,,	ഉന്മാദഭൂതോന്മാദനിദാനം
൮൪	സാമാന്യഹേതുവും സംപ്രാപ്തിയും
,,	സാമാന്യലക്ഷണം
,,	വാതോന്മാദലക്ഷണം
൮൫	പിത്തോന്മാദനിദാനം
,,	കഫോന്മാദലക്ഷണം
൮൬	സന്നിപാതോന്മാദലക്ഷണം
,,	ശോകാദ്യുന്മാദലക്ഷണം
,,	വിഷോന്മാദലക്ഷണം
,,	അസാദ്ധ്യലക്ഷണം
,,	ഭൂതോന്മാദസാമാന്യലക്ഷണം
൮൭	ദേവഗ്രഹപീഡിതലക്ഷണം
,,	അസുരഗ്രഹപീഡിതലക്ഷണം
,,	ഗന്ധൎവ്വഗ്രഹപീഡിതലക്ഷണം
,,	യക്ഷഗ്രഹപീഡിതലക്ഷണം
൮൮	പിതൃഗ്രഹപീഡിതലക്ഷണം
,,	ഭുജംഗമഗ്രഹപീഡിതലക്ഷണം
,,	രാക്ഷസഗ്രഹപീഡിതലക്ഷണം
,,	പിശാചഗ്രഹപീഡിതലക്ഷണം
൮൯	ദേവാദിഗ്രഹണകാലം
൯൦	അപസ്മാരനിദാനം

പുറം	വിഷയവിവരം
൯൦	പൂർവ്വരൂപം
,,	വാതാപസ്മാരലക്ഷണം
,,	പിത്താപസ്മാരലക്ഷണം
,,	കഫാപസ്മാരലക്ഷണം
,,	സന്നിപാതാപസ്മാരലക്ഷണം
൯൧	അപസ്മാരാവധി
,,	വാതവ്യാധിനിദാനം
൯൨	വ്യാധിതവ്യാധികൾ
,,	കോഷ്ഠാശ്രിതവാതലക്ഷണം
,,	സർവ്വാംഗകുപിതവാതലക്ഷണം
,,	ഗുദസ്ഥിതവാതലക്ഷണം
൯൩	ആമാശയസ്ഥിതവാതലക്ഷണം
,,	പക്വാശയസ്ഥിതവാതലക്ഷണം
,,	ശ്രോത്രാദീന്ദ്രിയഗതവാതലക്ഷണം
,,	ത്വഗ്ഗതവാതലക്ഷണം
,,	അസൃഗ്ഗതവാതലക്ഷണം
,,	മാംസമേദോഗതവാതലക്ഷണം
,,	മജ്ജാസ്ഥികുപിതവാതലക്ഷണം
൯൪	ശുക്ലഗതവാതലക്ഷണം
,,	സിരാഗതവാതലക്ഷണം
,,	സ്നായുഗതവാതലക്ഷണം
,,	സന്ധിഗതവാതലക്ഷണം
,,	പിത്തകഫാവൃതപ്രാണാദിലക്ഷണം
൯൫	ആക്ഷേപകസാമാന്യലക്ഷണം
,,	അപതന്ത്രകലക്ഷണം
,,	അപതാനകലക്ഷണം
,,	ദണ്ഡവാതലക്ഷണം
൯൬	ധനുർവാതലക്ഷണം
,,	അന്തരായാമലക്ഷണം
,,	ബാഹ്യായാമലക്ഷണം
,,	അസാദ്ധ്യലക്ഷണം
,,	പക്ഷവധലക്ഷണം
൯൭	സർവ്വാംഗരോഗലക്ഷണം
,,	പക്ഷവധത്തിന്റെ സാദ്ധ്യാസാദ്ധ്യലക്ഷണം
,,	അർദ്ദിതലക്ഷണം
൯൮	അർദ്ദിതത്തിന്റെ സാദ്ധ്യാസാദ്ധ്യലക്ഷണം
,,	ആക്ഷേപകം തുടങ്ങി അർദ്ദിതാന്തം വരെയുള്ള വാതങ്ങളുടെ വേഗം
,,	ഹനുഗ്രഹലക്ഷണം
,,	മന്യാസ്തംഭലക്ഷണം
,,	ജിഹ്വാസ്തംഭലക്ഷണം
,,	സിരാഗ്രഹലക്ഷണം
൯൯	ഗൃദ്ധ്രസീലക്ഷണം
,,	വിശ്വാചീലക്ഷണം
,,	ക്രോഷ്ടുകശീർഷലക്ഷണം
,,	ഖഞ്ജപംഗുലക്ഷണം
൯൯	കലായഖഞ്ജലക്ഷണം
,,	വാതകണ്ടകലക്ഷണം
,,	പാദദാഹലക്ഷണം
൧൦൦	പാദഹർഷലക്ഷണം
,,	അംസശോഷത്തിന്റെയും അപബാഹുകത്തിന്റെയും ലക്ഷണം
,,	മൂകമിന്മിനഗൽഗദലക്ഷണം
,,	തൂനീലക്ഷണം
,,	പ്രതിതൂനീലക്ഷണം
൧൦൧	പ്രത്യാദ്ധ്മാനലക്ഷണം
,,	വാതാഷ്ഠീലാലക്ഷണം
,,	പ്രത്യഷ്ഠീലലക്ഷണം
,,	മൂത്രരോധനീലക്ഷണം
,,	വേപഥുലക്ഷണം
,,	ഖല്ലീലക്ഷണം
,,	അനുക്തവാതരോഗലക്ഷണം
,,	സാദ്ധ്യാസാദ്ധ്യലക്ഷണം
,,	വാതോപദ്രവം
,,	അസാദ്ധ്യലക്ഷണം
,,	അവികൃതവാതലക്ഷണം
,,	വാതരക്തനിദാനം
൧൦൩	പൂർവ്വരൂപം
,,	വാതാധികമായ വാതരക്തത്തിന്റെ ലക്ഷണം
൧൦൪	രക്താധികമായ വാതരക്തത്തിന്റെ ലക്ഷണം
,,	പിത്താധികമായ വാതരക്തത്തിന്റെ ലക്ഷണം
,,	കഫാധികമായ വാതരക്തത്തിന്റെ ലക്ഷണം
,,	വാതരക്തത്തിന്റെ സ്ഥാനം
,,	വാതരക്തസാദ്ധ്യാസാദ്ധ്യവിഭാഗം
൧൦൫	ഊരുസ്തംഭനിദാനം
൧൦൬	ഊരുസ്തംഭത്തിന്റെ പൂർവ്വരൂപം
,,	ഊരുസ്തംഭലക്ഷണം
,,	ഊരുസ്തംഭത്തിന്റെ സാദ്ധ്യാസാദ്ധ്യവിഭാഗം
,,	ആമവാതനിദാനം
൧൦൭	ആമവാതസാമാന്യലക്ഷണം
,,	ആമവാതം വർദ്ധിച്ചാലുള്ള ലക്ഷണം
,,	ആമവാതത്തിന്റെ വിശേഷലക്ഷണങ്ങൾ
൧൦൮	ആമവാതത്തിന്റെ സാദ്ധ്യാസാദ്ധ്യവിഭാഗം
,,	ശൂലനിദാനം
,,	വാതശൂലരോഗം
൧൦൯	പിത്തശൂലരോഗം
൧൧൦	കഫശൂലരോഗം
,,	സന്നിപാതശൂലരോഗം
,,	ആമശൂലരോഗലക്ഷണം

പുറം	വിഷയവിവരം
൧൧൦	ദ്വന്ദ്വശൂലലക്ഷണം
൧൧൧	സാധ്യാസാധ്യവിഭാഗം
,,	വാതംകൊണ്ടുള്ള പരിണാമശൂലരോഗത്തിന്റെ ലക്ഷണം
,,	പിത്തംകൊണ്ടുണ്ടാകുന്ന പരിണാമശൂലരോഗത്തിന്റെ ലക്ഷണം
,,	കഫംകൊണ്ടുണ്ടാകുന്ന പരിണാമശൂലരോഗത്തിന്റെ ലക്ഷണം
൧൧൨	ദ്വിദോഷത്രിദോഷപരിണാമശൂലലക്ഷണം
,,	അന്നദ്രവശൂലരോഗം
,,	ഉദാവർത്താനാഹനിദാനം
൧൧൪	തൃഷ്ണാദികുപിതവാതോദാവർത്തം
൧൧൫	ആനാഹലക്ഷണം
,,	ഗുല്മനിദാനം
,,	സാമാന്യഗുല്മരൂപം
൧൧൬	ഗുല്മത്തിന്റെ പൂർവ്വരൂപം
,,	ഗുല്മസാധാരണരൂപം
,,	വാതഗുല്മഹേതു
,,	വാതഗുല്മലക്ഷണം
൧൧൭	പിത്തഗുല്മഹേതു
,,	പിത്തഗുല്മലക്ഷണം
,,	കഫഗുല്മത്തിന്റെയും സന്നിപാതഗുല്മത്തിന്റെയും ഹേതു
,,	കഫഗുല്മലക്ഷണം
൧൧൮	സംസൃഷ്ടഗുല്മലക്ഷണം
,,	സന്നിപാതഗുല്മലക്ഷണം
,,	രക്തഗുല്മലക്ഷണം
൧൧൯	അസാധ്യലക്ഷണം
,,	ഹൃദ്രോഗനിദാനം
൧൨൦	സംപ്രാപ്തി
,,	വാതഹൃദ്രോഗലക്ഷണം
,,	പിത്തഹൃദ്രോഗലക്ഷണം
,,	കഫഹൃദ്രോഗലക്ഷണം
,,	സന്നിപാതഹൃദ്രോഗലക്ഷണം
,,	കൃമിഹൃദ്രോഗലക്ഷണം
൧൨൧	ഉപദ്രവം
,,	മൂത്രകൃച്ഛ്രനിദാനം
,,	സംപ്രാപ്തി
൧൨൨	വാതമൂത്രകൃച്ഛ്രലക്ഷണം
,,	പിത്തമൂത്രകൃച്ഛ്രലക്ഷണം
,,	കഫമൂത്രകൃച്ഛ്രലക്ഷണം
,,	സന്നിപാതമൂത്രകൃച്ഛ്രലക്ഷണം
,,	ശല്യജമൂത്രകൃച്ഛ്രലക്ഷണം
,,	പുരീഷമൂത്രകൃച്ഛ്രലക്ഷണം
,,	അശ്മരീമൂത്രകൃച്ഛ്രലക്ഷണം
,,	ശുക്ലജമൂത്രകൃച്ഛ്രലക്ഷണം
൧൨൩	അശ്മരിയുടെയും ശർക്കരയുടെയും സമാനതയും അവാന്തരഭേദവും
൧൨൩	മൂത്രാഘാതനിദാനം
,,	വാതകുണ്ഡലിക
൧൨൪	അഷ്ഠീലാലക്ഷണം
,,	വാതബസ്തിലക്ഷണം
,,	മൂത്രാതീതലക്ഷണം
,,	മൂത്രജഠരലക്ഷണം
,,	മൂത്രോത്സംഗലക്ഷണം
,,	മൂത്രക്ഷയലക്ഷണം
൧൨൫	മൂത്രഗ്രന്ഥിലക്ഷണം
,,	മൂത്രശുക്രലക്ഷണം
,,	ഉഷ്ണവാതലക്ഷണം
,,	മൂത്രസാദലക്ഷണം
,,	വിഡ്വിഘാതലക്ഷണം
൧൨൬	സാധ്യാസാധ്യവിഭാഗം
,,	അശ്മരീനിദാനം
൧൨൭	അശ്മരീപൂർവ്വരൂപം
,,	അശ്മരീസാമാന്യലക്ഷണം
,,	വാതാശ്മരീലക്ഷണം
,,	പിത്താശ്മരീലക്ഷണം
൧൨൮	കഫാശ്മരീലക്ഷണം
,,	ബാലാശ്മരീലക്ഷണം
,,	ശുക്ലാശ്മരീലക്ഷണം
,,	ശർക്കരാലക്ഷണം
,	അസാധ്യലക്ഷണം
൧൨൯	പ്രമേഹമധുമേഹപിടകാനിദാനം
,,	സംപ്രാപ്തി
൧൩൦	സർവ്വമേഹങ്ങളുടെയും ദോഷദൂഷ്യസംഗ്രഹം
,,	സാമാന്യലക്ഷണവും ഭേദവും
,,	കഫജങ്ങളായ പത്തു പ്രമേഹങ്ങളുടെ ലക്ഷണം
൧൩൧	പിത്തജങ്ങളായ ആറു പ്രമേഹങ്ങളുടെ ലക്ഷണം
,,	വാതജങ്ങളായ നാലു പ്രമേഹങ്ങളുടെ ലക്ഷണം
,,	കഫപ്രമേഹോപദ്രവങ്ങൾ
,,	പിത്തമേഹോപദ്രവങ്ങൾ
൧൩൨	വാതപ്രമേഹോപദ്രവങ്ങൾ
,,	അസാധ്യലക്ഷണം
,,	മധുമേഹലക്ഷണം
൧൩൩	പ്രമേഹപിടകാലക്ഷണം
,,	പിടകാകാരണം
൧൩൪	അസാധ്യലക്ഷണം
,,	മേദോനിദാനം
,,	മേദസ്വിയുടെ ലക്ഷണം
,,	ഉപദ്രവങ്ങൾ
൧൩൫	സ്ഥൂലലക്ഷണം
,,	ഉദരനിദാനം

പുറം	വിഷയവിവരം
൱൩൫	സംപ്രാപ്തി
"	ഉദരങ്ങളുടെ സാമാന്യരൂപം
൱൩൬	ഉദരസംഖ്യ
"	വാതോദരലക്ഷണം
"	പിത്തോദരലക്ഷണം
"	കഫോദരലക്ഷണം
൱൩൭	സന്നിപാതോദരലക്ഷണം
"	പ്ലീഹോദരലക്ഷണം
൱൩൮	യകൃദ്ദരലക്ഷണം
"	അതിലുള്ള ദോഷസംബന്ധം
"	ബദ്ധഗുദോദരലക്ഷണം
"	ഛിദ്രോദരലക്ഷണം
൱൩൯	ഉദകോദരലക്ഷണം
"	സാദ്ധ്യാസാദ്ധ്യലക്ഷണം
൱൪൦	ശോഫനിദാനം
"	ശോഫത്തിന്റെ പൂർവ്വരൂപം
"	ശോഫകാരണം
൱൪൧	ശോഫസാമാന്യലക്ഷണം
"	പിത്തശോഫലക്ഷണം
"	കഫശോഫലക്ഷണം
൱൪൨	ദ്വന്ദ്വശോഫത്തിന്റെയും സന്നിപാതശോഫത്തിന്റെയും ലക്ഷണം
"	അഭിഘാതശോഫലക്ഷണം
"	വിഷശോഫലക്ഷണം
"	ദോഷശോഫങ്ങളുടെ സ്ഥാനഭേദങ്ങൾ
൱൪൩	സാദ്ധ്യാസാദ്ധ്യവിഭാഗം
"	വൃദ്ധിബ്രദ്ധ്നനിദാനം
൱൪൪	വാതവൃദ്ധിലക്ഷണം
"	പിത്തവൃദ്ധിലക്ഷണം
"	കഫവൃദ്ധിലക്ഷണം
"	രക്തവൃദ്ധിലക്ഷണം
"	മേദോവൃദ്ധിലക്ഷണം
"	മൂത്രവൃദ്ധിലക്ഷണം
"	ആന്ത്രവൃദ്ധിലക്ഷണം
൱൪൫	ഗളഗണ്ഡഗലോപചിഗ്രന്ഥ്യർബ്ബുദനിദാനം
"	ഗളഗണ്ഡത്തിന്റെ സംപ്രാപ്തി
൱൪൬	വാതഗളഗണ്ഡലക്ഷണം
"	കഫഗളഗണ്ഡലക്ഷണം
"	മേദോഗളഗണ്ഡലക്ഷണം
"	അസാദ്ധ്യലക്ഷണം
൱൪൭	ഗണ്ഡമാലാലക്ഷണം
"	അപചീലക്ഷണം
"	സാദ്ധ്യാസാദ്ധ്യലക്ഷണം
"	ഗ്രന്ഥിലക്ഷണം
"	വാതഗ്രന്ഥിലക്ഷണം
൱൪൮	പിത്തഗ്രന്ഥിലക്ഷണം
"	കഫഗ്രന്ഥിലക്ഷണം

പുറം	വിഷയവിവരം
൱൪൮	മേദോഗ്രന്ഥിലക്ഷണം
"	സിരാഗ്രന്ഥിയുടെ സംപ്രാപ്തി
൱൪൯	സിരാഗ്രന്ഥിയുടെ സാദ്ധ്യാസാദ്ധ്യലക്ഷണം
"	അർബ്ബുദലക്ഷണം
"	രക്താർബ്ബുദലക്ഷണം
൱൫൦	മാംസാർബ്ബുദസംപ്രാപ്തി
"	സാദ്ധ്യങ്ങളിൽ സാദ്ധ്യങ്ങൾ
"	അർബ്ബുദങ്ങൾ പഴുക്കാതിരിക്കുന്നതിനുള്ള കാരണം
൱൫൧	വിദ്രധിനിദാനം
"	സംപ്രാപ്തി
"	വാതവിദ്രധിലക്ഷണം
"	പിത്തവിദ്രധിലക്ഷണം
"	കഫവിദ്രധിലക്ഷണം
"	പഴുത്തതിന്റെ ഭേദമുണ്ടാകുന്ന ലക്ഷണം
൱൫൨	സന്നിപാതവിദ്രധിലക്ഷണം
"	ക്ഷതവിദ്രധിലക്ഷണം
"	രക്തവിദ്രധിലക്ഷണം
"	അന്തർവിദ്രധിലക്ഷണം
൱൫൩	സ്രാവനിർഗ്ഗമമാർഗ്ഗം
"	സാദ്ധ്യാസാദ്ധ്യം
"	വ്രണശോഫനിദാനം
൱൫൪	അപക്വവ്രണശോഫലക്ഷണം
"	പച്യമാനവ്രണശോഫലക്ഷണം
"	പക്വവ്രണശോഫലക്ഷണം
൱൫൫	ശാരീരവ്രണനിദാനം
൱൫൬	വാതവ്രണലക്ഷണം
"	പിത്തവ്രണലക്ഷണം
"	കഫവ്രണലക്ഷണം
"	രക്തവ്രണത്തിന്റെയും ദ്വന്ദ്വവ്രണത്തിന്റെയും സന്നിപാതവ്രണത്തിന്റെയും ലക്ഷണം
"	സുഖവ്രണലക്ഷണം
"	ദുഷ്ടവ്രണലക്ഷണം
൱൫൭	ശുദ്ധവ്രണലക്ഷണം
"	ഉണങ്ങുന്നതായ വ്രണത്തിന്റെ ലക്ഷണം
"	രൂഢവ്രണലക്ഷണം
"	സാദ്ധ്യാസാദ്ധ്യവിഭാഗം
൱൫൮	സദ്യോവ്രണനിദാനം
"	ഛിന്നലക്ഷണം
"	ഭിന്നലക്ഷണം
"	ആശയഭേദം
൱൫൯	കോഷ്ഠഭേദലക്ഷണം
"	വിദ്ധലക്ഷണം
"	ക്ഷതലക്ഷണം

പുറം	വിഷയവിവരം
൧൭൯	പിച്ചിതലക്ഷണം
ടി	ഘൃഷ്ടലക്ഷണം
൧൮൦	സശല്യലക്ഷണം
,,	കോഷ്ഠഭേദലക്ഷണം
,,	അന്ത്രച്ഛേദം ഫക്ഷോഭേദം
,,	മർമ്മക്ഷതലക്ഷണം
,,	മർമ്മരഹിതസിരാദിവിദ്ധലക്ഷണം
൧൮൧	സ്നായുവിദ്ധലക്ഷണം
,,	സന്ധിക്ഷതലക്ഷണം
,,	അസ്ഥിവിദ്ധലക്ഷണം
,,	സിരാദിമർമ്മവിദ്ധലക്ഷണം
൧൮൨	മാംസമർമ്മക്ഷതലക്ഷണം
,,	വ്രണോപദ്രവം
,,	ഭഗ്നനിദാനം
,,	സന്ധിഭഗ്നസാമാന്യലക്ഷണം
൧൮൩	ഉൽപിഷ്ടാദിലക്ഷണം
,,	കാണ്ഡഭഗ്നം
൧൮൪	കൃച്ഛ്രസാദ്ധ്യലക്ഷണം
,,	അസാദ്ധ്യലക്ഷണം
,,	അസ്ഥികളുടെ വിശേഷംകൊണ്ടു ഭഗ്നത്തിനും വിശേഷമുണ്ടാകുമെന്നു പറയുന്നു.
൧൮൫	നാഡീവ്രണനിദാനം
,,	നാഡീവ്രണസംഖ്യ
,,	വാതനാഡീവ്രണലക്ഷണം
,,	പിത്തനാഡീവ്രണലക്ഷണം
,,	കഫനാഡീവ്രണലക്ഷണം
,,	സന്നിപാതനാഡീവ്രണലക്ഷണം
൧൮൬	ശല്യനാഡീവ്രണലക്ഷണം
,,	സാദ്ധ്യാസാദ്ധ്യവിഭാഗം
,,	ഭഗന്ദരനിദാനം
,,	വാതഭഗന്ദരലക്ഷണം
൧൮൭	പിത്തഭഗന്ദരലക്ഷണം
,,	കഫഭഗന്ദരലക്ഷണം
,,	സന്നിപാതഭഗന്ദരനിദാനം
,,	ആഗന്തുഭഗന്ദരലക്ഷണം
,,	സാദ്ധ്യാസാദ്ധ്യലക്ഷണം
൧൮൮	ഉപദംശനിദാനം
,,	വാതോപദംശലക്ഷണം
,,	പിത്തോപദംശത്തിന്റെയും രക്തോപദംശത്തിന്റെയും ലക്ഷണം
,,	കഫോപദംശലക്ഷണം
൧൮൯	സന്നിപാതോപദംശലക്ഷണം
,,	അസാദ്ധ്യലക്ഷണം
,,	ലിംഗാർശോലക്ഷണം
,,	ശൂകദോഷനിദാനം
൧൯൦	സർഷപികാലക്ഷണം
,,	അഷ്ഠീലികാലക്ഷണം

പുറം	വിഷയവിവരം
൧൯൦	ഗ്രഥിതലക്ഷണം
,,	കുംഭികാലക്ഷണം
,,	അലജീലക്ഷണം
,,	മൃദിതലക്ഷണം
,,	സമ്മൂഢപിടകലക്ഷണം
,,	അധീമന്ഥലക്ഷണം
,,	പുഷ്കരികാലക്ഷണം
൧൯൧	സ്പർശഹാനിലക്ഷണം
,,	ഉത്തമാലക്ഷണം
,,	ശതപോനകലക്ഷണം
,,	ത്വക്പാകലക്ഷണം
,,	ശോണിതാർബുദലക്ഷണം
,,	മാംസാർബുദലക്ഷണം
,,	മാംസപാകലക്ഷണം
,,	വിദ്രധിലക്ഷണം
,,	തിലകാലകലക്ഷണം
൧൯൨	അസാദ്ധ്യശൂകലക്ഷണം
,,	കുഷ്ഠനിദാനം
൧൯൩	കുഷ്ഠത്തിന്റെ പൂർവ്വരൂപം
,,	കപാലകുഷ്ഠലക്ഷണം
,,	ഔദുംബരകുഷ്ഠലക്ഷണം
,,	മണ്ഡലകുഷ്ഠലക്ഷണം
,,	ഋശ്യജിഹ്വകുഷ്ഠലക്ഷണം
൧൯൪	പുണ്ഡരീകകുഷ്ഠം
,,	സിദ്ധ്മകുഷ്ഠലക്ഷണം
,,	കാകണകുഷ്ഠലക്ഷണം
,,	ഏകകുഷ്ഠത്തിന്റെയും ചർമ്മകുഷ്ഠത്തിന്റെയും ലക്ഷണം
,,	കിടിഭകുഷ്ഠലക്ഷണം
,,	വൈപാദികകുഷ്ഠലക്ഷണം
,,	അലസകകുഷ്ഠലക്ഷണം
,,	ദദ്രുമണ്ഡലകുഷ്ഠലക്ഷണം
,,	ചർമ്മദലകുഷ്ഠലക്ഷണം
൧൯൫	പാമാകുഷ്ഠലക്ഷണം
,,	കച്ഛുകുഷ്ഠലക്ഷണം
,,	വിസ്ഫോടലക്ഷണം
,,	ശതാരുകുഷ്ഠലക്ഷണം
,,	വിചർച്ചികാകുഷ്ഠലക്ഷണം
,,	ദോഷത്രയജനിതകുഷ്ഠലക്ഷണം
,,	ത്വഗാദിധാതുക്കളിൽ നിൽക്കുന്ന കുഷ്ഠത്തിന്റെ ലക്ഷണം
,,	രസധാതുഗതകുഷ്ഠലക്ഷണം
൧൯൬	രക്തഗതകുഷ്ഠലക്ഷണം
,,	മാംസഗതകുഷ്ഠലക്ഷണം
,,	മേദോഗതകുഷ്ഠലക്ഷണം
,,	അസ്ഥിമജ്ജഗതകുഷ്ഠലക്ഷണം
,,	ശുക്ലാർത്തവഗതകുഷ്ഠലക്ഷണം
,,	സാദ്ധ്യാദിഭേദം

പുറം	വിഷയവിവരം	പുറം	വിഷയവിവരം
൧൭൭	കഷ്ടങ്ങളിൽചികിത്സിക്കാൻവേണ്ടി	൧൮൬	കഫവാതവിസ്ഫോടലക്ഷണം
	പ്രധാന ദോഷത്തെ പറയുന്നു	,,	കഫപിത്തവിസ്ഫോടലക്ഷണം
,,	ഛിദ്രം	,,	സന്നിപാതവിസ്ഫോടലക്ഷണം
,,	വാതഛിദ്രാദിലക്ഷണം	,,	രക്തവിസ്ഫോടലക്ഷണം
൧൭൮	സാദ്ധ്യാസാദ്ധ്യലക്ഷണം	,,	സാദ്ധ്യാസാദ്ധ്യലക്ഷണം
,,	സാംസർഗ്ഗികങ്ങളായ രോഗങ്ങൾ	൧൮൭	മസൂരികാനിദാനം
,,	ശീതപിത്തോദർദ്ദകോഠനിദാനം	,,	വാതമസൂരികാലക്ഷണം
,,	പൂർവ്വരൂപം	,,	പിത്തമസൂരികാലക്ഷണം
,,	ഉദർദ്ദലക്ഷണം	൧൮൮	രക്തമസൂരികാലക്ഷണം
൧൭൯	ഉദർദ്ദത്തിന്റെ അന്യധർമ്മം	,,	കഫമസൂരികാലക്ഷണം
,,	കോഠലക്ഷണം	,,	സന്നിപാതമസൂരികാലക്ഷണം
,,	അമ്ലപിത്തനിദാനം	,,	ചർമ്മപിടകാലക്ഷണം
,,	അമ്ലപിത്തലക്ഷണം	,,	രോമാന്തികാലക്ഷണം
൧൮൦	അമ്ലപിത്തം ഊർദ്ധ്വഗതമെന്നും അ	,,	രസധാതുഗതമസൂരികാലക്ഷണം
	ധോഗതമെന്നും രണ്ടുവിധമാകുന്നു	,,	രക്തധാതുഗതമസൂരികാലക്ഷണം
	അധോഗതമായ അമ്ലപിത്തത്തി	൧൮൯	മാംസധാതുഗതമസൂരികാലക്ഷണം
	ന്റെ ലക്ഷണം	,,	മേദോഗതമസൂരികാലക്ഷണം
,,	ഊർദ്ധ്വഗതമായ അമ്ലപിത്തത്തി	,,	അസ്ഥിമജ്ജഗതമസൂരികാലക്ഷ
	ന്റെ ലക്ഷണം		ണം
,,	കഫപിത്തജമായ അമ്ലപിത്തത്തി	,,	ശുക്ലഗതമസൂരികാലക്ഷണം
	ന്റെ ലക്ഷണം	,,	സാദ്ധ്യമസൂരികാലക്ഷണം
൧൮൧	സാദ്ധ്യാസാദ്ധ്യവിഭാഗം	൧൯൦	കൃച്ഛ്രസാദ്ധ്യമസൂരികാലക്ഷണം
,,	വാതാനുഗതമായ അമ്ലപിത്തത്തി	,,	അസാദ്ധ്യലക്ഷണം
	ന്റെ ലക്ഷണം	,,	ക്ഷുദ്രരോഗനിദാനം
,,	കഫത്തോടുകൂടിയ അമ്ലപിത്തത്തി	൧൯൧	അജഗല്ലികാലക്ഷണം
	ന്റെ ലക്ഷണം	,,	യവപ്രഖ്യാലക്ഷണം
,,	വാതകഫയുക്തമായിരിക്കുന്ന അമ്ല	,,	അലജീലക്ഷണം
	പിത്തത്തിന്റെ ലക്ഷണം	,,	വിവൃതാലക്ഷണം
,,	കഫപിത്തയുക്തമായിരിക്കുന്ന അമ്ല	,,	കച്ഛപികാലക്ഷണം
	പിത്തത്തിന്റെ ലക്ഷണം	,,	വല്മീകലക്ഷണം
൧൮൨	വിസർപ്പനിദാനം	൧൯൨	ഇന്ദ്രവിദ്ധാലക്ഷണം
,,	ദോഷദൂഷ്യസംബന്ധം	,,	ഗർദ്ദഭികാലക്ഷണം
,,	വാതവിസർപ്പലക്ഷണം	,,	പാഷാണഗർദ്ദഭലക്ഷണം
,,	പിത്തവിസർപ്പലക്ഷണം	,,	പനസികാലക്ഷണം
,,	കഫവിസർപ്പലക്ഷണം	,,	ജാലഗർദ്ദഭലക്ഷണം
,,	സന്നിപാതവിസർപ്പലക്ഷണം	,,	ഇരിവെല്ലികാലക്ഷണം
,,	അഗ്നിവിസർപ്പലക്ഷണം	,,	കക്ഷാലക്ഷണം
൧൮൩	ഗ്രന്ഥിവിസർപ്പലക്ഷണം	൧൯൩	ഗന്ധമാലാലക്ഷണം
,,	കർദ്ദമവിസർപ്പലക്ഷണം	,,	അഗ്നിരോഹിണീലക്ഷണം
൧൮൪	ക്ഷതവിസർപ്പലക്ഷണം	,,	ചിപ്പലക്ഷണം
,,	വിസർപ്പോപദ്രവങ്ങൾ	,,	കുനഖലക്ഷണം
,,	സാദ്ധ്യാസാദ്ധ്യവിഭാഗം	,,	അനുശയീലക്ഷണം
൧൮൫	വിസ്ഫോടനിദാനം	,,	വിദാരികാലക്ഷണം
,,	വിസ്ഫോടസാമാന്യരൂപം	,,	ശർക്കരാർബ്ബുദലക്ഷണം
,,	വാതവിസ്ഫോടലക്ഷണം	൧൯൪	പാദദാരീലക്ഷണം
,,	പിത്തവിസ്ഫോടലക്ഷണം	,,	കദരലക്ഷണം
൧൮൬	കഫവിസ്ഫോടലക്ഷണം	,,	അലസലക്ഷണം
,,	വാതപിത്തവിസ്ഫോടലക്ഷണം	,,	ഇന്ദ്രലുപ്തലക്ഷണം

പുറം	വിഷയവിവരം
൯൪	ദാരുണലക്ഷണം
൯൫	അരുംഷികാലക്ഷണം
„	പലിതലക്ഷണം
„	യൌവനപിടകലക്ഷണം
„	പത്മിനീകണ്ടകലക്ഷണം
„	ജതുമണിലക്ഷണം
„	മഷകലക്ഷണം
„	തിലകാലകലക്ഷണം
„	ന്യച്ഛലക്ഷണം
൯൬	വ്യംഗലക്ഷണം
„	നീലികാലക്ഷണം
„	പരിവർത്തികാലക്ഷണം
„	അവപാടികാലക്ഷണം
൯൭	നിരുദ്ധപ്രകാശലക്ഷണം
„	നിരുദ്ധഗുദലക്ഷണം
„	അഹിപൂതനലക്ഷണം
„	വൃഷണകച്ഛു
൯൮	ഗുദഭ്രംശലക്ഷണം
„	സൂകരദംഷ്ട്രകലക്ഷണം
„	ഓഷ്ഠഗതമുഖരോഗനിദാനം
„	വാതജമായ ഓഷ്ഠരോഗം
„	പിത്തജമായ ഓഷ്ഠരോഗം
൯൯	കഫജമായ ഓഷ്ഠരോഗം
„	സന്നിപാതജമായ ഓഷ്ഠരോഗം
„	രക്തജമായ ഓഷ്ഠരോഗം
„	മാംസജമായ ഓഷ്ഠരോഗം
„	മേദസ്സംഭൂതമായ ഓഷ്ഠരോഗം
„	അഭിഘാതജമായ ഓഷ്ഠരോഗം
൧൦൦	ദന്തവേഷ്ടഗതമുഖരോഗനിദാനം
„	ശീതാദലക്ഷണം
„	ദന്തപുപ്പുടലക്ഷണം
„	ദന്തവേഷ്ടലക്ഷണം
„	സൌഷിരലക്ഷണം
„	മഹാസൌഷിരലക്ഷണം
„	പരിദരലക്ഷണം
൧൦൧	ഉപകുശലക്ഷണം
„	വൈദർഭ്യലക്ഷണം
„	ഖലിവർദ്ധനലക്ഷണം
„	കരാളലക്ഷണം
„	അധിമാംസലക്ഷണം
„	നാഡീവ്രണലക്ഷണം
„	ദന്തഗതമുഖരോഗനിദാനം
„	ദാലനലക്ഷണം
൧൦൨	കൃമിദന്തലക്ഷണം
„	ഭഞ്ജനകലക്ഷണം
„	ദന്തഹർഷലക്ഷണം
„	ദന്തവിദ്രധിലക്ഷണം
„	ദന്തശർക്കരാലക്ഷണം

പുറം	വിഷയവിവരം
൧൦൨	കപാലികാലക്ഷണം
„	ശ്യാവദന്തലക്ഷണം
൧൦൩	ജിഹ്വാഗതമുഖരോഗനിദാനം
„	വാതജമായ ജിഹ്വാരോഗം
„	പിത്തജമായ ജിഹ്വാരോഗം
„	കഫജമായ ജിഹ്വാരോഗം
„	അലാസലക്ഷണം
„	ഉപജിഹ്വാലക്ഷണം
„	താലുഗതമുഖരോഗനിദാനം
„	കണ്ഠശുണ്ഡീലക്ഷണം
൧൦൪	തുണ്ഡികേരിലക്ഷണം
„	അദ്ധ്രുഷലക്ഷണം
„	കച്ഛപലക്ഷണം
„	അർബ്ബുദലക്ഷണം
„	മാംസസംഘാതലക്ഷണം
„	താലുപുപ്പുടലക്ഷണം
„	താലുശോഷലക്ഷണം
൧൦൫	താലുപാകലക്ഷണം
„	കണ്ഠഗതമുഖരോഗനിദാനം
„	രോഹിണി
„	വാതരോഹിണി
„	പിത്തരോഹിണി
„	കഫരോഹിണി
„	സന്നിപാതരോഹിണി
൧൦൬	രക്തരോഹിണി
„	കണ്ഠശാലൂകം
„	അധിജിഹ്വ
„	വലയലക്ഷണം
„	വലാസലക്ഷണം
„	ഏകവൃന്ദം
൧൦൭	വൃന്ദലക്ഷണം
„	ശതഘ്നീലക്ഷണം
„	ശിലായുലക്ഷണം
„	ഗളവിദ്രധിലക്ഷണം
„	ഗളൌഘം
൧൦൮	സ്വരഘ്നലക്ഷണം
„	മാംസതാനലക്ഷണം
„	വിദാരീലക്ഷണം
„	സർവ്വസരമുഖരോഗനിദാനം
„	വാതമുഖപാകലക്ഷണം
„	പിത്തമുഖപാകലക്ഷണം
൧൦൯	കഫമുഖപാകലക്ഷണം
„	അസൃങ്മുഖരോഗം
„	കർണ്ണസ്രോതോഗതരോഗനിദാനം
„	കർണ്ണശൂലലക്ഷണം
„	കർണ്ണനാദലക്ഷണം
൧൧൦	ബാധിര്യലക്ഷണം
„	കർണ്ണക്ഷ്വേളലക്ഷണം

പുറം	വിഷയവിവരം
൨൧൦	കർണ്ണസ്രാവലക്ഷണം
”	കർണ്ണകണ്ഡൂലക്ഷണം
”	കർണ്ണഗൂഥലക്ഷണം
”	കർണ്ണപ്രതിനാഹലക്ഷണം
”	കൃമികർണ്ണലക്ഷണം
൨൧൧	കർണ്ണത്തിൽ പ്രാണികീടാദികൾ കയറിയാലുള്ള ലക്ഷണം
”	കർണ്ണവിദ്രധിലക്ഷണം
”	കർണ്ണപാകലക്ഷണം
”	പൂതികർണ്ണലക്ഷണം
”	കർണ്ണരോഗനിദാനം
”	വാതകർണ്ണരോഗം
൨൧൨	പിത്തകർണ്ണരോഗം
”	കഫകർണ്ണരോഗം
”	സന്നിപാതകർണ്ണരോഗം
”	പരിപോടകം
”	ഉല്പാതലക്ഷണം
”	ഉന്മന്ഥകലക്ഷണം
൨൧൩	ദുഃഖവർദ്ധനലക്ഷണം
”	പിടകാലക്ഷണം
”	പരിലേഹീലക്ഷണം
”	നാസാരോഗനിദാനം
”	അപീനസലക്ഷണം
”	പൂതീനസ്യലക്ഷണം
൨൧൪	നാസാപാകലക്ഷണം
”	പൂയരക്തലക്ഷണം
”	ക്ഷവഥുലക്ഷണം
”	ആഗന്തുജമായ ക്ഷവഥു
”	ഭ്രംശഥുലക്ഷണം
൨൧൫	ദീപ്തലക്ഷണം
”	പ്രതീനാഹലക്ഷണം
”	നാസാസ്രാവലക്ഷണം
”	നാസാപരിശോഷലക്ഷണം
”	ആമപീനസലക്ഷണം
”	പക്വപീനസലക്ഷണം
൨൧൬	പൂർവ്വരൂപം
”	വാതപീനസലക്ഷണം
”	പിത്തപീനസലക്ഷണം
”	കഫപീനസലക്ഷണം
൨൧൭	സന്നിപാതപീനസലക്ഷണം
”	ദുഷ്പ്രതിശ്യായലക്ഷണം
”	രക്തപ്രതിശ്യായലക്ഷണം
”	അസാദ്ധ്യലക്ഷണം
൨൧൮	നേത്രഗതസർവ്വരോഗനിദാനം
൨൧൯	അഭിഷ്യന്ദം
”	വാതാഭിഷ്യന്ദലക്ഷണം
”	പിത്താഭിഷ്യന്ദലക്ഷണം
”	കഫാഭിഷ്യന്ദലക്ഷണം

പുറം	വിഷയവിവരം
൨൧൯	രക്താഭിഷ്യന്ദലക്ഷണം
൨൨൦	അധിമന്ഥത്തിന്റെ സാമാന്യലക്ഷണം
”	സാമലക്ഷണം
”	നിരാമലക്ഷണം
”	സശോഫാക്ഷിപാകലക്ഷണം
”	ഹതാധിമന്ഥലക്ഷണം
൨൨൧	വാതപര്യയലക്ഷണം
”	ശുഷ്കാക്ഷിപാകലക്ഷണം
”	അന്യതോവാതലക്ഷണം
”	അമ്ലാദ്ധ്യുഷിതലക്ഷണം
”	സിരോത്പാതലക്ഷണം
൨൨൨	സിരാഹർഷലക്ഷണം
”	നേത്രകൃഷ്ണഗതരോഗനിദാനം
”	സവ്രണശുക്രലക്ഷണം
”	അവ്രണശുക്രലക്ഷണം
൨൨൩	അസാദ്ധ്യലക്ഷണം
”	അക്ഷിപാകാത്യയം
”	അജകാജാതം
”	നേത്രദൃഷ്ടിഗതരോഗനിദാനം
”	രണ്ടാമത്തെ പടലത്തിൽ ചെന്നിരിക്കുന്നതായ ദോഷത്തിന്റെ ലക്ഷണം
൨൨൪	ദോഷം തൃതീയപടലത്തെ പ്രാപിച്ചാലത്തെ ലക്ഷണം
”	നാലാമത്തെ പടലത്തിൽ ചെന്നിരിക്കുന്നതായ ദോഷത്തിന്റെ ലക്ഷണം
൨൨൫	ലിംഗനാശത്തിന്റെ പര്യായനാമങ്ങൾ
”	ദോഷവിശേഷംകൊണ്ടുള്ള രൂപദർശനം
”	പരിമ്ലായി എന്ന തിമിരം
൨൨൬	വാതജാദിരാഗഭേദലക്ഷണം
”	വാതികതിമിരരോഗത്തിന്റെ വിശിഷ്ടലക്ഷണം
”	ദൃഷ്ടിമണ്ഡലഗതരോഗലക്ഷണം
൨൨൭	പിത്തവിദഗ്ദ്ധദൃഷ്ടിലക്ഷണം
”	ദിവാന്ധ്യലക്ഷണം
”	ശ്ലേഷ്മവിദഗ്ദ്ധദൃഷ്ടിലക്ഷണം
”	നക്താന്ധലക്ഷണം
”	ധൂമദർശിലക്ഷണം
”	ഹ്രസ്വദൃഷ്ടിലക്ഷണം
൨൨൮	നകുലാന്ധ്യലക്ഷണം
”	ഗംഭീരദൃഷ്ടിലക്ഷണം
”	ആഗന്തുകലിംഗനാശം
”	അനിമിത്തലിംഗനാശലക്ഷണം
”	ശുക്ലഗതരോഗനിദാനം

പുറം	വിഷയവിവരം
൨൨൮	പ്രാപ്തപൂർണ്ണഗർഭത്തിന്റെയും ഉണ്ടാകാത്തതി ന്റെയും ലക്ഷണം
൨൨൯	രക്താർമ്മലക്ഷണം
,,	അധിമാംസാർമ്മലക്ഷണം
,,	സ്നാവാർമ്മലക്ഷണം
,,	ശുക്തികാലക്ഷണം
,,	അർജ്ജുനലക്ഷണം
,,	പിഷ്ടകലക്ഷണം
,,	സിരാജാലലക്ഷണം
,,	സിരാജപിടകാലക്ഷണം
൨൩൦	ബലാസഗ്രഥിതലക്ഷണം
,,	നേത്രസന്ധിഗതരോഗനിദാനം
,,	പൂയാലസലക്ഷണം
,,	ഉപനാഹലക്ഷണം
,,	സ്രാവസംപ്രാപ്തി
,,	സന്നിപാതസ്രാവലക്ഷണം
,,	കഫസ്രാവലക്ഷണം
൨൩൧	രക്തസ്രാവലക്ഷണം
,,	പിത്തസ്രാവലക്ഷണം
,,	പർവ്വണീലക്ഷണം
,,	അലജീലക്ഷണം
,,	കൃമിഗ്രന്ഥിലക്ഷണം
,,	നേത്രവർത്മഗതരോഗനിദാനം
,,	ഉത്സംഗലക്ഷണം
൨൩൨	കുംഭികാലക്ഷണം
,,	പോതകീലക്ഷണം
,,	വർത്മശർക്കരലക്ഷണം
,,	അർശോവർത്മലക്ഷണം
,,	ശുഷ്കാർശോലക്ഷണം
,,	അഞ്ജനനാമികാലക്ഷണം
,,	ബഹളവർത്മലക്ഷണം
൨൩൩	വർത്മബന്ധലക്ഷണം
,,	ക്ലിഷ്ടവർത്മലക്ഷണം
,,	വർത്മകർദ്ദമലക്ഷണം
,,	ശ്യാവവർത്മലക്ഷണം
,,	പ്രക്ലിന്നവർത്മലക്ഷണം
,,	അക്ലിന്നവർത്മലക്ഷണം
,,	വാതഹതവർത്മലക്ഷണം
൨൩൪	അർബ്ബുദലക്ഷണം
,,	നിമേഷലക്ഷണം
,,	ശോണിതാർശോലക്ഷണം
,,	ലഗണലക്ഷണം
,,	വിസവർത്മലക്ഷണം
,,	കുഞ്ചനലക്ഷണം
,,	പക്ഷ്മകോപലക്ഷണം
൨൩൫	പക്ഷ്മശാതലക്ഷണം
,,	ശിരോരോഗനിദാനം
,,	വാതശിരോരോഗലക്ഷണം

പുറം	വിഷയവിവരം
൨൩൬	പിത്തശിരോരോഗലക്ഷണം
,,	കഫശിരോരോഗലക്ഷണം
,,	സന്നിപാതശിരോരോഗലക്ഷണം
,,	രക്തജശിരോരോഗലക്ഷണം
,,	ക്ഷയജശിരോരോഗലക്ഷണം
,,	കൃമിശിരോരോഗലക്ഷണം
൨൩൭	സൂര്യാവർത്തലക്ഷണം
,,	അനന്തവാതലക്ഷണം
,,	അർദ്ധാവഭേദലക്ഷണം
൨൩൮	ശംഖകലക്ഷണം
,,	അസൃഗ്ദരനിദാനം
,,	സാമാന്യരൂപം
,,	അസൃഗ്ദരസംഖ്യ
൨൩൯	കഫാസൃഗ്ദരലക്ഷണം
,,	പിത്താസൃഗ്ദരലക്ഷണം
,,	വാതാസൃഗ്ദരലക്ഷണം
,,	സന്നിപാതാസൃഗ്ദരലക്ഷണം
,,	അസാദ്ധ്യലക്ഷണം
,,	ആർത്തവശുദ്ധിലക്ഷണം
൨൪൦	യോനിവ്യാപന്നിദാനം
൨൪൧	യോനികന്ദനിദാനം
,,	വാതികയോനികന്ദം
൨൪൨	പൈത്തികയോനികന്ദം
,,	ശ്ലൈഷ്മികയോനികന്ദം
,,	സന്നിപാതയോനികന്ദം
,,	മൂഢഗർഭനിദാനം
,,	ഗർഭസ്രാവപാതകാലം
,,	ഗർഭപാതവൃത്താന്തം
,,	ഉചിതമായ പ്രസവകാലത്തിങ്കൽ ഉണ്ടാകുന്ന മൂഢഗർഭം
൨൪൩	അസാദ്ധ്യമൂഢഗർഭിണീലക്ഷണം
,,	മൂഢഗർഭനിദാനം
,,	മൃതഗർഭലക്ഷണം
,,	മരണഹേതു
,,	അസാദ്ധ്യഗർഭിണീലക്ഷണം
൨൪൪	സൂതികാരോഗനിദാനം
,,	സ്തനരോഗനിദാനം
,,	സ്തനരോഗലക്ഷണം
൨൪൫	സ്തന്യദുഷ്ടിനിദാനം
,,	ശുദ്ധക്ഷീരലക്ഷണം
,,	ബാലരോഗനിദാനം
൨൪൬	കുകൂണകലക്ഷണം
,,	പാരിഗർഭികലക്ഷണം
,,	താലുകണ്ടകലക്ഷണം
,,	മഹാപദ്മവിസർപ്പം
൨൪൭	അന്യവികാരങ്ങൾ
,,	സാമാന്യലക്ഷണം
,,	സ്കന്ദഗ്രഹലക്ഷണം

പുറം	വിഷയവിവരം
൧൪൭	സ്കന്ദാപസ്മാരലക്ഷണം
,,	ശകുനിഗ്രഹലക്ഷണം
,,	രേവതീഗ്രഹലക്ഷണം
,,	പൂതനാഗ്രഹലക്ഷണം
,,	അന്ധപൂതനാഗ്രഹലക്ഷണം
,,	ശീതപൂതനാഗ്രഹലക്ഷണം
,,	മുഖമണ്ഡിതികാഗ്രഹലക്ഷണം
൧൪൯	നൈഗമേയഗ്രഹലക്ഷണം
,,	വിഷനിദാനം
,,	ജംഗമവിഷസാമാന്യലക്ഷണം
,,	സ്ഥാവരവിഷസാമാന്യലക്ഷണം
,,	വിഷംകൊടുക്കുന്നവന്റെ ലക്ഷണം
൧൫൦	മൂലാദിവിഷലക്ഷണം
,,	വിഷലിപ്തമായ ശസ്ത്രം ഏറ്റാലുണ്ടാകുന്ന ലക്ഷണം
൧൫൧	വിഷപാനം ചെയ്യുവന്റെ ലക്ഷണം
,,	സർപ്പവിഷം സർപ്പജാതി.
,,	ഭോഗി മുതലായ സർപ്പങ്ങളുടെ ദംശത്തിലുള്ള വാതാദിദോഷങ്ങളുടെ ലക്ഷണം
൧൫൨	അസാദ്ധ്യലക്ഷണം
,,	ദൂഷീവിഷലക്ഷണം

പുറം	വിഷയവിവരം
൧൫൩	സർപ്പഭേദവിശിഷ്ടലക്ഷണം
,,	രസാദിധാതുഗതദൂഷീവിഷലക്ഷണം
,,	പൂർവ്വരൂപവും രൂപവും
൧൫൪	ദൂഷീവിഷനിവൃത്തി
,,	ലൂതാവിഷം
൧൫൫	ദൂഷീവിഷത്തിന്റെ ബലാദിലക്ഷണം
,,	ആഖുദൂഷീവിഷലക്ഷണം
,,	പ്രാണഹരമൂഷികലക്ഷണം
൧൫൬	ക്രകലാസദംശലക്ഷണം
,,	വൃശ്ചികവിഷലക്ഷണം
,,	കണഭദംശലക്ഷണം
,,	ഉച്ചിടിംഗവിഷലക്ഷണം
,,	സവിഷമണ്ഡൂകലക്ഷണം
,,	സവിഷമത്സ്യദംശലക്ഷണം
,,	സവിഷജളൂകലക്ഷണം
,,	ഗൃഹഗോധികാദംശലക്ഷണം
൧൬൭	ശതപദീവിഷലക്ഷണം
,,	മശകവിഷലക്ഷണം
,,	മക്ഷികാദംശലക്ഷണം
,,	ചതുഷ്പാദാദിവിഷലക്ഷണം
,,	ഗരവിഷലക്ഷണം
൧൬൮	രോഗസംഗ്രഹം

മദീയവൃദ്ധയാകാശ ഭാസ്കരംഭാർഗ്ഗവീവരം
പ്രണമ്യ ബാലബോധായ ക്രിയതേ "സാരചന്ദ്രികാ"

മാധവനിദാനം

സവ്യാഖ്യാനം.

൧. പ്രണമ്യജഗദുല്പത്തി സ്ഥിതിസംഹാരകാരണം
സ്വർഗ്ഗാപവർഗ്ഗയോർദ്വാരം ത്രൈലോക്യശരണംശിവം.

൨. നാനാമുനീനാംവചനൈരിദാനീം
സമാസതസ്സദ്ഭിഷജാംനിയോഗാൽ
സോപദ്രവാരിഷ്ടനിദാനലിംഗോ
നിബദ്ധ്യതേരോഗവിനിശ്ചയോയം.

ഭൂമിതുടങ്ങിയുള്ള അഖില ജഗത്തുകളെയും സൃഷ്ടിക്കയും, രക്ഷിക്കയും, സംഹരിക്കയും ചെയ്യുന്നവനും, സ്വർഗ്ഗത്തെയും മോക്ഷത്തെയും പ്രാപിപ്പിക്കുന്നവനും, ഭുവനത്രയത്തിൻെറ ചേതനങ്ങളായും അചേതനങ്ങളായും ഇരിക്കുന്ന അഖിലപദാർത്ഥങ്ങളുടെ രക്ഷിതാവും ആയ പരമേശ്വരനെ ഏററവും നമസ്കരിച്ചിട്ട ത്രൈകാലികജ്ഞാനികളായ എല്ലാമഹർഷിശ്രേഷ്ഠന്മാരുടെ വാക്കുകളെ പ്രമാണിച്ചും നല്ല വൈദ്യന്മാരുടെ ആജ്ഞയെ അനുസരിച്ചും ഉപദ്രവം, മരണം, ഹേതു ലിംഗം, ഇതുകളോടും രോഗങ്ങളുടെ വിശേഷമായ നിശ്ചയത്തോടുംകൂടി ഈ ഗ്രന്ഥം സംക്ഷേപമായി ഇപ്പോൾ രചിക്കപ്പെടുന്നു.

൩. നാനാതന്ത്രവിഹീനാനാം ഭിഷജാമല്പമേധസാം
സുഖംവിജ്ഞാതുമാതംക മയമേവഭവിഷ്യതി.

രോഗനിദാനം പല തന്ത്രങ്ങളിലായി കിടക്കുന്നതിനാൽ ആവക തന്ത്രങ്ങളെല്ലാം നോക്കീട്ടില്ലാത്തവരും സവിസ്തരങ്ങളായ പ്രമാണങ്ങളെ ഗ്രഹിപ്പാനും ധരിപ്പാനും തക്ക ബുദ്ധിശക്തിയില്ലാത്തവരും ആയ വൈദ്യന്മാർക്ക സുഖമാകുംവണ്ണം രോഗത്തെ അറിവാൻ ഈ ഗ്രന്ഥം ഉപയോഗപ്പെടുന്നതാകുന്നു.

൪. നിദാനംപൂർവ്വരൂപാണി രൂപാണ്യുപശയസ്തഥാ
സംപ്രാപ്തിശ്ചേതിവിജ്ഞാനം രോഗാണാംപഞ്ചധാസ്മൃതം.

രോഗങ്ങളുടെ വിശേഷജ്ഞാനത്തിനുള്ള ഉപായങ്ങൾ നിദാനം, പൂർവ്വരൂപം, രൂപം, ഉപശയം, സംപ്രാപ്തി ഇങ്ങിനെ അഞ്ചുവിധമാകുന്നു.

൫. നിമിത്തഹേത്വായതന പ്രത്യയോത്ഥാനകാരണൈഃ
നിദാനമാഹുഃപര്യ്യായൈഃ പ്രാഗ്രൂപംയേനലക്ഷ്യതേ.

൬. ഉല്പിൽസുരാമയോദോഷ വിശേഷേണാനധിഷ്ഠിതഃ
ലിംഗമവ്യക്തമല്പത്വാ ദ്വ്യാധീനാംതദ്യഥായഥം.

൭. തദേവവ്യക്തതാംയാതം രൂപമിത്യഭിധീയതേ
സംസ്ഥാനംവ്യഞ്ജനംലിംഗം ലക്ഷണംചിഹ്നമാകൃതിഃ.

നിമിത്തമെന്നും ഹേതുവെന്നും ആയതനമെന്നും പ്രത്യയമെന്നും ഉത്ഥാനമെന്നും കാരണമെന്നും ഇങ്ങിനെ നിദാനത്തിനു ആറു പര്യ്യായനാമങ്ങൾ ഉണ്ട്. ഉത്ഭവിപ്പാൻ പോ

ക്കുന്ന രോഗം ത്രിദോഷങ്ങളിൽവെച്ചു ഏതുദോഷത്തിന്റെ കോപത്താലാണെന്നു നിൎണ്ണയംവരാതെയും വ്യാധികളുടെ അല്പതയെ കണ്ടു ലക്ഷണങ്ങൾ അസ്പഷ്ടങ്ങളായും ഇരിക്കുമ്പോൾ അല്പപീഡകളെക്കൊണ്ടു ലക്ഷിക്കപ്പെടുന്നതു പൂൎവ്വരൂപമാകുന്നു. ആ പൂൎവ്വരൂപം തന്നെ വാതാദിദോഷങ്ങളിൽവെച്ചു ഇന്നദോഷം കോപിച്ചിരിക്കുന്നു എന്നറിവാൻ തക്കവണ്ണം സ്പഷ്ടമായാൽ അതിന്നു രൂപം എന്നു പേർ സിദ്ധിക്കുന്നു. സംസ്ഥാനം, വ്യഞ്ജനം, ലിംഗം, ലക്ഷണം, ചിഹ്നം, ആകൃതി ഇങ്ങിനെ ആറുനാമങ്ങളും രൂപത്തിനുണ്ടു്

൮. ഹേതുവ്യാധിവിപൎയ്യസ്ത വിപൎയ്യസ്താൎത്ഥകാരിണാം
ഔഷധാന്നവിഹാരാണാ മുപയോഗംസുഖാവഹം.

൯. വിദ്യാദുപശയംവ്യാധേ സ്സഹിസാത്മ്യമിതിസ്മൃതഃ
വിപരീതോനുപശയോ വ്യാധ്യസാത്മ്യാഭിസംജ്ഞിതഃ.

ഹേതുവിന്നു വിപരീതങ്ങളായും വ്യാധിക്കു വിപരീതങ്ങളായും ഹേതുവ്യാധികൾക്കു വിപരീതഫലത്തെ പ്രദാനംചെയ്യുന്നവയായും ഇരിക്കുന്ന ഔഷധവും അന്നവും വിഹാരവും സുഖാവഹമാകുംവണ്ണം ഉപയോഗിക്കുന്നതിന്നു ഉപശയമെന്നുപേർ. ഇതിന്നു വിപരീതമായിട്ടുള്ളതു അനുപശയമാകുന്നു. വ്യാധ്യസാത്മ്യമെന്നും പറയാം

൧൦. യഥാദുഷ്ടേനദോഷേണ യഥാചാനുവിസൎപ്പതാ
നിവൃത്തിരാമയസ്യാസൌ സംപ്രാപ്തിൎജ്ജാതിരാഗതിഃ.

വാതാദിദോഷങ്ങൾ യാതൊരുപ്രകാരം ദുഷിച്ചിട്ടു യാതൊരുപ്രകാരം വ്യാപിച്ചിട്ടു വ്യാധിയെ പ്രത്യക്ഷപ്പെടുത്തുന്നു അതു സംപ്രാപ്തിയാകുന്നു അതിന്നു ജാതിയെന്നും ആഗതിയെന്നും പേർ.

൧൧. സംഖ്യാവികല്പപ്രാധാന്യ ബലകാലവിശേഷതഃ
സാഭിദ്യതേയഥാത്രൈവ വക്ഷ്യന്തേഷ്ടൌജ്വരാഇതി.

ആ സംപ്രാപ്തിയാകട്ടെ സംഖ്യ, വികല്പം, പ്രാധാന്യം, ബലം, കാലം ഈ വിശേഷം ഹേതുവായിട്ടു അനേകപ്രകാരമായിത്തീരുന്നു. അവയിൽ സംഖ്യയെന്നതു ജ്വരം എട്ടെന്നും കാസം അഞ്ചെന്നും അതിസാരം ആറെന്നും മറ്റുമുള്ള രോഗസംഖ്യാനിൎണ്ണയമാകുന്നു.

൧൨. ദോഷാണാംസമവേതാനാം വികല്പോംശാംശകല്പനാ
സ്വാതന്ത്ര്യപാരതന്ത്ര്യാഭ്യാം വ്യാധേഃപ്രാധാന്യമാദിശേൽ.

വാതാദിദോഷങ്ങൾ ഒന്നായിച്ചേൎന്നു ഉണ്ടാവുന്നതായ ഒരു രോഗത്തിങ്കൽ ഒന്നുകോപിച്ചിരിക്കുന്നു എന്നും ഒന്നു അതിലും അധികംകോപിച്ചിരിക്കുന്നു എന്നും ഒന്നു ആ രണ്ടിനേക്കാളും കോപിച്ചിരിക്കുന്നു എന്നും മറ്റുമുള്ള അംശകല്പനയാകുന്നു വികല്പമെന്നു പറയുന്നതു് വാതാദിദോഷങ്ങൾ സ്വസ്ഥാനത്തിങ്കൽനിന്നു ദുഷിച്ചിട്ടും അന്യസ്ഥാനത്തിങ്കൽനിന്നു ദുഷിച്ചിട്ടും രോഗങ്ങളെ ഉണ്ടാക്കും. എന്നാൽ സ്വസ്ഥാനത്തിങ്കൽനിന്നു ദുഷിച്ചുണ്ടാകുന്നതു സ്വാതന്ത്ര്യം; അതിന്നാകുന്നു പ്രാധാന്യം. അന്യസ്ഥാനത്തിങ്കൽനിന്നു ദുഷിച്ചുണ്ടാകുന്നതു പാരതന്ത്ര്യം; അതിന്നാകുന്നു അപ്രാധാന്യം.

൧൩. ഹേത്വാദികാൎത്സ്ന്യാവയവൈർ ബലാബലവിശേഷണം
നക്തംദിനൎത്തുഭുക്താംശൈ ൎവ്വ്യാധികാലോയഥാമലം.

നിദാനം, പൂൎവ്വരൂപം മുതലായതുകൾക്കു പൂൎണ്ണതയുണ്ടെങ്കിൽ വ്യാധിക്കു ബലമുണ്ടെന്നും ഇല്ല എങ്കിൽ ബലമില്ലെന്നും അറിയണം. രാത്രിയുടെയും പകലിന്റെയും ഭക്ഷണത്തിന്റെയും അന്തത്തിങ്കലും മദ്ധ്യത്തിങ്കലും ആദിയിങ്കലും വാതാദിദോഷങ്ങൾനിമിത്തം ഉണ്ടാകുന്നവയായ വ്യാധികൾ ബലമുള്ളവയായിരിക്കും. വസന്താദി ഋതുക്കളിലും ഇപ്രകാരം കണ്ടുകൊള്ളണം. അതെങ്ങിനെ എന്നാൽ വാതജ്വരം, രാത്രിയുടെയും പകലിന്റെയും ഭക്ഷണത്തിന്റെയും അന്തത്തിങ്കലും വസന്തഃ ഗ്രീഷ്മം ഈ രണ്ടു ഋതുക്കളിലും ബലവാനായിരിക്കും. പിത്തജ്വരം രാത്രിയുടെയും പകലിന്റെയും ഭക്ഷണത്തിന്റെയും മദ്ധ്യത്തിങ്കലും വർഷം, ശരത്തു ഈ രണ്ടുഋതുക്കളിലും ബലവാനായിരിക്കും. കഫജ്വരം രാത്രിയുടെയും പകലിന്റെയും ഭക്ഷണത്തിന്റെയും ആദിയിങ്കലും ഹേമന്തം, ശിശിരം ഈ രണ്ടു ഋതുക്കളിലും ബലവാനായിരിക്കും ഇതത്രേ കാലം.

൧൪. ഇതിപ്രോക്തോനിദാനാൎത്ഥ സ്സവ്യാസേനോപദക്ഷ്യതേ
സൎവ്വേഷാമേവരോഗാണാം നിദാനം കുപിതാമലാഃ.

൧൫. തൽപ്രകോപസ്യതുപ്രോക്തം വിവിധാഹിതസേവനം

ഇപ്രകാരം നിദാനത്തിന്റെ അൎത്ഥത്തെ സംക്ഷേപമായി പറഞ്ഞു. ഇനി അതിനെത്തന്നെ വിസ്താരമായി പറയും സൎവ്വരോഗങ്ങളുടേയും കാരണം വാതാദിദോഷങ്ങളുടെകോപമാകുന്നു. ദോഷകോപത്തിന്നു കാരണം പലവിധമായ അപത്ഥ്യസേവനവും ആകുന്നു.

൧൬. നിദാനാൎത്ഥകരോരോഗോ രോഗസ്യാപ്യുപജായതേ
തദ്യഥാജ്വരസന്താപാ ദ്രക്തപിത്തമുദീൎയ്യതേ

൧൭. രക്തപിത്താജ്ജ്വരസ്താഭ്യാം ശ്വാസശ്ചാപ്യുപജായതേ
പ്ലീഹാഭിവൃദ്ധ്യാജ്ജഠരം ജഠരാച്ഛോഥഏവച

൧൮. അൎശോഭ്യോജാഠരംദുഃഖം ഗുന്മശ്ചാപ്യുപജായതേ
പ്രതിശ്യായാദഥോകാസഃകാസാൽസംജായതേക്ഷയഃ

൧൯. ക്ഷയോരോഗസ്യഹേതുത്വേ ശോഷസ്യാപ്യുപജായതേ.
തേപൂൎവ്വംകേവലാരോഗാഃ പശ്ചാദ്ധേത്വൎത്ഥകാരിണഃ

രോഗത്തിന്നു രോഗവും കാരണമായിവരും. അതെങ്ങിനെ എന്നാൽ ജ്വരം ഹേതുവായിട്ടു രക്തപിത്തം ഉണ്ടാകും രക്തപിത്തം ഹേതുവായിട്ടു ജ്വരവും ഉണ്ടാകും; ആ രണ്ടു രോഗങ്ങൾ ഹേതുവായിട്ടു ശ്വാസം ഉണ്ടാകും. പ്ലീഹരോഗം ഹേതുവായിട്ടു ഉദരം ഉണ്ടാകും. ഉദരം ഹേതുവായിട്ടു ശോഫം ഉണ്ടാകും. അൎശസ്സു ഹേതുവായിട്ടു ഉദരവും ഗുന്മവും ഉണ്ടാകും. പീനസം ഹേതുവായിട്ടു ചുമയുണ്ടാകും. ചുമ ഹേതുവായിട്ടു ക്ഷയം ഉണ്ടാകും. അതത്രെ രാജയക്ഷ്മാവാകുന്നതു്. ആ രാജയക്ഷ്മാവുശോഷത്തിന്നു ഹേതുവാകുന്നു എന്നു മാത്രമല്ല അനേകം രോഗങ്ങളാൽ പരിവൃതമായും ഇരിക്കുന്നു. ആ വ്യാധികൾ മുമ്പു് സ്വതന്ത്രങ്ങളായും പിന്നീടു രോഗോല്പത്തിക്കു ഹേതുക്കളായും തീരുന്നു.

൨൦. കശ്ചിദ്ധിരോഗോരോഗസ്യ ഹേതുൎഭൂത്വാപ്രശാമ്യതി
നപ്രശാമ്യതിചാപ്യന്യോ ഹേതുത്വംകുരുതേപിച

൨൧. ഏവംകൃച്ഛ്രതമാ നൄണാം ദൃശ്യന്തേവ്യാധിസംകരാഃ
തസ്മാദ്യത്നേനസദ്വൈദ്യൈരിച്ഛദ്ഭിസ്സിദ്ധിമുത്തമം
ജ്ഞാതവ്യോവക്ഷ്യതേയോയം ജ്വരാദീനാംവിനിശ്ചയഃ.

ചില രോഗങ്ങൾ അന്യരോഗങ്ങളെ ഉത്ഭവിപ്പിച്ചതിന്റെ ശേഷം ശമിക്കാറുണ്ടു്. എന്നാൽ ചിലതു അങ്ങിനെയല്ല. തങ്ങൾ ശമിക്കാതെ നിന്നിട്ടു അന്യരോഗങ്ങളെ ഉത്ഭവിപ്പിക്കും. അതെങ്ങിനെയെന്നാൽ പീനസം ശമിക്കാതെതന്നെ കാസത്തെ ജനിപ്പിക്കുന്നു. അൎശസ്സു, ശമിക്കാതെനിന്നിട്ടു ജാഠരഗുന്മങ്ങളെ ഉത്ഭവിപ്പിക്കുന്നു. ഇപ്രകാരമുള്ള വ്യാധിമേളനങ്ങൾ മനുഷ്യൎക്കു പലവിധമായ ദുഃഖത്തെ ജനിപ്പിക്കുന്നതിനാൽ യശസ്സു്, സൌഭാഗ്യം തുടങ്ങിയുള്ള വിശിഷ്ടഗുണങ്ങളെ ആഗ്രഹിക്കുന്ന വൈദ്യന്മാർ ജ്വരം മുതലായ രോഗങ്ങളുടെ നിശ്ചയം വരുത്തുവാൻ തങ്ങളിൽ പ്രത്യേകം പ്രയത്നിക്കേണ്ടതാകുന്നു എന്നാൽ സൎവ്വരോഗങ്ങളിൽവെച്ചും പ്രാധാന്യം ജ്വരത്തിന്നാകയാൽ മുമ്പെ ജ്വരനിദാനത്തെ പറയുന്നു.

ജ്വരോല്പത്തി.

൧. ദക്ഷാപമാനസംക്രുദ്ധ രുദ്രനിശ്വാസസംഭവഃ
ജ്വരോഷ്ടധാപൃഥഗ്ദ്വന്ദ്വ സംഘാതാഗന്തുജസ്സ്മൃതഃ.

ദക്ഷന്റെ അപമാനം ഹേതുവായിട്ടു് ക്രുദ്ധനായ പരമേശ്വരന്റെ നിശ്വാസത്തിങ്കൽനിന്നാകുന്നു ജ്വരത്തിന്റെ ഉത്ഭവം സുശ്രുതത്തിൽ "രുദ്രകോപാഗ്നി സംഭൂതോജ്വരഃ" എന്ന പ്രയോഗം കാണപ്പെടുന്നതിനാൽ ജ്വരം രുദ്രന്റെ കോപാഗ്നിയിങ്കൽനിന്നു സംഭവിച്ച

തന്നെയാണ് ഗ്രഹിക്കേണ്ടിയിരിക്കുന്നു. എന്നാൽ ഇവിടെ നിശ്വാസം ഒരുപമയായിട്ടു നിർദ്ദേശിക്കപ്പെട്ടിരിക്കുന്നതിനാൽ ജ്വരത്തിന്റെ ഉത്ഭവം നിശ്വാസത്തിങ്കൽനിന്നോ കോപാഗ്നിയിൽനിന്നോ എന്നുള്ള വലുതായ ശങ്കയ്ക്കു വഴിയില്ല. രണ്ടും ഏകകാർയ്യപര്യവസായിതന്നെ. ഹരിവംശത്തിങ്കൽ ജ്വരം ഒരു ശരീരിയാണെന്നു സ്ഥാപിക്കാൻവേണ്ടി താഴെ പറയുന്ന ശ്ലോകം കാണിച്ചിരിക്കുന്നു, "ജ്വരസ്ത്രിപാദസ്ത്രിശിരാഃ ഷൾഭുജോ നവലോചനഃ ഭസ്മപ്രഹരണോ രൌദ്രഃ കാലാന്തകയമോപമഃ" ജ്വരം മൂന്നു കാലുകളോടും മൂന്നു തലകളോടും ആറു കൈകളോടും ഒൻപതു കണ്ണുകളോടും കൂടി ഭസ്മധാരിയായും രുദ്രസംബന്ധിയായും കാലകാലനായും യമതുല്യനായും ഭവിക്കുന്നു. ഇപ്രകാരം ഇരിക്കുന്നതായ ജ്വരം വാതജ്വരം, പിത്തജ്വരം, കഫജ്വരം, വാതപിത്തജ്വരം, വാതകഫജ്വരം, പിത്തകഫജ്വരം സന്നിപാതജ്വരം, ആഗന്തുകജ്വരം ഇങ്ങിനെ എട്ടുവിധമുണ്ടെന്നറിഞ്ഞുകൊള്ളണം.

ജ്വരസംപ്രാപ്തി.

൨. മിഥ്യാഹാരവിഹാരാഭ്യാം ദോഷാഹ്യാമാശയാശ്രയാഃ
ബഹിർന്നിരസ്യകോഷ്ഠാഗ്നിം ജ്വരദാസ്സ്യു രസാനുഗാഃ.

അനലബലത്തിന്നു തക്കവണ്ണമല്ലാതുള്ള ഭക്ഷണം ഹേതുവായിട്ടും ദേഹബലത്തിന്നു തക്കവണ്ണമല്ലാതുള്ള പ്രവൃത്തി ഹേതുവായിട്ടും വാതാദിദോഷങ്ങൾ കോപിച്ചു ആമാശയത്തിൽ ചെന്നിട്ടു ജഠരാഗ്നിയെ പാകസ്ഥാനത്തിങ്കൽനിന്നു പുറത്താക്കീട്ടു രസധാതുവിനോടു ചേർന്നു ജ്വരത്തെ ഉണ്ടാക്കുന്നു.

ജ്വരലക്ഷണം.

൩. സ്വേദാവരോധസ്സന്താപ സർവ്വാംഗഗ്രഹണം തഥാ
യുഗപദ്യത്രരോഗേച സജ്വരോവ്യപദിശ്യതേ.

വിയർപ്പില്ലായ്മ, ദേഹേന്ദ്രിയമനസ്സുകൾക്കു സന്താപം, സർവ്വാംഗങ്ങളിലും വേദന ഇ൩ വക ലക്ഷണങ്ങൾ ഒരുമിച്ചു യാതൊരു രോഗത്തിങ്കൽ കാണപ്പെടുന്നുവോ ആ രോഗമാകുന്നു ജ്വരം. ഇവയിൽ ഓരോന്നുണ്ടായാൽ ആ രോഗം ജ്വരമെന്ന വ്യവഹാരത്തിനു വിഷയമല്ല. എന്തെന്നാൽ സ്വേദാവരോധം കഫത്തിന്റെ പൂർവ്വരൂപമാകയാലും സന്താപം ദാഹമെന്ന രോഗത്തിന്നും സർവ്വാംഗഗ്രഹണം സർവ്വാംഗവാതമെന്ന രോഗത്തിന്നും ഉള്ളതിനാലും ആകുന്നു.

ജ്വരത്തിന്റെ പൂർവ്വരൂപങ്ങൾ.

൪. ശ്രമോരതിർവ്വിവർണ്ണത്വം വൈരസ്യം നയനപ്ലവഃ
ഇച്ഛാദ്വേഷൌമുഹുശ്ചാപി ശീതവാതാതപാദിഷു.
൫. ജൃംഭാംഗമർദ്ദോഗുരുതാ രോമഹർഷോരുചിസ്തമഃ
അപ്രഹർഷശ്ചശീതഞ്ച ഭവത്യുൽപത്സ്യതിജ്വരേ.

തളർച്ച, അരുചി, വർണ്ണഭേദം, വായ്ക്കു രുചിയില്ലായ്മ, കണ്ണിൽനിന്നു വെള്ളം വരിക ശീതം, വായു, വെയിൽ, നിഴൽ, വെള്ളം ഇവയിൽ കൂടക്കൂടെ ഇച്ഛയും ദ്വേഷവും ഉണ്ടാക, കോട്ടുവായിടുക ശരീരത്തെ മർദ്ദിക്കുക, ശരീരം കനക്കുക, രോമാഞ്ചം ഉണ്ടാകുക, രുചിയില്ലായ്മ, കണ്ണിരുട്ടിയടക്കുക, സന്തോഷം ഇല്ലായ്മ, ദേഹം കനക്കുക, ചവർപ്പുപ്രയോഗംകൊണ്ടു ബാലന്മാരിലും മധുരരസത്തിങ്കലും ദ്വേഷമുണ്ടാക ഇവ ജ്വരത്തിന്റെ പൂർവ്വരൂപങ്ങൾ ആകുന്നു.

പൂർവ്വരൂപവിശേഷലക്ഷണം.

൬. സാമാന്യതോവിശേഷാത്തു ജൃംഭാത്യർത്ഥംസമീരണാൽ
പിത്താന്നയനയോർദ്ദാഹഃ കഫാദന്നാരുചിർഭവേൽ.
൭. രൂപൈരന്യതരാഭ്യാന്തു സംസൃഷ്ടൈർദ്വന്ദ്വജംവിദുഃ
സർവ്വലിംഗസമാവായ സ്സർവ്വദോഷപ്രകോപജേ

മേൽപ്പറഞ്ഞ പൂർവ്വരൂപങ്ങൾ ഒക്കെയും സാമാന്യലക്ഷണങ്ങളാകുന്നു. എന്നാൽ പൂർവ്വരൂപത്തിങ്കൽതന്നെ വാതജ്വരാദികൾക്കു വിശേഷലക്ഷണങ്ങൾ ഉണ്ടു. അതുകൾ വാത

ജ്വരത്തിന്ന കോട്ടുവായിടുക പിത്തജ്വരത്തിന്ന കണ്ണു ചുടുക കഫജ്വരത്തിന്ന അന്നത്തിങ്കൽ രുചിയില്ലായ്കു ഇവയുമാകുന്നു; ഇതിരണ്ടു ദോഷങ്ങൾ കോപിച്ചിട്ടുണ്ടെങ്കിൽ ആ രണ്ടു ദോഷങ്ങളുടേയും ലക്ഷണങ്ങൾ ഉണ്ടാകും. മൂന്നു ദോഷങ്ങളുടേയും കോപമുണ്ടെങ്കിൽ എല്ലാ ലക്ഷണങ്ങളും ഉണ്ടാകും.

വാതത്തിന്ന എൺപതുവിധം വികാരങ്ങൾ ഉണ്ടു പിത്തത്തിന്ന നാല്പതുവിധം വികാരങ്ങൾ ഉണ്ട്. ശ്ലേഷ്മാവിന്ന ഇരുപതുവിധം വികാരങ്ങൾ ഉണ്ട്. അവയിൽ ആക്ഷേപകം, പക്ഷപാതം ആദിയായ വാതവികാരങ്ങൾ മാരകങ്ങളാകയാൽ വാതത്തിന്ന പ്രാധാന്യമുണ്ടെന്നും അതു ഹേതുവായിട്ടു മുമ്പേ വാതജ്വരത്തെ പറഞ്ഞതാണെന്നും ഗ്രഹിച്ചുകൊള്ളണം

വാതജ്വരലക്ഷണം.

൮. വേപഥുർവിഷമോവേഗഃ കണ്ഠൌഷ്ഠപരിശോഷണം
നിദ്രാനാശഃക്ഷവസ്തംഭോ ഗാത്രാണാംരൌക്ഷ്യമേവച
൯. ശിരോഹൃൽഗാത്രരുഗ്വക്ത്ര വൈരസ്യംഗാഢവിൾകതാ
ശൂലാദ്ധ്മാനേജൃംഭണഞ്ച ഭവത്യനിലജേജ്വരേ.

ജ്വരം വരികയും പോകയും കോപിക്കുകയും ചെയ്യുന്നതിന്നും ഉഷ്ണത്തിന്നും വേദനയ്ക്കും നിയമമില്ലാതിരിക്കുക, ഒരോ അവയവങ്ങളിൽ ഉഷ്ണവും വേദനയും ഏറിയും കുറഞ്ഞും ഇരിക്കുക, അണ്ണാക്കും ചുണ്ടും ഉണങ്ങുക, ഉറക്കമില്ലായ്ക, തുമ്മലില്ലായ്ക, അവയവങ്ങൾക്കു രൂക്ഷത ഉണ്ടാക, തലയിലും ഹൃദയത്തിങ്കലും മറ്റു ചില അവയവങ്ങളിലും വേദനയുണ്ടാക, വായിൽ രുചിയില്ലാതിരിക്കുക, മലബന്ധമുണ്ടാക, വയറ്റിൽ വേദനയുണ്ടാക, വയറുവീർക്കുക, കോട്ടുവായിടുക, ഇതുകളത്രെ വാതജ്വരലക്ഷണങ്ങൾ

പിത്തജ്വരലക്ഷണം.

൧൦. വേഗസ്തീക്ഷ്ണോതിസാരശ്ച നിദ്രാല്പത്വംതഥാവമിഃ
കണ്ഠൌഷ്ഠമുഖനാസാനാം പാകസ്സ്വേദശ്ചജായതേ
൧൧. പ്രലാപോവക്ത്രകടുതാ മൂർച്ഛാദാഹോമദസ്തൃഷാ
പീതവിൺമൂത്രനേത്രത്വംപൈത്തികേഭ്രമഏവച.

ജ്വരത്തിന്റെ വേഗം അതിയായ ഉഷ്ണത്തോടുകൂടി ദേഹം ഒരുമിച്ചു വ്യാപിക്കുക, അതിസരിക്കുക, അല്പമായി ഉറങ്ങുക, ഛർദ്ദിക്കുക, തൊണ്ടയും, ചുണ്ടും, മുഖവും, മൂക്കും, വേവുക, വിയർപ്പുണ്ടാക, പേപറക, വായിൽ എരിരസം തോന്നുക, ഇന്ദ്രിയങ്ങൾ തളരുക, അതിയായ ചൂടുണ്ടാക, മദിക്കുക, തണ്ണീർദാഹം ഉണ്ടാക, മലവും മൂത്രവും നേത്രവും മഞ്ഞവർണ്ണമായിരിക്കുക, തലതിരിച്ചിൽ ഇവയൊക്കെയും പിത്തജ്വരത്തിന്റെ ലക്ഷണങ്ങൾ ആകുന്നു.

കഫജ്വരലക്ഷണം.

൧൨. സ്തൈമിത്യംസ്തിമിതോവേഗ ആലസ്യംമധുരാസ്യതാ
ശുക്ലമൂത്രപുരീഷത്വം സ്തംഭസ്തൃപ്തിരഥാപിച
൧൩. ഗൌരവംശീതമുൽക്ലേദോരോമഹർഷോതിനിദ്രതാ
പ്രതിശ്യായോരുചിഃകാസഃകഫജേക്ഷ്ണോശ്ചശുക്ലതാ.

ദേഹത്തിങ്കൽ നനഞ്ഞതുണി ചുറ്റിയിരിക്കുന്നുവോ എന്നു തോന്നുക, ജ്വരത്തിന്ന വേഗം കുറയുക, ഒരുകാര്യത്തിങ്കലും ഉത്സാഹമില്ലാതിരിക്കുക വായ് മധുരിക്കുക മൂത്രവും മലവും വെളുത്തിരിക്കുക, തളരുക, തൃപ്തൻ എന്നപോലെ അന്നത്തിങ്കൽ ആഗ്രഹമില്ലാതിരിക്കുക, ശരീരത്തിന്ന കനം, ശൈത്യം, ഛർദ്ദിക്കണമെന്നുള്ള ഇച്ഛ, രോമാഞ്ചം, അധികമായ ഉറക്കം, പീനസം, അരുചി, കുര, കണ്ണിന്ന വെളുപ്പു, ദേഹത്തിങ്കൽ തണുത്തിട്ടുള്ള കുരുക്കൾ ഇവയുണ്ടാക വായിൽനിന്നു വെള്ളം വരിക, നെഞ്ചിൽ ഒന്നു തേച്ചതുപോലെ തോന്നുക, ഉഷ്ണത്തിങ്കൽ ആഗ്രഹമുണ്ടാക ഇവയൊക്കെയും കഫജ്വരലക്ഷണങ്ങളാകുന്നു.

വാതപിത്തജ്വരലക്ഷണം.

൧൪. തൃഷ്ണാമൂർച്ഛാഭ്രമോദാഹ സ്സ്വപ്നനാശശ്ശിരോരുജാ
കണ്ഠാസ്യശോഷോവമഥു രോമഹർഷോരുചിസ്തമഃ.
൧൫. പർവ്വഭേദശ്ച ജൃംഭാ ച വാതപിത്തജ്വരാകൃതിഃ

വെള്ളദാഹം, ഇന്ദ്രിയങ്ങൾക്കു തളർച്ച, തലതിരിച്ചിൽ, ഉഷ്ണം, ഉറക്കമില്ലായ്മ, തലവേദന, തൊണ്ടയും വായും ഉണങ്ങുക, ഛർദ്ദി, രോമാഞ്ചം, അരുചി, കണ്ണിരുട്ടിയടയ്ക്കുക, സന്ധികൾ മുറിഞ്ഞുനോവുക, കോട്ടുവായിടുക ഇവയൊക്കെയും വാതപിത്തജ്വരത്തിന്റെ ലക്ഷണങ്ങളാകുന്നു.

വാതശ്ലേഷ്മജ്വരലക്ഷണം.

൧൬. സ്തൈമിത്യംപർവ്വണാംഭേദോ നിദ്രാഗൌരവമേവച.
ശിരോഗ്രഹഃപ്രതിശ്യായഃ കാസസ്സ്വേദാപ്രവർത്തനം
സന്താപോമദ്ധ്യവേഗശ്ച വാതശ്ലേഷ്മജ്വരാകൃതിഃ.

ശരീരത്തിങ്കൽ നനഞ്ഞതായ മുണ്ടു പുതച്ചിരിക്കുന്നുവോ എന്നു തോന്നുക, സന്ധികൾ മുറിഞ്ഞുനോവുക, അധികമായ ഉറക്കം, തലവേദന, മൂക്കിൽക്കൂടി വെള്ളം വരിക, ചുമ, വിയർപ്പില്ലായ്മ, ചൂടിന്നു അധികം കൂടുതലും കുറവും ഇല്ലാതിരിക്കുക ഇവയൊക്കെയും വാതശ്ലേഷ്മജ്വരലക്ഷണങ്ങളാകുന്നു.

ശ്ലേഷ്മപിത്തജ്വരലക്ഷണം.

൧൭. ലിപ്തതിക്താസ്യതാതന്ദ്രാ മോഹഃകാസോരുചിസ്തൃഷാ
മുഹുർദ്ദാഹോമുഹുശ്ശീതം ശ്ലേഷ്മപിത്തജ്വരാകൃതിഃ

ശ്ലേഷ്മപിത്തജ്വരത്തിങ്കൽ വായിൽ വല്ലതും തേച്ചപോലെ തോന്നുകയും വായിൽ കയ്പുരസവും മടിയും മോഹവും ചുമയും അരുചിയും തണ്ണീർദാഹവും കൂടക്കൂടെ ചൂടും കൂടക്കൂടെ തണുപ്പും ഉണ്ടാകും.

സന്നിപാതജ്വരലക്ഷണം.

൧൮. ക്ഷണേദാഹഃക്ഷണേശീത മസ്ഥിസന്ധിശിരോരുജാ
സാസ്രാവേകലുഷേരക്തേ നിർഭുഗ്നേചാപിലോചനേ
൧൯. സസ്വനൌസരുജൌകർണ്ണൌ കണ്ഠഃശൂകൈരിവാവൃതഃ
തന്ദ്രാമോഹഃപ്രലാപശ്ച കാസശ്ശ്വാസോരുചിർഭ്രമഃ
൨൦. പരിദഗ്ദ്ധാഖരസ്പർശാ ജിഹ്വാസ്രസ്താംഗതാപരം
ഷ്ഠീവനംരക്തപിത്തസ്യ കഫേനോന്മിശ്രിതസ്യച.
൨൧. ശിരസോലോഠനംതൃഷ്ണാ നിദ്രാനാശോഹൃദിവ്യഥാ
സ്വേദമൂത്രപുരീഷാണാം ചിരാൽദർശനമല്പശഃ
൨൨. കൃശത്വംനാതിഗാത്രാണാം പ്രതതംകണ്ഠകൂജനം
കോഠാനാംശ്യാവരക്താനാം മണ്ഡലാനാഞ്ചദർശനം
൨൩. മൂകത്വംസ്രോതസാംപാകോ ഗുരുത്വമുദരസ്യച
ചിരാൽപാകശ്ചദോഷാണാം സന്നിപാതജ്വരാകൃതിഃ.

പിന്നെയും പിന്നെയും ചൂടും പിന്നെയും പിന്നെയും തണുപ്പും ഉണ്ടാക, അസ്ഥികളിലും സന്ധികളിലും തലയിലും വേദനയുണ്ടാക, കണ്ണുകൾ കലങ്ങിയും ചുവന്നും വളഞ്ഞും ഇരിക്കുക; കണ്ണുകളിൽ നിന്നു വെള്ളം ഒഴുകുക, കർണ്ണങ്ങൾ ശബ്ദത്തോടും വേദനയോടുംകൂടിയിരിക്കുക, കണ്ഠത്തിങ്കൽ നെല്ലിന്റെ ഓവുകൾ ചുററിയിരിക്കുന്നുവോ എന്നു തോന്നുക, മടിയും മോഹവും ഉണ്ടാക, പേപറക, ചുമ, ശ്വാസം, അരുചി, തലതിരിച്ചിൽ ഇവയുണ്ടാക

നരക വെന്തപോലെ നിറമായിട്ടും തൊട്ടാൽ പറുപറുപ്പോടുകൂടിയും ഇരിക്കുക അവയവങ്ങൾ ഇളകി വീഴുന്നപോലെ തോന്നുക; കഫത്തോടുകൂടി കേതരൂമായോ പിത്തരൂമായോ തുപ്പുക തലയിളക്കം തണ്ണീർദാഹം നിദ്രാനാശം ഹൃദയപീഡ ഇവയുണ്ടാക; അല്പമായി വിയർക്കുക; മലമൂത്രങ്ങൾ വളരെ സമയം ചെന്നതിൻെറ ശേഷം അല്പമായിട്ടു പോക; ശരീരങ്ങൾക്കു അതികൃശതയില്ലാതിരിക്കുക എല്ലായിപ്പോഴും തൊണ്ടയിൽനിന്നു കുറുകുറു എന്നുള്ള ശബ്ദം പുറപ്പെടുക, കറുത്തിട്ടും ചുവന്നിട്ടും ഉള്ള വട്ടപ്പുണ്ണുകൾ ഉണ്ടാക, അല്പമായി സംസാരിക്കയോ ഒട്ടും സംസാരിക്കാതിരിക്കയോ ചെയ്യുക, സ്രോതസ്സുകൾക്കു പാകവും ഉദരത്തിനു ഘനവും ഉണ്ടാക ചിരകാലംകൊണ്ടു ദോഷങ്ങൾക്കു പാകംവരിക ഇവയൊക്കെയും സന്നിപാതജ്വരത്തിൻെറ ലക്ഷണങ്ങളാകുന്നു. 'ഇവിടെ സന്നിപാതം' എന്ന ശബ്ദത്തെപ്പറ്റി ഒരു സംക്ഷേപവിവരണം ചെയ്യുന്നു. "സമ്യക നിമഗ്നഷണം പതേ സ്സന്നിപാതഃ എന്നു വിഗ്രഹം" സമ്യക=വഴിപോലെ നിമഗ്നങ്ങൾ=സമസ്തങ്ങൾ; അല്ലെങ്കിൽ ത്രിദോഷങ്ങൾ പാതം=സ്ഥാനഭ്രംശം വഴിപോലെ ത്രിദോഷങ്ങളുടെ സ്ഥാനഭ്രംശം എന്നാകുന്നു അതിൻെറ അർത്ഥം വാതാദിദോഷങ്ങൾക്കു വഴിപോലെ സ്ഥാനഭ്രംശംവരുമ്പോളാണു സന്നിപാതമാകുന്നതു. വഴിപോലെ സ്ഥാനഭ്രംശം ഇല്ലെങ്കിൽ അതിനു സന്നിപാതമെന്നുള്ള പേരു പറയിട്ടു വിഷമമെന്നുള്ള പേരുകിട്ടുന്നു. ഇപ്രകാരമിരിക്കുന്ന സന്നിപാതം പലവിധമാകയാൽ അതുകളുടെ ലക്ഷണങ്ങളും പലവിധമുണ്ടു ഇതിനെപ്പറ്റി പരകത്തിലുള്ളതിൽ ഏതാനും ഭാഗം ഇവിടെ ചേർക്കുന്നു.

൧. "ഭ്രമഃപിപാസാദാഹശ്ച ഗൌരവംശിരസോതിരുക
വാതപിത്തോൽബണെവിദ്യാ ല്ലിംഗംമന്ദകഫേജ്വരേ"

വാതപിത്തങ്ങൾ വർദ്ധിച്ചും കഫം മന്ദമായും ഉള്ള സന്നിപാതജ്വരത്തിങ്കൽ തലതിരിച്ചിലും തണ്ണീർദാഹവും ചുട്ടും തലയ്ക്കു കനവും വേദനയും ഉണ്ടാകും

൨. "ശൈത്യംകാസോരുചിസ്തന്ദ്രാ പിപാസാദാഹരുഗ്വ്യഥാഃ
വാതശ്ലേഷ്മോൽബണേവ്യാധൌ ലിംഗംപിത്താവരേവിദുഃ"

വാതകഫങ്ങൾ വർദ്ധിച്ചും പിത്തം അനുഗമിച്ചും ഉണ്ടാകുന്ന സന്നിപാതജ്വരത്തിങ്കൽ, തണുപ്പും ചുമയും അരുചിയും മടിയും തണ്ണീർദാഹവും ചുട്ടും ദേഹവേദനയും ഉണ്ടാകും.

൩. "ഛർദ്ദിശ്ശൈത്യംമുഹുർദ്ദാഹ സ്തൃഷ്ണാമോഹോസ്ഥിവേദനാ
മന്ദവാതേവ്യവസ്യന്തി ലിംഗംപിത്തകഫോൽബണേ"

പിത്തകഫങ്ങൾ വർദ്ധിച്ചും വാതം മന്ദിച്ചും ഉണ്ടാകുന്ന സന്നിപാതജ്വരത്തിങ്കൽ ഛർദ്ദിയും തണുപ്പും കൂടക്കൂടെ ചുട്ടും തണ്ണീർദാഹവും മോഹവും അസ്ഥികളിൽ വേദനയും ഉണ്ടാകും

൪. "സന്ധ്യസ്ഥിശിരസാംശൂലം പ്രലാപോഗൌരവംഭ്രമഃ
വാതോൽബണേസ്യാദ്വ്യനുഗേ തൃഷ്ണാകണ്ഠാസ്യശുഷ്കതാ."

വാതം വർദ്ധിച്ചും പിത്തകഫങ്ങൾ അനുഗമിച്ചും ഉണ്ടാകുന്ന സന്നിപാതജ്വരത്തിങ്കൽ സന്ധികളിലും, അസ്ഥികളിലും ശിരസ്സിങ്കലും, വേദനയും പ്രലാപവും ശരീരത്തിനു കനവും തലതിരിച്ചിലും തൊണ്ടയിലും വായിലും വരൾച്ചയും ഉണ്ടാകും.

൫. "രക്തവിൺമൂത്രതാദാഹഃ സ്വേദസ്തൃഷ്ണാബലക്ഷയഃ
മൂർച്ഛാചേതിത്രിദോഷേസ്യാല്ലിംഗംപിത്തേഗരീയസി"

പിത്തം വർദ്ധിച്ചുണ്ടാകുന്ന സന്നിപാതജ്വരത്തിങ്കൽ മലമൂത്രങ്ങൾക്കു ചുവപ്പും, ചുട്ടും വിയർപ്പും തണ്ണീർദാഹവും ശക്തിക്ഷയവും ഇന്ദ്രിയനാശവും ഉണ്ടാകും.

൬. "ആലസ്യാരുചിഹൃല്ലാസദാഹവമ്യരതിഭ്രമൈഃ
കഫോൽബണംസന്നിപാതം തന്ദ്രാകാസേനചാദിശേൽ"

കഫം വർദ്ധിച്ചുണ്ടാകുന്ന സന്നിപാതജ്വരത്തിങ്കൽ ആലസ്യവും അരുചിയും ഓക്കാനിപ്പും തണ്ണീർദാഹവും ഛർദ്ദിയും അസ്വസ്ഥതയും തലതിരിച്ചിലും മടിയും ചുമയും ഉണ്ടാകും.

൭. "പ്രതിശ്യായശ്ചർദ്ദിരാലസ്യം തന്ദ്രാരുച്യഗ്നിമാർദ്ദവം
ഹീനവാതേപിത്തമദ്ധ്യേ ലിംഗംശ്ലേഷ്മാധികേമതം"

കഫം അധികമായിട്ടും പിത്തം മദ്ധ്യമായിട്ടും വാതം ഹീനമായിട്ടും ഉണ്ടാകുന്ന സന്നിപാതജ്വരത്തിങ്കൽ, പീനസവും ഛർദ്ദിയും ആലസ്യവും മടിയും അരുചിയും അഗ്നിമാന്ദ്യവുമുണ്ടാകും.

൮. "ഹാരിദ്രമൂത്രനേത്രത്വം ദാഹസ്തൃഷ്ണാഭ്രമോരുചിഃ
ഹീനവാതേമദ്ധ്യകഫേലിംഗം പിത്താധികേമതം"

വാതം ഹീനമായിട്ടു കഫം മദ്ധ്യമായിട്ടും പിത്തം അധികമായിട്ടും ഉണ്ടാകുന്ന സന്നിപാതജ്വരത്തിങ്കൽ, മൂത്രത്തിനും കണ്ണിനും മഞ്ഞച്ചനിറവും ചുടും ദാഹവും തണ്ണീർദാഹവും തലതിരിച്ചിലും അരുചിയും ഉണ്ടാകും,

൯. "ശിരോരുക്വേപഥുശ്ശ്വാസഃ പ്രലാപച്ഛർദ്യരോചകാഃ
ഹീനപിത്തേമദ്ധ്യകഫേ ലിംഗംവാതാധികേമതം"

വാതം അധികമായിട്ടും കഫം മദ്ധ്യമായിട്ടും പിത്തം ഹീനമായിട്ടും ഉണ്ടാകുന്ന സന്നിപാതജ്വരത്തിങ്കൽ; തലവേദനയും വിറയലും ശ്വാസവും പ്രലാപവും ഛർദ്ദിയും അരുചിയും ഉണ്ടാകും

൧൦. "ശീതതാഗൌരവംതന്ദ്രാ പ്രലാപോസ്ഥിശിരോതിരുക്
ഹീനപിത്തേവാതമദ്ധ്യേ ലിംഗംശ്ലേഷ്മാധികേവിദുഃ"

പിത്തം ഹീനമായിട്ടും വാതം മദ്ധ്യമായിട്ടും കഫം അധികമായിട്ടും ഉണ്ടാകുന്ന സന്നിപാതജ്വരത്തിങ്കൽ ശൈത്യവും ശരീരത്തിന്നു ഘനവും മടിയും പ്രലാപവും അസ്ഥിവേദനയും തലവേദനയും ഉണ്ടാകും.

൧൧. "വർച്ചോഭേദോഗ്നിദൌർബല്യം തൃഷ്ണാദാഹോരുചിർഭ്രമഃ
കഫഹീനേവാതമദ്ധ്യേ ലിംഗംപിത്താധികേവിദുഃ.

കഫം ഹീനമായിട്ടും വാതം മദ്ധ്യമായിട്ടും പിത്തം അധികമായിട്ടും ഉണ്ടാകുന്ന സന്നിപാതജ്വരത്തിങ്കൽ മലം അയഞ്ഞുപോകയും അഗ്നിമാന്ദ്യവും തണ്ണീർദാഹവും ചുടും അരുചിയും തലതിരിച്ചിലും ഉണ്ടാകും.

൧൨. "ശ്വാസഃകാസഃപ്രതിശ്യായോ മുഖശോഷോതിപാർശ്വരുക്
കഫഹീനേപിത്തമദ്ധ്യേ ലിംഗംവാതാധികേമതം."

കഫഹീനമായിട്ടും പിത്തം മദ്ധ്യമായിട്ടും വാതാധികമായിട്ടും ഉണ്ടാകുന്ന സന്നിപാതജ്വരത്തിന്നു, ശ്വാസവും ചുമയും പീനസവും മുഖത്തിന്നു ശോഷവും വാരിപ്പുറങ്ങളിൽ അതിയായ വേദനയും ഉണ്ടാകും; വാതാദിദോഷങ്ങളുടെ കോപഭേദം ഹേതുവായിട്ടു മേൽപറഞ്ഞതുകൾക്കു പുറമെ സന്ധികാദി പതിമ്മൂന്നു സന്നിപാതങ്ങളുണ്ട്. അവയുടെ പേരുകൾ.

൧. സന്ധികശ്ചാന്തകശ്ചൈവ രുഗ്ദാഹശ്ചിത്തവിഭ്രമഃ
ശീതാംഗസ്തന്ദ്രികഃപ്രോക്തഃ കണ്ഠകുബ്ജശ്ചകർണ്ണകഃ

൨. വിജ്ഞാതോഭഗ്നനേത്രശ്ച രക്തഷ്ഠീവീപ്രലാപകഃ

സന്ധികം, അന്തകം, രുഗ്ദാഹം, ചിത്തവിഭ്രമം, ശീതാംഗം, തന്ദ്രികം, കണ്ഠകുബ്ജം, കർണ്ണകം, ഭഗ്നനേത്രം, രക്തഷ്ഠീവി, പ്രലാപകം, ജിഹ്വകം അഭിന്യാസം ഇതുകൾ ആ പതിമ്മൂന്നു സന്നിപാതങ്ങളുടെയും പേരാകുന്നു.

സന്നിപാതങ്ങളുടെ അവധി.

൩. സന്ധികേവാസരാസ്സപ്ത ഹ്യന്തകേദശവാസരാഃ
രുഗ്ദാഹേവിംശതിർജ്ഞേയാ വഹ്ന്യഷ്ടൌചിത്തവിഭ്രമേ.

൪. പക്ഷമേകന്തുശീതാംഗേ തന്ദ്രികേപഞ്ചവിംശതിഃ
വിജ്ഞേയാവാസരാശ്ചൈവ കണ്ഠകുബ്ജേത്രയോദശ.

൫. കർണ്ണകേ ചാത്രയോമാസാ ഭുഗ്നനേത്രേദിനാഷ്ടകം
രക്തഷ്ഠീവ്യാംദശാഹാനി ചതുർദ്ദശപ്രലാപകേ.

൬. ജിഹ്വകേഷോഡശാഹാനി കലാഭിന്യാസലക്ഷണേ
പരമായുരിദംപ്രോക്തം മ്രിയതേതൽക്ഷണാദപി.

സന്ധികത്തിന്ന ഏഴദിവസവും അന്തകത്തിന്ന പത്തുദിവസവും രുഗ്ദാഹത്തിന്ന ഇരുപതുദിവസവും ചിത്തവിഭ്രമത്തിന്ന ഇരുപത്തിനാല്ദിവസവും ശീതാംഗത്തിന്ന പതിനഞ്ചുദിവസവും തന്ദ്രികത്തിന്ന ഇരുപത്തഞ്ചുദിവസവും കണ്ഠകുബ്ജത്തിന്ന പതിമൂന്നദിവസവും കർണ്ണകത്തിന്ന മൂന്നുമാസവും ഭുഗ്നനേത്രത്തിന്ന എട്ടുദിവസവും രക്തഷ്ഠീവിക്ക പത്തുദിവസവും പ്രലാപത്തിന്ന പതിനാലുദിവസവും ജിഹ്വകത്തിന്ന പതിനാറുദിവസവും അഭിന്യാസത്തിന്ന പതിനാറുദിവസവും ആകുന്നു. പതിമൂന്ന സന്നിപാതങ്ങൾക്കുമുള്ള അവധികൾ.

സാദ്ധ്യാസാദ്ധ്യങ്ങൾ.

൭. സന്ധികസ്തന്ദ്രികശ്ചൈവ കർണ്ണകഃകണ്ഠകുബ്ജകഃ
ജിഹ്വകശ്ചിത്തവിഭ്രംശഃ ഷൾസാദ്ധ്യാസ്സപ്തമാരകാഃ.

സന്ധികം, തന്ദ്രികം, കർണ്ണകം, കണ്ഠകുബ്ജം, ജിഹ്വകം, ചിത്തവിഭ്രമം ഈ ആറു സന്നിപാതങ്ങൾ സാദ്ധ്യങ്ങളും ശേഷം ഏഴ സന്നിപാതങ്ങൾ അസാദ്ധ്യങ്ങളും ആകുന്നു.

സന്ധികലക്ഷണം.

൮. പൂർവ്വരൂപകൃതശൂലസംഭവം ശോഷവാതബഹുവേദനാന്വിതം
ശ്ലേഷ്മതാപബലഹാനിജാഗരം സന്നിപാതമിതിസന്ധികംവദേൽ.

സന്ധികമെന്ന സന്നിപാതത്തിങ്കൽ, പൂർവ്വരൂപമായി വേദനയുണ്ടായതിന്റെ ശേഷം ദേഹം മെലികയും വായുകോപം ഹേതുവായിട്ട വേദനയും കഫവർദ്ധനയും ശക്തിക്ഷയവും നിദ്രാനാശവും ഉണ്ടാകും.

അന്തകലക്ഷണം.

൯. ദാഹംകരോതിപരിതാപനമാതനോതി
മോഹംദദാതിവിദധാതിശിരഃപ്രകമ്പം
ഹിക്കാംകരോതികസനഞ്ചസമാതനോതി
ജാനീഹിതംവിബുധവർജ്ജിതമന്തകാഖ്യം.

അന്തകമെന്ന സന്നിപാതത്തിങ്കൽ ചൂടും സന്താപവും മോഹവും തലവിറയലും ഇക്കിളും ചുമയും ഉണ്ടാകും. ഇത അസാദ്ധ്യമാകുന്നു

രുഗ്ദാഹലക്ഷണം.

൧൦ പ്രലാപപരിതാപനപ്രബലമോഹമാന്ദ്യഭ്രമാഃ
പരിഭ്രമണവേദനാവ്യഥിതകണ്ഠമന്യാഹനുഃ
നിരന്തരതൃഷാകരശ്ശ്വസനകാസഹിക്കാകുല-
സ്സകഷ്ടതരസാധനോഭവതിഹന്തിരുഗ്ദാഹകഃ.

രുഗ്ദാഹമെന്ന സന്നിപാതത്തിങ്കൽ പുലമ്പുകയും പരിതപിക്കുകയും അധികമായി മോഹിക്കുകയും മന്ദതയും ചുറ്റലും തലതിരിച്ചലും പാരവശ്യവും വേദനയും കഴുത്തിലും പിൻകഴുത്തിലെ ഞരമ്പിലും അണ്ണാക്കിലും വേദനയും കലശലായ ദാഹവും ശ്വാസവും ചുമയും ഇക്കിളും ഉണ്ടാകും. ഇത കൃച്ഛ്രസാദ്ധ്യമാകുന്നു

ചിത്തവിഭ്രമലക്ഷണം.

൧൧. യദികഥമപിപുംസാം ജായതേകായപീഡാ
ഭ്രമമദപരിതാപോമോഹവൈകല്യഭാവഃ

വികലനയനഹാസോഗീതനൃത്തപ്രലാപീ-
ഹ്യഭിദധതമസാദ്ധ്യംകേപി ചിത്തഭ്രമാഖ്യം.

ചിത്തവിഭ്രമമെന്ന സന്നിപാതത്തിങ്കൽ ശരീരത്തിന്റെ ദുസ്സഹമായ വേദനയും തലതിരിച്ചിലും ബുദ്ധിഭ്രമവും സന്താപവും ബോധക്ഷയവും ഇളക്കവും ഉണ്ടാകും. കണ്ണുരുട്ടുകയും ചിരിക്കയും പാടുകയും ആടുകയും പിച്ചുപറകയും ചെയ്യും. ഇതിനെ ചിലർ അസാദ്ധ്യമെന്നു പറയുന്നു.

ശീതാംഗലക്ഷണം.

൧൫. ഹിമസദൃശശരീരോവേപഥുശ്വാസഹിക്കാ
ശിഥിലിതസകലാംഗോഖിന്നനാദോഗ്രതാപഃ
ക്ലമഥുദവഥുകാസച്ഛർദ്ദ്യതീസാരയുക്ത-
സ്ത്വരിതമരണഹേതുശ്ശീതഗാത്രഃപ്രഭാവാൽ.

ശീതാംഗമെന്ന സന്നിപാതത്തിങ്കൽ ദേഹം മഞ്ഞുപോലെ തണുത്തിരിക്കുകയും വിറയലും ശ്വാസവും ഇക്കിളും അവയവങ്ങൾ സന്ധികളിൽനിന്നു ഇളകിപ്പോകയും ഖേദത്തോടുകൂടിയുള്ള നാദം പുറപ്പെടുകയും അധികമായ സന്താപവും തളർച്ചയും വ്യാകുലപ്പെടുകയും ചുമയും ഛർദ്ദിയും അതിസാരവും ഉണ്ടാകും. ശൈത്യത്തിന്റെ ആധിക്യം ഹേതുവായിട്ടു മരിക്കുന്നതല്ല.

തന്ദ്രികാലക്ഷണം.

൧൬. പ്രഭൂതാതന്ദ്രാർത്തിജ്വരകഫപിപാസാകുലതരോ
ഭവേൽശ്യാമാജിഹ്വാപൃഥുലകഠിനാകണ്ടകവൃതാ
അതീസാരശ്വാസക്ലമഥുപരിതാപശ്രുതിരുജോ
ഭൃശംകണ്ഠോജാഡ്യംശയനമനിശംതന്ദ്രികഗദേ.

തന്ദ്രികമെന്ന സന്നിപാതത്തിന്നു വളരെ മടിയും വേദനയും പനിയും കഫാധിക്യവും തണ്ണീർദാഹവും കറുത്തു ഏറ്റവും കഠിനമായി മുള്ളുകൾ നിറഞ്ഞിരിക്കുന്നുവോ എന്നതോന്നുംവണ്ണമുള്ള നാക്കും അതിസാരവും ശ്വാസവും തളർച്ചയും സന്താപവും കർണ്ണവേദനയും കഴുത്തിന്നുതണുപ്പും അല്ലെങ്കിൽ മന്ദതയും ഉണ്ടാകും. എല്ലായ്പോഴും ബോധമില്ലാതെ കിടക്കുകയും ചെയ്യും.

കണ്ഠകുബ്ജലക്ഷണം.

൧൭. ശിരോർത്തികണ്ഠഗ്രഹദാഹമോഹ
കമ്പജ്വരോരക്തസമീരണാർത്തിഃ
ഹനുഗ്രഹസ്താപവിലാപമൂർച്ഛാ
സ്യാൽകണ്ഠകുബ്ജേഖലുകഷ്ടസാദ്ധ്യഃ.

കണ്ഠകുബ്ജമെന്ന സന്നിപാതത്തിങ്കൽ, തലവേദനയും കഴുത്തുമുറുകുകയും ചൂടും ബോധക്ഷയവും വിറയലും പനിയും രക്തം തുപ്പുകയും വായുകോപവും വായ് തുറക്കുന്നതിന്നു പ്രയാസവും സന്താപവും പിച്ചുപറകയും ഇന്ദ്രിയസാദവും ഉണ്ടാകും. ഇതു കഷ്ടസാദ്ധ്യമാകുന്നു.

കർണ്ണകലക്ഷണം.

൧൮. പ്രലാപശ്രുതിഹ്രാസകണ്ഠഗ്രഹാംഗ
വ്യഥാശ്വാസകാസപ്രസേകപ്രഭാവം
ജ്വരംതാപകർണ്ണാന്തയോർഗ്ഗണ്ഡപീഡാ
ബുധാഃകർണ്ണകം കഷ്ടസാദ്ധ്യം വദന്തി.

കർണ്ണകമെന്ന സന്നിപാതത്തിങ്കൽ, പെപറകയും ചെവിയടയ്ക്കുകയും തൊണ്ടയടയ്ക്കുകയും ദേഹപീഡയും ശ്വാസം വലിക്കയും ചുമയും കഫാധിക്യവും പനിയും കർണ്ണാന്തങ്ങളിൽ ചൂടും കവിൾത്തടത്തിങ്കൽ വേദനയും ഉണ്ടാകും. ഇതു കഷ്ടസാദ്ധ്യമാകുന്നു.

ഭുഗ്നനേത്രലക്ഷണം.

൩൬. ജ്വരബലാപചയസ്മൃതിശൂന്യതാ
ശ്വസനഭുഗ്നവിലോചനമോഹിതഃ
പ്രലപനഭ്രമകമ്പനശോഫവാൻ
ത്യജതിജീവിതമാശുസഭുഗ്നദൃക്.

ഭുഗ്നനേത്രമെന്ന സന്നിപാതത്തിങ്കൽ, ജ്വരം ഹേതുവായിട്ടു ബലക്ഷയവും ഓർമ്മകേടും ശ്വാസവേഗവും കണ്ണുകൾക്കു വളവും മോഹവും, അസംബന്ധവചനവും തലതിരിച്ചിലും വിറയലും വീക്കവും ഉണ്ടാകും. ഈ സന്നിപാതം ഉടനെ മരിപ്പിക്കുന്നതാകുന്നു.

രക്തഷ്ഠീവിലക്ഷണം.

൩൭. രക്തഷ്ഠീവിജ്വരവമിതൃഷാമോഹശൂലാതിസാര
ഹിക്കാധ്മാനഭ്രമണദവഥുശ്വാസസംജ്ഞാപ്രണാശൈഃ
ശ്യാമാരക്താധിഗതരസനാമണ്ഡലോത്ഥാനരൂപാ
രക്തഷ്ഠീവീനിഗദിതഇഹപ്രാണഹന്താപ്രസിദ്ധഃ.

രക്തഷ്ഠീവി എന്ന സന്നിപാതത്തിങ്കൽ ചോരതുപ്പുകയും ജ്വരവും ഛർദ്ദിയും തണ്ണീർദാഹവും ബോധക്ഷയവും, വേദനയും അതിസാരവും ഇക്കിളും വയറുവീർപ്പും ചക്രംപോലെ ചുറ്റുകയും ദുഃഖവും ശ്വാസവേഗവും പ്രജ്ഞാനാശവും ഉണ്ടാകും. നാക്കുകറുത്തു വളരെ രക്തത്തോടും വട്ടപ്പിണർപ്പുകളോടും കൂടിയിരിക്കും. ഈ സന്നിപാതം മരിപ്പിക്കുന്നതാകുന്നു.

പ്രലാപകലക്ഷണം.

൩൮. കമ്പപ്രലാപപരിതാപനശീർഷപീഡാ
പ്രൌഢപ്രഭാവപവമാനപരോന്യചിന്താ
പ്രജ്ഞാപ്രണാശവികലപ്രചുരപ്രവാദഃ
ക്ഷിപ്രംപ്രയാതിപിതൃപാലപദംപ്രലാപീ.

പ്രലാപകമെന്ന സന്നിപാതത്തിങ്കൽ, വിറയലും അസംബന്ധവചനവും സന്താപവും തലവേദനയും കോപവും വായുസ്പർശത്തിങ്കൽ താല്പര്യവും അന്യകാര്യത്തിൽ വിചാരവും ബുദ്ധിനാശവും ഭവിക്കും. കൂടക്കൂടെ ഇളകി വളരെ സംസാരിക്കയും ചെയ്യും. ഇതു ഉടനെ മരിപ്പിക്കുന്നതാകുന്നു.

ജിഹ്വകലക്ഷണം.

൩൯. ശ്വസനകാസപരിതാപവിഹ്വലഃ
കഠിനകണ്ടകവൃതാതിജിഹ്വകഃ
ബധിരമൂകബലഹാനിലക്ഷണോ
ഭവതികഷ്ടതരസാദ്ധ്യജിഹ്വകഃ.

ജിഹ്വകമെന്ന സന്നിപാതത്തിങ്കൽ, ശ്വാസവേഗവും ചുമയും സന്താപവും ഉണ്ടാകും. നാക്കു തേരകത്തിലപോലെ ഇരിക്കുകയും അധികം പുറത്തേക്കു തള്ളുകയും ചെയ്യും. ചെവി അടയ്ക്കും സംസാരിക്കയില്ല. ബലനാശിക്കും ഈ സന്നിപാതം ഏറ്റവും കഷ്ടസാദ്ധ്യമാകുന്നു.

അഭിന്യാസലക്ഷണം.

൪൦. ദോഷത്രയസ്നിഗ്ദ്ധമുഖതാനിദ്രാ
വൈകല്യനിശ്ചേഷ്ടനകഷ്ടവാഗ്മീ
ബലപ്രണാശശ്വസനാദിനിഗ്രഹോ-
ഭിന്യാസഉക്തോനനമൃത്യുകല്പഃ.

അഭിന്യാസമെന്ന സന്നിപാതത്തിങ്കൽ വാതാദി മൂന്നു ദോഷങ്ങളുടെ കോപവും മൂത്രത്തിന്നു മിന്നമിന്നപ്പും നിശ്ശബ്ദവും നിശ്ചേഷ്ടതയും കണ്ഠവാക്കും ബലക്ഷയവും ശ്വാസത്തിന്നും കാസത്തിന്നും തടവും ഭവിക്കും. ഇതു കാലൻതന്നെയാണ്.

ഹാരിദ്രകലക്ഷണം.

൨൬. ഹാരിദ്രദേഹനഖനേത്രകരാംഘ്രിതാപ
നിഷ്ഠീവനാദികസനൈരുപലക്ഷിതോയഃ
ഹാരിദ്രകസ്സകഥിതഃകിലസന്നിപാത
സ്സാദ്ധ്യോനചൈഷഭിഷജാംജ്വരകാലരൂപഃ.

ഹാരിദ്രമെന്ന സന്നിപാതത്തിങ്കൽ, ശരീരവും നഖങ്ങളും കണ്ണുകളും കൈകളും കാലുകളും മഞ്ഞളിച്ചിരിക്കും ചുടുണ്ടാകും; തുപ്പലിലും മറ്റും മഞ്ഞനിറം ഉണ്ടായിരിക്കും. ഇതു പിത്തപ്രധാനമായ ഒരുവക ജ്വരമാകുന്നു, എങ്കിലും സന്നിപാതസംബന്ധമുണ്ട്. ഇതു കാലരൂപിയാണെന്നും ഗ്രഹിച്ചുകൊള്ളണം. ഒരു വൈദ്യനാലും സാദ്ധ്യമല്ലെന്നു ഇനി പറയേണമെന്നില്ലല്ലോ.

൨൭. ദോഷേവിബദ്ധേനഷ്ടേഗ്നൌ
സർവ്വസംപൂർണ്ണലക്ഷണഃ
സന്നിപാതജ്വരോസാദ്ധ്യഃ
കൃച്ഛ്രസാദ്ധ്യസ്തതോന്യഥഃ.

മലത്തിന്നും മൂത്രത്തിന്നും തടവും അഗ്നിമാന്ദ്യവും സംഭവിക്കുമ്പോൾ എല്ലാ ലക്ഷണങ്ങളുടേയും പൂർണ്ണതയോടുകൂടിയ സന്നിപാതജ്വരം അസാദ്ധ്യമാണെന്നും ലക്ഷണങ്ങൾക്കു പൂർണ്ണതയില്ലെങ്കിൽ കൃച്ഛ്രസാദ്ധ്യമാണെന്നും അറിയണം. പണിപ്പെട്ടു സാധിക്കാമെന്നു താല്പര്യം

൨൮. സപ്തമേദിവസേപ്രാപ്തേ
ദശമേദ്വാദശേപിവാ
പുനർഘോരതരോഭൂത്വാ
പ്രശമംയാതിഹന്തിവാ

വാതജ്വരം ഏഴാം ദിവസവും പിത്തജ്വരം പത്താം ദിവസവും കഫജ്വരം പന്ത്രണ്ടാം ദിവസവും പിന്നെയും ഉഗ്രതരമായിത്തീർന്നിട്ടു ശമിക്കും. ഇല്ലെങ്കിൽ രോഗി മരിക്കും.

൨൯. സപ്തമീദ്വിഗുണാചൈവ
നവമ്യേകാദശീതഥാ
ഏഷാത്രിദോഷമര്യാദാ
മോക്ഷായച വധായച.

വാതജ്വരത്തിന്നു പതിനാലു ദിവസവും പിത്തജ്വരത്തിന്നു പതിനെട്ടു ദിവസവും കഫജ്വരത്തിന്നു ഇരുപത്തിരണ്ടു ദിവസവും അവധിയുള്ളതാകുന്നു. ഈ അവധികളിൽ രോഗം ശമിക്കുകയോ രോഗി മരിക്കുകയോ ചെയ്യും. വാതാദിദോഷങ്ങളുടെ മര്യാദ ഇപ്രകാരമാകുന്നു.

൩൦. സന്നിപാതജ്വരസ്യാന്തേ
കർണ്ണമൂലേസുദാരുണഃ
ശോഫസ്സഞ്ജായതേതേന
കശ്ചിദേവപ്രമുച്യതേ.

൩൧. ജ്വരസ്യപൂർവ്വംജ്വരമദ്ധ്യതോവാ
ജ്വരാന്തതോവാശ്രുതിമൂലശോഫഃ

ക്രമാദസാദ്ധ്യഃ ഖലുകഷ്ടസാദ്ധ്യഃ
സുഖേനസാദ്ധ്യോമുനിഭിഃപ്രദിഷ്ടഃ.

സന്നിപാതജ്വരത്തിന്റെ അവസാനത്തിൽ കണ്ണമൂലങ്ങളിൽ ഏററവും വലിയ വീക്കമുണ്ടാകും. എന്നാൽ അതുനിമിത്തം ചിലർ ജീവിക്കുന്നതായിരിക്കും, ഇതൊരുപക്ഷം, ഇനി പക്ഷാന്തരമുണ്ട്. അതു താഴെപ്പറയുന്നു സന്നിപാതജ്വരം തുടങ്ങുന്നതിനു മുമ്പിൽ ആ വീക്കംവരുന്നതായാൽ രോഗം അസാദ്ധ്യമാകുന്നു സന്നിപാതജ്വരത്തിന്റെ മദ്ധ്യത്തിൽ ആ വീക്കംവന്നാൽ കഷ്ടസാദ്ധ്യവും അവസാനത്തിൽവന്നാൽ സാദ്ധ്യവും ആകുന്നു.

അഭിന്യാസസംപ്രാപ്തി.

൨൭. ത്രയഃപ്രകുപിതാദോഷാ
ഉരഃസ്രോതോനുഗാമിനഃ
ആമാതിവൃദ്ധ്യാഗ്രഥിതാഃ
ബുദ്ധീന്ദ്രിയമനോഗതാഃ.
൨൮. ജനയന്തിമഹാഘോര-
മഭിന്യാസംജ്വരംഭൃശം

വാതാദിദോഷങ്ങൾ കോപിച്ചു ഉരസ്സിലുള്ള ഞരമ്പുകളിൽ ചെന്നിട്ടു വലിയ ആമദോഷത്തോട്കൂടി വർദ്ധിച്ചിട്ടും കണ്ണ മൂക്ക ചെവി മുതലായുള്ള ഇന്ദ്രിയങ്ങളിലും മനസ്സിലും പ്രവേശിച്ചിട്ടു ഏററവും ഭയങ്കരമായ അഭിന്യാസജ്വരത്തെ ഉണ്ടാക്കുന്നു.

അഭിന്യാസജ്വരലക്ഷണം.

ശ്രൂതെഃനേത്രേപ്രസുപ്തിസ്സ്യാ-
ന്നചേഷ്ടാംകാഞ്ചിദീഹതേ
൨൯. നചദൃഷ്ടിർഭവേത്തസ്യ
സമർത്ഥാരൂപദർശനേ
നഘ്രാണംനചസംസ്പർശം
ശബ്ദംവാനൈവബുദ്ധ്യതേ.
൩൦. ശിരോലോഠയതേഭീക്ഷ്ണ-
മാഹാരംനാഭിനന്ദതി
കൂജതേതുദ്യതേചൈവ
പരിവർത്തനമീഹതേ
൩൧. അല്പംപ്രഭാഷതേകിഞ്ചി-
ദഭിന്യാസസ്സ ഉച്യതേ
പ്രത്യാഖ്യാതഃസമുദായിഷു
കശ്ചിദേവാത്രസിദ്ധ്യതി.

അഭിന്യാസജ്വരത്തിനു ചെവിയടയ്ക്കുക, കണ്ണടയ്ക്കുക, യാതൊരുപ്രവൃത്തിയും ചെയ്യാതിരിക്കുക, യാതൊരുരൂപത്തെയും കാൺമാൻ കണ്ണിനു സാമർത്ഥ്യമില്ലാതിരിക്കുക, യാതൊരു ഗന്ധത്തെയും അറിവാൻ മൂക്കിനു ശക്തിയില്ലാതിരിക്കുക, ത്വക്കിനു സ്പർശനശക്തിയില്ലാതിരിക്കുക, യാതൊന്നും കേൾപ്പാൻ ചെവിക്കു ശക്തിയില്ലാതിരിക്കുക, മനസ്സിനു യാതൊന്നും ഗ്രഹിപ്പാൻ കഴിയാതിരിക്കുക, എല്ലായ്പ്പോഴും തലവിറയ്ക്കുക, അന്നത്തെ വെറുക്കുക, ഞരങ്ങുക, കുത്തിനോവുക, പുററിത്തിരിയുന്നതിനു തുടങ്ങുക, അല്പമായി സംസാരിക്കുക ഇതുകളാകുന്നു ലക്ഷണങ്ങൾ ഇതു ഏററവും വലുതായ അഭിന്യാസജ്വരമാകുന്നു. ഈ രോഗം അസാദ്ധ്യമാണെങ്കിലും ചിലപ്പോൾ സാദ്ധ്യമായും വരാം.

ആഗന്തുകജ്വരം.

൩൮. അഭിഘാതാഭിചാരാഭ്യാ-
മഭിഷംഗാഭിശാപതഃ
ആഗന്തുർജ്ജായതേദോഷൈ-
ർയ്യഥാസ്വംതംവിഭാവയേൽ.

അഭിഘാതം ഹേതുവായിട്ടും ആഭിചാരകൎമ്മം ഹേതുവായിട്ടും അഭിഷംഗം ഹേതുവായിട്ടും അഭിശാപം ഹേതുവായിട്ടും ആഗന്തുകജ്വരം നാലുവിധമാകുന്നു. അഭിഘാതം ഹേതുവായിട്ടുള്ള ജ്വരത്തിന്നു അഭിഘാതജ്വരമെന്നും ആഭിചാരകൎമ്മം ഹേതുവായിട്ടുള്ള ജ്വരത്തിന്നു അഭിചാരജ്വരമെന്നും അഭിഷംഗം ഹേതുവായിട്ടുള്ള ജ്വരത്തിന്നു അഭിഷംഗജ്വരമെന്നും അഭിശാപം ഹേതുവായിട്ടുള്ള ജ്വരത്തിന്നു അഭിശാപജ്വരമെന്നും പേർ പറയപ്പെടുന്നു. അഭിഘാതജ്വരം ദേഹായാസകരങ്ങളായിരിക്കുന്ന കൎമ്മങ്ങളെ അധികമായി ചെയ്യുകകൊണ്ടും മുറിപ്പെടുക, ഉണ്ണപ്പെടുക, അടിമയൎക്കുക, തീപ്പൊള്ളുക മുതലായവകൊണ്ടും ഉണ്ടാകുന്നതാകുന്നു. അഭിചാരജ്വരം ശത്രുക്കൾ മന്ത്രങ്ങൾകൊണ്ടു ചെയ്യുന്ന മാരണകൎമ്മങ്ങൾ ഹേതുവായിട്ടുണ്ടാകുന്നതാകുന്നു. അഭിഷംഗജ്വരം ഭൂതഗ്രഹാദിപീഡഹേതുവായിട്ടും ഓഷധിഗന്ധം ഹേതുവായിട്ടും വിഷംഹേതുവായിട്ടും കോപം ഹേതുവായിട്ടും ഭയം ഹേതുവായിട്ടും ശോകം ഹേതുവായിട്ടും കാമം ഹേതുവായിട്ടും ഉണ്ടാകുന്നതാകുന്നു. അഭിശാപജ്വരം ബ്രാഹ്മണർ, ഗുരുക്കന്മാർ, വൃദ്ധന്മാർ തുടങ്ങിയുള്ളവരുടെ ശാപം ഹേതുവായിട്ടുണ്ടാകുന്നതാകുന്നു. ഈവക ജ്വരങ്ങളുടെ ദോഷകോപങ്ങളെ അതാതുദോഷങ്ങളുടെ ലക്ഷണങ്ങൾകൊണ്ടു നിശ്ചയിച്ചുകൊള്ളണം.

വിഷം ഹേതുവായിട്ടുണ്ടാകുന്ന ജ്വരത്തിന്റെ ലക്ഷണം.

൩൯. ശ്യാവാസ്യതാവിഷകൃതേ
തഥാതീസാരഏവച
ഭക്താരുചിഃപിപാസാച
തോദശ്ചസഹമൂർച്ഛയാ.

വിഷം ഹേതുവായിട്ടുള്ള ജ്വരത്തിങ്കൽ മുഖം നീലവൎണ്ണമായിരിക്കയും അതിസാരവും അന്നത്തിൽ അരുചിയും തണ്ണീർദാഹവും കുത്തിനോവും ബുദ്ധിഭ്രമവും ഭവിക്കും.

ഓഷധീഗന്ധംഹേതുവായിട്ടുള്ള ജ്വരത്തിന്റെ ലക്ഷണം.

൪൦. ഓഷധീഗന്ധജേമൂർച്ഛാ
ശിരോരുഗ്വമഥുസ്തഥാ

ഓഷധികളുടെ ഗന്ധം ഹേതുവായിട്ടുള്ള ജ്വരത്തിന്നു ഇന്ദ്രിയങ്ങൾക്കു തളൎച്ചയും തലവേദനയും ഛർദ്ദിയും ഉണ്ടാകും.

കാമം ഹേതുവായിട്ടുള്ള ജ്വരത്തിന്റെ ലക്ഷണം.

കാമജേചിത്തവിഭ്രംശ-
സ്തന്ദ്രാലസ്യമഭോജനം.

അനുഗ്രഹിക്കപ്പെട്ട സ്ത്രീയേയും മറ്റും ലഭിക്കായ്കനിമിത്തം ഉണ്ടാകുന്നതായ ജ്വരത്തിങ്കൽ ചിത്തഭ്രമവും മടിയും അലസതയും അരുചിയും ഉണ്ടാകും. ഇതിനെപ്പറ്റി വാഗ്ഭടൻ ഇപ്രകാരം പറഞ്ഞിരിക്കുന്നു. "കാമാൽഭ്രമാരുചിർദാഹോ ഹ്രീനിദ്രാധീധൃതിക്ഷയഃ" കാമം ഹേതുവായിട്ടുള്ള ജ്വരത്തിന്നു തലതിരിച്ചിലും അരുചിയും ദാഹവും ലജ്ജാനാശവും നിദ്രാഭംഗവും ബുദ്ധിക്ഷയവും ധൈൎയ്യക്ഷയവും ഉണ്ടാകും.

കാമം ഹേതുവായിട്ടും ശോകം ഹേതുവായിട്ടും കോപം ഹേതുവായിട്ടും ഉണ്ടാകുന്ന ജ്വരത്തിന്റെ ലക്ഷണങ്ങൾ.

൩൮. ഭ്രമാൽപ്രലാപശ്ശോകാച്ച
കോപാൽകോപാച്ചവേപഥുഃ

കാമം ഹേതുവായിട്ടും ശോകം ഹേതുവായിട്ടും ഉണ്ടാകുന്ന ജ്വരത്തിന്ന പെ പറയും. കോപം ഹേതുവായിട്ടുള്ള ജ്വരത്തിന്ന വിറയലും തലവേദനയും ഉണ്ടാകും.

അഭിചാരാഭിശാപാഭ്യാം
മോഹസ്തൃഷ്ണാ ച ജായതേ
൩൯. ഭൂതാഭിഷംഗാദുദ്വേഗോ
ഹാസ്യരോദനകമ്പനം
കാമശോകഭയാദ്വായുഃ
ക്രോധാൽപിത്തം ത്രയോമലാഃ
൪൦. ഭൂതാഭിഷംഗാൽകുപ്യന്തി
ഭൂതസാമാന്യലക്ഷണാഃ

അഭിചാരം ഹേതുവായിട്ടും അഭിശാപം ഹേതുവായിട്ടും ഉണ്ടാകുന്ന ജ്വരത്തിന്ന മോഹവും തണ്ണീർദാഹവും ഉഷ്ണവും ഉണ്ടാകും. ഭൂതപിശാചാദിപീഡ ഹേതുവായിട്ടുണ്ടാകുന്ന ആഗന്തുജ്വരത്തിന്ന ഉദ്വേഗവും ചിരിയും കരച്ചിലും വിറയലുമുണ്ടാകും. കാമം ഹേതുവായിട്ടും ശോകം ഹേതുവായിട്ടും ഭയം ഹേതുവായിട്ടും ഉണ്ടാകുന്ന ജ്വരത്തിങ്കൽ വാതം കോപിക്കും. ക്രോധം ഹേതുവായിട്ടുണ്ടാകുന്ന ജ്വരത്തിങ്കൽ പിത്തം കോപിക്കും. ഭൂതഗ്രഹാദിപീഡ ഹേതുവായിട്ടുണ്ടാകുന്ന ജ്വരത്തിങ്കൽ വാതപിത്തകഫങ്ങളുടെ കോപമുണ്ടാകും. ഹാസ്യരോദനാദികൾ ഭൂതങ്ങളുടെ സാമാന്യലക്ഷണങ്ങളാകുന്നു.

വിഷമജ്വരോൽപത്തി.

ദോഷോല്പോഹിതസംഭൂതോ
ജ്വരോൽസൃഷ്ടസ്യവാ പുനഃ
൪൧. ധാതുമന്യതമം പ്രാപ്യ
കരോതിവിഷമജ്വരം.

ജ്വരം ഉണ്ടായി ശമിച്ചതിന്റെ ശേഷം അഹിതങ്ങളായിരിക്കുന്ന ആഹാരവിഹാരങ്ങളെ സേവിക്കഹേതുവായിട്ട വീണ്ടും ദോഷം കോപിച്ചു രസാദിധാതുക്കളിൽവച്ച ഒന്നിനെ ആശ്രയിച്ചിട്ട വിഷമജ്വരത്തെ ഉണ്ടാക്കുന്നു. എന്നാൽ വിഷമജ്വരം അദൃശ്യമായിട്ടും വരാവുന്നതാണ്. ദോഷം ബലവത്താകുന്നെങ്കിൽ നിത്യജ്വരത്തെ ഉണ്ടാക്കും അല്ലെങ്കിൽ അനിത്യജ്വരത്തെ ഉണ്ടാക്കും. വിഷമജ്വരത്തിന്റെ സാമാന്യലക്ഷണങ്ങളെക്കുറിച്ചു ഒരു ഗ്രന്ഥകർത്താവു ഇപ്രകാരം പറഞ്ഞിരിക്കുന്നു. "യസ്യാദനിയതാൽകാലാൽ ശീതോഷ്ണാഭ്യാംതഥൈവ ച വേഗതശ്ചാപിവിഷമോജ്വരസ്സവിഷമസ്മൃതഃ" യാതൊന്നു കാലനിയമം ഇല്ലാതെയും ശീതോഷ്ണങ്ങളോടും വിഷമമായ വേഗത്തോടും കൂടി വരുന്നുവോ അതാകുന്നു വിഷമജ്വരം.

സന്തതാദിവിഷമജ്വരഭേദങ്ങൾ.

സന്തതഃസതതോന്യേദ്യു-
സ്തൃതീയകചതുർത്ഥകൗ.
൪൨. സന്തതൌരസരക്തസ്ഥൌ
സോന്യേദ്യുഃപിശിതാശ്രിതഃ

മേദോഗതസ്തൃതീയേഹ്നി
അസ്ഥിമജ്ജാഗതഃപുനഃ.
൭൦. കുൎയ്യാച്ചാതുൎത്ഥകംഘോര-
മന്തകംരോഗസംകരം

മേൽപറഞ്ഞ വിഷമജ്വരം സന്തതമെന്നും സതതമെന്നും അന്യേദ്യുഷ്ക എന്നും തൃതീയകമെന്നും ചാതുൎത്ഥകമെന്നും അഞ്ചുവിധമാകുന്നു. ദോഷം രസധാതുവിനെ ആശ്രയിച്ചിട്ട സന്തതജ്വരത്തെ ഉണ്ടാക്കുന്നു. ദോഷം രക്തത്തെ ആശ്രയിച്ചിട്ട സതതജ്വരത്തെ ഉണ്ടാക്കുന്നു. ദോഷം മാംസത്തെ ആശ്രയിച്ചിട്ട അന്യേദ്യുഷ്കജ്വരത്തെ ഉണ്ടാക്കുന്നു. ദോഷം മേദസ്സിനെ ആശ്രയിച്ചിട്ട തൃതീയകജ്വരത്തെ ഉണ്ടാക്കുന്നു. ദോഷം അസ്ഥിയിലൊ മജ്ജയിലൊ സ്ഥിതിചെയ്തിട്ട ചാതുൎത്ഥകജ്വരത്തെ ഉണ്ടാക്കുന്നു. അതു ഘോരവും നാശകരവും അനേകരോഗങ്ങളോടുകൂടിയതും ആകുന്നു.

സന്തതജ്വരം.

സപ്താഹംവാദശാഹംവാ
ദ്വാദശാഹമഥാപിവാ.
൭൧. സന്തത്യായോവിസൎഗ്ഗീസ്യാൽ
സന്തതസ്സനിഗദ്യതേ

സന്തതജ്വരം ഏഴുദിവസമൊ പത്തുദിവസമൊ പന്ത്രണ്ടുദിവസമൊ മുഴുവൻവിടാതെ നില്ക്കും. എന്നാൽ "മുക്താനുബന്ധിതാം" എന്ന വാക്യപ്രകാരം വിഷമജ്വരം എന്നുള്ളതു വിടുകയും വരികയും ചെയ്യുന്നതാകുന്നു. ആ സ്ഥിതിക്ക ഏഴോ പത്തോ പന്ത്രണ്ടോ ദിവസം വരെ അവിച്ഛിന്നമായി നില്ക്കുന്ന സന്തതജ്വരത്തെ വിഷമജ്വരത്തിൽ ചേൎത്തു വ്യവഹരിച്ചുകൂടാ എന്നുള്ള അഭിപ്രായത്തെ "ഖരനാദൻ" എന്ന ആചാൎയ്യൻ താഴെ കാണുന്ന ശ്ലോകംകൊണ്ടു സ്ഥാപിച്ചിരിക്കുന്നു "ജ്വരഃപൂൎവ്വമയോപായേ പഞ്ചസന്തതകാദയഃ ചാതുൎത്ഥകാന്താ ഉക്താസ്തേ പൂൎവ്വവിഷമജ്വരാഃ" സന്തതജ്വരം, സതതജ്വരം, അന്യേദ്യുഷ്കജ്വരം, തൃതീയകജ്വരം, ചാതുൎത്ഥകജ്വരം ഇങ്ങിനെ അഞ്ചുജ്വരങ്ങൾ; എന്നു മുമ്പെ പറയപ്പെട്ട അവയിൽ സന്തതജ്വരത്തെ ഒഴിച്ചു ശേഷമുള്ള നാലുജ്വരങ്ങളും വിഷമജ്വരങ്ങളാകുന്നു. ഖരനാദന്റെ ഈ അഭിപ്രായത്തെ ചരകാചാൎയ്യർ താഴെപ്പറയുന്ന ശ്ലോകംകൊണ്ടു ഖണ്ഡിക്കുന്നു. "വിസൎഗ്ഗംദ്വാദശേകൃത്വാ ദിവസേവ്യക്തലക്ഷണഃ ദുൎല്ലഭോപശയഃകാലം ദീൎഘമപ്യനുവൎത്തതേ" പനിതുടങ്ങി പന്ത്രണ്ടുദിവസം കഴിഞ്ഞതിന്റെശേഷം വിടുകയും പിന്നെയും തുടങ്ങി സ്പഷ്ടങ്ങളായ ലക്ഷണങ്ങളോടുകൂടി ഒന്നുകൊണ്ടും പൊറുതിയില്ലാതെ വളരെക്കാലം നില്ക്കുകയും ചെയ്യുന്നതാകുന്നു സന്തതജ്വരം.

സതതാദിജ്വരങ്ങൾ.

അഹോരാത്രേസതതകോ
ദ്വൌകാലാവനുവൎത്തതേ
൭൨. അന്യേദ്യുഷ്കസ്ത്വഹോരാത്ര-
ഏകകാലംപ്രവൎത്തതേ
തൃതീയകസ്തൃതീയേഹ്നി
ചതുൎത്ഥേഹ്നിചതുൎത്ഥകഃ
൭൩. കേചിൽഭൂതാഭിഷംഗോത്ഥം
ബ്രുവതേവിഷമജ്വരം

സതതജ്വരം ഒരു പകലിന്റെയും രാത്രിയുടേയും ഇടയിൽ രണ്ടുപ്രാവശ്യം ഉണ്ടാകും. അന്യേദ്യുഷ്കജ്വരം പകലൊ രാത്രിയിലൊ ഒരുപ്രാവശ്യം ഉണ്ടാകും. തൃതീയകജ്വരം മൂന്നാംദിവസം ഉണ്ടാകും. ചാതുൎത്ഥകജ്വരം നാലാംദിവസം ഉണ്ടാകും. ചിലർ ഭൂതാദിപീഡാഹേതുവായിട്ട ഉണ്ടാകുന്ന അഭിഷംഗജ്വരത്തെ വിഷമജ്വരമെന്നു പറയുന്നു.

തൃതീയകജ്വരം.

കഫപിത്താത്ത്രികഗ്രാഹീ
പൃഷ്ഠാദ്വാതകഫാത്മകഃ
൫൫. വാതപിത്താച്ഛിരോഗ്രാഹീ
ത്രിവിധസ്സ്യാത്തൃതീയകഃ.

തൃതീയകജ്വരത്തിങ്കൽ കഫപിത്തങ്ങൾക്കു അധികമായ കോപമുണ്ടെങ്കിൽ പനി ത്രികത്തിൽ വേദനയോടുകൂടി വ്യാപിക്കും. വാതകഫങ്ങൾക്കു അധികമായ കോപമുണ്ടെങ്കിൽ പൃഷ്ഠത്തിൽ വേദനയോടുകൂടി വ്യാപിക്കും. വാതപിത്തങ്ങൾക്കു അധികമായ കോപം ഉണ്ടാവുകയാണ് എങ്കിൽ ശിരസ്സിൽ വേദനയോടുകൂടി വ്യാപിക്കും. ഇങ്ങനെ തൃതീയകജ്വരം മൂന്നു വിധമാകുന്നു.

ചാതുർത്ഥകജ്വരം.

ചതുർത്ഥകോ ദർശയതി
പ്രഭാവം ദ്വിവിധം ജ്വരഃ
൫൬. ജംഘാഭ്യാം ശ്ലൈഷ്മികഃ പൂർവ്വം
ശിരസ്തോനിലസംഭവഃ.

ചാതുർത്ഥകജ്വരത്തിന്നു രണ്ടുപ്രകാരം പ്രഭാവം (വേദനാരൂപശക്തി) ഉണ്ട്. പ്രത്യേകിച്ചു പറയുന്നു എന്നാൽ അതു കഫാധികമായിരുന്നാൽ ആദിയിൽ മുഴങ്കാലിൽ ആരംഭിച്ചിട്ടു പിന്നെ ശരീരങ്ങളിലൊക്കെയും വ്യാപിക്കും; വാതാധികമായിരുന്നാൽ മുമ്പെ ശിരസ്സിൽ തുടങ്ങീട്ടു അനന്തരം അംഗങ്ങളിലൊക്കെയും വ്യാപിക്കും. സന്തതാദികളായ അഞ്ചുജ്വരങ്ങളുടേയും ഉത്ഭവം മിക്കവാറും സന്നിപാതം ഹേതുവായിട്ടാകുന്നു എങ്കിലും. വാതപിത്തകഫങ്ങളിൽ വച്ചു ചിലതിന്റെ ആധിക്യമുണ്ടാകയാലാണു അവയ്ക്കു പ്രത്യേകം നാമങ്ങൾ വിധിച്ചതു്. അവയിൽ ചാതുർത്ഥകജ്വരത്തെക്കുറിച്ചു ഹാരീതൻ ഇപ്രകാരം പറയുന്നു. "ചാതുർത്ഥകോനാമ ഗദോ ദാരുണോ വിഷമജ്വരഃ ശോഷണസ്സർവ്വധാതൂനാം ബലവർണ്ണാഗ്നിനാശനഃ; ചാതുർത്ഥകമെന്ന രോഗം, ദാരുണമായ വിഷമജ്വരമാകുന്നു. ഇതു രസാദി ധാതുക്കളെ ശോഷിപ്പിക്കുന്നതും ബലത്തെയും വർണ്ണത്തെയും അഗ്നിയെയും നശിപ്പിക്കുന്നതും ആകുന്നു. ചാതുർത്ഥകജ്വരത്തിന്നു പിത്തപ്രാധാന്യമില്ലെന്നാകുന്നു ചിലരുടെ അഭിപ്രായം. അതിലേക്കു താഴെ കാണുന്ന ശ്ലോകം പ്രമാണമാണ്. "ഊർദ്ധ്വം കായസ്യ ഗൃഹ്ണാതി യഃ പൂർവ്വം സോനിലാത്മകഃ പൂർവ്വം ഗൃഹ്ണാത്യധഃകായം ശ്ലേഷ്മപൂർവ്വശ്ച രോമശഃ" യാതൊരു ജ്വരം ആദിയിൽ ഊർദ്ധ്വകായത്തെ ആശ്രയിച്ചിട്ടുണ്ടാകുന്നുവോ അതു വാതാധിക്യത്തോടുകൂടിയതാകുന്നു. യാതൊരു ജ്വരം ആദിയിൽ അധഃകായത്തെ ആശ്രയിച്ചിട്ടുണ്ടാകുന്നുവോ അതു കഫാധിക്യത്തോടുകൂടിയതും ആകുന്നു. ചില ആചാര്യന്മാരുടെ അഭിപ്രായം ചാതുർത്ഥകജ്വരത്തിന്നും പിത്തപ്രാധാന്യമുണ്ടെന്നാണ്. അതിലേക്കു താഴെ കാണുന്ന ശ്ലോകം പ്രമാണം. "ഊർദ്ധ്വകായന്തു ഗൃഹ്ണാതി പൂർവ്വം യോനിലാത്മകഃ മദ്ധ്യകായന്തു ഗൃഹ്ണാതി പൂർവ്വം യസ്സ പിത്തജഃ പൂർവ്വം ഗൃഹ്ണാത്യധഃകായം ശ്ലേഷ്മപൂർവ്വശ്ചതുർത്ഥകഃ" യാതൊരു ജ്വരം മുമ്പെ ശിരസ്സിൽ തുടങ്ങി സർവ്വാംഗങ്ങളിലും വ്യാപിക്കുന്നുവോ അതു വാതപ്രധാനമായ ചാതുർത്ഥകജ്വരമാകുന്നു. യാതൊന്നു മദ്ധ്യശരീരത്തിൽ തുടങ്ങി സർവ്വാംഗങ്ങളിലും വ്യാപിക്കുന്നുവോ അതു പിത്തജമായ ചാതുർത്ഥകജ്വരമാകുന്നു. യാതൊന്നു ശരീരത്തിന്റെ അധോഭാഗത്തിൽ തുടങ്ങി സർവ്വാംഗങ്ങളിലും വ്യാപിക്കുന്നുവോ അതു കഫവൃദ്ധിയോടുകൂടിയ ചാതുർത്ഥകജ്വരമാകുന്നു. ചാതുർത്ഥകജ്വരം മിക്കവാറും കഫവാതങ്ങൾ ഹേതുവായിട്ടുണ്ടാകുന്നതാണെന്നും അതിന്നു പിത്തപ്രധാനതയില്ലെന്നുമാണ് ചരകാദികളുടെ അഭിപ്രായം.

ചാതുർത്ഥകാദിജ്വര വിപര്യയങ്ങൾ.

വിഷമജ്വര ഏവാന്യ-
ശ്ചാതുർത്ഥകവിപര്യയഃ
൫൭. മദ്ധ്യേഹനി ജ്വരയത്യാദാവന്തേ ച പരിമുഞ്ചതി.

ചതുൎത്ഥകജ്വരത്തിന്നു വിപരീതമായ ജ്വരമുണ്ട്. എങ്ങിനെയെന്നാൽ ആദിയിൽ രണ്ടുദിവസം പനി ഇല്ലാതിരിക്കയും പിന്നെ രണ്ടുദിവസം ഉണ്ടായിരിക്കയും ഒടുവിൽ ഒരുദിവസം ഇല്ലാതിരിക്കയും ചെയ്യുന്നതാകുന്നു. "അസ്ഥിമജ്ജോഭയഗതേ ചതുൎത്ഥകവിപൎയ്യയഃ ത്ര്യഹാൽ പ്രാഗ്ജ്വരയതിദിനമേകന്തുമുഞ്ചതി" ദോഷങ്ങൾ അസ്ഥിയിലും മജ്ജയിലും ചെന്നിരുന്നാൽ ചതുൎത്ഥകജ്വരത്തിന്നു വിപരീതജ്വരമുണ്ടാകും. എങ്ങിനെയെന്നാൽ മൂന്നുദിവസങ്ങളിൽ രണ്ടുദിവസം പനിച്ചിട്ടു ഒരുദിവസം പനിക്കാതിരിക്കും. ഇതത്രെ ചതുൎത്ഥകവിപൎയ്യയം. ചതുൎത്ഥകജ്വരത്തിന്നുള്ളതുപോലെ തൃതീയകാദിജ്വരങ്ങൾക്കും വിപൎയ്യയങ്ങൾ ഉണ്ട്. മദ്ധ്യത്തിൽ ഒരുദിവസം പനിച്ചിട്ടു ആദിയിലും അവസാനത്തിങ്കലും പനിക്കാതെ ഇരിക്കും ഇതത്രെ തൃതീയകവിപൎയ്യയം; പനി, ദിനരാത്രികളുടെ ഇടയിൽ രണ്ടു പ്രാവശ്യം വിടുകയും രണ്ടുനേരം എല്ലാസമയവും ഉണ്ടായിരിക്കയും ചെയ്യുന്നതു സതതകജ്വരവിപൎയ്യയം; പനി, അഹോരാത്രം ഒരു പ്രാവശ്യം വിട്ടുനിന്നിട്ടു ശേഷം എല്ലാസമയവും ഉണ്ടായിരിക്കുന്നതു അന്യേദ്യുഷ്കജ്വരവിപൎയ്യയം.

വാതബലാസകജ്വരലക്ഷണം.

൨൭. നിത്യംമന്ദജ്വരോരൂക്ഷഃ ശൂനകസ്തേനസീദതി
സ്തബ്ധാംഗഃശ്ലേഷ്മഭൂയിഷ്ഠോ നരോവാതബലാസകീ.

വാതബലാസകം എന്ന ജ്വരത്തിങ്കൽ എല്ലായ്പോഴും അല്പമായ പനിയും ശരീരത്തിന്നു രൂക്ഷതയും അധികമായ വീക്കവും അതിനിമിത്തം തളൎച്ചയും ഇളക്കമില്ലായ്മയും കഫാധിക്യവും ഭവിക്കും. ഈ ജ്വരം വാതകഫങ്ങൾ ഹേതുവായിട്ടു ഉണ്ടാകുന്നതാണെങ്കിലും കഫാധികമായിട്ടുള്ളതാണെന്നറിഞ്ഞുകൊള്ളണം. ഈ വാതബലാസകജ്വരം കഫകോപിലയാണെന്നും പിത്താധികമായിട്ടുള്ളതാണെന്നും ചിലർ പറയുന്നു. പിത്താധികമായിട്ടുള്ളതല്ലെന്നും സുശ്രുതാചാൎയ്യർ താഴെപ്പറയുന്ന ശ്ലോകംകൊണ്ടു സ്ഥിരപ്പെടുത്തിയിരിക്കുന്നു "പ്രലേപകോവാതബലാസകാവപി കഫാധികത്വാൽ പ്രവദന്തിവിജ്ഞാഃ" പ്രലേപകജ്വരവും വാതബലാസകജ്വരവും കഫാധികങ്ങളായിട്ടുള്ളവയാണെന്നു വിദ്വാന്മാർ പറയുന്നു എന്നതിന്റെ സാരം. വാതബലാസകജ്വരത്താൽ പീഡിതനു അനിലമായ വീക്കമുണ്ടാകുന്നു തന്നിമിത്തം വല്ലാത്ത ക്ഷീണതയനുഭവിക്കാനും സാദ്ധ്യതയാകും. "ശൂനകസ്തേനസീദതി" എന്നുള്ളതിന്നു "ശൂനഃകൃച്ഛ്രേണസീദതി" എന്ന പാഠാന്തരമുണ്ട്.

പ്രലേപകജ്വരലക്ഷണം.

൨൮. പ്രലിമ്പന്നിവഗാത്രാണി ഘൎമ്മേണഗൌരവേണവാ
മന്ദജ്വരോവിലേപീച സശീതസ്സ്യാൽപ്രലേപകഃ.

പ്രലേപകജ്വരത്തിന്നു, ശരീരത്തിന്നു വല്ലതും കനവും വിയൎപ്പും ശരീരത്തിൽ തേച്ചതുപോലെ തോന്നുമാറു പീഡയും അല്പമായ പനിയും ശൈത്യവും ഉണ്ടാകും. പ്രലേപകജ്വരം കഫപിത്തങ്ങൾ ഹേതുവായിട്ടുണ്ടാകുന്നതാണ്. ചിലർ സന്നിപാതം ഹേതുവായിട്ടുണ്ടാകുന്ന ക്ഷയത്തിങ്കൽ ഇവയുടെ ലക്ഷണങ്ങൾ കാണുകകൊണ്ടു ത്രിദോഷജമാണെന്നു പറയുന്നു.

വിഷമജ്വരവിശേഷം.

൨൯. വിദഗ്ദ്ധേന്നരസേദേഹേ ശ്ലേഷ്മപിത്തേവ്യവസ്ഥിതേ
തേനാൎദ്ധംശീതളംദേഹേ ചാൎദ്ധമുഷ്ണംപ്രജായതേ.

അന്നരസത്തിന്നു ദുഷ്ടത ഭവിക്കുന്ന സമയം പിത്തവും കഫവും ദുഷിച്ചു വെവ്വേറെ നില്ക്കും. അപ്പോൾ കഫം ഹേതുവായിട്ടു പകുതി ശരീരത്തിന്നു ശൈത്യവും പിത്തം ഹേതുവായിട്ടു പകുതിശരീരത്തിന്നു ഉഷ്ണവും ഉണ്ടാകും. ഇതു അൎദ്ധനാരീശ്വരാകാരമായിട്ടോ നരസിംഹാകാരമായിട്ടോ ഇരിക്കും.

൩൦. കായേദുഷ്ടംയദാപിത്തം ശ്ലേഷ്മാചാന്തേവ്യവസ്ഥിതഃ
തേനോഷ്ണത്വംശരീരസ്യ ശീതത്വംഹസ്തപാദയോഃ.

പിത്തം ശരീരത്തിന്റെ അന്തൎഭാഗത്തിങ്കൽനിന്നു ദുഷിക്കുകയും കഫം കൈകാലുകളിൽനിന്നു ദുഷിക്കുകയും ചെയ്ക ഹേതുവായിട്ടു ശരീരത്തിന്നു ഉഷ്ണവും കൈകാലുകൾക്കു ശൈത്യവും ഉണ്ടാകും ഇതും ഒരുവക വിഷമജ്വരമാകുന്നു.

൬൧. കായേശ്ലേഷ്മായദാദുഷ്ടഃ പിത്തഞ്ചാന്തവ്യവസ്ഥിതം
ശീതത്വംതേനഗാത്രാണാമുഷ്ണത്വംഹസ്തപാദയോഃ.

കഫം ശരീരത്തിൻെറ ഉള്ളിൽനിന്നു ദുഷിക്കുകയും പിത്തം കൈകാലുകളിൽനിന്നു ദുഷിക്കുകയും ചെയ്യുമ്പോൾ ശരീരത്തിന്നു ശൈത്യവും കൈകാലുകൾക്കു ഉഷ്ണവും ഉണ്ടാകും. ഇതു മേല്പറഞ്ഞ ജ്വരത്തിൻെറ വിപരീതജ്വരമാകുന്നു

൬൨. ത്വക്സ്ഥൌശ്ലേഷ്മാനിലൌശീതമാദൌജനയതോജ്വരേ
തയോഃപ്രശാന്തയോഃപിത്തമന്തേദാഹംകരോതിച.

൬൩. കരോത്യാദൌതഥാപിത്തം ത്വക്സ്ഥംദാഹമതീവച
തസ്മിൻപ്രശാന്തേത്വിതരൌ കുരുതശ്ശീതമന്തതഃ,

൬൪. ദ്വാവേതൌദാഹശീതാദിജ്വരൌസംസർഗ്ഗജൌസ്മൃതൌ
ദാഹപൂർവ്വസ്തയോഃകഷ്ടഃ കൃച്ഛ്രസാദ്ധ്യതമശ്ചസഃ.

കഫവും വാതവും രസധാതുവിൽ നിന്നിട്ടു മുമ്പെ ശൈത്യത്തെ ഉണ്ടാക്കുകയും അതു ശമിച്ചതിൻെറശേഷം പിത്തം ഉഷ്ണത്തെ ഉണ്ടാക്കുകയും ചെയ്യും. ഈ ജ്വരത്തിന്നു ശീതാദി എന്നു പേർ. പിത്തം രസധാതുവിൽനിന്നിട്ടു മുമ്പെ ഏററവും ഉഷ്ണത്തെ ഉണ്ടാക്കുകയും അതു ശമിച്ചതിൻെറശേഷം വാതകഫങ്ങൾ ശൈത്യത്തെ ഉണ്ടാക്കുകയും ചെയ്യും. ഈ ജ്വരത്തിൻെറ പേർ ദാഹാദിയെന്നാകുന്നു. ശീതാദിയെന്നും ദാഹാദിയെന്നും ഉള്ള ഈ രണ്ടു ജ്വരങ്ങളും സംസർഗ്ഗഹേതുവായിട്ടുണ്ടാകുന്നവയാകുന്നു. അവയിൽ ദാഹാദി കഷ്ടവും ഏററവും കൃച്ഛ്രസാദ്ധ്യവുമാകുന്നു. ശീതാദി, സാദ്ധ്യമാണെന്നു അർത്ഥവശാലും സിദ്ധിച്ചു. വിഷമജ്വരങ്ങളിൽ പുനരാവൃത്തി ഹേതുവായിട്ടു ദോഷപ്രശാന്തി ഭവിക്കുന്നില്ല, എന്നു സുശ്രുതത്തിൽ പറയുന്നു; ശ്ലോകം "സഹാപി വിക്ഷാലോദേഹം നഷ്ടാ ചിരമിഞ്ഞുതി ഗ്ലാനിഗൌരവകാർശ്യേഭ്യഃ സയസ്മാന്നവിമുച്യതേ വേഗേസമതിക്രാന്തേ ഗതോയമിതിലക്ഷ്യതേ ധാത്വന്തരസ്ഥോലീനത്വാൽ സൌക്ഷ്മ്യാന്നൈവോപലഭ്യതേ" വിഷമജ്വരം ദേഹത്തിങ്കൽനിന്നു ഒരിക്കലും വേർപെടുന്നില്ല. തളർച്ച, കനം കൃശതാം ഇതുകൾ അതിൻെറ ലക്ഷണങ്ങളായിട്ടു നിന്നുകൊള്ളും. ജ്വരത്തിൻെറ വേഗം പോകുമ്പോൾ ജ്വരം വിട്ടുപോയി എന്നു തോന്നും. എന്നാൽ അതു ധാതുക്കളുടെ ഉള്ളിൽ ലയിച്ചിരിക്കു ഹേതുവായിട്ടും സൂക്ഷ്മഹേതുവായിട്ടും കാണപ്പെടുന്നില്ലെന്നു മാത്രമേയുള്ളു.

രസാദിധാതുഗതജ്വരലക്ഷണങ്ങൾ.

൬൫. ഗുരുതാഹൃദയോൽക്ലേശസ്സദനംഛർദ്ദ്യരോചകൌ
രസസ്ഥേതുജ്വരേലിംഗം ദൈന്യഞ്ചാസ്യോപജായതേ.

രസധാതുവിൽ സ്ഥിതിചെയ്യുന്ന ജ്വരത്തിന്നു ദേഹത്തിന്നു കനവും ഹൃദയത്തിന്നു ഉപദ്രവമായ ഓക്കാനവും അഗ്നിമാന്ദ്യവും ഛർദ്ദിയും അരുചിയും മനസ്സിന്നു തളർച്ചയും ഉണ്ടാകും.

൬൬. രക്തനിഷ്ഠീവനംദാഹോ മോഹശ്ഛർദ്ദനവിഭ്രമൌ
പ്രലാപഃപിടകാതൃഷ്ണാ രക്തപ്രാപ്തേജ്വരേനൃണാം.

രക്തത്തിൽ നിൽക്കുന്നതായ ജ്വരത്തിന്നു രക്തംതുപ്പലും ഉഷ്ണവും മോഹവും ഛർദ്ദിയും തിരിച്ചിലും ഉണ്ടാകും പ്രലാപവും, ശരീരത്തിൽ ചെറിയ കുരുക്കളും തണ്ണീർദാഹവും ഉണ്ടാകും.

൬൭. പിണ്ഡികോദ്വേഷ്ടനംതൃഷ്ണാ സൃഷ്ടമൂത്രപുരീഷതാ
ഊഷ്മാന്തർദ്ദാഹവിക്ഷേപൌ ഗ്ലാനിസ്സ്യാന്മാംസഗേജ്വരേ.

മാംസത്തിൽ നിൽക്കുന്നതായ ജ്വരത്തിന്നു, കാൽവണ്ണയുരുണ്ടുകയറുകയും തണ്ണീർദാഹവും മലമൂത്രങ്ങളുടെ അധികമായ പ്രവൃത്തിയും പുറത്തും ഉള്ളിലും ചൂടും കൈകാലുകൾക്കു ഇളക്കവും ക്ഷീണഭാവവും ഉണ്ടാകും "ഉഷ്ണാന്തർമ്മോഹവിക്ഷേപൌ" എന്നു പാഠാന്തരമുണ്ടു്.

൯൮. ഭൃശംസോപദ്രവസ്തൃഷ്ണാമൂർച്ഛാ പ്രലാപശ്ഛർദ്ദിരേവ ച
ദൌർഗ്ഗന്ധ്യാരോചകൌ ഗ്ലാനിർ മേദസ്ഥേ ചാസഹിഷ്ണുതാ

മേദസ്സിൽ നിൽക്കുന്നതായ ജ്വരത്തിന്നു അധികമായ വിയർപ്പും തണ്ണീർദാഹവും ഇന്ദ്രിയസാദവും ഉണ്ടാകും പ്രലാപവും ഛർദ്ദിയും ദുർഗ്ഗന്ധവും അരുചിയും ക്ഷീണവും അസഹനീയമായ വേദനയും ഭവിക്കും.

൯൯. ഭേദോസ്ഥ്നാംകൂജനംശ്വാസോ വിരേകശ്ഛർദ്ദിരേവ ച
വിക്ഷേപണഞ്ച ഗാത്രാണാം മേതദസ്ഥിഗതേജ്വരേ.

അസ്ഥിയിൽ നിൽക്കുന്നതായ ജ്വരത്തിന്നു എല്ലുകൾ പിളൎന്നുപോകുന്നുവോ എന്നു തോന്നുകയും പക്ഷികളുടെ ശബ്ദത്തെപ്പോലെയുള്ള ശബ്ദം പുറപ്പെടുവിക്കയും ചെയ്യും അധികമായ ശ്വാസവും അതിസാരവും ഛർദ്ദിയും ഉണ്ടാകും കൈകാലുകൾ എടുത്തിടും.

൱൦. തമഃപ്രവേശനംഹിക്കാ കാസശ്ശൈത്യംവമിസ്തഥാ
അന്തർദ്ദാഹോമഹാശ്വാസോ മർമ്മഭേദശ്ചമജ്ജഗേ.

മജ്ജഗതമായ ജ്വരത്തിങ്കൽ ഇരുട്ടത്തിരിക്കുന്നതായി തോന്നും ഇക്കിളും കാസവും തണുപ്പും ഛർദ്ദിയും ഉള്ളിൽ ചൂടും വലുതായ ശ്വാസവും ഉണ്ടാകും. ഹൃദയം പിളൎന്നുപോകുന്നതായിട്ടു തോന്നും,

൱൧. മരണംപ്രാപ്നുയാത്തത്ര ശുക്ലസ്ഥാനഗതേജ്വരേ
ശേഫസഃസ്തബ്ധതാമോക്ഷഃ ശുക്ലസ്യതുവിശേഷതഃ.

ശുക്ലസ്ഥാനഗതമായ ജ്വരത്തിങ്കൽ, മരണം ഭവിക്കും; ലിംഗം സ്തംഭിക്കും; ശുക്ലത്തിന്റെ ബാഹുല്യം ഹേതുവായിട്ടു ശുക്ലം സ്രവിക്കയും ചെയ്യും. ആ ശുക്ലം രക്തസമ്മിശ്രമായിട്ടും വരാം; ഇവിടെ ശുക്ലസ്ഥാനം എന്നുള്ള പദത്തെ ശുക്ലവും തൽസ്ഥാനവും എന്നു വ്യാഖ്യാനിക്കണം; ശുക്ലത്തിന്റെ സ്ഥാനം എന്നു പറയുന്നതു് അയുക്തമാണു്; എന്തെന്നാൽ ശുക്ലം എല്ലാദേഹത്തിങ്കലും വ്യാപിച്ചിരിക്കയാൽ അതിന്നു പ്രത്യേകം ഒരു സ്ഥാനമില്ല. അതിന്നു പ്രമാണം "യഥാപയസിസൎപ്പിസ്തു ഗൂഢശ്ചേക്ഷൌ രസോയഥാ ശരീരേഷു തഥാന്നൃണാം ശുക്ലംവിദ്യാൽ ഭിഷഗ്വരഃ" സാരം പാലിൽ നെയ്യു്, എങ്ങിനെയിരിക്കുന്നു എന്നും കരിമ്പിൻ നീരിൽ ശക്കര എങ്ങിനെയിരിക്കുന്നു എന്നും ഉള്ള ചോദ്യങ്ങൾക്കു അതുകളുടെ സംയോഗം മനസ്സിലായിട്ടില്ലാത്തവൎക്കു ശരിയായ ഉത്തരം പറവാൻ സാധിക്കയില്ല. അവർ പാലിൽ നോക്കിയാൽ നോക്കുന്നിടത്തൊക്കെയും പാലല്ലാതെ നെയ്യ് കാണുകയില്ല കരിമ്പിൻനീരിൽ നോക്കിയാൽ നോക്കുന്നിടത്തൊക്കെയും കരിമ്പിൻനീരല്ലാതെ ശക്കരയും കാണുകയില്ല പാലിൽ നെയ്യും കരിമ്പിന്നീരിൽ ശക്കരയും സൎവ്വവ്യാപിയായിട്ടു സൂക്ഷ്മതയോടുകൂടി ലയിച്ചിരിക്കുന്നു എന്നു മനസ്സിലാകുമ്പോൾ മനുഷ്യശരീരത്തിൽ ശുക്ലവും സൎവ്വവ്യാപിയായിട്ടു സൂക്ഷ്മതയോടുകൂടി ലയിച്ചിരിക്കുന്നു എന്നു മനസ്സിലാകും ഇതുകൊണ്ടു ശുക്ലത്തിന്നു പ്രത്യേകം ഒരു സ്ഥാനമില്ലെന്നു ഗ്രഹിക്കാം.

പ്രാകൃതജ്വരവും വൈകൃതജ്വരവും.

൱൨. വർഷാശരദ്വസന്തേഷു വാതാദ്യൈഃപ്രാകൃതഃക്രമാൽ
വൈകൃതോന്യസ്സദുസ്സാധ്യഃ പ്രാകൃതശ്ചാനിലോത്ഭവഃ.

വർഷൎത്തുവിങ്കൽ വാതം ഹേതുവായിട്ടുണ്ടാകുന്ന ജ്വരവും ശരദൃതുവിങ്കൽ പിത്തം ഹേതുവായിട്ടുണ്ടാകുന്ന ജ്വരവും വസന്തൎത്തുവിങ്കൽ കഫം ഹേതുവായിട്ടുണ്ടാകുന്ന ജ്വരവും പ്രാകൃതജ്വരമാകുന്നു. പ്രാകൃതജ്വരത്തിന്നു വിപരീതമായിട്ടുള്ളതു വൈകൃതജ്വരം അതെങ്ങിനെ എന്നാൽ വർഷൎത്തുവിങ്കൽ പിത്തം ഹേതുവായിട്ടുണ്ടാകുന്ന ജ്വരവും ശരദൃതുവിങ്കൽ കഫം ഹേതുവായിട്ടുണ്ടാകുന്ന ജ്വരവും വസന്തൎത്തുവിങ്കൽ വാതം ഹേതുവായിട്ടുണ്ടാകുന്ന ജ്വരവും വൈകൃതജ്വരമാകുന്നു വൈകൃതജ്വരവും പ്രായേണ വാതഹേതുകമായിരിക്കുന്ന പ്രാകൃതജ്വരവും ദുഃഖസാദ്ധ്യമാകുന്നു പ്രാകൃതജ്വരം, സുഖസാദ്ധ്യമാണെന്നു ഇതിന്റെ അൎത്ഥവശാലും "പ്രാകൃതസ്സുഖസാദ്ധ്യസ്തുവസന്തശരദുത്ഭവഃ" വസന്തൎത്തുവിങ്കലും ശരദൃതുവിങ്കലും ഉണ്ടാകുന്ന പ്രാകൃതജ്വരം സുഖസാദ്ധ്യമാണെന്നുള്ള പ്രമാണവചനത്താലും സിദ്ധിച്ചു.

൧൩. വർഷാസ്വമ്ലവിപാകാഭിരദ്ഭിരോഷധിഭിസ്തഥാ । പിത്തം സഞ്ചിതമന്യൈശ്ച ശരദി പ്രകുപ്യതി
→

൧൩. വർഷാസുമാരുതോദുഷ്ടഃ പിത്തശ്ലേഷ്മാന്വിതോജ്വരം
കുര്യാൽപിത്തഞ്ചശരദി തസ്യചാനുബലഃകഫഃ

൧൪. തൽപ്രകൃത്യാവിസർഗ്ഗാച്ച തത്രനാനശനാൽഭയം
കഫോവസന്തേതമപി വാതപിത്തംഭവേദനു.

വർഷകാലത്തിൽ വാതം ദുഷിച്ചിട്ടു കഫപിത്തങ്ങളോടുകൂടി ജ്വരത്തെ ഉണ്ടാക്കും. ശരൽക്കാലത്തിൽ പിത്തം ദുഷിച്ചിട്ടും ജ്വരത്തെ ഉണ്ടാക്കും. അതിന്ന കഫം സഹായമായി നില്ക്കയും ചെയ്യും. കഫം സൌമ്യഗുണമാകയാലും കാലം ബലമാതാവാകയാലും ആവിടെ രോഗിയെ ഉപവസിപ്പിക്കാനായിക്കൊണ്ടു വൈദ്യൻ ഭയപ്പെടേണ്ടാ. കഫം വസന്തത്തിങ്കൽ ദുഷിച്ചു വാതപിത്തങ്ങളോടുചേൎന്ന് ജ്വരത്തെ ഉണ്ടാക്കും.

൧൫. കാലേയഥാസ്വംസർവേഷാം പ്രവൃത്തിർവൃദ്ധിരേവവാ
നിദാനോക്താനുപശയോ വിപരീതോപശായിതാ.

അതാതുദോഷത്തിന്റെ കാലങ്ങളിൽ എല്ലാ ജ്വരങ്ങൾക്കും ഉല്പത്തിയോ, വൎദ്ധനയോ ഉണ്ടാകും. വാതജ്വരാദികൾക്ക വാതാദിദോഷങ്ങളുടെ കോപത്തിന്നു കാരണങ്ങളായി പറയപ്പെട്ട തിക്തോഷ്ണകഷായാദികൾകൊണ്ടു വൎദ്ധനവും തിക്തോഷ്ണകഷായാദികൾക്കു വിപരീതങ്ങളായിരിക്കുന്നവയെക്കൊണ്ടു ശമനവും ഭവിക്കും. മേല്പറയപ്പെട്ട ജ്വരങ്ങളിൽ വച്ചു സംപ്രാപ്തിവശാൽ ചിലതു അന്തർവേഗമായിട്ടും ചിലതു ബഹിർവേഗമായിട്ടും ഉണ്ടാകും.

അന്തർവേഗജ്വരലക്ഷണം.

൧൬. അന്തർദ്ദാഹോധികസ്തൃഷ്ണാ പ്രലാപശ്ശ്വസനംഭ്രമഃ
സന്ധ്യസ്ഥിശൂലമസ്വേദോ ദോഷോവർച്ചോവിനിഗ്രഹഃ.

൧൭. അന്തർവേഗസ്യലിംഗാനി ജ്വരസ്യൈതാനിലക്ഷയേൽ

അന്തർവേഗജ്വരത്തിന്ന് അന്തർദ്ദാഹവും അധികമായ തൃഷ്ണാദാഹവും ഉണ്ടാകും. പ്രലാപവും ശ്വാസവും തലതിരിച്ചിലും സന്ധികളിലും അസ്ഥികളിലും വേദനയും വിയൎപ്പില്ലായ്മയും മലബന്ധവുമുണ്ടാകും. ഈ ജ്വരം കൃച്ഛ്രസാദ്ധ്യമാകുന്നു. ചിലതു അസാദ്ധ്യമായിട്ടും വരാം "ഗംഭീരതീക്ഷ്ണവേഗാൎത്തം ജ്വരിതം പരിവൎജ്ജയേൽ" ഗംഭീരമായി തീക്ഷ്ണമായിരിക്കുന്ന വേഗം ഹേതുവായിട്ടു പരവശനായിരിക്കുന്ന ജ്വരരോഗിയെ ഉപേക്ഷിക്കുന്നു എന്നു സുശ്രുതത്തിലും കാണുന്നു.

ബഹിർവേഗജ്വരലക്ഷണം.

സന്താപോഭ്യധികോബാഹ്യസ്തൃഷ്ണാദീനാഞ്ചമാർദ്ദവം.

൧൮. ബഹിർവേഗസ്യലിംഗാനി സുഖസാദ്ധ്യത്വമേവച

ബഹിർവേഗജ്വരത്തിന്നു പുറത്തു അധികമായ ഉഷ്ണവും അല്പമായ വെള്ളംദാഹവും അല്പമായ പ്രലാപവും അല്പമായ ശ്വാസവും അല്പമായ ഭ്രമവും ഉണ്ടാകും. ഇതു സുഖസാദ്ധ്യമാകുന്നു.

ആമജ്വരലക്ഷണം.

ലാലാപ്രസേകോഹൃല്ലാസഹൃദയാശുദ്ധ്യരോചകാഃ

൧൯. തന്ദ്രാലസ്യാവിപാകാസ്യവൈരസ്യംഗുരുഗാത്രതാ
ക്ഷുന്നാശോബഹുമൂത്രത്വം സ്തബ്ധതാബലവാൻജ്വരഃ.

൨൦. ആമജ്വരസ്യലിംഗാനി നദദ്യാത്തത്രഭേഷജം
ഭേഷജംഹ്യാമദോഷസ്യ ഭൂയോജ്വലയതിജ്വരം.

ആമജ്വരത്തിന്നു വായിൽനിന്നു വെള്ളം ഒഴുകും നെഞ്ഞു കലിക്കും. ഹൃദയത്തിന്നു അശുദ്ധിയും അരുചിയും മടിയും ക്ഷീണവും ദഹനക്കേടും ഉണ്ടാകും വായ്ക്കു രസമുണ്ടാകയില്ല ശരീരത്തിന്നു കനമുണ്ടാകും വിശപ്പുണ്ടാകയില്ല വളരെ മൂത്രം പോകും. ശരീരം സ്തംഭിക്കും. ജ്വരത്തിന്നു വേഗം കൂട്ടും ഈ ആമജ്വരത്തിന്നു ഔഷധം കൊടുത്താൽ ജ്വരം പിന്നെയും വൎദ്ധിച്ചുവരുമെന്നറിക.

പച്യമാനജ്വരലക്ഷണം.

൧൭. ജ്വരവേഗോധികസ്തൃഷ്ണാ പ്രലാപശ്വസനഭ്രമാഃ
മലപ്രവൃത്തിരുൽക്ലേശഃ പച്യമാനസ്യലക്ഷണം.

പച്യമാനജ്വരത്തിങ്കൽ ജ്വരത്തിന്നു വളരെ വേഗവും തണ്ണീർദാഹവും പ്രലാപവും, ശ്വാസക്ഷോഭവും തലതിരിച്ചിലും ഉണ്ടാകും. മലംപോകും ഓക്കാനത്തിന്നു സ്ഥാനഭ്രംശവും ഭേദം.

നിരാമജ്വരലക്ഷണം.

൧൮. ക്ഷുൽക്ഷാമതാലഘുത്വഞ്ച ഗാത്രാണാംജ്വരമാർദ്ദവം
ദോഷപ്രവൃത്തിരുത്സാഹോ നിരാമജ്വരലക്ഷണം.

നിരാമജ്വരത്തിങ്കൽ, വിശപ്പും അവയവങ്ങൾക്കു ലാഘവവും അല്പമായ ജ്വരവും ദോഷപ്രവൃത്തിയും ഉത്സാഹവുമുണ്ടാകും ജ്വരതുടങ്ങി ഏഴുദിവസംകഴിഞ്ഞാൽ അതു നിരാമജ്വരമാകുന്നു. അതിനെപ്പറ്റിയുള്ള ഹരിശ്ചന്ദ്രവചനം താഴെ ചേർക്കുന്നു "സപ്താഹേനൈവ പച്യന്തേ സപ്തധാതുഗതാമലാഃ നിരാമശ്ചാപ്യതഃ പ്രോക്തോ ജ്വരഃ പ്രായേണ ഷ്ടമേഹനി" സപ്തധാതുക്കളിൽ പ്രാപിച്ചതായ ദോഷങ്ങൾ ഏഴു ദിവസംകൊണ്ടു പക്വതയെ പ്രാപിക്കുന്നു. അതുഹേതുവായിട്ടു ജ്വരം എട്ടാംദിവസം മിക്കവാറും നിരാമമായിട്ടുംതീരുന്നു.

സാദ്ധ്യജ്വരലക്ഷണം.

൧൯. ബലവത്സ്വല്പദോഷേഷു ജ്വരസ്സാദ്ധ്യോനുപദ്രവഃ

ബലവാന്മാർക്കു അല്പദോഷവശാൽ ഉണ്ടായതും കാസാദ്യുപദ്രവവ്യാധികളോടുകൂടാത്തതുമായ ജ്വരം, സാദ്ധ്യമാകുന്നു. കാസാദ്യുപദ്രവവ്യാധികളെപ്പറ്റിയുള്ള പ്രമാണവചനം ഇവിടെ ചേർക്കുന്നു. "കാസോമൂർച്ഛാരുചിശ്ഛർദ്ദിസ്തൃഷ്ണാതീസാരവിഡ്ഗ്രഹാഃ ഹിക്കാശ്വാസാംഗഭേദശ്ച ജ്വരസ്യോപദ്രവാദശ" ചുമ, ഇന്ദ്രിയസാദം, അരുചി ഛർദ്ദി, തണ്ണീർദാഹം, അതിസാരം, മലബന്ധം, ഇക്കിൾ, വായുക്ഷോഭം, ശരീരം പിളർന്നുപോകുന്നപോലെ എന്ന തോന്നൽ മുതലായ പീഡകളുകൾ ജ്വരത്തിന്റെ ഉപദ്രവവ്യാധികളാകുന്നു.

അസാദ്ധ്യജ്വരലക്ഷണം.

ഹേതുഭിർബ്ബഹുഭിർജ്ജാതോ ബലിഭിർബ്ബഹുലക്ഷണഃ
൨൦. ജ്വരഃപ്രാണാന്തകൃദ്യശ്ച ശീഘ്രമിന്ദ്രിയനാശനഃ
ജ്വരക്ഷീണസ്യശൂനസ്യ ഗംഭീരോദൈർഘ്യരാത്രികഃ
൨൧. അസാദ്ധ്യോബലവാന്യശ്ച കേശസീമന്തകൃജ്ജ്വരഃ

ബലമുള്ളവയായ അനേകഹേതുക്കളെക്കൊണ്ടു ഉണ്ടായതും വളരെ ലക്ഷണങ്ങളോടുകൂടിയതുമായ ജ്വരം മരിപ്പിക്കുന്നതാകുന്നു. സംഭവിച്ച ഉടനെ ചികിത്സിക്കപ്പെട്ടിരുന്നാലും കണ്ണു മൂക്കു ചെവി തുടങ്ങിയുള്ള ജ്ഞാനേന്ദ്രിയങ്ങളെക്കൊ കൈകാൽതുടങ്ങിയുള്ള കർമ്മേന്ദ്രിയങ്ങൾക്കൊ ഇവയിൽ ചിലതിന്നോ നാശം വരുത്തിക്കുന്നതായ ജ്വരവും അസാദ്ധ്യമാകുന്നു. ശക്തിക്ഷയമുള്ളവന്നു ഉണ്ടാകുന്ന ജ്വരവും അന്തർധാതുവിൽ നില്ക്കുന്നതായ ജ്വരവും അല്ലെങ്കിൽ അന്തർവേഗജ്വരവും വളരെക്കാലം നില്ക്കുന്നതായ ജ്വരവും അസാദ്ധ്യമാകുന്നു ജ്വരം ബലമായിരിക്കുമ്പോൾ കാരണംകൂടാതെ തലമുടി പിരിയുന്നു എങ്കിൽ ആ ജ്വരവും അസാദ്ധ്യമാണ്.

ഗംഭീരജ്വരലക്ഷണം.

ഗംഭീരസ്തുജ്വരോജ്ഞേയോ ഹ്യന്തർദ്ദാഹേനതൃഷ്ണയാ
൨൨ ആനദ്ധത്വേനദോഷാണാം ശ്വാസകാസോൽഗമേനച.

ഗംഭീരജ്വരത്തിന്നു ഉള്ളിൽ വളരെ ഉഷ്ണവും തണ്ണീർദാഹവും മലബന്ധവും അധികമായ ശ്വാസവും കാസവും ഉണ്ടാകും.

അസാദ്ധ്യജ്വരലക്ഷണം.

ആരംഭാദ്വിഷമോയസ്തു യശ്ചവാദൈർഘ്യരാത്രികഃ

൩൭. ക്ഷീണസ്യ ചാതിരൂക്ഷസ്യ ഗംഭീരോയസ്യഹന്തിതം
വിസംജ്ഞസ്താമ്യതോയസ്തു ശേതേനിപതിതോപിവാ

൩൮. ശീതാർദ്ദിതോന്തരുഷ്ണശ്ച ജ്വരേണമ്രിയതേനരഃ
യോഹൃഷ്ടരോമാരക്താക്ഷോ ഹൃദിസംഘാതശൂലവാൻ,

൩൯. വക്ത്രേണചൈവോച്ഛ്വസിതി തംജ്വരോഹന്തിമാനവം
ഹിക്കാശ്വാസതൃഷായുക്തം മൂഢംവിഭ്രാന്തലോചനം

൪൦. സന്തതോച്ഛ്വാസിനംക്ഷീണന്നരംക്ഷപയതിജ്വരഃ
ഹതപ്രഭേന്ദ്രിയംക്ഷീണമരോചകനിപീഡിതം

൪൧. ഗംഭീരംതീക്ഷ്ണവേഗാർത്തം ജ്വരിതംപരിവർജ്ജയേൽ

ആരംഭംമുതൽ വിഷമമായജ്വരം അസാദ്ധ്യമാകുന്നു. ഇതുകൊണ്ടു എല്ലായ്പ്പോഴും ജ്വരമുള്ളവനൊന്നു ജ്വരമുക്തനായി അപചാരാദിഹേതുവാൽ വീണ്ടുണ്ടാകുന്ന വിഷമജ്വരം അസാദ്ധ്യമാണെന്നു വരുന്നു. രോഗിക്കു ക്ഷീണവും രൂക്ഷതയും ഉള്ളവനു അന്തർവ്വേഗജ്വരം ഉണ്ടാകയും വളരെ ദിവസം നില്ക്കയും ചെയ്യുന്നതായാൽ അതു മൃത്യുകരമാകുന്നു. യാവനൊരുത്തൻ ജ്വരപീഡിതനായിട്ടു മോഹിക്കയും കിടക്കയും വീഴുകയും പുറമേ ശൈത്യം ഹേതുവായിട്ടും അകത്തുള്ള ചൂടു ഹേതുവായിട്ടും കഷ്ടപ്പെടുകയും ചെയ്യുന്നുവോ അവൻ മരിക്കും. രോമാഞ്ചം ഉണ്ടാക, കണ്ണുകൾ ചുവന്നിരിക്ക, [illegible] ഉണ്ടാകുന്നതുപോലെ ഹൃദയത്തിൽ വേദനയുണ്ടായിരിക്കുക, വായിൽക്കൂടി ശ്വാസം പുറപ്പെടുക ഈവക ലക്ഷണങ്ങൾ ഉള്ള ജ്വരരോഗി മരിക്കുമെന്നറിഞ്ഞുകൊള്ളണം. [illegible] ശ്വാസം തണ്ണീർദാഹം [illegible] ഭ്രമത്തോടുകൂടി മോഹിക്കയും [illegible] ചെയ്ക, എല്ലായ്പ്പോഴും മുഖത്തൂടെ ശ്വാസംവിടുക ക്ഷീണിക്കുക ഈവക ലക്ഷണങ്ങൾ ഉള്ള ജ്വരരോഗി മരിക്കുമെന്നറിയണം. ചക്ഷുരാദി ഇന്ദ്രിയങ്ങൾക്കു അതാതുവിഷയങ്ങളെ ഗ്രഹിപ്പാൻ ശക്തിയില്ലാതിരിക്കുക, അതുകളുടെ പ്രഭ നശിക്കുക ക്ഷീണിക്കുക അരുചിനിമിത്തം ആഹാരസാധനങ്ങളെ വെറുക്കുക അന്തർവേഗംകൊണ്ടു അതിതീക്ഷ്ണമായിരിക്കുന്ന വേഗംകൊണ്ടു പരവശപ്പെടുക ഈവക ലക്ഷണങ്ങളുള്ള ജ്വരരോഗിയെ വൈദ്യൻ ഉപേക്ഷിക്കേണ്ടതാകുന്നു.

ജ്വരത്തിന്റെ ധാതുപാകലക്ഷണമുണ്ടായാൽ രോഗി, മരിക്കുമെന്നും മലപാകലക്ഷണമുണ്ടായാൽ ജ്വരം ശമിക്കുമെന്നും അറിയണം. ധാതുപാകലക്ഷണത്തെപ്പറ്റിയുള്ള പ്രമാണവചനം ഇവിടെ ചേർക്കുന്നു. "നിദ്രാനാശോഹൃദിസ്തംഭോവിഷ്ടംഭോഗൗരവാരുചി അരതിർബ്ബലഹാനിശ്ച ധാതൂനാംപാകലക്ഷണം" ധാതുപാകജ്വരത്തിന്നു നിദ്രാഭംഗവും, ഹൃദയം സ്തംഭിക്കയും മലബന്ധവും ശരീരത്തിന്നു കനവും അരുചിയും അസ്വസ്ഥതയും ബലക്ഷയവുമുണ്ടാകും. ദോഷപ്രകൃതിവൈകല്യം ലഘുതാജ്വരദേഹയോഃ ഇന്ദ്രിയാണാഞ്ചവൈമല്യം ദോഷാണാം പാകലക്ഷണം മലപാകജ്വരത്തിങ്കൽ വാതാദിദോഷങ്ങൾക്കു സാമ്യമായിരിക്കയും ജ്വരത്തിന്നും ദേഹത്തിന്നും ലാഘവം ഉണ്ടാകയും ചക്ഷുരാദി ഇന്ദ്രിയങ്ങൾക്കു നിർമ്മലതയുണ്ടാകയും ചെയ്യും. ഇതു മലപാകലക്ഷണം.

ജ്വരവിമോചനത്തിന്റെ പൂർവ്വരൂപം.

൪൨. ദാഹഃസ്വേദോഭ്രമസ്തൃഷ്ണാ കമ്പവിൾഭിദസംജ്ഞിതാ
കൂജനഞ്ചാസ്യവൈഗന്ധ്യമാകൃതിർജ്വരമോക്ഷണേ.

മിക്കും വിയർപ്പു തലതിരിച്ചിൽ തണ്ണീർദാഹം വിറയൽ മലം അയഞ്ഞുപോക മോഹാധിക്യം ഞരങ്ങുക ദേഹത്തിന്നു ദുർഗ്ഗന്ധമുണ്ടാക ഇതുകൾ ജ്വരംവിടേൺ സമയത്തുണ്ടാകുന്ന ലക്ഷണങ്ങളാകുന്നു.

ജ്വരമുക്തലക്ഷണം.

൭൩. സ്വേദോലഘുത്വംശിരസഃ കണ്ഡൂഃപാകോമുഖസ്യച
ക്ഷവഥുശ്ചാന്നലിപ്സാച ജ്വരമുക്തസ്യലക്ഷണം.

ജ്വരംവിട്ടതിന്റെ ശേഷമുള്ള ലക്ഷണങ്ങളെ പറയുന്നു. വിയൎക്കുക, ശരീരത്തിനു കനംകുറയുക തലയിൽ ചൊറിച്ചിലുണ്ടാക, മുഖത്തിനു പാകംവരിക, തുമ്മുക അന്നത്തിൽ രുചിയുണ്ടാക ഇതുവക ലക്ഷണങ്ങൾകണ്ടാൽ ജ്വരംവിട്ടു എന്നറിയണം.

ഇതി കേശവാദേശികൃതതെ സരേചന്ദ്രികാഖ്യേനെ മാധവനിദാനേവ്യാഖ്യാനെ
ജ്വരനിദാനം സമാപ്തം.

അതിസാരനിദാനം

൧. ഗുൎവ്വതിസ്നിഗ്ദ്ധരൂക്ഷോഷ്ണദ്രവസ്ഥൂലാതിശീതളൈഃ
വിരുദ്ധാദ്ധ്യശനാജീൎണ്ണൈൎവ്വിഷമൈശ്ചാപിഭോജനൈഃ.
൨. സ്നേഹാദ്യൈരതിയുക്തൈശ്ച മിഥ്യായുക്തൈൎവിഷൈൎഭയൈഃ
ശോകാൽദുഷ്ടാംബുമദ്യാതിപാനൈസ്സാത്മ്യൎത്തുപൎയ്യയൈഃ
൩. ജലാഭിരമണൈൎവേഗവിഘാതൈഃ ക്രിമിദോഷതഃ
നൃണാംഭവത്യതീസാരോ ലക്ഷണംതസ്യവക്ഷ്യതേ.

പിത്തജ്വരത്തിങ്കൽ അതിസാരംകൂടി സംബന്ധിക്കയാൽ അതിസാരം ജ്വരത്തിന്റെ ഉപദ്രവവ്യാധിയാകുന്നു. അതിനാൽ ജ്വരാനന്തരം അതിസാരനിദാനത്തെ പറയുന്നു കനമുള്ളവയായും ഏററവും മയമുള്ളവയായും ഏററവും കടപ്പുമുള്ളവയായും ഏററവും ചൂടുള്ളവയായും ഏററവും പരപ്പുള്ളവയായും ഏററവും തടിപ്പുള്ളവയായും ഏററവുംതണുപ്പുള്ളവയായുംഇരിക്കുന്ന പദാൎത്ഥങ്ങളുടെ ഭക്ഷണം ഹേതുവായിട്ടും പാലും മത്സ്യവുംപോലെ അന്യോന്യവിരോധമുള്ള പദാൎത്ഥങ്ങളെ ചേൎത്തു ഭക്ഷിക്കഹേതുവായിട്ടും അതിമാത്രമായി ഭക്ഷിക്കഹേതുവായിട്ടും തലേദിവസം ഭക്ഷിച്ചതായ ആഹാരം ദഹിക്കുംമുമ്പെ ഭക്ഷിക്കഹേതുവായിട്ടും ഭക്ഷിച്ചതു ദഹിക്കായ്കഹേതുവായിട്ടും സമയം തെററി അധികമായോ അല്പമായോ ഭക്ഷിക്കഹേതുവായിട്ടും നെയ്സേവ സ്വേദം വമനം വിരേചനം മുതലായ കൎമ്മങ്ങൾ അധികമായിപ്പോക ഹേതുവായിട്ടും ആ കൎമ്മങ്ങൾ പിഴച്ചുപോകഹേതുവായിട്ടും സ്ഥാവരങ്ങളുടെ വിഷത്തെ ഭക്ഷിക്കഹേതുവായിട്ടും ഭയംഹേതുവായിട്ടും ദുഃഖം ഹേതുവായിട്ടും ദുഷിച്ചതായജലത്തെ പാനംചെയ്കഹേതുവായിട്ടും അതിയായ മദ്യപാനംഹേതുവായിട്ടും അനാസ്തമ്മായ പദാൎത്ഥങ്ങളെ ഭക്ഷിക്കഹേതുവായിട്ടും ഋതുഭേദംഹേതുവായിട്ടും ജലക്രീഡാദികൾ ഹേതുവായിട്ടും മലമൂത്രാദിവേഗങ്ങളെ തടുക്കുകഹേതുവായിട്ടും പക്വാശയത്തിങ്കൽ ക്രിമികൾ വൎദ്ധിക്ക ഹേതുവായിട്ടും അതിസാരം ഉണ്ടാകുന്നു.

അതിസാരസംപ്രാപ്തി.

൪. സംശമ്യാപാംധാതുരഗ്നിംപ്രവൃദ്ധ-
ശ്ശകൃന്മിശ്രോവായുനാധഃപ്രണുന്നഃ
സരത്യതീവാതിസാരന്തമാഹുഃ
വ്യാധിംഘോരംഷഡ്വിധംതംവദന്തി.
൫. ഏകൈകശസ്സൎവശശ്ചാപിദോഷൈ-
ശ്ശോകേനാന്യഷ്ഷഷ്ഠആമേനചോക്തഃ

മേൽപറഞ്ഞ ഹേതുക്കളെക്കൊണ്ടു ഏററവും ദുഷിച്ചതായ ജലധാതു (രസം ജലം; മൂത്രം; സ്വേദം മേദസ്സ് കഫം പിത്തം രക്തം മുതലായവ) ജഠരാഗ്നിയെ മന്ദിപ്പിച്ചിട്ടു അധോഭാഗത്തിങ്കൽ വായുവിനാൽ പ്രേരിതമായിട്ടു മലത്തെ അയച്ചിട്ടു ഗുദമാൎഗ്ഗമായി പുറത്തേ

ക കളയുന്നു. അതിനെ അതിസാരമെന്നു പറയുന്നു. ഘോരമായിരിക്കുന്ന ആ വ്യാധി വാ തം മുതലായ ദോഷങ്ങളിൽ ഓരോന്നു വെവ്വേറെ കോപിക്ക ഹേതുവായിട്ടും മൂന്നു ദോഷങ്ങളുംകൂടി ഒ ന്നിച്ചു കോപിക്കുക ഹേതുവായിട്ടും ശോകം ഹേതുവായിട്ടും ആമം ഹേതുവായിട്ടും ആറു വിധ മാകുന്നു. എങ്ങിനെ എന്നാൽ വാതകോപത്താൽ ഉണ്ടാകുന്നതിന്നു വാതാതിസാരമെന്നും പി ത്തകോപത്താൽ ഉണ്ടാകുന്നതിന്നു പിത്താതിസാരമെന്നും കഫകോപത്താൽ ഉണ്ടാകുന്നതിന്നു കഫാതിസാരമെന്നും ത്രിദോഷകോപം ഹേതുവായിട്ടുണ്ടാകുന്നതിന്നു സന്നിപാതാതിസാരമെ ന്നും ശോകം ഹേതുവായിട്ടുള്ളതിന്നു ശോകാതിസാരമെന്നും ആമം ഹേതുവായിട്ടുള്ളതിന്നു ആ മാതിസാരമെന്നും പേർ പറയപ്പെടുന്നു. ഭയം ഹേതുവായിട്ടും ശോകം ഹേതുവായിട്ടുമുള്ള ര ണ്ടു അതിസാരങ്ങളേയും ചരകത്തിൽ പ്രത്യേകം പറഞ്ഞുകാണുന്നു. സുശ്രുതത്തിൽ ഭയാതി സാരം വാതാതിസാരത്തിൽ അന്തർഭവിച്ചതാണെന്നും ആമാതിസാരം സന്നിപാതാതിസാര ത്തിങ്കൽ അന്തർഭവിച്ചതാണെന്നും പറഞ്ഞിരിക്കുന്നു. ഈ ഗ്രന്ഥത്തിൽ ഭയാതിസാരത്തെപ്പ റ്റി പറയാതിരിക്കുന്നതുകൊണ്ടു ഭയാതിസാരം സുശ്രുതാഭിപ്രായപ്രകാരം വാതാതിസാരത്തി ങ്കൽ അന്തർഭവിച്ചതാണെന്നുള്ള പക്ഷം ഗ്രന്ഥകർത്താവിന്നുണ്ടായിരുന്നു എന്നു തോന്നുന്നു.

സർവ്വാതിസാരപൂർവ്വരൂപം.

൩. ഹൃന്നാഭിപായൂദരകുക്ഷിതോദ-
ഗാത്രാവസാദാനിലസന്നിരോധാഃ
വിൾസംഗമാദ്ധ്മാനമഥാവിപാകോ
ഭവിഷ്യതസ്തസ്യപുരസ്സരാണി.

അതിസാരത്തിന്റെ പൂർവ്വരൂപങ്ങൾ, ഹൃദയത്തിലും നാഭിയിലും ഗുദത്തിലും വയററി ലും കുക്ഷിയിലും കുത്തുന്നനോകേ, ശരീരത്തിന്നു തളർച്ച, വായുവിന്നു പ്രവൃത്തിയില്ലായ്ക, മലം ബ ന്ധിക്കുക, വയറുവീർക്കുക ദഹിക്കാതിരിക്കുക ഇതുകളാകുന്നു.

വാതാതിസാരലക്ഷണം.

൪. അരുണാഭേനിലംരൂക്ഷമല്പമല്പംമുഹുർമ്മുഹുഃ
ശകൃദാമംസരുക്ശബ്ദം മാരുതേനാതിസാർയ്യതേ.

അതിസാരം വാതജമായാൽ മലം ചുവന്ന നുരയോടുകൂടിയതാകും. അതു രൂക്ഷമാ യിട്ടും പിന്നെയും പിന്നെയും അല്പാല്പമായിട്ടും ആമമായിട്ടും വേദനയോടും ശബ്ദത്തോടും കൂടിയുമിരിക്കും. അപ്പോൾ മുഖം വാടുകയും ഗുദം പുറത്തു വരികയും രോമാഞ്ചമുണ്ടാകയും ചെയ്യും.

പിത്താതിസാരലക്ഷണം.

൫. പിത്താൽപീതംഹരിതംലോഹിതംവാ
തൃഷ്ണാമൂർച്ഛാദാഹപാകോപപന്നം

പിത്തജമായ അതിസാരത്തിങ്കൽ മലം മഞ്ഞളിച്ചിട്ടും പച്ചിലവർണ്ണമായിട്ടും ചുവന്നിട്ടും പോകും. തണ്ണീർദാഹവും മോഹാലസ്യവും സർവ്വാംഗങ്ങളിലും ചൂടും ഉണ്ടാകും. ഗുദം ചുടോടും വേദനയോടും കൂടിയിരിക്കും.

കഫാതിസാരലക്ഷണം.

ശുക്ലംസാന്ദ്രംസകഫംശ്ലേഷ്മണാത്തു വിസ്രംശീതംഹൃഷ്ടരോമാമനുഷ്യഃ.

കഫജമായ അതിസാരത്തിന്ന് മലം വെളുത്തിട്ടും കൊഴുത്തിട്ടും കഫത്തോടുകൂടി യും ആമഗന്ധിയായിട്ടും തണുത്തിട്ടും പോകും രോമാഞ്ചവു ഉണ്ടാകും.

സന്നിപാതാതിസാരലക്ഷണം.

൬. വരാഹസ്നേഹമാംസാംബുസദൃശംസർവ്വരൂപിണം
കൃച്ഛ്റസാദ്ധ്യമതീസാരം വിദ്യാദ്ദോഷത്രയോത്ഭവം.

സന്നിപാതജമായ അതിസാരത്തിൽ മലം, പന്നിയുടെ മേദസ്സുപോലെയും മജ്ജാ വുപോലെയും പന്നിമാംസം കഴുകിയ വെള്ളംപോലെയും പോകും. വാതാതിസാരത്തിന്റെ

ളും പിത്താതിസാരത്തിന്റെയും കഫാതിസാരത്തിന്റെയും ലക്ഷണങ്ങളും ഉണ്ടാകും. ഈ അതിസാരം കൃച്ഛ്രസാദ്ധ്യമാകുന്നു.

ശോകാതിസാരലക്ഷണം.

൧൦. തൈസ്തൈർഭാവൈശ്ശോചതോല്പാശനസ്യ
ബാഷ്പോഷ്മാവൈവഹ്നിമാവിശ്യജന്തോഃ
കോഷ്ഠംഗത്വാക്ഷോഭയേത്തസ്യരക്തം
തച്ചാധസ്താൽകാകണന്തീപ്രകാശം.

൧൧. നിർഗ്ഗച്ഛേദ്വിഡ്വിമിശ്രംഹ്യവിഡ്വാ
നിർഗ്ഗന്ധംവാസഗന്ധംവാതിസാരഃ
ശോകോൽപ്പന്നോദുശ്ചികിത്സ്യോതിമാത്രം
രോഗോവൈദ്യൈഃകഷ്ടഏഷപ്രദിഷ്ടഃ

ധനനാശംകൊണ്ടും ബന്ധുനാശംകൊണ്ടും മറ്റും ദുഃഖസമേതനായിരിക്കുന്നവന്റെ അല്പം ആഹാരം ഹേതുവായിട്ടു ധാതുക്ഷയം ഭവിക്കുകയും അപ്പോൾ അവന്റെ ശോകം നിമിത്തമുണ്ടായ ഊഷ്മാവു കണ്ണുനീരോടുകൂടി വയറ്റിൽചെന്നു അഗ്നിയെ മന്ദിപ്പിച്ചു രക്തത്തെ ഇളക്കുകയും ചെയ്യും. ആ രക്തം കുന്നിക്കുരുപോലെ ചുവന്നിട്ടു കുറത്തിട്ടും പോകും. ഗദാധരൻ ഇവിടത്തെ വഹ്നിയെ പിത്തമെന്നു പറയുന്നു. മേൽപ്രകാരം പോകുന്ന രക്തം മലത്തോടുകൂടിയോ കൂടാതെയോ അല്ലെങ്കിൽ മലത്തോടുകൂടിയോ ഗന്ധത്തോടുകൂടിയോ ഗന്ധമില്ലാതെയോ ആയിരിക്കും. ഈ അതിസാരം പാപകർമ്മമെന്നും ശോകം ഹേതുവായിട്ടുണ്ടാകുന്നതുകൊണ്ടു ശോകശാന്തി വരാതെ രോഗശാന്തി വരുന്നതല്ലെന്നും ശോകാതിസാരത്തിന്റെ ചികിത്സയിന്മേൽ വൈദ്യന്മാർ വളരെ ബുദ്ധിമുട്ടും കഷ്ടതയും നേരിടുന്നതാണെന്നും അറിഞ്ഞുകൊള്ളണം. ഗദാധരൻ ഇപ്രകാരം വരുന്നതായ ശോകാതിസാരം രക്തമാണെന്നും വേറെവിധം വരുന്നതായാൽ ശോകാതിസാരം രക്തമല്ലെന്നും പറയുന്നു.

ആമാതിസാരലക്ഷണം.

൧൨. അന്നാജീർണ്ണാൽപ്രദ്രുതാഃക്ഷോഭയന്തഃ
കോഷ്ഠംദോഷാധാതുസംഘാൻമലാംശ്ച
നാനാവർണ്ണംനൈകശസ്സാരയന്തി
ശൂലോപേതംഷഷ്ഠമേനംവദന്തി.

അന്നം ദഹിക്കാഞ്ഞു ഹേതുവായിട്ടു വാതാദിദോഷങ്ങൾ സ്വസ്ഥാനംവിട്ടു കോഷ്ഠത്തിൽ ചെന്നു രക്താദിധാതുക്കളേയും മലമൂത്രങ്ങളെയും ഇളക്കി അതിസാരത്തെ ഉണ്ടാക്കും. ആ മലം പല നിറമായിട്ടും വയറുവേദനയോടുകൂടി അനേകവിധത്തിലും പോകും. ഇതു ആറാമത്തെ അതിസാരമാകുന്നു.

എല്ലാ അതിസാരങ്ങളുടേയും ആമലക്ഷണവും പക്വലക്ഷണവും.

൧൩. സംസൃഷ്ടമേഭിർദ്ദോഷൈസ്തുന്യസ്തമപ്സ്വവസീദതി
പുരീഷംഭൃശദുർഗ്ഗന്ധി വിച്ഛിന്നംചാമസംജ്ഞിതം

൧൪. ഏതാന്യേവതുലിംഗാനി വിപരീതാനിയസ്യവൈ
ലാഘവഞ്ചവിശേഷേണ തസ്യപക്വംവിനിർദ്ദിശേൽ.

അതിസാരം സാമാന്യേന രണ്ടുപ്രകാരത്തിലുണ്ട്. അതു ആമമായിട്ടും പക്വമായിട്ടുമാകുന്നു. ആമാതിസാരത്തിങ്കൽ മേൽ പറയപ്പെട്ട വാതാതിസാരാദി ലക്ഷണങ്ങളോടുകൂടിയ മലം വെള്ളത്തിൽ വീണാൽ താണു ഘനമുള്ളതായിട്ടു മുങ്ങിക്കിടക്കും. മലത്തിനു ഏറ്റവും ദുർഗ്ഗന്ധവും ഏറ്റവും പശ്ചിമവും ഉണ്ടാകും. പക്വാതിസാരത്തിങ്കൽ മേൽപറഞ്ഞ ലക്ഷണങ്ങൾക്കു വിപരീതലക്ഷണങ്ങൾ കാണും. ദേഹത്തിന്നും ശരീരത്തിന്നും ലാഘവം ഉണ്ടാകും. കഫാം

ഹേതുവായിട്ടുള്ളതാണ് മലം പകച്ചതിനാലും വെള്ളത്തിൽ മുങ്ങിപ്പോകും അതിലേക്കു പ്രമാണവചനം, "ജ്ഞേയാ ഗുരുത്വാദ്ഗുദപാകാൽ ഉപദ്രവങ്ങളുടെ വിവൃതിയുമില്ലാത്ത ശൈത്യാദ്യുപദ്രവങ്ങളുണ്ടാകും.

൨൫. പക്വജാംബവസങ്കാശം യകൃൽപിണ്ഡനിഭം തനു
ഘൃതതൈലവസാമജ്ജാവേസവാരപയോദധി.

൨൬. മാംസധാവനതോയാഭം കൃഷ്ണനീലാരുണപ്രഭം
മേചകം സ്നിഗ്ദ്ധകർബ്ബൂരം ചന്ദ്രകോപഗതം ഘനം

൨൭. കുണപം മസ്തുലുങ്ഗാഭം സുഗന്ധി കഥിതം ബഹു
തൃഷ്ണാദാഹമശ്വാസഹിക്കാപാർശ്വാസ്ഥിശൂലിനം.

൨൮. സംമൂർച്ഛാരതിസമ്മോഹയുക്തം പക്വവലീഗുദം
പ്രലാപയുക്തം ച ഭിഷക് വർജ്ജയേദതിസാരിണം.

൨൯. അസംവൃതഗുദം ക്ഷീണം ദുരാധ്മാതമുപദ്രുതം
ഗുദേ പക്വേ ഗതോഷ്മാണമതിസാരകിണം ത്യജേൽ

൩൦. ശ്വാസശൂലപിപാസാർത്തം ക്ഷീണം ജ്വരനിപീഡിതം
വിശേഷേണ നരം വൃദ്ധമതീസാരോ വിനാശയേൽ.

ഞാവൽപ്പഴംപോലെ മലമുള്ള കറുപ്പോടുകൂടിയും യകൃൽപിണ്ഡംപോലെ കുറുത്തു ചുവന്നിട്ടും നിർമ്മലമായിട്ടും നെയ്യ് പോലെയും എള്ളെണ്ണപോലെയും പുഴുങ്ങിയെടുത്ത മാംസരസംപോലെയും മാംസത്തിൽനിന്നെടുക്കുന്ന നെയ്യ് പോലെയും എല്ലുരുക്കാതെ അരച്ചെടുത്തതായ മാംസംപോലെയും സമുദ്രജലംപോലെയും മാംസം കഴുകിയ വെള്ളംപോലെയും ചാഷം എന്ന പക്ഷിയുടെ ചിറകിന്റെ നിറംപോലെയിരിക്കുന്ന നിറത്തോടുകൂടിയും (നീലാരുണം) മലത്തിൽ കാണുന്നതായ അഞ്ജനപിണ്ഡംപോലെ അല്പമായ കറുപ്പോടും മിനുക്കത്തോടുംകൂടിയും നാനാവർണ്ണമായിട്ടും സ്നിഗ്ദ്ധതയോടുകൂടിയും മയിൽപ്പീലിയുടെ നിറംപോലെയും ഘനമായും ധാതുക്കളുടെ ലയത്തോടുകൂടിയും ശവത്തിന്റെ ദുർഗ്ഗന്ധംപോലെയിരിക്കുന്ന ദുർഗ്ഗന്ധത്തോടുകൂടിയും തലച്ചോറുപോലെയും വളരെ മലം പോക, തണ്ണീർദാഹവും ഏറ്റവും ചുട്ടും ശ്വാസവും ഇക്കിളും വാരിയെല്ലുകളിൽ വേദനയും ഇന്ദ്രിയസാദവും അശ്രദ്ധയും മോഹവും ഗുദത്തിങ്കലെ വലികൾക്കു പഴുപ്പും അസംബന്ധവചനവും ഉണ്ടായിരിക്കുക, ഈവക ലക്ഷണങ്ങളോടുകൂടിയ അതിസാരരോഗിയെ വൈദ്യൻ ഉപേക്ഷിക്കേണ്ടതാകുന്നു. മലദ്വാരം തുറന്നുപോകയും ശക്തിക്ഷയം ഏറ്റവും വയറുവീർപ്പും ദൂരാദ്ധ്മാതം എന്നുള്ളേടത്തു ദൂരാത്മാനമെന്നു പാഠാന്തരമുണ്ട്. അവിടെ ദുഷ്ടമായ അന്തഃകരണത്തോടുകൂടിയവൻ എന്നുള്ള അർത്ഥത്തെ ഗ്രഹിച്ചുകൊള്ളണം) ശോഫശൂലാദ്യുപദ്രവങ്ങളും (ശോഫശൂലാദികൾ അതിസാരത്തിന്റെ ഉപദ്രവവ്യാധികളാകയാൽ ആ ഉപദ്രവവ്യാധികളെ ഒരു ശ്ലോകംകൊണ്ടു ഇവിടെ വിവരിക്കുന്നു. "ശോഫം ശൂലം ജ്വരം തൃഷ്ണാം ശ്വാസം കാസമരോചകം ഛർദ്ദിമൂർച്ഛാം ച ഹിക്കാം ച ദൃഷ്ട്വാതീസാരിണം ത്യജേൽ" ശോഫവും വയറ്റിൽ വേദനയും ജ്വരവും തണ്ണീർദാഹവും ശ്വാസവും ചുമയും അരുചിയും ഛർദ്ദിയും ഇന്ദ്രിയസാദവും ഇക്കിളും ഉള്ള അതിസാരരോഗിയെ ഉപേക്ഷിക്കണം) ഗുദത്തിനു പഴുപ്പും അഗ്നിമാന്ദ്യവും ശരീരത്തിനു ശൈത്യവും ഉള്ള അതിസാരരോഗിയേയും ഉപേക്ഷിക്കണം. ശ്വാസം, വേദന തണ്ണീർദാഹം ഇവയെക്കൊണ്ടു പരവശതയും ക്ഷീണവും ജ്വരവുമുള്ള അതിസാരരോഗി മരിക്കുമെന്നറിഞ്ഞുകൊള്ളണം. ഈവക ലക്ഷണങ്ങളോടുകൂടിയ അതിസാരം വൃദ്ധന്മാർക്കുണ്ടെങ്കിൽ അവരാം വിശേഷിച്ചും മരിക്കും. ഈ ശ്ലോകത്തിലെ വിശേഷേണ എന്ന പദപ്രയോഗംകൊണ്ടു ബാലന്മാർ ഇപ്രകാരമുള്ള അതിസാരം ഹേതുവായിട്ടു മരണം സംഭവിക്കുന്നതല്ലെന്നു ധരിച്ചുപോകരുത്. അതിനെപ്പറ്റി സുശ്രുതാചാര്യർ ഇപ്രകാരം പറയുന്നു. "സാധ്യവച്ചികിത്സായാം കൃച്ഛ്രസാധ്യമയം ബാലവൃദ്ധയോരസാധ്യഃ" ബാലനും വൃദ്ധനും മേൽപറയപ്പെട്ട വിധം ഉണ്ടാകുന്നതായ അതിസാരം അസാധ്യമാകുന്നു എന്നതിന്റെ സാരം.

രക്താതിസാരം.

൨൭. പിത്താകൃതിയദാത്യർത്ഥം ദ്രവ്യാണ്യശ്നാതിപൈത്തികം
തദോപജായതേഭീക്ഷ്ണം രക്താതീസാരഉൽബണഃ.

പിത്താതിസാരം ഉണ്ടായിരിക്കുമ്പോൾ പിത്തകരങ്ങളായിരിക്കുന്ന പദാർത്ഥങ്ങൾ എല്ലായ്പോഴും അധികമായി ഭക്ഷിക്കുന്ന ഹേതുവായിട്ടു വല്യതായിരിക്കുന്ന രക്താതിസാരം ഉണ്ടാകുന്നു. ഇവിടെ മലത്തിന്റെ ചുവപ്പുകൊണ്ടും കറുപ്പുകൊണ്ടും വെളുപ്പുകൊണ്ടും കോപിച്ചിരിക്കുന്നവയായ വാതാദിദോഷങ്ങളെ അറിഞ്ഞുകൊള്ളണം.

പ്രവാഹികാസംപ്രാപ്തി.

൨൮. വായുഃപ്രവൃദ്ധോനിചിതംവലാസം
നുദത്യധസ്താദഹിതാശനസ്യ
പ്രവാഹതോല്പം ബഹുശോമലാക്തഃ
പ്രവാഹികാന്താംപ്രവദന്തിവിജ്ഞാഃ.

അനിഷ്ടങ്ങളായ പദാർത്ഥങ്ങളെ ഭക്ഷിക്കഹേതുവായിട്ടു വാതം വർദ്ധിച്ചു കൂടിയിരിക്കുന്നതായ കഫത്തെ വളരെ മലത്തോടുകൂടി ഗുദദ്വാരത്തുകൂടെ പുറത്തേക്കു തള്ളും; വയറ്റിൽ വേദനയുണ്ടെങ്കിൽ മലം അല്പമായിട്ടേ പോകു. ഇതിന്റെ പേർ "പ്രവാഹികാ" യെന്നാകുന്നു. അതിസാരത്തിന്നും പ്രവാഹികയ്ക്കും തമ്മിലുള്ള ഭേദം അതിസാരത്തിന്നു നാനാവിധമായി ദ്രവിച്ചിരിക്കുന്ന ധാതുക്കളുടെ ഗതിക്രമം മലത്തിലുണ്ടാകും. പ്രവാഹികയ്ക്കു കഫംമാത്രം പോകും ഇതാകുന്നു.

വാതപ്രവാഹികാദിലക്ഷണം.

൨൯. പ്രവാഹികാവാതകൃതാസശൂലാ
പിത്താൽസദാഹാസകഫാകഫാശ്ച
സശോണിതാശോണിതസംഭവാച
താസ്സ്നേഹരൂക്ഷപ്രഭവാമതാസ്തു.
൩൰. താസാമതീസാരവദാദിശേച്ച
ലിംഗംക്രമഞ്ചാമവിപകതാഞ്ച.

പ്രവാഹികയുടെ ഉത്ഭവം വാതം ഹേതുവായിട്ടാകുന്നു എന്നു പറഞ്ഞതുകൊണ്ടു വാതപ്രവാഹിക മാത്രമേയുള്ളു എന്നു വിചാരിക്കരുത്. സഞ്ചിതമായ കഫത്തെ പുറത്തുതള്ളുമെന്നു പറഞ്ഞതിനാൽ കഫത്തിന്റെ കോപംകൂടിയുണ്ടെന്നും തന്നിമിത്തം കഫപ്രവാഹികയും ഉണ്ടെന്നും ധരിച്ചുകൊള്ളണം. ഈ സ്ഥിതിക്ക പിത്തപ്രവാഹികയും രക്തപ്രവാഹികയും ഇല്ലെന്നു വരുന്നു എന്നാൽ അതുകളും ഉണ്ട്. വിരുദ്ധമായിരിക്കുന്ന ആഹാരത്തിന്നു അവസ്ഥ സംഭവിക്കുമ്പോൾ അതു പിത്തത്തേയും രക്തത്തേയും കോപിപ്പിക്കും. അപ്പോൾ പിത്തരക്തങ്ങൾക്ക വാതത്തേക്കാൾ ആധിക്യം ഭവിക്കുന്നതുകൊണ്ടു വാതപ്രവാഹികയ്ക്കും കഫപ്രവാഹികയ്ക്കും പുറമെ പിത്തപ്രവാഹികയും രക്തപ്രവാഹികയുംകൂടി ഉണ്ടാകും. വാതജമായ പ്രവാഹികയ്ക്കു വേദനയുണ്ടാകും. പിത്തജമായ പ്രവാഹികയ്ക്കു ദാഹമുണ്ടാകും. കഫജമായ പ്രവാഹികയ്ക്കു കഫത്തിന്റെ ഗതിയുണ്ടാകും. രക്തജമായ പ്രവാഹികയ്ക്കു രക്തം പോകും. സ്നേഹദ്രവ്യങ്ങളെ ഭക്ഷിക്ക ഹേതുവായിട്ടു കഫപ്രവാഹികയും രൂക്ഷദ്രവ്യങ്ങളെ സേവിക്ക ഹേതുവായിട്ടു വാതപ്രവാഹികയും തീക്ഷ്ണദ്രവ്യങ്ങളെ ഭക്ഷിക്ക ഹേതുവായിട്ടു പിത്തപ്രവാഹികയും ഉഷ്ണദ്രവ്യങ്ങളെ ഭക്ഷിക്ക ഹേതുവായിട്ടു രക്തപ്രവാഹികയും ഉണ്ടാകുന്നു. അതുകളുടെ ലക്ഷണങ്ങളേയും ക്രമങ്ങളേയും ആമപക്വാവസ്ഥകളെയും അതിസാരനിദാനത്തിൽ പറഞ്ഞതുപോലെ കണ്ടുകൊള്ളണം.

അതിസാരനിവൃത്തിലക്ഷണം.

൩൧. യസ്യോച്ചാരംവിനാമൂത്രം സമ്യഗ്വായുശ്ചഗച്ഛതി
ദീപ്താഗ്നേർല്ലഘുകോഷ്ഠസ്യ സ്ഥിതസ്തസ്യോദരാമയഃ

വാതവിഷ്ടംഭം ഹേതുവായിട്ടോ ഉദാവർത്തം ഹേതുവായിട്ടോ മലത്തിന്നു പ്രവൃത്തി ഇല്ലാതെ വരുമ്പോൾ അതിസാരത്തിന്നു നിവൃത്തിവന്നു എന്നുള്ള ശങ്കഉണ്ടാകാം. എന്നാൽ ആ അവസ്ഥകളിൽ അതിസാരത്തിന്നു നിവൃത്തി വന്നില്ലെന്നും താഴെപ്പറയുന്ന ലക്ഷണങ്ങൾ കാണുമ്പോൾ മാത്രമേ നിവൃത്തിവന്നുള്ളു എന്നും വിചാരിച്ചുകൊള്ളണം. മൂത്രം ഒഴിക്കുമ്പോൾ വയറ്റിൽനിന്നു ഒഴിയാതിരിക്കുക, വായു വഴിയാംവണ്ണം സഞ്ചരിക്കുക ജഠരാഗ്നി ദീപ്തിയും വിശപ്പും വയററിന്നു ലഘുത്വവും ഭവിക്കുക. ഈ വക ലക്ഷണങ്ങൾ കാണുമ്പോൾ അതിസാരം ശമിച്ചു എന്നറിഞ്ഞുകൊള്ളണം.

ഇതി കേശവദേശികകൃതൌ സാരചന്ദ്രികാഖ്യാനേ
മാധവനിദാനവ്യാഖ്യാനേ അതിസാരനിദാനം

സമാപ്തം.

ഗ്രഹണീരോഗനിദാനം.

---

൧. അതീസാരേനിവൃത്തേപി മന്ദാഗ്നേരഹിതാശിനഃ
ഭൂയസ്സംദൂഷിതോവഹ്നിർഗ്രഹണീമഭിദൂഷയേൽ

അതിസാരം ശമിച്ചതിന്റെശേഷം അഗ്നിക്കു ബലമുണ്ടാകുന്നതിന്നുമുമ്പു അപഥ്യങ്ങളായ സാധനങ്ങളെ ഭക്ഷിച്ചാൽ അഗ്നി പിന്നെയും ഏററവും മന്ദിക്കയും അതു ഹേതുവായിട്ടു ഗ്രഹണി ഉണ്ടാകയും ചെയ്യും. അതിസാരം ഇല്ലാതിരുന്നാലും അഗ്നിബലത്തിന്നു തക്കവണ്ണമല്ലാതെ ഗുരുദ്രവ്യങ്ങളെ ഭക്ഷിക്കുന്നതായാലും ഗ്രഹണിയുണ്ടാകും. അതിസാരം ഉണ്ടായിരിക്കുമ്പോഴും അപഥ്യഭക്ഷണംചെയ്താൽ ഗ്രഹണിയുണ്ടാകും.

ഗ്രഹണീസാമാന്യലക്ഷണം.

൨. ഏകൈകശസ്സർവ്വശശ്ച ദോഷൈരത്യർത്ഥമൂർച്ഛിതൈഃ
സാദുഷ്ടാബഹുശോഭുക്തമാമമേവവിമുഞ്ചതി
൩. പക്വംവാസരുജംപൂതി മുഹുർബദ്ധംമുഹുർദ്രവം
ഗ്രഹണീരോഗമാഹുസ്തമായുർവ്വേദവിദോജനാഃ.

ഗ്രഹണീദോഷം, വാതം ഹേതുവായിട്ടും പിത്തംഹേതുവായിട്ടും കഫം ഹേതുവായിട്ടും സന്നിപാതം ഹേതുവായിട്ടും ഉണ്ടാകുന്നതാകയാൽ നാലുപ്രകാരമാകുന്നു, വർദ്ധിച്ചിരിക്കുന്ന ദോഷങ്ങൾ ഹേതുവായിട്ടു ഗ്രഹണി ദുഷിക്കുന്നതായാൽ ഭക്ഷിക്കപ്പെട്ട അന്നം ആമമായിട്ടു പോകയോ പക്വമായിട്ടു പോകയോ ചെയ്യും. വേദനയും മലത്തിന്നു ദുർഗ്ഗന്ധവുമുണ്ടാകും. വാതംഹേതുവായിട്ടു കൂടക്കൂടെ മലംകെട്ടിനില്ക്കയും പിത്തം ഹേതുവായിട്ടു കൂടക്കൂടെ അയഞ്ഞുപോകയുംചെയ്യും. ഇതിനെ ആയുർവ്വേദവിത്തുകളായിരിക്കുന്ന ജനങ്ങൾ ഗ്രഹണീരോഗമെന്നു പറയുന്നു. ഗ്രഹണിഎന്നതു അഗ്നിക്കു അധിഷ്ഠാനമായ ഒരു നാഡിയാകുന്നു. ഇതിനെപ്പററി ചരകത്തിൽ ഇപ്രകാരം പറഞ്ഞിരിക്കുന്നു. "അഗ്ന്യധിഷ്ഠാനമന്നസ്യ ഗ്രഹണാൽ ഗ്രഹണീമതാ നാഭേരുപരിസാഹ്യഗ്നി ബലോപസ്തംഭബൃംഹിതാ അപക്വം ധാരയത്യന്നം പക്വംസൃജതിപാർശ്വതഃ" ഗ്രഹണിയെന്നതു അഗ്നിക്കധിഷ്ഠാനമായിട്ടുള്ളതാകുന്നു. അന്നത്തെ ഗ്രഹിക്കഹേതുവായിട്ടു അതിന്നു ഗ്രഹണിഎന്നു പേരുണ്ടായി നാഭിയുടെ ഉപരിഭാഗമാകുന്നു അതിന്റെ സ്ഥാനം. അഗ്നിബലത്തിന്നു തക്കവണ്ണം അതിന്നു ക്ഷയവൃദ്ധികൾ ഉണ്ടാകും. അപക്വമായ അന്നത്തെ ധരിക്കയും പക്വമായിട്ടുള്ളതിനെ കീഴ്പ്പോട്ടേയ്ക്കു തള്ളുകയും ചെയ്യും.

ഗ്രഹണീരോഗപൂർവ്വരൂപങ്ങൾ.

൪. പൂർവ്വരൂപന്തുതസ്യേദം തൃഷ്ണാലസ്യംബലക്ഷയഃ
വിദാഹോന്നസ്യപാകശ്ച ചിരാൽകായസ്യഗൌരവം.

ഗ്രഹണീരോഗത്തിന്റെ പൂർവ്വരൂപങ്ങൾ, തണ്ണീർദാഹം. ശരീരം തളരുക, ശക്തിക്ഷയം, ഭക്ഷിക്കപ്പെട്ട അന്നം പചിക്കാതിരിക്കയൊ വളരെനേരംകൊണ്ടു പചിക്കയോ ചെയ്ക, ശരീരത്തിനു ഘനം ഇവയാകുന്നു.

വാതഗ്രഹണീനിദാനം.

൫. കടുതിക്തകഷായാദിരൂക്ഷസംദുഷ്ടഭോജനൈഃ
പ്രമിതാനശനാത്യദ്ധ്വവേഗനിഗ്രഹമൈഥുനൈഃ
൬. മാരുതഃകുപിതോവഹ്നിം സംഛാദ്യകുരുതേഗദാൻ

എരിവുള്ള പദാർത്ഥങ്ങളുടെ ഭക്ഷണം ഹേതുവായിട്ടും കയ്പുള്ള പദാർത്ഥങ്ങളുടെ ഭക്ഷണം ഹേതുവായിട്ടും ചവർപ്പുള്ള പദാർത്ഥങ്ങളുടെ ഭക്ഷണം ഹേതുവായിട്ടും ഏററവും അസ്നിഗ്ദ്ധങ്ങളായ പദാർത്ഥങ്ങളുടെ ഭക്ഷണം ഹേതുവായിട്ടും തമ്മിൽ ചേരുമ്പോൾ വിരോധമുള്ള പദാർത്ഥങ്ങളുടെ ഭക്ഷണം ഹേതുവായിട്ടും അല്പഭക്ഷണം ഹേതുവായിട്ടും ഉപവാസം ഹേതുവായിട്ടും അധികം വഴിനടക്കുക ഹേതുവായിട്ടും മലമൂത്രാദിവേഗങ്ങളെ തടുക്കുക ഹേതുവായിട്ടും മൈഥുനം ഹേതുവായിട്ടും വാതം കോപിച്ചു അഗ്നിയെ നശിപ്പിച്ചു രോഗങ്ങളെ ഉണ്ടാക്കുന്നു.

വാതഗ്രഹണീലക്ഷണം.

തസ്യാന്നംപച്യതേദുഃഖം ശുക്തംപാകംഖരാങ്ഗതാ
൭. കണ്ഠാസ്യശോഷഃക്ഷുത്തൃഷ്ണാ തിമിരംകർണ്ണയോഃസ്വനഃ
പാർശ്വോരുവംക്ഷണഗ്രീവാരുഗഭീക്ഷ്ണംവിഷൂചികാ.
൮. ഹൃൽപീഡാകാർശ്യദൌർബല്യം വൈരസ്യംപരികർത്തികാ
ഗൃദ്ധിഃസർവ്വരസാനാഞ്ചമനസഃസദനംതഥാ.
൯. ജീർണ്ണേജീർയ്യതിചാദ്ധ്മാനം ഭുക്തേസ്വാസ്ഥ്യമുപൈതിച
സവാതഗുല്മഹൃദ്രോഗപ്ലീഹാശംകീചമാനവഃ
൧൦. ചിരാൽദുഃഖംദ്രവംശുഷ്കം തന്വാമംശബ്ദഫേനവൽ
പുനഃപുനസ്സൃജേദ്വർച്ചഃ കാസശ്വാസാർദ്ദിതോനിലാൽ

മേൽപ്പറഞ്ഞപ്രകാരം വാതഗ്രഹണിയുണ്ടാകയാൽ അവൻ ഭക്ഷിച്ചതായ അന്നം ദുഃഖമാംവണ്ണവും അമ്ലരസമായി പചിക്കും. ദേഹത്തിനു കാർക്കശ്യവും അണ്ണാക്കും വായും വറളുകയും വിശപ്പും തണ്ണീർദാഹവും ഉണ്ടാകും. കണ്ണുകൾക്കു കാഴ്ചകുറയും ചെവി മൂളും വാരിപ്പുറങ്ങളിലും തുടകളിലും മടികളിലും കഴുത്തിലും എല്ലായ്പ്പോഴും വേദനയും വിഷൂചികയും ഹൃദ്രോഗവും കൃശതയും ബലക്ഷയവും അരുചിയും ഗുദപാരത്തിങ്കൽ വേദനയും മധുരാദിരസങ്ങളിൽ ആഗ്രഹവും മനസ്സിനു തളർച്ചയും ഉണ്ടാകും അന്നം ദഹിക്കുമ്പോഴും ദഹിച്ചതിന്റെ ശേഷവും മേൽവയറു വീർക്കും. ഭക്ഷണം കഴിഞ്ഞുകൂടുമ്പോൾ കുറെനേരം സ്വാസ്ഥതയുണ്ടാകും. വാതം, ഗുന്മം, ഹൃദ്രോഗം, പ്ലീഹരോഗം ഇതുകളിൽ ഒന്നു ബാധിച്ചിരിക്കയല്ലയൊ എന്നുള്ള ശങ്ക ജനിക്കും ഈ രോഗിയുടെ മലം വളരെനേരം കൊണ്ടു വേദനയോടുകൂടിപ്പോകും അതു ചിലപോൾ അയഞ്ഞിട്ടും ചിലപ്പോൾ വറണ്ടിട്ടും അല്പമായും അപക്വാമമായിരിക്കും ശബ്ദവും നുരയും ഉണ്ടാകും കൂടക്കൂടെ മലം പോകയും ചെയ്യും. ചുമയും ശ്വാസവും കൂടിയുണ്ടാകും.

൧൧. കടുജീർണ്ണവിദാഹ്യമ്ലക്ഷാരാദ്യൈഃപിത്തമുല്ബണം
അപ്ലാവയന്ത്യനലം ജലന്തപ്തമിവാനലം.
൧൨. സോജീർണ്ണംനീലപീതാഭം പീതാഭസ്സാർയ്യതേദ്രവം
പൂത്യമ്ലോൽഗാരഹൃൽകണ്ഠ ദാഹാരുചിതൃഡർദ്ദിതഃ.

എരിവുള്ള പദാൎത്ഥങ്ങളെ ഭക്ഷിക്ക ഹേതുവായിട്ടും പചിക്കാത്തവയായ പദാൎത്ഥങ്ങളെ ഭക്ഷിക്ക ഹേതുവായിട്ടും ഉൾപ്പുഴക്കുന്നാകുന്ന പദാൎത്ഥങ്ങളെ ഭക്ഷിക്ക ഹേതുവായിട്ടും പുളിയുള്ള പദാൎത്ഥങ്ങളെ ഭക്ഷിക്കഹേതുവായിട്ടും ക്ഷാരദ്രവ്യങ്ങളെ ഭക്ഷിക്ക ഹേതുവായിട്ടും ഉപ്പുരസമുള്ള പദാൎത്ഥങ്ങളെ ഭക്ഷിക്ക ഹേതുവായിട്ടു തീക്ഷ്ണങ്ങളായിരിക്കുന്ന പദാൎത്ഥങ്ങളുടെ ഭക്ഷണം ഹേതുവായിട്ടും ഉഷ്ണമുള്ള പദാൎത്ഥങ്ങളുടെ ഭക്ഷണം ഹേതുവായിട്ടും പിത്തം വൎദ്ധിച്ചു അഗ്നിയെ ദുഷിപ്പിച്ചു ചൂടുള്ളതായ വെള്ളം അഗ്നിയെ നശിപ്പിക്കുന്നതുപോലെ ജഠരാഗ്നിയെ നശിപ്പിക്കും. പിത്തവും ജഠരാഗ്നിയും അഗ്നിയാണെന്നു വ്യവഹാരമുള്ള സ്ഥിതിക്കു പിത്തം അഗ്നിയെ നശിപ്പിക്കുമെന്നു പറയുന്നതു അസംഭവമല്ലയോ എന്നു ഒരു ശങ്കയുണ്ടാവാം. എന്നാൽ പിത്തം കോപിക്കുമ്പോൾ അതു ദ്രവാംശമായിട്ടു തീരുന്നതിനാൽ അതിനു അഗ്നിയെ നശിപ്പിക്കാൻ തക്കതായ ശക്തിയുണ്ടാകും. ചൂടുള്ള വെള്ളം അഗ്നിയെ നശിപ്പിക്കാതിരിക്കുന്നില്ലല്ലോ. പിത്തരോഗികൾക്കു അഗ്നിമാന്ദ്യം ഭവിപ്പാനുള്ള കാരണവും ഇതാകുന്നു. മേൽപ്പറഞ്ഞ പ്രകാരം പിത്തകോപത്താൽ അഗ്നിനാശം ഭവിച്ചവന്റെ മലം കറുത്തിട്ടും മഞ്ഞളിച്ചിട്ടും അയഞ്ഞിട്ടും പചിക്കാതെ പോകും. ആ രോഗിയുടെ ശരീരം മഞ്ഞളിച്ചിരിക്കും. ദുൎഗ്ഗന്ധത്തോടുകൂടി പുളിച്ചുതേട്ടും ഹൃദയത്തിലും കണ്ഠത്തിലും ചൂടും അരുചിയും തണ്ണീർദ്ദാഹവുമുണ്ടാകും.

കഫഗ്രഹണീലക്ഷണം.

൧൩. ഗുൎവ്വതിസ്നിഗ്ദ്ധശീതാദി ഭോജനാദതിഭോജനാൽ
ഭുക്തമാത്രസ്യ ചസ്വപ്നാദ്ധന്ത്യഗ്നിംകുപിതഃകഫഃ.
൧൪. തസ്യാന്നംപച്യതേദുഃഖം ഹൃല്ലാസഛൎദ്ദ്യരോചകാഃ
ആസ്യോപദേഹമാധുൎയ്യകാസഷ്ഠീവനപീനസാഃ
൧൫. ഹൃദയംമന്യതേസ്ത്യാനമുദരംസ്തിമിതംഗുരു
ദുഷ്ടോമധുരഉൽഗാരസ്സദനംസ്ത്രീഷ്വഹൎഷണം.
൧൬. ഭിന്നാമശ്ലേഷ്മസംസൃഷ്ടഗുരുവൎച്ചഃപ്രവൎത്തനം
അകൃശസ്യാപിദൌൎബ്ബല്യമാലസ്യഞ്ചകഫാത്മകേ.

ഘനകരമുള്ള പദാൎത്ഥങ്ങളുടെ ഭക്ഷണംഹേതുവായിട്ടും ഏററവും മയമുള്ള പദാൎത്ഥങ്ങളുടെ ഭക്ഷണം ഹേതുവായിട്ടും തണുത്ത പദാൎത്ഥങ്ങളുടെ ഭക്ഷണം ഹേതുവായിട്ടും മധുരദ്രവ്യങ്ങളുടെ ഭക്ഷണം ഹേതുവായിട്ടും അതിഭക്ഷണം ഹേതുവായിട്ടും ഭക്ഷണം കഴിഞ്ഞ ഉടനെ ഉറങ്ങുക ഹേതുവായിട്ടും കഫംകോപിച്ചു ജഠരാഗ്നിയെ നശിപ്പിക്കുന്നു. അവൻ ഭക്ഷിച്ചിരിക്കുന്ന അന്നം ദുഃഖമാംവണ്ണം പചിക്കുന്നു. നെഞ്ഞുകലിപ്പും ഛൎദ്ദിയും വായിൽ വല്ലതും തേച്ചപോലെ തോന്നുകയും വായ്ക്കു മാധുൎയ്യവും ചുമയും കൂടക്കൂടെ തുപ്പുകയും പീനസവും ഹൃദയത്തിനു കാഠിന്യംതോന്നുകയും വയറു സ്തംഭിച്ചിട്ടും കനത്തിട്ടും ഇരിക്കയും ദുഷ്ടമായും മധുരമായും ഉള്ള തേട്ടലും ശരീരത്തിനു തളൎച്ചയും സ്ത്രീകളിൽ അരതിയും ഉണ്ടാകും. മലം മുറിഞ്ഞിട്ടും പചിക്കാതെയും കഫത്തോടും കനത്തോടുംകൂടിയും പോകും. ദേഹത്തിനു കൃശത ഭവിച്ചില്ലെങ്കിലും ശക്തിക്ഷയവും മന്ദതയും ഉണ്ടാകും.

സന്നിപാതഗ്രഹണീലക്ഷണം.

൧൭. പൃഥഗ്വാതാദിനിൎദ്ദിഷ്ടഹേതുലിംഗസമാഗമേ
ത്രിദോഷംനിൎദ്ദിശേദേവം തേഷാംവക്ഷ്യാമിഭേഷജം.
൧൮. അന്ത്രകൂജനമാലസ്യം ദൌൎബ്ബല്യംസദനംതഥാ
ദ്രവംഘനംഹിമംസ്നിഗ്ദ്ധം സകടീവേദനംശകൃൽ
൧൯. ആമംബഹുസപൈച്ഛില്യം സശബ്ദംമന്ദവേദനം
പക്ഷാന്മാസാദ്ദശാഹാദ്വാ നിത്യംവാപ്യഥമുഞ്ചതി
൨൦. ദിവാപ്രകോപോഭവതി രാത്രൌശാന്തിംവ്രജേച്ചസാ
ദുൎവ്വിജ്ഞേയാദുശ്ചികിത്സ്യാ ചിരകാലാനുബന്ധിനീ

൨൧. സാഭവേദാമവാതേന സംഗ്രഹഗ്രഹണീമതാ
ദോഷംസാമംനിരാമം ച വിദ്യാദത്രാതിസാരവൽ.

൨൨. ലിംഗൈരസാദ്ധ്യോഗ്രഹണീവികാരോ
യൈസ്സൈസ്തരതീസാരഗദോനസിദ്ധ്യേൽ
വൃദ്ധസ്യനൂനംഗ്രഹണീവികാരോ
ഹത്വാതനുംനൈവനിവർത്തതേ ച

സന്നിപാതഗ്രഹണിക്കു ഹേതുക്കൾ വാതഗ്രഹണിക്കും പിത്തഗ്രഹണിക്കും കഫഗ്രഹണിക്കും പറഞ്ഞിട്ടുള്ളവ തന്നെ ലക്ഷണങ്ങളും അതുപോലെ പറഞ്ഞിട്ടുള്ളവതന്നെ. ഇതുകൾക്കു ശേഷം ഞാൻ പറയുവാൻ ഗ്രന്ഥകർത്താവു കാണിച്ചിട്ടുള്ളതു സമ്പൂർണ്ണമല്ല കാരണരോധേനയാകുന്നു, സന്നിപാതഗ്രഹണിക്കു വിശേഷിച്ചും കടലിരപ്പും ആലസ്യവും ബലക്ഷയവും ദേഹത്തിനു തളർച്ചയും ഉണ്ടാകും. മലം അയഞ്ഞിട്ടും ഉറച്ചിട്ടും ശീതമായിട്ടും സ്നിഗ്ദ്ധമായിട്ടും അരപ്രദേശത്തിങ്കൽ വേദനയോടുകൂടിയും ഛേദിക്കാതെയും പശപോലെയും വളരെ പോകും. അപ്പോൾ ശബ്ദവും അല്പമായ വേദനയും ഉണ്ടാകും. ഗ്രഹണി (൧൦) ദിവസത്തിലൊരിക്കലും മാസത്തിലൊരിക്കലും ഉണ്ടാകും. പത്തുദിവസത്തിലൊരിക്കലും ഉണ്ടാകും. ദിനമ്പ്രതിയും ഉണ്ടാകും. പകൽ കോപിക്കയും രാത്രിയിൽ ശമിക്കയും ചെയ്യും സംഗ്രഹഗ്രഹണിയെന്നു ഒരുവക ഗ്രഹണിയുണ്ട്. അതാകുന്നു പകൽ കോപിക്കയും രാത്രിയിൽ ശമിക്കയും ചെയ്യുമെന്നു പറഞ്ഞതു്. അതു വളരെക്കാലം നില്ക്കുന്നതും അറിവാനും ചികിത്സിപ്പാനും പ്രയാസമുള്ളതും ആമവാതം പോലെ വായുവിട്ടുപോകുന്നതും ആകുന്നു. അതിലെ ദോഷഭേദങ്ങളേയും ആമദോഷത്തെയും നിരാമത്തെയും അതിസാരനിദാനത്തിൽ പറഞ്ഞതുപോലെ കണ്ടുകൊള്ളണം. അതിസാരത്തിന്റെ അസാദ്ധ്യലക്ഷണങ്ങൾ തന്നെ ആകുന്നു ഗ്രഹണിയുടേയും അസാദ്ധ്യലക്ഷണങ്ങൾ. വൃദ്ധന്നു ഗ്രഹണീരോഗമുണ്ടായാൽ ശമിക്കയില്ലെന്നു മാത്രമല്ല അയാൾ താമസിയാതെ മരിക്കയും ചെയ്യും.

ഇതി കേശവദേശികകൃതേ സാരചന്ദ്രികാഖ്യാനേ
മാധവനിദാനവ്യാഖ്യാനേ ഗ്രഹണീരോഗനിദാനം
സമാപ്തം.

—.—

അർശോരോഗനിദാനം.

---

൧. പൃഥക്ദോഷൈസ്സമസ്തൈശ്ച ശോണിതാത്സഹജാനി ച
അർശാംസി ഷട്പ്രകാരാണി വിദ്യാൽഗുദവലിത്രയേ.

൨. ദോഷാസ്ത്വങ്മാംസമേദാംസി സന്ദൂഷ്യവിവിധാകൃതീൻ
മാംസാങ്കുരാനപാനാദൗ കുർവന്ത്യർശാംസിതാൻജഗുഃ

അർശസ്സുകൾ വാതാദിദോഷങ്ങളിൽ ഓരോന്നിന്റെ കോപം ഹേതുവായിട്ടും മൂന്നുദോഷങ്ങളുടേയും കോപം ഹേതുവായിട്ടും രക്തം ഹേതുവായിട്ടും സഹജങ്ങളായിട്ടും ആറുപ്രകാരമുണ്ട്. ഗുദമെന്നതു് സ്ഥൂലാന്ത്രത്തിന്റെ അധോഭാഗമാകുന്നു. അവരവരുടെ വിരല്ക്കു് അഞ്ചരവിരൽ പ്രമാണമാകുന്നു അതിന്റെ നീളം ആ ഗുദത്തിങ്കൽ പ്രവാഹിണി വിസർജ്ജനി സംവരണി ഈ പേരുകളോടുകൂടി മൂന്നു വലികളും ഉണ്ട്. അവയിൽ അകത്തു പ്രവാഹിണിയും മദ്ധ്യത്തിൽ വിസർജ്ജനിയും പുറത്തു സംവരണിയും ആകുന്നു ഈ മൂന്നു വലികളിലുമാകുന്നു അർശസ്സുകളുടെ ഉത്ഭവം. വാതാദിദോഷങ്ങൾ ത്വക്കു്; മാംസം, മേദസ്സ് രക്തം ഇവയെ ഏറ്റവും ദുഷിപ്പിച്ചിട്ടു ഗുദത്തിലും മൂക്കിലും കണ്ഠത്തിലും മറ്റും അനേകം പ്രകാരമുള്ള മാംസാങ്കുരങ്ങളെ (അങ്കുരങ്ങൾ=മുളകൾ) ഉത്ഭവിപ്പിക്കുന്നു. അവയെ അർശസ്സുകളെന്നു പറയുന്നു.

വാതാർശോനിദാനം.

൯. കഷായകടുതിക്താനി രൂക്ഷശീതലഘൂനിച
പ്രമിതാല്പാശനംതീക്ഷ്ണം മദ്യംമൈഥുനസേവനം.
൰. ലംഘനംദേശകാലൌച ശീതൌവ്യായാമകർമ്മച
ശോകോവാതാതപസ്പർശോ ഹേതുർവ്വാതാർശസാമ്മതഃ.

ചവർപ്പുള്ള പദാർത്ഥങ്ങളെയും എരിവുള്ള പദാർത്ഥങ്ങളെയും കയ്പുള്ള പദാർത്ഥങ്ങളെയും ഏററവും രൂക്ഷങ്ങളായ പദാർത്ഥങ്ങളെയും ഭക്ഷിക്ക ഹേതുവായിട്ടും ഏററവും അല്പഭക്ഷണം ഹേതുവായിട്ടും തീക്ഷ്ണമായിരിക്കുന്ന മദ്യത്തിന്റെ സേവനം ഹേതുവായിട്ടും അതിമൈഥുനം ഹേതുവായിട്ടും ഉപവാസം ഹേതുവായിട്ടും അനൂപദേശത്തിങ്കൽ അധികമായി സഞ്ചരിക്ക ഹേതുവായിട്ടും ഹേമന്തശിശിരം ഈ കാലങ്ങളിൽ ഏററവും ദേഹായാസകരങ്ങളായ കർമ്മങ്ങളെ ചെയ്ക ഹേതുവായിട്ടും ശോകം ഹേതുവായിട്ടും കാററും വെയിലും അധികമായി ഏൽക്കുക ഹേതുവായിട്ടും വാതാർശസ്സുണ്ടാകുന്നു.

പിത്താർശോനിദാനം.

൧൧. കടപ്ലവലവണോഷ്ണാനി വ്യായാമാഗ്ന്യാതപപ്രഭാഃ
ദേശകാലാവശിശിരൌ ക്രോധോമദ്യമസൂയനം.
൧൨. വിദാഹിതീക്ഷ്ണമുഷ്ണഞ്ച സർവ്വംപാനാന്നഭേഷജം
പിത്തോൽബണാനാംവിജ്ഞേയഃ പ്രകോപോഹേതുരർശസാം.

എരിവുള്ള പദാർത്ഥങ്ങളുടെയും പുളിയുള്ള പദാർത്ഥങ്ങളുടെയും ലവണരസമുള്ള പദാർത്ഥങ്ങളുടെയും ഉഷ്ണദ്രവ്യങ്ങളുടെയും ഭക്ഷണം ഹേതുവായിട്ടും അതിവ്യായാമം ഹേതുവായിട്ടും ഏററവും തീ കൊള്ളുക ഹേതുവായിട്ടും ഏററവും വെയിൽകൊള്ളുക ഹേതുവായിട്ടും മരുഭൂമിയിലും ശരൽക്കാലത്തിലും ഗ്രീഷ്മകാലത്തിലും അധികമായി സഞ്ചരിക്കകൊണ്ടും കോപംകൊണ്ടും അതിമാത്രമായ മദ്യപാനംകൊണ്ടും അന്യന്മാരുടെ സമ്പത്തിങ്കലുള്ള ദ്വേഷംകൊണ്ടും ഉൾപ്പുഴുക്കുണ്ടാക്കുന്ന ദ്രവ്യങ്ങളുടെയും തീക്ഷ്ണങ്ങളുടെയും ഉഷ്ണങ്ങളുടെയും ഇരിക്കുന്ന അന്നത്തിന്റെയും ഔഷധത്തിന്റെയും സേവകൊണ്ടും പിത്താർശസ്സുണ്ടാകുന്നു.

കഫാർശോനിദാനം.

൧൩. മധുരസ്നിഗ്ദ്ധശീതാനി ലവണാമ്ലഗുരൂണിച
അവ്യായാമോദിവാസ്വപ്നഃ ശയ്യാസനസുഖേരതിഃ
൧൪. പ്രാഗ്വാതസേവാശീതൌച ദേശകാലാവചിന്തനം
ശ്ലൈഷ്മികാണാംസമുദ്ദിഷ്ട മേതൽകാരണമർശസാം.

മധുരദ്രവ്യങ്ങളെയും സ്നിഗ്ദ്ധദ്രവ്യങ്ങളെയും ശീതദ്രവ്യങ്ങളെയും ലവണരസത്തെയും അമ്ലരസത്തെയും ഗുരുദ്രവ്യങ്ങളെയും അധികമായി ഭക്ഷിക്ക ഹേതുവായിട്ടും ദേഹായാസകരങ്ങളായ കർമ്മങ്ങളെ ചെയ്യായ്ക ഹേതുവായിട്ടും പകലുറങ്ങുക ഹേതുവായിട്ടും മൃദുവായിരിക്കുന്ന കിടക്കയിന്മേൽ ദിവസംതോറും കിടക്കുക ഹേതുവായിട്ടും അതികോമളമായിരിക്കുന്ന ആസനത്തിങ്കൽ ദിവസംതോറും ഇരിക്കുക ഹേതുവായിട്ടും കിഴക്കൻകാററു ഏൽക്കുക ഹേതുവായിട്ടും തണുപ്പുള്ളദേശത്തിലും തണുപ്പുള്ള കാലത്തിലും വിചാരംകൂടാതെ സഞ്ചരിക്ക ഹേതുവായിട്ടും കഫാർശസ്സുണ്ടാകുന്നു.

ദ്വന്ദ്വാർശസ്സ്.

൧൫. ഹേതുലക്ഷണസംസർഗ്ഗാദ്വിദ്യാദ്വന്ദ്വോല്ബണാനിച

രണ്ടു ദോഷങ്ങൾ കോപിച്ചുണ്ടാകുന്ന അർശസ്സിന്നു ആ കോപിച്ച രണ്ടു ദോഷങ്ങളുടെ ഹേതുക്കളും ലക്ഷണങ്ങളും ഉണ്ടായിരിക്കും.

ത്രിദോഷാർശസ്സ്.

സർവ്വോഹേതുസ്ത്രിദോഷാണാം സഹജൈർല്ലക്ഷണംസമം

ത്രിദോഷാർശസ്സിന്റെ ഹേതുക്കൾ വാതാർശസ്സിന്റെയും പിത്താർശസ്സിന്റെയും കഫാർശസ്സിന്റെയും ഹേതുക്കൾ തന്നെ ആകുന്നു. അതിനു സഹജാർശസ്സിന്റെ ലക്ഷണങ്ങളുമുണ്ടാകും.

അർശസ്സിന്റെ പൂർവ്വരൂപങ്ങൾ.

൧൦. വിഷ്ടംഭോന്നസ്യദൌർബ്ബല്യം കുക്ഷേരാടോപഏവച
കാർശ്യമുൽഗാരബാഹുല്യം സക്ഥിസാദോല്പവിട്കതാ.
൧൧. ഗ്രഹണീദോഷപാണ്ഡ്വാർത്തേരാശങ്കാചോദരസ്യച
പൂർവ്വരൂപാണിനിർദ്ദിഷ്ടാന്യർശസാമഭിവൃദ്ധയേ.

അന്നം പചിക്കാതിരിക്കുക ശരീരക്ഷയം വയറ്റിൽ ഗുടുഗുടു എന്നുള്ള ശബ്ദം ഉണ്ടാക, ദേഹംചടയ്ക്കുക, അധികമായി ഏമ്പക്കം ഉണ്ടാക, തുടകൾക്കു തളർച്ച, അല്പമായി മലംപോക, ഗ്രഹണീരോഗത്തിന്റെയും പാണ്ഡുവിന്റെയും ഉദരത്തിന്റെയും ലക്ഷണങ്ങൾ കാൺക, ഇവയൊക്കെയും അർശസ്സിന്റെ ഉല്പത്തിക്കുള്ള പൂർവ്വരൂപങ്ങളാകുന്നു.

വാതാർശോലക്ഷണം.

൧൨. ഗുദാംകുരാബഹ്വനിലാ ശ്ശുഷ്കാശ്ചിമിചിമാന്വിതാഃ
മ്ലാനാശ്ശ്യാവാരുണാസ്തബ്ധാ വിഷമാഃപരുഷാഃഖരാഃ
൧൩. മിഥോവിസദൃശാവക്രാസ്തീക്ഷ്ണാവിസ്ഫുടിതാനനാഃ
ബിംബീഖർജ്ജൂരകർക്കന്ധുകാർപ്പാസീഫലസന്നിഭാഃ
൧൪. കേചിൽകദംബപുഷ്പാഭാഃകേചിൽസിദ്ധാർത്ഥകോപമാഃ
ശിരഃപാർശ്വാംസകട്യൂരുവംക്ഷണാദ്യധികവ്യഥാഃ
൧൫. ക്ഷവഥൂൽഗാരവിഷ്ടംഭഹൃൽഗ്രഹാരോചകപ്രദാഃ
കാസശ്വാസാഗ്നിവൈഷമ്യകർണ്ണനാദഭ്രമാവഹാഃ
൧൬. തൈരാർത്തോഗ്രഥിതംസ്തോകം സശബ്ദംസപ്രവാഹികം.
രുക്ഫേനപിച്ഛാനുഗതം വിബദ്ധമുപവേശ്യതേ.
൧൭. കൃഷ്ണത്വങ്നഖവിൺമൂത്രനേത്രവക്ത്രശ്ചജായതേ
ഗുന്മപ്ലീഹോദരാഷ്ഠീലാസംഭവസ്തതഏവച.

വാതം കോപിച്ചുണ്ടാകുന്ന അർശസ്സുകൾ വറണ്ടിട്ടു പ്രാണികൾ അരിക്കുന്നു എന്നതോന്നിപ്പിക്കുന്നവയായിട്ടും വാടീട്ടും കറുത്തിട്ടോ അല്ലെങ്കിൽ ചുവന്നിട്ടോ സ്തംഭിച്ചിട്ടും സമങ്ങളല്ലാതെയും പരുപരുപ്പോടും കഠിനതയോടും കൂടിയും ഒന്നിനൊടൊന്നിനു സാദൃശ്യമില്ലാതെയും വളഞ്ഞിട്ടും പുകഞ്ഞിട്ടും തലകൾ നുറുങ്ങിട്ടും തൊണ്ടിയുടെയും ഈത്തപ്പഴത്തിന്റെയും ലന്തയുടെയും പരുത്തിയുടെയും കായകളോടു തുല്യങ്ങളായിട്ടും ചിലതു കടമ്പിന്റെ പൂവിനെപ്പോലെയും ചിലതു ചെറുകടുകിനെപ്പോലെയും ഇരിക്കും. ഇതുകൾ നിമിത്തം ശിരസ്സിലും പാർശ്വത്തിലും ചുമലുകളിലും അരക്കെട്ടിലും തുടകളിലും ഒടികളിലും അധികം വേദനയുണ്ടാകും, തുമ്മൽ, തികട്ടൽ, വയറു സ്തംഭിക്കുക, നെഞ്ഞിൽ പിടിത്തമുണ്ടാക, അരുചി, ചുമ, ശ്വാസം ജഠരാഗ്നിക്കു വിഷമത ചെവിമൂളൽ, തലതിരിച്ചിൽ ഇവയുമുണ്ടാകും. ഈ ഉപദ്രവങ്ങളെക്കൊണ്ടു രോഗി പരവശനായ്യിരിക്കും; മലം ഉറച്ചിട്ടും അല്പമായിട്ടും ശബ്ദത്തോടും മുക്കലോടും വേദനയോടും നുരയോടും കൂടിയും ഇടഞ്ഞു തടഞ്ഞുപോകും. തോൽ നഖം മലം മൂത്രം കണ്ണുകൾ മുഖം ഇവ കറുത്തിരിക്കും അതു ഹേതുവായിട്ടു ഗുന്മം പ്ലീഹരോഗം ഉദരം അഷ്ഠീല ഇതു രോഗങ്ങളുമുണ്ടാകും.

പിത്താർശോലക്ഷണം.

൧൮. പിത്തോത്തരാനീലമുഖാ രക്തപീതാസിതപ്രഭാഃ
തന്വസ്രസ്രാവിണോവിസ്രാസ്തനവോമൃദവശ്ശ്ലഥാഃ.

൧൯. ശുകജിഹ്വാപ്രായകൃൽഖണ്ഡജലൌകോവക്ത്രസന്നിഭാഃ
ദാഹപാകജ്വരസ്വേദതൃൺമൂർച്ഛാരുചിമോഹദാഃ.

൨൦. സോഷ്മാണോദ്രവനീലോഷ്ണപീതരക്താമവച്ച്സഃ
യവമദ്ധ്യാഹരിൽപീതഹാരിദ്രത്വങ്ങനഖാദയഃ.

പിത്തകോപത്താൽ ഉണ്ടാകുന്ന അർശസ്സുകൾ, നീലമുഖങ്ങളായിട്ടും ചുവന്നിട്ടോ മഞ്ഞളിച്ചിട്ടോ കറുത്തിട്ടോ ഇരിക്കും. നേർത്തതായ രക്തത്തിന്റെ ഒഴുക്കോടുകൂടി ദുർഗ്ഗന്ധങ്ങളായിട്ടും കൃശങ്ങളായിട്ടും മൃദുക്കളായിട്ടും അയഞ്ഞിട്ടും കിളിയുടെ നാക്കുപോലെയും യകൃത്തിന്റെ കഷണംപോലെയും അട്ടയുടെ മുഖംപോലെയുമിരിക്കും. ഉഷ്ണം പഴുപ്പ്, ജ്വരം വിയർപ്പ്, തണ്ണീർദാഹം, ആലസ്യം, അരുചി, ചുഴൽച്ച ഇവയെ ഉണ്ടാക്കും ചൂടോടുകൂടിയുമിരിക്കും, അയഞ്ഞുനിലിച്ച ഉഷ്ണമായി മഞ്ഞളിച്ചു ചുവന്നു ദഹിക്കാതെ മലംപോകും. അർശസ്സുകളുടെ മദ്ധ്യം യവംപോലെ തടിച്ചിട്ടുമിരിക്കും. തൊലി, നഖം, മൂത്രം, മലം, കണ്ണു മുഖം ഇതുകൾ പച്ചനിറമായിട്ടും അൽപമായി മഞ്ഞളിച്ചിട്ടും പച്ചളിച്ചിട്ടും ഇരിക്കും.

കഫാർശോലക്ഷണം.

൨൧. ശ്ലേഷ്മോൽബണാമഹാമൂലാ ഘനാമന്ദരുജസ്സിതാഃ
ഉത്സന്നോപചിതസ്നിഗ്ദ്ധസ്തബ്ധവൃത്തഗുരുസ്ഥിരാഃ.

൨൨. പിച്ഛിലാസ്തിമിതാശ്ലക്ഷ്ണാഃ കണ്ഡ്വാഢ്യാസ്സ്പർശനപ്രിയാഃ
കരീരപനസാസ്ഥ്യാഭാ സ്തഥാഗോസ്തനസന്നിഭാഃ

൨൩. വങ്ക്ഷണാനാഹിനഃപായുവസ്തിനാഭിവികർഷിണഃ
സശ്വാസകാസഹൃല്ലാസപ്രസേകാരുചിപീനസാഃ.

൨൪. മേഹകൃച്ഛ്രശിരോജാഡ്യ ശിശിരജ്വരകാരിണഃ
ക്ലൈബ്യാഗ്നിമാർദ്ദവച്ഛർദ്ദിരാമപ്രായവികാരദാഃ.

൨൫. വസാഭാഃസകഫപ്രാജ്യപുരീഷാസ്സപ്രവാഹികാഃ
നസ്രവന്തിനഭിദ്യന്തേ പാണ്ഡുസ്നിഗ്ദ്ധത്വഗാദയഃ.

കഫംകൊണ്ടുണ്ടാകുന്ന അർശസ്സുകൾ, ചുവടു തടിച്ചിട്ടും മുഴുത്തിട്ടും വേദനകുറഞ്ഞിട്ടും വെളുത്തിട്ടും മേൽപ്പോട്ടു ഉയർന്നിട്ടും മിനുമിനുത്തിട്ടും സ്തംഭിച്ചിട്ടും വൃത്തങ്ങളായിട്ടും കനത്തിട്ടും ഉറച്ചിട്ടും പഴുപ്പോടുകൂടിയും നിശ്ചലങ്ങളായിട്ടും കൊഴുത്തിട്ടും ചൊറിച്ചിലോടുകൂടിയും തൊട്ടുകൊണ്ടിരുന്നാൽ സുഖകരങ്ങളായിട്ടും മുളംകൂമ്പു, ചക്കക്കുരു, പശുവിന്റെ മുല ഇവയുടെ ആകൃതിപോലെ ഇരിക്കുന്ന ആകൃതിയോടുകൂടിയും ഇരിക്കും ഒടികൾ വീക്കം ഗുദത്തിലും വസ്തിയിലും നാഭിയിലും അലിഞ്ഞു നോവുണ്ടാകും. കാസം, ശ്വാസം, നെഞ്ചുകലിപ്പ്, വായിൽ വെള്ളംവരവു, അരുചി, പീനസം, പ്രമേഹം, മൂത്രകൃഛ്രം ശിരോജഡ്യം, ശീതജ്വരം ഇവയെ ഉണ്ടാക്കും. പുരുഷത്വമില്ലായ്ക അഗ്നിമാന്ദ്യം ഛർദ്ദി ആമദോഷകരങ്ങളായ രോഗങ്ങൾ ഇവയേയുമുണ്ടാക്കും. വസപോലെയും കഫത്തോടും മുക്കലോടും കൂടിയും വളരെ മലംപോകും. മലം അയഞ്ഞുപോകയില്ല. പൊട്ടുകയുമില്ല; തൊലി, നഖം മൂത്രം, മലം മുതലായവ വെളുത്തിട്ടും മിനുത്തിട്ടുമിരിക്കും.

സന്നിപാതാർശസ്സിന്റെയും സഹജാർശസ്സിന്റെയും ലക്ഷണങ്ങൾ.

൨൬. സർവൈസ്സർവ്വാത്മകാന്യാഹുർല്ലക്ഷണൈസ്സഹജാനിച.

സന്നിപാതാർശസ്സിന്ന്, വാതാർശസ്സിന്റെയും പിത്താർശസ്സിന്റെയും കഫാർശസ്സിന്റെയും ലക്ഷണങ്ങളുണ്ടായിരിക്കും ത്രിദോഷജ്വരം ഹേതുവായിട്ടു സഹജാർശസ്സിന്റെ ലക്ഷണങ്ങൾ സന്നിപാതാർശസ്സിന്റെ ലക്ഷണങ്ങൾതന്നെ ആകുന്നു.

രക്താർശോ ലക്ഷണം.

രക്തോൽബണാഗുദേകീലാഃ പിത്താകൃതിസമന്വിതാഃ.

൨൭. വടപ്രരോഹസദൃശാ ഗുഞ്ജാവിദ്രുമസന്നിഭാഃ

തേത്ര്യർത്ഥംദൃഷ്ടമുഷ്ണഞ്ച ഗാഢവിൾകപ്രപീഡിതാഃ.
൨൭. സ്രവന്തിസഹസാരക്തം തസ്യചാമപ്രവൃത്തിതഃ
ഭേകാഭഃപീഡ്യതേദുഃഖൈശ്ശോണിതക്ഷയസംഭവൈഃ.
൨൮. ഹീനവർണ്ണബലോത്സാഹോ ഹതൌജാഃകലുഷേന്ദ്രിയഃ
വിൾശാവംകഠിനംരൂക്ഷമധോവായുന്നവത്തതേ.

രക്താധിക്യംകൊണ്ടുണ്ടാകുന്ന അർശസ്സുകൾ പിത്തംകൊണ്ടുണ്ടാകുന്ന അർശസ്സുകളോടു തുല്യങ്ങളായിട്ടും പേരാലിന്റെ തടിയിൽനിന്നിറങ്ങുന്ന വേരുപോലെയും കന്നിക്കുരുപോലെയും പവിഴംപോലെയുമിരിക്കും. വറണ്ടിരിക്കുന്ന മലം തിങ്ങിപ്പുറപ്പെടുമ്പോൾ ആ അർശസ്സുകളിൽനിന്നു ഏറ്റവും ദുഷ്ടമായും ഉഷ്ണമായുമിരിക്കുന്ന രക്തം പുറപ്പെടും. രക്തം വളരെപ്പോക ഹേതുവായിട്ടു ആ രോഗി തവളയുടെ ആകൃതിപോലിരിക്കുന്ന ആകൃതിയോടു കൂടിയവനായും രക്തക്ഷയം ഹേതുവായിട്ടുണ്ടാകുന്ന രോഗങ്ങളാൽ പീഡിതനായും ഇരിക്കും. വർണ്ണം, ബലം ഉത്സാഹം ഇവ കുറയും ഓജസ്സും ക്ഷയിക്കും ഇന്ദ്രിയങ്ങളുടെ ബലവും നശിക്കും മലം കറുത്തിട്ടും ഉറച്ചിട്ടും രൂക്ഷമായിട്ടും പോകും. അധോവായു, പോകയില്ല.

രക്താർശസ്സിന്റെ ദോഷഭേദലക്ഷണങ്ങൾ.

൩൦. തനുചാതുണവർണ്ണഞ്ച ഫേനിലഞ്ചാസൃഗർശസാം
കട്യൂരുഗുദശൂലഞ്ച ദൌർബ്ബല്യംയദിചാധികം.
൩൧. തത്രാനുബന്ധോവാതസ്യ ഹേതുര്യദിചരൂക്ഷണം.

രക്താർശസ്സുള്ളവനു രൂക്ഷദ്രവ്യങ്ങളുടെ ഭക്ഷണം ഹേതുവായിട്ടു വാതത്തിന്റെ സംബന്ധം അധികമായി ഭവിക്കും. അപ്പോൾ അർശസ്സിൽ നിന്നു പുറപ്പെടുന്നതായ രക്തം അല്പമായിട്ടും ചുവന്നിട്ടും പതയോടുകൂടിയും ഇരിക്കും; അരയിലും തുടകളിലും ഗുദത്തിലും വേദനയുണ്ടാകും. അധികമായ ശക്തിക്ഷയവും ഭവിക്കും.

൩൨. ശിഥിലംശ്വേതപീതഞ്ച വിൾസ്നിഗ്ദ്ധംഗുരുശീതളം
യദ്യർശസാംഘനംചാസൃക തന്തുമൽപാണ്ഡുപിച്ഛിലം.
൩൩. ഗുദംസപിച്ഛംസ്തിമിതം ഗുരുസ്നിഗ്ദ്ധഞ്ചകാരണം
ശ്ലേഷ്മാനുബന്ധോവിജ്ഞേയസ്തത്രരക്താർശസാംബുധൈഃ.

രക്താർശസ്സുള്ളവനു ഗുരുദ്രവ്യങ്ങളുടെയും സ്നിഗ്ദ്ധദ്രവ്യങ്ങളുടെയും ഭക്ഷണം ഹേതുവായിട്ടു കഫത്തിന്റെ സംബന്ധം അധികമായി ഭവിക്കും. അപ്പോൾ മലം മുറിഞ്ഞിട്ടും വെളുത്തിട്ടും മഞ്ഞളിച്ചിട്ടു മിനുമിനുത്തിട്ടും കനത്തിട്ടും തണുത്തിട്ടും പോകും രക്തം കട്ടയായിട്ടും നൂലുപോലെയും വെളുത്തിട്ടും പഴുത്തിട്ടും പോകും ഗുദം പശയോടുകൂടിയും ഉറച്ചിട്ടും ഇരിയ്ക്കും രക്തത്തിന്റെയും പിത്തത്തിന്റെയും ലക്ഷണങ്ങൾ മിക്കവാറും തുല്യങ്ങളായിരിക്കയാൽ രക്താർശസ്സിനു പിത്തസംബന്ധവശാലുള്ള ലക്ഷണങ്ങളെക്കുറിച്ചു പ്രത്യേകം പറയണമെന്നില്ല രക്താധിക്യം ഹേതുവായിട്ടുണ്ടാകുന്ന അർശസ്സുകൾപിത്താർശസ്സിന്റെ ലക്ഷണങ്ങളോടുകൂടിയിരിക്കുമെന്നു മുമ്പെ പറഞ്ഞിട്ടുണ്ടല്ലോ

൩൪. പഞ്ചാത്മാമാരുതഃപിത്തം കഫോഗുദവലിത്രയം
സർവ്വഏവപ്രകുപ്യന്തി ഗുദജാനാംസമുത്ഭവേ.
൩൫. തസ്മാദർശാംസിദുഃഖാനി ബഹുവ്യാധികരാണിച
സർവ്വദേഹോപതാപീനി പ്രായകൃഛ്റതമാനിച.

അർശസ്സുകളുടെ ഉല്പത്തിക്കു ഗുദത്തിലുള്ള ദോഷം മാത്രം മതിയാകുമെന്നിരിക്കവേ എല്ലാ ശരീരങ്ങളേയും ശോഷിപ്പിക്കയും കറുപ്പിക്കയും ചെയ്യുന്നതു എങ്ങിനെയെന്നുള്ള ശങ്കയെ ഈ ശ്ലോകങ്ങളെക്കൊണ്ടു പരിഹരിക്കുന്നു. വാതം ഒന്നുതന്നെയെങ്കിലും പ്രാണൻ അപാനൻ വ്യാനൻ ഉദാനൻ സമാനൻ ഇങ്ങനെ അഞ്ചുവിധമാകുന്നു. അവയിൽവച്ചു പ്രാണൻ ശിരസ്സിൽ നിന്നിട്ടു പ്രധാനമായി മാറത്തും കഴുത്തിലും സഞ്ചരിച്ചിട്ടുബുദ്ധിയേയും, ഹൃദയത്തിനെയും കണ്ണു മൂക്കു മുതലായ ഇന്ദ്രിയങ്ങളേയും മനസ്സിനേയും ധരിക്കുന്നു.തുപ്പുക തുമ്മുക ഏമ്പക്കം വി

യാട്ടുക, ദീർഘശ്വാസംവിടുക, വായിലെ അന്നത്തെ വയററിലാക്കുക. ഇങ്ങനെയുള്ള ക്രിയകളെ ചെയ്യുന്നു. അപാനൻ, ഗുദത്തിൽനിന്നിട്ട അരക്കെട്ടിലും വസ്തിയിലും ലിംഗത്തിലും തുടകളിലും സഞ്ചരിച്ചിട്ട ശുക്ലത്തേയും ആർത്തവത്തേയും ഗർഭത്തേയും പുറത്താക്കുന്നു. വ്യാനൻ ഹൃദയത്തിൽ നിന്നിട്ട ദേഹം മുഴുവനും വളരെ വേഗത്തോട്ടുകൂടെ സഞ്ചരിക്കുന്നു. നടക്കുക അവയവങ്ങളെ മേല്പോട്ടേക്ക ഉയർത്തുകയും കീഴ്പോട്ടേക്ക താഴ്ത്തുകയും ചെയ്ക, കണ്ണുകൾ അടയ്ക്കുകയും തുറക്കുകയും ചെയ്ക, ഗമിക്കുക മുതലായി സമൈന്യമനുഷ്യരുടെ എല്ലാ ക്രിയകളും ഈ വ്യാനൻതന്നെയാണ ചെയ്യിക്കുന്നത്. ഉദാനൻ ഉരസ്സിൽ നിന്നിട്ട മൂക്കിലും നാഭിയിലും കഴുത്തിലും സഞ്ചരിച്ചിട്ട വാക്കുകളെ പുറപ്പെടുവിക്കയും പ്രയത്നം ചെയ്യിക്കയും മനഃപ്രസാദത്തെയും ബലത്തെയും വൎണ്ണത്തെയും ഓജസ്സിനേയും ഉണ്ടാക്കുകയും ചെയ്യുന്നു. സമാനൻ, ജഠരാഗ്നിയുടെ സമീപത്തിൽ നിന്നിട്ട വയററിൽ മുഴുവനും സഞ്ചരിച്ചിട്ട അന്നത്തെ ആമാശയത്തിൽ വയ്ക്കുകയും അഗ്നിയെ ജ്വലിപ്പിച്ചു ദഹിപ്പിക്കയും മലമൂത്രങ്ങളെ വേർതിരിക്കയും അവയെ പുറത്തുകളകയും ചെയ്യുന്നു.

പിത്തവും, പാചകം, രഞ്ജകം, സാധകം ആലോചകം ഭ്രാജകം ഇങ്ങനെ അഞ്ചുവിധമാകുന്നു. അവയിൽ പാചകം ആമാശയത്തിന്റെയും പക്വാശയത്തിന്റെയും മദ്ധ്യത്തിൽ സ്ഥിതിചെയ്യുന്നു. അതു പൃഥിവ്യാദിഭൂതങ്ങളിൽ നിന്നുണ്ടായതാണെങ്കിലും അഗ്നിയുടെ ബലം ഏറിയിരിക്കയാൽ ദ്രവത്വത്തോടുകൂടാതിരിക്കുന്നു. പാകക്രിയ മുതലായ കൎമ്മങ്ങളെ ചെയ്ക ഹേതുവായിട്ട അതിനെ അനലൻ എന്നു പറയുന്നു. അതു അന്നത്തെ പചിക്കയും സാരത്തേയും കിട്ടത്തേയും വെവ്വേറെ ആക്കുകയും ചെയ്യുന്നു. പക്വാശയമദ്ധ്യത്തിൽ ഇരുന്നിട്ട രഞ്ജകാദികളായ നാലുപിത്തങ്ങൾക്ക ബലത്തെക്കൊടുത്തു അനുഗ്രഹിക്കയും ചെയ്യുന്നു. ആമാശയത്തിൽ ഇരിക്കുന്നതായ പിത്തം രഞ്ജകം ആകുന്നു. രസത്തെ രക്തമാക്കുകനിമിത്തം അതിനു രഞ്ജകം എന്ന പേരുണ്ടായി ഹൃദയത്തിൽ സ്ഥിതിചെയ്യുന്ന പിത്തം സാധകമാകുന്നു ബുദ്ധി, മേധ, അഭിമാനം, മുതലായവയെക്കൊണ്ടു അഭിലഷിക്കപ്പെട്ടതിനെ സാധിപ്പിക്കുകനിമിത്തം അതിനു സാധകം എന്നു പേരുണ്ടായി, കണ്ണിൽ സ്ഥിതിചെയ്യുന്ന പിത്തം ആലോചകമാകുന്നു അതിനു രൂപങ്ങളെ ഗ്രഹിപ്പാൻ തക്ക ശക്തിയുള്ളതുകൊണ്ട് ആലോചകമെന്നു പേരുണ്ടായി ത്വക്കിങ്കൽ സ്ഥിതിചെയ്യുന്ന പിത്തം ഭ്രാജകമാകുന്നു ത്വക്കിനെ പ്രകാശിപ്പിക്ക ഹേതുവായിട്ട അതിനു ഭ്രാജകം എന്ന പേരുണ്ടായി

കഫവും, അവലംബകം, ക്ലേദകം, ബോധകം, തൎപ്പകം, ശ്ലേഷകം ഇങ്ങനെ അഞ്ചുവിധത്തിലുണ്ട്. ഇവയിൽ മാറത്തിരിക്കുന്ന കഫം സ്വശക്തിയാലും തന്റെ ജലത്തിന്റെ ബലംകൊണ്ടു ഹൃദയത്തിനും അവിടെത്തന്നെ സ്ഥിതിചെയ്തിട്ട ജലവ്യാപാരംകൊണ്ട ശേഷമുള്ള കഫസ്ഥാനങ്ങൾക്കും രക്ഷയെ ചെയ്യുന്നതിനാൽ അവലംബകം എന്ന പേരുണ്ടായി. ആമാശയത്തിൽ ഉള്ള കഫം ക്ലേദകമാകുന്നു ആഹാരസമൂഹത്തെ നനയ്ക്കുക ഹേതുവായിട്ട അതിനു ക്ലേദകം എന്നു പേരുണ്ടായി നാവിന്മേൽ ഇരിക്കുന്നതായ കഫം ബോധകമാകുന്നു. ദ്രവ്യങ്ങളുടെ രസത്തെ ബോധിപ്പിക്കനിമിത്തം അതിനു ബോധകമെന്നു പേരുണ്ടായി. ശിരസ്സിലിരിക്കുന്നതായ കഫം തൎപ്പകമാകുന്നു, കണ്ണുകളെ തൃപ്തിപ്പെടുത്തുകഹേതുവായിട്ട അതിനു തൎപ്പകം എന്നു പേരുണ്ടായി. സന്ധികളിൽ സ്ഥിതിചെയ്യുന്ന കഫം ശ്ലേഷകമാകുന്നു. അസ്ഥികളുടെ സന്ധികളെ തമ്മിൽ ചേൎക്കുകഹേതുവായിട്ട അതിനു ശ്ലേഷകം എന്ന പേരുണ്ടായി.

അർശസ്സുകളുടെ ഉല്പത്തിയിൽ മേൽപറഞ്ഞ എല്ലാവിധത്തിലുള്ള വാതപിത്തകഫങ്ങളും കോപിക്കുന്നു അതുഹേതുവായിട്ട അർശസ്സുകൾക്ക വലുതായ ദുഃഖത്തെയും ഉദരം അഗ്നിമാന്ദ്യം മുതലായ വ്യാധികളേയും എല്ലാ ശരീരങ്ങളിലും വേദനയേയും സന്താപത്തേയും ഉണ്ടാക്കുന്നു

ഇപ്രകാരമുള്ള അർശസ്സുകൾ സുഖസാദ്ധ്യങ്ങളായിട്ടും കൃച്ഛ്രസാദ്ധ്യങ്ങളായിട്ടും അസാദ്ധ്യങ്ങളായിട്ടും ഉണ്ട്.

സാദ്ധ്യാസാദ്ധ്യലക്ഷണങ്ങൾ.

൨൨. ബാഹ്യായാന്തുവലൌജാതാന്യേകദോഷോൽബണാനിച
അർശാംസിസുഖസാദ്ധ്യാനി നചിരോൽപതിതാനിച.
൨൩. ദ്വന്ദ്വജാനിദ്വിതീയായാം വലൌയാന്യാശ്രിതാനിച
കൃച്ഛ്റസാദ്ധ്യാനിതാന്യാഹുഃ പരിസംവത്സരാണിച

൩൮. സഹജാനിത്രിദോഷാണി യാനി ചാഭ്യന്തരാംവലിം
ജായന്തേർശാംസിസംശ്രിത്യ താന്യസാദ്ധ്യാനിനിർദ്ദിശേൽ.

൩൯. ശേഷത്വാദായുഷസ്താനി ചതുഷ്പാദസമന്വിതേ
യാപ്യന്തേദീപ്തകായാഗ്നേഃ പ്രത്യാഖ്യേയാന്യതോന്യഥാ.

൪൦. ഹസ്തേപാദേമുഖേനാഭ്യാം ഗുദേവൃഷണയോസ്തഥാ
ശോഥോഹൃൽപാർശ്വശൂലശ്ച യസ്യാസാദ്ധ്യോർശസോഹിസഃ.

൪൧. ഹൃൽപാർശ്വശൂലംസംമോഹച്ഛർദ്ദിരംഗസ്യരുഗ്ജ്വരൌ
തൃഷ്ണാഗുദസ്യാപാകശ്ച നിഹന്തിഗുദജാതുരം

൪൨. തൃഷ്ണാരോചകശൂലാർത്തമതിപ്രസ്രുതശോണിതം
ശോഥാതിസാരസംയുക്തമർശാംസിക്ഷപയന്തിഹി.

പുറത്തെ വലിയായ സംവരണിയിൽ ഒരു ദോഷത്തിന്റെ കോപം ഹേതുവായിട്ടുണ്ടായവയും ഒരുവത്സരം തികയാത്തവയുമായ അർശസ്സുകൾ സുഖസാദ്ധ്യങ്ങളാകുന്നു. മേൽപറഞ്ഞ വലിയിൽ രണ്ടുദോഷങ്ങളുടെ കോപം ഹേതുവായിട്ടുണ്ടായ അർശസ്സുകൾ കൃച്ഛ്രസാദ്ധ്യങ്ങളും മൂന്നു ദോഷങ്ങളുടെ കോപം ഹേതുവായിട്ടുണ്ടായവ യാപ്യങ്ങളും ആകുന്നു. രണ്ടാമത്തെ വലിയായ വിസർജ്ജിനിയിൽ ഒരു ദോഷത്തിന്റെ കോപം ഹേതുവായിട്ടുണ്ടായ അർശസ്സുകൾ കൃച്ഛ്രസാദ്ധ്യങ്ങളാകുന്നു. രണ്ടു ദോഷങ്ങളുടെ കോപം ഹേതുവായിട്ടുണ്ടായവയും ഒരുവത്സരം ചെന്നവയുമായ അർശസ്സുകൾ യാപ്യങ്ങളാകുന്നു. മൂന്നുദോഷങ്ങളുടെ കോപം ഹേതുവായിട്ടുണ്ടായ അർശസ്സുകൾ അസാദ്ധ്യങ്ങളാകുന്നു. മൂന്നാമത്തെ വലിയായ പ്രവാഹിണിയിൽ ഒരു ദോഷത്തിന്റെ കോപം ഹേതുവായിട്ടുണ്ടായ അർശസ്സുകൾ യാപ്യങ്ങളാകുന്നു. രണ്ടുദോഷങ്ങളുടെ കോപം ഹേതുവായിട്ടും മൂന്നുദോഷങ്ങളുടെ കോപം ഹേതുവായിട്ടും ഉണ്ടായ അർശസ്സുകൾ അസാദ്ധ്യങ്ങളാകുന്നു. സഹജാർശസ്സുകളും അസാദ്ധ്യങ്ങൾതന്നെ. ആയുസ്സ് വൈദ്യൻ പരിചാരകൻ തുടങ്ങിയുള്ള പാദസമ്പത്തുകളും അഗ്നിബലവും ഉണ്ടെങ്കിൽ യാപ്യങ്ങളായും വരാം. അതുകൾ ഇല്ലെങ്കിൽ അസാദ്ധ്യങ്ങൾതന്നെ ആകുന്നു. അർശോരോഗികൾക്കു കൈകളിലും കാലുകളിലും മുഖത്തിലും നാഭിയിലും ഗുദത്തിലും വൃഷണങ്ങളിലും വീക്കവും ഹൃദയത്തിലും വാരിപ്പുറങ്ങളിലും വേദനയും ഉണ്ടെങ്കിൽ അവരുടെ അർശസ്സ് അസാദ്ധ്യമാകുന്നു. ഹൃദയത്തിലും വാരിപ്പുറങ്ങളിലും കുത്തിനോവും മോഹവും ഛർദ്ദിയും ശരീരത്തിനു വേദനയും പനിയും ഗുദത്തിൽ പഴുപ്പും ഉള്ള അർശോരോഗി മരിക്കും. തണ്ണീർദാഹം അരുചി, വേദന ഇവകളെക്കൊണ്ടു പാരവശ്യവും അധികമായ രക്തസ്രാവവും നീരും അതിസാരവും ഉള്ള അർശോരോഗിയും മരിക്കും.

൪൩. മേഢ്രാദിഷ്വപിവക്ഷ്യന്തേ യഥാസ്വംനാഭിജാനിച
ഗണ്ഡൂപദാസ്യരൂപാണി പിച്ഛിലാനിമൃദൂനിച.

ലിംഗം, കണ്ണു, മൂക്കു, ചെവി മുതലായവയും ദേഹങ്ങളുടെ അവസ്ഥാനുസാരണം അർശസ്സുകൾ ഉണ്ടാകും. നാഭിയിലും അർശസ്സുണ്ടാകും. ആ അർശസ്സുകൾ ഞാഞ്ഞൂലിന്റെ മുഖംപോലെയും പശമയോടുകൂടിയും മൃദുക്കളായും ഇരിക്കും.

ചർമ്മകീലലക്ഷണം.

൪൪. വ്യാനോഗൃഹീതാശ്ലേഷ്മാണം കരോത്യർശസ്ത്വചോബഹിഃ
കീലോപമംസ്ഥിരഖരം ചർമ്മകീലന്തുതംവിദുഃ

൪൫. വാതേനതോദപാരുഷ്യം പിത്താദസിതരക്തതാ
ശ്ലേഷ്മണാസ്നിഗ്ദ്ധതാതസ്യ ഗ്രഥിതത്വംസവർണ്ണതാ.

സർവ്വശരീരങ്ങളിലും സഞ്ചരിക്കുന്ന വ്യാനൻ എന്ന വായു കഫത്തെ സ്വീകരിച്ചിട്ട് ത്വക്കിന്റെ ബഹിർഭാഗത്തിങ്കൽ ഒരുതരം അർശസ്സിനെ ഉണ്ടാക്കും. അതു ആണിപോലെയും ഉറപ്പോടും പരുപരുപ്പോടും കൂടിയും ഇരിക്കും അതിനെ ചർമ്മകീലമെന്നു പറയുന്നു. അതു താമരമുള്ളെന്നു ഭാഷ. വാതജമാണെങ്കിൽ കുത്തിനോവും കാഠിന്യവുമുണ്ടാകും. പിത്തജമാണെങ്കിൽ

കറുപ്പും ചുവപ്പുമുണ്ടാകും. കഫജമാണെങ്കിൽ നേർമ്മയായും വലുതായും ശരീരത്തിന്റെ വർണ്ണം പോലെയിരിക്കുന്ന വർണ്ണത്തോടുകൂടിയും ഇരിക്കും.

ഇതി കേശവദേശികകൃതൌ സാരചന്ദ്രികാഖ്യായാം
മാധവനിദാനവ്യാഖ്യായാം അർശോനിദാനം
സമാപ്തം.

—:*:—

അഗ്നിമാന്ദ്യനിദാനം.

൧. മന്ദസ്തീക്ഷ്ണോഥവിഷമസ്സമശ്ചേതി ചതുർവിധഃ
കഫപിത്താനിലാധിക്യാത്തത്സാമ്യാജ്ജാഠരോനലഃ.

ജാഠരാഗ്നി, മന്ദം, തീക്ഷ്ണം, വിഷമം, സമം, ഇങ്ങിനെ നാലുവിധമാകുന്നു, ജാഠരാഗ്നിക്കുള്ള ഈ അവസ്ഥ ദോഷങ്ങളുടെ ആധിക്യാദിനിമിത്തം ഉണ്ടാകുന്നതാകുന്നു. എങ്ങിനെ എന്നാൽ ജാഠരാഗ്നി, കഫാധിക്യം ഹേതുവായിട്ട മന്ദമായും പിത്താധിക്യം ഹേതുവായിട്ട തീക്ഷ്ണമായും വാതാധിക്യം ഹേതുവായിട്ട വിഷമമായും വാതാദിദോഷങ്ങളുടെ സാമ്യംഹേതുവായിട്ട സമമായും ഭവിക്കുന്നു.

൨. വിഷമോവാതജാൻരോഗാൻതീക്ഷ്ണഃപിത്തനിമിത്തജാൻ
കരോത്യഗ്നിസ്തഥാമന്ദോ വികാരാൻകഫസംഭവാൻ.

വിഷമാഗ്നി എൺപതു വാതവികാരങ്ങളിൽ ചിലതിനെ ഉണ്ടാക്കും. സാമാന്യമായി ജ്വരാതിസാരാദികളേയും ഉണ്ടാക്കും. തീക്ഷ്ണാഗ്നി, നാല്പതു പിത്തവികാരങ്ങളിൽ ചിലതിനെ ഉണ്ടാക്കും. ചുട്ടുനീറലുംദാഹവും വർദ്ധിപ്പിക്കും. മന്ദാഗ്നി ഇരുപതു കഫവികാരങ്ങളിൽ ആലസ്യംമുതലായി ചിലതിനെ ഉണ്ടാക്കും. ഇവിടെ പറഞ്ഞ വാതാദിദോഷങ്ങളുടെ വികാരങ്ങളെ ചരകത്തിലെ മഹാരോഗാദ്ധ്യായം നോക്കി അറിഞ്ഞുകൊള്ളണം.

അഗ്നിലക്ഷണം.

൩. സമാസമാഗ്നേരശിതാ മാത്രാസമ്യഗ്വിപച്യതേ
സ്വൽപാപിനൈവമന്ദാഗ്നേർവിഷമാഗ്നേസ്തുദേഹിനഃ.

൪. കദാചിൽപച്യതേസമ്യക്കദാചിച്ചനപച്യതേ
മാത്രാതിമാത്രാപ്യശിതാ സുഖംയസ്യവിപച്യതേ

൫. തീക്ഷ്ണാഗ്നിരിതിതംവിദ്യാൽ സമാഗ്നിഃശ്രേഷ്ഠഉച്യതേ.

സമാഗ്നി ഉചിതമായ മാത്രയെ അനുസരിച്ചു ഭക്ഷിക്കുന്നപുരുഷന്റെ ആഹാരത്തെ നല്ലവണ്ണം പചിക്കും. മന്ദാഗ്നി മാത്രകുറച്ചു ഭക്ഷിച്ചിരുന്നാലും അതിനെ ശരിയായി പചിക്കയില്ല. വിഷമാഗ്നിയുടെ ഭക്ഷണസാധനത്തെ ചിലപ്പോൾ ശരിയായി പചിക്കയും ചിലപ്പോൾ പചിക്കാതിരിക്കയും ചെയ്യും. തീക്ഷ്ണാഗ്നി അതിമാത്രമായി ഭക്ഷിച്ചാലും ഭക്ഷിച്ചില്ലെങ്കിലും ശരിയായി പചിക്കും. ഗുരുദ്രവ്യങ്ങളെപ്പോലും അതിമാത്രമായി ഭക്ഷിച്ചാൽ അവയെ എത്രയും വേഗത്തിൽ ദഹിപ്പിക്കുന്ന അഗ്നിക്ക അത്യന്തതീക്ഷ്ണാഗ്നി അല്ലെങ്കിൽ അത്യഗ്നി എന്നു പേർ പറയപ്പെടുന്നു. ഈ അഗ്നികളിൽ വച്ചു ശ്രേഷ്ഠമായിട്ടുള്ളതു സമാഗ്നിയാകുന്നു.

ഇതികേശവദേശികകൃതൌ സാരചന്ദ്രികാഖ്യായാം
മാധവനിദാനവ്യാഖ്യായാം അഗ്നിമാന്ദ്യനിദാനം
സമാപ്തം.

——

അജീൎണ്ണനിദാനം.

൧. ആമംവിദഗ്ദ്ധംവിഷ്ടബ്ധം കഫപിത്താനിലൈസ്ത്രിഭിഃ
അജീൎണ്ണംകേചിദിച്ഛന്തി ചതുൎത്ഥംരസശേഷതഃ.

൨. അജീൎണ്ണംപഞ്ചമംകേചിന്നിൎദ്ദോഷംദിനപാകിച
വദന്തിഷഷ്ഠംചാജീൎണ്ണം പ്രാകൃതംപ്രതിവാസരം.

അഗ്നിമാന്ദ്യത്തിന്നു അജീൎണ്ണവും അജീൎണ്ണത്തിന്നു അഗ്നിമാന്ദ്യവും കാരണമായിരിക്കകൊണ്ടു അഗ്നിമാന്ദ്യാനന്തരം അജീൎണ്ണനിദാനത്തെപ്പറയുന്നു. കഫം ഹേതുവായിട്ടുള്ള അജീൎണ്ണത്തിന്നു ആമം എന്നു പേർ പറയപ്പെടുന്നു. പിത്തം ഹേതുവായിട്ടുള്ള അജീൎണ്ണത്തിന്നു വിദഗ്ദ്ധം എന്നു പേർ പറയപ്പെടുന്നു. വാതം ഹേതുവായിട്ടുള്ള അജീൎണ്ണത്തിന്നു വിഷ്ടബ്ധമെന്നു പേർപറയപ്പെടുന്നു. ഇങ്ങിനെ മൂന്നുവിധം അജീൎണ്ണം ഉണ്ടു. എന്നാൽ ആഹാരം ദഹിച്ചതിൻറശേഷം ശുദ്ധമായ ഏമ്പക്കം ഉണ്ടായാലും ചിലപ്പോൾ ആഹാരത്തിനു രുചിതോന്നാതെ കിടക്കും. ഇതു നാലാമതായ രസശേഷാജീൎണ്ണമാണെന്നു ചിലർ പറയുന്നു. ഇതിനെപ്പററി സുശ്രുതത്തിൽ പറഞ്ഞ ശ്ലോകത്തെ ഇവിടെ ചേൎക്കുന്നു. "ഉദ്ഗാരശുദ്ധാവപി ഭക്തകാംക്ഷാ നജായതേഹൃൽഗുരുതാചയസ്യ രസാവശേഷേണതുസപ്രസേകം ചതുൎത്ഥമേതൽ പ്രവദന്ത്യജീൎണ്ണം" അന്നത്തിൻറ ദഹനാനന്തരം ഏമ്പക്കം ശുദ്ധമായുണ്ടെങ്കിലും ഭക്ഷണത്തിൽ ആഗ്രഹം ഉണ്ടാകയില്ല. നെഞ്ചിനു ഗുരുത്വം ഉണ്ടായിരിക്കും. കൂടക്കൂടെ തുപ്പുകയും ചെയ്യും. ഈ വക ലക്ഷണങ്ങൾ അന്നം ദഹിക്കയും അന്നരസം ദഹിക്കാതിരിക്കയും ചെയ്യുമ്പോൾ ഉണ്ടാകുന്നവയാണു. ഈ അവസ്ഥയിൽ ചതുൎത്ഥമായിരിക്കുന്ന അജീൎണ്ണമുണ്ടെന്നു പറയണം. ആമം വിദഗ്ദ്ധം വിഷ്ടബ്ധം ഈ മൂന്നു അജീൎണ്ണങ്ങളും ദോഷങ്ങളിൽനിന്നു ജനിക്കുന്നവയാണു. രസശേഷമെന്ന അജീൎണ്ണം ആഹാരരസത്തിങ്കൽനിന്നു ജനിക്കുന്നതുമാണു. ആമം ആദിയായ മൂന്നു അജീൎണ്ണങ്ങൾക്കേ ദോഷസംബന്ധമുള്ളൂ. രസശേഷമെന്ന അജീൎണ്ണത്തിന്നു ദോഷസംബന്ധമില്ല. വയറുവീൎക്കമുതലായ ഉപദ്രവങ്ങളോടുകൂടി അഹോരാത്രംകൊണ്ടു ആഹാരം പക്വതയെ പ്രാപിക്കുന്നതു അഞ്ചാമതായ അജീൎണ്ണമാണെന്നു ചിലർ പറയുന്നു. വയർ വീൎക്കമുതലായ ഉപദ്രവങ്ങളോടുകൂടാതെ ഒരു പകൽകൊണ്ടു ആഹാരം പക്വതയെ പ്രാപിക്കുന്നതു ആറാമതായ അജീൎണ്ണമാണെന്നും പറയുന്നു.

ഭക്ഷണം കഴിഞ്ഞതിൻറശേഷം ഇടത്തുവശം ചരിഞ്ഞു കിടക്കുക മുതലായ ക്രിയകൾകൊണ്ടു അന്നത്തിന്നു ദഹനമുണ്ടാകും. ഇതിനെപ്പററിയുള്ള സുശ്രുതവാക്യം ഇവിടെ ചേൎക്കുന്നു. "ഭുക്താംപദശതംഗത്വാ വാമപാൎശ്വേനസംവിശേൽ ശബ്ദരൂപരസസ്പൎശഗന്ധാംശ്ചമനസഃപ്രിയാൻ ഭുക്തവാനുപസേവേത തേനാന്നം സാധുതിഷ്ഠതി" ഭക്ഷണംകഴിഞ്ഞ ഉടനെ നൂറു അടി നടന്നിട്ടു ഇടത്തുവശം ചരിഞ്ഞു കിടക്കയും മനസ്സിനു സന്തോഷകരങ്ങളായ ശബ്ദരൂപരസസ്പൎശഗന്ധങ്ങളെ സേവിക്കയും ചെയ്താൽ ആയവൻ ഭക്ഷിച്ച അന്നം വഴിയാംവണ്ണം ദഹിക്കുന്നതാകുന്നു.

അജീൎണ്ണത്തിന്നുള്ള കാരണങ്ങൾ.

൩. അത്യംബുപാനാദ്വിഷമാശനാച്ച
സന്ധാരണാൽസ്വപ്നവിപൎയ്യയാച്ച
കാലേപിസാത്മ്യംലഘുചാപിഭുക്ത-
മന്നംനപാകംഭജതേനരസ്യ.

അധികമായി വെള്ളം കുടിക്കയോ സമയംതെററി ഊണു കഴിക്കയോ മലമൂത്രാദിവേഗങ്ങളെ തടുക്കയോ പകലുറങ്ങുകയോ ചെയ്താൽ സമയത്തുതന്നെ ഭക്ഷിക്കപ്പെട്ട അന്നമായിരുന്നാലും പത്ഥ്യമായും സ്നിഗ്ദ്ധോഷ്ണാദി ഗുണങ്ങളോടുകൂടിയതായിരുന്നാലും ദഹിക്കുന്നതല്ല.

ആമാജീൎണ്ണലക്ഷണം.

൭. തത്രാമേ ഗുരുതോൽക്ലേദഃ ശോഫോഗണ്ഡാക്ഷികൂടഗഃ
ഉൽഗാരശ്ചയഥാഭുക്തമവിദഗ്ദ്ധം പ്രവൎത്തതേ

അജീൎണ്ണങ്ങളിൽവെച്ചു ആമാജീൎണ്ണത്തിങ്കൽ; ശരീരത്തിന്നു കനവും തേട്ടലും കവിൾത്തടങ്ങളിലും കണ്ണിന്റെ പോളമേലും വീക്കവും ഏമ്പക്കവും ഉണ്ടാകും. അപ്പോൾ ഭക്ഷിച്ചപോലെ തോന്നുകയും ചെയ്യും.

൮. വിദഗ്ദ്ധേ ഭ്രമതൃണ്മൂൎച്ഛാഃ പിത്താച്ചവിവിധാരുജഃ
ഉൽഗാരശ്ചസധൂമാമ്ലഃ സ്വേദോദാഹശ്ചജായതേ.

വിദഗ്ദ്ധാജീൎണ്ണത്തിന്നു തലതിരിച്ചിലും തണ്ണീർദാഹവും ഇന്ദ്രിയസാദവും പിത്തം ഹേതുവായിട്ടു പലവിധത്തിലുള്ള വേദനകളും പുകഞ്ഞു തികട്ടലും പുളിച്ചുതികട്ടലും വിയൎപ്പും ഉഷ്ണവുമുണ്ടാകും.

വിഷ്ടബ്ധാജീൎണ്ണലക്ഷണം.

൯. വിഷ്ടബ്ധേശൂലമാദ്ധ്മാനം വിവിധാവാതവേദനാ
മലവാതാപ്രവൃത്തിശ്ച സ്തംഭോമോഹാംഗപീഡനം.

വിഷ്ടബ്ധാജീൎണ്ണത്തിന്നു വയറുവേദനയും വയറുവീൎപ്പും വായുവിന്റെ പലവിധമായ ഉപദ്രവങ്ങളും മലത്തിന്നും അധോവായുവിന്നും പ്രവൃത്തിയില്ലായ്കയും മന്ദതയും മോഹവും ശരീരത്തിന്നു നോവും ഉണ്ടാകും.

രസശേഷജീൎണ്ണലക്ഷണം.

൰. രസശേഷേണവിദേഷോ ഹൃദയാശുദ്ധിഗൌരവേ

രസശേഷാജീൎണ്ണത്തിന്നു അന്നത്തിങ്കൽ വെറുപ്പും ഹൃദയത്തിന്നു അശുദ്ധിയും ശരീരത്തിന്നു കനവും ഉണ്ടാകും.

അജീൎണ്ണോപദ്രവങ്ങൾ.

൰൧. മൂൎച്ഛാപ്രലാപോവമഥുഃ പ്രസേകസ്സദനംഭ്രമഃ
ഉപദ്രവാഭവന്ത്യേതേ മരണംവാപ്യജീൎണ്ണതഃ

ഇന്ദ്രിയസാദം പ്രലാപം ഛൎദ്ദി വായിൽനിന്നു വെള്ളംവരിക തളൎച്ച തലതിരിച്ചിൽ ഇവയൊക്കെയും അജീൎണ്ണം ഹേതുവായിട്ടുണ്ടാകുന്ന ഉപദ്രവങ്ങളാകുന്നു. അജീൎണ്ണം വൎദ്ധിച്ചാൽ മരണവും ഭവിക്കും.

൰൨. അനാത്മവന്തഃപശുവൽ ഭുഞ്ജതേയേപ്രമാണതഃ
രോഗാനീകസ്യതേമൂല മജീൎണ്ണംപ്രാപ്നുവന്തിഹി.

വിചാരം കൂടാതെ ആഹാരംതന്നെ സുഖകരമാണെന്നു വിചാരിച്ചു പശുക്കളെപ്പോലെ അധികം ഭക്ഷിക്കുന്നവൎക്കു അനേകരോഗങ്ങൾക്കു മൂലമായിരിക്കുന്ന അജീൎണ്ണമുണ്ടാകും.

ഇതി കേശവദേശികകൃതൌ സാരചന്ദ്രികാവ്യാഖ്യാനേ
മാധവനിദാനവ്യാഖ്യാനേ അജീൎണ്ണനിദാനം
സമാപ്തം.

—;0:—

വിഷൂചികാനിദാനം.

—:*:—

൧. അജീൎണ്ണമാമംവിഷ്ടബ്ധം വിദഗ്ദ്ധഞ്ചയദീരിതം
വിഷൂച്യലസകൌതസ്മാൽ ഭവേച്ചാപിവിലംബികാ.

അജീൎണ്ണത്തിൽനിന്നു വിഷൂചികയുണ്ടാകുന്നതിനാൽ അജീൎണ്ണാനന്തരം വിഷൂചികാനിദാനത്തെപ്പറയുന്നു. ആമം വിഷ്ടബ്ധം വിദഗ്ദ്ധം ഇങ്ങിനെ മൂന്നു അജീൎണ്ണങ്ങൾ മേൽ

പറയപ്പെട്ടിട്ടുണ്ടല്ലൊ. എന്നാൽ ആ അജീർണ്ണങ്ങളിൽനിന്നാകുന്നു വിഷൂചികയും അലസകവും വിലംബികയും ഉണ്ടാകുന്നത്.

൨. സൂചീഭിരിവഗാത്രാണി തുദൻസന്തിഷ്ഠതേനിലഃ
യസ്യാജീർണ്ണേനസാവൈദ്യൈർവിഷൂചീതിനിഗദ്യതേ.

അജീർണ്ണം ഹേതുവായിട്ടു വാതം എല്ലാ അവയവങ്ങളെയും സൂചികൾകൊണ്ടു കുത്തുന്നുവൊ എന്നു തോന്നുമാറു ദേഹപീഡയെ ഉണ്ടാക്കുന്നതിന്നു വിഷൂചികയെന്നു വൈദ്യന്മാരാൽ പറയപ്പെടുന്നു. ഈ ശ്ലോകത്തിൽ വാതം എല്ലാ അവയവങ്ങളെയും സൂചികൾകൊണ്ടു കുത്തുന്നുവോ എന്നു തോന്നുമാറു ദേഹപീഡയെ ഉണ്ടാക്കുന്നു എന്നു പറഞ്ഞതുകൊണ്ടു വിഷൂചികയ്ക്കു വാതസംബന്ധം മാത്രമെ ഉള്ളു എന്നു വിചാരിക്കരുതു്. വിഷൂചികയ്ക്കു മൂന്നു ദോഷങ്ങളുടെയും സംബന്ധമുണ്ടു്. അതിന്നു തന്ത്രാന്തരത്തിലെ ഒരു ശ്ലോകം ഇവിടെ കാണിക്കുന്നു. "വിവിധൈർവേദനാഭേദൈർവാദ്യാദേർഭൃശകോപതഃസൂചീഭിരിവഗാത്രാണി ഭിനത്തീതിവിഷൂചികാ" വാതാദിദോഷങ്ങൾ ഏറ്റവും കോപിച്ചിട്ടു ബഹുവിധങ്ങളായ വേദനകളോടുകൂടി എല്ലാ അവയവങ്ങളെയും സൂചികൾകൊണ്ടു കുത്തുന്നുവോ എന്നു തോന്നുമാറു ദേഹപീഡയെ ചെയ്യുന്നതിന്നു വിഷൂചിക എന്നു പേർപറയപ്പെടുന്നു. ഇവിടെ വാതാദിദോഷങ്ങളുടെ സംബന്ധം പറഞ്ഞതിന്നു പുറമെ മേൽപറയപ്പെട്ട ആമം മുതലായ അജീർണ്ണങ്ങൾക്കും വാതാദിദോഷങ്ങളുടെ സംബന്ധം പറഞ്ഞിട്ടുണ്ടു്. വാതാദി മൂന്നു ദോഷങ്ങളും കോപിച്ചാണു വിഷൂചിക ഉണ്ടാകുന്നതെങ്കിലും അതു വാതാധികമായിട്ടും പിത്താധികമായിട്ടും കഫാധികമായിട്ടും ഉണ്ടു്.

൩. നതാംപരിമിതാഹാരാ ലഭന്തേവിദിതാഗമാഃ
മൂഢാസ്താമജിതാത്മാനോ ലഭന്തേശനലോലുപാഃ.

ക്രമമായ ഭക്ഷണവും വൈദ്യശാസ്ത്രത്തിൽ അറിവും ഉള്ളവൎക്കു വിഷൂചിക ഉണ്ടാകുന്നതല്ല. ഭക്ഷ്യം ഇന്നതെന്നും അഭക്ഷ്യം ഇന്നതെന്നും ഉള്ള അറിവു ലഭിച്ചിട്ടില്ലാത്തവൎക്കും ഇന്ദ്രിയനിഗ്രഹം ഇല്ലാത്തവൎക്കും പശുക്കളെപ്പോലെ അളവില്ലാതെ ഭക്ഷിക്കുന്നവൎക്കും മാത്രമെ വിഷൂചികയുണ്ടാവൂ.

വിഷൂചികാ ലക്ഷണം.

൪. മൂർഛാതിസാരൌവമഥുഃപിപാസാ
ശൂലോഭ്രമോദ്വേഷ്ടനജൃംഭദാഹാഃ
വൈവൎണ്ണ്യകമ്പൌഹൃദയേരുജശ്ച
ഭവന്തിതസ്യാംശിരസശ്ചഭേദഃ.

വിഷൂചികയ്ക്കു ഇന്ദ്രിയസാദവും അതിസാരവും ഛർദ്ദിയും തണ്ണീർദാഹവും വയറുനോവും തലതിരിച്ചലും കാലിൽ നിന്നു ഉരുണ്ടുകയറുകയും കോട്ടുവായും ദാഹവും ശരീരത്തിന്റെ നിറത്തിന്നു മാറ്റവും വിറയലും നെഞ്ചിൽ വേദനയും തലവേദനയും ഉണ്ടാകും.

അലസകലക്ഷണം.

൫. കുക്ഷിരാനഹ്യതേത്യർത്ഥം പ്രതാമ്യേൽപരികൂജതി
നിരുദ്ധോമാരുതശ്ചൈവ കുക്ഷാവുപരിധാവതി.

൬. വാതവർച്ചോനിരോധശ്ച യസ്യാത്യർത്ഥംഭവേദപി
തസ്യാലസകമാചഷ്ടേ തൃഷ്ണോൽഗാരൌചയസ്യതു.

വയറു വളരെ വീർപ്പു മോഹം (ബോധക്കേട) ആർത്തനാദത്തോടെ പുറപ്പെടുവിക്കു, വായു അജീർണ്ണത്താൽ അധോഭാഗത്തിങ്കൽ തടുക്കപ്പെട്ടിട്ടു നാഭിയിൽ നിന്നു കഴുത്തുവരെ ഓടുക, വായുവിന്റെയും മലത്തിന്റെയും ഗതിക്കു മുടക്കമുണ്ടാക തണ്ണീർദാഹം ഏമ്പക്കം ഈ വക ലക്ഷണങ്ങളോടുകൂടിയ രോഗത്തിന്നു അലസകമെന്നുപേർ പറയപ്പെടുന്നു.

വിലംബികാലക്ഷണം.

൧. ദുഷ്ടമന്നുളീകതംകഫമാരുതാഭ്യാം പ്രവൎത്തതേനോൎദ്ധ്വമധശ്ചയസ്യ
വിലംബികാന്താംഭൃശദുശ്ചികിത്സ്യാമാചക്ഷതേശാസ്ത്രവിദഃപുരാണാഃ

ഭക്ഷിക്കപ്പെട്ട അന്നം കഫവായുക്കളാൽ ദുഷ്ടമായിട്ട മേല്പോട്ടും കീഴ്പ്പോട്ടും പോകാതെ ആമാശയത്തിൽതന്നെ വളരെ നേരം കിടക്കുന്നതിന്ന വിലംബിക എന്നപേർ. ഇത രോഗം കഷ്ടപ്പെട്ട ചികിത്സിച്ചാലത്രെ ഭേദപ്പെടു എന്ന ശാസ്ത്രജ്ഞന്മാരായിരിക്കുന്ന പൂൎവ്വവൈദ്യന്മാർ പറയുന്നു.

അലസകത്തിന്ന ദുസ്സഹമായ വേദനയുണ്ടാകും. വിലംബികയ്ക്കു അതുണ്ടാകയില്ല. ഇതാകുന്നു അലസകത്തിന്നും വിലംബികയ്ക്കും തമ്മിലുള്ള പ്രധാനഭേദം

൨. യത്രസ്ഥമാമംവിരുജേത്തമേവ
ദേശംവിശേഷേണവികാരജാതൈഃ
ദോഷേണയേനാവതതംശരീരം
തല്ലക്ഷണൈരാമസമുത്ഭവൈശ്ച.

ആമം ഏതൊരിടത്തു സ്ഥിതിചെയ്യുന്നുവൊ ആ സ്ഥലത്തെ അല്ലെങ്കിൽ ദേശത്തെ വികാരസമൂഹങ്ങളെക്കൊണ്ട വിശേഷിച്ചും വേദനപ്പെടുത്തും; വിശേഷിച്ചും വേദനപ്പെടുത്തും എന്നപറഞ്ഞതുകൊണ്ട അന്യസ്ഥലത്തെ അല്പമായി വേദനപ്പെടുത്തുമെന്ന കാട്ടുന്നു. ഇനി വികാരസമൂഹങ്ങൾ എങ്ങിനെയുള്ളവയാണെന്ന നോക്കാം; ആമദോഷം ഉണ്ടായിരിക്കുമ്പോൾ ശരീരത്തിൽ വ്യാപിച്ചിരിക്കുന്ന ദോഷം യാതൊന്നൊ ആ ദോഷത്തിന്റെ ലക്ഷണങ്ങളോടുകൂടിയവയും ആമദോഷത്തിങ്കൽ നിന്നുണ്ടാവുന്നവയും ആകുന്നു.

വിഷൂചികയുടേയും അലസകത്തിന്റെയും അസാദ്ധ്യലക്ഷണം.

൩. യശ്ശ്യാമദന്തൌഷ്ഠനഖോല്പസംജ്ഞോ
വമ്യൎദ്ദിതോഭ്യന്തരയാതനേത്രഃ
ക്ഷാമസ്വരസ്സൎവ്വവിമുക്തസന്ധി-
ൎയ്യായാന്നരസ്സോപുനരാഗമായ

പല്ലും ചുണ്ടും നഖങ്ങളും കറുത്തിരിക്കയും അല്പമായ ബോധം ഉണ്ടായിരിക്കയും ഛൎദ്ദിഹേതുവായിട്ട വളരെ പീഡയുണ്ടാകയും കണ്ണുകുഴിഞ്ഞിരിക്കയും ഒച്ചയടങ്ങുകയും അവയവങ്ങളുടെ സന്ധികൾ വേർപെട്ടുപോകയും ഈ വക ലക്ഷണങ്ങളോടുകൂടിയ വിഷൂചികാരോഗിയാകട്ടെ അലസകരോഗിയാകട്ടെ ജീവിക്കുന്നതല്ല. വിലംബിക സ്വഭാവേന മൃത്യുതന്നെയാകുന്നു.

ജീൎണ്ണാഹാരലക്ഷണം.

൪. ഉൽഗാരശുദ്ധിരുത്സാഹോ വേഗോത്സൎഗ്ഗോയഥോചിതഃ
ലഘുതാക്ഷുൽപിപാസാച ജീൎണ്ണാഹാരസ്യലക്ഷണം.

ഏമ്പക്കത്തിന്ന ശുദ്ധിയും ഉത്സാഹവും (ശരീര മനസ്സുകൾക്ക ബലം) മലമൂത്രങ്ങളുടെ വേഗത്തോടുകൂടിയതായഗതിയും ദേഹത്തിന്ന ലഘുത്വവും വിശേഷിച്ചും ഉദരത്തിന്ന ലാഘവവും വിശപ്പും ദാഹവും ഉണ്ടാകുമ്പോൾ അന്നം ദഹിച്ചു എന്നറിഞ്ഞുകൊള്ളണം.

ഇതി കേശവദേശികകൃതൌ സാരചന്ദ്രികാഖ്യാനേ
മാധവനിദാനവ്യാഖ്യാനേ വിഷൂചികാലസകവിലംബികാനിദാനം

സമാപ്തം.

ക്രിമിനിദാനം.

൧. ക്രിമയസ്തുദ്വിധാപ്രോക്താ ബാഹ്യാഭ്യന്തരഭേദതഃ
ബഹിർമ്മലകഫാസൃഗ്വിട്ജന്മഭേദാച്ചതുർവ്വിധാഃ.

൨. നാമതോവിംശതിവിധാ ബാഹ്യാസ്തത്രമലോത്ഭവാഃ
തിലപ്രമാണസംസ്ഥാനവർണ്ണാഃകേശാംബരാശ്രയാഃ.

൩. ബഹുപാദാശ്ചസൂക്ഷ്മാശ്ച യൂകാലിക്ഷ്യാശ്ചനാമതഃ
ദ്വിധാതേകോഠപിടകാകണ്ഡൂഗണ്ഡാൻപ്രകുർവ്വതേ.

ക്രിമികൾ ബാഹ്യങ്ങളെന്നും ആഭ്യന്തരങ്ങളെന്നും രണ്ടുപ്രകാരത്തിലുണ്ട്. സ്നാനം മുതലായ ശുദ്ധികർമ്മങ്ങളുടെ അഭാവം നിമിത്തം പുറത്തു പാറിയ അഴുക്കിൽനിന്നും കഫത്തിൽനിന്നും രക്തത്തിൽനിന്നും പുരീഷത്തിൽനിന്നും ആകുന്നു അവയുടെ ഉല്പത്തി. ഇങ്ങിനെ ഉല്പത്തി നാലുവിധമാകയാൽ ക്രിമികളും നാലുവിധമാകുന്നു എന്നറിയണം. എന്നാൽ അതുകൾ (ക്രിമികൾ) നാമംകൊണ്ടു ഇരുപതുവിധമുണ്ട്. ഇരുപതുവിധത്തിലുമധികം ക്രിമികളുണ്ടെങ്കിലും അതുകൾ അതിസൂക്ഷ്മങ്ങളും സഹജങ്ങളുമാണെന്നും രോഗോല്പാദകങ്ങൾ അല്ലെന്നും ആകുന്നു ചരകാചാര്യരുടെ അഭിപ്രായം. ഇരുപതുവിധമുള്ള ക്രിമികളും ദോഷപ്രകോപദ്വാരേണ ശ്രമാദിരോഗങ്ങളെ ജനിപ്പിക്കുന്നതിനാൽ അതുകൾ രോഗോല്പാദകങ്ങളെന്നു പറയപ്പെടുന്നു. മേൽപറഞ്ഞപ്രകാരം ബാഹ്യങ്ങളെന്നും ആഭ്യന്തരങ്ങളെന്നും ഉള്ള രണ്ടുവക ക്രിമികളിൽവച്ചു ബാഹ്യങ്ങളായിരിക്കുന്ന ക്രിമികൾ സ്നാനാദ്യഭാവം നിമിത്തം പുറത്തു പാറിയിരിക്കുന്നതായ അഴുക്കിൽനിന്നു ഉണ്ടാകുന്നവയും പ്രമാണംകൊണ്ടും ആകൃതികൊണ്ടും വർണ്ണംകൊണ്ടും എള്ളുപോലെ ഇരിക്കുന്നവയും തലമുടിയേയും വസ്ത്രത്തേയും ആശ്രയിച്ചിരിക്കുന്നവയും ആകുന്നു. വളരെ കാലുണ്ടായിരിക്കും, സൂക്ഷ്മങ്ങളായുമിരിക്കും അതുകൾക്കു യൂകകൾ (പേൻ) എന്നും ലിഖ്യകൾ (ക്രൂരപ്പേൻ) എന്നും പേർ പറയപ്പെടുന്നു. രണ്ടുപ്രകാരമിരിക്കുന്ന ആ ക്രിമികൾ വട്ടപ്പുത്ത കരു ചൊറിച്ചിൽ മുഴ ഇവയെ ഉണ്ടാക്കും.

൪. അജീർണ്ണഭോജീമധുരാമ്ലനിത്യോ
ദ്രവപ്രിയഃപിഷ്ടഗുഡോപഭോക്താ
വ്യായാമവർജ്ജീചദിവാശയാനോ
വിരുദ്ധഭുക്സംലഭതേക്രിമീംസ്തു.

അജീർണ്ണം ഉണ്ടായിരിക്കുമ്പോൾ ഭക്ഷിക്കുന്നവനും മധുരിച്ചും പുളിച്ചുമിരിക്കുന്ന പദാർത്ഥങ്ങളെ ദിവസംതോറും സേവിക്കുന്നവനും ദ്രവിക്കുന്ന പദാർത്ഥങ്ങളെ ഭക്ഷിക്കുന്നവനും മാവുകൊണ്ടുണ്ടാക്കിയപദാർത്ഥങ്ങളേയും ശർക്കരയും ഭുജിക്കുന്നവനും ദേഹായാസകരങ്ങളായ കർമ്മങ്ങളെ ചെയ്യുന്നവനും പകലുറങ്ങുന്നവനും ക്ഷീരമത്സ്യങ്ങളേയും അവയെപ്പോലെ വിരുദ്ധങ്ങളായിരിക്കുന്ന മററു പദാർത്ഥങ്ങളേയും ഭക്ഷിക്കുന്നവനും ക്രിമിയുണ്ടാകുന്നു.

൫. മാഷപിഷ്ടാമ്ലലവണഗുഡശാകൈഃപുരീഷജാഃ
മാംസമത്സ്യഗുഡക്ഷീരദധിശുക്തൈഃകഫോത്ഭവാഃ.

൬. വിരുദ്ധാജീർണ്ണശാകാദ്യൈശ്ശോണിതോത്ഥാഭവന്തിഹി.

പുരീഷജങ്ങളായിരിക്കുന്ന ക്രിമികൾ പുരീഷവർദ്ധനങ്ങളായ ഉഴുന്നു അപ്പം പുളി ലവണം ശർക്കര ഇലക്കറി ഇവയെ ഉപയോഗിച്ചുവരുന്നവർക്കുണ്ടാകുന്നു. കഫോത്ഭവങ്ങളായിരിക്കുന്ന ക്രിമികൾ, കഫവർദ്ധനങ്ങളായ മാംസം മത്സ്യം ശർക്കര പാല് തൈര് കഞ്ഞി ഇവയെ ഉപയോഗിക്ക നിമിത്തമായിട്ടു കഫം വർദ്ധിച്ചതിന്റെ ശേഷം അതിൽനിന്നു സംഭവിക്കുന്നു. രക്തജങ്ങളായിരിക്കുന്ന ക്രിമികൾ ക്ഷീരമത്സ്യങ്ങളേയും അവയെപ്പോലെ വിരുദ്ധങ്ങളായിരിക്കുന്ന അന്യപദാർത്ഥങ്ങളേയും അജീർണ്ണസാധനങ്ങളേയും ഇലക്കറി മുതലായവയേയും ഉപയോഗിക്ക ഹേതുവായിട്ടുണ്ടാകുന്നു.

അഭ്യന്തരക്രിമിലക്ഷണം.

ജ്വരോവിവർണ്ണതാശൂലം ഹൃദ്രോഗസ്സദനംഭ്രമഃ

൬. ഭക്തച്ഛേദഷോതിസാരശ്ച സഞ്ജാതക്രിമിലക്ഷണം

ജ്വരവും വൈവർണ്ണ്യവും വയററിൽ വേദനയും ഹൃദ്രോഗവും ശരീരസാദവും തലതിരിച്ചിലും അന്നത്തിൽ വെറുപ്പും അതിസാരവും ഉണ്ടാകുമ്പോൾ അകത്തു ക്രിമിയുടെ ഉപദ്രവമുണ്ടെന്നറിയണം.

കഫോത്ഭവങ്ങളായ ക്രിമികളുടെ ലക്ഷണം.

കഫാദാമാശയേജാതാ വൃദ്ധാസ്സർപ്പന്തിസർവ്വതഃ.
൮. പൃഥുവർദ്ധ്മനിഭാഃ കേചിൽ കേചിൽഗണ്ഡൂപദോപമാഃ
രൂഢധാന്യാംകുരാകാരാസ്തനുദീർഘാസ്തഥാണവഃ.
൯. ശ്വേതാസ്താമ്രാവഭാസാശ്ച നാമതസ്സപ്തധാതുതേ
അന്ത്രാദാ ഉദരാവേഷ്ടാ ഹൃദയാദാമഹാഗുദാഃ.
൰. ചുരവോ ദർഭകുസുമാ സ്സുഗന്ധാസ്തേ ചകുർവ്വതേ
ഹൃല്ലാസമാസ്യസ്രവണമവിപാകമരോചകം
൰൧. മൂർച്ഛാച്ഛർദ്ദിജ്വരാനാഹ കാർശ്യക്ഷവഥുപീനസാൻ

കഫജങ്ങളായ ക്രിമികൾ ആമാശയത്തിങ്കൽ ഉണ്ടാകുന്നു. അതുകൾ വർദ്ധിച്ചാൽ ആമാശയത്തിങ്കൽ മാത്രമല്ല മേല്പോട്ടും കീഴ്പോട്ടും മററു എല്ലാ പ്രദേശങ്ങളിലും സഞ്ചരിക്കും. അവയിൽ ചിലതു വലുതായ തോൽവാറുപോലെ ഇരിക്കും. ചിലതു തൊണ്ണൂൽപോലെയും ഇരിക്കും. ചിലതു നെല്ലിന്റെ മുളപോലെ ഇരിക്കും ചിലതു മെലിഞ്ഞു നീണ്ടിരിക്കും. ചിലതു അണുക്കളായിരിക്കും. അവയിൽ ചിലതു വെളുത്തിട്ടും ചിലതു ചെമ്പിച്ചിട്ടും ഇരിക്കും. അന്ത്രാദങ്ങൾ ഉദരാവേഷ്ടങ്ങൾ ഹൃദയാദങ്ങൾ മഹാഗുദങ്ങൾ ചുരുക്കൾ ദർഭകുസുമങ്ങൾ സുഗന്ധങ്ങൾ ഈ പേരുകളെക്കൊണ്ടു അതുകൾ ഏഴുവിധമാകുന്നു. പേരുകളിൽ ചിലതു സാർത്ഥങ്ങളും ചിലതു നിരർത്ഥങ്ങളുമാകുന്നു. വ്യവഹാരത്തിനായിക്കൊണ്ടു പൂർവ്വാചാര്യന്മാരാൽ ഉണ്ടാക്കപ്പെട്ടു എന്നു മാത്രമേയുള്ളു. മേൽപറഞ്ഞ ഏഴുവിധമായ ക്രിമികൾ നെഞ്ചുകലിപ്പു വായിൽ വെള്ളംവരവു ദഹനമില്ലായ്ക അരുചി ഇന്ദ്രിയസാദം ഛർദ്ദി ജ്വരം മേൽവയറുവീർക്കുക മെലിച്ചിൽ തുമ്മൽ പീനസം ഇവയെ ഉണ്ടാക്കും.

രക്തജങ്ങളായ ക്രിമികളുടെ ലക്ഷണം.

രക്തവാഹിസിരാസ്ഥാന രക്തജാജന്തവോണവഃ.
൰൨. അപാദാവൃത്തതാമ്രാശ്ച സൌക്ഷ്മ്യാൽകേചിദദർശനാഃ
കേശാദരോമവിധ്വംസാ രോമദ്വീപാ ഉദുംബരാഃ.
൰൩. ഷൾതേകുഷ്ഠൈകകർമ്മാണ സ്സഹസൌരസമാതരഃ

രക്തജങ്ങളായ ക്രിമികൾക്കു രക്തത്തെ വഹിക്കുന്ന നാഡികളാകുന്നു ഇരിപ്പിടം. അതുകൾ അണുക്കളായിട്ടും കാലില്ലാത്തവയായിട്ടും വട്ടത്തിലിട്ടും ചെമ്പിച്ചിട്ടും ഇരിക്കും. ചിലതു കൃശത്വംകൊണ്ടു കാണ്മാൻ കഴിയാത്തവയായിട്ടും ഉണ്ടു്. കേശാദങ്ങളെന്നും രോമവിധ്വംസങ്ങളെന്നും രോമദ്വീപങ്ങളെന്നും ഉദുംബരങ്ങളെന്നും സൌരസങ്ങളെന്നും മാതൃക്കളെന്നും ആറുവിധമാകുന്നു. ആ ക്രിമികൾ കുഷ്ഠമുണ്ടാകുന്ന മുഖ്യകർമ്മത്തോടുകൂടിയിരിക്കുന്നു.

പുരീഷജങ്ങളായ ക്രിമികളുടെ ലക്ഷണം.

പക്വാശയേപുരീഷോത്ഥാ ജായന്തേധോവിസർപ്പിണഃ.
൰൪. വൃദ്ധാസ്തേസ്യുർഭവേയുശ്ച തേയദാമാശയോന്മുഖാഃ
തദാസ്യോൽഗാരനിശ്വാസ വിൾഗന്ധാനുവിധായിനഃ.
൰൫. പൃഥുവൃത്തതനുസ്ഥൂലാ ശ്യാവാപീതാസ്സിതാസിതാഃ
തേപഞ്ചനാമ്നാക്രമശഃ കകേരുകമകേരുകാഃ.

൧൩. സൌസുരാദാസ്സശൂലാഖ്യാ ലേലിഹാജനയന്തിഹി
വിഠംഭേദശൂലവിഷ്ടംഭ കാർശ്യപാരുഷ്യപാണ്ഡുതാഃ.
൧൪. രോമഹർഷാഗ്നിസദന ഗുദകണ്ഡൂവിനിർഗ്ഗമാൻ.

പുരീഷജങ്ങളായിരിക്കുന്ന ക്രിമികൾ പക്വാശയത്തിങ്കലത്രെ ഉണ്ടാകുന്നതു്. അവയുടെ ഗതി മിക്കവാറും കീഴ്പ്പോട്ടേക്കായിരിക്കും. വർദ്ധിച്ചുവന്നാൽ ആമാശയത്തിലേക്ക തിരിയുകയും ചെയ്യും. അപ്പോൾ തേട്ടലിന്നും മൂക്കിൽകൂടി വരുന്ന വായുവിന്നും പുരീഷത്തിന്റെ ഗന്ധം ഉണ്ടായിരിക്കും. ആ ക്രിമികൾ വലുതായിട്ടും ഉരുണ്ടിട്ടും നേരിയിട്ടും തടിച്ചിട്ടും കറുവായിട്ടും മഞ്ഞളിച്ചിട്ടും വെളുത്തിട്ടും കറുത്തിട്ടുമിരിക്കും. കക്കേരുകങ്ങൾ, മകേരുകങ്ങൾ സൌസുരാദങ്ങൾ സശൂലങ്ങൾ ലേലിഹങ്ങൾ ഇവയെല്ലാം അവയുടെ പേരുകളാകുന്നു. പേരുകളിൽ ചിലതു സാർത്ഥങ്ങളും ചിലതു നിരർത്ഥങ്ങളുമാണെന്നു മുമ്പേ പറഞ്ഞിട്ടുണ്ടല്ലോ. ഈ ക്രിമികൾ മലത്തിന്നു അയവിനെയും വയററിൽ വേദനയും മലബന്ധത്തെയും കൃശതയെയും പരുപരുപ്പിനെയും പാണ്ഡുവർണ്ണത്തെയും രോമാഞ്ചത്തെയും അഗ്നിമാന്ദ്യത്തെയും ഗുദത്തിൽ ചൊറിച്ചിലിനെയും ഗുദഭ്രംശത്തെയും ഉണ്ടാക്കും.

ഇതി കേശവദേശികകൃതൌ സാരചന്ദ്രികാഖ്യായാം
മാധവനിദാനവ്യാഖ്യാനേ ക്രിമിനിദാനം

സമാപ്തം.

—

പാണ്ഡുരോഗാദിനിദാനം.

—*—

൧. പാണ്ഡുരോഗാസ്സ്മൃതാഃപഞ്ച വാതപിത്തകഫൈസ്ത്രയഃ
ചതുർത്ഥസ്സന്നിപാതേന പഞ്ചമോഭക്ഷണാന്മൃദഃ

പുരീഷജങ്ങളായിരിക്കുന്ന ക്രിമികൾ പാണ്ഡുതയെ ജനിപ്പിക്കുന്നകൊണ്ടു ക്രിമിയുടെ ശേഷം പാണ്ഡുരോഗത്തെ പറയുന്നു. പാണ്ഡുരോഗങ്ങൾ വാതം ഹേതുവായിട്ടും പിത്തം ഹേതുവായിട്ടും കഫം ഹേതുവായിട്ടും സന്നിപാതം ഹേതുവായിട്ടും മണ്ണുതിന്നുക ഹേതുവായിട്ടും അഞ്ചുവിധമാകുന്നു.

൨. വ്യായാമമമ്ലംലവണാനിമദ്യം
മൃദംദിവാസ്വപ്നമതീവതീക്ഷ്ണം
നിഷേവ്യമാണസ്യവിദൂഷ്യരക്തം
ദോഷാസ്ത്വചംപാണ്ഡുരതാംനയന്തി.

അതിയായി വ്യായാമം ചെയ്ക പുളിയുള്ള പദാർത്ഥങ്ങളെയും ക്ഷാരദ്രവ്യങ്ങളെയും അധികമായി സേവിക്കുക അതിയായി മദ്യപാനംചെയ്ക മണ്ണുതിന്നുക മുതലായ പ്രവൃത്തികളെ ചെയ്യുന്നവന്നു വാതാദിദോഷങ്ങൾ കോപിച്ചു രക്തത്തെ ദുഷിപ്പിച്ചു ത്വക്കിങ്കൽ പാണ്ഡുതയെ (വിളർച്ച) ഉണ്ടാക്കുന്നു. സുശ്രുതത്തിൽ വിളർച്ച, മഞ്ഞനിറം പച്ചനിറം ഇങ്ങിനെ പലവിധമായ വർണ്ണത്തെ ഉണ്ടാക്കുന്നു എന്നും അവയിൽ അധികമായി കാണപ്പെടുന്നതു പാണ്ഡുതയാകയാൽ ഒരു രോഗത്തെ പാണ്ഡു എന്നു പറയുന്നു എന്നും കാണുന്നു. അതിലേക്ക സുശ്രുതത്തിലുള്ള ശ്ലോകം താഴെ കാണിക്കുന്നു. "സ്വർഷ്ണപൈതേക്ഷ്വിഹ പാണ്ഡുഭാവോയതോധികോയഃഖലുപാണ്ഡുരോഗഃ"

പൂർവ്വരൂപം.

൩. ത്വക്സ്ഫോടനിഷ്ഠീവനഗാത്രസാദ-
മൃദ്ഭക്ഷണപ്രേക്ഷണകൂടശോഥാഃ
വിൺമൂത്രപീതത്വമഥാവിപാകോ
ഭവിഷ്യതസ്തസ്യപുരസ്സരാണി.

തൊലിപൊട്ടുക കൂടക്കൂടെ തുപ്പുക, ദേഹം തളരുക, മണ്ണുതിന്നുക, കണ്ണിന്റെ പോളകൾ വീങ്ങുക, മലമൂത്രങ്ങൾ മഞ്ഞളിച്ചിരിക്കുക, ദഹനം ഇല്ലാതിരിക്കുക ഇവയൊക്കെയും പാണ്ഡുരോഗത്തിന്റെ പൂർവ്വരൂപങ്ങളാകുന്നു.

വാതപാണ്ഡുരോഗലക്ഷണം.

൫. ത്വങ്മൂത്രനയനാദീനാം രൂക്ഷകൃഷ്ണാരുണാഭതാ
വാതപാണ്ഡ്വാമയേതോദ കമ്പാനാഹഭ്രമാദയഃ.

ത്വക്ക് മൂത്രം കണ്ണ് ഇത്യാദികൾ രൂക്ഷങ്ങളായിട്ടും കറുത്തിട്ടും ചുവന്നിട്ടും ഇരിക്കുക ശരീരത്തിൽ കുത്തിനോവുക, വിറ മലമൂത്രങ്ങൾ പോകാതിരിക്കുക തലതിരിച്ചിൽ ഇവയൊക്കെയും വാതപാണ്ഡുരോഗത്തിന്റെ ലക്ഷണങ്ങളാകുന്നു ആദിശബ്ദം കൊണ്ടു വയറുവേദന മുതലായവയെയും ഗ്രഹിച്ചുകൊള്ളണം.

പിത്തപാണ്ഡുരോഗലക്ഷണം.

൬. പീതമൂത്രശകൃന്നേത്രോ ദാഹതൃഷ്ണാജ്വരാന്വിതഃ
ഭിന്നവിട്കോതിപീതാഭഃ പിത്തപാണ്ഡ്വാമയീനരഃ.

പിത്തപാണ്ഡുരോഗമുള്ളവനു മൂത്രവും മലവും കണ്ണും മഞ്ഞളിച്ചിരിക്കും. ചൂടും തണ്ണീർദാഹവും ജ്വരവും ഉണ്ടാകും. മലം അയഞ്ഞുപോകയും ശരീരം മഞ്ഞളിക്കയും ചെയ്യും

കഫപാണ്ഡുരോഗലക്ഷണം.

൭. കഫപ്രസേകശ്വയഥു തന്ദ്രാലസ്യാതിഗൌരവൈഃ
പാണ്ഡുരോഗീകഫാച്ഛുക്ലൈ സ്ത്വങ്മൂത്രനയനാനനൈഃ.

കൂടക്കൂടെ കഫത്തെ തുപ്പുക നീരും മടിയും ക്ഷീണവും ശരീരത്തിനു അധികമായ കനവുമുണ്ടാക തൊലിയും മൂത്രവും കണ്ണും മുഖവും വെളുത്തിരിക്കുക ഇതുകൾ കഫപാണ്ഡുരോഗത്തിന്റെ ലക്ഷണങ്ങളാകുന്നു.

സന്നിപാതപാണ്ഡുരോഗലക്ഷണം.

൮. ജ്വരാരോചകഹൃല്ലാസ ച്ഛർദ്ദിതൃഷ്ണാക്ലമാന്വിതഃ
പാണ്ഡുരോഗീത്രിഭിർദ്ദോഷൈ സ്ത്യാജ്യഃക്ഷീണോഹതേന്ദ്രിയഃ.

പാണ്ഡുരോഗം സന്നിപാതജമായാൽ മേൽപറഞ്ഞ മൂന്നുക പാണ്ഡുരോഗങ്ങളുടെയും ലക്ഷണങ്ങൾ ഉണ്ടായിരിക്കും. വിശേഷിച്ചും പനിയും അരുചിയും നെഞ്ഞുകലിപ്പും ഛർദ്ദിയും ക്ഷീണവും തളർച്ചയും കൂടിയുണ്ടാകും. ഈ രോഗമുള്ളവനു ക്ഷീണവും ചക്ഷുരാദി ഇന്ദ്രിയങ്ങൾക്കു ശക്തിക്ഷയവും ഉണ്ടെങ്കിൽ അയാളെ ഉപേക്ഷിക്കണം. ഈ ശ്ലോകപ്രകാരം സന്നിപാതപാണ്ഡുരോഗത്തിനു വാതപാണ്ഡുരോഗത്തിന്റെയും പിത്തപാണ്ഡുരോഗത്തിന്റെയും കഫപാണ്ഡുരോഗത്തിന്റെയും ലക്ഷണങ്ങൾ കൂടിയുണ്ടായിരിക്കുമെന്നുള്ള അർത്ഥലബ്ധി അനുഗ്ഗുളമായുണ്ടാകുന്നില്ല ചരകത്തിലുള്ള താഴെപ്പറയുന്ന ശ്ലോകത്തെ ആസ്പദമാക്കിയാകുന്നു വാതപാണ്ഡുരോഗാദിലക്ഷണങ്ങൾ കൂടിയുണ്ടായിരിക്കുമെന്നു മുമ്പെ പറഞ്ഞതു ചരകത്തിലെ ആ ശ്ലോകം താഴെ കാണിക്കുന്നു

“സർവ്വാന്നസേവിനസ്സർവ്വേ ദുഷ്ടദോഷാസ്ത്രിദോഷജം
ത്രിലിംഗംസംപ്രകുർവ്വന്തി പാണ്ഡുരോഗംസുദുസ്സഹം.”

മണ്ണുതിന്നാലുണ്ടാകുന്ന പാണ്ഡുരോഗത്തിന്റെ ലക്ഷണം,

൯. മൃത്തികാശനശീലസ്യ കുപ്യത്യന്യതമോമലഃ
കഷായാമാരുതംപിത്ത മൂഷരാമധുരാകഫം.

൰. കോപയേന്മൃദ്രസാദീംശ്ച രൌക്ഷ്യാൽഭുക്തഞ്ചരൂക്ഷയേൽ
പൂരയത്യവിപക്വൈവ സ്രോതാംസിനിരുണദ്ധ്യപി.

൧൭. ഇന്ദ്രിയാണാംബലംഹത്വാ തേജോവീര്യൌജസീതഥാ
പാണ്ഡുരോഗംകരോത്യാശു ബലവർണ്ണാഗ്നിനാശനം.

മണ്ണുതിന്നു ശീലിച്ചാലം ദേഷകാപമുണ്ടാവാം. ചവർപ്പുള്ള മണ്ണു വാതത്തെയും ഊഷരതമുള്ള മണ്ണു പിത്തത്തെയും മാധുര്യമുള്ള മണ്ണു കഫത്തെയും കോപിപ്പിച്ചിട്ടു രൂക്ഷതം ഹേതുവായിട്ടു രസാദിധാതുക്കളേയും അന്നത്തെയും രൂക്ഷങ്ങളാക്കിച്ചെയ്യുട്ടു ജഠരാഗ്നിയാൽ പചിക്കപ്പെടാത്തെ നാഡികളിൽ ചെന്നു നിറഞ്ഞിട്ടു അവയിലുള്ള വായുസഞ്ചാരത്തെ തടുത്തിട്ടു ഇന്ദ്രിയങ്ങൾക്കു അതാതുവിഷയങ്ങളെ ഗ്രഹിപ്പാനുള്ള ശക്തിയേയും തേജസ്സിനേയും ബലത്തേയും ഓജസ്സിനേയും ക്ഷയിപ്പിച്ചിട്ടു പൊട്ടന്നവെ ബലത്തേയും വർണ്ണത്തേയും അഗ്നിയേയും നശിപ്പിക്കുന്നതായ പാണ്ഡുരോഗത്തെ ഉണ്ടാക്കുന്നു.

൧൮. ശൂനാക്ഷികൂടഗണ്ഡഭ്രൂ ശ്ശൂനപന്നാഭിമേഹനഃ
കൃമികോഷ്ഠ്യോതിസാര്യേത മലംസാസൃക്കഫാന്വിതം.

ഇപ്രകാരം മണ്ണുതിന്നാലുണ്ടാകുന്ന പാണ്ഡുരോഗത്തിങ്കൽ രോഗിയുടെ കണ്ണിന്റെ പോളകളും കവിൾത്തടവും പുരികവും കാലും പൊക്കിളും ലിംഗവും വീങ്ങുകയും കൃമികളോടും രക്തകഫങ്ങളോടുംകൂടി അന്നമലം പോകയും ചെയ്യും. എല്ലാ പാണ്ഡുരോഗങ്ങളിലും കൃമികോഷ്ഠതയുണ്ടാകുമ്പോൾ ഈ ലക്ഷണങ്ങൾ ഉണ്ടായിരിക്കുമെന്നു ചിലരും, അതല്ല മൃൽഭക്ഷണം ഹേതുവായിട്ടുണ്ടാകുന്ന പാണ്ഡുരോഗത്തെപ്പററി പറഞ്ഞതിന്റെശേഷം കാണുകയാൽ ഇതുകൾ അതിന്റെ ലക്ഷണങ്ങളാകുന്നു എന്നു ചിലരും പറയുന്നു. എന്നാൽ വിശേഷേണ ഇതുകൾ മൃൽഭക്ഷണംകൊണ്ടുള്ള പാണ്ഡുരോഗത്തിന്റെ ലക്ഷണങ്ങളാകുന്നു എന്നു ദൃഢമായി അഭിപ്രായപ്പെടുന്നു. ഭേളാചാര്യന്റെ അഭിപ്രായം ഇവിടെ ചേർക്കുന്നു "മൃൽഭക്ഷണാൽഭവേൽ പാണ്ഡുസ്തന്ദ്രാലസ്യനിപീഡിതഃ സകാസശ്വാസശൂലാർത്തസ്സദാരുചിസമന്വിതഃ" എന്നു പറഞ്ഞിരിക്കുന്നു. മണ്ണു തിന്നാലുണ്ടാകുന്ന പാണ്ഡുരോഗത്തിന്നു മടിയും അലസതയും ശ്വാസവും ചുമയും ക്ഷയവും അർശസ്സും അരുചിയും കാലിലും മുഖത്തിലും കണ്ണിലും നീരും ഉണ്ടാകും. ദേഹം ചുട്ടും അഗ്നിമാന്ദ്യവും ഭവിക്കും.

അസാദ്ധ്യലക്ഷണം.

൧൯. പാണ്ഡുരോഗശ്ചിരോല്പന്നഃ ഖരീഭൂതോനസിദ്ധ്യതി
കാലപ്രകർഷാച്ഛൂനാംഗോ യോവാ പീതാനിപശ്യതി.

൨൦. ബദ്ധാല്പവിൽസഹരിതം സകഫംയോതിസാര്യതേ
ദീനഃശ്വേതാതിദിഗ്ദ്ധാംഗശ്ഛർദ്ദിമൂർച്ഛാതൃഡർദ്ദിതഃ.

൨൧. സനാസ്ത്യസൃക്ക്ഷയാദ്യശ്ച പാണ്ഡുശ്ശ്വേതത്വമാപ്നുയാൽ
പാണ്ഡുദന്തനഖോയസ്തു പാണ്ഡുനേത്രശ്ചയോഭവേൽ.

൨൨. പാണ്ഡുസംഘാതദർശീച പാണ്ഡുരോഗീവിനശ്യതി
അന്തേഷുശൂനംപരിഹീനമദ്ധ്യം മ്ലാനന്തഥാന്തേഷുചമദ്ധ്യശൂനം.

൨൩. ഗുദേചശേഫസ്യഥമുഷ്കയോശ്ച
ശൂനംപ്രതാമ്യന്തമസംജ്ഞകല്പം
വിവർജ്ജയേൽപാണ്ഡുകിനംയശോർത്ഥീ
തഥാതിസാരജ്വരപീഡിതഞ്ച.

തുടങ്ങിയതിന്റെശേഷം വളരെദിവസം കഴിഞ്ഞതും തന്നിമിത്തം കഠിനതയെ പ്രാപിച്ചതുമായ പാണ്ഡുരോഗം അസാദ്ധ്യമാകുന്നു. എല്ലാശരീരങ്ങളിലും നീരോടുകൂടിയ പാണ്ഡുരോഗിയ്ക്കു എല്ലാ വസ്തുക്കളും മഞ്ഞനിറമായിരിക്കുന്നു എന്നു തോന്നുന്നു എങ്കിൽ ആ രോഗവും അസാദ്ധ്യം തന്നെ. മലം ഉറച്ചിട്ടും അല്പമായിട്ടും പച്ചനിറമായിട്ടും കഫത്തോടുകൂടിയും പോക, ദേഹത്തിന്നു ക്ഷീണവും വളരെ വെളുപ്പും ഛർദ്ദിയും ഇന്ദ്രിയമന്ദവും തണ്ണീർദാഹവും മോഹം ഇവകൾ ലക്ഷണങ്ങളോടുകൂടിയ പാണ്ഡുരോഗി മരിക്കും. രക്തക്ഷയം ഹേതുവായിട്ടു അധികം വെളുത്തതായ പാണ്ഡുരോഗം അസാദ്ധ്യമാകുന്നു. യാതൊരു പാണ്ഡുരോഗിയുടെ പല്ലും നഖവും വെളുത്തിരിക്കുന്നുവോ അവനും യാതൊരു പാണ്ഡുരോഗിയുടെ കണ്ണു

വെളുത്തിരിക്കുന്നവോ അവനും യാതൊരു പാണ്ഡുരോഗി വെളുത്തതായ സാധനത്തെ തന്നെ നോക്കുന്നവോ അവനും മരിക്കും. കയ്യിലും കാലിലും തലയിലും വീക്കവും മദ്ധ്യദേഹത്തിനു ബലക്ഷയവുമുള്ള പാണ്ഡുരോഗിയേയും മദ്ധ്യദേഹത്തിങ്കൽ വീക്കവും കൈകളും കാലിനും ശിരസ്സിനും ദുർബ്ബലതയുമുള്ള പാണ്ഡുരോഗിയേയും ഗുദത്തിങ്കലും ലിംഗത്തിങ്കലും വൃഷണങ്ങളിലും വീക്കവും കൂടക്കൂടെ മോഹവുമുള്ള പാണ്ഡുരോഗിയേയും യശസ്കാംക്ഷിയായിരിക്കുന്ന വൈദ്യൻ ഉപേക്ഷിക്കേണ്ടതാകുന്നു. അപ്രകാരംതന്നെ അതിസാരവും ജ്വരവുമുള്ള പാണ്ഡുരോഗിയേയും ഉപേക്ഷിക്കേണ്ടതാകുന്നു.

കാമിലാലക്ഷണം

൬൭. പാണ്ഡുരോഗീതുയോത്യർത്ഥം പിത്തലാനിനിഷേവതേ
തസ്യപിത്തമസൃങ്മാംസം ദഗ്ദ്ധ്വാരോഗായകല്പതേ.

൬൮. ഹാരിദ്രനേത്രഃസഭൃശം ഹാരിദ്രത്വങ്നഖാനനഃ
രക്തപീതശകൃന്മൂത്രോഭേകവർണ്ണോഹതേന്ദ്രിയഃ.

൬൯ ദാഹാവിപാകദൌർബ്ബല്യ സദനാരുചികർശിതഃ
കാമിലാബഹുപിത്തൈഷാ കോഷ്ഠശാഖാശ്രയാമതാ.

൭൦. കാലാന്തരാൽഖരീഭൂതാ കൃച്ഛ്രാസ്യാൽകുംഭകാമിലാ

പാണ്ഡുരോഗമുള്ളവൻ പിത്തകോപകരമായിരിക്കുന്ന അന്നപാനാദിയെ പരിശീലിച്ചാൽ അവന്റെ പിത്തം രക്തത്തെയും മാംസത്തെയും ദുഷിപ്പിച്ചു കാമിലയെ ഉണ്ടാക്കും. കാമിലയുള്ളവന്റെ കണ്ണും തൊലിയും നഖവും മുഖവും മഞ്ഞനിറമായിരിക്കും. മലവും മൂത്രവും ചുവന്നിട്ടും മഞ്ഞളിച്ചിട്ടുമിരിക്കും. വർഷകാലത്തുള്ള തവളയുടെ ആകൃതിപോലെ ഇരിക്കുന്ന ആകൃതിയോടുകൂടിയവനായിഭവിക്കും. ഇന്ദ്രിയനാശവും ദാഹവും ദഹനമില്ലായ്കയും ദുർബ്ബലതയും തളർച്ചയും ഉണ്ടാകും. പിത്താധിക്യത്തോടുകൂടിയ ഈ കാമില ഉദരത്തിന്റെ അന്തർഭാഗത്തെയും ശാഖകളേയും ആശ്രയിച്ചിരിക്കുന്നതാകുന്നു. കാമിലതന്നെ കാലക്രമേണ ഉദരത്തിന്റെ അന്തർഭാഗത്തെ ഗമിച്ചിട്ട് ഖരീഭാവത്തോടുകൂടി വരും അതിനു കുംഭകാമില എന്നു പേർ. ആയതു കൃച്ഛ്രസാദ്ധ്യമായിട്ടുള്ളതാകുന്നു.

കാമിലയുടെ അസാദ്ധ്യലക്ഷണം.

കൃഷ്ണപീതശകൃന്മൂത്രോ ഭൃശംശൂനശ്ചമാനവഃ.

൭൧ സരക്താക്ഷിമുഖച്ഛർദ്ദി വിൺമൂത്രോയശ്ചതാമൃതി
ദാഹാരുചിതൃഡാനാഹ തന്ദ്രാമോഹസമന്വിതഃ

൭൨ നഷ്ടാഗ്നിസംജ്ഞഃക്ഷിപ്രംഹികാമിലാവാൻവിപദ്യതേ

മലവും മൂത്രവും കറുത്തിട്ടും മഞ്ഞളിച്ചിട്ടുമിരിക്കുക, വളരെ വീക്കമുണ്ടാക, കണ്ണും മുഖവും മലവും മൂത്രവും ചുവന്നിരിക്കുക, ഛർദ്ദിക്കുക കൂടക്കൂടെ മോഹിക്കുക ഇവയെല്ലാമുള്ള മനുഷ്യൻ മരിക്കും. ദാഹവും അരുചിയും തണ്ണീർദാഹവും മലമൂത്രങ്ങളുടെ തടവും മടിയും മോഹവും അഗ്നിമാന്ദ്യവും ബോധഹീനതയുമുള്ള കാമിലാരോഗി ഉടനെ മരിക്കും.

കുംഭകാമിലയുടെ അസാദ്ധ്യലക്ഷണം.

ഛർദ്ദ്യരോചകഹൃല്ലാസ ജ്വരക്ലമനിപീഡിതഃ.

൭൩. നശ്യതിശ്വാസകാസാർത്തോ വിഡ്ഭേദീകുംഭകാമലീ.

ഛർദ്ദി അരുചി നെഞ്ഞുകലിപ്പ പനി തളർച്ച ശ്വാസം കാസം മലത്തിന്റെ പോക്ക് ഈ ലക്ഷണങ്ങൾ ഉള്ള കുംഭകാമിലാരോഗി മൃതിയെ പ്രാപിക്കും.

ഹലീമകലക്ഷണം.

യദാതുപാണ്ഡോർവ്വർണ്ണസ്സ്യാ ദ്ധരിതഃശ്യാമപീതകഃ.

൭൪. ബലോത്സാഹക്ഷയസ്തന്ദ്രാ മന്ദാഗ്നിത്വംമൃദുജ്വരഃ
സ്ത്രീഷ്വഹർഷോംഗമർദ്ദശ്ച ദാഹസ്തൃഷ്ണാരുചിർഭ്രമഃ.

൭൫. ഹലീമകംതദാതസ്യ വിദ്യാദനിലപിത്തതഃ.

പാണ്ഡുരോഗമുണ്ടായിരിക്കുമ്പോൾ വാതപിത്തങ്ങൾ ഹേതുവായിട്ട ശരീരത്തിൽ പച്ച നിറവും കറുവാളിപ്പും മഞ്ഞനിറവും കാണാം. ബലക്ഷയവും ഉത്സാഹക്കുറവും മടിയും അഗ്നിമാന്ദ്യവും അല്പമായി പനിയും സ്ത്രീകളിൽ പ്രീതി ഇല്ലായ്മയും, അംഗമർദ്ദവും ചൂടും തണ്ണീർദാഹവും അരുചിയും തലതിരിച്ചിലുമുണ്ടാകും. അതിന്റെ പേർ ഹലീമകമെന്നാകുന്നു. സുശ്രുതാദിഗ്രന്ഥപ്രകാരം അതിന്നു ലോഢരമെന്നും അലസമെന്നുംകൂടി പേരുണ്ട്.

ഇതി കേശവദേശികകൃതൌ സാരമഞ്ജരികാഖ്യാനേ
മാധവനിദാനവ്യാഖ്യാനേ പാണ്ഡുരോഗനിദാനം
സമാപ്തം.

—

രക്തപിത്തനിദാനം.

—:*:—

൧. ഘർമ്മവ്യായാമശോകാദ്ധ്വ വ്യവായൈരതിസേവിതൈഃ
തീക്ഷ്ണോഷ്ണക്ഷാരലവണൈ രമ്ലൈഃകടുഭിരേവച.

൨. പിത്തംവിദഗ്ദ്ധംസ്വഗുണൈ ർവിദഹത്യാശുശോണിതം
തതഃപ്രവൎത്തതേരക്ത മൂൎദ്ധ്വംചാധോദ്വിധാപിവാ.

൩. ഊൎദ്ധ്വംനാസാക്ഷികൎണ്ണാസ്യൈർമ്മേഢ്രയോനിഗുദൈരധഃ
കുപിതംരോമകൂപൈശ്ച സമസ്തൈസ്തൽപ്രവൎത്തതേ.

പാണ്ഡുരോഗംപോലെ രക്തപിത്തവും പിത്തപ്രകൃതിയാകയാൽ പാണ്ഡുരോഗാനന്തരം രക്തപിത്തനിദാനത്തെ പറയുന്നു. അധികമായി വെയിൽകൊള്ളുക ഹേതുവായിട്ടും അതിവ്യായാമം ഹേതുവായിട്ടും അധികമായ ശോകം ഹേതുവായിട്ടും അധികം വഴിനടക്ക ഹേതുവായിട്ടും അതിമൈഥുനം ഹേതുവായിട്ട ഏറ്റവും തീക്ഷ്ണമായും ഉഷ്ണമായുമിരിക്കുന്ന പദാൎത്ഥത്തെ അതിയായി ശീലിക്ക ഹേതുവായിട്ടും ക്ഷാരദ്രവ്യത്തെ അധികമായി സേവിക്ക ഹേതുവായിട്ടും ഉപ്പു പുളി എരിവ് ഉള്ള പദാൎത്ഥങ്ങളെ അധികമായി ഭക്ഷിക്ക ഹേതുവായിട്ടും കോപിച്ചിരിക്കുന്ന പിത്തം സ്വന്തഗുണങ്ങളെക്കൊണ്ടു തുല്യമായിരിക്കുന്ന രക്തത്തെ പെട്ടെന്നവെ കോപിപ്പിക്കുന്നു. മേൽപ്രകാരം കോപിച്ചതായ രക്തം മേല്പോട്ടായിട്ടോ കീഴ്പോട്ടായിട്ടോ മേല്പോട്ടും കീഴ്പോട്ടുമായിട്ടോ പോകും. അതിൽ മേല്പോട്ടു പോകുന്നതായാൽ മൂക്കു, കണ്ണു, ചെവി, വായ് ഇവയിൽകൂടിയായിരിക്കും. കീഴ്പോട്ടായാൽ ലിംഗം, യോനി, ഗുദം ഇവയിൽകൂടിയുമായിരിക്കും. പിന്നെയും കോപിച്ചാൽ മേൽപറഞ്ഞ മാൎഗ്ഗങ്ങളിൽകൂടിയും എല്ലാ രോമകൂപങ്ങളിൽകൂടിയും രക്തംപോകും. ഈ രോഗത്തിന്നു രക്തപിത്തമെന്നു പേർ.

രക്തപിത്തത്തിന്റെ പൂൎവ്വരൂപം.

൪. സദനംശീതകാമിത്വം കണ്ഠധൂമായനംവമിഃ
ലോഹഗന്ധിശ്ചനിശ്വാസോ ഭവത്യസ്മിൻഭവിഷ്യതി.

രക്തപിത്തത്തിന്റെ പൂൎവ്വരൂപങ്ങളായിട്ട തളൎച്ച തണുപ്പിലിഷ്ടം പുകഞ്ഞുതേട്ടൽ ഛൎദ്ദി ഇരുമ്പിന്റെ ഗന്ധംപോലെ ഇരിക്കുന്ന ഗന്ധത്തോടുകൂടിയ ശ്വാസം ഇവയുണ്ടാകും.

കഫരക്തപിത്തലക്ഷണം.

൫. സാന്ദ്രംസപാണ്ഡുസസ്നേഹം പിച്ഛിലഞ്ചകഫാന്വിതം

കഫസംബന്ധമായ രക്തപിത്തത്തിങ്കൽ രക്തം കൊഴുത്തിട്ടും വെളുത്തിട്ടും പോകും. സ്നേഹത്തോടും പഴുപ്പോടും കഫത്തോടുംകൂടിയും ഇരിക്കും.

വാതരക്തപിത്തലക്ഷണം.

ശ്യാമാരുണംസഫേനഞ്ച തനുരൂക്ഷഞ്ചവാതികം.

വാതസംബന്ധമായ രക്തപിത്തത്തിങ്കൽ രക്തം കറുത്തിട്ടും ചുവന്നിട്ടും നുരയോടുകൂടിയും നേൎത്തിട്ടും രൂക്ഷമായിട്ടും പോകും.

പൈത്തികരക്തപിത്തനിദാനം.

൬. രക്തപിത്തംകഷായാഭം കൃഷ്ണംഗോമൂത്രസന്നിഭം
മേചകാഗാരധൂമാഭ മഞ്ജനാഭഞ്ചപൈത്തികം.

പിത്തസംബന്ധമായ രക്തപിത്തത്തിങ്കൽ കുടോലം മുതലായവയെക്കൊണ്ടുണ്ടാക്കപ്പെട്ട കഷായംപോലെയും, കറുത്തിട്ടും ഗോമൂത്രംപോലെയും കറുപ്പുപോലെയും ഗൃഹധൂമംപോലെയും അഞ്ജനക്കല്ലുപോലെയും രക്തം പോകും.

സംസർഗ്ഗരക്തപിത്തത്തിന്റെയും സന്നിപാത രക്തപിത്തത്തിന്റെയും ലക്ഷണം.

൭. സംസൃഷ്ടലിംഗംസംസർഗ്ഗാ ത്രിലിംഗംസാന്നിപാതികം
ഊർദ്ധ്വഗംകഫസംസൃഷ്ടമധോഗംപവനാനുഗം

൮. ദ്വിമാർഗ്ഗംകഫവാതാഭ്യാ മുഭാഭ്യാമനുവർത്തതേ

രണ്ടുദോഷങ്ങൾ ചേർന്നിട്ടുണ്ടാകുന്ന രക്തപിത്തത്തിങ്കൽ ആ രണ്ടു രക്തപിത്തങ്ങളുടെയും ലക്ഷണങ്ങളെ കാണാം. എങ്ങിനെ എന്നാൽ പിത്തവും കഫവും ചേർന്നിട്ടുണ്ടാകുന്ന രക്തപിത്തത്തിങ്കൽ പൈത്തികരക്തപിത്തത്തിന്റെയും കഫരക്തപിത്തത്തിന്റെയും ലക്ഷണങ്ങളെ കാണാം. മൂന്നുദോഷങ്ങളും ചേർന്നിട്ടുണ്ടാകുന്ന രക്തപിത്തത്തിങ്കൽ കഫപിത്തരക്തത്തിന്റെയും വാതരക്തപിത്തത്തിന്റെയും പൈത്തികരക്തപിത്തത്തിന്റെയും ലക്ഷണങ്ങളുണ്ടാകും. മേല്പോട്ടു ഗതിയോടുകൂടിയ രക്തപിത്തത്തിന്നു കഫത്തിന്റെ സംബന്ധവും കീഴ്പോട്ടു ഗതിയോടുകൂടിയ രക്തപിത്തത്തിന്നു വാതത്തിന്റെ സംബന്ധവും മേൽപോട്ടും കീഴ്പോട്ടും ഗതിയോടുകൂടിയ രക്തപിത്തത്തിന്നു കഫവാതങ്ങളുടെ സംബന്ധവും ഉണ്ടാകും.

സാദ്ധ്യാസാദ്ധ്യലക്ഷണം.

ഊർദ്ധ്വംസാദ്ധ്യമധോയാപ്യ മസാദ്ധ്യംയുഗപൽഗതം.

൯. ഏകമാർഗ്ഗംബലവതോ നാതിവേഗംനവോത്ഥിതം
രക്തപിത്തംസുഖേകാലേ സാദ്ധ്യംസ്യാന്നിരുപദ്രവം.

൧൦. ഏകദോഷാനുഗംസാദ്ധ്യം ദ്വിദോഷംയാപ്യമുച്യതേ
ത്രിദോഷജമസാദ്ധ്യംസ്യാന്മന്ദാഗ്നേരതിവേഗവൽ.

൧൧. വ്യാധിഭിഃക്ഷീണദേഹസ്യ വൃദ്ധസ്യാനാശ്നതശ്ചയൽ.

മേല്പോട്ടു ഗതിയോടുകൂടിയ രക്തപിത്തം സാദ്ധ്യമാകുന്നു. എന്തുകൊണ്ടെന്നാൽ കഫപിത്തങ്ങളുടെ സംയോഗത്തോടുകൂടിയുണ്ടായ ആ രക്തപിത്തത്തിന്നു കഫപിത്തഹരങ്ങളായ കഷായരസവും തിക്തരസവും ഹിതങ്ങളാകയാലും പിത്തഹരങ്ങളായ ഔഷധങ്ങളിൽ വിരേചനം പ്രധാനവും ഹിതവുമാകയാലും അവയെക്കൊണ്ടു പ്രയാസംകൂടാതെ ശമിപ്പിക്കാമെന്നുള്ളതുകൊണ്ടാകുന്നു ചരകത്തിലും ഇപ്രകാരം കാണുന്നതിനാൽ ആ ശ്ലോകത്തെ താഴെ ചേർക്കുന്നു സാദ്ധ്യംലോഹിതപിത്തംതൽ യദൂർദ്ധ്വംപ്രതിപദ്യതേ വിരേചനസ്യയോഗിത്വാൽ ബഹുത്വാൽഭേഷജസ്യച വിരേചനംഹിപിത്തസ്യ ജയായപരമൌഷധം" പിത്തത്തിന്നു വിരേചനം ഹിതമാകയാലും ഔഷധം അനേകമാകയാലും മേല്പോട്ടു ഗതിയോടുകൂടിയ രക്തപിത്തം സാദ്ധ്യമാകുന്നു. പിത്തത്തെ ജയിപ്പാൻ വിരേചനം പരമൌഷധമാണ്.

കീഴ്പോട്ടുഗതിയോടുകൂടിയ രക്തപിത്തം യാപ്യമാകുന്നു ആയതു വാതത്തിന്റെ സഹായത്തോടുകൂടി ഉണ്ടാകുന്നതാകയാൽ വാതപിത്തഹരമായിരിക്കുന്ന മധുരരസം ഉപയോഗിക്കാം. രക്തപിത്തത്തിന്റെ കീഴ്പോട്ടുള്ള ഗതിയെ ശമിപ്പിക്കുന്നതിന്നു പ്രതിക്രിയയായിട്ടുള്ള വമനം വാതപിത്തശമനമല്ലായ്കയാൽ ഉപയോഗയോഗ്യമായിട്ടുള്ളതല്ല വായുവിന്നു വിരോധമില്ലാതെ പിത്തത്തെ ശമിപ്പിക്കാൻ തക്കതായ ഔഷധവും ചുരുക്കമാണ്. അതിനാൽ കീഴ്പോട്ടു ഗതിയോടുകൂടിയ രക്തപിത്തത്തെ പഥ്യാഭ്യാസംകൊണ്ടു അധികം ഉപദ്രവങ്ങളെ ചെയ്യാതെ നിറുത്താമെന്നല്ലാതെ നല്ലവണ്ണം ശമിപ്പിക്കാൻ കഴികയില്ല. മേല്പോട്ടും

കീഴ്പോട്ടും ഗതിയോടുകൂടിയ രക്തപിത്തം അസാദ്ധ്യമാകുന്നു. കഫവാതങ്ങളോടുകൂടി ഉണ്ടാകുന്ന മേല്പോട്ടു ഗതിയോടുകൂടിയ രക്തപിത്തത്തിനു പ്രതിലോമകർമ്മമാകുന്ന വിരേചനം കീഴ്പോട്ടു ഗതിയുള്ളപ്പോൾ ചെയ്വാൻ യോഗ്യമല്ലായ്കയാലും കീഴ്പോട്ടു ഗതിയോടുകൂടിയ രക്തപിത്തത്തിനു പ്രതിലോമകർമ്മമാകുന്ന വമനം മേല്പോട്ടു ഗതിയുള്ളപ്പോൾ ചെയ്വാൻ യോഗ്യമല്ലായ്കയാലും ഔഷധമില്ലായ്കയാലും ആകുന്നു അസാദ്ധ്യമെന്നു പറഞ്ഞതു. ബലമുള്ളവനു മേല്പോട്ടു ഗതിയോടുകൂടിയതും അധികംവേഗത്തോടു കൂടാത്തതും ഏതുകാലം ചെല്ലാത്തതും ഹേമന്തം, ശിശിരം ഈ ഋതുക്കളിൽ ഉണ്ടായതും ദൌർബല്യം മുതലായ ഉപദ്രവങ്ങളോടു കൂടാത്തതുമായ രക്തപിത്തം സാദ്ധ്യമാകുന്നു. ഒരു ദോഷത്തിന്റെ കോപം ഹേതുവായിട്ടുണ്ടാകുന്ന രക്തപിത്തം സാദ്ധ്യം. രണ്ടുദോഷങ്ങളുടേയും കോപം ഹേതുവായിട്ടുണ്ടാകുന്ന രക്തപിത്തം യാപ്യം. മൂന്നു ദോഷങ്ങളുടേയും കോപം ഹേതുവായിട്ടുണ്ടാകുന്ന രക്തപിത്തം അസാദ്ധ്യം. അഗ്നിമാന്ദ്യവും വ്യാധികളെക്കൊണ്ടു ദേഹത്തിനു ക്ഷീണവും വാർദ്ധക്യവും ഭക്ഷണത്തിൽ വെറുപ്പും ഉള്ള പുരുഷനു ഉണ്ടാകുന്ന രക്തപിത്തം അസാദ്ധ്യം.

രക്തപിത്തത്തിന്റെ ഉപദ്രവം.

൧൨. ദൌർബല്യശ്വാസകാസജ്വരവമഥുമദാഃപാണ്ഡുതാദാഹമൂർച്ഛാ
ഭുക്തേഘോരോവിദാഹസ്ത്വധൃതിരപിസദാഹൃദ്യതുല്യാചപീഡാ
തൃഷ്ണാകോഷ്ഠസ്യഭേദഃശിരസിചതപനം പൂതിനിഷ്ഠീവനത്വം
ഭക്തദ്വേഷാവിപാകൌവികൃതി രപിഭവേദ്രക്തപിത്തോപസർഗ്ഗാൽ.

ദുർബലത, ശ്വാസം, ചുമ, പനി, ഛർദ്ദി, മദം, ദേഹത്തിനു വെളുപ്പു, ചൂടു ഇന്ദ്രിയങ്ങൾക്കു തളർച്ച ഊണുകഴിഞ്ഞതിന്റെ ശേഷം അതിയായ ദാഹം, ധൈര്യമില്ലായ്ക, ഹൃദയത്തിനു തുല്യമില്ലാത്ത പീഡ, തണ്ണീർദാഹം മലം അയഞ്ഞുപോക, തലയിൽ ചൂട്, തുപ്പലിനു ദുർഗ്ഗന്ധം അന്നത്തിൽ വെറുപ്പ ദഹനമില്ലായ്ക ഇവയൊക്കെയും രക്തപിത്തത്തിന്റെ ഉപദ്രവങ്ങളാകുന്നു. വികാരത്തെക്കുറിച്ചു ഇനിപ്പറയും.

൧൩. മാംസപ്രക്ഷാലനാഭംകഥിതമിവചയൽകർദ്ദമാംഭോനിഭംവാ
മേദഃപൂയാസ്രകല്പംയകൃദിവയദിവാപക്വജംബൂഫലാഭം
യൽകൃഷ്ണംയച്ചനീലംശമയതികുണപംയത്രചോക്താവികാരാ-
സ്തദ്വർജ്ജ്യംരക്തപിത്തംസുരപതിധനുഷായച്ചതുല്യംവിഭാതി.

൧൪. യേനാചോപഹതോരക്തം രക്തപിത്തേനമാനവഃ
പശ്യേദ്ദൃശ്യംവിയച്ചാപി തച്ചാസാദ്ധ്യമസംശയം.

൧൫. ലോഹിതംഛർദ്ദയേദ്യസ്തു ബഹുശോലോഹിതേക്ഷണഃ
ലോഹിതോൽഗാരദർശീച മ്രിയതേരക്തപൈത്തികഃ.

മാംസം കഴുകിയ വെള്ളംപോലെയും ചീഞ്ഞതുപോലെയും ചെളികലക്കിയ വെള്ളംപോലെയും മേദസ്സും ചലവും ചോരയും കൂടിയതുപോലെയും യകൃത്തുപോലെയും ഞാറപ്പഴംപോലെയും അഞ്ജനംപോലെയും നീലിച്ചും ശവത്തിന്റെ ഗന്ധംപോലെ ഇരിക്കുന്ന ഗന്ധത്തോടുകൂടിയും ശ്വാസകാസാദ്യുപദ്രവങ്ങളോടുകൂടിയും ഇരിക്കുന്ന രക്തപിത്തത്തെയും ഇന്ദ്രന്റെ വില്ലുപോലെ പലനിറമുള്ള രക്തപിത്തത്തെയും ഉപേക്ഷിക്കേണ്ടതാകുന്നു. രക്തപിത്തത്താൽ പീഡിതനായിരിക്കുന്നവൻ നോക്കുന്ന പദാർത്ഥങ്ങളും ആകാശവും രക്തവർണ്ണങ്ങളായിട്ടു കാണപ്പെടുന്നു എങ്കിൽ അയാളുടെ ആ രോഗം അസാദ്ധ്യമാകുന്നു. നിശ്ചയം രക്തം ഛർദ്ദിക്കുക കണ്ണുകൾ രക്തംപോലെ ചുവന്നിരിക്കുക, തേട്ടുമ്പോൾ രക്തംവരിക ഈ വക ലക്ഷണങ്ങളോടുകൂടിയ രക്തപിത്തരോഗി നിശ്ചയമായി മരിക്കും.

ഇതി കേശവദേശികകൃതൌ സാരചന്ദ്രികാഖ്യായാം
മാധവനിദാനവ്യാഖ്യാനേ രക്തപിത്തനിദാനം

സമാപ്തം.

—*—

---

൫. വേഗരോധാൽക്ഷയാച്ചൈവ സാഹസാദ്വിഷമാശനാൽ
ത്രിദോഷോജായതേയക്ഷ്മാ ഗദോഹേതുചതുഷ്ടയാൽ.

മലമൂത്രാദിവേഗങ്ങളെ തടുക്കുക, രേതസ്സും ഓജസ്സും സ്നിഗ്ദ്ധതയും ക്ഷയിക്കുക ദേഹംകൊണ്ടോ വാക്കുകൊണ്ടോ മനസ്സുകൊണ്ടോ ശരീരത്തിന്റെ ബലത്തിനു തക്കവണ്ണമല്ലാത്ത ഉള്ള കർമ്മത്തെ ചെയ്ക, അന്നപാനങ്ങൾ നിയമംപോലെ ഉപയോഗിക്കാതിരിക്കയും വിപരീതമായിട്ടു ഉപയോഗിക്കുകയും ചെയ്ക, ഈ നാലു കാരണങ്ങളെക്കൊണ്ടു ത്രിദോഷജമായിരിക്കുന്ന രാജയക്ഷ്മാവുണ്ടാകുന്നു. ഇതിനെ വാഗ്ഭടാചാര്യർ കുറെക്കൂടി വിസ്തരിച്ചു പറഞ്ഞിരിക്കുന്നതിനാൽ ആ ഭാഗം ഇവിടെ ചേർക്കുന്നു. "നക്ഷത്രാണാം ദ്വിജാനാഞ്ച രാജ്ഞോഭൂദ്യദയം പുരാ യച്ചരാജാചയക്ഷ്മാച രാജയക്ഷ്മാതതോമതഃ ദേഹൗഷധക്ഷയകൃതേഃ ക്ഷയസ്തൽസംഭവാച്ചസഃ രസാദിശോഷണാച്ഛോഷോ രോഗരാൾ തേഷുരാജനാൽ" ഈ രോഗത്തിനു രാജയക്ഷ്മാവെന്നും ക്ഷയമെന്നും ശോഷമെന്നും രോഗരാട്ടെന്നും നാലു പേരുകൾ ഉണ്ടു. പണ്ടു, നക്ഷത്രങ്ങളുടെയും ദ്വിജന്മാരുടെയും രാജാവായിരിക്കുന്ന ചന്ദ്രൻ രോഹിണിയെ കാമിച്ചു രോഹിണിയുടെ പിതാവായ ദക്ഷപ്രജാപതിയെ അസത്യം പറഞ്ഞു വഞ്ചിച്ചതിനാൽ പ്രജാപതി കോപിച്ചു ചന്ദ്രനു യക്ഷ്മാവുണ്ടാകട്ടെ എന്നു ശപിക്കയും അന്നു യക്ഷ്മാവുണ്ടാകയും ചെയ്തു. ഇങ്ങനെ ആ രാജാവിനു ഭവിച്ചിരിക്കുന്ന രോഗമാകകൊണ്ടും മുമ്പും പിമ്പും അനേകരോഗങ്ങളാകുന്ന പരിവാരങ്ങളോടുകൂടി ആ എല്ലാ രോഗങ്ങൾക്കും രാജാവായ ഒരു രോഗമായിരിക്കകൊണ്ടും രാജയക്ഷ്മാവെന്നു പേരുണ്ടായി. ദേഹത്തെയും ഔഷധങ്ങളെയും ക്ഷയിപ്പിക്കുന്നതുകൊണ്ടും ദേഹക്ഷയത്തിങ്കൽ സംഭവിക്കുന്നതുകൊണ്ടും ക്ഷയമെന്നു പേരുണ്ടായി. രസാദിധാതുക്കളെ ശോഷിപ്പിക്കുന്നതുകൊണ്ടു അതിനെ ശോഷമെന്നു പറയുന്നു. അനേകരോഗങ്ങളിൽവെച്ചു ഈ രോഗം അധിപമായി പ്രകാശിക്കുന്നതുകൊണ്ടു രോഗരാട്ടെന്നും പറയുന്നു.

രാജയക്ഷ്മാവിനെപ്പറ്റി വാഗ്ഭടാചാര്യർ പറഞ്ഞതു സുശ്രുതത്തിൽനിന്നും ഭേദപ്പെടാൻ ന്യായമില്ലെങ്കിലും സുശ്രുതത്തിൽ കണ്ടഭാഗം കൂടി ഇവിടെ ചേർക്കുന്നു "സംശോഷണാദ്രസാദീനാം ശോഷ ഇത്യഭിധീയതേ ക്രിയാക്ഷയകരത്വാച്ച ക്ഷയഇത്യുച്യതേ പുനഃ രാജ്ഞശ്ചന്ദ്രമസോ യസ്മാദഭൂദേഷ കിലാമയഃ തസ്മാത്തം രാജയക്ഷ്മേതി കേചിദാഹുർമ്മനീഷിണഃ". രസാദിധാതുക്കളെ ശോഷിപ്പിക്കുന്നതുകൊണ്ടു അതിനെ ശോഷമെന്നു പറയുന്നു. ക്രിയകൾക്കു ക്ഷയത്തെ ചെയ്കകൊണ്ടു ക്ഷയമെന്നു പറയുന്നു. ചന്ദ്രനാകുന്ന രാജാവിനു ഭവിച്ച രോഗമായിരിക്കകൊണ്ടു അതിനെ രാജയക്ഷ്മാവെന്നു ചില വിദ്വാന്മാർ പറയുന്നു.

൬. കഫപ്രധാനൈർദ്ദോഷൈസ്തു രുദ്ധേഷുരസവർത്മസു
അതിവ്യവായിനോ വാപി ക്ഷീണേരേതസ്യനന്തരാഃ.
൭. ക്ഷീയന്തേധാതവസ്സർവ്വേ തതശ്ശുഷ്യതിമാനവഃ.

മേൽപറഞ്ഞ വേഗരോധാദികൾ ഹേതുവായിട്ടു കോപിക്കുകയും സ്വസ്ഥാനത്തിങ്കൽനിന്നു ഇളകുകയും ചെയ്ത ദോഷങ്ങൾ കഫപ്രധാനങ്ങളായിട്ടു രസത്തെ വഹിക്കുന്ന സ്രോതസ്സുകളുടെ മാർഗ്ഗങ്ങളെ രോധിക്കുന്നു. അതു ഹേതുവായിട്ടു ആ രസം ഹൃദയത്തിൽ തന്നെ നിന്നു ദുഷിച്ചിട്ടു മുഖത്തുകൂടെ പുറത്തേക്കു പുറപ്പെടുന്നു. ഈ അഭിപ്രായത്തെ സ്ഥിരപ്പെടുത്തുവാൻ വേണ്ടി ചരകത്തിൽ ഉള്ള ഒരു ശ്ലോകത്തെ ഇവിടെ ചേർക്കുന്നു "രസഃസ്രോതസ്സു രുദ്ധേഷു സ്വസ്ഥാനസ്ഥോ വിദഹ്യതേ സ ഊർദ്ധ്വം കാസവേഗേന ബഹുരൂപഃ പ്രവർത്തതേ" രസവാഹികളായിരിക്കുന്ന സ്രോതസ്സുകൾക്കു തടവുവരുമ്പോൾ രസം സ്വസ്ഥാനത്തിങ്കൽ നിന്നിട്ടു ഉരുകി മേല്പോട്ടു കാസവേഗത്തോടുകൂടെ പലരൂപമായിട്ടു പുറത്തേക്കു പുറപ്പെടുന്നു. മേൽപറഞ്ഞപ്രകാരം രസത്തിനു ക്ഷയം ഭവിക്കുമ്പോൾ രക്തത്തിനും ക്ഷയം ഭവിക്കുന്നു. രക്തത്തിനു ക്ഷയം ഭവിക്കുമ്പോൾ മാംസത്തിനും ക്ഷയം ഭവിക്കും. അങ്ങിനെ മേൽ മേൽ ധാതുക്കൾക്കും ക്രമേണ ക്ഷയം ഭവിക്കുന്നു. ഇപ്രകാരം ഭവിക്കുന്ന ക്ഷയത്തിനു അനുലോമക്ഷയമെന്നു പേർ. ഇനി പ്രതിലോമക്ഷയത്തെക്കുറിച്ചു പറയുന്നു. അതിമൈഥുനം ചെയ്യുന്ന പുരുഷന്റെ ശുക്ലം ക്ഷയിക്കുമ്പോൾ അതിന്റെ സമീപത്തിലിരിക്കുന്ന ശേഷം ധാതുക്കളും ക്രമേണ ക്ഷയി

ക്കുന്നു എങ്ങിനെ എന്നാൽ ശുക്ലം ക്ഷയിക്കുമ്പോൾ മജ്ജാവു ക്ഷയിക്കുന്നു മജ്ജാവു ക്ഷയിക്കുമ്പോൾ അസ്ഥി ക്ഷയിക്കുന്നു ഇങ്ങിനെ മേല്പോട്ടു മേല്പോട്ടു ധാതുക്ഷയമുണ്ടാകുന്നു. കാൎയ്യഭൂതമായിരിക്കുന്ന ശുക്ലത്തിന്നു ക്ഷയം ഭവിക്കുന്നതുകൊണ്ടു കാരണഭൂതങ്ങളായിരിക്കുന്ന ശേഷം ധാതുക്കൾക്കു ക്ഷയം എങ്ങിനെ വരാം എന്നൊരു ചോദ്യത്തിന്നു അവകാശമുണ്ട് എന്നാൽ ആയതു പറയാം ശുക്ലക്ഷയം ഹേതുവായിട്ടു വാതം കോപിച്ചു ശുക്ലത്തിന്റെ അടുത്തിരിക്കുന്നതായ മജ്ജാവിനെ ശോഷിപ്പിക്കുന്നു മജ്ജാവു ശോഷിക്കുമ്പോൾ അസ്ഥിയും ശോഷിക്കുന്നു. ഇങ്ങിനെ മേല്പോട്ടുള്ള ധാതുക്കളും രസധാതുവരെ ശോഷിക്കുമെന്നു കണ്ടുകൊള്ളണം. അതിലേക്കു ഒരു ഉദാഹരണംകൂടി ഇവിടെ പറയാം ഇരിമ്പു നല്ലവണ്ണം പഴുപ്പിച്ചു നനഞ്ഞ തറയിൽ വച്ചാൽ അതിന്റെ സാന്നിദ്ധ്യം ഹേതുവായിട്ടു ആ തറ എങ്ങിനെ ശോഷിക്കുമൊ അങ്ങിനെ ധാതുക്കളും ശോഷിക്കുമെന്നു കണ്ടുകൊള്ളണം ധാതുക്ഷയം ഹേതുവായിട്ടു മനുഷ്യരം ക്ഷയിക്കുന്നു. ഇപ്രകാരമാകുന്നു ക്ഷയത്തിന്റെ ഉത്ഭവം.

രാജയക്ഷ്മാവിന്റെ പൂൎവ്വരൂപം.

൬. ശ്വാസാംഗമൎദ്ദകഫസംസ്രവതാലുശോഷ-
വമ്യഗ്നിസാദമദപീനസകാസനിദ്രാഃ
ശോഷേഭവിഷ്യതിഭവന്തിസചാപിജന്തുഃ
ശുക്ലേക്ഷണോഭവതിമാംസപരോരിരംസുഃ.

൭. സ്വപ്നേഷുകാകശുകശല്ലകിനീലകണ്ഠ
ഗൃദ്ധ്രാസ്തഥൈവകപയഃകൃകലാസകാശ്ച
തംവാഹയന്തിസനദീൎവ്വിജലാശ്ചപശ്യേ
ച്ഛുഷ്കാംസ്തരൂൻപവനധൂമദവാൎദ്ദിതാംശ്ച.

രാജയക്ഷ്മാവിന്റെ പൂൎവ്വരൂപങ്ങൾ ഏങ്ങുക ദേഹം കഴയ്ക്കുക കഫമൊത്ത തുപ്പുക അണ്ണാക്കുണങ്ങുക, ഛൎദ്ദിക്കുക, ജഠരാഗ്നിക്കു തളൎച്ച; അസംബന്ധം പറക മൂക്കടപ്പു ചുമ ഉറക്കം ഇവയുണ്ടാകുന്നു. പിന്നെയും കണ്ണുകൾക്കു അധികമായ വെളുപ്പുണ്ടാക, സ്ത്രീസംഗത്തിങ്കലും മാംസഭക്ഷണത്തിങ്കലും താല്പൎയ്യം ജനിക്കുക സ്വപ്നത്തിൽ കാക്ക കിളി മുള്ളൻ മയിൽ കഴുകൻ കുരങ്ങു ഓന്തു മുതലായ ജന്തുക്കൾ ഉപദ്രവിക്കുന്നു എന്നും കടിച്ചുവലിക്കുന്നു എന്നും തോന്നുക വെള്ളംവറ്റിയ നദികളെയും ഉണങ്ങിയ വൃക്ഷങ്ങളെയും കാൺക, വൃക്ഷങ്ങൾ കാറ്റുകൊണ്ടു വീഴുന്നു എന്നും പുകയുന്നു എന്നും കാട്ടുതീ പിടിപെട്ടിരിക്കുന്നു എന്നും തോന്നുക. തന്നെ പാത്രങ്ങളിൽ ഇരുളകൾ തുണ്ടം, തലനാരു ഉമികൾ വീണു എന്നു തോന്നുക ഇവയുമാകുന്നു ചരകത്തിൽ ഈ രോഗത്തിന്റെ പൂൎവ്വരൂപത്തെപ്പറ്റി പറയപ്പെട്ട ശ്ലോകത്തെ താഴെ ചേൎക്കുന്നു "പൂൎവ്വരൂപം പ്രതിശ്യായോ ദൌൎബ്ബല്യം ദോഷദൎശനം അദോഷേഷ്വപി ഭാവേഷു കായേ ബീഭത്സദൎശനം ഘൃണിത്വമശ്നതശ്ചാപി ബലമാംസപരിക്ഷയഃ സ്ത്രീമദ്യമാംസപ്രിയതാ പ്രിയതാചാവഗുണ്ഠനേ യക്ഷ്മിണാം ഘുണകേശാനാം തൃണാനാം പതനാനിച പ്രായോന്നപാനേഷു കേശാനാം നഖാനാം ചാതിവൎദ്ധനം പതത്രിഭിഃ പതംഗൈശ്ച ശ്വാപദൈശ്ചാപിധൎഷണം" അ[illegible]ം സ്വപ്നം.

രാജയക്ഷ്മലക്ഷണം.

൮. അംസപാൎശ്വാഭിതാപശ്ച സന്താപഃകരപാദയോഃ
ജ്വരസ്സൎവ്വാംഗഗശ്ചേതി ലക്ഷണംരാജയക്ഷ്മണഃ.

ചുമലുകളിലും രണ്ടു പാൎശ്വങ്ങളിലും വേദനയുണ്ടാക കൈകാലുകൾ ചുടുക സൎവ്വാംഗവും പനിയോടും ജ്വരത്തോടുംകൂടിയിരിക്ക ഇതാകുന്നു രാജയക്ഷ്മാവിന്റെ ലക്ഷണം

ഏകാദശരൂപം.

൧. സ്വരഭേദോനിലാച്ഛൂലം സംകോചശ്ചാംസപാൎശ്വയോഃ
ജ്വരോദാഹോതിസാരശ്ച പിത്താദ്രക്തസ്യചാഗമഃ.

൨. ശിരസഃപരിപൂൎണ്ണത്വമഭക്തച്ഛന്ദഏവച
കാസഃകണ്ഠസ്യചോദ്ധ്വംസോ വിജ്ഞേയഃകഫകോപതഃ.

ത്രിദോഷജമായിരിക്കുന്ന രാജയക്ഷ്മാവിന്നു ഏകാദശരൂപങ്ങൾ വ്യാധിയുടെ പ്രഭാവം ഹേതുവായിട്ടു ഉണ്ടാകുന്നു. വാതം ഹേതുവായിട്ടുണ്ടാകുന്ന രാജയക്ഷ്മാവിന്നു ഒച്ചയടപ്പും. ശിരസ്സിലും ചുമലിലും പാർശ്വഭാഗങ്ങളിലും വേദനയുമുണ്ടാകും. പിത്തം ഹേതുവായിട്ടുണ്ടാകുന്ന രാജയക്ഷ്മാവിന്നു ജ്വരവും ദാഹവും അതിസാരവും രക്തച്ഛർദ്ദിയും ഉണ്ടാകും. കഫം ഹേതുവായിട്ടുണ്ടാകുന്ന രാജയക്ഷ്മാവിങ്കൽ ശിരസ്സിന്നു ഗൌരവവും അന്നത്തിൽ അരുചിയും ചുമയും ഒച്ചയടപ്പും ഭവിക്കും.

സാദ്ധ്യാസാദ്ധ്യലക്ഷണം.

൯. ഏകാദശഭിരേഭിർവ്വാ ഷഡ്ഭിർവ്വാപിസമന്വിതം
കാസാതിസാരപാർശ്വാർത്തി സ്വരഭേദാരുചിജ്വരൈഃ.
൧൦ ത്രിഭിർവ്വാപീഡിതംലിംഗൈഃ കാസശ്വാസാസൃഗാമയൈഃ
ജഹ്യാച്ഛോഷാർദ്ദിതംജന്തു മിച്ഛൻസുവിമലംയശഃ.
൧൧ സർവ്വൈരർദ്ധൈസ്ത്രിഭിർവ്വാപി ലിംഗൈർമ്മാംസബലക്ഷയേ
യുക്തോവർജ്ജ്യശ്ചികിത്സ്യസ്തു സർവ്വരൂപോപ്യതോന്യഥാ.
൧൨. മഹാശിനംക്ഷീയമാണ മതിസാരനിപീഡിതം
ശൂനമുഷ്കോദരംചൈവ യക്ഷ്മിണംപരിവർജ്ജയേൽ.
൧൩. ജ്വരാനുബന്ധരഹിതം ബലവന്തംക്രിയാസഹം
ഉപക്രമേതാത്മവന്തം ദീപ്താഗ്നിമകൃശംനരം.
൧൪. ശുക്ലാക്ഷമന്നദ്വേഷ്ടാര മൂർദ്ധ്വശ്വാസനിപീഡിതം
കൃച്ഛ്രേണബഹുമേഹന്തം യക്ഷ്മാഹന്തീഹമാനവം.

മേൽപറഞ്ഞ സ്വരഭേദാദി പതിനൊന്നു രൂപങ്ങളോടോ ചുമ, അതിസാരം, പാർശ്വഭാഗങ്ങളിൽ വേദന ഒച്ചയടപ്പു അരുചി ജ്വരം ഈ ഷഡ്രൂപങ്ങളോടോ ചുമ ശ്വാസം രക്തവികാരം ഈ ത്രിലിംഗങ്ങളോടോ കൂടിയിരിക്കുന്ന രോഗിയെ നിർമ്മലമായിരിക്കുന്ന യശസ്സിനെ ആഗ്രഹിച്ചിരിക്കുന്ന വൈദ്യൻ ഉപേക്ഷിക്കേണ്ടതാകുന്നു. സമ്പൂർണ്ണമായിരിക്കുന്ന യക്ഷ്മാവിങ്കൽ മാത്രമേ ഏകാദശരൂപങ്ങൾ ഭവിക്കു. മേൽപറഞ്ഞ ലക്ഷണങ്ങളെല്ലാമോ അവയിൽ പകുതിയോ അതല്ല മൂന്നിൽ ഒരുഭാഗമൊ ഉള്ള രോഗിയെ മാംസബലങ്ങൾക്കു ക്ഷയമുള്ളവനായിട്ടു കണ്ടാൽ വർജ്ജിക്കേണ്ടതാകുന്നു. എല്ലാ ലക്ഷണങ്ങൾക്കും പൂർണ്ണതയുണ്ടായാലും മാംസബലങ്ങൾക്കു ക്ഷയമില്ലെങ്കിൽ ആ രോഗിയെ ചികിത്സിക്കണം. ലക്ഷണങ്ങൾക്കു പൂർണ്ണതയില്ലെങ്കിലും മാംസബലങ്ങൾക്കു ക്ഷയമുണ്ടെങ്കിൽ ആ രോഗിയെ മാത്രമല്ല വേറെ ചില രോഗികളെയും ചികിത്സിക്കരുതെന്നു ചരകത്തിൽ കാണുന്നതിനാൽ അതിനെ ഇവിടെ ചേർക്കുന്നു. "വാതവ്യാധിരപസ്മാരീ കുഷ്ഠീബ്രധ്നീ ചിരജ്വരീ ഗുന്മീചമധുമേഹീചരാജയക്ഷ്മീചയോനരഃ അചികിത്സ്യാഭവന്ത്യേതേ ബലമാംസപരിക്ഷയാൽ സർവ്വേഷ്വപിവികാരേഷുഭിഷഗേതാൻവിവർജ്ജയേൽ" വാതവ്യാധി, അപസ്മാരം, കുഷ്ഠം, ചിരജ്വരം, ഗുന്മം, മധുമേഹം, രാജയക്ഷ്മാവു ഈ വക രോഗങ്ങൾ ഉള്ളവർ രോഗലക്ഷണങ്ങൾ എല്ലാമില്ലെങ്കിലും ബലമാംസങ്ങൾക്കു ക്ഷയമുണ്ടെന്നു കണ്ടാൽ ചികിത്സ ചെയ്യരുതെന്നു ഇതിന്റെ സാരം. വളരെ ഭക്ഷിച്ചിട്ടും ദിവസേന ക്ഷീണിച്ചുവരുന്ന രോഗിയെ വർജ്ജിക്കണം. അതിസാരത്താൽ പീഡിതനായിരിക്കുന്ന രോഗിയെയും വർജ്ജിക്കണം. എന്തുകൊണ്ടെന്നാൽ ഈ രോഗിയാൽ ഭക്ഷിക്കപ്പെട്ട അന്നം ജഠരാഗ്നിയാൽ ശരീരത്തിങ്കൽതന്നെ പചിക്കപ്പെട്ടിട്ടു മിക്കവാറും മലമൂത്രങ്ങളായിത്തീരുന്നതാകയാൽ യാതൊരു ധാതുപുഷ്ടിക്കായിക്കൊണ്ടു മതിയാകുന്നില്ല. അതിനാൽ ഈ രോഗി ജീവിക്കുന്നതു മലത്തിന്റെ ബലംകൊണ്ടാകുന്നു. അണ്ഡകോശത്തിലും ഉദരത്തിലും നീരുള്ള രോഗിയെയും വർജ്ജിക്കണം. അണ്ഡകോശത്തിൽ ഉണ്ടാകുന്ന നീരിന്റെ ശമനൌഷധം വിരേചനമാകുന്നു. എങ്കിലും ക്ഷയത്തിങ്കൽ വിരുദ്ധമായിരിക്കുന്ന ഇതുതന്നെ കാരണം. ജ്വരത്തിന്റെ അഭാവവും ബലവും ഔഷധത്തിന്റെ ബലത്തെ സഹിപ്പാൻ ശക്തിയും ഇന്ദ്രിയനിഗ്രഹവും അഗ്നിദീപ്തിയും അകൃശത്വവും ഉള്ള രോഗിയെ ചികിത്സിക്കേണ്ടതാകുന്നു. കണ്ണുകൾക്കു വെളുപ്പും അന്നത്തിങ്കൽ വെറുപ്പും ഊർദ്ധ്വശ്വാസം ഹേതുവായിട്ടു പീഡയും അതികഷ്ടമായ മൂത്രപ്പോക്കും ഉള്ള രോഗി മരിക്കും. അതിമൈഥുനം മുതലായവ ഹേതു

വായിട്ട ധാതുക്കൾക്കു ശോഷം ഭവിക്കയും അതു ഹേതുവായിട്ട രാജയക്ഷ്മാവുണ്ടാകയും ചെയ്യുന്നു എന്നാണു പറഞ്ഞതു. എന്നാൽ ശോഷത്തിന്റെ കാരണങ്ങളും ലക്ഷണങ്ങളും വേറെയും ഉള്ളതുകൊണ്ടു അതുകളെയും താഴെപ്പറയുന്നു.

൧൫. വ്യവായശോകവാൎദ്ധക്യവ്യായാമാദ്ധ്വപ്രശോഷിതാൻ
ഗ്രണോരക്ഷത സംജ്ഞൌ ച ശോഷിണൌലക്ഷണൈഃശ്രുണു.

വ്യവായശോഷി, ശോകശോഷി, വാൎദ്ധക്യശോഷി വ്യായാമശോഷി അദ്ധ്വപ്രശോഷി വ്രണശോഷി ഉരഃക്ഷതശോഷി ഇങ്ങനെ ശോഷികൾ പലവിധമാകുന്നു എന്നറിഞ്ഞുകൊള്ളണം.

വ്യവായശോഷിലക്ഷണം.

൧൬. വ്യവായശോഷീശുക്ലസ്യ ക്ഷയലിംഗൈരുപദ്രുതഃ
പാണ്ഡുദേഹോയഥാപൂൎവ്വം ക്ഷീയന്തേചാസ്യധാതവഃ.

അതിമൈഥുനം ഹേതുവായിട്ട ശോഷിക്കുന്നവനാകുന്നു വ്യവായശോഷി അവന്റെ ലക്ഷണങ്ങൾ ശുക്ലക്ഷയ ഹേതുവായിട്ട ലിംഗത്തിനും വൃഷണത്തിനും വേദനയുണ്ടാക മൈഥുനത്തിങ്കൽ ശക്തിയില്ലാതിരിക്ക മൈഥുനവേളയിൽ വളരെനേരം ചെന്നതിന്റെ ശേഷം ഇന്ദ്രിയസ്ഖലനമുണ്ടാക ശുക്ലം മാത്രമൊ രക്തമൊ സ്രവിക്ക ദേഹം വെളുക്ക ഇവയാകുന്നു ഇവന്റെ ധാതുക്കൾ മേൽപ്പെട്ടു മേൽപ്പെട്ടു ക്ഷയിക്കയും ചെയ്യുന്നു.

ശോകശോഷിലക്ഷണം.

൧൭. പ്രധ്യാനശീലഃസ്രസ്താംഗഃ ശോകശോഷ്യപിതാദൃശഃ

ദുഃഖം ഹേതുവായിട്ട ശോഷിക്കുന്നവനാകുന്നു ശോകശോഷി അവന്റെ ലക്ഷണങ്ങൾ കൈകാലുകൾ സന്ധിസ്ഥാനങ്ങളിൽനിന്നു വേർപെട്ടുപോകുന്നതാകുന്നു. വ്യവായശോഷിയുടെ ലക്ഷണങ്ങൾ മിക്കവാറും ശുക്ലക്ഷയമൊഴിച്ചുണ്ടായിരിക്കും.

വാൎദ്ധക്യശോഷിലക്ഷണം.

ജരാശോഷീകൃശോമന്ദവീൎയ്യബുദ്ധിബലേന്ദ്രിയഃ.

൧൮. കമ്പനോരുചിമാൻഭിന്നകാംസ്യപാത്രഹതസ്വരഃ
ഷ്ഠീവതിശ്ലേഷ്മണാഹീനം ഗൌരവാരതിപീഡിതഃ.

൧൯. സംപ്രസ്രുതാസ്യനാസാക്ഷിഃ ശുഷ്കരുക്ഷമലച്ഛവിഃ

വാൎദ്ധക്യം ഹേതുവായിട്ട ശോഷിക്കുന്നവനാകുന്നു ജരാശോഷി. അവന്റെ ലക്ഷണങ്ങൾ ദേഹം ചടയ്ക്കുക വീൎയ്യത്തിനും ബുദ്ധിക്കും ബലത്തിനും ഇന്ദ്രിയങ്ങൾക്കും മന്ദതവിറയ്ക്കുക വിറയ്ക്കുക അരുചിയുണ്ടാക ഉടഞ്ഞ ഓട്ടുപാത്രത്തിൽ വടി മുതലായവകൊണ്ടു അടിക്കുമ്പോൾ ഉണ്ടാകുന്ന ശബ്ദംപോലെയുള്ള ശബ്ദത്തോടുകൂടിയിരിക്കുക കഫത്തെ കളവാനായി എത്ര പ്രയത്നപ്പെട്ടു തുപ്പിയാലും കഫം പുറപ്പെടാതിരിക്കുക ശരീരത്തിനു കനവും അസ്വാസ്ഥ്യവും ഉണ്ടാക വായിൽനിന്നും മൂക്കിൽനിന്നും കണ്ണിൽനിന്നും എല്ലായ്പ്പോഴും നീരൊഴുക മലം വരണ്ടിട്ടും തേജസ്സു രൂക്ഷമായിട്ടും ഇരിക്കുക ഇവയാകുന്നു.

അദ്ധ്വപ്രശോഷിലക്ഷണം.

അദ്ധ്വപ്രശോഷീസ്രസ്താംഗസ്സംസ്പൃഷ്ടപരുഷച്ഛവിഃ.

൨൦. പ്രസുപ്തഗാത്രാവയവശ്ശുഷ്കക്ലോമഗളാനനഃ

അധികം വഴിനടക്കുക ഹേതുവായിട്ടു ക്ഷീണിച്ചവനാകുന്നു അദ്ധ്വപ്രശോഷി അവന്റെ ശരീരം പതിക്കുന്നു പിന്നെ അവൻ വറുക്കപ്പെട്ട പദാൎത്ഥത്തിന്റെ എന്നപോലെ പരുഷമായിരിക്കുന്ന കാന്തിയോടുകൂടിയവനായിട്ടും ശരീരത്തിങ്കലെ അവയവങ്ങളിലെ സ്പർശിച്ചാലറിയാൻ കഴിയാത്തവനായിട്ടും ഉണങ്ങിയ മൂത്രാശയത്തോടും ഉണങ്ങിയ കണ്ഠത്തോടും ഉണങ്ങിയ മുഖത്തോടുകൂടിയവനായിട്ടു ഇരിക്കുന്നു.

വ്യായാമശോഷിലക്ഷണം.

വ്യായാമശോഷീഭൂയിഷ്ഠമേഭിരേവസമന്വിതഃ.

൨൧. ലിംഗൈരുരഃക്ഷതകൃതൈസ്സംയുക്തശ്ചക്ഷതംവിനാ

വ്യായാമം ഹേതുവായിട്ട് ശോഷിക്കുന്നവനാകുന്നു വ്യായാമശോഷി. അവൻ ജരാശോഷിയുടെ ലക്ഷണങ്ങളും ഉള്ളവനായിരിക്കും. അധികമായി ക്ഷീണം മുതലായ ഉപദ്രവങ്ങളും ക്ഷതമൊഴിച്ച് ഉരക്ഷതരോഗിയുടെ ലക്ഷണങ്ങളുമുണ്ടാകും. ചുമടുചുമക്കുക പഠിക്കയോ പാട്ടുപാടുകയോ ചെയ്ക, വേഗം നടക്കുക, ഇത്യാദി കർമ്മങ്ങൾ ഹേതുവായിട്ടുണ്ടാകുന്ന ശോഷരോഗങ്ങൾക്കുകൂടിയും അല്പാല്പശോഷിയുടെ ലക്ഷണങ്ങൾ ഉണ്ടാകുമെന്നു അറിഞ്ഞുകൊള്ളണം.

വ്രണശോഷലക്ഷണം.

രക്തക്ഷയാദ്വേദനാഭി സ്തഥൈവാഹാരയന്ത്രണാൽ.
൧൧. വ്രണിതസ്യഭവേച്ഛോഷ സ്സചാസാദ്ധ്യതമോമതഃ

രക്തക്ഷയം ഹേതുവായിട്ട് വ്രണത്തിന്റെ വേദനഹേതുവായിട്ടും ഭക്ഷണം കഴിയ്ക്കായ്ക ഹേതുവായിട്ടും വ്രണമുള്ളവനു ശോഷമുണ്ടാകുന്നു. അതു അസാദ്ധ്യമായിട്ടുള്ളതുമാകുന്നു.

ഉരുക്ഷതത്തിന്റെ നിദാനവും ലക്ഷണവും.

ധനുഷായസ്യതോത്യർത്ഥം ഭാരമുദ്വഹതോഗുരും.
൧൨. യുദ്ധ്യമാനസ്യബലിഭിഃ പതതോവിഷമോച്ചതഃ
വൃഷംഹയംവാധാവന്തം ദമ്യംവാന്യംനിഗൃഹ്ണതഃ.
൧൩. ശിലാകാഷ്ഠാശ്മനിർഘാതാൻ ക്ഷിപതോനിഘ്നതഃപരാൻ
അധീയാനസ്യവാത്യുച്ചൈർദ്ദൂരംവാവ്രജതോദ്രുതം.
൧൪. മഹാനദീംവാതരതോ ഹയൈർവ്വാസഹധാവതഃ
സഹസോൽപതതോദൂരം തൂർണ്ണംവാതിപ്രനൃത്യതഃ.
൧൫. തഥാന്യൈഃകർമ്മഭിഃക്രൂരൈർ ഭൃശമഭ്യാഹതസ്യവാ
വിക്ഷതേവക്ഷസിവ്യാധിർ ബലവാൻസമുദീര്യതേ.
൧൬. സ്ത്രീഷുചാതിപ്രസക്തസ്യ രൂക്ഷാല്പപ്രമിതാശിനഃ
ഉരോവിരുജ്യതേത്യർത്ഥം ഭിദ്യതേഥവിഭജ്യതേ.
൧൭. പ്രപീഡ്യതേതതഃപാർശ്വേ ശുഷ്യത്യംഗംപ്രവേപതേ
ക്രമാദ്വീര്യംബലംവർണ്ണോ രുചിരഗ്നിശ്ചഹീയതേ.
൧൮. ജ്വരോവ്യഥാമനോദൈന്യം വിൾഭേദോഗ്നിവധാദപി
ദുഷ്ടഃശ്യാമസ്സുദുർഗ്ഗന്ധഃ പീതോവിഗ്രഥിതോബഹുഃ.
൨൦. കാസമാനസ്യചാഭീക്ഷ്ണം കഫസ്സാസൃക്പ്രവർത്തതേ
സക്ഷതീക്ഷീയതേത്യർത്ഥം തഥാശുക്രൌജസോഃക്ഷയാൽ.

വില്ലിന്റെ ഞാണ ഏറ്റവും ബലമായി വലിച്ചുപൂട്ടുക, വലിയ ഭാരത്തെ എടുക്ക, ബലവാന്മാരോടു യുദ്ധംചെയ്ക, ഉയരത്തിൽനിന്നു വീഴുക, കാള, കുതിര, ആന, ഒട്ടകം, ആദിയായവ ഓടുന്നസമയം ബലമായി പിടിച്ചുനിർത്തുക, വലിയ കല്ല്, വിറക, ഉണ്ടക്കല്ല്, വില്ല് ഇവയെ എടുക്കുക, ശത്രുക്കളെ വധിക്കുക, ഉറച്ചു പാട്ടുകളോ പഠിക്കയോ ചെയ്ക, ദൂരത്തിൽ പെട്ടെന്നുവേഗം നടന്നെത്തുക, കൈകൾകൊണ്ടു വലിയ നദികളെ നീന്തിക്കടക്കുകയോ കുതിരകളോടുകൂടി വളരെ ദൂരം ഓടുക, നൃത്തംചെയ്ക, മല്ലയുദ്ധം മുതലായ മറ്റുപല ക്രൂരകർമ്മങ്ങളെ ചെയ്ക ഈ കർമ്മങ്ങളിൽ ഏതെങ്കിലും ചെയ്യുന്നവനു ഉരഃക്ഷതം (ഉരസ്സിന്റെ ഉള്ളിൽ മുറിവു) ഉണ്ടാകുന്നു. അതു ഹേതുവായിട്ടു വാതം ബലവാനായിട്ടു, കോപിക്കുന്നു. സ്ത്രീകളിൽ അതിസക്തനായിട്ടു രമിക്കയും രൂക്ഷമായിരിക്കുന്ന പദാർത്ഥത്തെ അല്പമായി ഭക്ഷിക്കയും ചെയ്യുന്നവനും ഉരഃക്ഷതമുണ്ടാകുന്നു. ഉരക്ഷതമുള്ളവന്റെ ഉരസ്സു പിളർന്നുപോകുന്നുവോ എന്നും നുറുങ്ങുന്നുവോ എന്നും തോന്നുമാറു വേദനയുണ്ടാകുന്നു. പാർശ്വഭാഗങ്ങളിലും വേദനയുണ്ടാകുന്നു. ശരീരം ശോഷിക്കയും വിറയ്ക്കയും ചെയ്യുന്നു. അവന്റെ വീര്യവും ബലവും വർണ്ണവും രുചിയും അഗ്നിയും ക്രമേണ കുറഞ്ഞുപോകുന്നു. പനിയും ദുഃഖവും മനസ്സിനു ദീനതയും

ഉണ്ടാകുന്നു. അഗ്നിമാന്ദ്യം ഹേതുവായിട്ടു മലം അയഞ്ഞു പോകുന്നു. ഉരഃക്ഷതമുള്ളവൻ ക്രൂടക്രൂടെ ചുമച്ചുതുപ്പുന്ന കഫം ദുഷിച്ചിട്ടും കരുവാളിച്ചിട്ടും ഏറ്റവും ദുർഗ്ഗന്ധത്തോടുകൂടിയും മഞ്ഞളിച്ചിട്ടും കട്ടയായിട്ടും ബുദ്ബുദമായിട്ടും രക്തത്തോടുകൂടിയുമായിരിക്കും ആ രോഗി ഉരഃക്ഷതം ഹേതുവായിട്ടും ശുക്ലത്തിന്റെയും ഓജസ്സിന്റെയും ക്ഷയം ഹേതുവായിട്ടും ക്ഷയിക്കുന്നു

പൂർവ്വരൂപം.

൩൧. അവ്യക്തലക്ഷണം തസ്യ പൂർവ്വരൂപമിതിസ്മൃതം

അസ്പഷ്ടമായ ലക്ഷണമാകുന്നു ഉരഃക്ഷതത്തിന്റെ പൂർവ്വരൂപം.

ക്ഷതക്ഷീണങ്ങളുടെ അസാധാരണലക്ഷണം.

ഉരോരുക്ശോണിതഛർദ്ദിഃകാസോവൈശേഷികഃക്ഷതേ.

൩൨. ക്ഷീണേസരക്തമൂത്രത്വം പാർശ്വപൃഷ്ഠകടീഗ്രഹഃ

ഉരഃക്ഷതത്തിനു ഉരസ്സിനു വേദനയും രക്തം ഛർദ്ദിയും വിശേഷിച്ചും ഉണ്ടാകുന്നു. കഫയുക്തമായ കാസവും ഉണ്ടാകും ക്ഷീണത്തിനു രക്തത്തോടുകൂടി മൂത്രം പോകുവും പാർശ്വഭാഗങ്ങളിലും പുറത്തും അരക്കെട്ടിലും പിടിത്തവും ഉണ്ടാകും.

സാദ്ധ്യാസാദ്ധ്യലക്ഷണം.

അല്പലിംഗസ്യദീപ്താഗ്നേ സ്സാദ്ധ്യോബലവതോനവഃ.

൩൩. പരിസംവത്സരോയാപ്യ സ്സർവ്വലിംഗന്തുവർജ്ജയേൽ.

ജഠരാഗ്നിക്കു ദീപ്തിയും ദേഹബലവും ഉള്ളവനു അല്പലക്ഷണങ്ങളോടുകൂടി ഉണ്ടായതും ഒരു വത്സരം കഴിയാത്തതുമായ രോഗം സാദ്ധ്യം ഒരു വത്സരം കഴിഞ്ഞ രോഗം പഥ്യാഭ്യാസംകൊണ്ടും ഔഷധപ്രയോഗംകൊണ്ടും അധിക ഉപദ്രവമില്ലാതെ നിറുത്താമെന്നല്ലാതെ ശമിപ്പിപ്പാൻ കഴിയുന്നതല്ല. എല്ലാ ലക്ഷണങ്ങളോടുകൂടിയ രോഗം അസാദ്ധ്യവുമാകുന്നു.

ഇതി കേശവദേശികകൃതൌ സാരചന്ദ്രികാഖ്യായാം

മാധവനിദാനവ്യാഖ്യായാം രാജയക്ഷ്മക്ഷതക്ഷീണനിദാനം

സമാപ്തം.

കാസനിദാനം.

൧. ധൂമോപഘാതാദ്രജസസ്തഥൈവ
വ്യായാമരൂക്ഷാന്നനിഷേവണാച്ച
വിമാർഗ്ഗഗത്വാദപിഭോജനസ്യ
വേഗാവരോധാൽക്ഷവഥോസ്തഥൈവ.

൨. പ്രാണോഹ്യുദാനാനുഗതഃപ്രദുഷ്ടഃ
സംഭിന്നകാംസ്യസ്വനതുല്യഘോഷഃ
നിരേതിവക്ത്രാൽസഹസാസദോഷോ
മനീഷിഭിഃകാസഇതിപ്രദിഷ്ടഃ.

൩. പഞ്ചകാസാഃസ്മൃതാവാത പിത്തശ്ലേഷ്മക്ഷതക്ഷയൈഃ
ക്ഷയായോപേക്ഷിതാസ്സർവ്വേ ബലിനശ്ചോത്തരോത്തരം.

പുകയൊ, പൊടിയൊ, വായിൽക്കൂടിയും മൂക്കിൽക്കൂടിയും പ്രവേശിക്കഹേതുവായിട്ടും അതിവ്യായാമം ഹേതുവായിട്ടും രൂക്ഷമായിരിക്കുന്ന അന്നത്തെ ഭക്ഷിക്കഹേതുവായിട്ടും അതിവേഗത്തിൽ ഭക്ഷിക്കപ്പെട്ട അന്നം മാർഗ്ഗം തെറ്റിച്ചെല്ലുക ഹേതുവായിട്ടും മലമൂത്രങ്ങളു

ടെയും തൃമ്മലിന്റെയും വേഗത്തെ തടുക്ക ഹേതുവായിട്ടും പ്രാണവായു ഏററവും ദുഷിച്ചു ഉദാന വായുവിന്റെ സഹായത്തോടും പിത്തകഫങ്ങളോടും കൂടി വായിൽക്കൂടി ഉടഞ്ഞ ഓട്ടുപാത്രത്തിന്റെ ഒച്ചപോലെ ഇരിക്കുന്ന ഒച്ചയോടുകൂടി പുറപ്പെടുന്നു. അതിനെ വിദ്വാന്മാർ കാസ (ചുമ) മെന്നു പറയുന്നു. ഇങ്ങിനെയുള്ള കാസം വാതംകൊണ്ടും പിത്തംകൊണ്ടും കഫംകൊണ്ടും ക്ഷതംകൊണ്ടും ക്ഷയംകൊണ്ടും ഉണ്ടാകുന്നതാകയാൽ അഞ്ചുവിധമാകുന്നു. എല്ലാ കാസങ്ങളും ചികിത്സിക്കാതെ ഇരുന്നാൽ ക്ഷയത്തിന്നു കാരണങ്ങളായിത്തീരുകയും ചെയ്യും. മെല്പറഞ്ഞ അഞ്ചുവിധമായ കാസങ്ങളിൽവെച്ചു വാതകാസത്തിനെക്കാൾ പിത്തകാസത്തിന്നു ബലം കൂടും. പിത്തകാസത്തിനെക്കാൾ കഫകാസത്തിന്നു ബലംകൂടും. അതിനെക്കാളും ക്ഷതകാസത്തിന്നും ക്ഷതകാസത്തെക്കാൾ ക്ഷയകാസത്തിന്നും ബലംകൂടും

൨. പൂർവ്വരൂപംഭവത്യേഷാം ശൂകപൂർണ്ണഗളാസ്യതാ
കണ്ഠേകണ്ഡൂശ്ചഭോജ്യാനാ മവരോധശ്ചജായതേ.

ചുമയുടെ പൂർവ്വരൂപം തൊണ്ടയിലും വായിലും നെല്ലിന്റെ ഓകകൾ നിറഞ്ഞിരിക്കുന്നതുപോലെ തോന്നുകയും തൊണ്ടയിൽ ചൊറിച്ചലും ആഹാരത്തിന്നു തടവും ആകുന്നു.

വാതകാസലക്ഷണം.

൩. ഹൃച്ഛംഖമൂർദ്ധോദരപാർശ്വശൂലീ
ക്ഷാമാനനഃക്ഷീണബലസ്വരൌജാഃ
പ്രസക്തവേഗസ്തുസമീരണേന
ഭിന്നസ്വരഃകാസതിശുഷ്കമേവ.

വാതകാസത്തിന്നു ഹൃദയത്തിങ്കലും ശംഖത്തിങ്കലും ശിരസ്സിലും ഉദരത്തിങ്കലും പാർശ്വങ്ങളിലും വേദനയുണ്ടാകും. മുഖം ശോഷിക്കും. ബലവും സ്വരവും ഓജസ്സും ക്ഷയിക്കും. ചുമ വല്യതായ വേഗത്തോടും വേദനയോടുംകൂടിയിരിക്കും. ഒച്ചയടപ്പും വരണ്ടകഫത്തെ വളരെ പണിപ്പെട്ടുതുപ്പും.

പിത്തകാസലക്ഷണം.

൪. ഉരോവിദാഹജ്വരവക്ത്രശോഷൈ-
രഭ്യർദ്ദിതസ്തിക്തമുഖസ്തൃഷാർത്തഃ
പിത്തേനപീതാനിവമേൽകടൂനി
കാസേനപാണ്ഡുഃപരിദഹ്യമാനഃ.

പിത്തകാസത്തിങ്കൽ ഉരസ്സിന്നു ചൂടും പനിയും വാ വറുപ്പും വായിൽ കയ്പുരസവും തണ്ണീർദ്ദാഹവും ഛർദ്ദിക്കും ഉണ്ടാകും ഛർദ്ദിക്കുമ്പോൾ മഞ്ഞളിച്ചിട്ടും എരിവുരസത്തോടുകൂടിയുമിരിക്കും. ശരീരത്തിന്നു വെളുപ്പുമുണ്ടാകും

കഫകാസലക്ഷണം.

൫. പ്രലിപ്യമാനേനമുഖേനസീദൻ
ശിരോരുജാർത്തഃകഫപൂർണ്ണദേഹഃ
അഭക്തരുഗ്ഗൌരവകണ്ഡുയുക്തഃ
കാസേൽഭൃശംസാന്ദ്രകഫഃകഫേന.

കഫകാസത്തിന്നു വായിൽ കഫംതേച്ചതുപോലെ തോന്നും. ശരീരത്തിന്നു വെളുപ്പും ഉത്സാഹമില്ലായ്മയും തലവേദനയുമുണ്ടാകും. ശരീരം കഫംകൊണ്ടു പൂർണ്ണമായിരിക്കും. അരുചിയും ദേഹത്തിന്നു കനവും ചൊറിച്ചലുമുണ്ടാകും ചുമച്ചുതുപ്പുന്ന കഫം ഏററവും കൊഴുത്തിരിക്കും.

ക്ഷതകാസലക്ഷണം.

൬. അതിവ്യവായഭാരാദ്ധ്വ യുദ്ധാശ്വഗജനിഗ്രഹൈഃ
രൂക്ഷസ്യോരക്ഷതംവായുർ ഗൃഹീത്വാകാസമാവഹേൽ.

൧൯. സപൂർവ്വംകാസതേശ്ശ്രൂഷ്ഠം തഃഷ്ഠീവേത്സശോണിതം
കണ്ഠേനാരുജതാത്യർത്ഥം വിരുഗ്ണേനേവചോരസാ.
൨൦. സൂചീഭിരിവതീക്ഷ്ണാഭി സ്തുദ്യമാനേനശൂലിനാ
ദുഃഖസ്പർശേനശൂലേന ഭേദപീഡാഭിതാപിനാ.
൨൧. പർവ്വഭേദജ്വരശ്വാസ തൃഷ്ണാവൈസ്വര്യപീഡിതഃ
പാരാവതഇവാകൂജൻ കാസവേഗാൽക്ഷതോത്ഭവാൽ.

അതിമൈഥുനം ഹേതുവായിട്ടും വലുതായ ചുമടു ചുമക്കുക ഹേതുവായിട്ടും അധികം വഴിനടക്കുക ഹേതുവായിട്ടും യുദ്ധംചെയ്യുക ഹേതുവായിട്ടും കുതിര ആന മുതലായവ ഓട്ടുന്നസമയം പിടിച്ചുനിർത്തുക ഹേതുവായിട്ടും ഉരസ്സിന്റെ ഉള്ളിൽ മുറിവുണ്ടാകുമ്പോൾ വാതം ബലവാനായി കോപിച്ചിട്ട് കാസത്തെ ഉണ്ടാക്കും. ഇതു ക്ഷതകാസം. ക്ഷതകാസമുള്ളവൻ ചുമച്ചുതുപ്പുന്ന കഫം ആദ്യമിട്ടും രക്തത്തോടുകൂടിയും ഇരിക്കും. അവന്നു കണ്ഠത്തിങ്കൽ വലിയ വേദനയും മാറിടം പിളരുന്നോ എന്നും തീക്ഷ്ണങ്ങളായിരിക്കുന്ന സൂചികൾ കൊണ്ടു മാറത്തു കുത്തുന്നുവോ എന്നും തോന്നുമാറു വേദനയും സ്പർശിക്കുമ്പോൾ ദുസ്സഹമായ വേദനയും സന്ധികൾ പിളരുകയും പനിയും ശ്വാസവും തണ്ണീർദാഹവും ഒച്ചയടപ്പും മാടപ്രാവിന്റെ ശബ്ദം പോലെയുള്ള ശബ്ദവും ഉണ്ടാകും.

ക്ഷയകാസലക്ഷണം.

൨൨. വിഷമാസാത്മ്യഭോജ്യാതി വ്യവായാദ്വേഗനിഗ്രഹാൽ
ഘൃണിനാംശോചതാംനൃണാം വ്യാപന്നേഗ്നൗത്രയോമലാഃ.
൨൩. കുപിതാഃക്ഷയജംകാസം കുർയ്യുർദ്ദേഹക്ഷയപ്രദം
൨൪. സഗാത്രശൂലജ്വരദാഹമോഹാൻ
പ്രാണക്ഷയഞ്ചോപലഭേതകാസീ
ശുഷ്യന്നഭിനിഷ്ഠീവതിദുർബ്ബലസ്തു
പ്രക്ഷീണമാംസോരുധിരംസപൂയം.
൨൫. തംസർവ്വലിംഗംഭൃശദുശ്ചികിത്സ്യം
ചികിത്സിതജ്ഞാഃക്ഷയജംവദന്തി.

ദയയോ ശോകമോ ഉള്ള പുരുഷൻ അധികമായി ഭക്ഷിക്കയോ ഒട്ടും ഭക്ഷിക്കാതിരിക്കയോ ശീലിക്കപ്പെടാത്ത പദാർത്ഥത്തെ ഭക്ഷിക്കയോ അതിമൈഥുനം ചെയ്കയോ മലമൂത്രാദിവേഗങ്ങളെ തടുക്കയോ ചെയ്യുമ്പോൾ അവന്റെ ജഠരാഗ്നിക്കു മന്ദത ഭവിക്കും. അപ്പോൾ അവന്നു വാതാദിദോഷങ്ങൾ കോപിച്ചു ദേഹക്ഷയകരമായ ക്ഷയകാസത്തെ ഉണ്ടാക്കും. ക്ഷയകാസമുള്ളവന്നു ശരീരവേദനയും പനിയും ദാഹവും മോഹവും പ്രാണക്ഷയവും ശോഷവും ദുർബ്ബലതയും മാംസത്തിന്നു ക്ഷയവും ഭവിക്കും. അവൻ ചുമച്ചുതുപ്പുന്നതു രക്തവും ചലവുമായിരിക്കും. ലക്ഷണങ്ങൾ പൂർണ്ണതയുണ്ടെങ്കിൽ ക്ഷയകാസം ദുശ്ചികിത്സ്യമാണെന്നു വൈദ്യന്മാർ പറയുന്നു.

സാദ്ധ്യാസാദ്ധ്യലക്ഷണം.

൨൬. ഇത്യേഷഃക്ഷയജഃകാസഃ ക്ഷീണാനാംദേഹനാശനഃ
സാദ്ധ്യോബലവതാംവാസ്യാ ദ്യാപ്യസ്ത്വേവംക്ഷതോത്ഥിതഃ.
൨൭. നവൗതൗകദാചിത്സിദ്ധ്യേതാ മപിപാദഗുണാന്വിതൗ
സ്ഥവിരാണാംജരാകാസഃ സർവ്വോയാപ്യഃപ്രകീർത്തിതഃ.
൨൮. ത്രീൻപൂർവ്വാൻസാധയേത്സാദ്ധ്യാൻ പത്ഥ്യൈര്യാപ്യാംസ്തുയാപയേൽ

ഇങ്ങനെയുള്ള ക്ഷയകാസം ക്ഷീണന്മാർക്കു ദേഹനാശകരമാകുന്നു. ബലവാന്മാർക്കു സാദ്ധ്യമായിട്ടും യാപ്യമായിട്ടുമിരിക്കും. ക്ഷതകാസവും അപ്രകാരം തന്നെ. അവരണ്ടും ബലമുള്ളവർക്കു തുടങ്ങുമ്പോൾ തന്നെ ചികിത്സിച്ചാൽ സാദ്ധ്യങ്ങളായിവരികയുമാം; അവിടെ വൈദ്യൻ

ടങ്ങളായുള്ള പാദസന്ധുക്കളും ഉണ്ടായിരിക്കണം. വൃദ്ധന്മാർക്ക് എല്ലാകാസങ്ങളും ധാതുക്ഷയം ഹേതുവായിട്ടുണ്ടാകുന്നവയാകയാൽ യാപ്യങ്ങളാകുന്നു. വാതപിത്തകഫങ്ങളിൽ മൂന്നദോഷം കോപിച്ചു ഉണ്ടാകുന്ന കാസങ്ങൾ ബലമുള്ളവ പത്ഥ്യാഭ്യാസംകൊണ്ടു യാപ്യങ്ങളായിരിക്കും.

ഇതി കേശവദേശികകൃതൌ സാരചന്ദ്രികാഖ്യാനേ
മാധവനിദാനവ്യാഖ്യാനേ കാസനിദാനം സമാപ്തം.

ഹിക്കാശ്വാസനിദാനം.

---

൧. വിദാഹിഗുരുവിഷ്ടംഭി രൂക്ഷാഭിഷ്യന്ദിഭോജനൈഃ
ശീതപാനാശനസ്ഥാന രജോധൂമാതപാനിലൈഃ
൨. വ്യായാമകർമ്മഭാരാദ്ധ്വ വേഗാഘാതാപതൎപ്പണൈഃ
ഹിക്കാശ്വാസശ്ച കാസശ്ച നൃണാംസമുപജായതേ.

ഉൾപ്പുഴുക്കളുണ്ടാക്കുന്നവയായും ഗുരുത്വമുള്ളവയായുംമലബന്ധത്തെ ഉണ്ടാക്കുന്നവയായും രൂക്ഷങ്ങളായും കഫവൃദ്ധികരങ്ങളായും ഇരിക്കുന്ന പദാൎത്ഥങ്ങളെ ഭക്ഷിക്ക ഹേതുവായിട്ടും അതിശീതങ്ങളായിരിക്കുന്ന ജലം മുതലായവയെക്കൊണ്ടു പാനാശനസ്നാനാദികളെ ചെയ്ക ഹേതുവായിട്ടും പൊടിയേൾക്ക പുകയേൾക്ക വെയിൽകൊള്ളുക കാറ്റേൾക്ക ഇവ ഹേതുവായിട്ടും അതിവ്യായാമം ഹേതുവായിട്ടും വലിയ ഭാരത്തെ വഹിക്ക ഹേതുവായിട്ടും അധികമായി വഴി നടക്കുക ഹേതുവായിട്ടും മലമൂത്രാദി വേഗങ്ങളെ തടുക്ക ഹേതുവായിട്ടും ഉപവാസം ഹേതുവായിട്ടും ഇക്കിളും ശ്വാസവും കാസവും ഉണ്ടാകുന്നു.

ഇക്കിളിന്റെ സ്വരൂപവും നിരുക്തിയും.

൩. മുഹുൎമ്മുഹുൎവ്വായുരുദേതിസസ്വനോ
യകൃൽപ്ലിഹാന്ത്രാണിമുഖാദിവാക്ഷിപൻ
സഘോഷവാനാശുഹിനസ്ത്യസൂൻയത-
സ്തതസ്തുഹിക്കേത്യഭിധീയതേബുധൈഃ.

മേൽപറഞ്ഞ കാരണങ്ങളെക്കൊണ്ടു പ്രാണവായു കോപിച്ചു ഉദാനവായുവിനോടുകൂടി യകൃത്തു പ്ലീഹ അന്ത്രം ഇവയെ മുഖത്തിലേക്കു ഉയൎത്തിക്കൊണ്ടു വരുന്നേരം എന്നതോന്നാറു പീഡയെ ചെയ്യുന്നവനായിട്ടു പിന്നെയും പിന്നെയും മേൽപോട്ടു ഗമിക്കുന്നു. അപ്പോൾ ശബ്ദവുമുണ്ടാകുന്നു. അതാകുന്നു ഹിക്ക. പൊട്ടുന്നവെ അസുക്കളെ ഹനിക്കഹേതുവായിട്ടു വിദ്വാന്മാർ അതിനെ ഹിക്ക (ഇക്കിൾ) യെന്നു പറയുന്നു.

൪. അന്നജാംയമലാംക്ഷുദ്രാം ഗംഭീരാംമഹതീംതഥാ
വായുഃകഫേനാനുഗതഃപഞ്ചഹിക്കാഃകരോതിഹി

വായു കഫത്തോടുകൂടി അന്നജ, യമള, ക്ഷുദ്ര, ഗംഭീര, മഹതി ഇങ്ങിനെ അഞ്ചു ഇക്കിളിനെ ഉണ്ടാക്കുന്നു.

ഇക്കിളിന്റെ പൂൎവ്വരൂപങ്ങൾ.

൫. കണ്ഠോരസോൎഗ്ഗുരുത്വംച വദനസ്യകഷായതാ
ഹിക്കാനാംപൂൎവ്വരൂപാണി കുക്ഷേരാടോപഏവച.

ഇക്കിളിന്റെ പൂൎവ്വരൂപങ്ങൾ കഴുത്തും നെഞ്ചും കനക്കുക. വായിൽ ചവൎപ്പുരസമുണ്ടാക. വയറ്റിൽ ദഹനക്കുറവുകൊണ്ടു പൊട്ടപൊട്ട എന്ന ശബ്ദമുണ്ടാക ഇവയാകുന്നു.

അന്നജാ ലക്ഷണം.

൬. പാനാന്നൈരതിസംയുക്തൈസ്സഹസാപീഡിതോനിലഃ
ഹിക്കയത്യൂൎദ്ധ്വഗോഭൂത്വാ താംവിദ്യാദന്നജാംഭിഷക്.

(൩൨) ഹിക്കാശ്വാസനിദാനം

ഭയപ്പാടോടുകൂടി അധികമായി ഉപയോഗിക്കപ്പെട്ട അന്നപാനങ്ങളാൽ പീഡിതനായ വായു മേൽപൊട്ടു ഗമിച്ചിട്ടു ഇക്കിളിനെ ഉണ്ടാക്കുന്നു. അതിനെ വൈദ്യന്മാർ അന്നജയെന്നു പറയുന്നു.

യമളാലക്ഷണം.

൭. ചിരേണയമളൈർവേഗൈര്യാ ഹിക്കാസംപ്രവർത്തതേ
കമ്പയന്തീശിരോഗ്രീവാം യമലാന്താംവിനിർദ്ദിശേൽ.

വളരെ നേരംകൊണ്ടു ഈരണ്ടുകൂടി വരുന്ന ഇക്കിളിനു യമലയെന്നുപേർ. ശിരസ്സിന്നും കഴുത്തിന്നും ഇളക്കവുമുണ്ടാകും.

ക്ഷുദ്രാലക്ഷണം.

൮. പ്രകൃഷ്ടകാലൈർമ്മ്വാവേഗൈ മ്മന്ദൈസ്സമഭിവർത്തതേ
ക്ഷുദ്രികാനാമസാഹിക്കാ ജത്രുമൂലാൽപ്രധാവതി.

മന്ദമായ വേഗത്തോടുകൂടി വളരെ നേരംകൊണ്ടു കണ്ഠസന്ധിയുടെ മൂലത്തിങ്കൽനിന്നു പുറപ്പെടുന്ന ഇക്കിളിനു ക്ഷുദ്ര എന്നുപേർ.

ഗംഭീരാ ലക്ഷണം.

൯. നാഭിപ്രവൃത്താ യാ ഹിക്കാ ഘോരാഗംഭീരനാദിനീ
അനേകോപദ്രവവതീ ഗംഭീരാനാമസാസ്മൃതാ.

ഗംഭീരയെന്ന ഇക്കിൾ നാഭിയിൽനിന്നു പുറപ്പെടുന്നു. അതു ഗംഭീരമായിരിക്കുന്ന മുഴക്കത്തോടും തണ്ണീർദാഹം ജ്വരം മുതലായ ഉപദ്രവങ്ങളോടും കൂടിയിരിക്കും. ഭയങ്കരമായിട്ടുള്ളതുമാകുന്നു.

മഹതീ ലക്ഷണം.

൧൦. മർമ്മാണ്യുൽപീഡയന്തീവ സതതംയാപ്രവർത്തതേ
മഹാഹിക്കേതിസാജ്ഞേയാ സർവ്വഗാത്രവികമ്പിനീ

മൂത്രാശയത്തെയും ഹൃദയത്തെയും ശിരസ്സിനേയും പീഡിപ്പിച്ചു സർവ്വശരീരങ്ങളേയും ഇളക്കി എല്ലായ്പോഴും പുറപ്പെടുന്ന ഇക്കിളിനു മഹാഹിക്കയെന്നുപേര.

൧൧. ആയമ്യതേഹിക്കതോയസ്യദേഹോ
ദൃഷ്ടിശ്ചോർദ്ധ്വംതാമ്യതേയസ്യനിത്യം
ക്ഷീണോന്നദ്വിൾക്ഷൌതിയശ്ചാതിമാത്രം
തൌദ്വൌചാന്ത്യൌവർജ്ജയേദ്ധിക്കമാനൌ

൧൨. അതിസഞ്ചിതദോഷസ്യ ഭക്തച്ഛേദകൃശസ്യച
വ്യാധിഭിഃക്ഷീണദേഹസ്യ വൃദ്ധസ്യാതിവ്യവായിനഃ

൧൩. ആസാംയാസാസമുല്പന്നാ ഹിക്കാഹന്ത്യാശ്വജീവിതം
യമികാചപ്രലാപാർത്തി മോഹതൃഷ്ണാസമന്വിതാ

ദേഹം വളയുക, കണ്ണു മേൽപോട്ടുപോക, ദേഹം തളരുക, ക്ഷീണവും അന്നദ്വേഷവും തുമ്മലും അധികമാകുന്നതുക. ഈ ലക്ഷണങ്ങളോടുകൂടിയ ഗംഭീരയേയും മഹതിയേയും വർജ്ജിക്കണം. ഏറാവും വർദ്ധിച്ചതായ ആമദോഷമുള്ളവന്നും ഭക്തരോധമെന്ന രോഗം പിടിച്ചു വായിട്ടു കൃശനായവന്നും വ്യാധികൾകൊണ്ടു ക്ഷീണമായ ദേഹത്തോടുകൂടിയവന്നും വൃദ്ധന്നും അതിമൈഥുനം ചെയ്യുന്നവന്നും ഉണ്ടാകുന്ന എല്ലാഹിക്കകളും അസാദ്ധ്യങ്ങളാകുന്നു. അസംബദ്ധവചനം വേദന മോഹം തണ്ണീർദ്ദാഹം ഇവയോടുകൂടിയ ക്ഷുദ്രയും അന്നജയും അസാദ്ധ്യങ്ങളാകുന്നു.

സാദ്ധ്യലക്ഷണം.

൧൪. അക്ഷീണശ്ചാപ്യദീനശ്ച സ്ഥിരധാത്വിന്ദ്രിയശ്ചയഃ
തസ്യസാധയിതുംശക്യാ യമികാഹന്ത്യതോന്യഥാ

ബലവും പ്രസന്നമായ മനസ്സും ധാതുക്കൾക്കും ഇന്ദ്രിയങ്ങൾക്കും സ്ഥിരതയും ഉള്ളവനു യമിക സാദ്ധ്യമാകുന്നു. ക്ഷീണവും ദീനതയും ധാതുക്കൾക്കും ഇന്ദ്രിയങ്ങൾക്കും വൈകല്യാഭാവവും ഉള്ളവനു യമിക അസാദ്ധ്യമാകുന്നു.

൧. മഹോദ്ധ്വച്ഛിന്നതമക ക്ഷുദ്രഭേദൈസ്തുപഞ്ചധാ
ഭിദ്യതേസമഹാവ്യാധി ശ്ശ്വാസഏകോവിശേഷതഃ
൨. വാതാധികോഭവേൽക്ഷുദ്ര സ്തമകസ്തുകഫോത്ഭവഃ
കഫവാതാധികശ്ചൈവ സംസൃഷ്ടശ്ഛിന്നസംജ്ഞകഃ
൩. ശ്വാസോമാരുതസംസൃഷ്ടോ മഹാനൂർദ്ധ്വസ്തതോമതഃ

ശ്വാസമാകുന്ന ഒരു മഹാവ്യാധി മഹാൻ, ഊർദ്ധ്വൻ, ഛിന്നൻ, തമകൻ, ക്ഷുദ്രൻ ഇങ്ങിനെ അഞ്ചുവിധമാകുന്നു. അതിൽ ക്ഷുദ്രൻ വാതാധികമായിട്ടുള്ളതാകുന്നു. തമകൻ കഫം ഹേതുവായിട്ടുണ്ടാകുന്നു. ഛിന്നൻ കഫവാതങ്ങളുടെ ആധിക്യത്തോടുകൂടി ഉണ്ടാകുന്നു. മഹാൻ വാതസംസൃഷ്ടമായിട്ടുണ്ടാകുന്നു ഊർദ്ധ്വനും അങ്ങിനെ തന്നെ.

ശ്വാസത്തിന്റെ പൂർവ്വരൂപം.

പ്രാഗ്രൂപംതസ്യഹൃൽപീഡാ ശൂലമാദ്ധ്മാനമേവച
൪. ആനാഹോവക്ത്രവൈരസ്യം ശംഖനിസ്തോദ ഏവച

ശ്വാസത്തിന്റെ പൂർവ്വരൂപം ഹൃദയത്തിങ്കൽ വേദനയും കുത്തിനോവും വയറുവീർപ്പും മലമൂത്രങ്ങളുടെ തടവും അരുചിയും ശംഖങ്ങൾ പിളരുന്നുവോ എന്നു തോന്നുമാറു വേദനയും ആകുന്നു.

ശ്വാസത്തിന്റെ സംപ്രാപ്തി.

യദാസ്രോതാംസിസംരുദ്ധ്യ മാരുതഃകഫപൂർവ്വകഃ
൫. വിഷ്വഗ്വ്രജതിരുദ്ധസ്തദാശ്വാസാൻകരോതിസഃ

വായു കഫപ്രധാനനായിട്ടു പ്രാണജലാന്നങ്ങളെ വഹിക്കുന്ന നാഡികളെ രോധിച്ചിട്ടു കഫത്താൽ തന്നെ തടയപ്പെട്ടിട്ടു വിലങ്ങത്തിൽ സഞ്ചരിച്ചിട്ടു ശ്വാസത്തെ ഉണ്ടാക്കുന്നു.

മഹാശ്വാസലക്ഷണം.

ഉദ്ധൂയമാനവാതോയ ശ്ശബ്ദവദ്ദുഃഖിതോനരഃ
൬. ഉച്ചൈശ്ശ്വസിതിസംരുദ്ധോ മത്തർഷഭഇവാനിശം
പ്രണഷ്ടജ്ഞാനവിജ്ഞാന സ്തഥാവിഭ്രാന്തലോചനഃ
൭. വിവൃതാസ്യാനനോബദ്ധ മൂത്രവർച്ചാവിശീർണ്ണവാക
ദീനഃപ്രശ്വസിതഞ്ചാസ്യ ദൂരാദ്വിജ്ഞായതേഭൃശം.
൮. മഹാശ്വാസോപസൃഷ്ടസ്തു ക്ഷിപ്രമേവവിപദ്യതേ

മഹാശ്വാസമുള്ളവൻ വായു എടുത്തുകടയുന്നുവോ എന്നു തോന്നുമാറു പീഡയുള്ളവനായിട്ടും ദുഃഖിതനായിട്ടും ബന്ധിക്കപ്പെട്ടിട്ടും മദിച്ചുള്ള കാള എന്നപോലെ എല്ലായ്പോഴും വലുതായിരിക്കുന്ന ശബ്ദത്തോടുകൂടിയ ശ്വാസത്തെ വിടും. അവന്റെ ജ്ഞാനവും വിശേഷബുദ്ധിയും നിശ്ശേഷമായി നശിക്കും കണ്ണു ഭ്രമിക്കും കണ്ണും മുഖവും തളരും മലമൂത്രങ്ങൾക്കു തടവുണ്ടാകും വാക്കു പുറപ്പെടുകയില്ല മനസ്സിന്നു തളർച്ചയുണ്ടാകും ശ്വാസത്തിന്റെ ശബ്ദം ദൂരത്തിൽ കേൾക്കപ്പെടും. ഈ ശ്വാസമുള്ളവൻ ക്ഷണം മരിക്കും.

ഊർദ്ധ്വശ്വാസലക്ഷണം.

ഊർദ്ധ്വംശ്വസിതിയോദീർഘം നചപ്രത്യാഹരത്യധഃ
൯. ശ്ലേഷ്മാവൃതമുഖസ്രോതാഃ ക്രുദ്ധഗന്ധവഹാർദ്ദിതഃ
ഊർദ്ധ്വദൃഷ്ടിർവിപശ്യംസ്തു വിഭ്രാന്താക്ഷഇതസ്തതഃ
൧൦. പ്രമുഹ്യൻവേദനാർത്തശ്ച ശുഷ്കാസ്യോരതിപീഡിതഃ
ഊർദ്ധ്വശ്വാസേപ്രകുപിതേ ഹ്യധശ്ശ്വാസോനിരുദ്ധ്യതേ

൧൧. മുഹ്യതസ്താമ്യതശ്ചോർദ്ധ്വം ശ്വാസസ്തസ്യൈവ ഹന്ത്യസൂൻ

ഊർദ്ധ്വശ്വാസമുള്ളവൻ ദീർഘമായ ശ്വാസത്തെ മേല്പോട്ടു വലിക്കും. പിന്നെ ആ ശ്വാസത്തെ കീഴ്പോട്ടു വിടുവാൻ അവന്നു കഴിയാതെ വരും. മുഖത്തിങ്കലും എല്ലാ സ്രോതസ്സുകളിലും കഫം നിറയും. വായുവിനാൽ പീഡിതനായിരിക്കും. കൺമിഴികൾ മേല്പോട്ടാകയും കണ്ണുരുട്ടുകയും ചെയ്കിട്ടു ചുററും ഭ്രമിച്ചു നോക്കും, മോഹിക്കും. വേദനകൊണ്ടു പരവശനാകും. വായ് വറ്റും. അരതിയുമുണ്ടാകും. ദീർഘമായ ശ്വാസത്തെ മേല്പോട്ടു വലിക്കുമെന്നും പിന്നെ ആ ശ്വാസത്തെ കീഴ്പോട്ടു വിടുവാൻ അവന്നു കഴിയാതെ വരുമെന്നും പറഞ്ഞതിന്റെ കാരണം എന്തെന്നാൽ ഊർദ്ധ്വശ്വാസം നിമിത്തം കോപം ഭവിക്കുമ്പോൾ അധോഭാഗത്തിങ്കലെ ശ്വാസമാർഗ്ഗത്തിന്നു തടവുണ്ടാകും. അപ്പോൾ ഏറ്റവും സ്തംഭിക്കും. അതു ഹേതുവായിട്ടു ഊർദ്ധ്വശ്വാസം ഊർദ്ധ്വഭാഗത്തിങ്കലും അധശ്ശ്വാസം അധോഭാഗത്തിങ്കലും നില്ക്കുന്നതാകുന്നു. ഇപ്രകാരം ഊർദ്ധ്വശ്വാസമുള്ളവൻ മോഹിക്കയും തളരുകയും ചെയ്യുന്നതിന്റെ ശേഷം മരിക്കും.

ഛിന്നശ്വാസലക്ഷണം.

യസ്തു ശ്വസിതി വിച്ഛിന്നം സർവ്വപ്രാണേന പീഡിതഃ
൧൨. നവാ ശ്വസിതി ദുഃഖാർത്തോ മർമ്മച്ഛേദരുഗർദ്ദിതഃ
ആനാഹസ്വേദമൂർച്ഛാർത്തോ ദഹ്യമാനേന വസ്തിനാ
൧൩. വിപ്ലുതാക്ഷഃ പരിക്ഷീണഃ ശ്വസൻ രക്തൈകലോചനഃ
വിചേതാഃ പരിശുഷ്കാസ്യോ വിവർണ്ണഃ പ്രലപന്നരഃ.

ഛിന്നമെന്ന ശ്വാസമുള്ളവൻ ഇടയിൽ മുറിഞ്ഞുള്ള ശ്വാസങ്ങളെ ശ്വസിക്കയും തനിക്കുള്ള ... വിടും. അല്ലെങ്കിൽ ദുഃഖത്തോടുകൂടി വിടും. മർമ്മം മുറിഞ്ഞാൽ ഉള്ള വേദനപോലെയുള്ള വേദനയോടുകൂടിയവനായി ഭവിക്കും. വയറു വീർക്കും. വിയർപ്പ്, ഇന്ദ്രിയസാദം, മൂത്രാശയത്തിന്നു ചൂട് ഇവയുണ്ടാകും. കണ്ണു ഇളകുകയോ കണ്ണുനീർകൊണ്ടു നിറയുകയോ ചെയ്യും. പിന്നെയും പിന്നെയും ശ്വാസം വിടുന്നതിൽ വെച്ചു ദേഹമസ്സുകൾക്കു തളർച്ചയുണ്ടാകും, ഒരു കണ്ണു ചുവന്നിരിക്കും. ചൈതന്യം നശിക്കയും മുഖം വാടുകയും കാന്തി ഇല്ലാതാകയും പ്രലപിക്കയും സന്ധിബന്ധങ്ങൾ വേർപെടുകയും ചെയ്യും; ഇങ്ങനെ ... മരിക്കും.

തമകശ്വാസലക്ഷണം.

പ്രതിലോമം യദാ വായുഃ സ്രോതാംസി പ്രതിപദ്യതേ
൧൪. ഗ്രീവാം ശിരശ്ച സംഗൃഹ്യ ശ്ലേഷ്മാണം സമുദീര്യ ച
കരോതി പീനസം തേന രുദ്ധോ ഘുർഘുരകം തഥാ
൧൫. അതീവ തീവ്രവേഗഞ്ച ശ്വാസം പ്രാണപ്രപീഡകം
പ്രതാമ്യതി സ വേഗേന തൃഷ്യതേ സന്നിരുദ്ധ്യതേ.
൧൬. പ്രമോഹം കാസമാനശ്ച സ ഗച്ഛതി മുഹുർമ്മുഹുഃ
ശ്ലേഷ്മണ്യമുച്യമാനേ തു ഭൃശം ഭവതി ദുഃഖിതഃ.
൧൭. തസ്യൈവ ച വിമോക്ഷാന്തേ മുഹൂർത്തം ലഭതേ സുഖം
തഥാസ്യോദ്ധ്വംസതേ കണ്ഠഃ കൃച്ഛ്രാച്ഛക്നോതി ഭാഷിതും
൧൮. ന ചാപി ലഭതേ നിദ്രാം ശയാനഃ ശ്വാസപീഡിതഃ
പാർശ്വേ തസ്യാവഗൃഹ്ണാതി ശയാനസ്യ സമീരണഃ
൨൦. ആസീനോ ലഭതേ സൗഖ്യമുഷ്ണം ചൈവാഭിനന്ദതി
ഉച്ഛ്രിതാക്ഷോ ലലാടേന സ്വിദ്യതാ ഭൃശമാർത്തിമാൻ
൨൧. വിശുഷ്കാസ്യോ മുഹുഃ ശ്വാസോ മുഹുശ്ചൈവാവധമ്യതേ
മേഘാംബുശീതപ്രാഗ്വാതൈഃ ശ്ലേഷ്മളൈശ്ച വിവർദ്ധതേ
൨൨. സ യാപ്യസ്തമകശ്വാസഃ സാദ്ധ്യോ വാ സ്യാന്നവോത്ഥിതഃ
ജ്വരമൂർച്ഛാപരീതസ്യ വിദ്യാത് പ്രതമകന്തു തം.

൨൩. ഉദാവർത്തരജോജീർണ്ണ ക്ലിന്നകായനിരോധജഃ
തമസാവഷ്ടോർത്ഥം ശീതൈശ്ചാശ്രുപ്രശാമ്യതി.
൨൪. മജ്ജതസ്തമസീവാസ്യ വിദ്യാൽസന്തമകന്തുതം.

വായു പ്രതിക്കൂലമാകവണ്ണം സ്രോതസ്സുകളിൽ സഞ്ചരിച്ചിട്ട കഴുത്തിനേയും ശിരസ്സിനേയും ചുററിപ്പിടിച്ചു കഫത്തെ മേല്പോട്ടാക്കി ആ കഫത്താൽ രോധിക്കപ്പെട്ടവനായിട്ട പീനസത്തേയും ഘുറുഘുറു എന്ന ശബ്ദത്തോടും ഏററവും വേഗത്തോടും കൂടിയതും പ്രാണവായുവിനെ തപിപ്പിക്കുന്നതുമായ ശ്വാസത്തേയും ഉണ്ടാക്കും. ആ ശ്വാസത്തിന്റെ വേഗംകൊണ്ടു രോഗി ഏററവും തളരും; തണ്ണീർദാഹവും നിശ്ചേഷ്ടതയും ഭവിക്കും; കൂടക്കൂടെ ചുമയ്ക്കുകയും കൂടക്കൂടെ മോഹിക്കയും ചെയ്യും. ചുമച്ചാൽ കഫം പോയില്ലെങ്കിൽ ഏററവും പീഡയുണ്ടാകും. കഫം പോയാൽ രണ്ടുനാഴിക സുഖവുമുണ്ടാകും. കഴുത്തിൽ ചൊറിച്ചിലുണ്ടാകും. വളരെ കഷ്ടപ്പെട്ടാലത്രെ വല്ലതും പറവാൻ സാധിക്കൂ. ഉറക്കം ഉണ്ടാകയില്ല. കിടന്നാൽ ശ്വാസം വിടുമ്പോൾ പീഡയുണ്ടാകയും അപ്പോൾ വായു രണ്ടു പാർശ്വങ്ങളേയും വേദനപ്പെടുത്തുകയും ചെയ്യും. ഇരുന്നാൽ സൌഖ്യവുമുണ്ടാകും. ഉഷ്ണത്തിൽ ആഗ്രഹമേറും. കണ്ണുകൾ മേല്പോട്ടു മിഴിക്കയും നെററി വിയർക്കുകയും ചെയ്യും. ശരീരത്തിന്ന ഏററവും പീഡയുണ്ടാകും, വായ് വരളും. പിന്നെയും പിന്നെയും ശ്വാസമുണ്ടാകും. ദേഹം വിറയ്ക്കും; മഴക്കാറുള്ളപ്പോഴും മഴയുള്ളപ്പോഴും വർദ്ധിക്കും. ജലാപചാരംകൊണ്ടും വർദ്ധിക്കും. ശീതകാലത്തുംകൂടും; ശീതോപചാരംകൊണ്ടും കിഴക്കൻകാററു തട്ടിയാലും കഫവൃദ്ധികരങ്ങളായ പദാർത്ഥങ്ങളെ ഭക്ഷിച്ചാലും വർദ്ധിക്കും. തമകൻ എന്ന ശ്വാസത്തെ പഥ്യാഭ്യാസംകൊണ്ടു അധികം ഉപദ്രവമില്ലാതെ നിർത്താം എന്നല്ലാതെ അതു നല്ലവണ്ണം ശമിക്കയില്ല. ഉണ്ടായ ഉടനെ തക്കതായ ചികിത്സകൾ ചെയ്താൽ നല്ലവണ്ണം ശമിച്ചു എന്നും വരാം. തമകന്ന മേൽപറഞ്ഞ ലക്ഷണങ്ങളും പനിയും മൂർച്ഛയും കൂടിയുണ്ടായാൽ അതിന്ന പ്രതമകൻ എന്ന പേർ. ഉദാവർത്തം എന്ന രോഗം ഹേതുവായിട്ടും പൊടിയേൽക്കുക ഹേതുവായിട്ടും അജീർണ്ണം ഹേതുവായിട്ടും ക്ലിന്നത ഹേതുവായിട്ടും മലമൂത്രാദിവേഗങ്ങളെ തടുക്കഹേതുവായിട്ടും ഉണ്ടാകുന്നതായ ശ്വാസം അന്ധകാരംകൊണ്ടും മനസ്സന്താപംകൊണ്ടും ഏററവും വർദ്ധിക്കയും ശീതളോപചാരംകൊണ്ടു ഉടനെ ശമിക്കയും ചെയ്യും. ആ ശ്വാസത്തിന്ന സന്തമകൻ എന്ന പേർ. ഇരുട്ടിൽ മുങ്ങിയിരിക്കുന്നപോലെ എന്ന തോന്നുന്നതുകൂടി അതിന്റെ ലക്ഷണം.

ക്ഷുദ്രശ്വാസലക്ഷണം

ക്ഷുദ്രായാസോത്ഥവഃ കോഷ്ഠേ ക്ഷുദ്രോ വാതമുദീരയേൽ.
൨൫. ക്ഷുദ്രശ്വാസോ നസോഽത്യർത്ഥം ദുഃഖേനാംഗപ്രബാധകഃ
ഹിനസ്തി നസ ഗാത്രാണി നചദുഃഖീയഥേതരേ
൨൬. നചഭോജനപാനാനാം നിരുണദ്ധ്യുചിതാംഗതിം
നേന്ദ്രിയാണാം വ്യഥാം നാപി കാഞ്ചിദാപാദയേദ്രുജം.

രൂക്ഷമായിരിക്കുന്ന അന്നപാനാദിയെ ഉപയോഗിക്ക ഹേതുവായിട്ടും ദേഹായാസകരങ്ങളായിരിക്കുന്ന കർമ്മങ്ങളെ അധികമായി ചെയ്ക ഹേതുവായിട്ടും ഉണ്ടാകുന്നതായ ക്ഷുദ്രൻ എന്ന ശ്വാസം വായുവിനെ മേല്പോട്ടു ഗമിപ്പിക്കും. അധികമായ ദുഃഖത്തെയാകട്ടെ വേറെ വല്ല ഉപദ്രവങ്ങളെയാകട്ടെ ചെയ്കയില്ല; ദേഹത്തെ നശിപ്പിക്കയില്ല; ഊർദ്ധ്വൻ, മഹാൻ, ഛിന്നൻ ഈ ശ്വാസങ്ങളെപ്പോലെ ദുഃഖിപ്പിക്കയുമില്ല. അന്നപാനങ്ങളുടെ ഉചിതമായ ഗതിയെ തടുക്കയില്ല, ഇന്ദ്രിയങ്ങളെ പീഡിപ്പിക്കയില്ല; ഒരു വേദനയേയും ജനിപ്പിക്കയുമില്ല.

സാദ്ധ്യാസാദ്ധ്യലക്ഷണം.

൨൭. സർവ്വസാദ്ധ്യ ഉക്തോ ബലിനസ്സർവ്വേ ചാവ്യക്തലക്ഷണാഃ
ക്ഷുദ്രസ്സാദ്ധ്യതമസ്തേഷാം തമകഃ കൃച്ഛ്ര ഉച്യതേ
൨൮. ത്രയഃശ്വാസാനസിദ്ധ്യന്തി തമകോദുർബലസ്യ ച

ദേഹത്തിന്നു ബലവും ലക്ഷണങ്ങൾക്കു അപൂർണ്ണതയും ഉണ്ടായാൽ എല്ലാ ശ്വാസങ്ങളും സാദ്ധ്യങ്ങളാകുന്നു. അവയിൽവെച്ചു ക്ഷുദ്രൻ എന്ന ശ്വാസം ഏററവും സാദ്ധ്യമാകുന്നു. തമ

കശ്വാസം കൃച്ഛ്രസാദ്ധ്യവുമാകുന്നു. മഹാൻ, ഊൎദ്ധ്വൻ, ഛിന്നൻ ഈ മൂന്നു ശ്വാസങ്ങളും ലക്ഷണങ്ങൾക്കു സമ്പൂൎണ്ണതയുണ്ടെങ്കിൽ ഉപേക്ഷിക്കപ്പെടേണ്ടവയാകുന്നു. ദുൎബ്ബലന്നു തമകശ്വാസംപോലും അസാദ്ധ്യം

കാമംപ്രാണഹരാരോഗാ ബഹവോനതുതേതഥാ.
൨൯. യഥാശ്വാസശ്ചഹിക്കാച ഹരതഃപ്രാണമാശുച.

സന്നിപാതം മുതലായി വളരെ രോഗങ്ങൾ പ്രാണഹരങ്ങളായിട്ടുണ്ടെങ്കിലും അവ ഹിക്കാശ്വാസങ്ങൾപോലെ ഉടനെ പ്രാണഹരങ്ങളായി ഭവിക്കുന്നില്ല. ഹിക്കാശ്വാസങ്ങൾ കേവലം മൃത്യുക്കൾതന്നെ ആകുന്നു. അതിനെപ്പററിയുള്ള ഒരു വചനത്തെ ഇവിടെ ചേൎക്കുന്നു. "സൎവ്വേപിരോഗാ നാശായ നത്വേവംശീഘ്രകാരിണഃ ഹിക്കാശ്വാസൌയഥാതൌഹി മൃത്യുകാലേകൃതാലയൌ" എല്ലാ രോഗങ്ങളും നാശഹേതുക്കളാകുന്നു എങ്കിലും ഹിക്കാശ്വാസങ്ങൾപോലെ ഉടനെ മരണഹേതുക്കളായി ഭവിക്കുന്നില്ല. ഹിക്കാശ്വാസങ്ങൾ ഉടനെ മരണത്തെ ഉണ്ടാക്കും. അവകൾ മരണകാലത്തിൽതന്നെ ദേഹത്തിൽ വന്നു കുടികൊള്ളുന്നവയാകുന്നു.

ഇതി കേശവദേശികകൃതൌ സാരചന്ദ്രികാഖ്യാനേ
മാധവനിദാനവ്യാഖ്യാനെ ഹിക്കാശ്വാസനിദാനം

സമാപ്തം.

സ്വരഭേദനിദാനം.

---

൧. അത്യുച്ചഭാഷണവിഷാദ്ധ്യയനാഭിഘാത-
സംദൂഷണൈഃപ്രകുപിതാഃപവനാദയസ്തു
സ്രോതസ്സുതേസ്വരവഹേഷുഗതാഃപ്രതിഷ്ഠാം
ഹന്യുഃസ്വരംഭവതിചാപിഹിഷഡ്വിധസ്സഃ
൨. വാതാദിഭിഃപൃഥക്സൎവ്വൈൎമ്മേദസാചക്ഷയേണച.

ഏററവും ഉറച്ചു സംസാരിക്ക ഹേതുവായിട്ടും വിഷഭക്ഷണം ഹേതുവായിട്ടും അത്യുച്ചമായ ശബ്ദത്തോടുകൂടി വേദശാസ്ത്രാദികളെ പഠിക്ക ഹേതുവായിട്ടും വാതാദിദോഷങ്ങൾ കോപിച്ചു സ്വരത്തെ വഹിച്ചിരിക്കുന്ന സ്രോതസ്സുകളിൽ ചെന്നിട്ടു സ്വരഭേദത്തെ ഉണ്ടാക്കുന്നു. ആ സ്വരഭേദം വാതം ഹേതുവായിട്ടും പിത്തംഹേതുവായിട്ടും കഫം ഹേതുവായിട്ടും സന്നിപാതം ഹേതുവായിട്ടും മേദോവൃദ്ധി ഹേതുവായിട്ടും ക്ഷയരോഗഹേതുവായിട്ടും ഉണ്ടാകുന്നതാകയാൽ ആറുവിധമാകുന്നു

വാതസ്വരഭേദലക്ഷണം.

൩. വാതേനകൃഷ്ണനയനാനനമൂത്രവൎച്ചാ
ഭിന്നംശനൈൎവ്വദതിഗൎദ്ദഭവൽഖരഞ്ച.

വാതം ഹേതുവായിട്ടുള്ള സ്വരഭേദത്തിന്നു കണ്ണും മുഖവും മൂത്രവും മലവും കറുത്തിരിക്കും. സ്വരം ഭിന്നമായും കഴുതയുടെ സ്വരംപോലെ ഖരമായും ഇരിക്കും. പറയുന്നതൊക്കെയും വളരെ മന്ദമായിരിക്കും.

പിത്തസ്വരഭേദലക്ഷണം.

പിത്തേനപീതനയനാനനമൂത്രവൎച്ചാ
ബ്രൂയാൽഗളേനസചദാഹസമന്വിതേന

പിത്തം ഹേതുവായിട്ടുണ്ടാകുന്ന സ്വരഭേദത്തിന്നു കണ്ണും മുഖവും മൂത്രവും മലവും മഞ്ഞളിച്ചിരിക്കും. അണ്ണാക്കിൽ ചൂടുണ്ടാകും, വാക്കുപറവാൻ വളരെ പ്രയാസവുമുണ്ടാകും.

കഫസ്വരഭേദലക്ഷണം.

൫. ബ്രൂയാൽകഫേനാനസതതംകഫരുദ്ധകണ്ഠഃ
സ്വല്പംശനൈൎവ്വദതിചാപിദിവാവിശേഷാൽ

കഫം കൊണ്ടുണ്ടാകുന്ന സ്വരഭേദത്തിനു തൊണ്ടയിൽ എല്ലായ്പോഴും കഫത്തിന്റെ തടവുണ്ടായിരിക്കും, അല്പമായും മന്ദമായും സംസാരിക്കും പകൽ സൂൎയ്യരശ്മികളെക്കൊണ്ടു കഫത്തിനു മന്ദതവിലയാൽ അധികമായി സംസാരിക്കും.

സന്നിപാത സ്വരഭേദലക്ഷണം.

സൎവ്വാത്മകേഭവതിസൎവ്വവികാരസമ്പൽ
തംചാപ്യസാദ്ധ്യമൃഷയഃസ്വരഭേദമാഹുഃ

സന്നിപാതജമായ സ്വരഭേദത്തിനു മേൽപറഞ്ഞ എല്ലാ ലക്ഷണങ്ങളുമുണ്ടാകും. ഈ സ്വരഭേദം അസാദ്ധ്യമാണെന്നു ഋഷികൾ പറയുന്നു.

ക്ഷയജസ്വരഭേദലക്ഷണം.

൭. ധൂപ്യേതവാക്ക്ഷയകൃതേക്ഷയമാപ്നുയാച്ച
വാഗേഷചാപിഹതവാക്പരിവൎജ്ജനീയഃ

സ്വരഭേദം ക്ഷയജമായാൽ വാക്ക പുകഞ്ഞു പുറപ്പെടുകയും ക്ഷയിക്കയും ചെയ്യും; ഓജസ്സു ക്ഷയിക്ക ഹേതുവായിട്ടു സംസാരിക്കാൻ അശക്തനായി ഭവിക്കും. ഈ സ്വരസാദരോഗിയെ വൎജ്ജിക്കേണ്ടതാകുന്നു.

മേദസ്സ്വരഭേദലക്ഷണം.

അന്തൎഗ്ഗതസ്വരമലക്ഷ്യപദം ചിരേണ
മേദോന്വയാദ്വദതിദിഗ്ദ്ധഗളസ്തൃഷാൎത്തഃ

മേദോവൃദ്ധി ഹേതുവായിട്ടുണ്ടാകുന്ന സ്വരഭേദമുള്ളവന്റെ ഒച്ച പുറത്തു പുറപ്പെടുകയില്ല. അവൻ പറയുന്ന അക്ഷരങ്ങൾ തിരിഞ്ഞുവരാൻ പ്രയാസമുണ്ടാകും. തൊണ്ടയിൽ കഫമോ മേദസ്സോ തേച്ചിരിക്കുന്നു എന്നു തോന്നും, തണ്ണീർദാഹവുമുണ്ടാകും.

അസാദ്ധ്യലക്ഷണം.

൯. ക്ഷീണസ്യവൃദ്ധസ്യകൃശസ്യവാപി
ചിരോത്ഥിതോയശ്ചസഹോപജാതഃ
മേദസ്വിനസ്സൎവ്വസമുത്ഭവശ്ച
സ്വരാമയോയോനസസിദ്ധിമേതി.

ബലമില്ലാത്തവൎക്കും വൃദ്ധന്മാൎക്കും മാംസക്ഷയമുള്ളവൎക്കും ഉണ്ടാകുന്ന സ്വരഭേദവും തുടങ്ങിയതിന്റെശേഷം വളരെനാൾ ചെന്നതായ സ്വരഭേദവും ജനനത്തിങ്കലേ ഉള്ള സ്വരഭേദവും മേദോവൃദ്ധി ഹേതുവായിട്ടുണ്ടായ സ്വരഭേദവും സന്നിപാതത്തെത്തുടൎന്നുണ്ടായ സ്വരഭേദവും അസാദ്ധ്യങ്ങളാകുന്നു, ഇവിടെ സഹോപജാതഃ എന്നുള്ളതിനു മേദോപജാതഃ എന്നു പാഠാന്തരമുണ്ട്. ആ പക്ഷത്തിനു മേദസ്സെന്ന രോഗം ഹേതുവായിട്ടുണ്ടായ സ്വരഭേദമെന്നു അറിഞ്ഞുകൊള്ളേണം.

ഇതി കേശവദേശികകൃതൌ സാരചന്ദ്രികാഖ്യാനെ
മാധവനിദാനവ്യാഖ്യാനെ സ്വരഭേദനിദാനം

സമാപ്തം.

—:*:—

അരോചകനിദാനം.

---

൧. വാതാദിഭിശ്ശോകഭയാതിലോഭ-
ക്രോധൈർമ്മനോഘ്നാശനരൂപഗന്ധൈഃ
അരോചകാസ്സ്യുഃപരിഹൃഷ്ടദന്തഃ
കഷായവക്ത്രശ്ചമതോനിലേന.

അരോചകം വാതംകൊണ്ടും പിത്തംകൊണ്ടും കഫംകൊണ്ടും സന്നിപാതംകൊണ്ടും ശോകം, ഭയം, അതിലോഭം, ക്രോധം, മനസ്സിന്നു അഹിതമായിരിക്കുന്ന ഭക്ഷണം അപ്രകാരമുള്ള ഗന്ധം ഇവയെക്കൊണ്ടും ഉണ്ടാകുന്നതായാൽ അഞ്ചുവിധമാകുന്നു. ശോകം മുതലായവയെക്കൊണ്ടുണ്ടാകുന്ന അരോചകം ആഗന്തുകമാകുന്നു. വാതംകൊണ്ടുള്ള അരോചകത്തിന്നു പല്ലുപുളിക്കുക, വായ് ചവർപ്പുരസത്തോടുകൂടിയിരിക്കുക.

പിത്താരോചകത്തിന്റെയും കഫാരോചകത്തിന്റെയും ലക്ഷണം.

൨. കടുമ്ലമുഷ്ണംവിരസഞ്ചപൂതി പിത്തേനവിദ്യാല്ലവണഞ്ചവക്ത്രം
മാധുര്യ്യപൈഛില്യഗുരുത്വശൈത്യ വിബദ്ധസംബദ്ധയുതംകഫേന.

പിത്തജമായ അരോചകത്തിന്നു വായ് കയ്ച്ചിട്ടും പുളിച്ചിട്ടും ഉഷ്ണത്തോടും വിരസതയോടും ദുർഗ്ഗന്ധത്തോടുകൂടിയുമിരിക്കും. ഇവിടത്തെ കടുരസം തിക്തവാചിയാണെന്നു വാഗ്ഭടൻ പറയുന്നു. "പിത്തേനതിക്തമ്ലവിദാഹകൃൽസ്യാൽ" പിത്തം ഹേതുവായിട്ടുള്ള അരോചകത്തിന്നു വായിൽ കയ്പുരസവും ചൂടും ഉണ്ടാകും. ഇതാകുന്നു വിദേഹവചനം. കഫം ഹേതുവായിട്ടുള്ള അരോചകത്തിന്നു വായ്, ലവണരസത്തോടുകൂടിയും മധുരിച്ചും പശയുള്ളതായിട്ടും കനത്തിട്ടും തണുത്തിട്ടും അരുചിയോടും കഫത്തോടുംകൂടിയും ഇരിക്കും.

ശോകാദ്യരോചകലക്ഷണം.

൩. അരോചകേശോകഭയാതിലോഭ
ക്രോധാദ്യഹൃദ്യാശുചിഗന്ധജേസ്യാൽ
സ്വാഭാവികഞ്ചാസ്യമഥാരുചിശ്ച
ത്രിദോഷജെനൈകരസംഭവേത്തു.

ശോകം ഹേതുവായിട്ടും ഭയം ഹേതുവായിട്ടും അതിലോഭം ഹേതുവായിട്ടും ക്രോധം ഹേതുവായിട്ടും ഘ്രാണേന്ദ്രിയത്തിന്നു അഹിതങ്ങളായ പദാർത്ഥങ്ങളുടെയും അശുദ്ധപദാർത്ഥങ്ങളുടെയും ഗന്ധം ഹേതുവായിട്ടും ഉണ്ടാകുന്ന അരോചകമുള്ളവന്റെ മുഖം സ്വാഭാവികമായിരിക്കും. (വായിലെ രസത്തിന്നു യാതൊരു ഭേദവുമുണ്ടാകയില്ലെന്നു സാരം) ത്രിദോഷജമായ അരോചകത്തിന്നു അരുചിയും മേൽപറഞ്ഞ എല്ലാ രസങ്ങളും ഉണ്ടാകും. വാതം ഹേതുവായിട്ടുള്ള അരോചകത്തിന്നു ഹൃദയത്തിങ്കൽ വേദനയുണ്ടാകും. പിത്തം ഹേതുവായിട്ടുള്ള അരോചകത്തിന്നു വളരെ തണ്ണീർദാഹവും ചൂടും മോഹവുമുണ്ടാകും. കഫം ഹേതുവായിട്ടുള്ള അരോചകത്തിന്നു കഫത്തെ തുപ്പും. ത്രിദോഷജമായ അരോചകത്തിന്നു വളരെ വേദനയുണ്ടാകും. ആഗന്തുകമായിരിക്കുന്ന അരോചകത്തിന്നു മനസ്സിന്നു വ്യാകുലത്വവും മോഹവും ജഡത്വവുമുണ്ടാകും. ഭക്ഷിക്കണമെന്നു ആഗ്രഹമുള്ളപ്പോൾ അന്നത്തെ വെറുക്കുന്നതാകുന്നു അരുചി. ആഗ്രഹിക്കപ്പെട്ട പദാർത്ഥങ്ങളെപ്പോലും ഭക്ഷിപ്പാൻ കഴിയാതെ വരുന്നതു അനന്നാഭിനന്ദനം. അന്നത്തിന്റെ ശ്രവണത്തിങ്കലും സ്മരണത്തിങ്കലും ദർശനത്തിങ്കലും ഗന്ധത്തിങ്കലും സ്പർശനത്തിങ്കലും വെറുപ്പുണ്ടാകുന്നതിന്നു ഭക്തദ്വേഷമെന്നു പേർ. ഇപ്രകാരം അരോചകശബ്ദപ്രകാരം മൂന്നുവിധം രോഗമുണ്ടെന്നു ചരകസുശ്രുതവചനങ്ങളിൽ കാണുന്നു. ഇതിനെപ്പറ്റിയുള്ള വൃദ്ധഭോജന്റെ അഭിപ്രായത്തെക്കൂടി ഇവിടെ ചേർക്കുന്നു. "പ്രക്ഷിപ്തന്തുമുഖേചാന്നം ജന്തോർന്നസ്വദതേമുഹുഃ അരോചകസ്സവിജ്ഞേയോ ഭക്തദ്വേഷമതശ്ശൃണു ചിന്തയിത്വാതുമനസാ ദൃഷ്ട്വാശ്രുത്വാതുഭോജനം ദ്വേഷമായാതിയോജന്തുർ ഭക്തദ്വേഷസ്സഉച്യതേ യ

സ്യന്നാന്നെഭവേൽശ്രദ്ധാ സോഭകോത്ഥമുണ്ടാക്കുന്നത കഫിതസ്യഭയാർത്തസ്യ യദ്ധഭക്തനിരോധ ജഃ" അരുചിം സൃഗ2ം.

ഇതി കേശവദേശികകൃതൌ സാരചന്ദ്രികാഖ്യാനെ
മാധവനിദാനവ്യാഖ്യാനെ അരോചകനിദാനം
സമാപ്തം.

ഛർദ്ദിനിദാനം.

—*—

൧. ദ്രവൈരത്യുഷ്ണതീക്ഷ്ണസ്നേഹൈർ ബീഭത്സാലോകനാദിഭിഃ
ഛർദ്ദയഃപഞ്ചവിജ്ഞേയാ സ്താസാംലക്ഷണമുച്യതേ

൨. അതിദ്രവൈരതിസ്നിഗ്ദ്ധൈര ഹൃദ്യൈർല്ലവണൈരതി
അകാലേചാതിമാത്രൈശ്ച തഥാസാത്മ്യൈശ്ചഭോജനൈഃ

൩. ശ്രമാത്ഭയാത്തഥോദ്വേഗാ ദജീർണ്ണാൽക്രിമിദോഷതഃ
നാര്യാശ്ചാപന്നസത്വായാ സ്തഥാതിദ്രുതമശ്നതഃ

൪. ബീഭത്സൈർഹേതുഭിശ്ചാന്യൈർ ദ്രുതമുൽക്ലേശിതോബലാൽ
ഛാദയന്നാനനംവേഗൈ രർദ്ദയന്നംഗഭഞ്ജനൈഃ

൫. നിരുച്യതേഛർദ്ദിരിതി ദോഷോവക്ത്രംപ്രധാവതി

ഛർദ്ദി, വെള്ളേറെ ഭക്ഷിച്ച വാതാദിദോഷങ്ങൾ ഹേതുവായിട്ടും വാതാദിദോഷങ്ങൾ കലർന്ന ഭക്ഷിക്കഹേതുവായിട്ടും അറപ്പുള്ള പദാർത്ഥങ്ങളെ ദർശിക്കയോ അനുഭവിക്കകയോ മറ്റോ ചെയ്ക ഹേതുവായിട്ടും ഉണ്ടാകുന്നതാകയാൽ ഞാൻ പ്രധാനമായ അവയുടെ ലക്ഷണം പറയപ്പെടുന്നു. ഏററവും ദ്രവങ്ങളായ പദാർത്ഥങ്ങളുടേയും ഏററവും സ്നിഗ്ദ്ധങ്ങളായ പദാർത്ഥങ്ങളുടേയും ഹൃദയപ്രിയങ്ങളല്ലാത്ത പദാർത്ഥങ്ങളുടേയും ഏററവും പുളിയുള്ള പദാർത്ഥങ്ങളുടേയും ഭക്ഷണം ഹേതുവായിട്ടും അസമയത്തിങ്കൽ ഭക്ഷിക്കുന്നതുവായിട്ടും അതിമാത്രമായി ഭക്ഷിക്കഹേതുവായിട്ടും ശീലിക്കപ്പെടാത്ത പദാർത്ഥങ്ങളെ ഭക്ഷിക്കഹേതുവായിട്ടും ശ്രമം ഹേതുവായിട്ടും ഭയം ഹേതുവായിട്ടും ഉദ്വേഗാദിരോഗങ്ങളെ അധികരിക്കഹേതുവായിട്ടും അജീർണ്ണം ഹേതുവായിട്ടും ക്രിമിദോഷം ഹേതുവായിട്ടും ഗർഭം ഹേതുവായിട്ടും ബദ്ധപ്പെട്ടു ഭക്ഷിക്കഹേതുവായിട്ടും അറപ്പുള്ള പദാർത്ഥങ്ങളുടെ ദർശനാനുഭവാദികൾ ഹേതുവായിട്ടും ഉള്ളിൽ ക്ലേശമുണ്ടാകയും തന്നിമിത്തം ഉദാനവായു പ്രകൃതനായിട്ട ദോഷങ്ങളെ ഊർദ്ധ്വഗതികളാക്കുകയും ചെയ്യുന്ന വേഗങ്ങളെക്കൊണ്ടും അംഗഭംഗങ്ങളെക്കൊണ്ടും മുഖത്തെ മറയ്ക്കയും അംഗങ്ങളെ അർദ്ദിപ്പിക്കയും ചെയ്ക ഹേതുവായിട്ടും ഇതിന്നു ഛർദ്ദി എന്നു പേരുണ്ടായി. ഈ ദോഷം പുറപ്പെടുന്നതു വായിൽക്കൂടിയാകുന്നു.

പൂർവ്വരൂപലക്ഷണം.

ഹൃല്ലാസോൽഗാരരോധൌ ച പ്രസേകോലവണസ്തനുഃ
൬. ദ്വേഷോന്നപാനേചഭൃശം വമീനാംപൂർവലക്ഷണം

ഛർദ്ദിക്കൾ ഉണ്ടാകുന്നതിന്നുമുമ്പ നെഞ്ഞുകലിപ്പ ഏമ്പക്കമില്ലാതിരിക്ക വായിൽ വെള്ളംവരവു വാസ്സു അല്പമായ ഉപ്പുരസം അന്നപാനത്തിങ്കൽ ഏററവും വെറുപ്പ ഇവ ഉണ്ടാകും.

വാതച്ഛർദ്ദിലക്ഷണം.

൧. ഹൃൽപാർശ്വപീഡാമുഖശോഷശീർഷ-
നാഭ്യർത്തികാസസ്വരഭേദതോദൈഃ
ഉൽഗാരശബ്ദപ്രബലംസഫേനം
വിച്ഛിന്നമുഷ്ണംതനുകംകഷായം

൮. കൃശർഗ്ഗേണ ചാല്പംമാറതാചവേഗേ
നാർത്താനിലാച്ഛർദ്ദയതീഹദുഃഖം

വാതം ഹേതുവായിട്ടുണ്ടാകുന്ന ഛർദ്ദിക്കു ഹൃദയത്തിങ്കലും പാർശ്വഭാഗങ്ങളിലും വേദന യുണ്ടാകും. വായുവരൾച്ച, തലനോവു്, നാഭിയിൽ വേദന, ചുമ, ഒച്ചയടപ്പു, വയററിൽ കുത്തി നോവു് ഇവയുമുണ്ടാകും, ഛർദ്ദിക്കുന്നതു അധികമായ ഏമ്പക്കത്തോടും ശബ്ദത്തോടും നുരയോടുകൂടിയും മുറിഞ്ഞുമുറിഞ്ഞും ചുവന്നോടും കഷായരസത്തോടും വലുതായ വേഗത്തോടുംകൂടിയും അല്പാല്പമായും ദുഃഖത്തോടുകൂടിയുമിരിക്കും.

പിത്തഛർദ്ദി ലക്ഷണം.

മൂർച്ഛാപിപാസാമുഖശോഷമൂർദ്ധ-
താല്വക്ഷിസന്താപതമോഭ്രമാർത്തഃ
൯. പീതംഭൃശോഷ്ണംഹരിതംസതിക്തം
ധൂമ്രഞ്ചപിത്തേനവമേത്സദാഹം

പിത്തം ഹേതുവായിട്ടുണ്ടാകുന്ന ഛർദ്ദിക്കു ഇന്ദ്രിയസാദവും തണ്ണീർദാഹവും വായവരൾച്ചയുമുണ്ടാകും. തലയും അണ്ണാക്കും കണ്ണും ചുടുകയും കണ്ണുരുട്ടി അടസ്സവും ഭ്രമിക്കയുംചെയ്യും. ഛർദ്ദിക്കപ്പെട്ടതു മഞ്ഞളിച്ചിട്ടും ഏററവും ചൂടോടുകൂടിയും പച്ചനിറമായിട്ടും കയ്പാകുന്ന രസത്തോടുകൂടിയും കറുത്തിട്ടും ചുവന്നിട്ടും ദാഹത്തോടുകൂടിയുമിരിക്കും.

കഫച്ഛർദ്ദിലക്ഷണം.

തന്ദ്രാസ്യമാധുര്യകഫപ്രസേക-
സന്തോഷനിദ്രാരുചിഗൌരവാർത്തഃ
൧൦. സ്നിഗ്ദ്ധംഘനംസ്വാദുകഫാദ്വിശുദ്ധം
സരോമഹർഷോല്പരുജംവമേത്തു.

കഫം ഹേതുവായിട്ടുണ്ടാകുന്ന ഛർദ്ദിക്കു മദി, വായിൽ മധുരരസം തോന്നുക, കഫത്തെ തുപ്പുക, ഭക്ഷിച്ചതിന്റെശേഷം സന്തോഷം, ഉറക്കം, അരുചി, ശരീരത്തിനു ഘനം ഇവയുണ്ടാകും. ഛർദ്ദിക്കപ്പെട്ടതു സ്നിഗ്ദ്ധമായും കൊഴുപ്പോടുകൂടിയും മധുരിച്ചിട്ടും ഏററവും വെളുത്തിട്ടുമിരിക്കും. ഛർദ്ദിക്കുമ്പോൾ രോമാഞ്ചവും അല്പമായ വേദനയുമുണ്ടാകും.

സന്നിപാതഛർദ്ദിലക്ഷണം.

ശൂലാവിപാകാരുചിദാഹതൃഷ്ണാ
ശ്വാസപ്രമോഹപ്രബലാപ്രസക്താ
൧൧. ഛർദ്ദിസ്ത്രിദോഷാല്ലവണാമ്ലനീല-
സാന്ദ്രോഷ്ണരക്തംവമതാംനൃണാംസ്യാൽ.

ഛർദ്ദി വരുത്തുന്നദോഷങ്ങൾ മൂന്നുംകൂടി കോപിക്കഹേതുവായിട്ടുണ്ടായതായാൽ വയററിൽവേദന, അഗ്നിമാന്ദ്യം, അരുചി, ചൂടു, തണ്ണീർദാഹം, ശ്വാസം, മോഹം ഇവ പ്രബലങ്ങളായിട്ടുണ്ടാകും. കൂടക്കൂടെ ഛർദ്ദിക്കയുംചെയ്യും. ഛർദ്ദിക്കപ്പെട്ടതു ലവണരസത്തോടുകൂടിയും പുളിച്ചിട്ടും നീലിച്ചിട്ടും കൊഴുത്തിട്ടും ഉഷ്ണത്തോടും രക്തത്തോടുംകൂടിയുമിരിക്കും.

അസാദ്ധ്യലക്ഷണം.

വിൾസേദമൂത്രാംബുവഹാനിവായുഃ
സ്രോതാംസിസംരുദ്ധ്യയദോൎദ്ധ്വമേതി
൧൨. ഉത്സന്നദോഷസ്യസമാചിതംതം
ദോഷംസമുദ്ധൂയനരസ്യകോഷ്ഠാൽ
വിൺമൂത്രയോസ്തത്സമഗന്ധവർണ്ണം,
തൃൾശ്വാസഹിക്കാർത്തിയുതംപ്രസക്തം

൧൩. പ്രച്ഛര്ദ്ദയേദ്ദുഷ്ടമിഹാതിവേഗാ
ത്തദാര്ദ്ദിതശ്ചാശ്രുവിനാശമേതി.

എല്ലാംകൂടി വായു ദോഷത്തോടുകൂടിയിരിക്കുന്നവന്റെ മലം, വിയര്പ്പ്, മൂത്രം ജലം ഇവയെ വഹിച്ചിരിക്കുന്ന സ്രോതസ്സുകളെ തടുത്തു അധികമായി ബന്ധിച്ചിരിക്കുന്നതായ പിത്തത്തെയോ കഫത്തെയോ ഇളക്കി മേല്പോട്ടു പുറപ്പെടുന്നുവോ അപ്പോള് അവന്റെ കോഷ്ഠത്തില്നിന്നു മലമൂത്രങ്ങളുടെ ഗന്ധവര്ണ്ണങ്ങളോടുകൂടിയ ഛര്ദ്ദിയുണ്ടാകും. തണ്ണീര്ദാഹം, ശ്വാസം, ഇക്കിള് ഇവ മൂന്നുമുണ്ടാകും. വളരെ വേഗത്തോടുകൂടി പിന്നെയും പിന്നെയും ഛര്ദ്ദിക്കയും ചെയ്യും. ഛര്ദ്ദിക്കപ്പെട്ടതു ദുഷിച്ചതായിരിക്കും. ഈ ഛര്ദ്ദിയാല് പീഡിതനായിരിക്കുന്നവന് ഉടനെ മരണത്തെ പ്രാപിക്കും.

ആഗന്തുകച്ഛര്ദ്ദിലക്ഷണം.

ബീഭത്സജാ ദൌര്ഹൃദജാമജാ ച
അസാത്മ്യജാ ച ക്രിമിജാ ച യാ ഹി
൧൪. സാ പഞ്ചമീ താം ച വിഭാവയേച്ച
ദോഷോച്ഛ്രയേണൈവ യഥോക്തമാദൌ.

അറപ്പു തോന്നത്തക്കവയായ പദാര്ത്ഥങ്ങളെ ദര്ശിക്കയോ ഭക്ഷിക്കയോ ചെയ്യുക ഹേതുവായിട്ടും ഗര്ഭം ഹേതുവായിട്ടും അജീര്ണ്ണം ഹേതുവായിട്ടും അപഥ്യസേവനം ഹേതുവായിട്ടും ക്രിമി ഹേതുവായിട്ടും ഉണ്ടാകുന്നതായ ഛര്ദ്ദി അഞ്ചാമത്തേതാകുന്നു. എന്നാല് അതിന്റെ ദോഷകോപത്തെ മുമ്പെ വാതാദിദോഷങ്ങള്ക്കു പറഞ്ഞ ലക്ഷണങ്ങള്കൊണ്ടു അറിഞ്ഞുകൊള്ളണം.

ക്രിമിച്ഛര്ദ്ദിലക്ഷണം

൧൫ ശൂലഹൃല്ലാസബഹുലാ ക്രിമിജാ ച വിശേഷതഃ
ക്രിമിഹൃദ്രോഗതുല്യേന ലക്ഷണേന ച ലക്ഷിതം.

ക്രിമിഹേതുവായിട്ടുണ്ടാകുന്ന ഛര്ദ്ദിക്കു വയറ്റില് അധികമായ വേദനയും നെഞ്ചുകലിപ്പും ഉണ്ടാകും ക്രിമികള് ഹേതുവായിട്ടുണ്ടാകുന്ന ഹൃദ്രോഗത്തിന്റെ ലക്ഷണങ്ങളുമുണ്ടാം.

സാദ്ധ്യാസാദ്ധ്യലക്ഷണം.

൧൬. ക്ഷീണസ്യ യാ ഛര്ദ്ദിരതിപ്രസക്താ
സോപദ്രവാ ശോണിതപൂയയുക്താ
സചന്ദ്രികാം താം പ്രവദേദസാദ്ധ്യാം
സാദ്ധ്യാം ചികിത്സേന്നിരുപദ്രവാം ച.

ക്ഷീണനായിരിക്കുന്നവനു കാസശ്വാസാദ്യുപദ്രവങ്ങളോടുകൂടി എല്ലായ്പോഴുമുള്ള ഛര്ദ്ദി അസാദ്ധ്യമാകുന്നു. എന്നാല് ഛര്ദ്ദിക്കപ്പെട്ടതില് രക്തവും പഴുപ്പും മയില്പീലിയുടെ കണ്ണുപോലെ ഇരിക്കുന്ന കണ്ണുംകൂടി ഉണ്ടായിരിക്കണം. കാസശ്വാസാദ്യുപദ്രവങ്ങളോടുകൂടാത്തതായ ഛര്ദ്ദി സാദ്ധ്യമാകയാല് അതിനു ചികിത്സിക്കേണ്ടതാകുന്നു. താഴെപ്പറയുന്ന ശ്ലോകംകൊണ്ടു ഛര്ദ്ദിയുടെ ഉപദ്രവങ്ങളെ അറിഞ്ഞുകൊള്ളണം. കാസശ്വാസജ്വരഹിക്കാതൃഷ്ണാവൈചിത്ത്യമേവ ച ഹൃദ്രോഗം തമകശ്ചൈവ ജ്ഞേയാശ്ഛര്ദ്ദേരുപദ്രവാഃ ചുമ, ശ്വാസം, പനി, ഇക്കിള്, തണ്ണീര്ദാഹം, തലതിരിച്ചില്, ഹൃദ്രോഗം, കണ്ണിരുട്ടിയടയ്ക്കുക ഇതുകള് ഛര്ദ്ദിയുടെ ഉപദ്രവങ്ങളാകുന്നു.

ഇതി കേശവദേശികകൃതൌ സാരചന്ദ്രികാഖ്യാനെ
മാധവനിദാനവ്യാഖ്യാനെ ഛര്ദ്ദിനിദാനം.

സമാപ്തം.

—

തൃഷ്ണാനിദാനം.

൧. ഭയശ്രമാഭ്യാംബലസംക്ഷയാദ്വാ
ഊർദ്ധ്വഞ്ചിതംപിത്തവിവർദ്ധനൈശ്ച
പിത്തംസവാതാംകുപിതംനരാണാം
താല്വപ്രപന്നംജനയേൽപിപാസാം.

ഭയംകൊണ്ടും ശ്രമംകൊണ്ടും ബലക്ഷയംകൊണ്ടും പിത്തകോപകരങ്ങളായിരിക്കുന്ന ആഹാരവിഹാരങ്ങളെക്കൊണ്ടും വാതവും പിത്തവും കോപിച്ചു മേല്പോട്ടു ഗമിച്ചു താല്വങ്കൽ ചെന്നിട്ടു തൃഷ്ണ എന്ന രോഗത്തെ ഉണ്ടാക്കുന്നു. താല്വശബ്ദംകൊണ്ടു ക്ലോമം എന്ന മാംസപിണ്ഡം മുതലായവയേയും ഗ്രഹിച്ചുകൊള്ളണം. അതുകളാകുന്നു പിപാസാസ്ഥാനങ്ങൾ ചരകത്തിൽ ഇങ്ങിനെ പറയുന്നു. ജലവാഹിനികളായിരിക്കുന്ന സിരകളും (നാക്കു, കഴുത്തു, അണ്ണാക്കു, ക്ലോമമെന്ന മാംസപിണ്ഡം) സംശോഷിപ്പിച്ചു ഏററവും ബലത്തോടുകൂടിയ തൃഷ്ണയെ ഉണ്ടാക്കുന്നു എന്നു.

അനേകഥാമജതൃഷ്ണാസംപ്രാപ്തി.

൨. സ്രോതസ്വപാംവാഹിഷുദൂഷിതേഷു
ദോഷൈശ്ചതൃൾസംഭവതീഹജന്തോഃ
തിസ്രഃസ്മൃതാസ്താഃക്ഷതജാ ചതുർത്ഥീ
ക്ഷയാത്തഥാഹ്യാമസമുത്ഭവാച

൩. ഭക്തോത്ഭവാസപ്തമികേതിതാസാം
നിബോധലിംഗാന്യനുപൂർവ്വശശ്ച.

ജലവാഹികളായിരിക്കുന്ന സ്രോതസ്സുകൾ അനേകഥാമജങ്ങൾ (അന്നം, കഫം) ആമദോഷം) ആകുന്ന ദോഷങ്ങളാൽ ദൂഷിപ്പിക്കപ്പെടുമ്പോഴും തൃഷ്ണയുണ്ടാകുന്നു. തൃഷ്ണ വാതംകൊണ്ടും പിത്തംകൊണ്ടും കഫംകൊണ്ടും ക്ഷതംകൊണ്ടും ക്ഷയംകൊണ്ടും ആമദോഷംകൊണ്ടും അന്നം ഹേതുവായിട്ടും സംഭവിക്കുന്നതാകയാൽ ഏഴുവിധമാകുന്നു. ഇവയിൽ ആദിയിൽ പറഞ്ഞ നാലു തൃഷ്ണകളും സുഖസാദ്ധ്യങ്ങളും ശേഷം മൂന്നു തൃഷ്ണകളും കഷ്ടസാദ്ധ്യങ്ങളുമാകുന്നു.

വാതതൃഷ്ണാലക്ഷണം.

ക്ഷാമാസ്യതാമാരുതസംഭവായാം
തോദസ്തഥാശംഖശിരസ്സുചാപി

൪. സ്രോതോനിരോധോവിരസഞ്ചവക്ത്രം
ശീതാഭിരത്ഭിശ്ചവിവൃദ്ധിമേതി.

വാതംകൊണ്ടുണ്ടാകുന്ന തൃഷ്ണയിങ്കൽ മുഖത്തിനു വരൾച്ചയും ദൈന്യവും ശംഖശിരസ്സുകളിൽ കുത്തിനോവും രസവാഹികളായിരിക്കുന്ന സ്രോതസ്സുകൾക്കു തടവും വായിൽ രസമില്ലായ്കയും തണുത്തവെള്ളംകുടിച്ചാൽ വർദ്ധനയുമുണ്ടാകും. ചശബ്ദപ്രയോഗംകൊണ്ടു ചരകത്തിൽ പറയപ്പെട്ട നിദ്രാനാശത്തെയും ഗ്രഹിക്കണം ചരകത്തിൽ “നിദ്രാനാശശ്ശിരസോഭ്രമശ്ച ശുഷ്കവിരസമുഖതാല്വൗ” എന്നു കാണുന്നു.

പിത്തതൃഷ്ണാലക്ഷണം

മൂർച്ഛാന്നവിദ്വേഷവിലാപദാഹാ
രക്തേക്ഷണതാപ്രതതശ്ചശോഷഃ

൫. ശീതാഭിനന്ദാമുഖതിക്തതാ ച
പിത്താത്മികായാംപരിധൂമനഞ്ച.

പിത്തംകൊണ്ടുണ്ടാകുന്ന തൃഷ്ണയിങ്കൽ മൂർച്ഛയും അന്നത്തിൽ വെറുപ്പും പ്രലാപവും ദാഹവും കണ്ണുകളെല്ലായ്പ്പോഴും ചുവന്നിരിക്കയും ദേഹം ശോഷിക്കയും തണുത്ത പദാർത്ഥങ്ങളിൽ ആഗ്രഹവും വായിൽ കയ്പുരസവും സന്താപവും ഉണ്ടാകും. ചകാരപ്രയോഗംകൊണ്ടു മലമൂത്രാദികൾ മഞ്ഞളിച്ചിരിക്കുമെന്നും ഗ്രഹിക്കണം.

കഫതൃഷ്ണാലക്ഷണം.

ബാഷ്പാവരോധാൽകഫസംവൃതേഗ്നൌ
തൃഷ്ണാബലാസേനഭവേത്തഥാത്ര
൩. നിദ്രാഗുരുത്വംമധുരാസ്യതാച
തൃഷ്ണാർദ്ദിതഃശുഷ്യതിചാതിമാത്രം

സ്വാദുള്ള വസ്തുക്കളെക്കൊണ്ടു കുപിതമായ കഫം ഉപരിഭാഗത്തിങ്കൽ ജഠരാഗ്നിയെ മറയ്ക്കുമ്പോൾ കഫത്താൽ തടുക്കപ്പെട്ട ബാഷ്പത്തോടുകൂടിയതും അധോഗതവുമായ അഗ്നിയുടെ ഊഷ്മാവു ജലവാഹികളായിരിക്കുന്ന സ്രോതസ്സുകളെ ശോഷിപ്പിക്കുകയും അതുഹേതുവായിട്ടു കഫതൃഷ്ണ സംഭവിക്കുകയും ചെയ്യുന്നു. കേവലം ദ്രവമദ്ധ്യം വർദ്ധിച്ചിരിക്കുന്ന കഫത്തിന്നു തൃഷ്ണയെ ഉണ്ടാക്കുവാൻ ശക്തി ഇല്ലായ്കയാൽ കഫതൃഷ്ണയെന്നൊരു രോഗം ഇല്ലെന്നൊരു പക്ഷമുണ്ട്. വാതപിത്തങ്ങൾക്കു മാത്രമേ തൃഷ്ണാകർത്തൃത്വമുള്ളൂ എന്നപോൽ അതിനെപ്പറ്റി ചരകത്തിൽ ഇപ്രകാരം പറയുന്നു. "നാഗ്നിർവ്വിനാതർഷഃ പവനാദപാന്തേ തൌഹിശോഷണേ ഹേതൂ" പിത്തവും വാതവും കൂടാതെ തൃഷ്ണ ഉണ്ടാകുന്നതല്ല ശോഷണത്തിങ്കൽ അവ രണ്ടുമത്രെ ഹേതുക്കൾ. ഇനി സുശ്രുതനാൽ പറഞ്ഞ ഭാഗത്തെയും കൂടി ഇവിടെ ചേർക്കുന്നു. "മർത്ത്യസ്യ ഹേയവായവ്യ ഗുണൈരംബുവഹാനിതു സ്രോതാംസിശോഷയതാത്താതതസ്തൃഷ്ണാപ്രജായതേ" മനുഷ്യന്റെ പിത്തവും വാതവും ജലവാഹങ്ങളായിരിക്കുന്ന സ്രോതസ്സുകളെ ശോഷിപ്പിക്കുകയും തന്നിമിത്തം തൃഷ്ണ ഉണ്ടാകയും ചെയ്യുന്നു എന്ന ചരകാചാര്യർ മേൽപ്പറഞ്ഞ വാക്യംകൊണ്ടും കഫതൃഷ്ണയെ നിഷേധിക്കയും സുശ്രുതാചാര്യർ അതിനെ പിൻതുടരുകയും ചെയ്യുന്നു. കഫതൃഷ്ണയെപ്പറ്റി ഹാരീതൻ പറയുന്നതു എന്തെന്നാൽ കഫം പിത്തത്തോടുകൂടി തൃഷ്ണയെ ഉണ്ടാക്കുമെന്നാകുന്നു. ഇനി അദ്ദേഹത്തിന്റെ ശ്ലോകത്തെക്കൂടി ഇവിടെ ചേർക്കാം. "സ്വാദമ്ലലവണൈർജ്ജീർണ്ണൈഃ ക്ലേദശ്ലേഷ്മാസഹോഷ്ണണാ പ്രാപ്യാംബുവാഹംസ്രോതസ്തൃഷ്ണാം സംജനയേന്നൃണാം" മധുരം, പുളി, ഉപ്പ് ഇവയെക്കൊണ്ടും അജീർണ്ണംകൊണ്ടും കുപിതമായ കഫം പിത്തത്തോടുകൂടി ജലത്തെ വഹിച്ചിരിക്കുന്ന സിരകളെ പ്രാപിച്ചിട്ടു തൃഷ്ണയെ ഉണ്ടാക്കുന്നു. കഫംകൊണ്ടുണ്ടാകുന്ന തൃഷ്ണയിങ്കൽ ഉറക്കവും തലയ്ക്കു കനവും വായിൽ മധുരരസവും ഉണ്ടാകും. കഫതൃഷ്ണയാൽ പീഡിതനായിരിക്കുന്നവന്റെ ശരീരം ഏറ്റവും ചടയ്ക്കും. ഹാരീതവചനപ്രകാരമുള്ള കഫതൃഷ്ണാലക്ഷണത്തെ ഇവിടെ ചേർക്കുന്നു. "ശിരസോഗൌരവംതന്ദ്രാ മാധുര്യംവദനസ്യച കേതദ്വേഷഃപ്രസേകശ്ച നിദ്രാധിക്യം തഥൈവച ഏതൈർല്ലിംഗൈർവിജാനീയാൽ തൃഷ്ണാംകഫസമുത്ഭവാം" കഫംകൊണ്ടുണ്ടാകുന്ന തൃഷ്ണയുടെ ലക്ഷണം തലയ്ക്കു കനം മടി വായിൽ മധുരരസമുണ്ടാക അന്നദ്വേഷം കഫത്തെ തുപ്പുക; അധികമായ ഉറക്കം ഇവയാകുന്നു. ഇതു ലക്ഷണങ്ങളുള്ള തൃഷ്ണ കഫജയാണെന്നറിഞ്ഞുകൊള്ളണം.

ക്ഷതതൃഷ്ണാലക്ഷണം.

ക്ഷതസ്യരുക്‌ശോണിതനിർഗ്ഗമാഭ്യാം
തൃഷ്ണാചതുർത്ഥീക്ഷതജാമതാതു.

ശസ്ത്രം മുതലായവയെക്കൊണ്ടു ക്ഷതം ഉണ്ടായവന്നു വേദനയും രക്തസ്രാവവും ഉണ്ടാകയും അതു ഹേതുവായിട്ടു തൃഷ്ണ ഉണ്ടാകയും ചെയ്യും അതു തൃഷ്ണക്ഷതജയാകുന്നു.

ക്ഷയതൃഷ്ണാലക്ഷണം.

രസക്ഷയാദ്യാക്ഷയസംഭവാസാ
തയാഭിഭൂതശ്ചനിശാദിനേഷു
പെപീയതേംഭഃസസുഖംനയാതി
താംസന്നിപാതാദിതികേചിദാഹുഃ.

൮. രസക്ഷയോക്താനി ചലക്ഷണാനി
തസ്യാമശേഷേണ ഭിഷഗ്വ്യവസ്യേൽ

രസധാതുക്ഷയംകൊണ്ടുണ്ടാകുന്ന തൃഷ്ണ ക്ഷയജയാകുന്നു. ക്ഷയതൃഷ്ണയുള്ളവൻ അഹോരാത്രം കൂടക്കൂടെ വെള്ളം കുടിക്കുന്നുവെന്നാലും അവന്ന തൃപ്തിയുണ്ടാകയില്ല ചിലർ ഈ തൃഷ്ണയെ സന്നിപാതജയാണെന്നു പറയുന്നു. ക്ഷതതൃഷ്ണയിങ്കൽ രസധാതുക്ഷയത്തിങ്കൽ പറയപ്പെട്ട എല്ലാ ലക്ഷണങ്ങളും കാണാം എന്നാൽ അവയെ വൈദ്യർ തിരിച്ചറിഞ്ഞുകൊള്ളേണ്ടതാകുന്നു. രസധാതുക്ഷയലക്ഷണം സുശ്രുതത്തിങ്കലുണ്ട്. അവയെ ഇവിടെ ചേർക്കുന്നു. "രസക്ഷയേഹൃൽപീഡാ കമ്പശൂന്യത തൃഷ്ണാച" രസധാതുക്ഷയത്തിന്റെ ലക്ഷണം നെഞ്ഞുവേദനയും വിറയലും ദേഹശോഷവും തണ്ണീർദ്ദാഹവുമാകുന്നു

ആമതൃഷ്ണാലക്ഷണം.

ത്രിദോഷലിംഗാമസമുത്ഭവാച
ഹൃച്ശൂലനിഷ്ഠീവനസാദകൎത്രീ.

ആമദോഷംകൊണ്ടും തൃഷ്ണയുണ്ടാകും അതിന്നു ത്രിദോഷത്തിന്റെ ലക്ഷണങ്ങളും കാണാം. ഹൃദയത്തിന്നു വേദനയും കൂടക്കൂടെ തുപ്പുകയും ദേഹത്തിന്നു തളർച്ചയുംകൂടി ഉണ്ടാകും.

അന്നതൃഷ്ണാലക്ഷണം.

൯. സ്നിഗ്ദ്ധംതഥാമ്ലംലവണഞ്ചഭുക്തം
ഗുർവ്വന്നമേവാശുതൃഷംകരോതി.

മയമുള്ള പദാൎത്ഥങ്ങളേയും പുളിയുള്ള പദാൎത്ഥങ്ങളേയും ലവണരസമുള്ള പദാൎത്ഥങ്ങളേയും എരിവുള്ള പദാൎത്ഥങ്ങളേയും ഗുരുദ്രവ്യങ്ങളേയും ഭക്ഷിക്ക ഹേതുവായിട്ടും അതിമാത്രയായി ഭക്ഷിക്ക ഹേതുവായിട്ടും തൃഷ്ണയുണ്ടാകുന്നു അതിന്നു അന്നതൃഷ്ണ എന്നു പേർ. വൃദ്ധജീവകൻ ആറുതൃഷ്ണയെ മാത്രമേ പറയുന്നുള്ളു. അതു ഏതെല്ലാമെന്നാൽ വാതതൃഷ്ണ പിത്തതൃഷ്ണ ക്ഷതതൃഷ്ണ, ആമതൃഷ്ണ ഉപസൎഗ്ഗതൃഷ്ണ ഇവയാകുന്നു. ആ ഗ്രന്ഥത്തിന്റെ അഭിപ്രായത്തിൽ കഫതൃഷ്ണ ആമതൃഷ്ണയിലും ക്ഷതതൃഷ്ണയും അന്നതൃഷ്ണയും വാതതൃഷ്ണയിലും ചേൎന്നിരിപ്പാൻ എന്നാകുന്നു.

ഉപസൎഗ്ഗതൃഷ്ണാലക്ഷണം.

൧൦. ദീനസ്വരഃപ്രതാമ്യൻ ദീനസ്സംശുഷ്കവക്ത്രഗളതാലുഃ
ഭവതിഖലുയോപസൎഗ്ഗാൽ തൃഷ്ണാസാശോഷിണീകഷ്ടാ.
൧൧. ജ്വരമോഹക്ഷയകാസ ശ്വാസാദ്യുപസൃഷ്ടദേഹാനാം.

പനി മോഹം ക്ഷയം ചുമ ശ്വാസം അതിസാരം മുതലായ രോഗങ്ങൾ ഉള്ളവൎക്ക ഉണ്ടാകുന്ന തൃഷ്ണ ഉപസൎഗ്ഗജയാകുന്നു അതു ദേഹത്തെ ശോഷിപ്പിക്കുക ഹേതുവായിട്ടു കഷ്ടസാദ്ധ്യവുമാകുന്നു, അതിന്റെ ലക്ഷണം വാക്കുകൾ പുറത്തു പുറപ്പെടായ്കയും മോഹവും തളർച്ചയും, വായ വരൾച്ചയും കഴുത്തും അണ്ണാക്കും ഉണങ്ങുകയും ആകുന്നു.

അസാദ്ധ്യലക്ഷണം.

സൎവ്വാസ്ത്വതിപ്രസക്താ രോഗകൃശാനാംവമിപ്രയുക്താനാം
ഘോരോപദ്രവയുക്താ സ്തൃഷ്ണാമരണായവിജ്ഞേയാഃ.

വാതജാദികളായ തൃഷ്ണകളും അധികം വൎദ്ധിച്ച തൃഷ്ണകളും ഛൎദ്ദിയുള്ളവൎക്കുണ്ടാകുന്ന തൃഷ്ണയും രോഗംകൊണ്ടു ശരീരം ശോഷിച്ചവൎക്കുണ്ടാകുന്ന തൃഷ്ണയും മുഖശോഷം മുതലായ ഉപദ്രവങ്ങളോടുകൂടിയ തൃഷ്ണയും അസാദ്ധ്യങ്ങളാകുന്നു.

ഇതി കേശവദേശികകൃതൌ സാരചന്ദ്രികാവ്യാഖ്യാനേ
മാധവനിദാനവ്യാഖ്യാനേ തൃഷ്ണാനിദാനം സമാപ്തം.

മൂർച്ഛാഭ്രമനിദ്രാതന്ദ്രാസന്യാസ
നിദാനം.

—;0;—

൧. ക്ഷീണസ്യബഹുദോഷസ്യ വിരുദ്ധാഹാരസേവിനഃ
വേഗാഘാതാദഭിഘാതാദ്ധീനസത്വസ്യവാപുനഃ

൨. കരണായതനേഷൂഗ്രാ ബാഹ്യേഷ്വാഭ്യന്തരേഷു ച
നിവിശന്തേയദാദോഷാ സ്തദാമൂർച്ഛന്തിമാനവാഃ.

ക്ഷീണമുള്ളവനും വിപുലങ്ങളായിരിക്കുന്ന ദോഷങ്ങളോടുകൂടിയവനും വിരുദ്ധമായിരിക്കുന്ന ആഹാരത്തെ സേവിക്കുന്നവനും മലമൂത്രാദി വേഗങ്ങളെ തടുക്കുക ഹേതുവായിട്ടും വടി മുതലായവകൊണ്ടു അടിയേല്ക്ക ഹേതുവായിട്ടും സത്വഗുണത്തോടുകൂടാത്തവനും ആകുന്നവന്നു മൂർഛയുണ്ടാകുന്നതു: ഇവന്റെ മനസ്സിന്നു ആയതനങ്ങളായിരിക്കുന്ന ചക്ഷുരാദി ഇന്ദ്രിയങ്ങളിലും മനസ്സിനെ വഹിച്ചിരിക്കുന്ന സ്രോതസ്സുകളിലും എപ്പോൾ കോപിച്ചിരിക്കുന്ന ദോഷങ്ങൾ പ്രവേശിക്കുന്നുവോ അപ്പോൾ അത്രെ മൂർഛയുണ്ടാകുന്നതു്.

൩. സംജ്ഞാവഹാസുനാഡീഷു പിഹിതാസ്വനിലാദിഭിഃ
തമോഭ്യുപൈതിസഹസാ സുഖദുഃഖവ്യപോഹകൃൽ

൪. സുഖദുഃഖവ്യപോഹാച്ച നരഃപതതികാഷ്ഠവൽ
മോഹോമൂർച്ഛേതിതാമാഹുഃഷഡ്വിധാസാപ്രകീർത്തിതാ

൫. വാതാദിഭിഃശോണിതേന മദ്യേനചവിഷേണച
ഷൾസ്വപ്യേതാസുപിത്തംഹി പ്രഭുത്വേനാവതിഷ്ഠതേ.

മേൽ പറയപ്പെട്ട പ്രകാരമുള്ള മനുഷ്യന്റെ സംജ്ഞയെ വഹിച്ചിരിക്കുന്ന സിരകളും നാഡികളും സ്രോതസ്സുകളും വാതാദികളാൽ മറയ്ക്കപ്പെട്ടപ്പോൾ അജ്ഞാനം ഹേതുവായിരിക്കുന്ന തമോഗുണം വർദ്ധിക്കയും ഉടനെ അവന്റെ സുഖദുഃഖങ്ങളിലുള്ള അറിവു നശിക്കയും ചെയ്യുന്നു. അപ്രകാരം സുഖദുഃഖങ്ങളിലുള്ള അറിവു നശിക്കുമ്പോൾ അവൻ തടിപോലെ വീഴുന്നു. ഈ രോഗത്തെ മോഹമെന്നും മൂർഛയെന്നും പറയുന്നു. മൂർഛ വാതാദിദോഷങ്ങൾ പ്രത്യേകമായി കോപിക്ക ഹേതുവായിട്ടും രക്തദോഷം ഹേതുവായിട്ടും മദ്യം ഹേതുവായിട്ടും വിഷം ഹേതുവായിട്ടും ഭവിക്കുന്നതാകയാൽ ആറുവിധമാകുന്നു. ആ ആറുവിധമായ മൂർഛകളിലും പിത്തം വ്യാപിച്ചു നിൽക്കയും എല്ലാം ചികിത്സ അധികമായ ശീതോപചാരത്തോടുകൂടിയതാകയാൽ മൂർഛ, പിത്തപ്രായയാകുന്നു എന്നു തന്ത്രാന്തരവചനമുണ്ടു്.

പൂർവ്വരൂപം.

൬. ഹൃൽപീഡാജൃംഭണംഗ്ലാനി സ്സംജ്ഞാദൌർബല്യമേവച
സർവ്വാസാംപൂർവ്വരൂപാണി യഥാസ്വഞ്ചവിഭാവയേൽ.

മൂർഛകൾ ഉത്ഭവിപ്പാൻ പോകുമ്പോൾ ഹൃദയത്തിന്നു പീഡയും മൂരിനിവരുകയും തളർച്ചയും സംജ്ഞാനാശവും ഉണ്ടാകും. മൂർഛകളിലെ വാതാദിദോഷങ്ങളെ അതാതു ദോഷലക്ഷണങ്ങളെക്കൊണ്ടു അറിഞ്ഞുകൊൾകയും വേണം.

വാതമൂർച്ഛാലക്ഷണം.

൧. നീലംവായദിവാകൃഷ്ണ മാകാശമഥവാരുണം.
പശ്യംസ്തമഃപ്രവിശതി ശീഘ്രഞ്ചപ്രതിബുദ്ധ്യതേ

൨. വേപഥുശ്ചാംഗമർദ്ദശ്ച പ്രപീഡാഹൃദയസ്യച
കാർശ്യംശ്യാവാരുണാച്ഛായാ മൂർച്ഛായേവാതസംഭവേ.

വാതം ഹേതുവായിട്ടുള്ള മൂർഛയിങ്കൽ ആകാശത്തെ നീലവർണ്ണമായിട്ടോ കറുത്തിട്ടോ ചുവന്നിട്ടോ കാണുകയും മോഹിക്കയും ചെയ്യും. ഉടനെതന്നെ ബോധവുമുണ്ടാകും. വിറയലും ദേഹത്തിന്നു കഴപ്പും ഹൃദയത്തിന്നു പീഡയും ഉണ്ടാകും. ശരീരം കൃശമായി കറുവാളിച്ചിട്ടോ ചുവന്നിട്ടോ ഇരിക്കും.

പിത്തമൂർച്ഛാലക്ഷണം.

൯. രക്തംഹരിതവർണ്ണംവാ വിയൽപീതമഥാപിവാ
പശ്യംസ്തമഃപ്രവിശതി സസ്വേദശ്ചപ്രബുദ്ധ്യതേ.
൨൦. സപിപാസസ്സസന്താപോ രക്തപീതാരുണേക്ഷണഃ
ഭിന്നവർച്ചാസ്സപീതാഭോ മൂർച്ഛായേപിത്തസംഭവേ.

പിത്തം ഹേതുവായിട്ടുള്ള മൂർച്ഛയെത്തിങ്കൽ ആകാശത്തെ രക്തവർണ്ണമായിട്ടോ പച്ചനിറമായിട്ടോ മഞ്ഞനിറമായിട്ടോ കാണുകയും മോഹിക്കയും ചെയ്യും വിയർപ്പും തണ്ണീർദാഹം സന്താപം ഇവയോടുകൂടിയവനായിട്ട ബോധത്തെയും പ്രാപിക്കും. കണ്ണുകൾ രക്തവർണ്ണങ്ങളായിട്ടോ മഞ്ഞളിച്ചിട്ടോ ചുവന്നിട്ടോ ഇരിക്കും. മലം ഇളകിപ്പോകും ദേഹവും മഞ്ഞളിച്ചിരിക്കും.

കഫമൂർച്ഛാലക്ഷണം.

൨൧. മേഘസംകാശമാകാശ മാവൃതംവാ തമോഘനൈഃ
പശ്യംസ്തമഃപ്രവിശതി ചിരാച്ചപ്രതിബുദ്ധ്യതേ
൨൨. ഗുരുഭിഃപ്രാവൃതൈരംഗൈശ്ശൈവാർദ്രേണചർമ്മണാ
സപ്രസേകസ്സഹൃല്ലാസോ മൂർച്ഛായേകഫസംഭവേ.

കഫംകൊണ്ടുള്ള മൂർച്ഛയത്തിന്റെ ആകാശം മേഘവർണ്ണമായിട്ടോ അന്ധകാരത്താലെ ഘനത്താലെ മറയ്ക്കപ്പെട്ടതായിട്ടോ കണ്ടിട്ട മോഹിക്കയും വളരെനേരംകൊണ്ട ബോധംലഭിക്കയും ചെയ്യും നനഞ്ഞതായ തോൽ വച്ചുകെട്ടിയതുപോലെ ശരീരത്തിന്റെ ഘനംതോന്നും വായിൽക്കൂടി വെള്ളംവരും നെഞ്ചുകലിപ്പുണ്ടാകും.

സന്നിപാതമൂർച്ഛാലക്ഷണം.

൨൩. സർവ്വാകൃതിസ്സന്നിപാതാ ദപസ്മാരഇവാഗതഃ
സജന്തുംപാതയത്യാശു വിനാബീഭത്സചേഷ്ടിതൈഃ.

സന്നിപാതം ഹേതുവായിട്ടുണ്ടാകുന്ന മൂർച്ഛയ്ക്ക് എല്ലാ ലക്ഷണങ്ങളും ഉണ്ടാകും അപസ്മാരം വന്നിരിക്കുന്നവോ എന്നപോലെ തോന്നും ആയതു പുരുഷനെ ഉടനെവീഴിക്കും അപസ്മാരത്തിലെന്നപോലെ നുരയെ ഛർദ്ദിക്കുക, പല്ലുകടിക്കുക, കണ്ണുരുട്ടുക മുതലായ വികൃതചേഷ്ടകൾ കാണുകയില്ല.

രക്തമൂർച്ഛാസംപ്രാപ്തി.

൨൪. പൃഥിവ്യാപസ്തമോരൂപം രക്തഗന്ധസ്തദന്വയഃ
തസ്മാദ്രക്തസ്യഗന്ധേന മൂർച്ഛന്തിഭുവിമാനവാഃ
൨൫. ദ്രവ്യസ്വഭാവഇത്യേകേ ദൃഷ്ട്വായദഭിമുഹ്യതി

ഭൂമിയും ജലവും തമോരൂപമാകുന്നു രക്തഗന്ധം തന്മയവുമാകുന്നു അതിനാൽ രക്തഗന്ധംകൊണ്ടു ഭൂമിയിൽ തമോഗുണത്തോടുകൂടിയ മനുഷ്യർ മൂർച്ഛയെ പ്രാപിക്കുന്നു രക്തത്തിന്റെ ദർശനമാത്രത്തിങ്കലും മൂർച്ഛയുണ്ടാകുന്നു ഇതു ദ്രവ്യസ്വഭാവമാണെന്നു ചിലർ പറയുന്നു.

വിഷമദ്യമൂർച്ഛകൾ.

ഗുണാസ്തീവ്രതരത്വേന സ്ഥിതാസ്തുവിഷമദ്യയോഃ.
൨൬. തഏവതസ്മാത്താഭ്യാന്തു മോഹൌസ്യാതാംയഥേരിതൌ

വിഷമദ്യങ്ങളിൽ ലഘുത്വം; ആശു (ഉടനെ കാര്യത്തെചെയ്യുന്നതു) വിശദം വ്യവായി; (വ്യാപനശീലം) തീക്ഷ്ണം, വികാഷി (ധാതുക്കളെ വരട്ടുന്നതു) സൂക്ഷ്മം; ഉഷ്ണം (അനിർദ്ദേശ്യരസം നിർദ്ദേശിക്കപ്പെടാൻ തക്കവണ്ണമല്ലാത്തുള്ള രസം) ഇങ്ങനെ തീവ്രതരങ്ങളായിരിക്കുന്ന പത്തുഗുണങ്ങൾ സ്ഥിതിചെയ്യുന്നു ഗുണങ്ങളെ വിവരിക്കുന്നതായ ശ്ലോകത്തെ താഴെ ചേർക്കുന്നു ലഘുരൂക്ഷമാശുവിശദംവ്യവായിതീക്ഷ്ണം വികാഷിസൂക്ഷ്മഞ്ച ഉഷ്ണമനിർദ്ദേശ്യരസംദശഗുണയുക്തം വിഷംതജ്ജ്ഞൈഃ." മേൽപറഞ്ഞ ഗുണങ്ങൾ തൈലം മുതലായവ

യിലും ഉണ്ടെങ്കിലും അതുകൾ തീവ്രങ്ങളാകുന്നു. വിഷമദ്യങ്ങളിൽ ഉള്ളവ തീവ്രതരങ്ങളും ആകുന്നു. അതിനാൽ തൈലം മുതലായവയെക്കൊണ്ടു മോഹം ഉണ്ടാകുന്നില്ല. വിഷമദ്യങ്ങളെക്കൊണ്ടു മോഹം ഉണ്ടാകുന്നു. വിഷം ഹേതുവായിട്ടുണ്ടാകുന്ന മോഹംതന്നെ പോകുന്നില്ല മദ്യം ഹേതുവായിട്ടുണ്ടാകുന്ന മോഹം മദ്യം ദഹിച്ചതിന്റെശേഷം ശമിക്കയുംചെയ്യുന്നു. വിഷത്തിങ്കലും മദ്യത്തിങ്കലുമുള്ള ഗുണങ്ങളുടെ ഭേദത്തെപ്പററി ഒരു തന്ത്രാന്തരവചനത്തെ ഇവിടെ ചേൎക്കുന്നു "യേവിഷസ്യഗുണാഃപ്രോക്താഃ സ്സന്നിപാതപ്രകോപണാഃ ത ഏവമദ്യേദൃശ്യന്തേ വിഷേചബലവത്തരാഃ" ദോഷകോപകരങ്ങളായ പത്തു ചില ഗുണങ്ങൾ വിഷത്തിങ്കൽ ഉണ്ടൊ അതുകൾ മദ്യത്തിങ്കലുമുണ്ടു്. എന്നാൽ വിഷത്തിങ്കലുള്ള ആവക ഗുണങ്ങൾ മദ്യത്തിലുള്ള ഗുണങ്ങളെക്കാൾ ഏററവും ബലമുള്ളവയാകുന്നു

രക്തജാദിമൂർച്ഛാത്രയലക്ഷണം.

സ്തബ്ധാംഗദൃഷ്ടിസ്ത്വസൃജാ ഗൂഢോച്ഛ്വാസശ്ചമൂർച്ഛിതഃ.

൰൭. മദ്യേനവിലപൻശേതേ നഷ്ടവിഭ്രാന്തമാനസഃ

ഗാത്രാണിവിക്ഷിപൻഭൂമൌ ജരാംയാവന്നയാതിതൽ.

൰൮ വേപഥുസ്സ്വപ്നതൃഷ്ണാസ്യ സ്തമശ്ചവിഷമൂർച്ഛിതേ

വേദിതവ്യംതീവ്രതരം യഥാസ്വംവിഷലക്ഷണൈഃ.

രക്തം ഹേതുവായിട്ടുണ്ടാകുന്ന മൂർഛയ്ക്കു ശരീരവും കണ്ണുകളും സ്തംഭിച്ചിരിക്കും. ശ്വാസം അസ്പഷ്ടമായിരിക്കും. മദ്യം ഹേതുവായിട്ടുണ്ടാകുന്ന മൂർഛയുടെ ലക്ഷണം അസംബന്ധമായ വചനത്തോടും ഓൎമ്മയില്ലാതെ ഭ്രമിച്ചിരിക്കുന്നതായ മനസ്സോടുംകൂടി കിടക്കുക; കയ്യും കാലും നിലത്തിട്ടു തല്ലുക ഇവയാകുന്നു. ഈ മദം എപ്പോൾ മദ്യം ജീൎണ്ണതയെ പ്രാപിക്കുന്നുവോ അതുവരെ ഉണ്ടായിരിക്കും. വിഷം ഹേതുവായിട്ടുള്ള മൂർഛയിൽ വിറയലും അതിനിദ്രയും തണ്ണീർദാഹവും ഉണ്ടാകും. കണ്ണിരുട്ടിയടയ്ക്കുകയും ചെയ്യും. മൂലപത്രാദി ക്ഷീരങ്ങളാൽ വിഷലക്ഷണത്തിലുണ്ടെങ്കിൽ സൌശ്രുത കല്പസ്ഥാനത്തിൽ പറഞ്ഞ ലക്ഷണങ്ങളോടുകൂടിയ മൂർഛയുണ്ടാകും.

മൂർച്ഛാദിഭേദം.

൰൯. മൂർച്ഛാപിത്തതമഃപ്രായാ രജഃപിത്താനിലാൽഭ്രമഃ

ചക്രവൽഭ്രമതോഗാത്രം ഭൂമൌപതതിസർവ്വദാ.

൨൰. ഭ്രമരോഗഇതിജ്ഞേയോ രജഃപിത്താനിലാത്മകഃ

തമോവാതകഫാത്തന്ദ്രാനിദ്രാശ്ലേഷ്മതമോഭവാ.

പിത്തവും തമോഗുണവുംകൂടി മൂർഛയെ ഉണ്ടാക്കുന്നു രജോഗുണവും പിത്തവും വാതവുംചേൎന്നു ഭ്രമത്തെ ഉണ്ടാക്കുന്നു ദേഹം എല്ലായ്പ്പോഴും ചക്രംപോലെ ചുററുകയുംഭൂമിയിൽ വീഴുകയും ചെയ്യുന്ന രോഗം ഭ്രമമാണെന്നു അറിഞ്ഞുകൊള്ളണം. ഇതു വാതപിത്തങ്ങൾ രജോഗുണത്തോടുകൂടി കോപിക്കകയാൽ ഉണ്ടാകുന്നതാകുന്നു. തമോഗുണവും വാതവും കഫവും കൂടി തന്ദ്രിയെ ഉണ്ടാക്കുന്നു തമോഗുണവും കഫവുംകൂടി നിദ്രയെ ഉണ്ടാക്കുന്നു.

തന്ദ്രാലക്ഷണം.

൨൧. ഇന്ദ്രിയാൎത്ഥേഷ്വസംവിത്തി ൎഗ്ഗൌരവംജൃംഭണംക്ലമഃ

നിദ്രാൎത്തസ്യേവയസ്യേഹ തസ്യതന്ദ്രാംവിനിർദ്ദിശേൽ.

നിദ്രകൊണ്ടു പരവശനായിരിക്കുന്നവനു എന്നപോലെ ഇന്ദ്രിയങ്ങൾ സ്വവിഷയങ്ങളെ ഗ്രഹിക്കാതിരിക്കുക, ശരീരത്തിന്നു ഗുരുത്വമുണ്ടാക മൂരി നിവരുക, ദേഹം തളരുക ഈ ലക്ഷണങ്ങൾ ഉള്ളവനു തന്ദ്രിയുണ്ടെന്നറിഞ്ഞുകൊള്ളണം. ഈ പദ്യംകൊണ്ടു നിദ്രയ്ക്കും തന്ദ്രിയ്ക്കും തമ്മിൽ ഭേദമില്ലെന്നു വിചാരിപ്പാൻ തക്കതായ ന്യായമുണ്ടെന്നു തോന്നാതിരിപ്പാൻ വേണ്ടി തന്ദ്രിയുടെയും നിദ്രയുടെയും ഭേദത്തെപ്പററിപ്പറയാം. നിദ്രയെക്കുറിച്ചു ചരകത്തിൽ ഇപ്രകാരം കാണുന്നു. "യദാതുമനസിക്ലാന്തേ കൎമ്മാത്മാനഃക്ലമാന്വിതാഃ വിഷയേഭ്യോനിവൎത്തന്തെ തദാസ്വപിതിമാനവഃ" എപ്പോൾ മനസ്സുതളരുകയും ഇന്ദ്രിയങ്ങൾ ശ്രമത്തോടുകൂടി സ്വവിഷയങ്ങളിൽനിന്നു നിവൎത്തിക്കയും ചെയ്യുന്നുവോ അപ്പോൾ മനുഷ്യനു ഉറക്കമുണ്ടാ

(൧൮) പാനാത്യയപരമദപാനാജീൎണ്ണപാനവിഭ്രമനിദാനം

൨൧. ഒരു ഗ്രന്ഥകൎത്താവു നിദ്രയിൽ ഇന്ദ്രിയമനസ്സുകൾക്കു മോഹമുണ്ടാകുന്നു എന്നും തന്ദ്രയിൽ ഇന്ദ്രിയത്തിനു മാത്രമേ മോഹമുണ്ടാകുന്നുള്ളു എന്നു പറയുന്നു.

സന്ന്യാസത്തിന്നു മൂൎച്ഛാദികളിൽനിന്നുള്ള ഭേദം.

൨൨, ദോഷേഷുമദമൂൎച്ഛായാ ഹൃതവേഗേഷുദേഹിനാം
സ്വയമേവോപശാമ്യന്തി സന്ന്യാസോനൌഷധൈൎവ്വിനാ.

മദവും മൂൎച്ഛയും ദോഷങ്ങളുടെ വേഗങ്ങൾ ശമിച്ചുകഴിഞ്ഞാൽ ഔഷധങ്ങളോടുകൂടാതെ താനേതന്നെ ശമിക്കും; സന്ന്യാസം ഔഷധങ്ങളോടുകൂടാതെ ശമിക്കില്ല.

സന്ന്യാസലക്ഷണം

൨൩. വാഗ്ദേഹമനസാംചേഷ്ടാ മാക്ഷിപ്യാതിബലാമലാഃ
സന്ന്യസ്യന്ത്യബലംജന്തും പ്രാണായതനമാശ്രിതാഃ.

൨൪. സനാസന്ന്യാസസന്ന്യസ്തഃ കാഷ്ഠീഭൂതോമൃതോപമഃ
പ്രാണൈൎവ്വിമുച്യതേശീഘ്രം മുക്ത്വാസദ്യഃഫലാംക്രിയാം.

അതിബലത്തോടുകൂടിയ വാതപിത്തകഫങ്ങൾ ഒരുമിച്ചുകൂടി പ്രാണസ്ഥാനത്തെ ആശ്രയിച്ചു വാക്കിന്റേയും ദേഹത്തിന്റേയും മനസ്സിന്റേയും പ്രവൃത്തിയെ നശിപ്പിച്ചു ബലമില്ലാത്തവൎക്കു സന്ന്യാസത്തെ ഉണ്ടാക്കുന്നു. സന്ന്യാസത്താൽ പീഡിതനായിരിക്കുന്ന പുരുഷൻ തടിപോലെ നിൎവ്യാപാരനായി മൃതതുല്യനായി കിടക്കും; ഉടനെ ഫലത്തെ ചെയ്യുന്നതായ ചികിത്സയെ ചെയ്യില്ല എങ്കിൽ പൊട്ടന്നനവെ മരിക്കയും ചെയ്യും.

ഇതി കേശവദേശികകൃതൌ സാരചന്ദ്രികാഖ്യാനേ
മാധവനിദാനവ്യാഖ്യാനേ മൂൎച്ഛാഭ്രമനിദ്രാതന്ദ്രാസന്ന്യാസനിദാനം
സമാപ്തം.

പാനാത്യയപരമദപാനാജീൎണ്ണപാനവിഭ്രമനിദാനം.

൧. യേവിഷസ്യഗുണാഃപ്രോക്താ സ്തേപിമദ്യേപ്രതിഷ്ഠിതാഃ
തേനമിഥ്യോപയുക്തേന ഭവത്യുഗ്രോമദാത്യയഃ.

൨. കിന്തുമദ്യംസ്വഭാവേന യഥൈവാന്നംതഥാസ്മൃതം
അയുക്തിയുക്തംരോഗായ യുക്തിയുക്തംയഥാമൃതം.

൩. പ്രാണാഃപ്രാണഭൃതാമന്നം തദയുക്ത്യാഹിനസ്ത്യസൂൻ
വിഷംപ്രാണഹരംതച്ച യുക്തിയുക്തംരസായനം.

൪. വിധിനാമാത്രയാകാലേ ഹിതൈരന്നൈൎയ്യഥാബലം
പ്രഹൃഷ്ടോയഃപിബേന്മദ്യം തസ്യസ്യാദമൃതോപമം.

൫. സ്നിഗ്ദ്ധൈസ്തദന്നൈൎമ്മാംസൈശ്ച ഭക്ഷ്യൈശ്ചസഹസേവിതം
ഭവേദായുഃപ്രകൎഷായ ബലായോപചയായച.

൬. കാമ്യതാമനസസ്തുഷ്ടി സ്തേജോവിക്രമഏവച
വിധിവൽസേവ്യമാനേതു മദ്യേസന്നിഹിതാഗുണാഃ.

വിഷത്തിന്റെ ലഘുത്വക്ഷാദികളായ എല്ലാഗുണങ്ങളും മദ്യത്തിങ്കലും ഉണ്ടു്. അതിനാൽ വിധിപ്രകാരമല്ലാതെ പാനംചെയ്യപ്പെടുന്ന മദ്യംകൊണ്ടു വായിട്ടും വലുതായിരിക്കുന്ന മദാത്യയം ഉണ്ടാകുന്നു. വിഷത്തിന്റെ ഗുണങ്ങൾ മദ്യത്തിനുണ്ടെങ്കിൽ ആ മദ്യം വിഷംപോലെ അനുപയോജ്യമാണല്ലോ എന്നു ഒരു ചോദ്യമുണ്ടാവാം. എന്നാൽ അതിനെപ്പറ്റി പറയാം. സ്വഭാവേന അന്നംപോലെ ഇരിക്കുന്നതാകുന്നു മദ്യം അതു യുക്തിയോടുകൂടാതെ സേവിക്കുന്നതായാൽ രോഗകരവും യുക്തിയോടുകൂടി സേവിക്കുന്നതായാൽ അമൃതതുല്യവുമാകുന്നു.

ഹിതമായിരിക്കുന്ന ഒരു പദാർത്ഥം യുക്തിയോടുകൂടാതെ സേവിച്ചാൽ അനർത്ഥകരമാകുന്നു എന്നു അനുഭവസിദ്ധമാണല്ലോ. അതിനു ഉചിതത്തിന്നു ദൃഷ്ടാന്തമുണ്ട്. പ്രാണികൾക്കു അന്നം പ്രാണനാകുന്നു. അയുക്തിയോടുകൂടാതെ (അതിമാത്രമായിട്ടും മറ്റും) ഭക്ഷിക്കുന്നതായാൽ വിഷൂചികമുതലായ രോഗങ്ങളെ ഉണ്ടാക്കി മരിപ്പിക്കും. അതുപോലെതന്നെ വിഷം പ്രാണഹരമാകുന്നു. എങ്കിലും ചരകത്തിൽ രസായനപ്രയോഗത്തിൽ "ധൈര്യവാബലതരമന്ത്രതഃ യദ്യോൽ വിഷസ്യാപി" എന്നു പറയപ്പെട്ടപ്രകാരം വിധിപ്രകാരം ഉപയോഗിക്കുന്നതായാൽ രസായനമായിട്ടുതീരും. വിധിപ്രകാരവും ഹിതമാത്രമായും കാലത്തെ അനുസരിച്ചും ഹിതങ്ങളായിരിക്കുന്ന അന്നങ്ങളോടുകൂടിയും ബലത്തിനു തക്കവണ്ണവും പാനംചെയ്യപ്പെടുന്ന മദ്യം അമൃതോപമമാകുന്നു. അതുകൊണ്ടു മദ്യത്തെ പാനംചെയ്യുന്നവൻ മദ്യപാനവേളയിൽ സന്തോഷമുള്ളവനായിരിക്കണമെന്നുകൂടിയുണ്ട്. സ്നിഗ്ദ്ധമായിരിക്കുന്ന അന്നത്തോടും മാംസത്തോടും ഭക്ഷിക്കപ്പെടാൻ യോഗ്യങ്ങളായ ഇതരപദാർത്ഥങ്ങളോടുംകൂടി മദ്യം സേവിച്ചാൽ ആയുർബലവും ശക്തിയും ധൈര്യവും ഉണ്ടാകും. വിധിപോലെ സേവിച്ചാൽ ശരീരത്തിനു സൌന്ദര്യവും മനസ്സിനു സന്തോഷവും ഓജസ്സും ബലവും ഉണ്ടാകും. വിധിക്കു വിപരീതമായിസേവിച്ചാൽ മദാത്യയമുണ്ടാകും. അതു പൂർവമദം, മദ്ധ്യമദം, അന്ത്യമദം ഇങ്ങിനെ മൂന്നുവിധമാകുന്നു.

പൂർവമദലക്ഷണം.

൧. ബുദ്ധിസ്മൃതിപ്രീതികരസ്സുഖശ്ച
പാനാന്നനിദ്രാരതിവർദ്ധനശ്ച
സമ്പാഠഗീതസ്വരവർദ്ധനശ്ച
പ്രോക്തോതിരമ്യഃപ്രഥമോമദോഹി.

മദ്യത്തിന്റെ ആദ്യമായിരിക്കുന്ന മദം ബുദ്ധിയേയും ഓർമ്മയേയും പ്രീതിയേയും സുഖത്തേയും ഉണ്ടാക്കും. അന്നപാനങ്ങളിലും നിദ്രയിലും അനുരാഗത്തേയും പാഠം, ഗാനം, സ്വരം ഇവയേയും വർദ്ധിപ്പിക്കും; ഈ പൂർവ്വമദം അതിരമ്യമെന്നു പറയപ്പെട്ടിരിക്കുന്നു.

മദ്ധ്യമദലക്ഷണം.

൨. അവ്യക്തബുദ്ധിസ്മൃതിവാഗ്വിചേഷ്ടഃ
സോന്മത്തലീലാകൃതിരപ്രശാന്തഃ
ആലസ്യനിദ്രാഭിഹതോമുഹുശ്ച
മദ്ധ്യേനമത്തഃപുരുഷോമദേന.

മദ്യത്തിന്റെ രണ്ടാമത്തെ മദാവസ്ഥയിൽ സ്ഥിതനായിരിക്കുന്നവന്റെ ബുദ്ധിയും സ്മൃതിയും വാക്കും അസ്പഷ്ടങ്ങളായും പ്രവൃത്തികൾ വികൃതങ്ങളായും ഇരിക്കും. അവൻ ഉന്മാദമുള്ളവന്റെ ലീലപോലെ ഇരിക്കുന്ന ലീലയോടുകൂടിയവനായും ആകൃതിപോലെ ഇരിക്കുന്ന ആകൃതിയോടുകൂടിയവനായും ക്ഷമയില്ലാത്തവനായും ഭവിക്കും. പിന്നെയും: അലസതയും നിദ്രയും ഉണ്ടാകും. മദിക്കുകയും ചെയ്യും

അന്ത്യമദലക്ഷണം.

൩. ഗച്ഛേദഗമ്യാന്നഗുരൂംശ്ചമന്യേൽ
ഖാദേദഭക്ഷ്യാണിചനഷ്ടസംജ്ഞഃ
ബ്രൂയാച്ചഗുഹ്യാനിഹൃദിസ്ഥിതാനി
മദേതൃതീയേപുരുഷോസ്വതന്ത്രഃ.

മദ്യത്തിന്റെ മൂന്നാമത്തെ മദാവസ്ഥയെ പ്രാപിച്ചവൻ ഗുരുമാർതുടങ്ങിയുള്ളവരെ ഗുരുത്വം വിചാരിക്കാതെ പരിഗ്രഹിക്കയും ദുഷ്ടങ്ങളായ വാഹനങ്ങളിൽ കയറുകയും ഭക്ഷിക്കപ്പെടാൻ യോഗ്യങ്ങളല്ലാത്ത പദാർത്ഥങ്ങളെ ഭക്ഷിക്കയും ഗുണദോഷജ്ഞാനവും കൃത്യാകൃത്യവിചാരവും ഇല്ലാത്തവനായി ഭവിക്കയും ഹൃദയത്തിലിരിക്കുന്ന ഗോപ്യവാർത്തകളെ പറകയും മദംകൊണ്ടു പരവശനാകയും ചെയ്യും.

ചതുർത്ഥമദലക്ഷണം.

൧൦. ചതുർത്ഥേതുമദേമൂഢോ ഭഗ്നദാർവ്വിവനിഷ്ക്രിയഃ
കാര്യാകാര്യവിഭാഗജ്ഞോ മൃതാദപ്യപരോമൃതഃ.

൧൧. കോമദം തം ഗമേദ്ഗച്ഛേദുന്മാദമിവ ചാപരം
ബഹുദോഷമിവാരൂഢ കാന്താരം സ്വവശഃ കൃതീ.

മദ്യത്തിന്റെ നാലമത്തെ മദാവസ്ഥയെ പ്രാപിച്ചവൻ മൂഢനായിട്ടും മുറിഞ്ഞുവീഴുന്ന മരംപോലെ ചേഷ്ടയില്ലാത്തവനായിട്ടും കൃത്യമിന്നതെന്നും അകൃത്യം ഇന്നതെന്നും തിരിച്ചറിവാൻ കഴിയാത്തവനായിട്ടും ഭവിക്കുന്നു. ഇതു സാധാരണമായ മരണത്തിൽനിന്നു അന്യമായ ഒരു മരണമാകുന്നു. ഈ മദാവസ്ഥയെ പ്രാപിച്ചവൻ വ്യാഘ്രാദിദുഷ്ടജന്തുക്കളോടുകൂടിയ കാട്ടിൽ പ്രവേശിച്ചവനെപ്പോലെ ആണ്. അതുകൊണ്ടു അന്യമായ ഉന്മാദം എന്നപോലെ ഇരിക്കുന്ന ആ മദാവസ്ഥയെ സ്വാധീനനായി, പുണ്യവാനായിരിക്കുന്ന ഏവൻ പ്രാപിക്കും.

൧൨. നിർഭുക്തമേകാന്തതഏവ മദ്യാ
നിഷേവ്യമാണം മനുജേന നിത്യം
ആപാദയേത് കഷ്ടതമാൻ വികാരാ-
നാപാദയേച്ചാപി ശരീരഭേദം.

൧൩. ക്രുദ്ധേന ഭീതേന പിപാസിതേന
ശോകാഭിതപ്തേന ബുഭുക്ഷിതേന
വ്യായാമഭാരാധ്വപരിക്ഷതേന
വേഗാവരോധാഭിഹതേന ചാപി.

൧൪. അത്യംബുഭക്താവതതോദരേണ
സാജീർണ്ണഭുക്തേന തഥാബലേന
ഉഷ്ണാഭിതപ്തേന ച സേവ്യമാനം
കരോതി മദ്യം വിവിധാൻ വികാരാൻ.

ഭക്ഷണത്തോടുകൂടാതെ എല്ലായ്പോഴും സേവിക്കപ്പെടുന്ന മദ്യം കഷ്ടതരങ്ങളായ പല രോഗങ്ങളെ ഉണ്ടാക്കുന്നു. ക്രമത്തിൽ ശരീരനാശത്തെയും ചെയ്യും. കോപമുള്ളവൻ ഭയപ്പെട്ടവൻ തണ്ണീർദാഹമുള്ളവൻ ദുഃഖിതൻ വിശപ്പുള്ളവൻ വ്യായാമസങ്കടങ്ങളായ കർമ്മങ്ങളെക്കൊണ്ടോ ചുമടെടുക്കകൊണ്ടോ വഴിനടക്കകൊണ്ടോ ക്ഷീണമുള്ളവൻ മലമൂത്രാദിവേഗങ്ങളെ തടുക്കകൊണ്ടു പീഡയുള്ളവൻ അധികം വെള്ളംകുടിച്ചവൻ വളരെ ഭക്ഷിച്ചവൻ അജീർണ്ണമുള്ളവൻ ബലമില്ലാത്തവൻ ഉഷ്ണംകൊണ്ടു തപിച്ചിരിക്കുന്നവൻ ഇങ്ങിനെയുള്ളവരാൽ സേവിക്കപ്പെടുന്ന മദ്യം ബഹുവിധങ്ങളായ രോഗങ്ങളെ ഉണ്ടാക്കും.

൧൫. പാനാത്യയം പരമദം പാനാജീർണ്ണമഥാപി വാ
പാനവിഭ്രമമുഗ്രഞ്ച തേഷാം വക്ഷ്യാമി ലക്ഷണം.

പാനാത്യയം, പരമദം, പാനാജീർണ്ണം, പാനവിഭ്രമം ഇതുകൾ ഘോരങ്ങളായ രോഗങ്ങളാകുന്നു. അവയുടെ ലക്ഷണം പറയപ്പെടുന്നു.

വാതമദാത്യയലക്ഷണം.

൧൬. ഹിക്കാശ്വാസശിരഃകമ്പ പാർശ്വശൂലപ്രജാഗരൈഃ
വിദ്യാൽബഹുപ്രലാപസ്യ വാതപ്രായം മദാത്യയം.

മദാത്യയമെന്ന രോഗം വാതം ഹേതുവായിട്ടും പിത്തം ഹേതുവായിട്ടും കഫം ഹേതുവായിട്ടും സന്നിപാതം ഹേതുവായിട്ടും ഭേദിക്കുന്നതുകൊണ്ടു നാലു വിധമാകുന്നു. എല്ലാ മദാത്യയവും വാതപിത്തകഫങ്ങളുടെ കോപം ഹേതുവായിട്ടുണ്ടാകുന്നതാണെങ്കിലും ഓരോ ദോഷങ്ങളുടേയും ആധിക്യം ഹേതുവായിട്ടു വാതമദാത്യയം പിത്തമദാത്യയം കഫമദാത്യയമെന്നുള്ള വ്യവഹാരത്തിനു വിഷയമായിത്തീരുന്നു. വാതമദാത്യയത്തിനു ഇക്കിളും ശ്വാസവും തലവിറയലും പാർശ്വഭാഗങ്ങളിൽ വേദനയും നിദ്രാനാശവും അധികമായ പ്രലാപവും ഉണ്ടാകും.

പിത്തമദാത്യയലക്ഷണം.

൧൭. തൃഷ്ണാദാഹജ്വരസ്വേദ മോഹാതീസാരവിഭ്രമൈഃ
വിദ്യാദ്ധരിതവൎണ്ണസ്യ പിത്തപ്രായംമദാത്യയം.

പിത്തമദാത്യയത്തിന്നു തണ്ണീർദാഹവും ഉഷ്ണവും പനിയും വിയൎപ്പും ഇന്ദ്രിയസാദവും അതിസാരവും തലതിരിച്ചിലും ഉണ്ടാകും. ദേഹം പച്ചനിറമായുമിരിക്കും.

കഫമദാത്യയലക്ഷണം.

൧൮. ഛൎദ്ദ്യരോചകഹൃല്ലാസ തന്ദ്രാസ്തൈമിത്യഗൌരവൈഃ
വിദ്യാച്ഛീതപരീതസ്യ കഫപ്രായംമദാത്യയം.

കഫമദാത്യയത്തിന്നു ഛൎദ്ദിയും അരുചിയും നെഞ്ചുകലിപ്പും മടിയും ഉണ്ടാകും. ദേഹം നനഞ്ഞിരിക്കുന്നപോലെ തോന്നും. ദേഹത്തിന്നു കനവും ശൈത്യവുമുണ്ടാകും.

സന്നിപാതമദാത്യയലക്ഷണം.

൧൯. ജ്ഞേയസ്ത്രിദോഷജശ്ചാപി സൎവ്വലിംഗൈൎമ്മദാത്യയഃ

സന്നിപാതജമായ മദാത്യയത്തിന്നു എല്ലാ മദാത്യയങ്ങളുടേയും ലക്ഷണങ്ങൾ കാണാം.

പരമദലക്ഷണം.

൨൦. ശ്ലേഷ്മോഛ്റയോംഗഗുരുതാവിരസാസ്യതാപി
വിൺമൂത്രസക്തിരഥതന്ദ്രിരരോചകശ്ച
ലിംഗംപരസ്യചമദസ്യവദന്തിതജ്ഞാ-
സ്തൃഷ്ണാരുജാശിരസിസന്ധിഷുചാപിഭേദഃ.

പരമദം എന്ന രോഗത്തിന്നു മൂക്കിൽകൂടി കഫത്തിന്റെ സ്രാവവും ശരീരത്തിന്നു കനവും വായിൽ രസമില്ലായ്കയും മലമൂത്രങ്ങളുടെ തടവും മടിയും അരുചിയും തണ്ണീർദാഹവും തലവേദനയും സന്ധിഭേദവും ഉണ്ടാകും.

പാനാജീൎണ്ണലക്ഷണം.

൨൧. ആധ്മാനമുഗ്രമഥചോൽഗിരണംവിദാഹഃ
പാനേജരാംസമുപഗച്ഛതിലക്ഷണാനി

പാനാജീൎണ്ണമെന്ന രോഗത്തിന്നു മേൽവയറുവീൎപ്പും ഛൎദ്ദിയും ഉഷ്ണവും ഉണ്ടാകും. മദ്യം അപക്വമായി പ്രാപിക്കുമ്പോൾ ആകുന്നു ഈ ലക്ഷണങ്ങൾ ഉണ്ടാകുന്നതു.

പാനവിഭ്രമലക്ഷണം.

ഹൃൽഗാത്രതോദകഫസംസ്രവകണ്ഠധൂമ-
മൂൎച്ഛാവമിജ്വരശിരോരുജനപ്രദാഹാഃ.
൨൨. ദ്വേഷഃസുരാന്നവികൃതേഷുചപിദ്ധതേഷു
തംപാനവിഭ്രമമുശന്ത്യഖിലേനധീരാഃ

പാനവിഭ്രമമെന്ന രോഗത്തിന്നു ഹൃദയവും ദേഹവും കുത്തിനോവുകയും കഫസ്രവണവും കണ്ഠത്തിൽനിന്നു പുകപുറപ്പെടുന്നതുപോലെ തോന്നുകയും ഇന്ദ്രിയസാദവും ഛൎദ്ദിയും പനിയും തലവേദനയും ഉഷ്ണവും പലതരത്തിലുള്ള മദ്യവികാരങ്ങളിലും അന്നവികാരങ്ങളിലും ദ്വേഷവുമുണ്ടാകും. ഈ രോഗത്തെ വിദ്വാന്മാർ പാനവിഭ്രമമെന്നു പറയുന്നു. പരമദം മുതലായ മൂന്നു രോഗങ്ങളെ ചരകത്തിൽ കാണുന്നില്ല. അതുകൾ സന്നിപാതമദാത്യയത്തിൽ അന്തർഭവിച്ചു എന്നാണ് ചരകാചാൎയ്യരുടെ അഭിപ്രായം.

അസാദ്ധ്യലക്ഷണം.

ഹീനോത്തരോഷ്ഠമതിശീതമമന്ദദാഹം
തൈലപ്രഭാസ്യമപിപാനഹതംത്യജേത്തു.

൩൩. ജിഹ്വൌഷ്ഠദന്തമസിതന്തഥവാപിനീലം
പീതഞ്ചയസ്യനയനേരുധിരപ്രഭാവഃ.

മേലത്തെ ചുണ്ടു തുണ്ടുക പുറത്തു അതിയായ ശൈത്യവും ഉള്ളിൽ അതിയായ ഉഷ്ണവും ഉണ്ടാക, മുഖം എണ്ണതേച്ചപോലെ മിനുങ്ങുക, നാക്കും ചുണ്ടും പല്ലും കറുത്തിട്ടോ നീലിച്ചിട്ടോ മഞ്ഞളിച്ചിട്ടോ ഇരിക്കുക, കണ്ണു രക്തം പോലെ ചുവന്നിരിക്കുക ഇവ ലക്ഷണം അതിയായ മദ്യപാനംകൊണ്ടു മൂർഛയെ പ്രാപിച്ചവന്നു ഉണ്ടാകുന്നതും അവനെ വൈദ്യൻ ഉപേക്ഷിക്കേണ്ടതുമാകുന്നു.

ഉപദ്രവം.

ഹിക്കാജ്വരൌവമഥുവേപഥുപാർശ്വശൂലാഃ
കാസഭ്രമാവപിചപാനഹതംഭജന്തേ.

എക്കിൾ, പനി, ഛർദ്ദി, വിറയൽ, പാർശ്വങ്ങളിൽ വേദന, ചുമ, തലതിരിച്ചിൽ ഇവകൾ അതിയായ മദ്യപാനംകൊണ്ടു മൂർഛയെ പ്രാപിച്ചവന്റെ ഉപദ്രവങ്ങളാകുന്നു. ധ്വംസം വിക്ഷേപം ഇങ്ങിനെ രണ്ടു മദ്യവികാരങ്ങൾ ചരകം സുശ്രുതം മുതലായ ഗ്രന്ഥങ്ങളിൽ കാണപ്പെടുന്നതിനാൽ അതു വെളിപ്പെടുത്തി ഇവിടെ ചേർക്കുന്നു. ചരക: വിരമിതമദ്യസ്യ ഹഠാത്സേവയാ തിമദ്യം നിഷേവതോ ധ്വംസ വിക്ഷേപകൗ ശ്ലേഷ്മപ്ര ... സേകഃ കണ്ഠാസ്യ ശോഷശ്ശബ്ദോ ഹിക്കാതന്ദ്രാനിദ്രാ രോഗശ്ച ജ്ഞേയം ധ്വംസ ലക്ഷണം ഏൾകണ്ഠാരോധശ്ശ്ലേഷ്മോ ഹ മൂർഛാ ഹൃദ്രോഗശ്ച ജഠര തൃഷ്ണാ മന്ദ സുശ്ശിരശ്ശൂല മേതല്ലക്ഷണം ... മദ്യത്തെ സേവിക്കുന്നവൻ അല്പകാലം അതിനെ ഉപേക്ഷിച്ചിട്ടു പെട്ടെന്നു വീണ്ടും അധികമായി സേവിച്ചാൽ അവന്നു ധ്വംസകമെന്നും വിക്ഷേപകമെന്നും രണ്ടു രോഗങ്ങൾ ഉണ്ടാകുന്നു. അവയിൽ ധ്വംസകത്തിന്നു കഫത്തെ തുപ്പുകയും തൊണ്ടയും ... വായും വരളുകയും ഒച്ചകേട്ടാൽ സഹിക്കായ്കയും ഏക്കിളും ഉറക്കവുമുണ്ടാകും. വിക്ഷേപത്തിന്ന ... ഹൃദ്രോഗം തൊണ്ടയും അടസ്സലും മോഹവും ഛർദ്ദിയും ദേഹത്തിന്നു വേദനയും പനിയും തണ്ണീർദാഹവും ചുമയും തലവേദനയും ഉണ്ടാകും.

ഇതി കേശവദേശികകൃതൌ സാരചന്ദ്രികാവ്യാഖ്യാനേ
മാധവനിദാനവ്യാഖ്യാനേ പാനാത്യയാദിനിദാനം

സമാപ്തം.

—:0:—

ദാഹനിദാനം

—:*:—

൧. തൃഷ്ണാംപ്രാപ്തസ്സപാനോഷ്മാ
പിത്തരക്താഭിമൂർച്ഛിതഃ
ദാഹംപ്രകുരുതേഘോരം
പിത്തവത്തത്രഭേഷജം.

മദ്യപാനം ഹേതുവായിട്ടു കോപിച്ചിരിക്കുന്ന പിത്തത്തിന്റെ ഉഷ്ണവും പിത്തരക്തങ്ങളുടെ സഹായത്തിന്മേൽ വർദ്ധിച്ചു തൊലിയിൽചെന്നു ഭയങ്കരമായിരിക്കുന്ന ദാഹത്തെ ഉണ്ടാക്കുന്നു. അതിന്നു പിത്തത്തെപ്പോലെ ചികിത്സിച്ചുകൊള്ളണം.

രക്തദാഹലക്ഷണം.

൨. കൃൽസ്നദേഹാനുഗംരക്തമുദ്രിക്തംദഹതിധ്രുവം
സഉഷ്മ്യതേതൃഷ്യതേവാ താമ്രാഭസ്താമ്രലോചനഃ.

൩. ലോഹഗന്ധാംഗവദനോ വഹ്നിനേവാവകീർയ്യതേ

എല്ലാ ശരീരത്തിങ്കലും വ്യാപിച്ചിരിക്കുന്ന രക്തം വർദ്ധിച്ചുണ്ടാകുന്ന ദാഹത്തിന്നു രക്തദാഹമെന്നുപേർ രക്തദാഹമുള്ളവന്നു ചൂടും തണ്ണീർദാഹവുമുണ്ടാകും. ദേഹവും കണ്ണും ചുവ

ന്നിരിക്കും. ശരീരവും മുഖവും ഇരുമ്പിന്റെ ഗന്ധംപോലെ ഇരിക്കുന്ന ഗന്ധത്തോടുകൂടിയിരിക്കും. അഗ്നിയാൽ ദഹിക്കപ്പെട്ട നാവോ എന്നു തോന്നും.

പിത്തദാഹലക്ഷണം.

പിത്തജ്വരസമഃപിത്താൽസചാപ്യസ്യവിധിഃസ്മൃതഃ

പിത്തം ഹേതുവായിട്ടുണ്ടാകുന്ന ദാഹത്തിന്നു പിത്തജ്വരത്തിന്റെ ലക്ഷണങ്ങൾ കാണാം. എന്നാൽ പിത്തജ്വരത്തിന്നുള്ളതുപോലെ അരുചി, ആമാശയദോഷം മുതലായവ കാണുകയില്ല. ഇതിന്നു പിത്തജ്വരത്തിന്റെ ചികിത്സ ചെയ്യേണ്ടതാകുന്നു.

തൃഷ്ണാനിരോധദാഹലക്ഷണം.

൭. തൃഷ്ണാനിരോധാദബ്ധാതൗക്ഷീണേതേജസ്സമുദ്ധതം
സബാഹ്യാഭ്യന്തരംദേഹം പ്രദഹേൽമന്ദചേതനഃ.

൮. സംശുഷ്കഗളതാല്വോഷ്ഠോജിഹ്വാംനിഷ്കൃഷ്യവേപതേ

തണ്ണീർദാഹത്തെ തടുക്കുക ഹേതുവായിട്ടു ജലധാതുവിന്നു ക്ഷീണം വരുമ്പോൾ പിത്തത്തിന്റെ ഉഷ്ണാംശം വർദ്ധിക്കും. അപ്പോൾ അവന്റെ പുറത്തും ഉള്ളിലും ദാഹമുണ്ടാകും. ചൈതന്യം നശിക്കും. തൊണ്ടയും അണ്ണാക്കും ചുണ്ടും ഉണങ്ങും. നാക്കു പുറത്തേക്കു നീട്ടി വിറയ്ക്കുകയും ചെയ്യും.

അസൃഗ്ജഃ തൃഷ്ണകോഷ്ഠസ്യദാഹോഽന്യസ്സ്യാൽസുദുസ്തരഃ.

ശസ്ത്രം കൊണ്ടുണ്ടാകുന്ന മുറിവിൽ നിന്നു പുറപ്പെടുന്ന രക്തം കോഷ്ഠത്തിൽ ചെന്നുവീണു അതിനെ നിറയ്ക്കുമ്പോൾ ഏറ്റവും ദുസ്സാധ്യമായ ഒരു ദാഹമുണ്ടാകും. ഇതു ദാഹം ഒന്നു വേറെതന്നെ ആകുന്നു. ഇവിടെ കോഷ്ഠമെന്നു പറഞ്ഞതു ഹൃദയത്തെയാണെന്നു സുശ്രുതവചനം കൊണ്ടു ഗ്രഹിക്കാം. സുശ്രുതവചനം "സ്ഥാനാന്യാമാഗ്നിപക്വാനാം മൂത്രസ്യരുധിരസ്യച ഹൃദുണ്ഡുകഃഫുപ്ഫുസശ്ച കോഷ്ഠഇത്യഭിധീയതേ."

ധാതുക്ഷയദാഹലക്ഷണം.

ധാതുക്ഷയോക്തോയോദാഹസ്തേനമൂർച്ഛാതൃഡർദ്ദിതഃ

൯. ക്ഷാമസ്വരഃക്രിയാഹീനസ്സസീദേൽഭൃശപീഡിതഃ

രസാദിധാതുക്കളുടെ ക്ഷയം ഹേതുവായിട്ടുണ്ടാകുന്ന ദാഹത്തിന്നു ഇന്ദ്രിയസാദവും തണ്ണീർദാഹവും ക്ഷീണസ്വരവും ഉണ്ടാകും. യാതൊരു കർമ്മവും ചെയ്കയില്ല. തളർച്ചയും ദാഹം കൊണ്ടു ഏറ്റവും പീഡയും ഉണ്ടാകും. ഇതിന്നു ചികിത്സ ചെയ്തില്ലെങ്കിൽ മരിക്കും.

മർമ്മാഭിഘാതദാഹലക്ഷണം.

മർമ്മാഭിഘാതജോഽപ്യസ്തി സോഽസാദ്ധ്യസ്സപ്തമോമതഃ

൰. സർവ്വഏവചവർജ്ജ്യാസ്സ്യു ശ്ശീതഗാത്രസ്യദേഹിനഃ.

ശിരസ്സു ഹൃദയം വസ്തി മുതലായ മർമ്മങ്ങളിൽ അഭിഘാതമുണ്ടായാൽ അതു ഹേതുവായിട്ടും ദാഹമുണ്ടാകും. ആ ദാഹം അസാദ്ധ്യവും ഏഴാമത്തേതുമാകുന്നു. എല്ലാദാഹങ്ങളിലും ദാഹമുള്ളവന്റെ ദേഹം തണുക്കുകയും ദാഹത്തിന്നു ശമനം ഉണ്ടാകാതിരിക്കയും ചെയ്താൽ അവനെ ഉപേക്ഷിക്കേണ്ടതാകുന്നു

ഇതി കേശവദേശികകൃതൌ സാരചന്ദ്രികാഖ്യാനേ
മാധവനിദാനവ്യാഖ്യാനേ ദാഹനിദാനം
സമാപ്തം.

ഉന്മാദഭൂതോന്മാദനിദാനം.

---

൧. മദയന്ത്യുൽഗതാദോഷാ യസ്മാദുന്മാർഗ്ഗമാഗതാഃ
മാനസോയമതോവ്യാധിരുന്മാദഇതികീർത്തിതഃ.

൮. ഏകൈകശസ്സർവ്വശശ്ച ദോഷൈരത്യർത്ഥമൂർച്ഛിതൈഃ
മാനസേനച ദുഃഖേന സചപഞ്ചവിധോമതഃ.
൯. വിഷാദ്ഭവതിഷഷ്ഠശ്ച യഥാസ്വംതത്രഭേഷജം
സചാപ്രവൃത്തിസ്തരുണോ മദസംജ്ഞാംബിഭർത്തിച.

വാതാദിദോഷങ്ങൾ വർദ്ധിച്ചു വഴിതെറ്റി നടന്നു മനസ്സിനെ വഹിച്ചിരിക്കുന്ന നാഡികളിൽ ചെന്നു മനോവിഭ്രമത്തെ ഉണ്ടാക്കുന്നു. മനസ്സംബന്ധിയായ ഈ വ്യാധിക്കു ഉന്മാദമെന്നു പേർ പറയപ്പെടുന്നു. ഉന്മാദം ചിത്തവിഭ്രമമാകുന്നു എന്നു "ഉന്മാദശ്ചിത്തവിഭ്രമഃ" എന്നുള്ള അമരസിംഹവചനം കൊണ്ടും ഗ്രഹിക്കാം. "മനോബുദ്ധി സത്വസംജ്ഞാസ്മൃതി ഭക്തിശീലചേഷ്ടാചാരവിഭ്രമത്തു ഉന്മാദ" എന്നു ചരകത്തിൽ പറഞ്ഞതിനാൽ മനസ്സ്, ബുദ്ധി, സത്വം മുതലായതുകൾക്കൊക്കെയും ഭ്രമത്തെ ഉണ്ടാക്കുന്നു എന്നു സിദ്ധിക്കുന്നു. ഇപ്രകാരമിരിക്കുന്ന ഉന്മാദം വാതാദിദോഷങ്ങൾ വെവ്വേറെ കോപിക്കകൊണ്ടും അവ മൂന്നുംകൂടി കോപിക്കകൊണ്ടും മനോദുഃഖംകൊണ്ടും അഞ്ചുവിധമുണ്ടാകുന്നു. ആറാമത്തു വിഷംകൊണ്ടുണ്ടാകുന്നതാകുന്നു. ഇവിടെ ദോഷകോപത്തെ അറിഞ്ഞുവേണം ഔഷധം പ്രയോഗിക്കേണ്ടതു. ഇതു ആധികം വർദ്ധിക്കുന്നതിനുമുമ്പു മദസംജ്ഞയെ വഹിക്കുന്നു.

സാമാന്യഹേതുവും സംപ്രാപ്തിയും.

൧ വിരുദ്ധദുഷ്ടാശുചിഭോജനാനി
പ്രധർഷണംദേവഗുരുദ്വിജാനാം
ഉന്മാദഹേതുർഭയഹർഷപൂർവോ-
മനോഭിഘാതോവിഷമാശ്ചചേഷ്ടാഃ.
൨. തൈരല്പസത്വസ്യമലാഃപ്രദുഷ്ടാ
ബുദ്ധേർന്നിവാസംഹൃദയംപ്രദൂഷ്യ
സ്രോതാംസ്യധിഷ്ഠായമനോവഹാനി
പ്രമോഹയന്ത്യാശുനരസ്യചേതഃ.

വിരുദ്ധങ്ങളായും ദുഷ്ടവിഷത്തോടു കൂടിയവയായും മലിനങ്ങളായും ഇരിക്കുന്ന അന്നപാനങ്ങളെ ഉപയോഗിക്ക ഹേതുവായിട്ടും പൂജ്യന്മാരായിരിക്കുന്ന ദേവഗുരുദ്വിജന്മാരെ പരിഭവിപ്പിക്ക ഹേതുവായിട്ടും ഭയംകൊണ്ടും സന്തോഷംകൊണ്ടും ഉണ്ടാകുന്ന ബുദ്ധിഭ്രമം ഹേതുവായിട്ടും ശരീരംകൊണ്ടും വാക്കുകൊണ്ടും വിഷമമായി പ്രവർത്തിക്കുക ഹേതുവായിട്ടും അല്പമായ സത്വഗുണത്തോടുകൂടിയവന്റെ വാതാദിദോഷങ്ങൾ ദുഷിച്ചു ബുദ്ധിയുടെ ഇരിപ്പിടമായ ഹൃദയത്തിൽ ചെന്നു അതിനെയും ദുഷിപ്പിച്ചു മനസ്സിന്നു ആധാരഭൂതങ്ങളായിരിക്കുന്ന സ്രോതസ്സുകളിൽ വ്യാപിച്ചു പെട്ടെന്നവ മനസ്സിനെ മോഹിപ്പിക്കുന്നു. ഉന്മാദത്തെ ഉണ്ടാക്കുന്നു എന്നു സാരം.

സാമാന്യലക്ഷണം.

൩. ധീവിഭ്രമസ്സത്വപരിപ്ലവശ്ച
പര്യാകുലാദൃഷ്ടിരധീരതാച
അബദ്ധവാക്ത്വംഹൃദയസ്യശൂന്യം
സാമാന്യമുന്മാദഗദസ്യലിംഗം.

ബുദ്ധിഭ്രമം, മനസ്സിന്നു ഇളക്കം, കണ്ണിന്നു അധികമായ പരവശത, ധൈര്യമില്ലായ്ക, അസംബന്ധവചനം, ചിന്താനാശം, ഇവയൊക്കെയും ഉന്മാദത്തിന്റെ സാമാന്യലക്ഷണങ്ങളാകുന്നു

വാതോന്മാദലക്ഷണം.

൪. രൂക്ഷാല്പശീതാന്നവിരേകധാതു-
ക്ഷയോപവാസൈരനിലോതിവൃദ്ധഃ

ചിന്താദിദുഷ്ടംഹൃദയംപ്രദൂഷ്യ
ബുദ്ധിംസ്മൃതിഞ്ചാപ്യുപഹന്തിശീഘ്രം.

൮. അസ്ഥാനഹാസ്യസ്മിതനൃത്തഗീത-
വാഗംഗവിക്ഷേപണരോദനാനി
പാരുഷ്യകാർശ്യാരുണവർണ്ണതാശ്ച
ജീർണ്ണേബലഞ്ചാനിലജസ്യരൂപം.

രൂക്ഷമായും അല്പമായും ശീതമായുമിരിക്കുന്ന അന്നം ഹേതുവായിട്ടും ഛർദ്ദിഹേതുവായിട്ടും ഉപവാസം ഹേതുവായിട്ടും ഏററവും വർദ്ധിച്ചിരിക്കുന്ന വായു, ചിന്തമുതലായവയെക്കൊണ്ടു ദുഷ്ടമായിരിക്കുന്ന ഹൃദയത്തെ ദുഷിപ്പിച്ചിട്ടു ബുദ്ധിയേയും സ്മൃതിയേയും ജ്ഞാനത്തെയും പൊട്ടുന്നനവെ നശിപ്പിക്കുന്നു. വാതംകൊണ്ടുണ്ടാകുന്ന ഉന്മാദത്തിനു അസംബന്ധമായിട്ടു ഉറക്കെ ചിരിക്കുക, മന്ദസ്മിതംചെയ്യുക, ആടുക, പാടുക വാക്കൊണ്ടു താളം പിടിക്കുക, അവയവങ്ങൾകൊണ്ടു അങ്ങുമിങ്ങും ഓരോന്നു പ്രവൃത്തിക്കുക കരക ദേഹം പരുപരുത്തിട്ടും ചടച്ചിട്ടും ചുവന്നിട്ടും ഇരിക്കുക ഭക്ഷിക്കപ്പെട്ട പദാർത്ഥം ദഹിച്ചതിന്റെ ശേഷം (വിശക്കുമ്പോൾ) രോഗത്തിനു ബലം വർദ്ധിക്കുക ഇവയുണ്ടാകും.

പിത്തോന്മാദനിദാനം.

൯. അജീർണ്ണകടച്ചമ്ലവിദാഹ്യശീതൈ-
ർഭോജ്യൈശ്ചിതംപിത്തമുദീർണ്ണവേഗം
ഉന്മാദമത്യുഗ്രമനാത്മകസ്യ
ഹൃദിസ്ഥിതംപൂർവവദാശുകുര്യാൽ.

൧൦. അമർഷസംരംഭവിനഗ്നഭാവാഃ
സന്തർജ്ജനാതിദ്രവണൌഷ്ണ്യരോഷാഃ
പ്രച്ഛായശീതാന്നജലാഭിലാഷാഃ
പീതാചഭാപിത്തകൃതസ്യലിംഗം.

ദഹിക്കാത്തതായ പദാർത്ഥത്തെയോ എരിവുള്ള പദാർത്ഥത്തെയോ പുളിയുള്ള പദാർത്ഥത്തെയോ ഉൾപ്പുഴുക്കുണ്ടാകുന്നതിനെയോ ഉഷ്ണദ്രവ്യങ്ങളെയോ ഭക്ഷിക്കഹേതുവായിട്ടു വർദ്ധിച്ചിരിക്കുന്ന പിത്തം വളരെ വേഗത്തോടുകൂടി ഹൃദയത്തിൽ നിന്നിട്ടു മുമ്പെ പറഞ്ഞതുപോലെ ധൈര്യമില്ലാത്തവനു തീവ്രവേദനയോടുകൂടിയ ഉന്മാദത്തെ ഉണ്ടാക്കുന്നു. പിത്തംകൊണ്ടുണ്ടാകുന്ന ഉന്മാദത്തിന്റെ ലക്ഷണം ക്ഷമയില്ലാതിരിക്കുക അടുക്ക നഗ്നരൂപമായിരിക്കുക അന്യന്മാരെ ഭയപ്പെടുത്തുക, ഓടുക ശരീരം ചൂടോടുകൂടിയിരിക്കുക കോപിക്കുക നിഴലിലും തണുത്ത ചോററിലും പച്ചവെള്ളത്തിലു ഇച്ഛയുണ്ടാക ദേഹം മഞ്ഞളിച്ചിരിക്കുക ഇവയാകുന്നു.

കഫോന്മാദലക്ഷണം.

൧൧. സംപൂരണൈർമ്മന്ദവിചേഷ്ടിതസ്യ
സോഷ്മാകഫോമർമ്മണിസംപ്രവൃദ്ധഃ
ബുദ്ധിംസ്മൃതിംചാപ്യുപഹന്തിചിത്തം
പ്രമോഹയൻസഞ്ജനയേദ്വികാരം.

൧൨. വാക്ചേഷ്ടിതംമന്ദമരോചകശ്ച
നാരീവിവിക്തപ്രിയതാചനിദ്രാ
ഛർദ്ദിശ്ചലാലാചബലഞ്ചഭുക്തേ
നഖാദിശൌക്ല്യഞ്ചകഫാത്മകേസ്യാൽ.

ദേഹപുഷ്ടികരങ്ങളായ പദാർത്ഥങ്ങളെ ഭക്ഷിച്ചിട്ടു യാതൊരു വേലയും ചെയ്യാതിരിക്കുന്നവനു വർദ്ധിച്ചിരിക്കുന്നതായ കഫം ദുഷിച്ച പിത്തത്തോടുകൂടി ഹൃദയത്തിൽ നിന്നിട്ടു ബുദ്ധിയേയും സ്മൃതിയേയും നശിപ്പിച്ചിട്ടു മനസ്സിനെ മോഹിപ്പിച്ചു ഉന്മാദത്തെ ഉണ്ടാക്കുന്നു.

കഫംകൊണ്ടുണ്ടാകുന്ന ഉന്മാദത്തിന്ന അല്പമായി സംസാരിക്കുക, അശുചി സ്ത്രീകളെ കാമിക്കുക, വിജനസ്ഥലത്തു ഇരിക്കാൻ ശ്രദ്ധിക്കുക മൂഢത്വം, ഛർദ്ദി, വായിൽക്കൂടി കിഴല ഒലിക്കുക, ഭക്ഷണം കഴിഞ്ഞുകൂടുമ്പോൾ ഉന്മാദത്തിന്ന ഏററവും ബലമുണ്ടാക നഖവും തൊലിയും മലമൂത്രങ്ങളും വെളുത്തിരിക്കുക ഇവയുണ്ടാകും

സന്നിപാതോന്മാദലക്ഷണം.

ൡന. യസ്സന്നിപാതപ്രഭവോതിഘോരഃ
സർവ്വൈസ്സമസ്തൈസ്സചഹേതുഭിസ്സ്യാൽ
സർവ്വാണിരൂപാണിബിഭർത്തിതാദൃക്
വിരുദ്ധഭൈഷജ്യവിധിവിവർജ്ജ്യഃ.

സന്നിപാതജമായ ഉന്മാദം ഏററവും ഭയങ്കരമായിട്ടുള്ളതാകുന്നു. അതു മേൽപറഞ്ഞ എല്ലാ കാരണങ്ങളോടും എല്ലാ ലക്ഷണങ്ങളോടും കൂടിയിരിക്കും. വിരുദ്ധമായ ചികിത്സയോടുകൂടിയ അതിനെ വൈദ്യൻ ഉപേക്ഷിക്കണം.

ശോകോന്മാദലക്ഷണം.

ൡര. ചൌരൈർന്നരേന്ദ്രപുരുഷൈരരിഭിസ്തഥാന്യൈ-
ർവ്വിത്രാസിതസ്യധനബാന്ധവസംക്ഷയാദ്വാ
ഗാഢംക്ഷതേമനസിചപ്രിയയാരിരംസോ-
ർജ്ജായേതചോൽകടതമോമനസോവികാരഃ.

ൡൠ. ചിത്രംബ്രവീതിചമനോനുഗതംവിസംജ്ഞോ
ഗായത്യഥോഹസതിരോദിതിചാപിമൂഢഃ.

കള്ളന്മാരാലോ രാജാക്കന്മാരാലോ ശത്രുക്കളാലോ അന്യന്മാരാലോ ഭയപ്പെട്ടിട്ടുകളെങ്കിലും ധനത്തിൻെറയും ബന്ധുക്കളുടേയും നാശംകൊണ്ടോ കാമുകനായിരിക്കുന്നവന്ന ഭാര്യയെ ലഭിയ്ക്കായ്കകൊണ്ടൊ മനസ്സിൽ ക്ഷതം സംഭവിക്കുമ്പോൾ ആ മനസ്സിന്ന വലുതായിരിക്കുന്ന വികാരം ഉണ്ടാകുന്നു അപ്പോൾ അവന്ന ബഹുവിധമായ ഗോപ്യവാർത്തയെ പറഞ്ഞുതുടങ്ങുന്നു. വിപരീതമായ ജ്ഞാനത്തോടും മൌഢ്യത്തോടുംകൂടി പാടുകയും ചിരിക്കയും കരകയും ചെയ്യുന്നു.

വിഷോന്മാദലക്ഷണം.

രക്തേക്ഷണോഹതബലേന്ദ്രിയഭാസ്സദീനഃ
ശ്യാവാനനോവിഷകൃതേഥഭവേദസംജ്ഞഃ.

വിഷംകൊണ്ടുള്ള ഉന്മാദത്തിൻെറ ലക്ഷണം കണ്ണു ചുവന്നിരിക്കുക ബലവും ഇന്ദ്രിയവും ദീപ്തിയും നശിക്കുക, ഏററവും ദീനനായിട്ടും കരുവാളിച്ച മുഖത്തോടും വിപരീതമായ ജ്ഞാനത്തോടും കൂടിയവനായിട്ടും ഭവിക്കുക ഇവയാകുന്നു.

അസാദ്ധ്യലക്ഷണം.

ൡന്ന. അവാങ്മുഖീവാപ്യുദങ്മുഖീവാക്ഷീണമാംസബലോനരഃ
ജാഗരൂകോഹ്യസന്ദേഹമുന്മാദേനവിനശ്യതി.

അധോമുഖനായിട്ടോ ഉൎദ്ധ്വമുഖനായിട്ടോ ഭവിക്കുക മാംസത്തിന്നും ബലത്തിന്നും ക്ഷീണമുണ്ടാക, നിദ്രയില്ലാതിരിക്കുക, ഈ ലക്ഷണങ്ങളോടുകൂടിയ ഉന്മാദരോഗി മരിക്കും നിശ്ചയം.

ഭൂതോന്മാദസാമാന്യലക്ഷണം.

ൡ൦. അമർത്ത്യവാഗ്വിക്രമവീര്യചേഷ്ടാ
ജ്ഞാനാദിവിജ്ഞാനബലാദിഭിര്യഃ
ഉന്മാദകാലോനിയതശ്ചയസ്യ
ഭൂതോത്ഥമുന്മാദമുദാഹരേത്തം.

യാവനൊരുത്തന്റെ വാക്കും പരാക്രമവും ശക്തിയും കർമ്മവും ശാസ്ത്രജ്ഞാനവും ശാസ്ത്രാർത്ഥനിശ്ചയവും സ്മൃതി മുതലായവയുടെ ഗ്രഹണവും മനുഷ്യധർമ്മമല്ലാതെ കാണപ്പെടുന്നു അവൻ ഭൂതകൃതമായ ഉന്മാദമെന്നു പറയണം. ഉന്മാദം തുടങ്ങുന്നതു ഇന്നകാലത്താണെന്നു നിശ്ചയമില്ലാതെയുമിരിക്കും.

ദേവഗ്രഹപീഡിതലക്ഷണം.

൧൮. സന്തുഷ്ടശ്ശുചിരതിദിവ്യമാല്യഗന്ധോ
നിസ്തന്ദ്രീരവിതഥസംസ്കൃതപ്രഭാഷീ
തേജസ്വീസ്ഥിരനയനോവരപ്രദാതാ
ബ്രഹ്മണ്യോഭവതിനരസ്സദേവജുഷ്ടഃ.

ദേവഗ്രഹം ബാധിക്കുമ്പോൾ സന്തോഷവും ശുദ്ധിയും ഏറ്റവും ദിവ്യമായിരിക്കുന്ന മാല്യത്തിന്റെ ഗന്ധംപോലെ ഇരിക്കുന്ന ഗന്ധവും ഉറക്കമില്ലായ്കയും സത്യം പറകയും സംസ്കൃതം സംസാരിക്കുകയും തേജസ്സും കണ്ണുകൾ മിഴിച്ചും വരത്തെ കൊടുക്കയും ബ്രാഹ്മണരിൽ ഭക്തിയും ഉണ്ടാകും

അസുരഗ്രഹപീഡിതലക്ഷണം.

൧൯. സംസ്വേദീദ്വിജഗുരുദേവദോഷവക്താ
ജിഹ്മാക്ഷോവിഗതഭയോവിമാർഗ്ഗദൃഷ്ടിഃ
സന്തുഷ്ടോനഭവതിചാന്നപാനജാതൈർ
ദുഷ്ടാത്മാഭവതിസദേവശത്രുജുഷ്ടഃ.

അസുരഗ്രഹത്താൽ പീഡിക്കപ്പെട്ടവന്റെ ലക്ഷണം വിയർപ്പോടുകൂടിയിരിക്കുക ബ്രാഹ്മണരുടേയും ഗുരുക്കന്മാരുടേയും ദേവന്മാരുടേയും ദോഷങ്ങളെ പറക, കണ്ണുകൾ വളഞ്ഞിരിക്കുക, ഭയമില്ലായ്ക, കണ്ണുകൾ മാർഗ്ഗത്തിൽ നിന്നും തെറ്റുക, അന്നപാനങ്ങൾ എത്ര ഉപയോഗിച്ചാലും തൃപ്തിയില്ലാതിരിക്കുക ദുർബ്ബുദ്ധിയായിരിക്കുക ഇവയാകുന്നു.

ഗന്ധർവ്വഗ്രഹപീഡിതലക്ഷണം.

൨൦. ഹൃഷ്ടാത്മാപുലിനവനാന്തരോപസേവീ
സ്വാചാരപ്രിയപരിഗീതഗന്ധമാല്യഃ
നൃത്യൻവൈപ്രഹസതിചാരുചാല്പശബ്ദം
ഗന്ധർവ്വഗ്രഹപരിപീഡിതോമനുഷ്യഃ.

ഗന്ധർവ്വഗ്രഹത്താൽ പീഡിക്കപ്പെട്ടവന്റെ ലക്ഷണം മനസ്സന്തോഷത്തോടു കൂടിയിരിക്കുക, മണൽത്തിട്ടകളിലും വനമദ്ധ്യത്തിങ്കലും സഞ്ചരിക്കുക സദാചാരത്തോടുകൂടിയിരിക്കുക, പാട്ടിലും ഗന്ധമാല്യങ്ങളിലും പ്രിയമുണ്ടാക, നൃത്തംചെയ്ക ചിരിക്കുക മനോഹരമായും അല്പമായും സംസാരിക്കുക ഇവയാകുന്നു

യക്ഷഗ്രഹപീഡിതലക്ഷണം.

൨൧. താമ്രാക്ഷഃപ്രിയതനുരക്തവസ്ത്രധാരീ
ഗംഭീരോദ്രുതഗതിരല്പവാക്സഹിഷ്ണുഃ
തേജസ്വീവദതിചകിംദദാമികസ്മൈ
യോയക്ഷഗ്രഹപരിപീഡിതോമനുഷ്യഃ.

യക്ഷഗ്രഹം ഗ്രഹിച്ചാൽ കണ്ണുകൾ രക്തവർണ്ണങ്ങളായിരിക്കും ശോഭനമായും സൂക്ഷ്മമായും ഇരിക്കുന്ന രക്തവസ്ത്രത്തെ ധരിക്കുക ശീലമായിരിക്കും. ഗാംഭീര്യത്തോടുകൂടിയുമിരിക്കും, വേഗത്തിൽ നടക്കും, അല്പമായി സംസാരിക്കും ക്ഷമയും തേജസ്സുമുണ്ടാകും. ഞാൻ ആർക്കായിക്കൊണ്ടു എന്തിനെ കൊടുക്കുന്നു എന്നു പറഞ്ഞുകൊണ്ടിരിക്കും.

പിതൃഗ്രഹപീഡിതലക്ഷണം.

൨൨. പ്രേതാനാംസതിശതിസംസ്തരേഷുപിണ്ഡാൻ
ശാന്താത്മാജലമപിചാപസവ്യവസ്ത്രഃ
മാംസേപ്സുസ്തിലഗുഡപായസാദികാമ
സ്തൽഭക്തോഭവതിപിതൃഗ്രഹാദിജുഷ്ടഃ.

പിതൃഗ്രഹത്താൽ ബാധിക്കപ്പെട്ടവൻ ദർഭകൊണ്ടുണ്ടാക്കപ്പെട്ട മേൽവിരിപ്പിന്മേൽ ശാന്തമായിരിക്കുന്ന മനസ്സോടും വലത്തുഭാഗത്തിട്ട ഉത്തരീയത്തോടുംകൂടി പ്രേതങ്ങൾക്ക പിണ്ഡത്തെയും ഉദകത്തെയും കൊടുക്കും, മാംസം എള്ള ശർക്കര പായസം ഇവയിൽ ആഗ്രഹമുള്ളവനായും പിതൃഭക്തനായുമിരിക്കും.

ഭുജംഗമഗ്രഹപീഡിതലക്ഷണം.

൨൩. യസ്ത്വുർവ്യാംപ്രസരതിസർപ്പവൽകദാചിൽ
സൃക്കിണ്യൌവിലിഹതിജിഹ്വയാതഥൈവ
ക്രോധാലുർഗ്ഗുഡമധുദുഗ്ദ്ധപായസേപ്സുർ
ജ്ഞാതവ്യോഭവതിഭുജംഗമേനജുഷ്ടഃ.

യാവനൊരുത്തൻ ചിലപ്പോൾ സർപ്പത്തെപ്പോലെ ഭൂമിയിൽ സഞ്ചരിക്കയും നാക്കുകൊണ്ടു കടവായ നക്കുകയും കോപിക്കുകയും ശർക്കര, തേൻ, പാൽ, പായസം ഇവയെ ഇച്ഛിക്കയും ചെയ്യുന്നുവോ അവൻ ഭുജംഗമഗ്രഹത്താൽ പീഡിക്കപ്പെട്ടവനാണെന്നു അറിഞ്ഞുകൊള്ളണം.

രാക്ഷസഗ്രഹപീഡിതലക്ഷണം.

൨൪. മാംസാസൃഗ്വിവിധസുരാവികാരലിപ്സു-
ർന്നിർല്ലജ്ജോഭൃശമതിനിഷ്ഠുരോതിശൂരഃ
ക്രോധാലുർവ്വിപുലബലോനിശാവിഹാരീ
ശൌചദ്വിഡ്ഭവതിസരാക്ഷസൈർഗൃഹീതഃ.

രാക്ഷസഗ്രഹത്താൽ പീഡിക്കപ്പെട്ടവൻ മാംസത്തിങ്കലും രക്തത്തിലും ബഹുവിധങ്ങളായ മദ്യങ്ങളിലും ഇച്ഛയുള്ളവനായും ലജ്ജയില്ലാത്തവനായും ഏററവും ക്രൌര്യമുള്ളവനായും ഏററവും ശൌര്യമുള്ളവനായും കോപിയായും വളരെ ബലമുള്ളവനായും രാത്രിയിൽ സഞ്ചരിക്കുന്ന ശീലമുള്ളവനായും ശുദ്ധിയില്ലാത്തവനായും ഭവിക്കും രാക്ഷസശബ്ദംകൊണ്ടു ബ്രഹ്മരാക്ഷസാദികളെയും ഗ്രഹിക്കണം ബ്രഹ്മരാക്ഷസലക്ഷണത്തെപ്പററിയുള്ള വിദേഹവചനത്തെ ഇവിടെ ചേർക്കുന്നു "ദേവദ്വിഡ്ഗുരുദ്വേഷീ വേദവേദാംഗപാരഗഃ ആത്മപീഡാകരോഹാസീ ബ്രഹ്മരാക്ഷസസേവിതഃ" ദേവന്മാരെയും ബ്രാഹ്മണരെയും ഗുരുക്കന്മാരെയും ദ്വേഷിക്കുക, വേദശാസ്ത്രങ്ങളെ അറിഞ്ഞവനായിരിക്കുക ആത്മപീഡയെ ചെയ്ക ചിരിക്കുക ഇതാകുന്നു ബ്രഹ്മരാക്ഷസനാൽ പീഡിക്കപ്പെട്ടവന്റെ ലക്ഷണം.

പിശാചഗ്രഹപീഡിതലക്ഷണം.

൨൫. ഉദ്ധസ്തഃകൃശപരുഷോചിരപ്രലാപീ
ദുർഗ്ഗന്ധോഭൃശമശുചിസ്തഥാതിലോലഃ
ബഹ്വാശീവിജനവനാന്തരോപസേവീ
വ്യാചേഷ്ടൻഭ്രമതിരുദൻപിശാചജുഷ്ടഃ.

പിശാചഗ്രഹത്താൽ പീഡിക്കപ്പെട്ടാൽ കയ്യുയർത്തിപ്പിടിക്കുക "ഉദ്ധസ്തഃ" എന്ന പാഠാന്തരമുണ്ട് അതിനു വസ്ത്രമില്ലാത്തവനെന്നർത്ഥം ഗ്രഹിക്കണം. വിദേഹൻ "ദിഗംബരഃ" എന്നു പ്രയോഗിച്ചിരിക്കുന്നതിനാൽ ഉദ്വസ്ത്രഃ എന്ന പാഠാന്തരം ന്യായമാണെന്നു വിചാരിക്കുന്നു ദേഹം കൃശമായിട്ടും പരുപരുത്തിട്ടും ഇരിക്കുക ജല്പനം ചെയ്ക ദുർഗ്ഗന്ധമുണ്ടാക, ശുദ്ധി തീരെയില്ലാതിരിക്കുക അന്നപാനങ്ങളിൽ വളരെ ആഗ്രഹമുണ്ടാക വളരെ ഭക്ഷിക്കുക വിജനസ്ഥലത്തും വനത്തിലും പോയിരിക്കുക വിരുദ്ധമായിട്ട സംസാരിക്കുക ചുററിനടക്കുക കരക ഈ ലക്ഷണം കാണാം.

മേൽപറയപ്പെട്ട ഗ്രഹങ്ങൾ ഗ്രഹിക്കുന്നതു ഹിംസിപ്പാനായിക്കൊണ്ടും ക്രീഡിപ്പാനായിക്കൊണ്ടും പൂജിപ്പാനായിക്കൊണ്ടുമാകുന്നു. അവയിൽ ഹിംസിപ്പാനായിക്കൊണ്ടു ഗ്രഹിക്കുന്നതു അസാദ്ധ്യമാകയാൽ അതിന്റെ ലക്ഷണത്തെ പറയുന്നു

൧൬. സ്ഥൂലാക്ഷോദ്രുതമടനസ്സഫേനലേഹീ
നിദ്രാലുഃപതതിചകമ്പതേചയോഹി
യശ്ചാദ്രിദ്വിരദനഗാദിവിച്യുതഃസ്യാൽ
സോസാദ്ധ്യോഭവതിതഥാത്രയോദശാബ്ദേ.

കണ്ണുകൾ തുറന്നിരിക്കുക, വേഗംനടക്കുക വായിൽകൂടി നുരവരികയും അതിനെ നക്കുകയും ചെയ്ക, എല്ലായ്പോഴും ഉറങ്ങുക വീഴുക, വിറയ്ക്കുക ഈ ലക്ഷണങ്ങളോടുകൂടിയ ഭൂതോന്മാദം അസാദ്ധ്യമാകുന്നു. പർവ്വതം ആന വൃക്ഷം മുതലായവയിൽനിന്നു വീഴ്ചയുണ്ടായവനു ഭൂതോന്മാദം സംഭവിക്കുന്നതായാൽ അതും അസാദ്ധ്യംതന്നെ. പതിമ്മൂന്നാം വത്സരത്തിൽ ഉണ്ടാകുന്ന ഭൂതോന്മാദവും അസാദ്ധ്യം

ദേവാദിഗ്രഹണകാലം.

൧൭. ദേവഗ്രഹാഃപൌർണ്ണമാസ്യാ മസുരാഃസന്ധ്യയോരപി
ഗന്ധർവ്വാഃപ്രായശോഷ്ടമ്യാം യക്ഷാശ്ചപ്രതിപദ്യഥ.
൧൮. പിത്യാഃകൃഷ്ണക്ഷയേഹിംസ്യുഃ പഞ്ചമ്യാമപിചോരഗാഃ
രക്ഷാംസിരാത്രൌപൈശാചാശ്ചതുർദ്ദശ്യാംവിശന്തിഹി.

മേല്പറഞ്ഞ ഗ്രഹങ്ങൾ ബാധിക്കുന്ന കാലത്തെ പറയുന്നു. ദേവഗ്രഹങ്ങൾ വെളുത്തവാവിലും അസുരഗ്രഹങ്ങൾ രണ്ടു സന്ധ്യകളിലും ഗന്ധർവ്വഗ്രഹങ്ങൾ മിക്കവാറും അഷ്ടമിയിലും യക്ഷഗ്രഹങ്ങൾ പ്രതിപദത്തിങ്കലും പിതൃഗ്രഹങ്ങൾ അമാവാസിയിലും ഉരഗഗ്രഹങ്ങൾ പഞ്ചമിയിലും രാക്ഷസഗ്രഹങ്ങൾ രാത്രിയിലും പിശാചഗ്രഹങ്ങൾ ചതുർദ്ദശിയിലും ബാധിക്കുന്നു. ഇതിൽ അമാവാസിയിൽ ബാധിക്കുന്ന പിതൃഗ്രഹങ്ങൾ കെല്ലുമെന്നും ശേഷം ഗ്രഹങ്ങൾ ബാധിക്കുമെന്നുമാകുന്നു ഈ ശ്ലോകത്തിൽനിന്നു ധരിക്കേണ്ടതു

മനുഷ്യശരീരത്തിൽ ആവേശിച്ചു ഓരോരോ വികൃതികളെ ചെയ്യാൻ ശക്തിയുള്ളവയായ ഗ്രഹങ്ങളെ മനുഷ്യർക്കു കാണ്മാൻ കഴിയാതിരിക്കുന്നതെങ്ങിനെ എന്നുള്ള ചോദ്യത്തെ പരിഹരിക്കുന്നു.

൧൯. ദർപ്പണാദീൻയഥാഛായാ ശീതോഷ്ണംപ്രാണിനോയഥാ
സ്വാമണിംഭാസ്കരാർച്ചിശ്ച യഥാദേഹഞ്ചദേഹധൃക്.
൨൦. വിശന്തിചനദൃശ്യന്തേ ഗ്രഹാസ്തദ്വച്ഛരീരിണഃ.

ഛായ കണ്ണാടി വെള്ളം എണ്ണ മുതലായവയെ ആവേശിക്കുന്നപോലെയും ശീതോഷ്ണം പ്രാണികളെ ആവേശിക്കുന്നപോലെയും സൂര്യതേജസ്സ സൂര്യകാന്തത്തെ ആവേശിക്കുന്നപോലെയും ആത്മാവു ദേഹത്തെ ആവേശിക്കുന്നപോലെയും ആകുന്നു ഗ്രഹങ്ങൾ ശരീരികളെ ആവേശിക്കുന്നതു. ഛായ മുതലായവ കണ്ണാടി മുതലായവയെ ആവേശിക്കുന്നതു നാം കാണുന്നില്ലല്ലോ അതുപോലെ ഗ്രഹാവേശത്തെയും കാണുന്നില്ല.

അശുചിയായ മനുഷ്യശരീരത്തോടു ദേവന്മാർ സംബന്ധമുണ്ടാകുന്നതല്ലെന്നും ദേവശബ്ദംകൊണ്ടു ദേവന്മാരോടു സമാനമായ ധർമ്മത്തോടുകൂടിയ ദേവാദ്യനുചരന്മാരാണ് ഗ്രഹിക്കുന്നതെന്നുമുള്ള സുശ്രുതവചനത്തെ ഇവിടെ ചേർക്കുന്നതു അനുചിതമായി വരികയില്ലല്ലോ.
നതേമനുഷ്യൈസ്സഹസംവിശന്തി നതേമനുഷ്യാൻ ക്വചിദാവിശന്തി യേത്വാവിശന്തീതിവദന്തി മോഹാത്തേഭൂതവിദ്യാവിഷയാദപോഹ്യാഃ അവർ മനുഷ്യരോടുകൂടെ പാർക്കുന്നില്ല അവർ മനുഷ്യരെ ഒരിക്കലും ബാധിക്കുന്നതുമില്ല ബാധിക്കുന്നു എന്നു മോഹം ഹേതുവായിട്ടു യാവ ചിലർ പറയുന്നുവൊ അവർ ഭൂതവിദ്യാവിഷയമായ യാതൊരറിവും ഇല്ലാത്തവരാകുന്നു.

ഇതി കേശവദേശികകൃതൌ സാരചന്ദ്രികാഖ്യായാം
മാധവനിദാനവ്യാഖ്യായാം ഉന്മാദരോഗനിദാനം

സമാപ്തം.

അപസ്മാരനിദാനം.

---

൧. തമഃപ്രവേശസ്സംരംഭോ ദോഷോദ്രേകഹതസ്മൃതേഃ
അപസ്മാരഇതിജ്ഞേയോ ഗദോഘോരശ്ചതുർവ്വിധഃ.

വാതാദിദോഷങ്ങൾ കോപിച്ചു സ്മൃതിയെ നശിപ്പിക്കുമ്പോൾ ഇരുട്ടിൽ അകപ്പെട്ട പോലെ തോന്നുകയും കണ്ണുകൾ ഇളകയും കൈകാലുകൾ ഞരങ്ങിത്തുള്ളമെട്ടുന്നതിടയും ചെയ്യും. ഈ രോഗം അപസ്മാരമാണെന്നറിയണം. ഭയങ്കരമായ ഈ വ്യാധി വാതം ഹേതുവായിട്ടും പിത്തം ഹേതുവായിട്ടും കഫം ഹേതുവായിട്ടും സന്നിപാതം ഹേതുവായിട്ടും ഉണ്ടാകുന്നതാകയാൽ നാലുവിധമാകുന്നു.

പൂർവ്വരൂപം.

൨. ഹൃൽകമ്പശ്ശൂന്യതാസ്വേദോ ധ്യാനംമൂർച്ഛാപ്രമൂഢതാ
നിദ്രാനാശശ്ചതസ്മിംശ്ച ഭവിഷ്യതിഭവത്യഥ.

അപസ്മാരം ഉണ്ടാവാൻ ഭാവിക്കുമ്പോൾ ഹൃദയം വിറയ്ക്കുക ഹൃദയത്തിന്നു ശൂന്യത ഭവിക്കുക, വിയർക്കുക, ചിന്തയുണ്ടാക, മനസ്സും ഇന്ദ്രിയങ്ങളും മോഹിക്കുക, ഉറക്കമില്ലായ്ക ഈ ലക്ഷണങ്ങൾ ഉണ്ടാകും.

വാതാപസ്മാരലക്ഷണം.

൩. കമ്പതേപ്രദശേദ്ദന്താൻ ഫേനോദ്വാമീശ്വസിത്യപി
പരുഷാരുണകൃഷ്ണാനി പശ്യേദ്രൂപാണിചാനിലാൽ.

വാതം ഹേതുവായിട്ടുണ്ടാകുന്ന അപസ്മാരത്തിങ്കൽ വിറയ്ക്കുക, പല്ലുകടിക്കുക, നുരയെ ഛർദ്ദിക്കുക ദീർഘശ്വാസം വിടുക കാര്യങ്ങളെ പരുപരുത്തിട്ടും ചുവന്നിട്ടും കറുത്തിട്ടും കാണുക തലയെ ഭിത്തി മുതലായവയിൽവച്ചു തല്ലുക കറുത്ത മനുഷ്യൻ ഓടിവരുന്നു എന്നു തോന്നുക ഇവയുണ്ടാകും

പിത്താപസ്മാരലക്ഷണം.

൪. പീതഫേനാംഗവക്ത്രാക്ഷഃ പീതാസൃഗ്രൂപദർശകഃ
സതൃഷ്ണോഷ്ണാനലവ്യാപ്ത ലോകദർശീചപൈത്തികഃ.

പിത്തം ഹേതുവായിട്ടുണ്ടാകുന്ന അപസ്മാരത്തിന്നു വായിൽനിന്നു പുറപ്പെടുന്ന നുരയും ദേഹവും മുഖവും കണ്ണുകളും മഞ്ഞളിച്ചിരിക്കും സമസ്തവസ്തുക്കളെയും മഞ്ഞളിച്ചും ചുവന്നിട്ടും കാണും. തണ്ണീർദാഹവും ചൂടുമുണ്ടാകും ജഗത്തിനെയും അഗ്നിവ്യാപ്തമായിട്ടു കാണപ്പെടും. മഞ്ഞൾനിറമുള്ള മനുഷ്യർ ഓടിവരുന്നു എന്നു തോന്നും.

കഫാപസ്മാരലക്ഷണം.

൫. ശുക്ലഫേനാംഗവക്ത്രാക്ഷ ശ്ശീതഹൃഷ്ടാംഗജോഗുരുഃ
പശ്യേൽശുക്ലാനിരൂപാണി ശ്ലൈഷ്മികോമുച്യതേചിരാൽ

കഫം ഹേതുവായിട്ടുണ്ടാകുന്ന അപസ്മാരത്തിന്നു വായിൽനിന്നു പുറപ്പെടുന്നതായ നുരയും ശരീരവും മുഖവും കണ്ണുകളും വെളുത്തിരിക്കും. ശരീരം തണുപ്പോടും രോമാഞ്ചത്തോടും ഗുരുത്വത്തോടും കൂടിയുമിരിക്കും. സമസ്തവസ്തുക്കളും വെളുത്തിരിക്കുന്നവയായിട്ടു കാണപ്പെടും. വെളുത്ത മനുഷ്യൻ ഓടിവരുന്നു എന്നുതോന്നും. വാതാപസ്മാരത്തിന്റെയും പിത്താപസ്മാരത്തിന്റെയും വേഗം ക്ഷണനേരംകൊണ്ടു വിട്ടുമാറും. ഈ കഫാപസ്മാരത്തിന്റെ വേഗം വളരെനേരംകൊണ്ടേ വിട്ടു.

സന്നിപാതാപസ്മാരലക്ഷണം.

൬. സർവ്വൈരേതൈസ്സമസ്തൈശ്ച ലിംഗൈർജ്ഞേയസ്ത്രിദോഷജഃ
അപസ്മാരസ്സചാസാദ്ധ്യോ യഃക്ഷീണസ്യാനവശ്ചയഃ.

സന്നിപാതം ഹേതുവായിട്ടുണ്ടാകുന്ന അപസ്മാരത്തിന്നു എല്ലാ അപസ്മാരങ്ങളുടേയും ലക്ഷണങ്ങളുണ്ടാകും അതു അസാദ്ധ്യമാകുന്നു ക്ഷീണമുള്ളവന്നു ഉണ്ടാകുന്ന അപസ്മാരവും ഇ

ങ്ങിയതിനെൻറശേഷം വളരെനാൾ ചെന്നതായ അപസ്മാരവും അസാദ്ധ്യം.

൭. പ്രസ്ഫുരന്തംസുബഹുശഃ ക്ഷീണംപ്രചലിതഭ്രുവം
നേത്രാഭ്യാഞ്ചവികുർവ്വാണ മപസ്മാരോവിനാശയേൽ.

ഓട്ടക ചാട്ടക മുതലായ പ്രവൃത്തികളെ ചെയ്യുകയും ക്ഷീണിക്കയും പുരികങ്ങളിളക്കി കണ്ണുകൾകൊണ്ടു ഓരോ വികൃതികളെ കാണിക്കയുംചെയ്യുന്ന അപസ്മാരരോഗി മരിക്കും.

അപസ്മാരാവധി.

൮. പക്ഷാദ്വാദ്വാദശാഹാദ്വാമാസാദ്വാകുപിതാമലാഃ
അപസ്മാരായകുർവ്വന്തി വേഗംകിഞ്ചിദഥാന്തരം.

പിത്താപസ്മാരം പതിനഞ്ചുദിവസംകൊണ്ടിളകും. വാതാപസ്മാരം പന്ത്രണ്ടു ദിവസംകൊണ്ടിളകും. കഫാപസ്മാരം മുപ്പതുദിവസംകൊണ്ടിളകും. വാതാദിദോഷങ്ങൾ മേൽപറയപ്പെട്ട കാലങ്ങൾകൊണ്ടു കോപിച്ചിട്ടാകുന്നു വേഗത്തെ ഉണ്ടാക്കുന്നതു്. എന്നാൽ ദോഷങ്ങൾ എല്ലായ്പോഴും വേഗത്തെ ചെയ്യുന്നതു യുക്തമായിരിക്കവെ അപ്രകാരം ചെയ്യാതെ പതിനഞ്ചുദിവസംകൊണ്ടും പന്ത്രണ്ടു ദിവസംകൊണ്ടും മുപ്പതു ദിവസംകൊണ്ടും വേഗത്തെ ചെയ്യുന്നു എന്നുപറഞ്ഞതു ശരിയായിട്ടുള്ളതാണോ എന്നുള്ള ശങ്കയെ താഴെപ്പറയുന്ന ശ്ലോകം പരിഹരിക്കുന്നതാകുന്നു.

൯. ദേവേവർഷത്യപിയഥാ ഭൂമൌബീജാനികാനിചിൽ
ശരദിപ്രതിരോഹന്തി തഥാവ്യാധിസമുച്ഛ്രയാഃ.

യാതൊരുപ്രകാരം ഭൂമിയിലുള്ള ചില വിത്തുകൾ വർഷകാലത്തിങ്കലും ചില ബീജങ്ങൾ ശരൽക്കാലത്തിങ്കലും മുളയ്ക്കുന്നുവോ അപ്രകാരം ഈ വ്യാധിയും അടങ്ങിയിരുന്നിട്ടു മേൽപറയപ്പെട്ട ദിവസങ്ങളിൽ മുളയ്ക്കുന്നു.

ഇതി കേശവദേശികകൃതൌ സാരചന്ദ്രികാഖ്യായാം
മാധവനിദാനവ്യാഖ്യായാം അപസ്മാരനിദാനം

സമാപ്തം.

വാതവ്യാധിനിദാനം.

—*—

൧. രൂക്ഷശീതാല്പലഘ്വന്ന വ്യവായാതിപ്രജാഗരൈഃ
വിഷമാദുപചാരാച്ച ദോഷാസൃക്സ്രവണാദപി.

൨. ലംഘനപ്ലവനാത്യധ്വവ്യായാമാതിവിചേഷ്ടിതൈഃ
ധാതൂനാംസംക്ഷയാച്ചിന്താ ശോകരോഗാതികർഷണാൽ

൩. വേഗസംധാരണാദാമാദഭിഘാതാദഭോജനാൽ
മർമ്മാബാധാൽഗജോഷ്ട്രാശ്വശീഘ്രയാനാവതംസനാൽ

൪. ദേഹേസ്രോതാംസിരിക്താനി പൂരയിത്വാനിലോബലീ
കരോതിവിവിധാൻവ്യാധീൻ സർവ്വാംഗൈകാംഗസംശ്രയാൻ.

൫. അവ്യക്തലക്ഷണംതേഷാം പൂർവ്വരൂപമിതിസ്മൃതം
ആത്മരൂപന്തുയദ്വ്യക്തമപായോലഘുതാപുനഃ.

രൂക്ഷമായും ശീതമായും അല്പമായും ലഘുവായും ഇരിക്കുന്ന അന്നത്തെ ഭക്ഷിക്ക ഹേതുവായിട്ടും അതിമൈഥുനം ഹേതുവായിട്ടും ഏറെവും ഉറക്കമിളയ്ക്കു ഹേതുവായിട്ടും പ്രയാസകരമായ ആചാരം ഹേതുവായിട്ടും മലമൂത്രങ്ങളുടെ ദോഷം ഹേതുവായിട്ടും രക്തസ്രാവം ഹേതുവായിട്ടും ചാട്ടക ഹേതുവായിട്ടും നദിയെ നീന്തിക്കടക്കുക ഹേതുവായിട്ടും അധികംവഴി നട

കൾ ഹേതുവായിട്ടും ദേഹായാസകരങ്ങളായ കമ്മങ്ങളെ അധികമായി ചെയ്ക ഹേതുവായിട്ടും രസാദിധാതുക്കളുടെ ക്ഷയം ഹേതുവായിട്ടും ചിന്ത ഹേതുവായിട്ടും ദുഃഖം ഹേതുവായിട്ടും രോഗംകൊണ്ടു കൃശത ഭവിക്കഹേതുവായിട്ടും മലമൂത്രാദിവേഗങ്ങളെ തടക്കുക ഹേതുവായിട്ടും ആമദോഷം ഹേതുവായിട്ടും മുറിവേൽക്കുക ഹേതുവായിട്ടും ഉപവാസം ഹേതുവായിട്ടും മമ്മങ്ങളിൽ അടി, തല്ലു, മുറിവു മുതലായവ ഏൽക്കുക ഹേതുവായിട്ടും ആന, ഒട്ടകം, കുതിര ഇവയിൽ കയറി ഓടിക്കുന്നസമയം വീഴുക ഹേതുവായിട്ടും വാതം കോപിച്ചു ശൂന്യമായിരിക്കുന്ന നാഡികളിൽ സഞ്ചരിച്ചു അവയെ നിറച്ചു ബലവനായിട്ടു എല്ലാ അംഗങ്ങളെയോ ഒരു അംഗത്തെയോ ആശ്രയിച്ചു ബഹുവിധങ്ങളായിരിക്കുന്ന വ്യാധികളെ ഉണ്ടാക്കുന്നു.

വിവിധവ്യാധികൾ.

൬. സംകോചഃപവ്വണാംസ്തംഭോ ഭംഗോസ്ഥ്നാംപവ്വണാമപി
രോമഹഷപ്രലാപശ്ചപാണിപൃഷ്ഠശിരോഗ്രഹഃ.

൭. ഖാഞ്ജ്യപാംഗുല്യകുബ്ജത്വം ശോഷോംഗാനാമനിദ്രതാ
ഗർഭശുക്ലരജോനാശഃ സ്പന്ദനംഗാത്രസുപ്തതാ.

൮. ശിരോനാസാക്ഷിജത്രൂണാം ഗ്രീവായാശ്ചാപിഹുണ്ഡനം
ഭേദസ്തോദോത്തിരാക്ഷേപോ മുഹുശ്ചായാസഏവച.

൯. ഏവംവിധാനിരൂപാണി കരോതികുപിതോനിലഃ
ഹേതുസ്ഥാനവിശേഷാച്ച ഭവേദ്രോഗവിശേഷകൃൽ.

സന്ധികൾ ചുരുങ്ങുകയും നിശ്ചലങ്ങളായിരിക്കുകയും ചെയ്ക, അസ്ഥികളും സന്ധികളും പൊട്ടിപ്പോയതുപോലെ ഇരിക്കുക, രോമഹഷമുണ്ടാകുക, പിച്ചുപറക, കൈകളിലും പൃഷ്ഠത്തിങ്കലും ശിരസ്സിലും പിടുത്തമുണ്ടാകുക, ഒരു കാൽ മുടന്തുക, രണ്ടു കാലും മുടന്തുക, കൂനുക, അവയവങ്ങൾ ശോഷിക്കുക, ഉറക്കമില്ലാതാവുക, ഗർഭവും ശുക്ലവും രജസ്സും നശിക്കുക, വിറയ്ക്കുക, ദേഹം തരിക്കുക, ശിരസ്സു മൂക്കു കണ്ണു പൂണെല്ലു കഴുത്തു ഇതുകൾ ഒക്കെത്തന്നെ പ്രവേശിക്കുകയോ വളയുകയോ ചെയ്ക, പിളന്നു നോവുക, കുത്തിനോവുക, വേദനപ്പെടുക, അംഗങ്ങൾ എടുത്തെറിഞ്ഞാലെന്നപോലെ തന്നെ പൊങ്ങിവീഴുക, തളച്ചയുണ്ടാക ഇപ്രകാരമുള്ള ലക്ഷണങ്ങൾ വാതം കോപിക്കുമ്പോൾ ഉണ്ടാകും. ഹേതുവിശേഷം ഹേതുവായിട്ടും സ്ഥാനവിശേഷം ഹേതുവായിട്ടും രോഗവിശേഷങ്ങളെയും ഉണ്ടാക്കും. ശ്ലേഷ്മാവൃതമായിരിക്കുന്ന വാതം മന്യാസ്തംഭത്തെ ഉണ്ടാക്കുന്നു.. ഇതാകുന്നു ഹേതുവിശേഷത്താലുണ്ടാകുന്ന രോഗം. പക്വാശയസ്ഥനായിരിക്കുന്ന അനിലൻ ആന്ത്രകൂജനം മുതലായവയെ ഉണ്ടാക്കുന്നു, ഇതാകുന്നു സ്ഥാനവിശേഷത്താലുണ്ടാകുന്ന രോഗം.

കോഷ്ഠാശ്രിതവാതലക്ഷണം.

൧൦. തത്രകോഷ്ഠാശ്രിതേദുഷ്ടേ നിഗ്രഹോമൂത്രവച്ചസോഃ
ബ്രഘ്നഹൃദ്രോഗഗുന്മാർശഃ പാർശ്വശൂലഞ്ചമാരുതേ.

ദുഷിച്ചിരിക്കുന്ന വാതം കോഷ്ഠത്തെ ആശ്രയിക്കുമ്പോൾ മൂത്രത്തിനും മലത്തിനും തടവും ആന്ത്രവൃദ്ധിയും ഹൃദ്രോഗവും ഗുന്മവും അർശസ്സും പാർശ്വഭാഗങ്ങളിൽ വേദനയുമുണ്ടാകും.

സവ്വാംഗകുപിതവാതലക്ഷണം.

൧൧. സവ്വാംഗകുപിതേവാതേ ഗാത്രസ്ഫുരണഭഞ്ജനം
വേദനാഭിഃപരീതശ്ച സ്ഫുടന്തീവാസ്യസന്ധയഃ.

സവ്വാംഗങ്ങളിലും വാതം കോപിച്ചാൽ എല്ലാ ശരീരങ്ങളിലും പൊരുപൊരുപ്പും മുറിഞ്ഞുനോവും പലമാതിരിയിലുള്ള വേദനകളും സന്ധികൾ പൊട്ടിപ്പോകുന്നുവോ എന്നു തോന്നുകയുമുണ്ടാകും

ഗുദസ്ഥിതവാതലക്ഷണം.

൧൨. ഗ്രഹോവിൺമൂത്രവാതാനാം ശൂലാദ്ധ്മാനാശ്മശക്കരാഃ
ജംഘോരുത്രികപാൽപൃഷ്ഠ രോഗശോഷാഗുദേസ്ഥിതേ.

വാതം ഗുദത്തിൽ സ്ഥിതിചെയ്യുമ്പോൾ മലമൂത്രങ്ങൾക്കും അധോവായുവിന്നും തടവും വയററിൽവേദനയും വയറു വീപ്പും അശ്മരി മുതലായ രോഗങ്ങളും കണങ്കാലുകൾ, തുടകൾ, തണ്ടെല്ലിന്റെ താഴത്തെ ഭാഗം, കാലുകൾ, പൃഷ്ഠം ഇതുകൾക്ക വേദനയും ശോഷവുമുണ്ടാകും.

ആമാശയസ്ഥിതവാതലക്ഷണം.

൬൩. രുൿപാർശ്വോദരഹൃന്നാഭേസ്തൃഷ്ണോൽഗാരവിഷൂചികാഃ
കാസഃ കണ്ഠാസ്യശോഷശ്ച ശ്വാസശ്ചാമാശയസ്ഥിതേ.

ആമാശയത്തിങ്കൽ വാതം കോപിച്ചാൽ പാർശ്വഭാഗങ്ങളിലും വയററിലും ഹൃദയത്തിങ്കലും നാഭിയിങ്കലും വേദന, തണ്ണീർദാഹം, തേട്ടൽ, വിഷൂചിക, ചുമ, തൊണ്ടയുണങ്ങൽ, വായുണങ്ങൽ, ശ്വാസം ഇവയുണ്ടാകും.

പക്വാശയസ്ഥിതവാതലക്ഷണം.

൬൪. പക്വാശയസ്ഥോന്ത്രകൂജം ശൂലാടോപൌ കരോതി ച
കൃച്ഛ്രമൂത്രപുരീഷത്വ മാനാഹം ത്രികവേദനാം.

പക്വാശയത്തിങ്കൽ വായു കോപിച്ചാൽ കടലിരയ്ക്കുകയും വയററിൽവേദനയും വയററിൽ പൊട്ടപൊട്ട എന്ന ശബ്ദവും മൂത്രകൃച്ഛ്രവും മലബന്ധവും വയർവീപ്പും തണ്ടെല്ലിൽ വേദനയുമുണ്ടാകും.

ശ്രോത്രാദീന്ദ്രിയഗതവാതലക്ഷണം.

൬൫. ശ്രോത്രാദിഷ്വിന്ദ്രിയവധം കുര്യാദ്ദുഷ്ടസമീരണഃ

ചെവി, കണ്ണ്, മൂക്ക മുതലായ ഇന്ദ്രിയങ്ങളിൽ വായു കോപിച്ചാൽ അതാതു ഇന്ദ്രിയങ്ങളെ നശിപ്പിക്കും.

ത്വഗ്ഗതവാതലക്ഷണം.

ത്വഗ്രൂക്ഷാസ്ഫുടിതാസുപ്താ കൃശാകൃഷ്ണാ ചതുദ്യതേ.
൬൬. അതന്യതേ രാഗാച പർവരുക്ത്വഗ്ഗതേനിലേ

ത്വക്കിങ്കൽ വായു കോപിച്ചാൽ ത്വക്കിന്ന പരുപരുപ്പും പൊട്ടലും തരിപ്പും കൃശതയും കറുപ്പും ഉണ്ടാകും. സൂചികൊണ്ടു കുത്തുന്നപോലെയും പരത്തുന്നപോലെയും തോന്നും. ചുവപ്പും സന്ധികളിൽ വേദനയുമുണ്ടാകും ചന്ദ്രികാകാരൻ ത്വക്കിനെ രസധാതു എന്നു പറയുന്നു.

അസൃഗ്ഗതവാതലക്ഷണം.

൬൭. രുജാസ്തീവ്രാസ്സസന്താപാ വൈവർണ്യം കൃശതാരുചിഃ
ഗാത്രേ ചാരുംഷിഭുക്തസ്യ സ്തംഭശ്ചാസൃഗ്ഗതേനിലേ.

രക്തത്തിൽ വാതം കോപിക്കുമ്പോൾ സഹിപ്പാൻവയ്യാത്ത വേദനയും ചൂടും നിറപ്പകർച്ചയും കൃശതയും അരുചിയും പുണ്ണുകളും ഭക്ഷണം കഴിഞ്ഞുകൂടുമ്പോൾ ശരീരത്തിന്ന സ്തംഭവും ഉണ്ടാകും.

മാംസമേദോഗതവാതലക്ഷണം.

൬൮. ഗുർവ്വംഗം തുദ്യതേത്യർത്ഥം ദണ്ഡമുഷ്ടിഹതം യഥാ
സരുക്ശ്രമിതമത്യർത്ഥം മാംസമേദോഗതേനിലേ.

വാതം മാംസത്തെയോ മേദസ്സിനെയോ ആശ്രയിച്ചു നിന്നു കോപിച്ചാൽ ശരീരം ഗുരുവായിട്ടും ഏററവും കുത്തിനോവോടുകൂടിയും വടികൊണ്ടോ മുഷ്ടികൊണ്ടോ അടിക്കപ്പെട്ടതിനോടു തുല്യമായിട്ടും വേദനയോടും ഏററവും തളർച്ചയോടുംകൂടിയിരിക്കും.

മജ്ജാസ്ഥികുപിതവാതലക്ഷണം.

൬൯. ഭേദോസ്ഥിപർവ്വണാം സന്ധിശൂലം മാംസബലക്ഷയഃ
അസ്വപ്നസ്സന്തതാരുക് ച മജ്ജാസ്ഥികുപിതേനിലേ.

വാതം മജ്ജാവിനെയോ അസ്ഥിയെയോ ആശ്രയിച്ചുനിന്നു കോപിച്ചാൽ അസ്ഥികൾക്കും മുട്ടുകൾക്കും പിളർച്ചയും സന്ധികളിൽ വേദനയും മാംസത്തിന്നും ബലത്തിന്നും ക്ഷയവും ഉറക്കമില്ലായ്മയും എല്ലായ്പ്പോഴും വേദനയുമുണ്ടാകും.

ശുക്ലഗതവാതലക്ഷണം.

൨൦. ക്ഷിപ്രംമുഞ്ചതിബദ്ധ്നാതി ശുക്ലംഗർഭമഥാപിവാ
വികൃതിംജനയേച്ചാപി ശുക്ലസ്ഥഃകുപിതോനിലഃ.

വാതം ശുക്ലത്തിൽ കോപിച്ചാൽ ശുക്ലം വേഗത്തിൽ പോകയോ പോകാതിരിക്കയോ ശുക്ലത്തിന്നു ദുഷ്ടത ഭവിക്കയോ ചെയ്യും. സ്ത്രീകൾക്കാകിൽ ഗർഭസ്രാവമോ ഗർഭനാശമോ ശിശുവിന്നു അംഗഹീനതയോ പ്രസവത്തിന്നു താമസമോ ഭവിക്കും

സിരാഗതവാതലക്ഷണം.

൨൧. കുര്യാൽസിരാഗതശ്ശൂലം സിരാകുഞ്ചനപൂരണം
സബാഹ്യാഭ്യന്തരായാമം ഖല്ലീംകൌബ്ജ്യമഥാപിവാ

വായു ഞരമ്പുകളിൽ കോപിച്ചാൽ വേദനയെ ഉണ്ടാക്കും. ഞരമ്പുകളെ വളയ്ക്കുകയും വീർപ്പിക്കയുംചെയ്യും. ബാഹ്യായാമം, അന്തരായാമം, ഖല്ലി, കുബ്ജത ഇതുകളെയുമുണ്ടാക്കും.

സ്നായുഗതവാതലക്ഷണം.

൨൨. സർവ്വാംഗൈകാംഗരോഗാംശ്ച കുര്യാൽസ്നായുഗതോനിലഃ

വായു നാഡികളിൽ കോപിച്ചാൽ എല്ലാ ശരീരമോ ഒരു ശരീരമോ രോഗത്തോടുകൂടിയതായി ഭവിക്കും.

സന്ധിഗതവാതലക്ഷണം.

൨൩. ഹന്തിസന്ധിഗതസ്സന്ധീൻ ശൂലാടോപൌകരോതിച

വാതം സന്ധിയിൽചെന്നു കോപിച്ചാൽ സന്ധികൾ വേർപെട്ടുപോകയോ സ്തംഭിച്ചുപോകയോ ചെയ്യും. വയറിൽ വേദനയും പൊട്ടുപൊട്ട എന്ന ശബ്ദവുമുണ്ടാകും.

പിത്തകഫാവൃതപ്രാണാദിലക്ഷണം.

൨൪. പ്രാണേപിത്താവൃതേഛർദ്ദി ർദ്ദാഹശ്ചൈവോപജായതേ
ദൌർബ്ബല്യംസദനംതന്ദ്രാ വൈരസ്യഞ്ചകഫാവൃതേ.

൨൫. ഉദാനേപിത്തയുക്തേതു ദാഹോമൂർച്ഛാഭ്രമഃക്ലമഃ
അസ്വേദഹർഷൌമന്ദാഗ്നിശ്ശീതതാചകഫാവൃതേ.

൨൬. സ്വേദദാഹൌഷ്ണ്യമൂർച്ഛാസ്സ്യുഃ സ്സമാനേപിത്തസംവൃതേ
കഫേനസംഗേവിൺമൂത്രേ ഗാത്രഹർഷശ്ചജായതേ.

൨൭. അപാനേപിത്തയുക്തേതു ദാഹൌഷ്ണ്യം സ്യാദ്രക്തമൂത്രതാ
അധഃകായേഗുരുതാച ശീതതാചകഫാവൃതേ.

൨൮. വ്യാനേപിത്താവൃതേദാഹോ ഗാത്രവിക്ഷേപണംക്ലമഃ
സ്തംഭനോദണ്ഡകശ്ചാപി ശൂലശോഫൌകഫാവൃതേ.

പിത്തത്താൽ പ്രാണവായുവിന്നു ആവരണം സംഭവിച്ചാൽ ഛർദ്ദിയും ചുട്ടുമുണ്ടാകും.

കഫത്താൽ പ്രാണവായുവിന്നു ആവരണം സംഭവിച്ചാൽ ദുർബ്ബലതയും തളർച്ചയും മടിയും രുചിയില്ലായ്കയും ഉണ്ടാകും.

പിത്തത്താൽ ഉദാനവായുവിന്നു ആവരണം സംഭവിച്ചാൽ ചുട്ടും ഇന്ദ്രിയസാദവും തലതിരിച്ചിലും തളർച്ചയുമുണ്ടാകും.

കഫത്താൽ ഉദാനവായുവിന്നു ആവരണം സംഭവിച്ചാൽ വിയർപ്പില്ലായ്കയും രോമാഞ്ചവും അഗ്നിമാന്ദ്യവും ശൈത്യവും ഉണ്ടാകും.

പിത്തത്താൽ സമാനവായുവിന്നു ആവരണം സംഭവിച്ചാൽ വിയർപ്പും തണ്ണീർദാഹവും ഉഷ്ണവും ഇന്ദ്രിയസാദവും ഭവിക്കും.

കഫത്താൽ സമാനവായുവിന്നു ആവരണം സംഭവിച്ചാൽ മലമൂത്രങ്ങൾക്കു തടവും രോമാഞ്ചവുമുണ്ടാകും.

അപാനവായുവിന്നു പിത്തത്താൽ ആവരണം സംഭവിച്ചാൽ തണ്ണീർദാഹവും ഉഷ്ണവും മൂത്രത്തിന്നു രക്തവർണ്ണവുമുണ്ടാകും.

കഫത്താൽ അപാനവായുവിന്ന ആവരണം സംഭവിച്ചാൽ അധഃകായത്തിന്ന ഗുരുത്വവും ശൈത്യവും ഉണ്ടാകും.

വ്യാനവായുവിന്ന പിത്തത്താൽ ആവരണം സംഭവിച്ചാൽ ചൂടും ശരീരം എട്ടത്തിടുകയും തളൎച്ചയുമുണ്ടാകും.

വ്യാനവായുവിന്ന കഫത്താൽ ആവരണം സംഭവിച്ചാൽ തടിപോലെ കിടക്കയും വയററിൽ വേദനയും നീരുമുണ്ടാകും.

പ്രാണാദിവായുക്കൾക്ക ഇങ്ങിനെ പലവിധം ആവരണങ്ങൾ ഉണ്ട്. അവയേയും അവയുടെ ലക്ഷണങ്ങളേയും ഹൃദയത്തിൽ "മാരുതാനാംഹിപഞ്ചാനാമന്യോന്യാവരണംശൃണു" എന്നതുടങ്ങിയുള്ള വാക്യങ്ങളെ നോക്കി അറിഞ്ഞുകൊള്ളണം. വിസ്തരഭയം ഹേതുവായിട്ട ഇവിടെ എഴുതുന്നില്ല.

ആക്ഷേപകസാമാന്യലക്ഷണം.

൨൯. യദാതുധമനീസ്സൎവ്വാഃ കുപിതോഭ്യേതിമാരുതഃ
തദാക്ഷിപത്യാശുമുഹുർമ്മുഹുർദ്ദേഹംമുഹുശ്ചരഃ.

൩൦. മുഹുർമ്മുഹുസ്തദാക്ഷേപാദാക്ഷേപകഇതിസ്മൃതഃ.

യാതൊരിക്കൽ വായു കോപിച്ചു എല്ലാ നാഡികളേയും പ്രാപിക്കുന്നുവോ അപ്പോൾ ദേഹത്തെ പിന്നെയും പിന്നെയും എടുത്തെറിയും. ഇതിന്ന ആക്ഷേപകമെന്ന പേർ.

അപതന്ത്രകലക്ഷണം.

൩൧. കൃദ്ധഃസൈഃകോപനൈർവ്വായുഃ സ്ഥാനാദൂൎദ്ധ്വംപ്രപദ്യതേ
പീഡയൻഹൃദയംഗത്വാ ശിരശ്ശംഖൌചപീഡയൻ.

൩൨. ധനുർവ്വന്നമയേൽഗാത്രാണ്യാക്ഷിപേന്മോഹയേത്തദാ
സകൃഛ്റാദുച്ഛ്വസേച്ചാപി സ്തബ്ധാക്ഷോഥനിമീലകഃ.

൩൩. കപോതഇവകൂജേച്ച നിസ്സംജ്ഞഃസോപതന്ത്രകഃ

വായു നിജകോപഹേതുക്കളായ രൂക്ഷാദികളെക്കൊണ്ടു കോപിച്ചു പക്വാശയത്തിങ്കൽ നിന്ന മേല്പോട്ട കയറി ഹൃദയത്തിൽ ചെന്ന ആ ഹൃദയത്തേയും ശിരസ്സിനേയും ചെന്നികളേയും പീഡിപ്പിച്ചു ദേഹത്തെ വില്ലുപോലെ വളയ്ക്കയും അവയവങ്ങളെ എടുത്തെറികയും മോഹിപ്പിക്കുകയും ചെയ്യും. അപ്പോൾ ആ രോഗി പണിപ്പെട്ട ശ്വസംവിടുകയും സ്തംഭിച്ചവയും അടയ്ക്കപ്പെട്ടവയുമായ കണ്ണുകളോടുകൂടിയവനായിട്ട മാടപ്രാവിനെപോലെ കൃകുകയും ബോധമില്ലാത്തവനായി ഭവിക്കുകയും ചെയ്യും

അപതാനകലക്ഷണം.

൩൪. ദൃഷ്ടിംസംസ്തഭ്യസംജ്ഞാഞ്ച ഹത്വാകണ്ഠേനകൂജതി
ഹൃദിമുക്തേനരസ്സ്വാസ്ഥ്യം യാതിമോഹാവൃതേപുനഃ.

൩൫. വായുനാദാരുണംപ്രാഹു രേകേതദപതാനകം.

വായു കണ്ണുകളുടെ രൂപഗ്രഹണശക്തിയേയും അറിവിനേയും നശിപ്പിച്ചു തൊണ്ടകൊണ്ട ശബ്ദിക്കും. വായു ഹൃദയത്തിൽനിന്ന നിവൎത്തിച്ചാൽ ഈ രോഗമുള്ളവന്ന സ്വാസ്ഥ്യവും ഹൃദയത്തെ ആവരണം ചെയ്യുമ്പോൾ ഭയങ്കരമായ മോഹവുമുണ്ടാകും. ഇതിനെ ചിലർ അപതാനകമെന്ന പറയുന്നു.

ദണ്ഡാപതാനകലക്ഷണം.

൩൬. കഫാന്വിതോഭൃശംവായു സ്താസ്വേവയദിതിഷ്ഠതി
ദണ്ഡവൽസ്തംഭയേദ്ദേഹം സതുദണ്ഡാപതാനകഃ.

വായു ഏററവും കഫത്തോടുകൂടി എല്ലാ നാഡികളിലും നിന്നിട്ട ദേഹത്തെ വടിപോലെ സ്തംഭിപ്പിക്കും. അതിന്ന ദണ്ഡാപതാനകം എന്ന പേർ. ചരകാചാൎയ്യൻ ദണ്ഡാപതാനകം അസാദ്ധ്യമാണെന്ന കാണിക്കുന്നതായ ശ്ലോകത്തെ ഇവിടെ ചേൎക്കുന്നു. "പാണിപാദശിരഃപൃഷ്ഠശ്രോണീഃസ്തംഭ്നാതിമാരുതഃ ദണ്ഡവൽസ്തബ്ധഗാത്രസ്യ ദണ്ഡകസ്സോനുപക്ര

മാറ്, കൈ, കാൽ, ശിരസ്സ്, പൃഷ്ഠം, കടിപ്രദേശം ഇവയെ സ്തംഭിപ്പിച്ചിട്ട ശരീരത്തെ ദണ്ഡത്തോട്ടു തുല്യമാക്കിച്ചെയ്യും ഇതിന്ന ദണ്ഡകമെന്ന പേർ. ദണ്ഡകം അസാദ്ധ്യം.

ധനുസ്തംഭലക്ഷണം.

൩൭. ധനുസ്തുല്യംനമേദ്യസ്തു സധനുസ്തംഭസംജ്ഞകഃ.

വായു ശരീരത്തെ വില്ലുപോലെ വളയ്ക്കുന്നതിന്ന ധനുസ്തംഭമെന്ന പേർ ഈ ധനുസ്തംഭം അന്തരായാമത്തിന്റെയും ബാഹ്യായാമത്തിന്റെയും സാധാരണലക്ഷണമാകുന്നു.

അന്തരായാമലക്ഷണം.

൩൮. അംഗുലീഗുല്ഫജഠര ഹൃദ്വക്ഷോഗളസംശ്രിതഃ
സ്നായുപ്രതാനമനിലോ യദാക്ഷിപതിവേഗവാൻ.

൩൯. വിഷ്ടബ്ധാക്ഷസ്തബ്ധഹനു ർഭഗ്നപാർശ്വഃകഫംവമൻ
അഭ്യന്തരംധനുരിവ യദാനമതിമാനവം.

൪൦. തദാസ്യാഭ്യന്തരായാമം കുരുതേമാരുതോബലീ.

വിരലുകൾ നരിയാണി ഉദരം ഹൃദയം മാറിടം കഴുത്തു ഇവയെ ആശ്രയിച്ചുനില്ക്കുന്ന വായു എല്ലാ നാഡികളേയും വേഗത്തോടുകൂടി വലിക്കുമ്പോൾ കണ്ണുകളും ഹനുവും സ്തംഭിക്കയും പാർശ്വങ്ങൾ തളരുകയും കഫം ഛർദ്ദിക്കയും ചെയ്യും. യാതൊരു സമയം ആ വായു ബലവാനായിട്ട ശരീരത്തെ വില്ലുപോലെ അകത്തേക്ക വളയ്ക്കുന്നുവോ ആ സമയം അതിന്ന അന്തരായാമമെന്ന പേർ സിദ്ധിക്കുന്നു

ബാഹ്യായാമലക്ഷണം.

൪൧. ബാഹ്യസ്നായുപ്രതാനസ്ഥോ ബാഹ്യായാമംകരോതിച
തമസാദ്ധ്യംബുധാഃപ്രാഹു ർവക്ഷഃകട്യൂരുഭഞ്ജനം.

ബഹിർഭാഗത്തിലുള്ള നാഡീസമൂഹങ്ങളിൽ നില്ക്കുന്ന വാതം കോപിച്ചു വക്ഷസ്സ് അരപ്രദേശം തുട ഇവയെ വളച്ചിട്ട ദേഹത്തെ പുറത്തേക്ക വളയ്ക്കും ഇതിന്ന ബാഹ്യായാമമെന്ന പേർ. ഈ രോഗം അസാദ്ധ്യമാണെന്ന വിദ്വാന്മാർ പറയുന്നു.

൪൨. കഫപിത്താന്വിതോവായുർവായുരേവചകേവലഃ
കുര്യാദാക്ഷേപകംത്വന്യം ചതുർത്ഥമഭിഘാതജം.

വായു കഫപിത്തങ്ങളോടുകൂടിയോ കൂടാതെയോ നിന്നിട്ട വേറെ മൂവക ആക്ഷേപകവ്യാധിയെ ഉണ്ടാക്കും. മൂന്ന ആക്ഷേപകവ്യാധി മുമ്പെ പറഞ്ഞതിനാൽ ഇതു നാലാമത്തതാണ്. എന്നാൽ ഇതു ചതവു മുതലായവയെക്കൊണ്ട കോപിച്ചതായ വാതം ഹേതുവായിട്ടത്രെ ഉണ്ടാകുന്നത്.

അസാദ്ധ്യലക്ഷണം.

൪൩. ഗർഭപാതനിമിത്തശ്ച ശോണിതാദിസ്രവാച്ചയഃ
അഭിഘാതനിമിത്തശ്ച നസാദ്ധ്യസ്ത്വപതാനകഃ.

ഗർഭസ്രാവം ഹേതുവായിട്ടോ അധികമായി രക്തം സ്രവിക്ക ഹേതുവായിട്ടോ അഭിഘാതം ഹേതുവായിട്ടോ ഉണ്ടാകുന്നതായ അപതാനകം അസാദ്ധ്യമാകുന്നു.

പക്ഷവധലക്ഷണം.

൪൪. ഗൃഹീത്വാർദ്ധംതനോർവായു സ്സിരാസ്നായൂർവിശോഷ്യച
പക്ഷമന്യതരംഹന്തി സന്ധിബന്ധാൻവിമോചയൻ.

൪൫. കൃത്സ്നോർദ്ധകായസ്തസ്യ സ്യാദകർമ്മണ്യോവിചേതനഃ
ഏകാംഗരോഗംതംകേചി ദന്യേപക്ഷവധംവിദുഃ.

വായു കോപിച്ചിട്ട ശരീരത്തിന്റെ പകുതിഭാഗത്തെ ആശ്രയിച്ചിട്ട അവിടെയുള്ള ഞരമ്പുകളേയും നാഡികളേയും ഉണക്കി സന്ധിബന്ധങ്ങളെ വേർപെടുത്തീട്ട ഇടത്തുവശത്തെയോ വലത്തുവശത്തെയോ വശമല്ലാതെ ആക്കിച്ചെയ്യും.

അതു ഹേതുവായിട്ടു ആ വശംമുഴുവനും കൎമ്മത്തിന്നും ഉപയോഗിക്കാൻ കഴിയാതെയും ചൈതന്യം ഇല്ലാതെയും തീരും ഇതിനെ ചിലർ ഏകാംഗരോഗമെന്നും ചിലർ പക്ഷവധമെന്നും പറയുന്നു.

സൎവ്വാംഗരോഗലക്ഷണം.

൭൬. സൎവ്വാംഗരോഗസ്തദ്വച്ച സൎവ്വകായാശ്രിതേനിലേ

വാതം കോപിച്ചിട്ടു എല്ലാ ശരീരത്തിങ്കലും ആശ്രയിച്ചിട്ടു ശരീരത്തെ മുഴുവൻ അവശമാക്കി ചെയ്യും. അതു ഹേതുവായിട്ടു സൎവ്വദേഹവും തളരും ഇതിന്നു സൎവ്വാംഗരോഗമെന്നു പേർ.

പക്ഷവധത്തിന്റെ സാദ്ധ്യാസാദ്ധ്യലക്ഷണം.

ദാഹസന്താപമൂർച്ഛാസ്സ്യുൎവ്വായൌ പിത്തസമന്വിതേ.

൭൭. ശൈത്യശോഫഗുരുത്വാനി തസ്മിന്നേവ കഫാന്വിതേ

ശുദ്ധവാതഹതംപക്ഷം കൃച്ഛ്രസാദ്ധ്യതമം വിദുഃ

൭൮. സാദ്ധ്യമന്യേനസംയുക്തമസാദ്ധ്യംക്ഷയഹേതുകം

വായു പിത്തത്തോടുകൂടിയാൽ പക്ഷവധത്തിങ്കൽ തണ്ണീർദാഹവും ഇന്ദ്രിയനാശവും ഉണ്ടാകും. കഫത്തോടുകൂടിയാൽ ശൈത്യവും വീക്കവും ഗുരുത്വവും ഉണ്ടാകും. ശുദ്ധവാതത്താൽ ഉണ്ടാവിപ്പിക്കപ്പെട്ട പക്ഷവധം ഏററവും കൃച്ഛ്രസാദ്ധ്യമാണെന്നു പറയുന്നു. വാതത്തിന്നു അന്യദോഷസംസൎഗ്ഗമുണ്ടെന്നാൽ അതു സാദ്ധ്യമായി ഭവിക്കും. ക്ഷതവുമുതലായവകൊണ്ടുണ്ടാവുന്നതു അസാദ്ധ്യം.

അൎദ്ദിതലക്ഷണം,

ഉച്ചൈൎവ്യാഹരതോത്യൎത്ഥം ഖാദതഃ കഠിനാനിവാ.

൭൯. ഹസതോജൃംഭതോവാപി ഭാരാദ്വിഷമശായിനഃ

ശിരോനാസോഷ്ഠചിബുക ലലാടേക്ഷണസന്ധിഗഃ.

൮൦. അൎദ്ദയത്യനിലോവക്ത്ര മൎദ്ദിതം ജനയത്യതഃ

വക്രീഭവതിവക്ത്രാൎദ്ധം ഗ്രീവാചാപ്യപവൎത്തതേ

൮൧. ശിരശ്ചലതിവാക്സംഗോ നേത്രാദീനാഞ്ചവൈകൃതം

ഗ്രീവാചിബുകദന്താനാം തസ്മിൻപാൎശ്വേ ചവേദനാ.

൮൨. തമൎദ്ദിതമിതിപ്രാഹുൎവ്യാധിംവ്യാധിവിചക്ഷണാഃ

ഉറച്ചു സംസാരിക്ക, ഏററവു കഠിനമുള്ള പദാൎത്ഥങ്ങളെ കടിക്കുക, ഏററ ചിരിക്കുക കോട്ടുവാ ഇടുക ശിരസ്സു കൊണ്ടു ഭാരത്തെ വഹിക്കുക സമമല്ലാത്തെ ഉള്ള സ്ഥലത്തു കിടക്കുക ഇവകൊണ്ടു വായു കോപിച്ചിട്ടു ശിരസ്സു, മൂക്കു, ചുണ്ടു, താടി നെററി, കണ്ണു ഇവയുടെ സന്ധികളിൽ ചെന്നിട്ടു മുഖത്തെ പീഡിപ്പിക്കുന്നു. ഇതു ഹേതുവായിട്ടു അൎദ്ദിതം ഉണ്ടാകുന്നു. ഈ അൎദ്ദിതത്തിങ്കൽ മുഖത്തിന്റെ പകുതിഭാഗത്തിന്നു കോട്ടംഭവിക്കുന്നു. കഴുത്തിന്നും കോട്ടംഭവിക്കുന്നു. തലവിറയ്ക്കും വാക്കുപുറപ്പെടുകയില്ല. കണ്ണു, പുരികം, കവിൾത്തടം ഇതുകളിൽ വേദന വിറയൽ കോട്ടം മുതലായവ ഉണ്ടാകും. അൎദ്ദിതമുണ്ടായ ആ ഭാഗത്തിങ്കലെ കഴുത്തിലും താടിയിലും പല്ലുകളിലും വേദന ഉണ്ടാകും. വ്യാധികളെ തിരിച്ചറിവാൻ സാമൎത്ഥ്യമുള്ളവർ ഇതിന്നു അൎദ്ദിതമെന്നു പറയുന്നു. തന്ത്രാന്തരത്തിൽ മുഖാൎദ്ധത്തിന്നു എന്നപോലെ ശരീരാൎദ്ധത്തിന്നും അൎദ്ദിതമുണ്ടാകുമെന്നു കാണുന്നു. അതിനെ ദൃഢബലാചാൎയ്യൻ "അൎദ്ധേതസ്മിൻമുഖാൎദ്ധേവാകേവലേസ്യാദൎദ്ദിതം" എന്നുള്ള വാക്യംകൊണ്ടു ദ്രഢീകരിക്കുന്നു. ഈ പക്ഷത്തിൽ അൎദ്ദിതത്തിന്നും അൎദ്ധാംഗവാതത്തിന്നും ഭേദമില്ലെന്നു വരുന്നതിനാൽ ചിലർ ആ അഭിപ്രായത്തെ നിഷേധിക്കയും ചെയ്യുന്നു. അൎദ്ദിതത്തിന്നു ചിലപ്പോൾമാത്രം വേദനയുണ്ടാകുന്നു അൎദ്ധാംഗവാതത്തിന്നും ഭേദമില്ലെന്നുവരുന്നതിനാൽ ചിലർ അഭിപ്രായത്തെ നിഷേധിക്കയും ചെയ്യുന്നു. അൎദ്ദിതത്തിന്നു ചിലപ്പോൾ മാത്രം വേദനയുണ്ടാകുന്നു. അൎദ്ധാംഗവാതത്തിന്നു എല്ലായ്പോഴും വേദനയുണ്ടാകും. ഇതാണു അവതമ്മിലുള്ള ഭേദം. സുശ്രുതാചാൎയ്യൻ "മുഖാൎദ്ധേതദൎദ്ദിതഃ" എന്നു പറഞ്ഞിരി

ഷനം. മാധവാചാര്യൻ ഇവിടെ സുശ്രുതാഭിപ്രായത്തെ സ്വീകരിച്ചിരിക്കുന്നതായി വിചാരിക്കണം.

അർദ്ദിതത്തിൻെറ സാദ്ധ്യാസാദ്ധ്യലക്ഷണം.

൧൩. ക്ഷീണസ്യാനിമിഷാക്ഷസ്യ പ്രസക്താവ്യക്തഭാഷിണഃ
നസിദ്ധ്യത്യർദ്ദിതംഗാഢം ത്രിവർഷംവേപനസ്യച.

ക്ഷയമുള്ളവനും കണ്ണു ചിമ്മാൻ കഴിയാതിരിക്കുന്നവനും സംസാരിച്ചാൽ വാക്കുകൾക്കും അക്ഷരങ്ങൾക്കും വ്യക്തത ഇല്ലാത്തവനും വിറയലുള്ളവനും ഉണ്ടാകുന്ന അർദ്ദിതവും മൂന്നു വർഷം കഴിഞ്ഞതായ അർദ്ദിതവും അസാദ്ധ്യമാകുന്നു. ത്രിവർഷമെന്ന പദത്തിനു മുഖം, മൂക്കു, കണ്ണു ഇവയിൽനിന്നുള്ള കഫസ്രാവങ്ങളാണെന്നു ചിലർ അർത്ഥം കൊടുത്തിരിക്കുന്നു.

ആക്ഷേപംതുടങ്ങി അർദ്ദിതാന്തംവരെയുള്ള വാതങ്ങളുടെവേഗം.

ഗതേവേഗേഭവേൽസ്വാസ്ത്ഥ്യം സർവ്വേഷ്വാക്ഷേപകാദിഷു

എല്ലാ ആക്ഷേപകങ്ങളിലും അർദ്ദിതത്തിങ്കലും വേഗത്തിനു ശാന്തിവരുമ്പോൾ സ്വാസ്ഥ്യമുണ്ടാകും.

ഹനുഗ്രഹലക്ഷണം.

൧൪. ജിഹ്വാനിർല്ലേഖനാൽശുഷ്കം ഭക്ഷണാദഭിഘാതതഃ
കുപിതോഹനുമൂലസ്ഥഃ സ്രംസയിത്വാനിലോഹനൂ.

൧൫. കരോതിവിവൃതാസ്യത്വ മഥവാസംവൃതാസ്യതാം
ഹനുഗ്രഹസ്സതേനസ്യാൽ കൃച്ഛ്റാച്ചർവ്വണഭാഷണം

നാക്കു അധികമായി പുറത്തേക്കു വലിക്കഹേതു വായിട്ടോ, കഠിനമായ പദാർത്ഥത്തെ ഭക്ഷിക്ക ഹേതുവായിട്ടോ, ചതവു പറ്റുക ഹേതുവായിട്ടോ, താടിയെല്ലിൻെറ മൂലത്തിലിരിക്കുന്ന വായു കോപിച്ചു താടിയെല്ലുകളെ സ്ഥാനങ്ങളിൽനിന്നു തെറ്റിച്ചു പിളർന്ന വായ് പൂട്ടാൻ കഴിയാതെയും പൂട്ടിയവായ് തുറക്കാൻ കഴിയാതെയുമാകുന്നു. അതിന്നു ഹനുഗ്രഹമെന്നു പേർ. അതുകൊണ്ടു ചവയ്ക്കുവാനും വാക്കുപറയുവാനും പ്രയാസമുണ്ടാകും.

മന്യാസ്തംഭലക്ഷണം.

൧൬. ദിവാസ്വപ്നാസമസ്ഥാനവിവൃതോൽ്ധ്വനിരീക്ഷണൈഃ
മന്യാസ്തംഭംപ്രകുരുതേ സഏവശ്ലേഷ്മണാവൃതഃ.

പകൽ ഉറങ്ങുകയോ സമമല്ലാത്തയുള്ള സ്ഥലത്തു കിടക്കുകയോ കണ്ണുതുറന്നു മേല്പോട്ടു നോക്കുകയോ നിത്യമായിട്ടു വായു കോപിച്ചു കഫത്തോടുകൂടി മന്യാസ്തംഭത്തെയുണ്ടാക്കുന്നു. മന്യ എന്നതു പിൻകഴുത്തിലെ ഞരമ്പാകുന്നു.

ജിഹ്വാസ്തംഭലക്ഷണം.

൧൭. വാഗ്വാഹിനീസിരാസംസ്ഥോ ജിഹ്വാംസ്തംഭയതേനിലഃ
ജിഹ്വാസ്തംഭഃസതേനാന്ന പാനവാക്യേഷ്വനീശതാ.

വാഗ്വാഹിനി എന്ന പേരോടുകൂടിയ സിരയെ ആശ്രയിച്ച വായു കോപിച്ചു നാക്കിനെ സ്തംഭിപ്പിക്കുന്നതിന്നു ജിഹ്വാസ്തംഭമെന്നു പേർ. അതുകൊണ്ടു ഭക്ഷിപ്പാനും ജലത്തെ പാനംചെയ്യ്വാനും, സംസാരിപ്പാനും വഹിയാതെ വരും

സിരാഗ്രഹലക്ഷണം

൧൮. രക്തമാശ്രിത്യപവനഃ കുര്യാന്മൂൽധരാസ്സിരാഃ
രൂക്ഷാഃസവേദനാഃകൃഷ്ണാഃ സോസാദ്ധ്യസ്സ്യാൽസിരാഗ്രഹഃ.

വായു രക്തത്തെ ആശ്രയിച്ചിട്ടു ശിരസ്സിനെ ധരിച്ചിരിക്കുന്ന സിരകൾക്കു ഉലർച്ചയേയും വേദനയേയും കറുപ്പിനേയുമുണ്ടാക്കും ഇതാകുന്നു സിരാഗ്രഹം. സിരാഗ്രഹം അസാദ്ധ്യമാകുന്നു.

ഗൃധ്രസീലക്ഷണം.

൯൯. സ്ഫിക്പൂർവ്വാകടിപൃഷ്ഠോരു ജാനുജംഘാപദാക്രമാൽ
ഗൃധ്രസീസ്തംഭരുക്തോദൈർഗൃഹ്ണാതിസ്പന്ദതേമുഹുഃ.

൱൦. വാതാദ്വാതകഫാത്തന്ദ്രാ ഗൌരവാരോചകാന്വിതാ

വായു, ത്രയ്യസ്ഥികളിലെ പിൻഭാഗം തുടങ്ങീട്ട കടിപ്രദേശം, പൃഷ്ഠം,തുട, മുട്ട്, കണങ്കാൽ, കാൽച്ചുവട ഇവയെ ക്രമേണ സ്തംഭനം, ഭേദന കുത്തിനോവു ഇവയോടുകൂടി പിടിച്ചു വലിക്കയും പിന്നെയും പിന്നെയും വിറപ്പിക്കയും ചെയ്യും ഇതിന്നു ഗൃധ്രസി എന്നപേർ. ഗൃധ്രസിവാതം ഹേതുവായിട്ടും വാതകഫം ഹേതുവായിട്ടും ഉണ്ടാകുന്നതാകയാൽ രണ്ടുവിധമാകുന്നു. അതിൽ മടിപ്പ, ഗൌരവവും അരുചിയും കാണാം

വിശ്വാചീലക്ഷണം.

തലം പ്രത്യംഗുലീനാം യാഃ കണ്ഡരാബാഹുപൃഷ്ഠതഃ.

൱൧. ബാഹ്വോഃകർമ്മക്ഷയകരീ വിശ്വാചീചേതിസോച്യതേ

വായു കൈകളുടെ പുറത്തുനിന്നും പുറപ്പെട്ട ഉള്ളംകൈകളുടെ നേരെയുള്ള വിരലുകളുടെ പെരുഞരമ്പുകളിൽ ചെന്നു കോപിച്ചിട്ട കൈകളുടെ പ്രവൃത്തിയെ മുടക്കും. ഇതിന്നു വിശ്വാചിയെന്നു പേർ.

ക്രോഷ്ടുകശീർഷലക്ഷണം.

വാതശോണിതജഃശോഥോ ജാനുമദ്ധ്യെമഹാരുജഃ.

൱൨. ജ്ഞേയഃക്രോഷ്ടുകശീർഷസ്തു സ്ഥൂലഃക്രോഷ്ടുകശീർഷവൽ

വാതവും രക്തവുംകൂടി കോപിച്ചു കാലിന്റെ മുട്ടിന്മേൽ വലിയ വേദനയോടുകൂടിയ വീക്കമെന്ത ഉണ്ടാകും. ഇതിന്ന ക്രോഷ്ടുകശീർഷമെന്നു പേർ. ആ വീക്കം വലുതായാൽ കുറുനരിയുടെ തലപോലെയിരിക്കും

ഖഞ്ജപംഗുലക്ഷണം.

വായുഃകട്യാശ്രിതഃസക്ഥ്നഃ കണ്ഡരാമാക്ഷിപേദ്യദാ.

൱൩. ഖഞ്ജസ്തദാഭവേജ്ജന്തുഃ പംഗുസ്സക്ഥ്നോർദ്വയോർവ്വധാൽ

വായു കോപിച്ചു അരക്കെട്ടിനെ ആശ്രയിച്ചിട്ട ഒരു തുടയുടെ പെരുഞരമ്പിനെ കോട്ടും അപ്പോൾ ആ കാലിന്നു മുടന്തുണ്ടാകും അതിന്നു ഖഞ്ജമെന്നപേർ രണ്ടുതുടകളുടെയും പെരുഞരമ്പുകളെ കോട്ടിയാൽ രണ്ടുകാലിന്നും മുടന്തുണ്ടാകും. അതിന്നു പംഗു എന്നു പേർ.

കലായഖഞ്ജലക്ഷണം.

പ്രക്രാമൻവേപതേയസ്തു ഖഞ്ജന്നിവചഗച്ഛതി.

൱൪. കലായഖഞ്ജംതംവിദ്യാൽ മുക്തസന്ധിപ്രബന്ധനം

നടപ്പാൻ തുടങ്ങുമ്പോൾ വിറയ്ക്കയും കാലിന്നു മുടന്തുള്ളവനെന്നപോലെ നടക്കുകയും സന്ധിബന്ധങ്ങൾ വേർപെടുകയും ചെയ്യുന്നതു കലായഖഞ്ജത്തിന്റെ ലക്ഷണമാകുന്നു.

വാതകണ്ടകലക്ഷണം.

രുക്പാദേവിഷമന്യസ്തേ ശ്രമാദ്വാജായതേയദാ.

൱൫. വാതേനഗുൽഫമാശ്രിത്യ തമാഹുർവ്വാതകണ്ടകം

സമമല്ലാത്ത സ്ഥലത്തു നടക്കകൊണ്ടോ ദേഹത്തിന്നു തളർച്ചനേരിടുവാൻ തക്കവണ്ണം പ്രവൃത്തിക്കകൊണ്ടോ വാതം കോപിച്ചു നരിയാണിക്കു വേദനയെയുണ്ടാക്കും. അതിന്റെ പേർ വാതകണ്ടകമെന്നാകുന്നു

പാദദാഹലക്ഷണം.

പാദയോഃകുരുതേദാഹം പിത്താസൃക്സഹിതോനിലഃ.

൱൬. വിശേഷതശ്ചംക്രമതഃ പാദദാഹംതമാദിശേൽ

വായു പിത്തത്തോടും രക്തത്തോടുംകൂടി പാദങ്ങളിൽ ദാഹത്തെ ഉണ്ടാക്കും. നടന്നാൽ അധികമാകും. അതിന്നു പാദദാഹമെന്നു പേർ.

പാദഹർഷലക്ഷണം.

ഹൃഷ്യതേചരണൌയസ്യ ഭവേതാഞ്ചാപിസുപ്തകൌ.
൮൭. പാദഹർഷസ്സവിജ്ഞേയഃ കഫവാതപ്രകോപതഃ

കഫവാതങ്ങളുടെ കോപം ഹേതുവായിട്ടു കാലുകൾക്കു രോമാഞ്ചവും തരിപ്പും ഉണ്ടാകും. അതിന്നു പാദഹർഷമെന്നു പേർ

അംസശോഷത്തിൻെറയും അപബാഹുകത്തിൻെറയും ലക്ഷണം.

അംസദേശസ്ഥിതോവായുഃ ശോഷയേദംസബന്ധനം
൮൮. സിരാശ്ചാകുഞ്ച്യതത്രസ്ഥോ ജനയേദപബാഹുകം

തോളിൽനിൽക്കുന്ന വായു അവിടെയുള്ള ബന്ധനത്തെ ശോഷിപ്പിക്കുമ്പോൾ തോൾ താണുപോകും. അതിന്നു അംസശോഷമെന്നു പേർ. ആ വായുതന്നെ അവിടെയുള്ള ഞരമ്പുകളെ കോട്ടി കയ്യിളക്കുവാൻ വഹിയാത്തവിധത്തിൽ അസ്വാധീനമാക്കിച്ചെയ്യും. അതിന്നു അപബാഹുകമെന്നു പേർ

മൂകമിമ്മിനഗൽഗദലക്ഷണം.

ആവൃത്യവായുസ്സകഫോ ധമനീശ്ശബ്ദവാഹിനീഃ.
൮൯. നരാൻകരോത്യക്രിയകാൻ മൂകമിമ്മിനഗൽഗദാൻ

വായു കഫത്തോടുകൂടി ശബ്ദത്തെ വഹിച്ചിരിക്കുന്ന സിരകളെ ആവരണംചെയ്തിട്ടു മനുഷ്യരെ വാക്കുപറവാൻ കഴിയാത്തവരായിട്ടു ചെയ്യും, എങ്ങിനെഎന്നാൽ മൂകൻ മിമ്മിനൻ ഗൽഗദൻ ഇങ്ങനെ മൂന്നുവിധമായിട്ടുണ്ട് ചെയ്യുന്നതു. അതിൽ മൂകൻ ഒട്ടും സംസാരിക്കാത്തവൻ. മിമ്മിനൻ എല്ലാ വാക്കുകളേയും അനുനാസികങ്ങളോടുകൂടിപ്പറയുന്നവൻ ഗൽഗദൻ വ്യഞ്ജനങ്ങളെ ചേർക്കാതെ വാക്കുപറയുന്നവൻ.

തൂനീലക്ഷണം.

അധോയാവേദനായാതി വർച്ചോമൂത്രാശയോത്ഥിതാ.
൯൦. ഭിന്ദതീവഗുദോപസ്ഥം സാതൂനീനാമനാമതഃ

പക്വാശയത്തിങ്കൽനിന്നോ മൂത്രാശയത്തിങ്കൽനിന്നോ ഒരുവക വേദന ആരംഭിച്ചിട്ടു ഗുദത്തിങ്കലോളമോ ഉപസ്ഥത്തിങ്കലോളമോ ഗമിക്കും. ഗുദോപസ്ഥങ്ങളെ ഭേദിക്കുന്നപോലെ എന്നു തോന്നും. അതിന്നു തൂനി എന്നുപേർ ഉപസ്ഥം എന്നതു സ്ത്രീപുരുഷന്മാരുടെ ഗുഹ്യമാകയാൽ ഈ രോഗം സ്ത്രീകൾക്കും പുരുഷന്മാർക്കും സംഭവിക്കുന്നതാകുന്നു.

പ്രതിതൂനീലക്ഷണം.

ഗുദോപസ്ഥോത്ഥിതായാതു പ്രതിലോമംപ്രധാവിതാ.
൯൧. വേഗൈഃപക്വാശയംയാതി പ്രതിതൂനീതിസോച്യതേ

ഗുദത്തിങ്കൽനിന്നോ ഉപസ്ഥത്തിങ്കൽനിന്നോ ആരംഭിച്ചതായ വേദന പ്രതികൂലമാകുംവണ്ണം പക്വാശയത്തിലോളം വേഗേന ഓടിക്കയറും. അതിന്നു പ്രതിതൂനി എന്നു പേർ

സാടോപമത്യുഗ്രരുജ മാദ്ധ്മാതമുദരംഭൃശം.
൯൨. ആദ്ധ്മാനമിതിതംവിദ്യാൽ ഘോരംവാതനിരോധജം

വയറു പൊരുപൊരു എന്നുള്ള ശബ്ദത്തോടും സഹിച്ചുകൂടാത്ത വേദനയോടുംകൂടിയിരിക്കും. പക്വാശയം കാറ്റുകൊണ്ടു ഏറ്റവും നിറഞ്ഞതായ തോൽതുരുത്തിപോലെയുമിരിക്കും അതിന്നു ആനാഹമെന്നു പേർ. അതു ദുഃഖപ്രദവും മലമൂത്രാധോഗഭാഗങ്ങളിൽ വായുവിൻെറ ഗതിക്കു തടവു ഹേതുവായിട്ടു സംഭവിക്കുന്നതും ആകുന്നു.

പ്രത്യാദ്ധ്മാനലക്ഷണം.

വിമുക്തപാർശ്വഹൃദയം തദേവാമാശയോത്ഥിതം.
൩൭. പ്രത്യാദ്ധ്മാനംവിജാനീയാൽ കഫവ്യാകുലിതാനിലം

ആമാശയം (മേൽവയർ) വീക്കുക. പാർശ്വങ്ങളും ഹൃദയവും വേർപെടുക ഇതത്രേ പ്രത്യാദ്ധ്മാനലക്ഷണം. അവിടെ കഫത്താൽ വായുവിന്നു ആവരണവും വേിക്കും.

വാതാഷ്ഠീലാലക്ഷണം.

നാഭേരധസ്താത്സംജാത സ്സഞ്ചാരീയദിവാചലഃ.
൩൮. അഷ്ഠീലാവൽഘനോഗ്രന്ഥിരൂർദ്ധ്വമായതഉന്നതഃ
വാതാഷ്ഠീലാംവിജാനീയാൽ ബഹിർമ്മാർഗ്ഗാവരോധിനീം.

അമ്മിക്കട്ടിപോലെ ഘനമായും മേല്പോട്ടു പൊക്കത്തോടുകൂടിയും വിലങ്ങത്തിൽ ഉന്നതമായും അചലമായുമിരിക്കുന്ന ഒരുമുഴ നാഭിയുടെ അധോഭാഗത്തിങ്കൽ ഉണ്ടായിസഞ്ചരിക്കും. അതിന്നു വാതാഷ്ഠീല എന്നു പേർ വാതാഷ്ഠീല ഉണ്ടായാൽ മലമൂത്രങ്ങൾക്കും വായുവിന്നും തടവുവേിക്കും. വാതത്താൽ ജനിപ്പിക്കപ്പെട്ടതാകയാൽ വാതാഷ്ഠീല എന്നു പേരുണ്ടായി.

പ്രത്യഷ്ഠീലാലക്ഷണം.

൩൯. ഏതാമേവരുജോപേതാം വാതവിൺമൂത്രരോധിനീം
പ്രത്യഷ്ഠീലാമിതിവദേ ജ്ജഠരേതിര്യ്യഗുത്ഥിതാം.

മേല്പറഞ്ഞപ്രകാരംതന്നെ വളരെ വേദനയോടും മലമൂത്രങ്ങളുടെയും വായുവിന്റെയും തടവോടുംകൂടി വിലങ്ങത്തിലുണ്ടായാൽ അതിന്നു പ്രത്യഷ്ഠീല എന്നു പേർ.

മൂത്രരോധിനീലക്ഷണം.

൪൦. മാരുതേവിഗുണേവസ്തൌ മൂത്രംസമ്യക്പ്രവർത്തതേ
വികാരാവിവിധാശ്ചാത്ര പ്രതിലോമേഭവന്തി ച.

വായു മൂത്രാശയത്തിങ്കൽ അനുകൂലമായി സഞ്ചരിക്കുമ്പോൾ മൂത്രം ശരിയായിപ്പോകും. പ്രതികൂലമായി സഞ്ചരിക്കുമ്പോൾ അശ്മരി മൂത്രകൃഛ്രം ആദിയായ പലവ്യാധികളും ഉണ്ടാകും.

വേപഥുലക്ഷണം.

൪൧. സർവ്വാംഗകമ്പശ്ശിരസോ വായുർവ്വേപഥുസംജ്ഞകഃ

വായു കോപിച്ചു എല്ലാ അംഗങ്ങളേയും ശിരസ്സിനേയും വിറപ്പിക്കും. അതിന്നുവേപഥു എന്നു പേർ.

ഖല്ലീലക്ഷണം.

൪൨. ഖല്ലീതുപാദജംഘോരു കരമൂലാവമോടനീ.

വായു പുറവടി, കണങ്കാൽ, തുട, കരമൂലം ഇവയെ പിളുക്കുകയും വേദനപ്പെടുത്തുകയും ചെയ്യും അതിന്നു ഖല്ലീ എന്നുപേർ.

അനുക്തവാതരോഗലക്ഷണം.

൪൩. സ്ഥാനനാമാനുരൂപൈശ്ച ലിംഗൈശ്ശേഷാൻവിനിർദ്ദിശേൽ
സർവ്വേഷ്വേതേഷു സംസർഗ്ഗം പിത്താദ്യൈരുപലക്ഷയേൽ.

ഇവിടെ പറയപ്പെടാത്തുള്ള വാതരോഗങ്ങളെ സ്ഥാനരൂപങ്ങളുടെ ലക്ഷണങ്ങളെക്കൊണ്ടും നാമാനുരൂപങ്ങളായ ലക്ഷണങ്ങളെക്കൊണ്ടും നിർണ്ണയിച്ചുകൊള്ളേണം. കക്ഷിശൂലം നഖഭേദം മുതലായവ സ്ഥാനരൂപങ്ങളായിരിക്കുന്ന ലക്ഷണങ്ങളെക്കൊണ്ടു നിർണ്ണയിക്കേണ്ടവയാകുന്നു. അണിതറയ്ക്കുംപോലെയുള്ള വേദനാവിശേഷം നാമരൂപങ്ങളായിരിക്കുന്ന ലക്ഷണങ്ങളെക്കൊണ്ടു നിർണ്ണയിക്കേണ്ടതുമാകുന്നു എല്ലാവാതങ്ങളിലും പിത്തംമുതലായവയുടെ സംബന്ധം പ്രത്യേകം നോക്കിയറിഞ്ഞുകൊള്ളേണ്ടതാകുന്നു.

സാദ്ധ്യാസാദ്ധ്യലക്ഷണം.

൫൯. ഹനുസ്തംഭാർദ്ദിതാക്ഷേപ പക്ഷാഘാതാപതാനകാഃ
കാലേനമഹതാവാതാ യത്നാൽസിദ്ധ്യന്തിവാനവാ.

൬൦. നവാൻബലവതസ്ത്വേതാൻ സാധയേന്നിരുപദ്രവാൻ

ഹനുസ്തംഭം അർദ്ദിതം ആക്ഷേപം പക്ഷാഘാതം അപതാനകം ഈ വാതങ്ങൾ പ്രയത്നപ്പെട്ടാൽ ദീർഘകാലംകൊണ്ടു സാദ്ധ്യങ്ങളായി ഭവിക്കും. ചിലപ്പോൾ അസാദ്ധ്യങ്ങളായും വരാം. തുടങ്ങിയതിന്റെശേഷം അധികനാൾ കഴിയാത്തതായ വാതവും ബലവാനായുള്ള വാതവും ഉപദ്രവങ്ങളെ കൂടാത്തതായ വാതവും സാദ്ധ്യങ്ങളാകുന്നു.

വാതോപദ്രവം.

വിസർപ്പദാഹരുക്സംഗ മൂർച്ഛാരുച്യഗ്നിമാർദ്ദവൈഃ.

൬൧. ക്ഷീണമാംസബലംവാതാ ഘ്നന്തിപക്ഷവധാദയഃ

വിസർപ്പം, ദാഹം, വേദന, മലമൂത്രങ്ങളുടെ തടവു, തളർച്ച, അരുചി അഗ്നിമാന്ദ്യം ഇവകൾ ഉപദ്രവങ്ങളും മാംസബലങ്ങൾക്കു ക്ഷയവും ഉള്ളവനെ പക്ഷവധം ആദിയായ വാതങ്ങൾ ഹനിക്കും.

അസാദ്ധ്യലക്ഷണം.

ശൂനംസുപ്തത്വചംഭഗ്നം കമ്പാദ്ധ്മാനനിപീഡിതം.

൬൨. രുജാർത്തിമന്തഞ്ച നരം വാതവ്യാധിർവിനാശയേൽ

നീരുള്ളവനെയും സ്പർശിച്ചാൽ അറിയാൻവഹിയാത്തതായ ത്വഗിന്ദ്രിയമുള്ളവനെയും അവയവങ്ങൾ ഒടിവോ ഏറ്റവനെയും വിറയൽ, വയറുവീർപ്പു ഇവയാൽ പീഡിക്കപ്പെട്ടവനെയും വളരെ വേദനയോടുകൂടിയവനെയും വാതവ്യാധി നശിപ്പിക്കും.

അവികൃതവാതലക്ഷണം.

അവ്യാഹതഗതിർ‌യ്യസ്യ സ്ഥാനസ്ഥഃപ്രകൃതിസ്ഥിതഃ
വായുസ്സ്യാത്സോധികംജീവേ ദ്വീതരോഗഃസമാശ്ശതം.

യാവനൊരുത്തന്റെ വായു തടവില്ലാതെ സഞ്ചരിക്കയും വൃദ്ധിക്ഷയങ്ങൾകൂടാതെ സ്വസ്ഥാനത്തിങ്കൽതന്നെ നില്പും ചെയ്യുന്നുവോ അവൻ രോഗമില്ലാത്തവനായിട്ടു ൧൦൦-വത്സരവും ൫-ദിവസവും ജീവിച്ചിരിക്കും വരരുചാചാര്യൻ തന്റെ യന്ത്രപ്രണയത്തിങ്കൽ "സമാഃശതമുദിനങ്ങളെന്നും ജകരിണാംപഞ്ചചാശം" എന്നുപറഞ്ഞിരിക്കുന്നു.

ഇതിന്റെ സാരം മനുഷ്യരും ഗജങ്ങളും ൧൨൦-വത്സരവും അഞ്ചുരാത്രിയും ജീവിച്ചിരിക്കുമെന്നാകുന്നു

ഇതി കേശവദേശികകൃതൌ സാരചന്ദ്രികാഖ്യാനേ
മാധവനിദാനവ്യാഖ്യാനേ വാതവ്യാധിനിദാനം
സമാപ്തം.

വാതരക്തനിദാനം.

—o—

൧. ലവണാമ്ലകടുക്ഷാര സ്നിഗ്ദ്ധോഷ്ണാജീർണ്ണഭോജനൈഃ
ക്ലിന്നശുഷ്കാംബുജാനൂപ മാംസപിണ്യാകമൂലകൈഃ.

൨. കുലസ്ഥമാഷനിഷ്പാവ ശാകാദിപലലേക്ഷുഭിഃ
ദദ്ധ്യാരനാളസൌവീര ശുക്തതക്രസുരാസവൈഃ.

൩. വിരുദ്ധാദ്ധ്യശനക്രോധ ദിവാസ്വപ്നപ്രജാഗരൈഃ
പ്രായശസ്സുകുമാരാണാംമിഥ്യാഹാരവിഹാരിണാം.

൪. സ്ഥൂലാനാംസുഖിനാഞ്ചാപി കുപ്യതേവാതശോണിതം

ലവണദ്രവ്യം പുളിയുള്ള പദാൎത്ഥം എരിവുള്ള പദാൎത്ഥം, ക്ഷാരദ്രവ്യം സ്നിഗ്ദ്ധദ്രവ്യം ഉഷ്ണദ്രവ്യം അജീൎണ്ണസാധനം നലവള്ളമാംസം ഉണങ്ങിയമാംസം, അനൂപമാംസം പിണ്ണാക്ക കിഴങ്ങു മുതിര ഉഴുന്ന അമരക്കാ ചീരമുതലായവ കരിമ്പു ഇവയെ ഭക്ഷിക്ക ഹേതുവായിട്ടും തൈര, കാടി സൌവീരമദ്യം ചുക്കപ്പുളി മോരു മദ്യം ആസവം ഇവയെ സേവിക്കുക ഹേതുവായിട്ടും പരസ്പരവിരുദ്ധങ്ങളായ ആഹാരപദാൎത്ഥങ്ങളെ ഭക്ഷിക്കഹേതുവായിട്ടും അതിഭക്ഷണം ഹേതുവായിട്ടും കോപം ഹേതുവായിട്ടും പകൽഉറങ്ങുക ഹേതുവായിട്ടും രാത്രിയിൽ ഉറക്കമിളയ്ക്കു ഹേതുവായിട്ടും മിക്കവാറും സ്ഥൂലവായ ശരീരമുള്ളവൎക്കും അഗ്നിബലത്തിന്നു തക്കവണ്ണമല്ലാതെ ഭക്ഷിക്കുന്നവൎക്കും ദേഹബലത്തിന്നു തക്കവണ്ണമല്ലാതെ പ്രവൎത്തിക്കുന്നവൎക്കും തടിച്ചവൎക്കും സുഖികൾക്കും വാതശോണിതമുണ്ടാകും.

൫. ഹസ്ത്യശ്വോഷ്ട്രൈൎഗ്ഗച്ഛതശ്ചാശ്നതശ്ച
വിദാഹ്യന്നംസവിദാഹാശനസ്യ
കൃത്സ്നംരക്തംവിദഹത്യാശുതച്ച
സ്രസ്തംദുഷ്ടംപാദയോശ്ചീയതേതു.
൬. തത്സംപൃക്തംവായുനാദൂഷിതേന
തൽപ്രാബല്യാദുച്യതേവാതരക്തം.

ആന കുതിര ഒട്ടകം ഇതിൻപുറത്തോ കയറിസഞ്ചരിക്കയോ ഉൾപ്പുഴുക്കുണ്ടാക്കുന്നതായ പദാൎത്ഥത്തെയോ ഉഷ്ണദ്രവ്യത്തെയോ ഭക്ഷിക്കയോ ചെയ്യുന്നവന്റെ കെട്ടുഴിയാതെയുള്ള രക്തം ഉഷ്ണം തട്ടി ഇളകി പാദങ്ങളിൽ ചെന്നിറങ്ങി വൎദ്ധിക്കുന്നു. അതു പിന്നെ ദുഷ്ടമായിരിക്കുന്ന വായുവിനോടു ചേരുന്നു. വാതരക്തങ്ങളുടെ പ്രബലത ഹേതുവായിട്ടു അതിന്നു വാതരക്തമെന്നപേർ പറയപ്പെടുന്നു. വാതശോണിതത്തെപ്പററിയുള്ള ചരകാചാൎയ്യമതം ഇവിടെ ചേൎക്കുന്നു. "വായുൎവ്വിവൃദ്ധോവൃദ്ധേന രക്തേനാവാരിതഃപഥി ക്രുദ്ധസ്സംദൂഷയേദ്രക്തം തജ്ജ്ഞേയംവാതശോണിതം." വാതവും രക്തവും വൎദ്ധിക്കുമ്പോൾ രക്തം വാതത്തിന്റെ മാൎഗ്ഗത്തെ തടുക്കയും വാതം കുപിതനായി രക്തത്തെ ദുഷിപ്പിക്കയും ചെയ്യും. അതിന്നെ വാതശോണിതമെന്ന അറിഞ്ഞുകൊള്ളണം.

പൂൎവ്വരൂപം.

൭. സ്വേദോത്യൎത്ഥംനവാകാൎഷ്ണ്യം സ്പൎശാജ്ഞത്വംക്ഷതേതിരുക്
സന്ധിശൈഥില്യമാലസ്യം സദനംപിടകോൽഗമഃ.
൮. ജാനുജംഘോരുകട്യംസ ഹസ്തപാദാംഗസന്ധിഷു
നിസ്തോദഃസ്ഫുരണംഭേദോ ഗുരുത്വംസുപ്തിരേവച.
൯. കണ്ഡൂഃസന്ധിഷുരുക്ഭൂത്വാ ഭൂത്വാനശ്യതിചാസകൃൽ
വൈവൎണ്ണ്യംമണ്ഡലോല്പത്തി ൎവാതാസൃക്പൂൎവ്വലക്ഷണം.

വാതശോണിതം ഉണ്ടാവാൻ പോകുമ്പോൾ അധികമായി വിയൎക്കുകയോ വിയൎക്കാതിരിക്കുകയോ ചെയ്യും. ദേഹം കറുക്കുക സ്പൎശിച്ചാലും അറിയാതിരിക്കുക മുറിവോ ചതവോ പററിയാൽ അധികമായി വേദനയുണ്ടാക, സന്ധികൾ വേർപെടുക മടിയും തളൎച്ചയും കുരുക്കളും ഉണ്ടാക മുട്ടുകൾ കണങ്കാലുകൾ തുടകൾ അരക്കെട്ടു ചുമലു കയ്യ് ശരീരസന്ധികൾ ഈ പ്രദേശങ്ങളിൽ കുത്തിനോവു വെട്ടിപ്പൊട്ടുക പിളൎപ്പ് തരിപ്പു ചൊറിച്ചിൽ ഇവയുണ്ടാകും. സന്ധികളിൽ പിന്നെയും പിന്നെയും വേദനയുണ്ടായി നശിക്കയും പിന്നെയും പിന്നെയും ഉണ്ടാകയും ചെയ്യും. ദേഹത്തിന്ന നിറപ്പകൎച്ചയും വട്ടത്തിൽ തടിപ്പും ഉണ്ടാകും.

വാതാധികമായ വാതരക്തത്തിന്റെലക്ഷണം.

൧൦. വാതാധികേധികംതത്ര ശൂലസ്ഫുരണതോദനം
ശോഫസ്യരൌക്ഷ്യംകൃഷ്ണത്വം ശ്യാവതാവൃദ്ധിഹാനയഃ.

൧൧. ധമന്യംഗുലിസന്ധീനാം സംകോചോംഗഗ്രഹോതിരുക്
ശീതദ്വേഷാനുപശയൌ സ്തംഭവേപഥുസുപ്തയഃ.

വാതരക്തത്തിങ്കൽ വാതം അധികമായിരുന്നാൽ അധികമായ വേദനയും പെരുപെരുപ്പും കത്തിനോവും ഉണ്ടാകും. നീര് ഉലന്നിട്ടോ കറുത്തിട്ടോ ചുവന്നിട്ടോ ഇരിക്കും. നീരിനു ചിലസമയം വർദ്ധനവും ചിലസമയം ക്ഷയവും ഉണ്ടാകും. ഞരമ്പുകൾക്കും വിരലുകളുടെ സന്ധികൾക്കും സങ്കോചം ഭവിക്കും. വലിയ വേദനയോടുകൂടി അവയവങ്ങൾ കോച്ചി വലിക്കും. തണുപ്പിൽ ദ്വേഷവും തണുപ്പു ഉപയോഗിക്കുമ്പോൾ സുഖമില്ലായ്മയും സ്തംഭനവും വിറയലും തരിപ്പുമുണ്ടാകും.

രക്താധികമായ വാതരക്തത്തിന്റെ ലക്ഷണം.

൧൨. രക്തേ ശോഥോതിരുക്തോദസ്താമ്രശ്ചിമിചിമായതേ
സ്നിഗ്ദ്ധരൂക്ഷൈശ്ശമം നൈതി കണ്ഡൂക്ലേദസമന്വിതഃ.

വാതരക്തത്തിങ്കൽ രക്തവൃദ്ധി അധികമായിരുന്നാൽ നീരുണ്ടാകുകയും അതിവേദനയും കുത്തിനോവും ഉണ്ടാകും. നീരുള്ളേടം ചെമ്പിച്ചിരിക്കും. അവിടെ അണുക്കളായ ചിലജന്തുക്കൾ അരിക്കുന്നപോലെ തോന്നും. സ്നിഗ്ദ്ധരൂക്ഷങ്ങളായ പദാർത്ഥങ്ങളെക്കൊണ്ടു ശമിക്കയില്ല. ചൊറിച്ചിലോടും നനവോടും കൂടിയായിരിക്കും.

പിത്താധികമായ വാതരക്തത്തിന്റെ ലക്ഷണം.

൧൩. പിത്തേ വിദാഹസ്സമ്മോഹഃ സ്വേദമൂർച്ഛാമദസ്തൃഷഃ
സ്പർശാസഹത്വം രുഗ്രാഗഃ ശോഫഃപാകോ ഭൃശോഷ്മതാ.

വാതരക്തം പിത്തത്തിന്റെ ആധിക്യത്തോടുകൂടിയിരുന്നാൽ ഉൾപ്പുഴുക്കും ബോധക്കേടും വിയർപ്പും ഇന്ദ്രിയസാദവും മദവും തണ്ണീർദാഹവും സ്പർശത്തെ സഹിക്കായ്കയും വേദനയും ചുവപ്പും നീരും പഴുപ്പും അധികമായ പുകച്ചിലും ഉണ്ടാകും.

കഫാധികമായ വാതരക്തത്തിന്റെ ലക്ഷണം.

൧൪. കഫേ സ്തൈമിത്യഗുരുതാ സുപ്തിസ്നിഗ്ദ്ധത്വശീതതാഃ
കണ്ഡൂർമ്മന്ദാ ച രുക്ദ്വന്ദ്വം സർവ്വലിംഗഞ്ച സാംകരാൽ.

വാതരക്തത്തിങ്കൽ കഫം അധികമായിരുന്നാൽ ഇളക്കമില്ലായ്കയും കനം തരിപ്പു സ്നിഗ്ദ്ധത ശൈത്യം ചൊറിച്ചൽ അല്പമായ വേദന ഇവയുണ്ടാകും. ഈ രണ്ടു ദോഷങ്ങളുടെ കോപം അധികമായുണ്ടായിരുന്നാൽ ആ രണ്ടു ദോഷങ്ങളുടേയും ലക്ഷണങ്ങൾ കാണാം. മൂന്നു ദോഷങ്ങളും കൂടി കോപിച്ചിരുന്നാൽ മൂന്നു ദോഷങ്ങളുടേയും ലക്ഷണങ്ങൾ കാണാം.

വാതരക്തത്തിന്റെ സ്ഥാനം.

൧൫. പാദയോർമ്മൂലമാസ്ഥായ കദാചിദ്ധസ്തയോരപി
ആഖോർവ്വിഷമിവക്രുദ്ധം തദ്ദേഹമുപസർപ്പതി.

വാതരക്തം കാലുകളുടെ മൂലത്തെ ആശ്രയിച്ചിട്ടുണ്ടാകും. ചിലപ്പോൾ കൈകളുടെ മൂലത്തെ ആശ്രയിച്ചും ഉണ്ടാകും. ആയതു ക്രുദ്ധമായ എലി വിഷം എന്നപോലെ ക്രമേണ ശരീരത്തിൽ മുഴുവൻ വ്യാപിക്കും. ചരകാചാര്യർ വാതരക്തം ഉത്താനമെന്നും ഗംഭീരമെന്നും രണ്ടുവിധമുണ്ടെന്നു പറഞ്ഞിരിക്കുന്നു. ശ്ലോകം "ഉത്താനമഥഗംഭീരം ദ്വിവിധം വാതശോണിതം ത്വങ്മാംസാശ്രയമുത്താനം ഗംഭീരന്ത്വന്തരാശ്രയം" ഉത്താനം ഗംഭീരം ഇങ്ങിനെ വാതശോണിതം രണ്ടുവിധമുണ്ട്. ത്വക്കിനെയും മാംസത്തേയും ആശ്രയിച്ചു താഴ്ചയോടുകൂടാതെ ഉണ്ടാകുന്നതു ഉത്താനം. അതു ക്രമേണ സർവ്വധാതുക്കളിലും ചെന്നു ഏറ്റവും താഴ്ചയോടുകൂടിയതായി തീരുമ്പോൾ ഗംഭീരമെന്നപേർ.

വാതരക്തസാദ്ധ്യാസാദ്ധ്യവിഭാഗം.

൧൬. ആജാനുസ്ഫുടിതം യച്ച പ്രഭിന്നം പ്രസ്രുതഞ്ചയൽ
ഉപദ്രവൈശ്ചയജ്ജുഷ്ടം പ്രാണമാംസക്ഷയാദിഭിഃ.

൧൭. വാതരക്തമസാദ്ധ്യംസ്യാൽ യാപ്യംസംവത്സരോത്ഥിതം
അസ്വപ്നാരോചകശ്വാസ മാംസകോഥശിരോഗ്രഹാഃ.

൧൮. മൂർച്ഛാതിമദരുക്തൃഷ്ണാ ജ്വരമോഹപ്രവേപകാഃ
ഹിക്കാപംഗുത്വവീസർപ്പ പാകതോദഭ്രമക്ലമാഃ.

൧൯. അംഗുലീവക്രതാസ്ഫോട ദാഹമർമ്മഗ്രഹാർബ്ബുദാഃ
ഏതൈരുപദ്രവൈവർജ്ജ്യം മോഹേനൈകേനവാപിയൽ.

൨൦. അകൃത്സ്നോപദ്രവംയാപ്യം സാദ്ധ്യംസ്യാന്നിരുപദ്രവം
ഏകദോഷാനുഗംസാദ്ധ്യം നവംയാപ്യംദ്വിദോഷജം.

൨൧. ത്രിദോഷജമസാദ്ധ്യംസ്യാൽ യസ്യചസ്യുരുപദ്രവാഃ

മുട്ടോളമെത്തുന്നതും തൊലി പൊട്ടിയതും തൊലിപിളർന്നതും ചീഞ്ഞൊഴുകുന്നതും പ്രാണമാംസക്ഷയാദികളായ ഉപദ്രവങ്ങളോടുകൂടിയതുമായ വാതരക്തം അസാദ്ധ്യം. തുടങ്ങിയതിന്റെശേഷം ഒരു സംവത്സരം കഴിഞ്ഞതു യാപ്യം. ഉറക്കമില്ലായ്ക, അരുചി, ശ്വാസം മാംസത്തിന്നു ചീഞ്ഞുതലവേദന, ഇന്ദ്രിയസാദം അല്ലാല്ലമായ വേദന, തണ്ണീർദ്ദാഹം, ജ്വരം മോഹം, വിറയൽ ഇക്കിൾ കാൽമുടന്തുക വിസർപ്പം പഴുപ്പ, കുത്തിനോവു തലതിരിച്ചിൽ തളർച്ച വിരലുകൾ വളയുക ദേഹം പൊള്ളുക ദാഹം മർമ്മവേദന അർബ്ബുദം ഈ വക ഉപദ്രവങ്ങളോടുകൂടിയ വാതരക്തമുള്ളവനെ ഉപേക്ഷിക്കണം. മോഹം മാത്രമുള്ള വാതരക്തരോഗിയെയും ഉപേക്ഷിക്കണം. മേൽ പറയപ്പെട്ട ഉപദ്രവങ്ങളെല്ലാമില്ലെങ്കിൽ യാപ്യം ഉപദ്രവങ്ങളോടുകൂടാത്തതായ വാതരക്തം സാദ്ധ്യം ഒരു ദോഷത്തിന്റെ കോപം ഹേതുവായിട്ടുണ്ടായ വാതരക്തം പഴകാതെയിരുന്നാൽ സാദ്ധ്യം രണ്ടു ദോഷങ്ങളുടെ കോപം ഹേതുവായിട്ടുണ്ടായതു യാപ്യം മൂന്നു ദോഷങ്ങളുടെയും കോപം ഹേതുവായിട്ടുണ്ടായതും ഉപദ്രവങ്ങളോടുകൂടിയതുമായ വാതരക്തം അസാദ്ധ്യം.

ഇതി കേശവദേശികകൃതൌ സാരചന്ദ്രികാഖ്യായാം
മാധവനിദാനവ്യാഖ്യായാം വാതരക്തനിദാനം
സമാപ്തം.

ഊരുസ്തംഭനിദാനം.

ശീതോഷ്ണദ്രവസംശുഷ്കഗുരുസ്നിഗ്ദ്ധൈർന്നിഷേവിതൈഃ.

൧. ജീർണ്ണാജീർണ്ണേതഥായാസസംക്ഷോഭസ്വപ്നജാഗരൈഃ
സശ്ലേഷ്മമേദഃപവനസ്സാമമത്യർത്ഥസഞ്ചിതം.

൨. അഭിഭൂയേതരംദോഷ മൂരുചേൽപ്രതിപദ്യതേ
സക്ഥ്യസ്ഥീനിപ്രപൂര്യാന്തഃ ശ്ലേഷ്മണാസ്തിമിതേനച.

൩. തദാസ്തംഭ് നാതിതേനോരു സ്തബ്ധൌശീതാവചേതനൌ
പരകീയാവിവഗുരു സ്യാതാമതിഭൃശവ്യഥൌ.

൪. ധ്യാനാംഗമർദസ്തൈമിത്യ തന്ദ്രാഛർദ്ദ്യരുചിജ്വരൈഃ
സംയുക്തൌപാദസദന കൃച്ഛോദ്ധരണസുപ്തിഭിഃ.

൫. തമൂരുസ്തംഭമിത്യാഹു രാഢ്യവാതമഥാപരേ.

തണുപ്പുള്ളവയെയും ചൂടുള്ളവയെയും ദ്രവദ്രവ്യങ്ങളെയും ഉണങ്ങിയ പദാർത്ഥങ്ങളെയും ഗുരുപാകങ്ങളെയും സ്നിഗ്ദ്ധദ്രവ്യങ്ങളെയും ഇ-കലർന്നു ഭക്ഷിക്ക ഹേതുവായിട്ടും ഭക്ഷിക്കപ്പെട്ട പദാർത്ഥങ്ങൾ ഒട്ടു ദഹിച്ചും ഒട്ടു ദഹിക്കാതെയുമിരിക്കുമ്പോൾ ദേഹത്തിന്നു അ

യാതൊരുത്തനു ഉണ്ടാക്കുന്നവയായ കർമ്മങ്ങളെ ചെയ്യു ഹേതുവായിട്ടും കതിര മുതലായ വാഹനങ്ങളിൽ കയറി ദേഹത്തെ ഇളക്കുക ഹേതുവായിട്ടും ക്രമവിരോധമായി ഉറക്കമൊഴിയുകയോ ഉറക്കമിളയ്ക്കുകയോ ചെയ്യു ഹേതുവായിട്ടും അമേദോഷം വർദ്ധിച്ച കഫം മേദസ്സ് വായു ഇവയോടുകൂടന്ന പിത്തത്തെ പരിഭവിച്ചു തുടകളിൽ ചെന്നു തുടയെല്ലുകളുടെ ഉള്ളിൽ കഫത്തെ നിറച്ചു ഉറച്ചുനില്ക്കും അപ്പോൾ തുടകൾ സ്തംഭിക്കും തണുപ്പോടുകൂടിയും ചൈതന്യഹീനങ്ങളായും അന്യന്റെ തുടകൾ എന്നപോലെ കനമുള്ളവയായും വളരെ വേദനയോടുകൂടിയുമിരിക്കും ചിന്ത ശരീരം നാങ്ങിനടക്കുക ഇളക്കമില്ലായ്ക മടി ഛർദ്ദി അരുചി. ജ്വരം കാലിനു തളർച്ച ഉയർത്തുവാൻ പ്രയാസം തരിപ്പു ഇവയുമുണ്ടാകും ഇതിനെ ചിലർ ഊരുസ്തംഭമെന്നും ചിലർ ആഢ്യവാതമെന്നും പറയുന്നു.

ഊരുസ്തംഭത്തിന്റെ പൂർവ്വരൂപം.

൬. പ്രാഗ്രൂപംതസ്യനിദ്രാതിധ്യാനംസ്തിമിതതാജ്വരഃ
രോമഹർഷോരുചിശ്ഛർദ്ദിർജ്ജംഘോർവ്വോഃസദനംതഥാ.

ഊരുസ്തംഭം ഉത്ഭവിപ്പാൻ പോകുമ്പോൾ അധികമായ ഉറക്കവും മനസ്സിൽ ഏററവും ചിന്തയും മന്ദതയും ജ്വരവും രോമാഞ്ചവും അരുചിയും ഛർദ്ദിയും കണങ്കാലുകൾക്കും തുടകൾക്കും തളർച്ചയും ഉണ്ടാകും.

ഊരുസ്തംഭലക്ഷണം.

൭. വാതശംകിഭിരജ്ഞൈനാൽ തസ്യസ്യാൽസ്നേഹനാൽപുനഃ
പാദയോസ്സദനംസുപ്തിഃകൃച്ഛ്റാദുദ്ധരണംതഥാ.

൮. ജംഘോരുഗ്ലാനിരത്യർത്ഥംശശ്വച്ചദാഹവേദനേ
പാദഞ്ചവ്യഥതേന്യസ്തം ശീതസ്പർശംനവേത്തിച.

൯, സംസ്ഥാനേപീഡനേഗത്യാം ചാലനേചാപ്യനീശ്വരഃ
അന്യസ്യേവഹിസംഭഗ്നൌ ഊരുപാദൌചമന്യതേ.

തരിപ്പുസംഭാരം വിറയൽ മുതലായ വാതരോഗലക്ഷണങ്ങളെ കണ്ടിട്ടു അജ്ഞന്മാരായവരാൽ വാതമാണെന്നു വിചാരിച്ചു സ്നേഹത്തെ ഉപയോഗിച്ചാൽ വ്യാധി പിന്നെയും വർദ്ധിക്കും കാലുകൾക്കു തളർച്ചയും തരിപ്പും മെല്ലെപ്പോലുകാൻ പ്രയാസവും കണങ്കാലുകൾക്കും തുടകൾക്കും ഏററവും തളർച്ചയും കൂടക്കൂടെ എല്ലായ്പൊഴും ചുട്ടും വേദനയുമുണ്ടാകും ഭൂമിയിൽ ചവുട്ടിയാലും വേദനയുണ്ടാകും. തണുപ്പോടുകൂടിയും തൊട്ടാൽ അറിയാതെയുമിരിക്കും കാലിളക്കുവാനും ചവുട്ടാനും കഴിയാതെ വരും തുടകളിലും പാദങ്ങളിലും ചതവു മുതലായവ ഉണ്ടായാൽ അതുകൾക്കു അന്യന്റെ തുടകളിലും പാദങ്ങളിലും ഉണ്ടായ ചതവു മുതലായതുകൾക്കെന്നപോലെ വേദനതോന്നുകയില്ല.

ഊരുസ്തംഭത്തിന്റെ സാദ്ധ്യാസാദ്ധ്യവിഭാഗം.

൧൦. യദാദാഹാർത്തിതോദാർത്തോ വേപനഃപുരുഷോഭവേൽ
ഊരുസ്തംഭസ്തദാഹന്യാൽ സാധയേദന്യഥാനവം.

യാതൊരുസമയം ഊരുസ്തംഭമുള്ളവന്നു ദാഹവും കുത്തിനോവും വിറയലും ഉണ്ടാകുന്നുവോ ആ സമയം അവൻ മരിക്കും എപ്പോൾ അവ ഇല്ലാതിരിക്കുന്നുവോ അപ്പോൾ ചികിത്സിച്ചാൽ ഊരുസ്തംഭം ശമിക്കും.

ആമവാതനിദാനം.

൧. വിരുദ്ധാഹാരചേഷ്ടസ്യ മന്ദാഗ്നേർന്നിശ്ചലസ്യച
സ്നിഗ്ദ്ധംഭുക്തവതോഹ്യന്നം വ്യായാമംകുർവ്വതസ്തഥാ.

൨. വായുനാപ്രേരിതോഹ്യാമഃ ശ്ലേഷ്മസ്ഥാനംപ്രധാവതി
തേനാത്യർത്ഥംവിദഗ്ദ്ധോസൌ ധമനീഃപ്രതിപദ്യതേ.

൩. വാതപിത്തകഫൈർഭൂയോ ദൂഷിതസ്സോന്നജോരസഃ
സ്രോതാംസ്യഭിഷ്യന്ദയതി നാനാവർണ്ണോതിപിച്ഛിലഃ.

൪. ജന്മയത്യാശ്രുദൌർബല്യം ഗൌരവംഹൃദയസ്യ ച
വ്യാധീനാമാശ്രയോഹ്യേഷ ആമസംജ്ഞോതിദാരുണഃ.
൫. യുഗപൽകുപിതാവന്തസ്ത്രികസന്ധിപ്രവേശകൌ
സ്തബ്ധംവാകുരുതോഗാത്രമാമവാതസ്സഉച്യതേ.

വിരുദ്ധമായ ആഹാരപദാർത്ഥത്തെ ഭക്ഷിക്കയും വിരുദ്ധമായ കർമ്മത്തെ ചെയ്കയും ചെയ്യുന്നവനും അഗ്നിമാന്ദ്യമുള്ളവനും വ്യായാമമില്ലാത്തവനും സ്നിഗ്ദ്ധദ്രവ്യങ്ങളെ അധികമായി ഭക്ഷിക്കുന്നവനും ഭക്ഷണം കഴിഞ്ഞയുടനെ വ്യായാമം ചെയ്യുന്നവനും ആകുന്ന ആമവാതം ഉണ്ടാകുന്നതു. അവന്റെ ആമം വായുപ്രേരിതമായിട്ടു കഫസ്ഥാനത്തെ പ്രാപിക്കുന്നു. അവിടെവെച്ചു അതു ഏറ്റവും വിദഗ്ദ്ധമായിട്ടു സന്ധികളിൽ ചെല്ലുന്നു. പിന്നെ അതു വാതപിത്തകഫങ്ങളാൽ ദൂഷിതമായിട്ടും നാനാവർണ്ണമായിട്ടും ഏറ്റവും വഴുപ്പോടുകൂടിയതായിട്ടും സ്രോതസ്സുകളെ കളിപ്പിച്ചു പെട്ടെന്നവ ദേഹത്തിനു ബലഹാനിയേയും ഹൃദയത്തിനു ഗുരുത്വത്തേയും ഉണ്ടാക്കുന്നു. ഏറ്റവും ഘോരവും ആമം എന്ന ഈ രോഗക്രിയയുമായ ഇതു അനേക രോഗങ്ങൾക്കു ഇരിപ്പിടമായിത്തീരുന്നു. വാതകഫങ്ങൾ ഒരുമിച്ചു കോപ്പത്തികലും നട്ടെല്ലിന്റെ സന്ധികളിലും പ്രാപിച്ചു ദേഹത്തെ സ്തംഭിപ്പിക്കും. അതിനെ ആമവാതം എന്നു പറയുന്നു.

ആമവാതസാമാന്യലക്ഷണം.

൬. അംഗമർദ്ദോരുചിസ്തൃഷ്ണാ ആലസ്യംഗൌരവംജ്വരഃ
അപാകശ്ശൂനതാംഗാനാമാമവാതസ്യലക്ഷണം.

ദേഹം നുറുങ്ങിനോക അരുചി തണ്ണീർദാഹം ആലസ്യം ജ്വരം അഗ്നിമാന്ദ്യം അവയവങ്ങളിൽ വീക്കം ഇവയൊക്കെയും ആമവാതത്തിന്റെ സാമാന്യലക്ഷണങ്ങളാകുന്നു.

ആമവാതം വർദ്ധിച്ചാലുള്ള ലക്ഷണം.

൭. സകഷ്ടസ്സർവരോഗാണാം യദാപ്രകുപിതോഭവേൽ
ഹസ്തപാദശിരോഗുൽഫ ത്രികജാന്വൂരുസന്ധിഷു.
൮. കരോതിസരുജംശോഫം യത്രദോഷഃപ്രപദ്യതേ
സദേശോരുജ്യതേത്യർത്ഥം വ്യാവിദ്ധഇവവൃശ്ചികൈഃ
൯. ജനയേത്സോഗ്നിദൌർബല്യം പ്രസേകാരുചിഗൌരവം
ഉത്സാഹഹാനിംവൈരസ്യം ദാഹഞ്ചബഹുമൂത്രതാം
൧൦. കുക്ഷൌകഠിനതാംശൂലം തഥാനിദ്രാവിപര്യയം
തൃൾഛർദ്ദിഭ്രമമൂർച്ഛാശ്ച ഹൃൽഗ്രഹംവിഡ്വിബദ്ധതാം.
൧൧. ജാഡ്യാന്ത്രകൂജമാനാഹം കഷ്ടാംശ്ചാന്യാനുപദ്രവാൻ

ആമവാതം മറ്റുള്ള എല്ലാ രോഗങ്ങളേക്കാളും ദുഃഖകരമായിട്ടുള്ളതാണ്. അതു കോപിച്ചാൽ കയ്യ്, കാല്, തല, നരിയാണി, പൂണെല്ല്, മുട്ടു, തുട സന്ധികൾ ഇവയിൽ വേദനയോടുകൂടിയ നീരിനെ ഉണ്ടാക്കും. ആമദോഷം എവിടെ ചെല്ലുന്നുവോ അവിടെ തേൾകുത്തിയപോലെ ഏറ്റവും വേദനയുണ്ടാകും. അതു അഗ്നിമാന്ദ്യം തുപ്പൽ അരുചി ദേഹത്തിനു കനം ഉത്സാഹമില്ലായ്ക, വായിൽ രസമില്ലായ്ക ദാഹം വളരെ മൂത്രംപോക്ക വയററിൽ കാഠിന്യം വേദന നിദ്രാഭംഗം തണ്ണീർദാഹം ഛർദ്ദി തലതിരിച്ചിൽ ഇന്ദ്രിയസാദം നെഞ്ഞുവേദന മലബന്ധം ജഡതാ കുടലിരപ്പു വയർവീപ്പു ഇവയേയും വേറെ കഷ്ടങ്ങളായ പല ഉപദ്രവങ്ങളേയും ചെയ്യും.

ആമവാതത്തിന്റെ വിശേഷലക്ഷണങ്ങൾ.

പിത്താൽസദാഹരാഗഞ്ച സശൂലംപവനാൽഗം
൧൨. സ്തിമിതംഗുരുകണ്ഡൂഞ്ച കഫദുഷ്ടംതമാദിശേൽ

ആമവാതംപിത്തത്തോടുകൂടിയാൽ ചൂടും ചുവപ്പുമുണ്ടാകും. വാതത്തോടുകൂടിയാൽ

വയററിൽ വേദനയുണ്ടാകും കഫത്തോടുകൂടിയാൽ ശരീരത്തിന്നു തണുപ്പും വളരെ ചൊറിച്ചലും ഉണ്ടാകും.

ആമവാതത്തിൻെറസാദ്ധ്യാസാദ്ധ്യവിഭാഗം.

ഏകദോഷാനുഗസ്സാദ്ധ്യോ ദ്വിദോഷോയാപ്യഉച്യതേ.
൧൭. സർവ്വദേഹചരശ്ശോഥ സ്സകൃച്ഛ്റസ്സാന്നിപാതികഃ

ആമവാതം ഒരു ദോഷത്തിൻെറ കോപം ഹേതുവായിട്ടുണ്ടായതായാൽ സാദ്ധ്യം. രണ്ടു ദോഷങ്ങളുടെ കോപം ഹേതുവായിട്ടുണ്ടായതായാൽ യാപ്യം എല്ലാ ശരീരങ്ങളിലും നീരോടുകൂടിയ ആമവാതവും മൂന്നു ദോഷങ്ങളുടെയും കോപം ഹേതുവായിട്ടുണ്ടായ ആമവാതവും കൃച്ഛ്റസാദ്ധ്യം.

അമവാതനിദാനം സമാപ്തം.

അഥ ശൂലപരിണാമശൂലാന്നദ്രവ
ശൂലനിദാനം.

---

൧. ദോഷൈഃപൃഥക്സമസ്താമ ദ്വന്ദൈഃശൂലോഷ്ടധാഭവേൽ
സർവ്വേഷ്വേതേഷുരോഗേഷു പ്രായേണപവനഃപ്രഭുഃ

ശൂലരോഗം വാതംകൊണ്ടും പിത്തംകൊണ്ടും കഫംകൊണ്ടും സന്നിപാതംകൊണ്ടും ആമദോഷം കൊണ്ടും വാതപിത്തങ്ങൾകൊണ്ടും പിത്തകഫങ്ങൾകൊണ്ടും വാതകഫങ്ങൾകൊണ്ടും ഉണ്ടാകുന്നതാകയാൽ എട്ടുവിധമാകുന്നു. എല്ലാ ശൂലരോഗങ്ങൾക്കും പ്രായേണ വായു തന്നെ കർത്താവു. ജ്വരം മുതലായവപോലെ ശൂലരോഗത്തിന്നു പൂർവ്വരൂപമില്ലതാനും. അതിനെപ്പററി ഹാരീതൻ പറഞ്ഞതു എന്തെന്നാൽ "അനംഗനാശായ ഹരസ്ത്രിശൂലം മുമോച കോപാൽ മകരദ്ധ്വജസ്യ തമാപതന്തം സഹസാ നിരീക്ഷ്യ ഭീതോർദ്ദിതാ വിഷ്ണുതനും പ്രവിഷ്ടഃ സവിഷ്ണുഹുങ്കാരവിമോഹിതാത്മാ പപാത ഭൂമൌ പ്രഥിതസ്സ ശൂലഃ സ പഞ്ചഭൂതാനുഗതം ശരീരം പ്രദൂഷയത്യസ്യ ഹി പൂർവ്വസൃഷ്ടിഃ" ഇതി കാമദേവൻെറ വധത്തിന്നായിട്ടാണു പരമേശ്വരനാൽ കോപം ഹേതുവായിട്ടു പ്രയോഗിക്കപ്പെട്ട തൃശൂലം എത്രയും വേഗത്തോടുകൂടി നേരെ വരുന്നതു കാമദേവൻ കണ്ടു ഭയപ്പെട്ടു വിഷ്ണുവിൻെറ ശരീരത്തിൽ പ്രവേശിച്ചു തൃശൂലം ഉടനെ വിഷ്ണുവിൻെറ ഹുങ്കാരംകൊണ്ടു ഭൂമിയിലും പതിച്ചു. അന്നുമുതലാണു ശൂലമെന്നു പ്രസിദ്ധി അതിന്നു ഭൂമിയിലുണ്ടായതു പിന്നീടു ആ ശൂലം പഞ്ചഭൂതമയമായ ശരീരത്തെ ദുഷിപ്പിക്കാൻ തുടങ്ങി. ഇപ്രകാരമാകുന്നു ശൂലരോഗത്തിൻെറ പൂർവ്വോല്പത്തി. ശൂലത്തിൽ നിന്നു സംഭവിച്ചതുകൊണ്ടും ശൂലംകൊണ്ടു കുത്തുന്നതുപോലെ വേദനയെ ജനിപ്പിക്കുന്നതുകൊണ്ടുമാകുന്നു അതിന്നു ശൂലമെന്നു പേരുണ്ടായതു.

വാതശൂലരോഗം.

൨. വ്യായാമയാനാദതിമൈഥുനാച്ച
പ്രജാഗരാച്ഛീതജലാതിപാനാൽ.
൩. കലായമുൽഗാഢകികോരദൂഷാ
ദത്യർത്ഥരൂക്ഷാദ്ധ്യശനാഭിഘാതാൽ.
൪. കഷായതിക്താതിവിരൂഢജാന്ന-
വിരുദ്ധവല്ലൂരകശുഷ്കശാകാൽ
൫. വിൾശുക്രമൂത്രാനിലവേഗരോധാൽ
ശോകോപവാസാദതിഹാസ്യഭാഷ്യാൽ.
൬. വായുഃപ്രവൃദ്ധോജനയേദ്ധിശൂലം
ഹൃൽപാർശ്വപൃഷ്ഠത്രികവസ്തിദേശേ.

൭. ജീർണ്ണേപ്രദോഷേചഘനാഗമേച
ശീതേചകോപംസമുപൈതിഗാഢം.

൮. മുഹുർമുഹുശ്ചോപശമപ്രകോപൌ
വിഡ്വാതസംസ്തംഭനതോദഭേദൈഃ.

൯. സംസ്വേദനാഭ്യഞ്ജനമർദ്ദനാദ്യൈഃ
സ്നിഗ്ദ്ധോഷ്ണഭോജ്യൈശ്ചശമംപ്രയാതി.

ദേഹായാസകരങ്ങളായ കർമ്മങ്ങളെ അധികമായി ചെയ്ക ഹേതുവായിട്ടും അധികം വഴിനടക്കുക ഹേതുവായിട്ടും അതിമൈഥുനം ഹേതുവായിട്ടും ഉറക്കമിളയ്ക്കു ഹേതുവായിട്ടും തണുത്തവെള്ളം അധികമായി കുടിക്ക ഹേതുവായിട്ടും കടലയ്ക്കാ ചെറുപയറ് തുവര വരക ഇവയെയും ഏററവും രൂക്ഷമായ പദാർത്ഥത്തെയും അധികമായി ഭക്ഷിക്കഹേതുവായിട്ടും മുറിവേൽക്കുക ഹേതുവായിട്ടും ചവർപ്പുള്ള പദാർത്ഥം കയ്പുള്ള പദാർത്ഥം ഇവയെ അധികമായി ഉപയോഗിക്കുക ഹേതുവായിട്ടും അങ്കുരാവസ്ഥയിലിരിക്കുന്ന ധാന്യംകൊണ്ടു ഉണ്ടാക്കപ്പെട്ട അന്നം, അന്യോന്യവിരുദ്ധമായ ആഹാരപദാർത്ഥം, ഉണങ്ങിയ മാംസം, വരട്ടിലക്കറി, ഇവയെ ഉപയോഗിക്ക ഹേതുവായിട്ടും മലം ശുക്ലം മൂത്രം വായു ഇവയുടെ വേഗത്തെ തടുക്കുക ഹേതുവായിട്ടും ദുഃഖം ഹേതുവായിട്ടും ഉപവാസം ഹേതുവായിട്ടും അധികമായി ചിരിക്കുക ഹേതുവായിട്ടും അധികമായി സംസാരിക്ക ഹേതുവായിട്ടും വായു വർദ്ധിച്ചു ഹൃദയം പാർശ്വങ്ങൾ പൃഷ്ഠം തലയില്ല് വസ്തി ഇതു പ്രദേശങ്ങളിൽ വേദനയെ ഉണ്ടാക്കും. ആഹാരം ദഹിക്കുമ്പോഴും സന്ധ്യയിങ്കലും വർഷകാലത്തിങ്കലും ഹേമന്തകാലത്തിങ്കലും ശിശിരകാലത്തിങ്കലും വേദന വളരെ അധികമായിട്ടു പിന്നെയും പിന്നെയും ശമിക്കയും കോപിക്കയും ചെയ്യും. മലത്തിന്നും അധോവായുവിന്നും തടവും കുത്തിനോവും പിളർന്നനോവും ഉണ്ടാകും. വിയർപ്പിക്കുക എണ്ണതേച്ചുകുളിക്കുക തിരുമ്മുക മുതലായ ക്രിയകളെക്കൊണ്ടും സ്നിഗ്ദ്ധങ്ങളായും ഉഷ്ണങ്ങളായും ഇരിക്കുന്ന ആഹാരങ്ങളെക്കൊണ്ടും ശമിക്കയും ചെയ്യും.

പിത്തശൂലരോഗം.

൧൦. ക്ഷാരാതിതീക്ഷ്ണോഷ്ണവിദാഹിതൈല
നിഷ്പാവപിണ്യാകകുലത്ഥയൂഷൈഃ
കടമ്ലസൌവീരസുരാവികാരൈഃ
ക്രോധാനലായാസരവിപ്രതാപൈഃ.

൧൧. ഗ്രാമ്യാതിയോഗാദശനൈർവ്വിദഗ്ദ്ധൈഃ
പിത്തംപ്രകുപ്യാശുകരോതിശൂലം
തൃണ്മോഹദാഹാർത്തികരംഹിനാഭ്യാം
സംസ്വേദമൂർച്ഛാഭ്രമശോഷയുക്തം.

൧൨. മധ്യംദിനേകുപ്യതിചാർദ്ധരാത്രേ
വിദാഹകാലേജലദാത്യയേച
ശീതേചശീതൈസ്സമുപൈതിശാന്തിം
സുസ്വാദുശീതൈരപിഭോജനൈശ്ച.

യവക്ഷാരം മുതലായ ക്ഷാരദ്രവ്യങ്ങൾ, മുളക കടുക മുതലായ തീക്ഷ്ണോഷ്ണദ്രവ്യങ്ങൾ ഇല്ലി അഗസ്തി മുതലായവ തൈലം അമരയ്ക്കാ പിണ്ണാക്ക മുതിരക്കറി എരിവും പുളിയുമുള്ള പദാർത്ഥങ്ങൾ മദ്യങ്ങൾ ഇവയെ അധികമായി സേവിക്ക ഹേതുവായിട്ടും കോപം ഹേതുവായിട്ടും തീയുടെ ചൂടേൽക്കുക ഹേതുവായിട്ടും ആയാസകരമായ കർമ്മം ഹേതുവായിട്ടും വെയൽകൊള്ളുക ഹേതുവായിട്ടും അതിമൈഥുനം ഹേതുവായിട്ടും ദഹിക്കാത്തവയായ പദാർത്ഥങ്ങളെ ഭക്ഷിക്ക ഹേതുവായിട്ടും പിത്തം കോപിച്ചു നാഭിയിൽ വേദനയെ ഉണ്ടാക്കും. തണ്ണീർദാഹം മോഹം ദാഹം വിയർപ്പ് ഇന്ദ്രിയസാദം തലതിരിച്ചിൽ ശോഷം ഇവയും ഉണ്ടാകും. മദ്ധ്യാ

ന്നത്തിങ്കലും അർദ്ധരാത്രിയിലും അന്നം ദഹിക്കുന്ന സമയവും ശരല്കാലത്തിങ്കലും ശീതകാലത്തിങ്കലും വർദ്ധിക്കയും ശീതദ്രവ്യങ്ങളെക്കൊണ്ടും മാധുര്യ്യത്തോടുകൂടിയ അഹാരപദാർത്ഥങ്ങളെക്കൊണ്ടും ശമിക്കയും ചെയ്യും.

കഫശൂലരോഗം.

൧൩. ആനൂപവാരിജകിലാടപയോവികാരൈ-
ർമ്മാംസേക്ഷുപിഷ്ടകൃശരാതിലശഷ്കുലീഭിഃ
അന്യൈർബ്ബലാസജനകൈരപിഹേതുഭിശ്ച
ശ്ലേഷ്മാപ്രകോപമുപഗമ്യകരോതിശൂലം.

൧൪. ഹൃല്ലാസകാസസദനാരുചിസംപ്രസേകൈ-
രാമാശയേസ്തിമിതകോഷ്ഠശിരോഗുരുത്വൈഃ
ഭുക്തേസദൈവഹിരുജംകുരുതേതിമാത്രം
സൂര്യ്യോദയേചശിശിരേകുസുമാഗമേച.

ആനൂപമാംസം മത്സ്യമാംസം കിലാടം അല്പംപാലിൽ വളരെമോരുചേർത്തുണ്ടാക്കിയതു) ക്ഷീരം (പാലു ചൂടാക്കി അതിൽ മോരുചേർത്തുണ്ടാക്കിയതു മോരടം (പാലുംമോരും സമമാക്കി ചേർത്തുണ്ടാക്കിയതു) മാംസരസം കരിമ്പിൻനീരു; അരിമാവുകൊണ്ടുണ്ടാക്കിയ അപ്പം ശർക്കരചേർത്തുണ്ടാക്കിയതു) എള്ളുരസം കരിമ്പിൻനീരു; അരിമാവുകൊണ്ടുണ്ടാക്കിയ അപ്പം ശർക്കര ഉള്ളുണ്ട ഇവയേയും കഫകരങ്ങളായമറ്റുമുള്ള പദാർത്ഥങ്ങളേയും ശീലിക്കഹേതുവായിട്ടു കഫം കോപിച്ചു ആമാശയത്തിങ്കൽ വേദനയെ ഉണ്ടാക്കും. നെഞ്ഞുകലിപ്പു ചുമ തളർച്ച അരുചി വായിൽനിന്നും വെള്ളംവരിക മന്ദത ഉദരത്തിന്നും ശിരസ്സിന്നും ഗുരുത്വം ഈ ലക്ഷണങ്ങളുമുണ്ടാം. ഭക്ഷണം കഴിക്കുന്ന സമയവും രാവിലെയും ശിശിരകാലത്തിങ്കലും വസന്തകാലത്തിങ്കലും വേദന അധികമായി ഉണ്ടാകും.

സന്നിപാതശൂലരോഗം.

൧൫. സർവ്വേഷുദോഷേഷുചസർവ്വലിംഗം
വിദ്യാദ്ഭിഷക്സർവ്വഭവംഹിശൂലം
സുകഷ്ടമേനംവിഷവജ്രകല്പം
വിവർജ്ജനീയംപ്രവദന്തിവിജ്ഞാഃ.

സന്നിപാതംകൊണ്ടുണ്ടാകുന്ന ശൂലരോഗത്തിങ്കൽ എല്ലാ ലക്ഷണങ്ങളും ഉണ്ടായിരിക്കും. വിഷവജ്രങ്ങളോടു തുല്യമായും ഏറ്റവും കഷ്ടമായുമിരിക്കുന്ന ആ ശൂലരോഗം വർജ്ജിക്കപ്പെടേണ്ടതാകുന്നു എന്നു വിദ്വാന്മാർ പറയുന്നു.

ആമശൂലരോഗലക്ഷണം.

൧൬. ആടോപഹൃല്ലാസവമീഗുരുത്വ-
സ്തൈമിത്യകാനാഹകഫപ്രസേകൈഃ
കഫസ്യലിംഗേനസമാനലിംഗ-
മാമോത്ഭവംശൂലമുദാഹരന്തി.

ആമശൂലരോഗത്തിന്നു വയറിൽ പെടുപെടെ എന്ന ശബ്ദവും നെഞ്ഞുകലിപ്പും ഛർദ്ദിയും ഗുരുത്വവും മന്ദതയും വയർവീർപ്പും വായിൽക്കൂടി കഫത്തിന്റെ വരവും കഫശൂലരോഗത്തിന്റെ ലക്ഷണത്തോടു തുല്യമായ ലക്ഷണവുമുണ്ടാകും.

ദ്വന്ദ്വശൂലലക്ഷണം.

൧൭. വസ്തൌഹൃൽപാർശ്വപൃഷ്ഠേഷു സശൂലഃകഫവാതികഃ
കുക്ഷൌഹൃന്നാഭിമദ്ധ്യേഷു സശൂലഃകഫപൈത്തികഃ.

൧൮. ദാഹജ്വരകരോഘോരോ വിജ്ഞേയോവാതപൈത്തികഃ

കഫവാതങ്ങൾ കൊണ്ടുണ്ടാകുന്ന ശൂലരോഗത്തിന്നു വസ്തിയിലും ഹൃദയത്തിലും പാർശ്വഭാഗങ്ങളിലും പൃഷ്ഠത്തിലും വേദനയുണ്ടാകും. കഫപിത്തങ്ങൾ കൊണ്ടുണ്ടാകുന്ന ശൂല

രോഗത്തിനു കക്ഷിയിലും ഹൃദയത്തിലും നാഭിമധ്യത്തിലും വേദനയുണ്ടാകും. വാതപിത്തങ്ങൾകൊണ്ടുണ്ടാകുന്ന ശൂലരോഗം ഘോരവും ദാഹജ്വരത്തോടു ഉണ്ടാകുന്നതുമാകുന്നു.

സാധ്യാസാധ്യവിഭാഗം.

ഏകദോഷോത്ഥിതസ്സാധ്യഃ കൃഛ്റസാധ്യോ ദ്വിദോഷജഃ.

൧൯. സർവ്വദോഷോത്ഥിതോഘോര സ്ത്വസാധ്യോ ഭൂര്യുപദ്രവഃ

ഒരു ദോഷത്തിന്റെ കോപം ഹേതുവായിട്ടുണ്ടാകുന്ന ശൂലരോഗം സാധ്യം. രണ്ടുദോഷങ്ങളുടെ കോപം ഹേതുവായിട്ടുണ്ടാകുന്ന ശൂലരോഗം കൃഛ്റസാധ്യം. മൂന്നു ദോഷങ്ങളുടെ കോപം ഹേതുവായിട്ടുണ്ടാകുന്ന ശൂലരോഗം ഘോരവുമസാധ്യവുമാകുന്നു. വലിയ ഉപദ്രവങ്ങളോടുകൂടിയ ശൂലരോഗവുമസാധ്യമാകുന്നു. ശൂലരോഗത്തിന്റെ ഉപദ്രവം താഴെ പറയുന്ന ശ്ലോകം നോക്കിയാൽ അറിയാം. "വേദനാ ചതൃഷാമൂർഛാ പൃനാരാഹഗൌരവാരുചീകാസഛർദ്ദ്യതിസാരശ്വാസാഹിക്കാശ്ച ശൂലസ്യോപദ്രവാഃ സ്മൃതാഃ" വേദന തണ്ണീർദാഹം ഇന്ദ്രിയസാദം വയർവീർപ്പ് ഉദരം അരുചി ചുമ ഛർദ്ദി ഇക്കിൾ ഇവയൊക്കെയും ശൂലരോഗത്തിന്റെ ഉപദ്രവങ്ങളാകുന്നു. ദേശഭേദം അനുസരിച്ച് ശൂലരോഗത്തിനു സ്ഥാനഭേദം ഉള്ളതിനാൽ അതും ഇവിടെ എഴുതപ്പെടുന്നു. "വാതാത്മകം വസ്തിഗതം വദന്തി പിത്താത്മകം ചാപി വദന്തി നാഭ്യാം ഹൃത്പാർശ്വകുക്ഷൌ കഫസന്നിവിഷ്ടം സർവ്വേഷു ദേശേഷു ച സന്നിപാതാൽ" വാതംകൊണ്ടുള്ള ശൂലരോഗത്തിനു വസ്തിയിൽ വേദനയുണ്ടാകും. പിത്തംകൊണ്ടുള്ള ശൂലരോഗത്തിനു നാഭിയിൽ വേദനയുണ്ടാകും. കഫംകൊണ്ടുള്ളതിനു ഹൃദയത്തിലും പാർശ്വഭാഗങ്ങളിലും ഉദരത്തിലും വേദനയുണ്ടാകും. സന്നിപാതംകൊണ്ടുള്ളതിനു എല്ലാ ദേശങ്ങളിലും വേദനയുണ്ടാകും.

൨൦. സ്വൈർന്നിദാനൈഃ പ്രകുപിതോ വായുസ്സന്നിഹിതസ്തദാ
കഫപിത്തസമാവൃത്യ ശൂലകാരീഭവേൽബലി.

൨൧. ഭുക്തേജീർണ്ണതിയച്ശൂലം തദേവ പരിണാമജം
തസ്യലക്ഷണമപ്യേതൽ സമാസേനാഭിധീയതേ.

തന്റെ ഹേതുക്കളെക്കൊണ്ടു കോപിച്ചിരിക്കുന്ന വായു ബലവാനായിട്ടു കഫപിത്തങ്ങളെ തടുത്തിട്ടു വേദനയെ ഉണ്ടാക്കും. അന്നം ദഹിക്കുന്ന സമയം വേദന തുടങ്ങുന്നതായാൽ അതിനു പരിണാമശൂലം എന്നു പേർ. അതിന്റെ ലക്ഷണം സംക്ഷേപമായി പറയപ്പെടുന്നു.

വാതംകൊണ്ടുള്ള പരിണാമശൂല
രോഗത്തിന്റെ ലക്ഷണം.

൨൨. ആദ്ധ്മാനാടോപവിൺമൂത്ര വിബന്ധാരതിവേപനൈഃ
സ്നിഗ്ദ്ധോഷ്ണോപശമപ്രായം വാതികംതദ്വദേൽഭിഷക്.

വാതംകൊണ്ടുണ്ടാകുന്ന പരിണാമശൂലരോഗത്തിങ്കൽ വയറുവീർപ്പും വയററിൽ പൊട്ടപൊട്ട എന്ന ശബ്ദവും മലമൂത്രങ്ങൾക്കു തടവും അരതിയും വിറയലും ഉണ്ടാകും. സ്നിഗ്ദ്ധങ്ങളായും ഉഷ്ണങ്ങളായും ഇരിക്കുന്ന ആഹാരപദാർത്ഥങ്ങളെക്കൊണ്ടു ശമിക്കയും ചെയ്യും.

പിത്തംകൊണ്ടുണ്ടാകുന്ന പരിണാമശൂലരോഗത്തിന്റെ ലക്ഷണം.

൨൩. തൃഷ്ണാദാഹാരതിസ്വേദം കട്വമ്ലലവണോത്തരം
ശൂലംശീതശമപ്രായം പൈത്തികംലക്ഷയേൽബുധഃ.

പിത്തംകൊണ്ടുണ്ടാകുന്ന പരിണാമശൂലത്തിങ്കൽ തണ്ണീർദാഹവും ചൂടും അരതിയും വിയർപ്പും ഉണ്ടാകും; ഇതു എരിവു പുളി ലവണം ഇവയെക്കൊണ്ടു വർദ്ധിക്കുകയും ശീതദ്രവ്യങ്ങളെക്കൊണ്ടു ശമിക്കയും ചെയ്യുമെന്നു വൈദ്യൻ അറിഞ്ഞുകൊള്ളണം.

കഫംകൊണ്ടുണ്ടാകുന്ന പരിണാമശൂല
രോഗത്തിന്റെ ലക്ഷണം.

൨൪. ഛർദ്ദിഹൃല്ലാസസമ്മോഹം സ്വല്പരുഗ്ദീർഘസന്തത
കട്വതിക്തോപശാന്തഞ്ച തച്ചജ്ഞേയംകഫാത്മകം.

കഫംകൊണ്ടുണ്ടാകുന്ന പരിണാമശൂലത്തിനു ഛൎദ്ദിയും നെഞ്ഞുകലിപ്പും മോഹവും അല്പവേദനയും വളരെ കാലം നില്പും ഉണ്ടാകും. ഇതു എരിവു, കയ്പു ഈ രസങ്ങളെക്കൊണ്ടു ശമിക്കുമെന്നും അറിഞ്ഞുകൊള്ളണം.

ദ്വിദോഷത്രിദോഷപരിണാമശൂലലക്ഷണം.

൨൭. സംസൃഷ്ടലക്ഷണംബുദ്ധ്വാ ദ്വിദോഷംപരികല്പയേൽ
ത്രിദോഷജമസാദ്ധ്യന്തു ക്ഷീണമാംസബലാനലം.

രണ്ടു ദോഷങ്ങളുടെ കോപം ഹേതുവായിട്ടുണ്ടാകുന്ന പരിണാമശൂലരോഗത്തിനു അതു രണ്ടു ലക്ഷണവുമുണ്ടാകും. അതു ദ്വിദോഷപരിണാമശൂലരോഗമെന്നറിയണം. മൂന്നുദോഷങ്ങളുടെ കോപം ഹേതുവായിട്ടുണ്ടായ പരിണാമശൂലരോഗത്തിങ്കൽ ആ മൂന്നു ശൂലരോഗങ്ങളുടേയും ലക്ഷണമുണ്ടാകും അതു ത്രിദോഷപരിണാമശൂലരോഗവും മാംസത്തിനും ബലത്തിനും ജഠരാഗ്നിക്കും ക്ഷീണമുള്ളവൎക്കുണ്ടാകുന്ന പരിണാമശൂലരോഗവും അസാദ്ധ്യമാകുന്നു.

അന്നദ്രവശൂലരോഗം.

൨൮. ജീൎണ്ണേജീൎയ്യത്യജീൎണ്ണേവാ യൽശൂലമുപജായതേ
പത്ഥ്യാപത്ഥ്യപ്രയോഗേണ. ഭോജനാഭോജനേനച.

൨൯. നശമംയാതിനിയമാ ത്സോന്നദ്രവഉദാഹൃതഃ

ആഹാരം ദഹിച്ചതിന്റെ ശേഷവും ദഹിക്കുന്ന സമയവും വേദനയുണ്ടാകും ദഹിക്കാതിരിക്കുന്ന സമയവും ഉണ്ടാകും. പത്ഥ്യപ്രയോഗം കൊണ്ടാകട്ടെ അപത്ഥ്യപ്രയോഗംകൊണ്ടാകട്ടെ ഭക്ഷിച്ചതുകൊണ്ടാകട്ടെ ഭക്ഷിക്കാതിരിക്കുന്നതുകൊണ്ടാകട്ടെ വേദനയ്ക്കു യാതൊരു കുറവുമുണ്ടാകയില്ല. വേദനവൎദ്ധിക്കയും പോകയും ചെയ്യുന്നതിനു യാതൊരു നിയമവുമില്ലതാനും ഇപ്രകാരം യാതൊരു ശൂലരോഗത്തിങ്കൽ കാണുന്നുവോ അതാകുന്നു അന്നദ്രവശൂലരോഗം അന്നദ്രവശൂലരോഗത്തിനു ചികിത്സപറഞ്ഞിരിക്കുന്നതിനാൽ അസാദ്ധ്യമല്ല.

തി കേശവദേശികകൃതൌ സാരചന്ദ്രികാഖ്യായാം
മാധവനിദാനവ്യാഖ്യായാം ശൂലരോഗനിദാനം
സമാപ്തം.

ഉദാവൎത്താനാഹനിദാനം.

൧. വാതവിൺമൂത്രജൃംഭാശ്രു ക്ഷവോൽഗാരവമീന്ദ്രിയ
ക്ഷുത്തൃഷ്ണോച്ഛ്വാസനിദ്രാണാം ധൃത്യോദാവൎത്തസംഭവഃ.

കോഷ്ഠത്തിലുള്ള വായു ഇളകേണ്ടുന്ന പുറത്തുപോകുമ്പോൾ അതിനെ അധോവാതമെന്നും ഉൽഗാരരൂപേണ മേല്പോട്ടു പോകുമ്പോൾ അതിനെ ഊൎദ്ധ്വവാതമെന്നും പറയുന്നു. ഇപ്രകാരമുള്ള രണ്ടു വാതങ്ങളുടേയും പുരീഷത്തിന്റേയും മൂത്രത്തിന്റേയും കോട്ടുവായുടേയും കണ്ണുനീരിന്റേയും തുമ്മലിന്റേയും ഏമ്പക്കത്തിന്റേയും ഛൎദ്ദിയുടേയും ശുക്ലത്തിന്റേയും വിശപ്പിന്റേയും, തണ്ണീർദാഹത്തിന്റേയും ശ്വാസത്തിന്റേയും ഉറക്കത്തിന്റേയും വേഗങ്ങളെ ധരിക്ക ഹേതുവായിട്ടു ഉദാവൎത്തമെന്ന രോഗമുണ്ടാകുന്നു.

൨. വാതമൂത്രപുരീഷാണാം സംഗാദ്ധ്മാനംക്ലമോരുജാ
ജഠരേവാതജാശ്ചാന്യേ രോഗാഃസ്യുൎവാതനിഗ്രഹാൽ.

വാതത്തെ തടുക്കയാൽ വാതത്തിനും മൂത്രത്തിനും മലത്തിനും തടവും വയർവീപ്പും ഇന്ദ്രിയസാദവും പുറം വയറു വസ്തി ഈ പ്രദേശങ്ങളിൽ വേദനയും വയററിൽ കുത്തിനോവു വേദന മുതലായ രോഗങ്ങളുമുണ്ടാകും.

൩. ആടോപശൂലൌപരികൎത്തികാച
സംഗഃപുരീഷസ്യതഥോൎദ്ധ്വവാതഃ

പുരീഷമാസ്യാദഥവാനിരേതി
പുരീഷവേഗേഭിഹതേനരസ്യ.

മലത്തിന്റെ വേഗത്തെ തടുത്താൽ വയറ്റിൽ പൊട്ടപൊട്ട എന്ന ശബ്ദവും വേദനയും അരിഞ്ഞു നോവുകയും മലത്തിന്റെ തടവും വായുവിന്റെ ഊർദ്ധ്വഗതിയും വായിൽക്കൂടി മലത്തിന്റെ വരവും ഉണ്ടാകും.

൪. വസ്തിമേഹനയോശ്ശൂലം മൂത്രകൃച്ഛ്റംശിരോരുജാ
വിനാമോവംക്ഷണാനാഹഃ സ്യാല്ലിംഗംമൂത്രനിഗ്രഹേ.

മൂത്രത്തെ തടുത്താൽ വസ്തിയിങ്കലും ലിംഗത്തിലും വേദനയും മൂത്രകൃച്ഛ്റവും തലവേദനയും മുന്നിനിവരുകയും ഞരമ്പുകളിൽ വീപ്പും ഉണ്ടാകും.

൫. മന്യാഗളസ്തംഭശിരോവികാരാ
ജൃംഭാവഘാതാൽപവനാത്മകാഃസ്യുഃ
തഥാക്ഷിനാസാവദനാമയാശ്ച
ഭവന്തിതീവ്രാസ്സഹകർണ്ണരോഗൈഃ.

കോട്ടുവായെ തടുത്താൽ കഴുത്തിന്റെ പിന്നിലുള്ള ഞരമ്പുകൾക്കും കഴുത്തിനും ചലനാഭാവവും വാതസംബന്ധങ്ങളായ ശിരോരോഗങ്ങളും നാസാരോഗവും നേത്രരോഗവും മുഖരോഗവും കർണ്ണരോഗവും ഉണ്ടാകും. ഇവയൊക്കെയും കഠിനങ്ങളായിരിക്കയും ചെയ്യും.

൬. ആനന്ദശോകാപ്യഥശോകജംവാ
നേത്രോദകംപ്രാപ്തമമുഞ്ചതോഹി
ശിരോഗുരുത്വംനയനാമയാശ്ച
ഭവന്തിതീവ്രാസ്സഹപീനസേന.

ആനന്ദംകൊണ്ടോ ശോകംകൊണ്ടോ ഉണ്ടാകുന്നതായ കണ്ണുനീരിനെ തടുത്താൽ തലക്കനവും നേത്രരോഗവും പീനസവും ഏറ്റവും അരുചിയും ഉണ്ടാകും. ഇവയും കഠിനങ്ങളായിരിക്കും.

൭. മന്യാസ്തംഭഃശിരശ്ശൂല മർദ്ദിതാൎദ്ധാവഭേദകൌ
ഇന്ദ്രിയാണാഞ്ചദൌർബ്ബല്യം ക്ഷവഥോസ്സ്യാദ്വിധാരണാൽ.

തുമ്മലിനെ രോധിച്ചാൽ കഴുത്തിന്റെ പിന്നിലുള്ള ഞരമ്പുകൾ സ്തംഭിക്കയും തലവേദനയും അർദ്ദിതമെന്ന വാതവ്യാധിയും അൎദ്ധാവഭേദമെന്ന തലവേദനയും ഇന്ദ്രിയങ്ങൾക്കു ബലഹാനിയും ഭവിക്കും.

൮. കണ്ഠാസ്യപൂർണ്ണത്വമതിവതോദഃ
കൂജശ്ചവായോരഥവാപ്രവൃത്തിഃ
ഉൽഗാരവേഗേഭിഹതേഭവന്തി
ഘോരാവികാരാഃപവനപ്രസൂതാഃ.

ഏമ്പക്കത്തെ തടുത്താൽ കഴുത്തിനും മുഖത്തിനും പൂർണ്ണതയും അതിയായ കുത്തലും പറഞ്ഞാൽ തിരിയാത്തതും ശ്വാസത്തിന്റെ തടവും ഇക്കിൾകൂടാതെ ഭയങ്കരങ്ങളായ വാതവ്യാധികളും ഉണ്ടാകും.

൯. കണ്ഡൂകോഠാരുചിവ്യംഗ ശോഥപാണ്ഡ്വാമയജ്വരാഃ
കുഷ്ഠവീസർപ്പഹൃല്ലാസാശ്ഛർദ്ദിനിഗ്രഹജാഗദാഃ.

ഛർദ്ദിക്കണമെന്ന തോന്നുമ്പോൾ ഛർദ്ദിക്കാതെ അതിനെ തടുത്താൽ ചൊറിച്ചിലും വട്ടത്തിലുള്ള തടിപ്പും അരുചിയും വ്യംഗമെന്ന മുഖരോഗവും നീരും പാണ്ഡുവും ജ്വരവും കുഷ്ഠവും വിസർപ്പവും ഓക്കാനവും ഉണ്ടാകും.

൧൦. മൂത്രാശയേവൈ ഗുദമുഷ്കയോശ്ച
ശോഥോരുജാമൂത്രവിനിഗ്രഹശ്ച

ശുക്ലാശ്മരീതൽസ്രവണംഭവേച്ച
തേതേവികാരാവിഹതേചശുക്ലേ.

മൈഥുനകാലത്ത് മലം വേറെ വല്ലപ്രകാരത്തിലോ ശുക്ലം പുറപ്പെടുന്ന സമയം അതിനെ തടുത്താൽ വസ്തിയിലും ഗുദത്തിലും വൃഷണത്തിലും നീരും വേദനയും മൂത്രത്തിന്റെ തടവും ശുക്ലാശ്മരിയും ശുക്ലസ്രാവവും ശുക്ലസംബന്ധങ്ങളായ പല വികാരങ്ങളും ഉണ്ടാകും.

൧൧. തന്ദ്രാംഗമർദ്ദാവരുചിശ്രമശ്ച
ക്ഷുദാഭിഘാതാൽകൃശതാ ചദൃഷ്ടേഃ
കണ്ഠാസ്യശോഷഃശ്രവണാവരോധ-
സ്തൃഷ്ണാവിഘാതാദ്ഹൃദയേവ്യഥാച.

൧൨. ശ്രാന്തസ്യനിശ്വാസവിനിഗ്രഹേണ
ഹൃദ്രോഗമോഹാവഥവാപിഗുന്മഃ
ജൃംഭാംഗമർദ്ദോക്ഷിശിരോരിജാഡ്യം
നിദ്രാഭിഘാതാദഥവാപിതന്ദ്രാ.

വിശപ്പിനെ തടുത്താൽ മടിയും ദേഹത്തിന്റെ കഴപ്പും അരുചിയും തളർച്ചയും കണ്ണിന്റെ പ്രസാദത്തിന്റെ കുറവുമുണ്ടാകും.

തണ്ണീർദാഹമുണ്ടാകുമ്പോൾ വെള്ളം കുടിക്കാതെ അതിനെ തടുത്താൽ തൊണ്ടയും വായും ഉണങ്ങുകയും ചെവികേൾക്കായ്കയും ഹൃദയപീഡയും ഉണ്ടാകും. തളർച്ചകൊണ്ടു ക്രമപ്രകാരമല്ലാതെ ശ്വാസം പുറപ്പെട്ടാൽ അതിനെ വിടാതെ തടുക്കുന്നവന്നു ഹൃദ്രോഗവും മോഹവും ഗുന്മവും ഉണ്ടാകും. നിദ്രയെ തടുത്താൽ കോട്ടുവായും മേൽനുറുങ്ങി നോകയും നേത്രവും ശിരസ്സും കനത്തിരിക്കുന്നു എന്നു തോന്നുകയും മടിയുമുണ്ടാകും.

രൂക്ഷാദികുപിതവാതോദാവർത്തം.

൧൩. വായുഃകോഷ്ഠാനുഗോരൂക്ഷൈഃ കഷായകടുതിക്തകൈഃ
ഭോജനൈഃകുപിതസ്സദ്യ ഉദാവർത്തംകരോതിച.

൧൪. വാതമൂത്രപുരീഷാസൃക് കഫമേദോവഹാനിവൈ
സ്രോതാംസ്യുദാവർത്തയതി പുരീഷഞ്ചാതിവർത്തയേൽ.

൧൫. തതോഹൃദ്വസ്തിശൂലാർത്തോ ഹൃല്ലാസാരതിപീഡിതഃ
വാതമൂത്രപുരീഷാണി കൃച്ഛ്രേണലഭതേനരഃ.

൧൬. ശ്വാസകാസപ്രതിശ്യായ ദാഹമോഹതൃഷാജ്വരാൻ
വമിഹിക്കാശിരോരോഗ മനഃശ്രവണ വിഭ്രമാൻ

൧൭. ബഹൂനന്യാംശ്ചലഭതേ വികാരാൻവാതകോപജാൻ

രൂക്ഷങ്ങളായിരിക്കുന്ന ഭോജനങ്ങളെക്കൊണ്ടും ചവർപ്പും എരിച്ചും കയ്പും ഇരിക്കുന്ന ഭോജനങ്ങളെക്കൊണ്ടും കോഷ്ഠത്തിങ്കലെ വായു കോപിച്ചു പെട്ടെന്നവൈ ഉദാവർത്തത്തെ ഉണ്ടാക്കുന്നു. എങ്ങിനെ എന്നാൽ വാതത്തെയും മൂത്രത്തെയും പുരീഷത്തെയും രക്തത്തെയും കഫത്തെയും മേദസ്സിനെയും വഹിച്ചിരിക്കുന്ന സ്രോതസ്സുകളെ ആവരണംചെയ്യിട്ടു പുരീഷത്തെ ശോഷിപ്പിക്കും. അതു ഹേതുവായിട്ടു ഹൃദയത്തിങ്കലും വസ്തിയിലും വേദനയും നെഞ്ചു കലിപ്പും അരുചിയും ഉണ്ടാകും. അപ്പോൾ വായു മലം മൂത്രം ഇവയെ കഷ്ടപ്പെട്ടു പ്രവർത്തിപ്പിക്കും ശ്വാസം, കാസം, പീനസം ദാഹം, മോഹം, തണ്ണീർദാഹം, ജ്വരം, ഛർദ്ദി, എക്കിൾ, ശിരോരോഗം, ചിത്തഭ്രമം, ചെവിക്കേൾപ്പു ഇവയുണ്ടാകും. വാതകോപജങ്ങളായ വേറെ പല രോഗങ്ങളും ഉണ്ടാകും. ഉദാവർത്തത്തിന്റെ അസാദ്ധ്യലക്ഷണം സംസ്കൃതത്തിൽ പറഞ്ഞിട്ടുള്ളതിനെ ഇവിടെ ചേർക്കുന്നു "തൃഷ്ണാർദ്ദിതം പരിക്ലിഷ്ടം ക്ഷീണം ശൂലൈരുപദ്രുതം ശകൃദ്വമന്തം മതിമാനുദാവർത്തിനമുൽസൃജേൽ" ഉദാവർത്തമുള്ളവന്നു തണ്ണീർദാഹംകൊണ്ടു പീഡയും വലുതായ ക്ലേശവും ക്ഷീണവും അസഹനീയമായ വേദനയും ഉണ്ടായാൽ അവനെ വൈദ്യൻ ഉപേക്ഷിക്കണം മലം ഛർദ്ദിക്കുന്നവനെയും ഉപേക്ഷിക്കണം.

ആനാഹ ലക്ഷണം.

ആമംശകൃദ്വാനിചിതംക്രമേണ
ഭൂയോവിബദ്ധംവിഗുണാനിലേന.
൧൮. പ്രവർത്തമാനന്നയഥാസ്വമേനം വികാരമാനാഹമുദാഹരന്തി
തസ്മിൻഭവന്ത്യാമസമുത്ഭവേതു തൃഷ്ണാപ്രതിശ്യായശിരോവിദാഹാഃ.
൧൯. ആമാശയേശൂലമഥോഗുരുത്വം ഹൃൽസ്തംഭഉൽഗാരവിഘാതനഞ്ച
സ്തംഭഃകടീപൃഷ്ഠപുരീഷമൂത്രേ ശൂലോഥമൂർച്ഛാശകൃതശ്ചഛർദ്ദിഃ.
൨൦. ശോഥശ്ചപക്വാശയജേഭവന്തിതഥാലസോക്താനിചലക്ഷണാനി

ആമമോ മലമോ ക്രമേണ വർദ്ധിച്ചാൽ അതു പിന്നെ ഗുണഹീനനായിരിക്കുന്ന വായുവിനാൽ വിബദ്ധമായിട്ടു പ്രവൃത്തിയില്ലാതെ കിടക്കും. ആ രോഗത്തെ ആനാഹമെന്നു പറയുന്നു. ആമം ഹേതുവായിട്ടുണ്ടാകുന്ന ആനാഹത്തിന്നു തണ്ണീർദാഹവും പീനസവും ശിരോവിദാഹവും ആമാശയത്തിങ്കൽ വേദനയും ഗുരുത്വവും ഹൃദയസ്തംഭവും ഏമ്പക്കമില്ലായ്മയും കടിപ്രദേശത്തിന്നും പൃഷ്ഠത്തിന്നും മലമൂത്രങ്ങൾക്കും സ്തംഭവും വേദനയും ഇന്ദ്രിയസാദവും മലത്തിന്റെ ഛർദ്ദിയും ഉണ്ടാകും. പക്വാശയത്തിങ്കൽ ആനാഹം ഉണ്ടായാൽ നീരും അലസകമെന്ന രോഗത്തിന്നു പറയപ്പെട്ട ലക്ഷണങ്ങളും ഉണ്ടാകും.

ഇതി കേശവദേശികകൃതൌ സാരചന്ദ്രികാഖ്യാനേ
മാധവനിദാനവ്യാഖ്യാനേ ഉദാവർത്താനാഹനിദാനം
സമാപ്തം.

—*—

ഗുന്മനിദാനം.

൧. ദുഷ്ടാവാതാദയോത്യർത്ഥം മിഥ്യാഹാരവിഹാരതഃ
കുർവ്വന്തിപഞ്ചധാഗുന്മം കോഷ്ഠാന്തർഗ്രന്ഥിരൂപിണം.
൨. തസ്യപഞ്ചവിധംസ്ഥാനം പാർശ്വഹൃന്നാഭിവസ്തയഃ

അപഥ്യഭക്ഷണം ഹേതുവായിട്ടും തന്റെ അഗ്നിബലത്തിന്ന തക്കതല്ലാത്തുള്ള ഭക്ഷണം ഹേതുവായിട്ടും ദേഹബലത്തിന്ന തക്കതല്ലാത്തുള്ള കർമ്മം ഹേതുവായിട്ടും വാതാദിദോഷങ്ങൾ ഏററവും ദുഷിച്ചു ഉദരത്തിന്റെ അന്തർഭാഗത്തിൽ ഗ്രന്ഥിരൂപമായ ഗുന്മത്തെ ഉണ്ടാക്കുന്നു. അതു വാതംകൊണ്ടും പിത്തംകൊണ്ടും കഫംകൊണ്ടും സന്നിപാതംകൊണ്ടും രക്തംകൊണ്ടും സംഭവിക്കുന്നതാകയാൽ അഞ്ചുവിധമാകുന്നു. അതിന്നു രണ്ടു പാർശ്വഭാഗങ്ങൾ, ഹൃദയം നാഭി വസ്തി ഇങ്ങിനെ അഞ്ചുസ്ഥാനങ്ങളുമുണ്ടു്.

സാമാന്യഗുന്മരൂപം.

ഹൃന്നാഭ്യോരന്തരേഗ്രന്ഥിഃ സഞ്ചാരീയദിവാചലഃ.
൩. വൃത്തശ്ചയാപചയവാൻസഗുന്മഇതികീർത്തിതഃ.

ഹൃദയത്തിന്റെയും നാഭിയുടേയും മദ്ധ്യത്തിൽ (നാഭിക്കും വസ്തിക്കും സാമീപ്യമുള്ളതുകൊണ്ടു നാഭി, വസ്തിയാണെന്നും ഗ്രഹിക്കാം. "ഹൃദ്വസ്ത്യോരന്തരേ" എന്നു പാഠാന്തരമുണ്ടു) മുഴപോലെയും ഇളക്കത്തോടുകൂടിയും കൂടാതെയും വൃത്താകാരമായും ചിലപ്പോൾ വർദ്ധിച്ചും ചിലപ്പോൾ ക്ഷയിച്ചും ഉണ്ടാകുന്നതിന്നു ഗുന്മമെന്നു പേർപറയപ്പെടുന്നു. രക്തഗുന്മത്തിന്റെ സ്ഥാനം ഗർഭാശയമാകുന്നു. അതിന്റെ ഗ്രഹണം മേല്പറയപ്പെട്ട പാർശ്വശബ്ദംകൊണ്ടു സിദ്ധിച്ചിട്ടുണ്ടു്.

സവ്യസ്തൈർജ്ജായതേദോഷൈ സ്സമസ്തൈരപിചോച്ഛ്രിതൈഃ.
൪. പുരുഷാണാംതഥാസ്ത്രീണാം ജ്ഞേയോരക്തേനചാപരഃ.

(൨൩) ഗുന്മനിദാനം

ഗുന്മം വാതാദിദോഷങ്ങളിൽ ഓരോന്നുകൊണ്ടും വാതപിത്തകഫങ്ങളെല്ലാംകൊണ്ടും പുരുഷന്മാൎക്ക ഉണ്ടാകുന്നു. സ്ത്രീകൾക്ക രക്തംകൊണ്ടുണ്ടാകുന്നു. അതു അന്യമായിട്ടുള്ളതുമാകുന്നു. രക്തം പുരുഷന്മാൎക്കും സ്ത്രീകൾക്കും ഉള്ളതാകയാൽ രക്തഗുന്മം പുരുഷന്മാൎക്കും വരാമെന്നു ഭട്ടാരഹരിശ്ചന്ദ്രൻ പറയുന്നു. ചക്രപാണിയും ഈ പ്രകാരംതന്നെ അഭിപ്രായപ്പെടുന്നു. ആത്രേയത്തിന്റെ ഒരു ശ്ലോകം താഴെ ചേൎക്കുന്നു "സ്ത്രീണാമാൎത്തവജോ ഗുന്മോ ന പുംസാമുപജായതേ അന്യസ്ത്വസൃഗ്ഭവോ ഗുന്മഃ സ്ത്രീണാം പുംസാം ച ജായതേ" ഇതിന്റെ സാരം-സ്ത്രീകൾക്ക ആൎത്തവം ഹേതുവായിട്ട ഗുന്മം ഉണ്ടാകുന്നു; പുരുഷന്മാൎക്ക ഉണ്ടാകുന്നില്ല എന്നും രക്തം ഹേതുവായിട്ടുള്ള ഗുന്മം സ്ത്രീകൾക്കും പുരുഷന്മാൎക്കുമുണ്ടാകുന്നു എന്നുമാകുന്നു. ഇതുകൊണ്ടു ശ്ലോകത്തിൽ രക്തം എന്നു കാണുന്നതു ആൎത്തവമാണെന്നും സ്ത്രീകളിൽ കാണുന്ന രക്തഗുന്മം ആൎത്തവം ഹേതുവായിട്ടു സംഭവിക്കുന്നതാണെന്നും ആൎത്തവജമായ ഗുന്മം പുരുഷന്മാൎക്ക സംഭവിക്കുന്നതല്ലെന്നും ഗ്രഹിച്ചുകൊള്ളണം.

ഗുന്മത്തിന്റെ പൂൎവ്വരൂപം.

൭. ഉൽഗാരബാഹുല്യപുരീഷബന്ധ-
തൃപ്ത്യക്ഷമതാന്ത്രവികൂജനാനി
ആടോപമാധ്മാനമപക്തിശക്തി-
രാസന്നഗുന്മസ്യവദന്തിചിഹ്നം.

ഗുന്മം ഉത്ഭവിപ്പാൻ പോകുമ്പോൾ അധികമായ ഏമ്പക്കവും മലബന്ധവും അന്നദ്വേഷവും സാമൎത്ഥ്യത്തിനു കുറവും കുടലിരപ്പുംവയറ്റിൽ പൊട്ടപൊട്ടപ്പും വയർവീൎപ്പും അഗ്നിമാന്ദ്യവും ഉണ്ടാകും.

ഗുന്മസാധാരണരൂപം.

൮. അരുചിഃകൃച്ഛ്രവിൺമൂത്ര വാതതാന്ത്രവികൂജനം
അനാഹശ്ചോൎദ്ധ്വവാതത്വം സൎവ്വഗുന്മേഷുലക്ഷയേൽ.

അരുചി മലമൂത്രങ്ങളുടെ വിസൎജ്ജനത്തിങ്കലും അധോവായുവിന്റെ ഗതിയിങ്കലും പ്രയാസം കുടലിരപ്പു് വയറുവീൎപ്പു് ഏമ്പക്കം ഇവയൊക്കയും എല്ലാ ഗുന്മങ്ങളിലും ഉണ്ടാകുന്നവയാണെന്നു അറിഞ്ഞുകൊള്ളണം.

വാതഗുന്മഹേതു.

൯. രൂക്ഷാന്നപാനംവിഷമാതിമാത്രം
വിചേഷ്ടനംവേഗവിനിഗ്രഹശ്ച
ശോകാഭിഘാതോതിമലക്ഷയശ്ച
നിരന്നതാചാനിലഗുന്മഹേതുഃ.

രൂക്ഷങ്ങളായിരിക്കുന്ന അന്നപാനങ്ങളെ സേവിക്കുകയോ വിഷമമായോ അതിമാത്രമായോ ഭക്ഷിക്കുകയോ ഓടുക ചാടുക മുതലായ ദേഹാക്ഷോഭകരമായ കൎമ്മങ്ങളെ ചെയ്കയോ അധോവാതം മുതലായ വേഗങ്ങളെ അടക്കുകയൊ ദുഃഖിക്കുകയൊ ചതവുമുതലായവ സംഭവിക്കയോ വിരേചനാദികളെക്കൊണ്ടു അധികമായി മലം തള്ളിപ്പിക്കുകയോ അന്നമൊ ഭക്ഷിക്കാതിരിക്കയോ ചെയ്താൽ വാതഗുന്മം ഉണ്ടാകുന്നു

വാതഗുന്മലക്ഷണം.

൧൦. യഃസ്ഥാനസംസ്ഥാനരുജാവികല്പം
വിഡ്വാതസംഗംഗലവക്ത്രശോഷം
ശ്യാവാരുണത്വംശിശിരജ്വരശ്ച
ഹൃൽകുക്ഷിപാൎശ്വാംസശിരോരുജശ്ച.

൧൧. കരോതിജീൎണ്ണേത്വധികംപ്രകോപം
ഭുക്തേമൃദുത്വംസമുപൈതിയശ്ച

വാതാത്സഗുല്മോനചതത്രുക്ഷം
കഷായതിക്തംകടുചോപശേതേ.

വാതഗുല്മം ചിലപ്പോൾ നാഭിയിലും ചിലപ്പോൾ പാർശ്വഭാഗങ്ങളിലും ചിലപ്പോൾ വസ്തിയിലും ഉണ്ടാകും. അതു ചിലപ്പോൾ അല്പമായും ചിലപ്പോൾ വലുതായും വൃത്തമായോ ദീർഘമായോ ഇരിക്കും. വേദന ചിലപ്പോൾ കുറഞ്ഞും ചിലപ്പോൾ കൂടിയുമിരിക്കും.

മലത്തിനും അധോവായുവിനും തടവുണ്ടാകും വാതഗുല്മമുള്ളവന്റെ കഴുത്തും മുഖവും ശോഷിക്കും. ദേഹം കറുവാളിച്ചും ചുവന്നുമിരിക്കും. ശീതജ്വരവും ഹൃദയത്തിലും ഉദരത്തിലും പാർശ്വങ്ങളിലും ചുമലിലും ശിരസ്സിലും വേദനയുമുണ്ടാകും ഭക്ഷിക്കപ്പെട്ട അന്നം ദഹിച്ചാൽ വേദനയ്ക്കു ആധിക്യവും ഭക്ഷണം കഴിഞ്ഞയുടനെ വേദനയ്ക്കു കുറെ കുറവും ഉണ്ടാകും വാതഗുല്മത്തിനു രൂക്ഷമായും ചവർപ്പും കയ്പും എരിച്ചും ഇരിക്കുന്ന പദാർത്ഥം വിരോധമാകുന്നു.

പിത്തഗുല്മഹേതു.

൨൦. കടച്ലതീക്ഷ്ണോഷ്ണവിദാഹിരുക്ഷ
ക്രോധാദിമദ്യാക്കഹുതാശസേവാ
ആമാഭിഘാതോരുധിരഞ്ചദുഷ്ടം
പൈത്തസ്യഗുല്മസ്യനിമിത്തമുക്തം.

എരിവും പുളിയുമുള്ള പദാർത്ഥങ്ങളെയോ തീക്ഷ്ണമായോ ഉഷ്ണമായോ ഉൾപ്പുഴുക്കുണ്ടാക്കുന്നതായോ രൂക്ഷമായോ ഇരിക്കുന്ന പദാർത്ഥങ്ങളെ സേവിക്കഹേതുവായിട്ടും ക്രോധം ഹേതുവായിട്ടും അധികമായി മദ്യപാനം ചെയ്കഹേതുവായിട്ടും വെയിൽ കൊൾകഹേതുവായിട്ടും തീകൊള്ളുകഹേതുവായിട്ടും അജീർണ്ണം ഹേതുവായിട്ടും ചതവോ മുറിവോ ഏല്ക്കഹേതുവായിട്ടും പിത്തഗുല്മമുണ്ടാകുന്നു ദുഷ്ടമായ രക്തവും പിത്തഗുല്മത്തിനുകാരണം തന്നെ.

പിത്തഗുല്മലക്ഷണം.

൨൧. ജ്വരഃപിപാസാവദനാംഗരാഗ-
ശ്ശൂലംമഹജ്ജീർണ്ണതിഭോജനേച
സേദോവിദാഹോവ്രണവച്ചഗുല്മ
സ്സ്പർശാസഹഃപൈത്തികഗുല്മരൂപം.

പിത്തഗുല്മത്തിന്റെ ലക്ഷണം പനി, തണ്ണീർദാഹം മുഖവും ശരീരവും ചുവന്നിരിക്കുക അന്നം ദഹിക്കുന്ന സമയം വലുതായ വേദനയുണ്ടാക, വിയർപ്പ്, ചൂട, വ്രണം എന്നപോലെ തൊട്ടാൽ സഹിക്കായ്ക ഇവയാകുന്നു.

കഫഗുല്മത്തിന്റെയും സന്നിപാതഗുല്മത്തിന്റെയും ഹേതു.

൨൨. ശീതംഗുരുസ്നിഗ്ദ്ധമചേഷ്ടനഞ്ച
സംപൂരണംപ്രസ്വപനംദിവാച
ഗുല്മസ്യഹേതുഃകഫസംഭവസ്യ
സർവ്വസ്തുദൃഷ്ടോനിചയാത്മകസ്യ.

ശീതമായോ ഗുരുവായോ സ്നിഗ്ദ്ധമായോ ഇരിക്കുന്ന പദാർത്ഥത്തെ ഭക്ഷിക്കുക യാതൊരു കർമ്മത്തെയും ചെയ്യാതിരിക്കുക തൃപ്തിയായി ഭക്ഷിക്കുക പകൽ ഉറങ്ങുക ഇവ നിമിത്തമായി കഫഗുല്മമുണ്ടാകുന്നു. സന്നിപാതഗുല്മത്തിനു വാതഗുല്മാദികളുടെ കാരണമത്രെ കാരണം.

കഫഗുല്മലക്ഷണം.

൨൩. സ്തൈമിത്യശീതജ്വരഗാത്രസാദ
ഹൃല്ലാസകാസാരുചിഗൌരവാണി
ശൈത്യംരുഗല്പാകഠിനോന്നതത്വം
ഗുല്മസ്യരൂപാണികഫാത്മകസ്യ.

കഫഗുന്മത്തിന്റെ ലക്ഷണം ഗുന്മത്തിന്ന ഇളക്കമില്ലായ്ക ശിതജ്വരം ദേഹത്തിന്ന തളർച്ച, ഛൎദ്ദി കലിപ്പ, ചുമ, അരുചി, ശരീരത്തിന്ന കനം ശൈത്യം അല്പമായ വേദന, ഗുന്മം കഠിനമായും ഉന്നതമായും ഇരിക്ക ഇവയാകുന്നു.

സംസൎഗ്ഗഗുന്മലക്ഷണം.

൧൫. നിമിത്തരൂപാണ്യുപലഭ്യഗുന്മേ
ദ്വിദോഷജേദോഷബലാബലഞ്ച
വ്യാമിശ്രലിംഗാനപരാംശ്ചഗുന്മാം-
സ്ത്രീനാദിശേദൌഷധകല്പനാൎത്ഥം.

രണ്ടു ദോഷങ്ങൾ ഹേതുവായിട്ടുണ്ടാകുന്ന ഗുന്മങ്ങളിൽ അവയുടെ ഹേതുക്കളേയും ലക്ഷണങ്ങളെയും ദോഷങ്ങളുടെ ബലാബലങ്ങളെയും അറിഞ്ഞു ഔഷധങ്ങളെ ഉപയോഗിക്കണം അപ്രകാരമുണ്ടാകുന്ന മൂന്നു ഗുന്മങ്ങൾക്കും വാതഗുന്മത്തിന്റെയും പിത്തഗുന്മത്തിന്റെയും കഫഗുന്മത്തിന്റെയും ലക്ഷണങ്ങൾ സമ്മിശ്രങ്ങളായി കാണപ്പെടും.

സന്നിപാതഗുന്മലക്ഷണം.

൧൬. മഹാരുജംദാഹപരീതമശ്മവൽ
ഘനോന്നതംശീഘ്രവിദാഹിദാരുണം
മനശ്ശരീരാഗ്നിബലാപഹാരിണം
ത്രിദോഷജംഗുന്മമസാദ്ധ്യമാദിശേൽ.

സന്നിപാതഗുന്മം വലിയ വേദനയോടും ഉഷ്ണത്തോടും കൂടിയും കല്ലുപോലെ കഠിനമായും ഉന്നതമായും ഇരിക്കും. അത്ര പൊട്ടുന്നവെ പാകം വരുന്നതും ഭയങ്കരവും മനസ്സിന്ന വൈകല്യത്തെയും ശരീരത്തിന്ന കൃശതയെയും വൈവൎണ്യത്തെയും ജാഠരാഗ്നിക്ക വൈഷമ്യത്തെയും ഉണ്ടാക്കുന്നതും ബലത്തെ നശിപ്പിക്കുന്നതുമാകുന്ന ഈ ഗുന്മം അസാദ്ധ്യമാണെന്നു അറിഞ്ഞുകൊള്ളണം.

രക്തഗുന്മലക്ഷണം.

൧൭. നവപ്രസൂതാഹിതഭോജനായാ
യാ ചാമഗൎഭംവിസൃജേദൃതൌവാ
വായുഹിതസ്യാഃപരിഗൃഹ്യരക്തം
കരോതിഗുന്മംസരുജംസദാഹം.
൧൮. പൈത്തസ്യലിംഗേനസമാനലിംഗം
വിശേഷണഞ്ചാപ്യപരംനിബോധ
യസ്സ്പന്ദതേപിണ്ഡിതഏവനാംഗൈ-
ശ്ചിരാൽസശൂലസ്സമഗൎഭലിംഗഃ.
൧൯. സരൌധിരസ്ത്രീഭവഏവഗുന്മോ
മാസേവ്യതീതേദശമേചികിത്സ്യഃ.

പ്രസവിച്ചുകിടക്കുന്ന സമയത്തിലോ ഗൎഭം അലസുന്ന സമയത്തിലോ രജസ്വലയായിരിക്കുന്ന സമയത്തിലൊ സ്ത്രീ അപത്ഥ്യങ്ങളായ പദാൎത്ഥങ്ങളെ ഭക്ഷിച്ചാൽ വായു കോപിച്ചു അവരുടെ രക്തത്തെ തടുത്തു നിറുത്തി ഗുന്മത്തെ ഉണ്ടാക്കുന്നു. അതിന്ന വേദനയും ഉഷ്ണവും പിത്തഗുന്മത്തിന്റെ ലക്ഷണങ്ങളും ഉണ്ടാകും വേറെയും ലക്ഷണങ്ങളുണ്ടാവാം. അവയവങ്ങളോടുകൂടാതെയും വേദനയോടുകൂടിയും പിണ്ഡാകാരമായി ഒട്ടുകാലം കഴിയുമ്പോൾ ഇളകും. വയർവീക്കം, പലപദാൎത്ഥങ്ങളിൽ ആഗ്രഹം ജനിക്കുക മുലക്കണ്ണു കറുക്കുക മുലയിൽ പാലുണ്ടാകുക ഇത്യാദി ഗൎഭലക്ഷണങ്ങളും ഉണ്ടാകും. രക്തഗുന്മം സ്ത്രീകൾക്കുമാത്രമെ ഉണ്ടാവൂ. സ്ത്രീ ശല്യപ്രയോഗമുണ്ടെങ്കിലും കുമാരികൾക്കും അതിവൃദ്ധകൾക്കും ഈ ദീനം ഉണ്ടാകയില്ല. കുമാരികൾക്ക രജസ്സില്ല. അതിവൃദ്ധകളുടെ രജസ്സിന്ന ക്ഷയമുണ്ട്. ഇതത്രെ

അവൾ രക്തഗുന്മമുണ്ടാകാതിരിപ്പാനുള്ള കാരണം. രക്തഗുന്മമുണ്ടായി പത്തുമാസം കഴിഞ്ഞതിന്റെ ശേഷമാകുന്നു അതിനു ചികിത്സിക്കേണ്ടതു. പത്തുമാസംവരെ ഗർഭമോ രക്തഗുന്മമോ എന്നുള്ള സംശയമുണ്ടാകും. ഗർഭം കൂടക്കൂടെ കരചരണാദ്യവയവങ്ങളോടുകൂടിയും വേദനയോടുകൂടാതെയും ഇളകിക്കൊണ്ടിരിക്കും. ഗുന്മമാകട്ടെ, കരചരണാദ്യവയവങ്ങളോടുകൂടാതെയും വേദനയോടുകൂടിയും ഒട്ടുകാലം കഴിയുമ്പോൾ ഒന്നിളകും. ഇതുകൊണ്ടു മേല്പറഞ്ഞ സംശയത്തെ നിവൃത്തിച്ചു ചികിത്സിക്കാമെന്നിരുന്നാലും പതിനൊന്നാംമാസത്തിൽ ചെയ്യുന്നതായ ചികിത്സയും ഗർഭാശയത്തിനു ദോഷാവഹമല്ലായ്കയാൽ അപ്രകാരം ചെയ്യാവുന്നതാകുന്നു.

അസാദ്ധ്യലക്ഷണം.

൧൯. സഞ്ചിതഃ ക്രമശോ ഗുന്മോ മഹാവാസ്തുപരിഗ്രഹഃ
കൃതമൂലസ്സിരാനദ്ധോ യദാ കൂർമ്മ ഇവോന്നതഃ.
൨൦. ദൌർബ്ബല്യാരുചിഹൃല്ലാസ കാസച്ഛർദ്ദ്യരതിജ്വരൈഃ
തൃഷ്ണാതന്ദ്രാപ്രതിശ്യായൈർ യുജ്യതേ ന സ സിദ്ധ്യതി.
൨൧. ഗൃഹീത്വാ സജ്വരശ്വാസ ഛർദ്ദ്യതീസാരപീഡിതം
ഹൃന്നാഭിഹസ്തപാദേഷു ശോഫഃ കർഷതി ഗുന്മിനം.
൨൨. ശ്വാസഃ ശൂലം പിപാസാന്ന വിദ്വേഷോ ഗ്രന്ഥിമൂഢതാ
ജായതേ ദുർബ്ബലത്വഞ്ച ഗുന്മിനോ മരണായ വൈ

ക്രമേണ വർദ്ധിച്ചതായ ഗുന്മം വയററിൽ മുഴുവൻ വ്യാപിച്ചും അന്യധാതുക്കളെ ആശ്രയിച്ചും വളരെ ഞരമ്പുകളോടുകൂടിയും ആമ എന്നപോലെ പൊങ്ങിയുമിരിക്കാം. അതിനു ദുർബ്ബലതയും അരുചിയും നെഞ്ഞുകലിപ്പും ചുമയും ഛർദ്ദിയും അരതിയും ജ്വരവും തണ്ണീർദ്ദാഹവും മടിയും പീനസവുമുണ്ടാകും. അതു അസാദ്ധ്യമാകുന്നു. ജ്വരം ശ്വാസം ഛർദ്ദി അതിസാരം ഇവയെക്കൊണ്ടു പീഡയും ഹൃദയത്തിങ്കലും നാഭിയിങ്കലും കൈകാലുകളിലും നീരും ഉള്ള ഗുന്മരോഗി മരിക്കും. ശ്വാസവും ശൂലവും തണ്ണീർദാഹവും അന്നദ്വേഷവും മുഴപോലെ ഇരിക്കുന്ന ഗുന്മത്തിനു കാരണം കൂടാതെ ലയവും ബലഹാനിയും ഉള്ള ഗുന്മരോഗിയും മരിക്കും. അന്തർവിദ്രധി, പക്വതയെ പ്രാപിക്കുന്നു. ഗുന്മം ആശ്രയാഭാവം ഹേതുവായിട്ടു പക്വതയെ പ്രാപിക്കുന്നില്ല. അതിനെ അനുസരിച്ചു സുശ്രുതവചനവും കാണപ്പെടുന്നു. "അവിബന്ധോസ്ഥി ഗുന്മസ്യ വിദ്രധിസ്സനിബന്ധനഃ ഗുന്മസ്ഥാനേഷു വിദ്രധിർമ്മാംസശോണിതേ വിദ്രധിഃ പച്യതേ തസ്മാൽ ഗുന്മസ്ത്വപി ന പച്യതേ" ഗുന്മം നിബന്ധനത്തോടുകൂടാതെയും വിദ്രധി നിബന്ധനത്തോടുകൂടിയും ഇരിക്കുന്നു. ഗുന്മം തന്റെ ഉല്പത്തിക്കു കാരണമായ ദോഷത്തെ ആശ്രയിച്ചു സ്ഥിതിചെയ്യുന്നു. വിദ്രധി മാംസരക്തങ്ങളെ ആശ്രയിച്ചു സ്ഥിതിചെയ്യുന്നു. അതിനാൽ വിദ്രധി പക്വതയെ പ്രാപിക്കുന്നു ഗുന്മം പക്വതയെ പ്രാപിക്കുന്നില്ല.

ഇതി കേശവദേശികകൃതൌ സാരചന്ദ്രികാഖ്യായാം
മാധവനിദാനവ്യാഖ്യായാം ഗുന്മനിദാനം
സമാപ്തം.

—*—

ഹൃദ്രോഗനിദാനം.

൧. അത്യുഷ്ണഗുർവ്വന്നകഷായതിക്ത
ശ്രമാഭിഘാതാദ്ധ്യശനപ്രസംഗൈഃ
സംചിന്തനൈർവ്വേഗവിധാരണൈശ്ച
ഹൃദാമയഃ പഞ്ചവിധഃ പ്രദിഷ്ടഃ.

(൧൨൭) ഹൃദ്രോഗനിദാനം

ഏററവും ഉഷ്ണമായും ഗുരുവായും ഇരിക്കുന്ന അന്നത്തേയും ചവർപ്പും കയ്പും ഉള്ള പദാർത്ഥത്തേയും ഭക്ഷിക്കഹേതുവായിട്ടും ശ്രമംഹേതുവായിട്ടും ചതവുപററുക ഹേതുവായിട്ടും അധികമായി ഭക്ഷിക്കഹേതുവായിട്ടും ഭീതിയാൽ വ്യസനം ഹേതുവായിട്ടും ചിന്തകൊണ്ടും മലമൂത്രാദിവേഗങ്ങളെ അടക്കുകഹേതുവായിട്ടും ഹൃദ്രോഗം ഉണ്ടാകുന്നു അതു വാതംകൊണ്ടും പിത്തംകൊണ്ടും കഫംകൊണ്ടും വാതപിത്തകഫങ്ങൾകൊണ്ടും കൃമികൊണ്ടും ഉണ്ടാകുന്നതാകയാൽ അഞ്ചുവിധമാകുന്നു.

സംപ്രാപ്തി.

൧. ദൂഷയിത്വാരസംദോഷാ വിഗുണാഹൃദയംഗതാഃ
ഹൃദിബാധാംപ്രകുർവ്വന്തി ഹൃദ്രോഗം തംപ്രചക്ഷതേ.

മേല്പറയപ്പെട്ട ഹേതുക്കൾകൊണ്ടു കുപിതങ്ങളായിരിക്കുന്ന വാതാദിദോഷങ്ങൾ രസത്തെ ദുഷിപ്പിച്ചിട്ടു ഹൃദയത്തിൽ ചേന്നിട്ടു ഹൃദയത്തിനു നാനാപ്രകാരേണ പീഡയെ ഉണ്ടാക്കുന്നു. അതിനെ ഹൃദ്രോഗമെന്നു പറയുന്നു.

വാതഹൃദ്രോഗലക്ഷണം.

൨. ആയമ്യതേമാരുതജേ ഹൃദയന്തുദ്യതേതഥാ
നിർമ്മഥ്യതേദീര്യ്യതേച സ്ഫോട്യതേപാട്യതേപിച.

വാതംകൊണ്ടുണ്ടാകുന്ന ഹൃദ്രോഗത്തിനു ഹൃദയത്തെ വലിക്കുന്നു എന്നും സൂചികൊണ്ടു കുത്തുന്നു എന്നും വടികൊണ്ടു കടയുന്നു എന്നും രണ്ടായിപിളക്കുന്നു എന്നും തോല്പുളികൊണ്ടു കീറുന്നു എന്നും മഴുകൊണ്ടു വെട്ടുന്നു എന്നും തോന്നും.

പിത്തഹൃദ്രോഗലക്ഷണം.

൩. തൃഷ്ണോഷ്ണദാഹമോഹാസ്സ്യുഃ പൈത്തികേഹൃദയക്ലമഃ
ധൂമായനഞ്ചമൂർച്ഛാച സ്വേദശ്ശോഷോമുഖസ്യച.

പിത്തംകൊണ്ടുണ്ടാകുന്ന ഹൃദ്രോഗത്തിനു തണ്ണീർദ്ദാഹവും അല്പമായ ചൂടും മോഹവും ഹൃദയത്തിനു തളർച്ചയും പുകഞ്ഞുകേറുന്നതുപോലെ ഉള്ള മൂർച്ഛയും വിയർപ്പും വായവറളയും ഉണ്ടാകും.

കഫഹൃദ്രോഗലക്ഷണം.

൪. ഗൌരവംകഫസംസ്രാവോ രുചിസ്തംഭോഗ്നിമാർദ്ദവം
മാധുര്യ്യമപിചാസ്യസ്യ ബലാസാവതതേഹൃദി.

ഹൃദ്രോഗം കഫംകൊണ്ടുണ്ടായതായാൽ ഹൃദയത്തിനു ഗൌരവം ഉണ്ടാകും. കഫസ്രാവവും അരുചിയും സ്തംഭനവും അഗ്നിമാന്ദ്യവും വായ്ക്കുമധുരവും ഭവിക്കും.

സന്നിപാതഹൃദ്രോഗലക്ഷണം

൫. വിദ്യാത്ത്രിദോഷന്ത്വപിസർവ്വലിംഗം
തീവ്രാർത്തിതോദംക്രിമിജംസകണ്ഡൂം.

ത്രിദോഷകോപം ഹേതുവായിട്ടുണ്ടാകുന്ന ഹൃദ്രോഗം എല്ലാലക്ഷണങ്ങളോടുംകൂടിയിരിക്കും. തീവ്രമായ വേദനയും കുത്തിനോവും കൂരയും ചൊറിച്ചിലും ഉണ്ടാകും. ത്രിദോഷജമായ ഹൃദ്രോഗത്തിനു കൃമിയുണ്ടാകുമെന്നു ചരകത്തിലും കാണുന്നതിനാൽ ആ ശ്ലോകത്തെ ഇവിടെ ചേക്കുന്നു. "ത്രിദോഷജേതുഹൃദ്രോഗേയോദുരാത്മാനിഷേവതേ തിലക്ഷീരഗുളാദീംശ്ച ഗ്രന്ഥിസ്തസ്യോപജായതേ മർമ്മൈകദേശസംക്ലേദഃ രസശ്ചാസ്യോപഗച്ഛതി സംക്ലേദാൽ ക്രിമയശ്ചാസ്യഭവന്ത്യുപഹതാത്മനഃ" ത്രിദോഷജമായ ഹൃദ്രോഗമുള്ളവൻ എള്ളു, പാലു, ശക്കര മുതലായവയെ സേവിച്ചാൽ അവന്നു ഹൃദയത്തിൽ മുഴയുണ്ടാകുന്നു. അതു ഹേതുവായിട്ടു രസധാതുവിന്നു നനവുണ്ടാകുന്നു. ആ നനവു ഹേതുവായിട്ടു കൃമികളും ഉണ്ടാകുന്നു.

കൃമി ഹൃദ്രോഗലക്ഷണം.

൬. ഉൽക്ലേശഷ്ഠീവനംതോദശ്ശൂലംഹൃല്ലാസകസ്തമഃ
അരുചിശ്ശ്യാവനേത്രത്വം ശോഷശ്ചകൃമിജേഭവേൽ.

ഹൃദ്രോഗം ക്രിമിഹേതുവായിട്ടുണ്ടായതാണെങ്കിൽ ഹൃദയത്തിന്നു ചലവുണ്ടാകും. കൂടക്കൂടെ ഹൃദയത്തിൽ സൂചികൊണ്ടു കുത്തുന്നുവോ എന്നു തോന്നും. വേദനയും നെഞ്ഞുകലിപ്പും ഉണ്ടാകും. ഇരുട്ടിൽ അകപ്പെട്ടതുപോലെ തോന്നും. അരുചിയും കണ്ണുകൾക്കു കരിവാളിപ്പും നീരും ഉണ്ടാകും. ഈ ശ്ലോകത്തിലെ പൂർവ്വാർദ്ധത്തെക്കൂടി ത്രിദോഷജ ഹൃദ്രോഗലക്ഷണത്തിൽ ചേർക്കേണ്ടതാണെന്നും അതല്ല ശ്യാവനേത്രതവരെ ചേർക്കേണ്ടതാണെന്നും മററും പല അഭിപ്രായങ്ങൾ ആചാര്യന്മാൎക്കുണ്ടു്. ഗ്രന്ഥവിസ്തരഭയത്താൽ അവരുടെ ആ അഭിപ്രായങ്ങളെ ഇവിടെ ചേർക്കുന്നില്ല.

ഉപദ്രവം.

ക്ലോമസ്സാദോഭ്രമശ്ശോഷോ ജ്ഞേയാസ്തേഷാമുപദ്രവാഃ
ക്രിമിജേക്രിമിജാതീനാം ശ്ലൈഷ്മികാണാഞ്ചയേമതാഃ.

ക്ലോമം എന്ന മാംസപിണ്ഡത്തിന്റെ തളൎച്ചയും തലതിരിച്ചിലും ശോഷവും അവയുടെ ഉപദ്രവങ്ങളാകുന്നു. എന്നു അറിഞ്ഞുകൊള്ളണം. കഫസംബന്ധങ്ങളായ ക്രിമികൾക്കു യാതൊരു ചില ഉപദ്രവങ്ങളുണ്ടോ അവ ക്രിമിഹൃദ്രോഗത്തിങ്കലും ഉണ്ടാകും.

ഇതിശ്രീകേശവദേശികകൃതൌ സാരചന്ദ്രികാഖ്യാനേ
മാധവനിദാനവ്യാഖ്യാനേ ഹൃദ്രോഗനിദാനം
സമാപ്തം.

മൂത്രകൃച്ഛ്റനിദാനം.

വ്യായാമതീക്ഷ്ണൌഷധരൂക്ഷമദ്യ
പ്രസംഗനിത്യദ്രുതപൃഷ്ഠയാനാൽ
ആനൂപമാംസാദ്ധ്യശനാദജീർണ്ണാൽ
സ്യുർമ്മൂത്രകൃച്ഛ്റാണിനൃണാന്തഥാഷ്ടൌ.

ദേഹത്തിലുള്ള നൂറേഴു മർമ്മങ്ങളിൽ ശിരസ്സു, ഹൃദയം, വസ്തി ഈ മൂന്നു മർമ്മങ്ങളും പ്രധാനങ്ങളാകുന്നു. അവയിൽവെച്ചു ഹൃദയത്തിന്നുള്ള വികാരങ്ങളെപ്പറഞ്ഞു. ഇനി വസ്തിഗതവികാരങ്ങളെ പറയുന്നു. ദേഹക്ഷോഭകരമായ കർമ്മത്തെ അധികമായി ചെയ്കഹേതുവായിട്ടും തീക്ഷ്ണമായിരിക്കുന്ന പദാർത്ഥത്തെയോ തീക്ഷ്ണമായിരിക്കുന്ന ഔഷധത്തെയോ രൂക്ഷമായിരിക്കുന്ന പദാർത്ഥത്തെയോ മദ്യത്തെയോ സേവിക്ക ഹേതുവായിട്ടും പ്രസംഗം ഹേതുവായിട്ടും എല്ലായ്പോഴും കുതിരമുതലായ വാഹനങ്ങളിൽ കയറി ഓടിക്കഹേതുവായിട്ടും ആനൂപമാംസത്തെ ഭക്ഷിക്കഹേതുവായിട്ടും അതിയായി ഭക്ഷിക്ക ഹേതുവായിട്ടും അജീർണ്ണം ഹേതുവായിട്ടും മനുഷ്യൎക്കു മൂത്രകൃച്ഛ്റങ്ങൾ ഉണ്ടാകുന്നു. അവ വാതംകൊണ്ടും പിത്തംകൊണ്ടും കഫംകൊണ്ടും സന്നിപാതംകൊണ്ടും ശല്യംകൊണ്ടും പുരീഷംകൊണ്ടും ശുക്ലംകൊണ്ടും അശ്മരികൊണ്ടും ഉണ്ടാകുന്നവയാകയാൽ എട്ടുവിധമാകുന്നു.

സംപ്രാപ്തി.

൨. പൃഥക്മലാസ്സ്വൈഃകുപിതാനിദാനൈ
സ്സർവ്വേഥവാകോപമുപേത്യവസ്തൌ
മൂത്രസ്യമാർഗ്ഗംപരിപീഡയന്തി
യദാതദാമൂത്രയതീഹകൃച്ഛ്റം.

സ്വകോപഹേതുക്കളെക്കൊണ്ടു കുപിതങ്ങളായിരിക്കുന്ന ദോഷങ്ങൾ ഓരോന്നായിട്ടോ എല്ലാംകൂടിയോ വസ്തിയിൽ ചെന്നിട്ടു യാതൊരുസമയം മൂത്രത്തിന്റെ മാർഗ്ഗത്തെ പരിപീഡിക്കുന്നുവോ ആ സമയം അവൻ പണിപ്പെട്ടു മൂത്രിക്കുന്നു.

വാതമൂത്രകൃച്ഛ്റലക്ഷണം.

൩. തീവ്രാത്തിരുഗ്വംക്ഷണവസ്തിമേഢ്റേ
ഷ്വല്പംമുഹുർമ്മൂത്രയതീഹവാതാൽ

വാതങ്ങൾകൊണ്ടുണ്ടാകുന്ന മൂത്രകൃച്ഛ്റത്തിന്നു കടികളിലും വസ്തിപ്രദേശത്തിലും ലിംഗത്തിലും തീവ്രമായിരിക്കുന്ന വേദനയോടുകൂടി പിന്നെയും പിന്നെയും അല്പാല്പമായിട്ടു മൂത്രം പോകും.

പിത്തമൂത്രകൃച്ഛ്റലക്ഷണം.

പീതംസരക്തംസരുജംസദാഹം
കൃച്ഛ്റംമുഹുർമ്മൂത്രയതീഹപിത്താൽ.

പിത്തങ്ങൾകൊണ്ടുണ്ടാകുന്ന മൂത്രകൃച്ഛ്റത്തിൽ മൂത്രം മഞ്ഞളിച്ചിട്ടും രക്തത്തോടും വേദനയോടും ചുട്ടുനീറ്റത്തോടും പ്രയാസത്തോടുംകൂടി പിന്നെയും പിന്നെയും പോകും.

കഫമൂത്രകൃച്ഛ്റലക്ഷണം.

൪. വസ്തേസ്സലിംഗസ്യഗുരുത്വശോഫൌ
മൂത്രംസപിച്ഛംകഫമൂത്രകൃച്ഛ്റേ

കഫങ്ങൾകൊണ്ടുണ്ടാകുന്ന മൂത്രകൃച്ഛ്റത്തിന്നു ലിംഗത്തിന്മേലും വസ്തിയിലും കനവും നീരുമുണ്ടാകും. മൂത്രം കൊഴുത്തിട്ടും നീരോടുകൂടിയും പോകും.

സന്നിപാതമൂത്രകൃച്ഛ്റലക്ഷണം.

സർവ്വാണിരൂപാണിതുസന്നിപാതാൽ
ഭവന്തിതൽകൃച്ഛ്റതമംഹികൃച്ഛ്റം.

മൂത്രകൃച്ഛ്റം മൂന്നുദോഷങ്ങളുംകൂടി കോപിച്ചുണ്ടായതായാൽ മേൽപറയപ്പെട്ട മൂന്നുവക മൂത്രകൃച്ഛ്റങ്ങളുടേയും ലക്ഷണങ്ങൾ സമ്മിശ്രങ്ങളായി കാണപ്പെടും. ഇതു കഷ്ടസാദ്ധ്യമാകുന്നു.

ശല്യജമൂത്രകൃച്ഛ്റലക്ഷണം.

൫. മൂത്രവാഹിഷുശല്യേന ക്ഷതേഷ്വഭിഹതേഷുവാ
മൂത്രകൃച്ഛ്റംതദാഘാതാൽ ജായതേഭൃശദാരുണം
൬. വാതകൃച്ഛ്റേണതുല്യാനി തസ്യലിംഗാനിനിർദ്ദിശേൽ

മൂത്രത്തെ വഹിപ്പിക്കുന്ന സ്രോതസ്സുകളിൽ ശല്യങ്ങൾകൊണ്ടു മുറിവോ ചതവോ സംഭവിച്ചാൽ അതു ഹേതുവായിട്ടു ഭയങ്കരമായ മൂത്രകൃച്ഛ്റമുണ്ടാകും. അതിന്നു വാതമൂത്രകൃച്ഛ്റത്തിന്റെ ലക്ഷണങ്ങളോടു തുല്യങ്ങളായിരിക്കുന്ന ലക്ഷണങ്ങളും കാണപ്പെടും.

പുരീഷമൂത്രകൃച്ഛ്റലക്ഷണം.

ശകൃതസ്തുപ്രതീഘാതാദ്വായുർവ്വിഗുണതാംഗതഃ
൭. ആദ്ധ്മാനംവാതശൂലഞ്ച മൂത്രസംഗംകരോതിച

മലത്തിന്റെ തടവു ഹേതുവായിട്ടു വിളുണ്ടായ വായു വയറുവീർപ്പിനേയും വാതശൂലത്തെയും, മൂത്രകൃച്ഛ്റത്തെയും ഉണ്ടാക്കും.

അശ്മരീമൂത്രകൃച്ഛ്റലക്ഷണം.

അശ്മരീഹേതുതൽപൂർവ്വം മൂത്രകൃച്ഛ്റമുദാഹരേൽ.

വായു വസ്തിയുടെ മുഖത്തെ ശോഷിപ്പിച്ചിട്ടു മൂത്രത്തെ പിത്തത്തോടുകൂടിയോ, കഫത്തോടുകൂടിയോ ശുക്ലത്തോടുകൂടിയോ ശോഷിപ്പിക്കുന്നതാകുന്നു അശ്മരി ആ അശ്മരി ഹേതുവായിട്ടു മൂത്രകൃച്ഛ്റമുണ്ടാവാം അതിന്നു അശ്മരീമൂത്രകൃച്ഛ്റമെന്നു പേർ.

ശുക്ലജമൂത്രകൃച്ഛ്റലക്ഷണം.

൮. ശുക്ലേദോഷൈരുപഹതേ മൂത്രമാർഗ്ഗേവിധാരിതേ
സശുക്ലംമൂത്രയേൽകൃച്ഛ്റാ ദ്വസ്തിമേഹനശൂലവാൻ

വാതാദിദോഷങ്ങൾ ശുക്ലത്തെ ദുഷിപ്പിച്ചു മൂത്രമാൎഗ്ഗത്തെ തടുക്കുമ്പോൾ മൂത്രം ശുക്ലത്തോടുകൂടി പണിപ്പെട്ടുപോകും. വസ്തിയിലും ലിംഗത്തിന്മേലും വേദനയുണ്ടാകും.

അശ്മരിയുടേയും ശൎക്കരയുടേയും സമാനതയും അവാന്തരഭേദവും.

൯. അശ്മരീശൎക്കരാചൈവ തുല്യസംഭവലക്ഷണേ
വിശേഷംശൎക്കരായാശ്ച ശൃണുകീൎത്തയതോമമ.

൧൦. പച്യമാനാശ്മരീപിത്താൽ ശോഷ്യമാണാചവായുനാ
വിമുക്തകഫസന്ധാനാ ക്ഷരന്തീശൎക്കരാമതാ.

൧൧. ഹൃൽപീഡാവേപഥുശ്ശൂലം കുക്ഷാവഗ്നിശ്ചദുൎബ്ബലഃ
തയാഭവതിമൂൎച്ഛാച മൂത്രകൃച്ഛ്രഞ്ചദാരുണം.

൧൨. മൂത്രവേഗനിരസ്താഭിഃ പ്രശമംയാതിവേദനാ
യാവദസ്യാഃപുനൎന്നൈതി ഗുഡികാസ്രോതസോമുഖം.

അശ്മരിയുടേയും ശൎക്കരയുടേയും കാരണവും ലക്ഷണവും ഒന്നുപോലെയാകുന്നു. എന്നാൽ ശൎക്കരയ്ക്കു വിശേഷമുണ്ട്. അതിനെ കേട്ടുകൊൾക. പിത്തം പചമാക്കിയും വായു ഉണക്കിയും എടുക്കുന്നതാകുന്ന അശ്മരി കഫത്തിന്റെ സംബന്ധമറ്റതുകൊണ്ടു പുറപ്പെടുന്ന അശ്മരിയുടെ ശകലങ്ങൾക്കാകുന്നു ശൎക്കര എന്ന പേർ. ഇതിനെപ്പറ്റിയുള്ള ഉപബൃംഹണം അഭിപ്രായത്തെ ഇവിടെ ചേൎക്കുന്നു. "ഏഷൈവാശ്മരീ മാരുതഭിന്നമൂൎത്തിഃ സ്യാച്ഛൎക്കരാമൂത്രപഥാൽ ക്ഷരന്തി" വായുവിനാൽ ശകലങ്ങളാക്കി ചെയ്യപ്പെട്ട മൂൎത്തിയോടുകൂടിയ അശ്മരിയാകുന്നു ശൎക്കര. അതാകുന്നു മൂത്രമാൎഗ്ഗത്തൂടെ പുറപ്പെടുന്നതു". ആ ശൎക്കരകൊണ്ടു ഹൃദയപീഡയും വിറയലും വയറ്റിനു വേദനയും അഗ്നിമാന്ദ്യവും ഇന്ദ്രിയസാദവും ഭയങ്കരമായ മൂത്രകൃച്ഛ്രവും ഉണ്ടാകും.

മൂത്രകൃച്ഛ്രനിദാനം സമാപ്തം.

മൂത്രാഘാതനിദാനം.

---

൧൩. ജായന്തേകുപിതൈൎദ്ദോഷൈ മ്മൂത്രാഘാതാസ്ത്രയോദശ
പ്രായോമൂത്രവിഘാതാദ്യൈൎവ്വാതകുണ്ഡലികാദയഃ.

മൂത്രത്തിന്റെയോ മലത്തിന്റെയോ ശുക്ലത്തിന്റെയോ വേഗത്തെ തടുക്ക ഹേതുവായിട്ടും വാതാദിദോഷങ്ങൾ കോപിച്ചു വാതകുണ്ഡലിക ആദിയായി പതിമൂന്നു മൂത്രാഘാതങ്ങളെ ഉണ്ടാക്കുന്നു.

വാതകുണ്ഡലിക.

൧൪. രൌക്ഷ്യാദ്വേഗവിഘാതാദ്വാ വായുൎവ്വസ്തൌസവേദനഃ
മൂത്രമാവിശ്യ ചരതി വിഗുണഃകുണ്ഡലീകൃതഃ.

൧൫. മൂത്രമല്പാല്പമഥവാ സരുജംസംപ്രവൎത്തതേ
വാതകുണ്ഡലികാംതാന്തു വ്യാധിംവിദ്യാൽസുദാരുണം.

രൂക്ഷമായിരിക്കുന്ന അന്നത്തെ ഭക്ഷിക്ക ഹേതുവായിട്ടോ മലമൂത്രാദിവേഗങ്ങളെ തടുക്ക ഹേതുവായിട്ടോ വായു കോപിച്ചു ചുരുണ്ട സൎപ്പംപോലെയായിട്ടു വസ്തിയിൽ മൂത്രത്തെ തടുത്തുനിറുത്തി വേദനയെ ഉണ്ടാക്കിച്ചുറ്റിസ്സഞ്ചരിക്കും. അപ്പോൾ മൂത്രം അല്പാല്പമായിട്ടുപോകും. വേദനയുണ്ടായിരിക്കും. ആ വാതകുണ്ഡലിയെ ഭയങ്കരമായ വ്യാധിയാണെന്നറിഞ്ഞുകൊള്ളണം.

അഷ്ഠീലാലക്ഷണം.

൧൬. ആദ്ധ്മാപയൻവസ്തിഗുദം രുദ്ധ്വാവായുശ്ചലോന്നതാം
കുര്യാത്തീവ്രാർത്തിമഷ്ഠീലാം മൂത്രവിണ്മാർഗ്ഗരോധിനീം.

വായു, വസ്തിയേയും ഗുദത്തേയും തടഞ്ഞു ഉദരത്തെ വീർപ്പിച്ചു ഇളക്കവും ഔന്നത്യവും ഉള്ളതും മൂത്രമലങ്ങളുടെ മാർഗ്ഗത്തെ തടക്കുന്നതുമായ അഷ്ഠീലയെ ഉണ്ടാക്കും. അതു തീവ്രമായിരിക്കുന്ന വേദനയോടുകൂടിയിരിക്കും.

വാതവസ്തിലക്ഷണം.

൧൭. വേഗംവിധാരയേദ്യസ്തു മൂത്രസ്യാകുശലോനരഃ
നിരുണദ്ധിമുഖംതസ്യ വസ്തേർവ്വസ്തിഗതോനിലഃ.

൧൮. മൂത്രസംഗോഭവേത്തേന വസ്തികുക്ഷിനിപീഡിതഃ
വാതവസ്തിസ്സവിജ്ഞേയോ വ്യാധിഃകൃച്ഛ്റപ്രസാധനഃ.

മൂത്രമൊഴിക്കണമെന്നു തോന്നുമ്പോൾ ഒഴിക്കാതെ അതിനെ തടക്കുന്നതായാൽ അവന്റെ വസ്തിയിലുള്ള വായു വസ്തിയുടെ മുഖത്തെ തടക്കും. അതു ഹേതുവായിട്ടു മൂത്രത്തിനു തടവും വസ്തിയിലും ഉദരത്തിലും പീഡയുമുണ്ടാകും ഇതു വാതവസ്തിയാണെന്നും കൃച്ഛ്റസാദ്ധ്യമാണെന്നും അറിഞ്ഞുകൊള്ളണം.

മൂത്രാതീതലക്ഷണം.

൧൯. ചിരംധാരയതോമൂത്രം ത്വരയാനപ്രവർത്തതേ
മേഹമാനസ്യമന്ദംവാ മൂത്രാതീതസ്സഉച്യതേ.

വളരെനേരം മൂത്രത്തെ തടഞ്ഞു നിറുത്തിയാൽ മൂത്രം വേഗത്തിൽ പോകാതിരിക്കുകയോ പതുക്കെപ്പോകയോ ചെയ്യും. അതിന്നു മൂത്രാതീതമെന്നു പേർ.

മൂത്രജഠരലക്ഷണം.

൨൦. മൂത്രസ്യവേഗേഭിഹതേ തദുദാവർത്തഹേതുകഃ
അപാനഃകുപിതോവായുരുദരംപൂരയേൽഭൃശം.

൨൧. നാഭേരധസ്താദാദ്ധ്മാനം ജനയേത്തീവ്രവേദനാം
തന്മൂത്രജഠരംവിദ്യാദധോവസ്തിനിരോധനം.

മൂത്രത്തിന്റെ വേഗത്തെ തടക്ക നിമിത്തമായിട്ടു ഉണ്ടായ ഉദാവർത്തത്തിന്നു ഹേതുവായ അപാനവായു കുപിതനായിട്ടു മൂത്രത്തെ നാഭിയുടെ അധോഭാഗത്തിങ്കൽ നിന്നും ഉദരത്തിൽ ഏററവും നിറയ്ക്കും. അപ്പോൾ മേൽവയററിന്നു വീർപ്പും കഠിനമായ വേദനയും വസ്തിയുടെ അധോഭാഗത്തിന്നു തടവുമുണ്ടാകും അതിന്നു മൂത്രജഠരമെന്നു പേർ.

മൂത്രോത്സംഗലക്ഷണം.

൨൨. വസ്തൌവാപ്യഥവാനാളേ മണൌവായസ്യദേഹിനഃ
മൂത്രംപ്രവൃത്തംസജ്ജേത സരക്തംവാപ്രവാഹതഃ.

൨൩. സ്രവേച്ഛനൈരല്പമല്പം സരുജംവാഥനീരുജം
വിഗുണാനിലജോവ്യാധിഃ സമൂത്രോത്സംഗസംജ്ഞിതഃ.

മൂത്രം മുഴുവൻ പോകാതെ വസ്തിയിലൊ, ലിംഗത്തിലൊ, ലിംഗാഗ്രത്തിലൊ നിന്നിട്ടു പിന്നെ പ്രവാഹവശാൽ വസ്ത്യാദികൾക്കു ഉണ്ടാകുന്ന മുറിവിലൊ രക്തത്തോടുകൂടിസ്രവിക്കുയൊ വേദനയോടുകൂടിയോ കൂടാതെയൊ പതുക്കെ അല്പാല്പമായി സ്രവിക്കയോ ചെയ്യും. പ്രതികൂലസഞ്ചാരിയായ വാതം ഹേതുവായിട്ടുണ്ടാകുന്നതായ ഈ വ്യാധിക്കു മൂത്രോത്സംഗമെന്നു പേർ.

മൂത്രക്ഷയലക്ഷണം.

൨൪. രൂക്ഷസ്യക്ലാന്തദേഹസ്യ വസ്തിസ്ഥൌപിത്തമാരുതൌ
മൂത്രക്ഷയംസരുഗ്ദാഹം ജനയേതാംതദാഹ്വയം.

ത്രഷ്ണയും തളൎച്ചയുമുള്ള ശരീരത്തോടുകൂടിയവന്റെ വസ്തിയിൽ പിത്തവും വാതവും നിന്നിട്ട മൂത്രത്തെ ക്ഷയിപ്പിക്കും. അപ്പോൾ വസ്തിയിൽ വേദനയും ചുടുമുണ്ടാകും. അതിന്ന മൂത്രക്ഷയമെന്ന പേർ

മൂത്രഗ്രന്ഥിലക്ഷണം.

൨൨. അന്തൎവ്വസ്തിമുഖെവൃത്തഃ സ്ഥിരോല്പസ്സഹസാഭവേൽ
അശ്മരീതുല്യരുഗ്ഗ്രന്ഥിൎമ്മൂത്രഗ്രന്ഥിസ്സഉച്യതേ.

വസ്തിമുഖത്തിന്റെ ഉള്ളിൽ വൃത്തമായും ഉറപ്പോടുകൂടിയും വലിപ്പമില്ലാതെയും അശ്മരിയുടെ വേദനപോലെ ഇരിക്കുന്ന വേദനയോടുകൂടിയും ഒരു മുഴ പൊട്ടുന്നനവേ ഉണ്ടാകും. അതു മൂത്രഗ്രന്ഥി എന്നു പറയപ്പെടുന്നു.

മൂത്രശുക്ലലക്ഷണം.

൨൩. മൂത്രിതസ്യസ്ത്രീയംയാതോ വായുനാശുക്ലമുദ്ധതം
സ്ഥാനാച്ച്യുതംമൂത്രയതഃ പ്രാക്പശ്ചാദ്വാപ്രവൎത്തതേ.
൨൪. ഭസ്മോദകപ്രതീകാശംമൂത്രശുക്ലംതദുച്യതേ.

മൂത്രത്തിന്റെ വേഗം പുറപ്പെടുന്ന സമയം സ്ത്രീസംയോഗംചെയ്താൽ വായുവിനാൽ ഇളക്കപ്പെട്ട ശുക്ലം സ്ഥാനത്തിൽനിന്നും ച്യുതമായിട്ട മൂത്രം പോകുന്നതിന്ന മുമ്പെയൊ മൂത്രംപോയതിന്റെ ശേഷമൊ ഭസ്മം കലക്കിയ വെള്ളംപോലെ പോകും. അതിന്നെ മൂത്രശുക്ലമെന്ന പറയുന്നു.

ഉഷ്ണവാതലക്ഷണം

വ്യായാമാദ്ധ്വാതപൈഃപിത്തം വസ്തിംപ്രാപ്യാനിലാന്വിതം
൨൫. വസ്തിംമേഢ്റംഗുദഞ്ചൈവ പ്രദഹേൽസ്രാവയേദധഃ
മൂത്രംഹാരിദ്രമഥവാ സരക്തംരക്തമേവ ച.
൨൬. കൃച്ഛ്റാൽപുനഃപുനൎജ്ജന്തോരുഷ്ണവാതംബ്രുവന്തിതം

വ്യായാമം ഹേതുവായിട്ടും വഴിനടക്കുക ഹേതുവായിട്ടും വെയിൽകൊള്ളുക ഹേതുവായിട്ടും പിത്തം വൎദ്ധിച്ച വാതത്തോടുകൂടി വസ്തിയിൽ ചെന്ന അവിടെയും ലിംഗത്തിലും ഗുദത്തിലും ദാഹത്തെ ഉണ്ടാക്കി മഞ്ഞൾനിറമായൊ അല്പമായ ചുവപ്പോടുകൂടിയൊ ഇരിക്കുന്ന മൂത്രത്തെയൊ രക്തത്തെതന്നെയൊ പിന്നെയും പിന്നെയും പണിപ്പെട്ട കഴിപ്പിക്കും. അതിനെ ഉഷ്ണവാതമെന്ന പറയുന്നു.

മൂത്രസാദലക്ഷണം.

പിത്തംകഫോദ്വാവപിവാസംഹന്യേതേനിലേനചേൽ.
൩൦. കൃച്ഛ്റാന്മൂത്രംതദാപീതം ശ്വേതംരക്തംഘനംസൃജേൽ
സദാഹംരോചനാശംഖചൂൎണ്ണവൎണ്ണംഭവേച്ചതൽ
൩൧. ശുഷ്കംസമസ്തവൎണ്ണംവാ മൂത്രസാദംവദന്തിതം

പിത്തമോ കഫമൊ രണ്ടുംകൂടിയൊ വായുവിനാൽ പീഡിക്കപ്പെടുന്നു എങ്കിൽ അപ്പോൾ മൂത്രം മഞ്ഞൾനിറമായിട്ടും വെളുത്തിട്ടും ചുവന്നിട്ടും കൊഴുത്തിട്ടും വളരെ പണിപ്പെട്ടും പോകും. അതു ചൂടോടും ഗോരോചനയുടെയും ശംഖിൻപൊടിയുടെയും നിറംപോലെ ഇരിക്കുന്ന നിറത്തോടുംകൂടിയൊ ശുഷ്കമായി എല്ലാ വൎണ്ണങ്ങളോടുംകൂടിയൊ ഇരിക്കും. അതിന്ന മൂത്രസാദമെന്ന പേർ.

വിഡ്വിഘാതലക്ഷണം.

രൂക്ഷദുൎബ്ബലയോൎവ്വാതേനോദാവൎത്തംശകൃദ്യദാ.
൩൨. മൂത്രസ്രോതോനുപദ്യേത വിൽസംസൃഷ്ടംതദാനരഃ
വിൾഗന്ധംമൂത്രയേൽകൃച്ഛ്റാൽ വിഡ്വിഘാതംവിനിൎദ്ദിശേൽ.

പരുപരുപ്പുള്ള ശരീരത്തോടുകൂടിയവന്നും ബലമില്ലാത്തവന്നും വാതം ഹേതുവായിട്ട മേല്പോട്ട ഗതിയോടുകൂടിയ മലം എപ്പോൾ മലാശയത്തേയും വസ്തിയേയും ഭേദിച്ച വസ്തിയു

(൩൫) മൂത്രാഘാതനിദാനം

ടെ അകത്തു ചെല്ലുന്നുവോ അപ്പോൾ അവൻ മലത്തോടുകൂടിയോ മലത്തിന്റെ ഗന്ധത്തോടു കൂടിയോ ഇരിക്കുന്ന മൂത്രത്തെ പണിപ്പെട്ടു കഴിക്കും അതിന്നു വിഡ്വിഘാതമെന്നു പേർ

൨൨. ദ്രുതാദ്ധ്വലംഘനായാസൈരഭിഘാതാൽപ്രപീഡനാൽ
സ്വസ്ഥാനാദ്വസ്തിരുദ്വൃത്തഃ സ്ഥൂലസ്തിഷ്ഠതിഗർഭവൽ.

൨൩. ശൂലസ്പന്ദനദാഹാർത്തോ വിന്ദുംവിന്ദുംസ്രവത്യപി
പീഡിതസ്തുസൃജേദ്ധാരാം സംസ്തംഭോദ്വേഷ്ടനാർത്തിമാൻ

൨൪. വസ്തികുണ്ഡലമാഹുസ്തം ഘോരംശസ്ത്രവിഷോപമം
പവനഃപ്രബലപ്രായോ ദുർന്നിവാരമബുദ്ധിഭിഃ.

൨൫. തസ്മിൻപിത്താന്വിതേദാഹശ്ശൂലംമൂത്രവിവർണ്ണതാ
ശ്ലേഷ്മണാഗൌരവംശോഫഃസ്നിഗ്ദ്ധംമൂത്രംഘനംസിതം.

വേഗം വഴിമടക്കുക ഹേതുവായിട്ടും പൊക്കത്തിൽനിന്നു ചാടുക ഹേതുവായിട്ടും ആയാസകരമായ കർമ്മത്തെ ചെയ്ക ഹേതുവായിട്ടും ചതവുപറ്റുക ഹേതുവായിട്ടും പിടിക്കഹേതുവായിട്ടും വസ്തി സ്വസ്ഥാനത്തിങ്കൽ നിന്നു ഇളകി ഊർദ്ധ്വമുഖമായി ഗർഭംപോലെ വീർത്തുനില്ക്കും. അവിടെ വേദനയും അല്പമായ ഇളക്കവും ചൂടുമുണ്ടാകും മൂത്രം തുള്ളിതുള്ളിയായി പോകും. വസ്തിപ്രദേശത്തിങ്കൽ ഞെക്കിയാൽ മൂത്രം ധാരാളമായിട്ടും പോകും. സ്തംഭനം അകം ചുറ്റിനോവുക, വേദന ഇവയുമുണ്ടാകും. അതിനെ വസ്തികുണ്ഡലമെന്നു പറയുന്നു. ഭയങ്കരവും ശസ്ത്രവിഷങ്ങളോടു സദൃശവും വാതപ്രധാനവുമായ ആ വ്യാധി അല്പബുദ്ധികളായിരിക്കുന്ന വൈദ്യന്മാരാൽ സാദ്ധ്യമല്ല. വസ്തികുണ്ഡലമെന്ന ആ വ്യാധി പിത്തത്തോടുകൂടിയതായാൽ ചുട്ടും വേദനയും മൂത്രത്തിന്നു വർണ്ണഭേദവും ഉണ്ടാകും കഫത്തോടുകൂടിയാൽ കനവും നീരും ഉണ്ടാകും. മൂത്രം സ്നിഗ്ദ്ധമായിട്ടും കൊഴുത്തിട്ടും വെളുത്തിട്ടും പോകും.

സാദ്ധ്യാസാദ്ധ്യവിഭാഗം.

൨൬. ശ്ലേഷ്മരുദ്ധവിലോവസ്തിഃ പിത്തോദീർണ്ണോനസിദ്ധ്യതി
അവിഭ്രാന്തവിലസ്സാദ്ധ്യോ നതുയഃകുണ്ഡലീകൃതഃ.

൨൭. സ്യാദ്വസ്തൌകുണ്ഡലീഭൂതേ തൃണ്മോഹശ്ശ്വാസഏവച.

കഫത്താൽ തടുക്കപ്പെട്ട വസ്തിമുഖത്തിങ്കലെ സുഷിരത്തോടുകൂടിയ രോഗം സാദ്ധ്യമല്ല. പിത്തവർദ്ധനത്തോടുകൂടിയതും സാദ്ധ്യമല്ല കഫത്താൽ തടുക്കപ്പെട്ട വസ്തി മുഖദ്വാരത്തോടുകൂടാത്തതു സാദ്ധ്യം. വസ്തി വൃത്താകാരമായി ഭവിച്ചില്ലെങ്കിൽ ആ രോഗവും സാദ്ധ്യം വസ്തി വൃത്താകാരമായി ഭവിച്ചാൽ തണ്ണീർദ്ദാഹവും ശ്വാസവും മോഹവും ഉണ്ടാകും.

ഇതി കേശവദേശികകൃതൌ സാരചന്ദ്രികാഖ്യാനേ
മാധവനിദാനവ്യാഖ്യാനേ മൂത്രാഘാതനിദാനം
സമാപ്തം.

അശ്മരീനിദാനം.

---

൧. വാതപിത്തകഫൈസ്തിസ്രശ്ചതുർത്ഥീശുക്ലജാപരാ
പ്രായഃശ്ലേഷ്മാശ്രയാസ്സർവ്വാ അശ്മര്യസ്സ്യുര്യമോപമാഃ.

൨. വിശോഷയേദ്വസ്തിഗതംസശുക്ലം
മൂത്രംസപിത്തംപവനഃകഫംവാ.

യഥാതഥാശ്മൎയ്യപചജായതേതു
ക്രമേണപിത്തേഷ്വപിവരോചനാഗോഃ.

അശ്മരി എന്ന രോഗം വാതപിത്തകഫങ്ങളെക്കൊണ്ടു മൂന്നും ശുക്ലംകൊണ്ടൊന്നും ഇങ്ങനെ നാലുവിധമായുണ്ടാകുന്നു. എല്ലാ അശ്മരികളും പ്രായേണ കഫത്തെ ആശ്രയിച്ചുണ്ടാകുന്നവയും യമതുല്യകളുമാകുന്നു. വായു, വസ്തിയിൽ ചേൎന്നിരിക്കുന്നതായ മൂത്രത്തെ ശുക്ലത്തോടുകൂടിയോ കഫത്തോടുകൂടിയോ എപ്പോൾ ഉണക്കുന്നുവോ അപ്പോൾ ക്രമേണ അശ്മരി എന്ന രോഗമുണ്ടാകുന്നു. പശുവിന്റെ പിത്തത്തിങ്കൽനിന്നു ഗോരോചനയുണ്ടാകുന്നതുപോലെ.

അശ്മരീപൂൎവ്വരൂപം.

൨. നൈകദോഷാശ്രയാസ്സൎവ്വാ അഥാസാംപൂൎവ്വലക്ഷണം
വസ്തിപ്രാദ്ധ്മാനംതദാസന്നദേശേഷുപരിതോതിരുക്ക്.
൩. മൂത്രേവസ്തസഗന്ധത്വം മൂത്രകൃഛ്റംജ്വരോരുചിഃ

എല്ലാ അശ്മരികളും ഒരു ദോഷത്തെ മാത്രം ആശ്രയിച്ചിരിക്കുന്നവയല്ല, ഇവയുടെ പൂൎവ്വരൂപം വസ്തിയുടെ മേൽഭാഗം വീക്കക, അതിനടുത്ത ചുറ്റും വേദനയുണ്ടാക, മൂത്രം ആട്ടിൻമൂത്രത്തിന്റെ ഗന്ധംപോലിരിക്കുന്ന ഗന്ധത്തോടുകൂടിയിരിക്ക, മൂത്രം പണിപ്പെട്ടുപോക, ജ്വരവും അരുചിയുമുണ്ടാക ഇവയാകുന്നു.

അശ്മരീസാമാന്യലക്ഷണം.

സാമാന്യലിംഗംരുങ്ന്നാഭിസീവനീവസ്തിമൂൎദ്ധസു
൪. വിശീൎണ്ണധാരംമൂത്രംസ്യാത്തയാമാൎഗ്ഗനിരോധനേ
തദ്വ്യപായാൽസുഖംമേഹേദച്ഛംഗോമേദകോപമം:
൫. തത്സംക്ഷോഭാൽക്ഷതേസാസ്രമായാസാച്ചാതിരുഗ്ഭവേൽ

അശ്മരിയുടെ സാമാന്യലക്ഷണം നാഭിയിലും വൃഷണമദ്ധ്യത്തിലും മൂത്രാശയത്തിലും നാഭിയുടെ അധോഭാഗത്തിങ്കലും വേദനയാകുന്നു. അശ്മരികൊണ്ടു മൂത്രത്തിന്റെ മാൎഗ്ഗം അടഞ്ഞിരിക്കുമ്പോൾ മൂത്രത്തിന്റെ ധാര മുറിഞ്ഞുമുറിഞ്ഞു വീഴുകയും അശ്മരി മൂത്രത്തിന്റെ മാൎഗ്ഗത്തിൽനിന്നു മാറിനില്ക്കുമ്പോൾ മൂത്രം നിൎമ്മലമായും ഗോമേദകമണിയുടെ വൎണ്ണംപോലിരിക്കുന്ന വൎണ്ണത്തോടുകൂടിയും സുഖമാകുംവണ്ണം പോകയും ചെയ്യും. ആന, കുതിര മുതലായ വാഹനങ്ങളിലിരുന്നിട്ടോ മറ്റോ അധികമായി ഇളകിയാൽ അതുകൊണ്ടു മുറിഞ്ഞു വ്രണപ്പെടുകയും തന്നിമിത്തം മൂത്രം രക്തത്തോടുകൂടി പോകയും ചെയ്യും. ആയാസകരങ്ങളായ കൎമ്മങ്ങൾകൊണ്ടു അധികമായ വേദനയുമുണ്ടാകും.

വാതാശ്മരീലക്ഷണം.

തത്രവാതാൽഭൃശാൎത്ത്യാൎത്തോ ദന്താൻഖാദതിവേപതേ.
൬. മൃദ്നാതിമേഹനംനാഭിം പീഡയത്യനിശംക്വണൻ
സാനിലംമുഞ്ചതിശകൃൽ മുഹുൎമ്മേഹതിബിന്ദുശഃ.
൭. ശ്യാവാരുണാശ്മരീചാസ്യ സ്യാച്ചിതാകണ്ടകൈരിവ

വാതാശ്മരിയുള്ളവൻ അതിവേദനകൊണ്ടു പരവശനായിട്ടു പല്ലുകടിക്കയും വിറക്കയും ലിംഗത്തെ പിടിക്കയും നാഭിയെ തിരുമ്മുകയും കരകയും ചെയ്യും. മലം അധോവാതത്തോടുകൂടിപ്പോകും. മൂത്രം കൂടക്കൂടെ തുള്ളിതുള്ളിയായിട്ടു പോകും. ഇവന്റെ അശ്മരി കറുവാളിച്ചിട്ടും ചുവന്നിട്ടും മുള്ളുകളാൽ വ്യാപിക്കപ്പെട്ടതാ എന്നു തോന്നുംവണ്ണവുമിരിക്കും.

പിത്താശ്മരീലക്ഷണം.

൮. പിത്തേനദഹ്യതേവസ്തിഃ പച്യമാനഇവോഷ്ണവാൻ
ഭല്ലാതകാസ്ഥിസംസ്ഥാനാ രക്തപീതാസിതാശ്മരീ.

പിത്താശ്മരിയുള്ളവന്റെ വസ്തി വെവിക്കുന്നതുപോലെ ചൂടോടുകൂടിയിരിക്കും. അശ്മരി ചേരിൻകുരുപോലെയും ചുവന്നിട്ടോ മഞ്ഞളിച്ചിട്ടോ കറുത്തിട്ടോ ഇരിക്കും.

കഫാശ്മരീലക്ഷണം.

വസ്തിർന്നിസ്തുദ്യതഇവ ശ്ലേഷ്മണാശ്മരീതഥോഗ്രുരുഃ
൧൦. അശ്മരീമഹതീശ്ലക്ഷ്ണാ മധുവർണ്ണാഥവാസിതാ

അശ്മരി കഫം ഹേതുവായിട്ടുണ്ടായാൽ വസ്തി സൂചികൊണ്ടു കുത്തിപ്പിളക്കുന്നപോലെ എന്നു തോന്നും. അതിന്നു തണുപ്പും ഗുരുത്വവുമുണ്ടാകും. അശ്മരി വലുതായിട്ടും മിനുത്തിട്ടും തേനിന്റെ നിറത്തോടെ വെളുത്ത നിറത്തോടെ കൂടിട്ടുമിരിക്കും.

ബാലാശ്മരീലക്ഷണം.

ഏതാഭവന്തിബാലാനാം തേഷാമേവ ചഭൂയസാ.
൧൧. ആശ്രയോപചയാല്പത്വാൽ ഗ്രഹണാഹരണേസുഖാഃ

മേല്പറഞ്ഞ വാതാശ്മരിയും, പിത്താശ്മരിയും, കഫാശ്മരിയും ബാലന്മാർക്കുമുണ്ടാകുന്നു. അവർക്കു മിക്കവറും വസ്തിയും അശ്മരിയും ചെറുതായിരിക്കകൊണ്ടു അവ യന്ത്രംകൊണ്ടു ഗ്രഹിപ്പാനും എടുപ്പാനും പ്രയാസമില്ലാത്തവയായിട്ടും തീരുന്നു.

ശുക്ലാശ്മരീലക്ഷണം.

ശുക്ലാശ്മരീതുമഹതാം ജായതേശുക്ലധാരണാൽ.
൧൨. സ്ഥാനാച്ച്യുതമമുക്തംഹി മുഷ്കയോരന്തരേനിലഃ
ശോഷയത്യുപസംഗൃഹ്യ ശുക്ലംതച്ശുക്ലമശ്മരീ.
൧൩. വസ്തിരുങ്മൂത്രകൃച്ഛ്റതാപംമുഷ്കശ്വയഥുകാരിണീ

ശുക്ലാശ്മരിയാകട്ടെ ശുക്ലത്തിന്റെ വേഗത്തെ തടുക്ക ഹേതുവായിട്ടു വലുതായിട്ടുള്ളവർക്കുതന്നെ ഉണ്ടാകുന്നു. വാതം, സ്ഥാനത്തിൽനിന്നു ഇളകിപ്പുറത്തുപോകാതെയുള്ള ശുക്ലത്തെ വൃഷണങ്ങളുടെ നടുവിൽ (സംസ്കൃതത്തിൽ "മുഷ്കയോരന്തരേ" എന്നു കാണുന്നു) തടഞ്ഞുനിർത്തി ഉണക്കുന്നു. ആ ഉണങ്ങിയ ശുക്ലമാകുന്നു അശ്മരി. അതു വസ്തിയിൽ വേദനയേയും മൂത്രത്തിന്നു തടവിനേയും വൃഷണങ്ങളിൽ നീരിനേയും ഉണ്ടാക്കും.

ശർക്കരാലക്ഷണം.

തസ്യാമുല്പന്നമാത്രായാം ശുക്ലമേതിവിലീയതേ.
൧൪. പീഡിതേത്വവകാശേസ്മിന്നശ്മര്യേവചശർക്കരാ
അണുശോവായുനാഭിന്നാ സാതസ്മിന്നനുലോമഗേ.
നിരേതിസഹമൂത്രേണ പ്രതിലോമേനിരുധ്യതേ
മൂത്രസ്രോതഃപ്രവൃത്താസാ സക്താകുര്യാദുപദ്രവാൻ.
൧൫. ദൌർബ്ബല്യംസദനംകാർശ്യം കുക്ഷിശൂലമഥാരുചിഃ
പാണ്ഡുത്വമുഷ്ണവാതഞ്ച തൃഷ്ണാംഹൃൽപീഡനംവമിം.

ശുക്ലാശ്മരി ഉണ്ടാകുമ്പോൾതന്നെ ശുക്ലം അതിൽ ചെന്നുചേരുന്നു. അശ്മരി വലുതായി അതിരിക്കുന്ന പ്രദേശത്തെ നിറയ്ക്കുമ്പോൾ വായു ആ അശ്മരിയെ ചെറിയ ശകലങ്ങളാക്കി ഖണ്ഡിക്കും. അവയിൽ വലിയ ശകലങ്ങളെ ശർക്കര എന്നും ചെറിയ ശകലങ്ങളെ സികത എന്നും പറയുന്നു. ആ വായു അനുകൂലമായി സഞ്ചരിക്കുമ്പോൾ മൂത്രത്തോടുകൂടി പുറത്തുപോകും പ്രതികൂലമായി സഞ്ചരിക്കുമ്പോൾ മൂത്രത്തോടുകൂടി തടഞ്ഞുനിൽക്കും അങ്ങിനെ തടഞ്ഞുനിന്നാൽ അതു ബലഹാനിയേയും തളർച്ചയേയും ശോഷത്തേയും വയററിൽ വേദനയേയും അരുചിയേയും വെളുപ്പിനേയും ഉഷ്ണവാതത്തേയും തണ്ണീർദാഹത്തേയും ഛർദ്ദിയേയുമുണ്ടാക്കും.

അസാദ്ധ്യലക്ഷണം.

൧൬. പ്രശൂനനാഭിവൃഷണം ബദ്ധമൂത്രംരുജാതുരം
അശ്മരീക്ഷപയത്യാശു സികതാശർക്കരാന്വിതാ.

സികതയോടും ശക്കരയോടുംകൂടിയ അശ്മരിയുള്ളവന്നു നാഭിയിലും വൃഷണങ്ങളിലും നിത്യം മൂത്രത്തിന്നു തടവും വേദനയുംകൊണ്ടു പാരവശ്യവും ഉണ്ടായാൽ അവൻ ജീവിക്കുകയില്ല.

ഇതി കേശവദേശികൃതൌ സാരചന്ദ്രികാഖ്യനേ
മാധവനിദാനവ്യാഖ്യാനേ അശ്മരീനിദാനം

സമാപ്തം.

—

പ്രമേഹമധുമേഹപിടകാനിദാനം.

—0—

൧. ആസ്യാസുഖംസ്വപ്നസുഖംദധീനി
ഗ്രാമ്യോദകാനൂപരസാഃപയാംസി
നവാന്നപാനംഗുഡവൈകൃതഞ്ച
പ്രമേഹഹേതുഃകഫകൃച്ചസർവം.

വളരെനേരം ഇരുന്നുകൊണ്ടിരിക്കുക, അധികം സുഖമായുറങ്ങുക, തൈർ, ഗ്രാമത്തിലുള്ള ജലം, അനൂപദേശത്തിങ്കൽ അധികമായി സഞ്ചരിക്കുന്ന ജന്തുക്കളുടെ മാംസത്തിന്റെ രസം, പാല്, പുതിയധാന്യം, പുതിയതായ്ക്കുന്ന പുതിയ മദ്യം പഞ്ചസാര മുതലായവകളെക്കൊണ്ടും കഫകരങ്ങളായവയാൽ പ്രമേഹത്തിന്നു കാരണമായി ഭവിക്കുന്നു.

സംപ്രാപ്തി.

൨. മേദശ്ചമാംസഞ്ചശരീരജഞ്ച
ക്ലേദഃകഫോവസ്തിഗതഃപ്രദൂഷ്യ
കരോതിമേഹാൻസമുദീർണ്ണമുഷ്ണൈ
സ്താനേവപിത്തംപരിദൂഷ്യചാപി.

൩. ക്ഷീണേഷുദോഷേഷ്വവകൃഷ്യധാതൂൻ
സന്ദൂഷ്യമേഹാൻകുരുതേനിലശ്ച

കഫം ശരീരത്തിലുള്ള മേദസ്സിനേയും മാംസത്തേയും ക്ലേദത്തേയും ദുഷിപ്പിച്ചിട്ടു വസ്തിയിൽ ചെന്നിട്ടു മേഹങ്ങളെ ഉണ്ടാക്കുന്നു. ഉഷ്ണദ്രവ്യങ്ങളെക്കൊണ്ടു കോപിച്ചിരിക്കുന്ന പിത്തവും മേദസ്സിനേയും മാംസത്തേയും ക്ലേദത്തേയും ദുഷിപ്പിച്ചിട്ടു വസ്തിയിൽ ചെന്നിട്ടു മേഹങ്ങളെ ഉണ്ടാക്കുന്നു. ദോഷങ്ങൾ ക്ഷയിച്ചിരിക്കുമ്പോൾ ധാതുക്കളെ വലിക്കുകയും ദുഷിപ്പിക്കുകയും ചെയ്തിട്ടു വസ്തിയെ ആശ്രയിച്ചിട്ടു വായുവും മേഹങ്ങളെ ഉണ്ടാക്കുന്നു.

സംഖ്യാവിവരണവും സാദ്ധ്യാസാദ്ധ്യവിഭാഗവും.

സാദ്ധ്യാഃകഫോത്ഥാദശപിത്തജാഃഷട്
യാപ്യാനസാദ്ധ്യാഃപവനാച്ചതുഷ്കഃ.

൪. സമക്രിയത്വാദ്വിഷമക്രിയത്വാ-
ന്മഹാത്യയത്വാച്ച യഥാക്രമന്തേ.

കഫം ഹേതുവായിട്ടു പത്തു മേഹങ്ങൾ ഉണ്ടാകുന്നു. പിത്തം ഹേതുവായിട്ടു ആറു മേഹങ്ങൾ ഉണ്ടാകുന്നു. വാതം ഹേതുവായിട്ടു നാലു മേഹങ്ങൾ ഉണ്ടാകുന്നു. കഫമേഹങ്ങൾ സാദ്ധ്യങ്ങളും പിത്തമേഹങ്ങൾ യാപ്യങ്ങളും വാതമേഹങ്ങൾ അസാദ്ധ്യങ്ങളും ആകുന്നു. കഫമേഹത്തിന്റെ ചികിത്സകൾക്കു വൈഷമ്യമില്ല. പിത്തമേഹത്തിന്റെ ചികിത്സകൾക്കു വൈഷമ്യമുണ്ട്. വാതമേഹം എല്ലാ ധാതുക്കളും ക്ഷയിച്ചിട്ടുണ്ടാകുന്നതാകയാൽ അതു ചികിത്സയെ അതിക്രമിച്ചിരിക്കുന്നതാകുന്നു.

സർവമേഹങ്ങളുടെയും ദോഷദൂഷ്യസംഗ്രഹം.

കഫസ്സപിത്തംപവനശ്ചദോഷാ
മേദോസ്രശുക്ലാംബുവസാലസീകാഃ.
൩. മജ്ജാരസൌജഃപിശിതഞ്ചദൂഷ്യാഃ
പ്രമേഹിണാംവിംശതിരേവമേഹാഃ

കഫം, പിത്തം, വായു, ഇവ ദോഷങ്ങളാകുന്നു മേദസ്സ്, രക്തം, ശുക്ലം, അംബു, വസ, മാംസത്തിന്റെയും ത്വക്കിന്റെയും ഇടയിലുള്ള ഉദകം, മജ്ജാവു, രസം, ഓജസ്സ് പിശിതം ഇവ ദൂഷ്യങ്ങളാകുന്നു പ്രമേഹികൾക്ക മേഹങ്ങൾ ഇരുപതുമാകുന്നു.

പൂർവരൂപം.

൪. ദന്താദീനാംമലാഢ്യത്വം പ്രാഗ്രൂപംപാണിപാദയോഃ
ദാഹശ്ചിക്കണതാദേഹേ തൃൾസ്വാദ്വാസ്യഞ്ചജായതേ

പ്രമേഹത്തിന്റെ പൂർവരൂപം പല്ലുകളിലും കണ്ണുകളിലും ചെവികളിലും മലങ്ങൾ ഉണ്ടാകയും (തല്ലുഗളജിഹ്വാദന്തേഷുമലോല്പത്തി എന്നു സുശ്രുതത്തിൽ കാണുന്നതിനാൽ മലാഢ്യമെന്ന ശബ്ദത്തിനു മലോല്പത്തി എന്നുള്ള അർത്ഥം എടുത്തിരിക്കുന്നു) കൈകളിലും കാലുകളിലും ചുട്ടം മേദസ്സും കഫവും ദുഷിക്ക നിമിത്തം ദേഹവും വായിൽ മധുരരസവും തലമുടി ജടപോലെ ഒട്ടിക്കയും നഖം അധികമായി വളരുകയും ആകുന്നു.

സാമാന്യലക്ഷണവും ഭേദവും.

൧. സാമാന്യലക്ഷണംതേഷാം പ്രഭൂതാവിലമൂത്രതാ
ദോഷദൂഷ്യാവിശേഷേപി തത്സംയോഗവിശേഷതഃ
൨. മൂത്രവർണ്ണാദിഭേദേന ഭേദോമേഹേഷുകല്പ്യതേ

മൂത്രം അധികമായി വർദ്ധിച്ചും കലങ്ങിയുമിരിക്കുന്നതാകുന്നു പ്രമേഹങ്ങളുടെ സാമാന്യലക്ഷണം കഫാദിദോഷങ്ങൾക്കും രസാദിദോഷങ്ങൾക്കും രസാദിദൂഷ്യങ്ങൾക്കും വിശേഷമില്ലെങ്കിലും അവയുടെ പലവിധമായ സംബന്ധം ഹേതുവായിട്ട ഉണ്ടാകുന്ന മൂത്രത്തിന്റെ വർണ്ണം, ഗന്ധം, രസം, ഇത്യാദി ഭേദംകൊണ്ടു പ്രമേഹങ്ങൾക്ക ഭേദങ്ങൾ കല്പിക്കപ്പെട്ടിരിക്കുന്നു.

കഫജങ്ങളായ പത്തുപ്രമേഹങ്ങളുടെ ലക്ഷണം.

അച്ഛംബഹുസിതംശീതം നിർഗ്ഗന്ധമുദകോപമം
൯. മേഹത്യുദകമേഹേന കിഞ്ചിദാവിലപിച്ഛിലം
ഇക്ഷോരസമിവാത്യർത്ഥം മധുരഞ്ചേക്ഷുമേഹതഃ
൧൦. സാന്ദ്രീഭവേൽപര്യുഷിതം സാന്ദ്രമേഹേനമേഹതി
സുരാമേഹിസുരാതുല്യ മുപര്യച്ഛമധോഘനം
൧൧. സംഹൃഷ്ടരോമാപിഷ്ടേന പിഷ്ടവൽബഹുളംസിതം
ശുക്ലാഭംശുക്ലമിശ്രംവാ ശുക്ലമേഹീപ്രമേഹതി
൧൨. മൂത്രാണുസികതാമേഹീ സികതാരൂപിണോമലാൻ
ശീതമേഹീസുബഹുശോ മധുരംഭൃശശീതളം
൧൩. ശനൈശ്ശനൈശ്ശനൈർമ്മേഹീ മന്ദംമന്ദംപ്രമേഹതി
ലാലാതന്തുയുതംമൂത്രം ലാലാമേഹേനപിച്ഛിലം.

ഉദകമേഹത്തിനു മൂത്രം നിർമ്മലമായിട്ടും ബഹുവായിട്ടും വെളുത്തിട്ടും തണുപ്പോടുകൂടിയും ഗന്ധമില്ലാതെയും വെള്ളംപോലെയും അൽപം കലങ്ങിയും പഴപ്പോടുകൂടിയും പോകും, ഇക്ഷുമേഹം ഹേതുവായിട്ട മൂത്രം കരിമ്പിൻനീരുപോലെ ഏററവും മധുരമായിരിക്കും; സാന്ദ്ര

മേഹം ഹേതുവായിട്ട മൂത്രം ഒരു രാത്രികഴിഞ്ഞാൽ കൊഴുത്തിരിക്കും. സുരാമേഹമുള്ളവന്റെ മൂത്രം മദ്യത്തോടുതുല്യമായും മുകളിൽ തെളിഞ്ഞും അടിയിൽ ഊറലോടുകൂടിയുമിരിക്കും; പിഷ്ടമേഹമുള്ളവൻ മൂത്രിക്കുമ്പോൾ രോമഞ്ചമുണ്ടാകും അവന്റെ മൂത്രം അരിയരച്ചു കലക്കിയപോലെ വെളുത്തും ധാരാളവും ഇരിക്കും; ശുക്രമേഹത്തിന്ന മൂത്രം ശുക്ലംപോലെയോ ശുക്ലത്തോടു കൂടിയോ പോകും. സികതാമേഹത്തിന്റെ ലക്ഷണം മണൽത്തരിപോലെ ചെറുതായിട്ടുള്ള മലങ്ങൾ പോകുന്നതാകുന്നു. ശീതമേഹമുള്ളവന്റെ മൂത്രം ധാരാളമായിട്ടും മധുരത്തോടും ഏററവും തണുപ്പോടും കൂടിയുമിരിക്കും; ശനൈർമ്മേഹത്തിന്ന മൂത്രം പതുക്കെ അല്പാല്പമായിട്ട പോകും; ലാലാമേഹത്തിന്ന മൂത്രത്തിൽ നൂല്പോലെ രേഖകളും പഴുപ്പുമുണ്ടാകും.

പിത്തജങ്ങളായ ആറുപ്രമേഹങ്ങളുടെ ലക്ഷണം.

൧൯. ഗന്ധവർണ്ണരസസ്പർശൈഃ ക്ഷാരേണക്ഷാരതോയവൽ
നീലമേഹേനനീലാഭം കാളമേഹീമഷീനിഭം.

൨൦. ഹാരിദ്രമേഹീകടുകംഹരിദ്രാസന്നിഭംദഹൽ
വിസ്രംമാഞ്ജിഷ്ഠമേഹേന മഞ്ജിഷ്ഠാസലിലോപമം.

൨൧. വിസ്രമുഷ്ണംസലവണം രക്താഭംരക്തമേഹതഃ

ക്ഷാരമേഹത്തിന്ന മൂത്രം ഗന്ധംകൊണ്ടും നിറംകൊണ്ടും രസംകൊണ്ടും സ്പർശംകൊണ്ടും ക്ഷാരംവെള്ളത്തോടു സദൃശമായിരിക്കും. നീലമേഹത്തിന്ന മൂത്രം നീലനിറമായിരിക്കും. കാളമേഹത്തിന്ന മൂത്രം മഷിപോലെ ഇരിക്കും ഹാരിദ്രമേഹത്തിന്ന മൂത്രം എരിവുരസത്തോടും മഞ്ഞൾനിറത്തോടും കൂടിയും ദാഹത്തെ ഉണ്ടാക്കുന്നതായുമിരിക്കും. മാഞ്ജിഷ്ഠമേഹം ഹേതുവായിട്ട മൂത്രം ആമഗന്ധിയായിട്ടും മഞ്ചട്ടിപ്പൊടിചേൎത്ത ജലത്തോടു തുല്യമായിട്ടും പോകും. രക്തമേഹം ഹേതുവായിട്ട മൂത്രം ആമഗന്ധിയായിട്ടും ചൂടോടും ഉപ്പുരസത്തോടും കൂടിയും രക്തവർണ്ണമായിട്ടും പോകും

വാതജങ്ങളായ നാലുപ്രമേഹങ്ങളുടെ
ലക്ഷണം.

വസാമേഹീവസാമിശ്രം വസാഭംമൂത്രയേന്മുഹുഃ.

൨൨. മജ്ജാഭംമജ്ജമിശ്രംവാ മജ്ജാമേഹീമുഹുർമ്മുഹുഃ
കഷായമധുരംരൂക്ഷം ക്ഷൌദ്രമേഹംവദേൽബുധഃ

൨൩. ഹസ്തീമത്തഇവാജസ്രം മൂത്രംവേഗവിവർജ്ജിതം
(?)സലസികംവിബദ്ധഞ്ച ഹസ്തിമേഹീപ്രമേഹതി.

വസാമേഹമുള്ളവൻ വസയോടുകൂടിയൊ വസയെത്തന്നെയൊ പിന്നെയും പിന്നെയും മൂത്രിക്കും. മജ്ജാമേഹത്തിന്ന മജ്ജപോലെയൊ മജ്ജയോടുകൂടിയൊ മൂത്രം പോകും. ക്ഷൌദ്രമേഹത്തിന്ന മൂത്രം ചവൎത്തും മധുരിച്ചും രൂക്ഷമായുമിരിക്കും. ഹസ്തിമേഹമുള്ളവൻ മദിച്ചിരിക്കുന്ന ഗജമെന്നപോലെ വേഗത്തോടുകൂടാതെയും പുല്ലുനിറത്തോടും തടവോടുകൂടിയും ഇരിക്കുന്ന മൂത്രത്തെ എല്ലായ്പോഴും വിസർജ്ജിക്കും.

കഫപ്രമേഹോപദ്രവങ്ങൾ.

൨൪. അവിപാകോരുചിഃഛർദ്ദിർജ്വരഃകാസസ്സപീനസഃ
ഉപദ്രവാഃപ്രജായന്തേ മേഹാനാംകഫജന്മനാം.

കഫം ഹേതുവായിട്ടുണ്ടാകുന്ന പ്രമേഹങ്ങൾക്ക ദഹനമില്ലായ്ക, അരുചി ഛർദ്ദി പനി ചുമ പീനസം ഇവക ഉപദ്രവങ്ങൾ ഉണ്ടാകും.

പിത്തമേഹോപദ്രവങ്ങൾ.

൨൫. വസ്തിമേഹനയോസ്തോദോ മുഷ്കാവദരണംജ്വരഃ
ദാഹസ്തൃഷ്ണാമ്ലികാമൂർച്ഛാ വിൾഭേദഃപിത്തജന്മനാം.

(൧൩൨) പ്രമേഹമധുമേഹപിടകാനിദാനം

പിത്തം ഹേതുവായിട്ടുണ്ടാകുന്ന പ്രമേഹത്തിൻെറ ഉപദ്രവങ്ങൾ വസ്തിയിലും ലിംഗത്തിലും കുത്തിനോവുക വൃഷണങ്ങളിൽ കീറി നോവുക പനി ഉഷ്ണം തണ്ണീർദാഹം പുളിച്ചുതേട്ടുക ഇന്ദ്രിയസാദം മലം അയഞ്ഞുപോക ഇവയാകുന്നു.

വാതപ്രമേഹോപദ്രവങ്ങൾ.

൨൧. വാതജാനാമുദാവർത്തകമ്പഹൃൽഗ്രഹലോലതാഃ
ശൂലമുന്നിദ്രതാശോഷഃ കാസശ്ശ്വാസശ്ചജായതേ

വാതം ഹേതുവായിട്ടുണ്ടാകുന്ന പ്രമേഹങ്ങളുടെ ഉപദ്രവങ്ങൾ ഉദാവർത്തവും വിറയലും നെഞ്ഞുപിടിത്തവും ലോലതയും വേദനയും ഉറക്കമില്ലായ്കയും മെലിച്ചിലും ചുമയും ശ്വാസവുമാകുന്നു.

അസാധ്യലക്ഷണം.

൨൨. യഥോക്തോപദ്രവാവിഷ്ടമതിപ്രസ്രുതമേവച
പിടകാപീഡിതംഗാഢഃ പ്രമേഹോഹന്തിമാനവം.

൨൩. ജാതഃപ്രമേഹീമധുമേഹിനോവാ
നസാധ്യഉക്തസ്സഹിബീജദോഷാൽ
യേചാപികേചിൽകുലജാവികാരാ
ഭവന്തിതാംസ്താൻപ്രവദന്ത്യസാധ്യാൻ.

മേല്പറഞ്ഞ അവിപാകാദി ഉപദ്രവങ്ങളോട്ടും ധാതു മൂത്രങ്ങളുടെ അതിയായ ഗതിയോടുംകൂടിയവനും ശരാവികാദി പിടകകളാൽ പീഡിതനായപ്പെട്ടവനും ആയ പ്രമേഹരോഗിമരിക്കും. പ്രമേഹത്തിനു ആധിക്യവും വേണം. കഫത്തിൻെറയും മേദസ്സിൻെറയും ദുഷ്ടത ഹേതുവായിട്ടും മൂത്രത്തിൻെറയും മേദസ്സിൻെറയും കഫത്തിൻെറയും മാധുര്യം ഹേതുവായിട്ടും മധുമേഹിയിങ്കൽ നിന്നു ജനിക്കുന്ന പുരുഷൻ പ്രമേഹിയായി ഭവിക്കും. എന്നാൽ അവൻെറ ആ പ്രമേഹം ബീജദോഷം ഹേതുവായിട്ടു സാധ്യമായി ഭവിക്കുന്നില്ല. പിതാവു പിതാമഹൻ മുതലായവരിൽനിന്നു സംഭവിച്ചപ്രമേഹം കുഷ്ഠം മുതലായ വ്യാധികളും അസാധ്യങ്ങളാണെന്നു പറയുന്നു.

മധുമേഹലക്ഷണം.

൨൪. സർവ്വഏവപ്രമേഹാസ്തു കാലേനാപ്രതികാരിണഃ
മധുമേഹത്വമായാന്തി തദാസാധ്യംഭവന്തിഹി.

൨൫. മധുമേഹേമധുസമം ജായതേസകിലദ്വിധാ
ക്രുദ്ധേധാതുക്ഷയാദ്വായൌ ദോഷാവൃതപഥേഥവാ.

൨൬. ആവൃതോദോഷലിംഗാനി സോനിമിത്തംപ്രദർശയൻ
ക്ഷണാൽക്ഷീണഃക്ഷണാൽപൂർണ്ണോ ഭജതേകൃച്ഛ്രസാധ്യതാം.

൨൭. മധുരംയച്ചമേഹേഷു പ്രായോമദ്ധ്വിവമേഹതി
സർവ്വോപിമധുമേഹാഖ്യം മാധുര്യാച്ചതനോരതഃ.

ചികിത്സിക്കാതെയിരുന്നാൽ എല്ലാ പ്രമേഹവും കാലക്രമേണ മധുമേഹമായിത്തീരും. അപ്പോൾ അതു അസാധ്യമായും ഭവിക്കും. മധുമേഹത്തിങ്കൽ മൂത്രം മധുവിനോടു സദൃശമായി (തേൻപോലെ) ഇരിക്കും. എന്നാൽ അതു രണ്ടുവിധമാകുന്നു. ധാതുക്ഷയം ഹേതുവായിട്ടു വായു ക്രുദ്ധനായിരിക്കും സമയത്തിങ്കലും വായുവിൻെറ മാർഗ്ഗത്തിനു പിത്തകഫങ്ങളാൽ ആവരണം ഭവിക്കും സമയത്തിങ്കലും ആകുന്നു. പിത്തകഫങ്ങളാൽ ആവൃതനായിരിക്കുന്ന വായു ദോഷലക്ഷണങ്ങളെ കാണിക്കും അതെങ്ങിനെ എന്നാൽ കാരണംകൂടാതെ ക്ഷണനേരംകൊണ്ടു ക്ഷീണിക്കയും ക്ഷണനേരംകൊണ്ടു സുഖിക്കയും ചെയ്യുന്നതാകുന്നു. ഈ പ്രമേഹം കൃച്ഛ്രസാധ്യമാണ്. പ്രമേഹങ്ങളിൽ മൂത്രം പ്രായേണ മാധുര്യംകൊണ്ടും നിറംകൊണ്ടും തേൻപോലെതന്നെയിരിക്കും എന്നാൽ ദേഹത്തിനു മാധുര്യം ഭവിക്കകൊണ്ടാകുന്നു എല്ലാ പ്രമേഹങ്ങൾക്കും മധുമേഹമെന്നു പേരുണ്ടായത്.

പ്രമേഹപിടകാലക്ഷണം.

൨൮. ശരാവികാകച്ഛപികാ ജാലിനീവിനതാലജീ
മസൂരികാസർഷപികാ പുത്രിണീസവിദാരികാ

൨൯. വിദ്രധിശ്ചേതിപിടകാഃ പ്രമേഹോപേക്ഷയാദശ
സന്ധിമർമ്മസുജായന്തേ മാംസലേഷു ചധാമസു.

൩൦. അന്തോന്നതാതുതദ്രൂപാ നിമ്നമദ്ധ്യാശരാവികാ
ഗൌരസർഷപസംസ്ഥാനാ തൽപ്രമാണാചസർഷപീ.

൩൧. സദാഹാകൂർമ്മസംസ്ഥാനാ ജ്ഞേയാകച്ഛപികാബുധൈഃ
ജാലിനീതീവ്രദാഹാതു മാംസജാലസമാവൃതാ.

൩൨. അവഗാഢരുജാക്ലേദാ പൃഷ്ഠേവാപ്യുദരേപിവാ
മഹതീപിടകാനീലാ വിനതാനാമസാസ്മൃതാ

൩൩. മഹത്യല്പചിതാജ്ഞേയാ പിടകാചാപിപുത്രിണീ
മസൂരാകൃതിസംസ്ഥാനാ വിജ്ഞേയാതുമസൂരികാ

൩൪. രക്താസിതാസ്ഫോടചിതാ ദാരുണാതഅലജീഭവേൽ
വിദാരീകന്ദവദ്വൃത്താ കഠിനാചവിദാരിതാ

൩൫. വിദ്രധേർല്ലക്ഷണൈര്യുക്താ ജ്ഞേയാവിദ്രധികാതുസാ

പ്രമേഹത്തെ ശമിപ്പിക്കാതെ ഇരുന്നാൽ ശരാവിക കച്ഛപിക, ജാലിനി വിനത അലജി മസൂരിക സർഷപിക പുത്രിണി വിദാരിക വിദ്രധി ഇങ്ങിനെ പത്തു കുരുക്കൾ സന്ധികളിലും മർമ്മങ്ങളിലും വളരെ മാംസമുള്ള സ്ഥാനങ്ങളിലുമുണ്ടാകുന്നു ശരാവിക എന്ന കുരു വക്ക ഉയർന്നിട്ടും മദ്ധ്യം താഴ്ന്നിട്ടും ആകൃതികൊണ്ടു ശരാവത്തോടു തുല്യമായിട്ടുമിരിക്കും. സർഷപിക എന്ന കുരു ആകൃതികൊണ്ടും പ്രമാണംകൊണ്ടും വെളുത്ത കടുകിനോടു സമമായിരിക്കും. വളരെ വേദനയുമുണ്ടാകും അതിൽ കടുകപോലെയുള്ള കുരുക്കളും വളരെ കാണാം. കച്ഛപിക എന്ന കുരു ചൂടോടുകൂടിയും ആമപ്പുറംപോലെയുമിരിക്കും. ജാലിനി എന്ന കുരു കഠിനമായ ചൂടോടുകൂടിയും വളരെ മാംസസമൂഹത്താൽ ചുററപ്പെട്ടുമിരിക്കും. വിനത എന്ന കുരു അതിശയമായ വേദനയോടും പഴുപ്പോടും കൂടിയും വലുതായും കറുത്തിട്ടു താണിട്ടും പുറത്തോ വയററത്തോ ഉണ്ടാകും. പുത്രിണി എന്ന കുരു വലുതായിട്ടും ഏററവും ചെറുതായിരിക്കുന്ന കുരുക്കളാൽ ചുററപ്പെട്ടിട്ടും ഇരിക്കും. മസൂരിക എന്ന കുരു പ്രമാണംകൊണ്ടും ആകൃതികൊണ്ടും ചണൻപയററിൻമണിയോടു സമമായിരിക്കും. അലജി എന്ന കുരു ചുവന്നിട്ടും കറുത്തിട്ടും പൊള്ളകളാൽ വ്യാപിക്കപ്പെട്ടു ഭയങ്കരമായുമിരിക്കും. വിദാരിക എന്ന കുരു മുതക്കിൻ കിഴങ്ങുപോലെ വൃത്തമായും കഠിനമായുമിരിക്കും വിദ്രധി വിദ്രധിയുടെ ലക്ഷണങ്ങളോടുകൂടിയിരിക്കും.

പിടകാരംഭകാരണം.

യേയന്മയാഃസ്മൃതാമേഹാ സ്തേഷാമേതാസ്തന്മയാഃ.
൩൬. വിനാപ്രമേഹമപ്യേതാ ജായന്തേദുഷ്ടമേദസഃ
താവച്ചൈതാനലക്ഷ്യന്തേ യാവദ്വസ്തുപരിഗ്രഹഃ.

യാതൊരു ദോഷംകൊണ്ടു പ്രമേഹങ്ങൾ ഉണ്ടാകുന്നുവോ ആ ദോഷംകൊണ്ടുതന്നെ കുരുക്കളും ഉണ്ടാകുന്നു എങ്ങിനെഎന്നാൽ കഫപ്രമേഹികൾക്കു കഫംകൊണ്ടു കുരുക്കളുണ്ടാകുന്നു പിത്തപ്രമേഹികൾക്കു പിത്തംകൊണ്ടു കുരുക്കളുണ്ടാകുന്നു. വാതപ്രമേഹികൾക്കു വാതംകൊണ്ടു കുരുക്കളുണ്ടാകുന്നു, മേദസ്സു ദുഷിച്ചവൎക്കു പ്രമേഹംകൂടാതെയും കുരുക്കളുണ്ടാകുന്നു. ശരാവികമുതലായ കുരുക്കളുടെ അവയുടെ പുറപ്പാടിങ്കൽ അറിയുന്നില്ല

അസാദ്ധ്യലക്ഷണം.

൩൦. ഗുദേഹൃദിശിരസ്യംസേ പൃഷ്ഠേമർമ്മസുചോത്ഥിതാഃ
സോപദ്രവാദുർബ്ബലാഗ്നേഃ പിടകാഃപരിവർജ്ജയേൽ.

ഗുദത്തിലും ഹൃദയത്തിലും ശിരസ്സിലും ചുമലിലും പുറത്തും മർമ്മങ്ങളിലും കുരുക്കൾ ഉണ്ടാകണം ഉപദ്രവങ്ങളും അഗ്നിമാന്ദ്യവും വേണം എന്നാൽ ആ കുരുക്കൾശമിക്കയില്ല കുരുക്കളുടെ ഉപദ്രവങ്ങളെപ്പററി പരന്ത്രത്തിൽ പറഞ്ഞതായ ശ്ലോകത്തെ ഇവിടെ ചേക്കുന്നു "തൃൾകാസമാംസസങ്കോച മോഹഹിക്കാമദജ്വരാഃ വിസർപ്പമർമ്മസംരോധാഃ പിടകാനാമുപദ്രവാഃ" തണ്ണീർദാഹം, ചുമ, മാംസംചുരുങ്ങുക, മോഹം, ഇക്കിൾ, മദം, പനി വിസർപ്പം മർമ്മസംരോധം ഇവയൊക്കെയും കുരുക്കളുടെ ഉപദ്രവങ്ങളാകുന്നു. ചിലർ സ്ത്രീകൾക്കു പ്രമേഹം ഉണ്ടാകുന്നില്ലെന്നു പറയുന്നു; അപ്രകാരം തന്ത്രാന്തരവചനമുണ്ടു്, "രജഃപ്രസേകാന്നാരീണാം മാസിമാസിവിശുദ്ധ്യതി സർവ്വം ശരീരം ദോഷാശ്ച നപ്രമേഹന്ത്യതഃസ്ത്രിയഃ" സ്ത്രീകൾ മാസംതോറും തീണ്ടാരിയാകുന്നതുകൊണ്ടു അവരുടെ എല്ലാ ശരീരത്തിനും ദോഷങ്ങൾക്കും ശുദ്ധിയുണ്ടാകുന്നു. അതിനാൽ സ്ത്രീകൾക്കു പ്രമേഹമുണ്ടാകുന്നില്ല

ഇതി കേശവദേശികകൃതൌ സാരചന്ദ്രികാഖ്യാനെ
മാധവനിദാനവ്യാഖ്യാനെ പ്രമേഹമധുമേഹ
പിടകാനിദാനം സമാപ്തം.

മേദോനിദാനം.

---

൧. അവ്യായാമദിവാസ്വപ്ന ശ്ലേഷ്മലാഹാരസേവിനഃ
മധുരോന്നരസഃപ്രായഃ സ്നേഹാന്മേദഃപ്രവർദ്ധയേൽ.

൨. മേദസാവൃതമാർഗ്ഗത്വാൽ പുഷ്യന്ത്യന്യേനധാതവഃ
മേദസ്തു ചീയതേതസ്മാ ദശക്തസ്സർവ്വകർമ്മസു

ദേഹായാസകരങ്ങളായ കർമ്മങ്ങളെ ചെയ്യാതെ ഇരിക്കയും പകൽ ഉറങ്ങുകയും കഫകരമായ ആഹാരത്തെ സേവിക്കയും ചെയ്താൽ അവന്റെ മധുരപ്രായമായി ആമംപോലെയിരിക്കുന്ന അന്നരസം സ്നേഹം ഹേതുവായിട്ടു മേദസ്സിനെ വർദ്ധിപ്പിക്കും. ആ മേദസ്സുമാർഗ്ഗങ്ങളെ രോധിക്കനിമിത്തം അന്യധാതുക്കൾക്കു പുഷ്ടിയുണ്ടാകുന്നില്ല. മേദസ്സു വർദ്ധിക്കുകയും ചെയ്യുന്നു അതു ഹേതുവായിട്ടു അവൻ എല്ലാകർമ്മങ്ങളിലും അശക്തനായിട്ടു ഭവിക്കുന്നു.

മേദസ്വിയുടെ ലക്ഷണം.

൩. ക്ഷുദ്രശ്വാസതൃഷാമോഹസ്വപ്നക്രഥനസാദനൈഃ
യുക്തഃക്ഷുൽസ്വേദദുർഗ്ഗന്ധൈ രല്പപ്രാണോല്പമൈഥുനഃ.

൪. മേദസ്തു സർവ്വഭൂതാനാ മുദരേഷ്വസ്ഥിഷുസ്ഥിതം
അതഏവോദരേവൃദ്ധിഃ പ്രായോമേദസ്വിനോഭവേൽ.

അധികം മേദസ്സുള്ളവനു ക്ഷുദ്രൻ എന്ന ശ്വാസവും തണ്ണീർദാഹവും ബോധക്ഷയവും ഉറക്കവും കാരണംകൂടാതെ ശ്വാസത്തിനു തടവും തളർച്ചയും വിയർപ്പും വീർപ്പും ദുർഗ്ഗന്ധവും അല്പപ്രാണതയും ഉണ്ടാകും; മൈഥുനത്തിങ്കൽ അല്പത്വം കുറഞ്ഞിരിക്കും മേദസ്സു എല്ലാപ്രാണികളുടേയും വയററിലും അസ്ഥികളിലും നില്ക്കുന്നു അതുകൊണ്ടാകുന്നു മിക്കവാറും മേദസ്സുള്ളവന്റെ ഉദരത്തിനു വൃദ്ധിഭവിക്കുന്നതു്.

ഉപദ്രവങ്ങൾ.

൫. മേദസാവൃതമാർഗ്ഗത്വാൽ വായുഃകോഷ്ഠേവിശേഷതഃ
ചരൻസന്ധുക്ഷയത്യഗ്നിമാഹാരംശോഷയത്യപി

൬. തസ്മാൽസശീഘ്രംജരയത്യാഹാരമഭികാംക്ഷതി
വികാരാംശ്ചാപ്നുതേഘോരാൻ കാംശ്ചിൽകാലവ്യതിക്രമാൽ
൭. ഏതാവുപദ്രവകരൌ വിശേഷാദഗ്നിമാരുതൌ
ഏതൌതുദഹതഃസ്ഥൂലംവനദാവോവനംയഥാ.
൮. മേദസ്യതീവസംവൃദ്ധേ സഹസൈവാനിലാദയഃ
വികാരാൻദാരുണാൻകൃത്വാ നാശയന്ത്യാശുജീവിതം.

മേദസ്സുകൊണ്ടു മാർഗ്ഗരോധം ഭവിച്ചാൽ വായു വിശേഷിച്ചും കോഷ്ഠത്തിൽ സഞ്ചരിച്ചിട്ടു ജഠരാഗ്നിയെ വർദ്ധിപ്പിച്ചു ആഹാരത്തെ ശോഷിപ്പിക്കുന്നു. ഇതു ഹേതുവായിട്ടു ആഹാരം പെട്ടെന്നവേ ദഹിക്കയും ഉടൻ അവൻ ആഹാരത്തെ ആഗ്രഹിക്കയും ചെയ്യുന്നു. ഭക്ഷണത്തിന്റെ കാലം കഴിഞ്ഞാൽ അവന്നു ഘോരങ്ങളായ ചില വികാരങ്ങൾ ഉണ്ടാകും. അവ്വാതവികാരങ്ങളിൽ ചിലതായിരിക്കും അഗ്നിയും വായുവും പല ഉപദ്രവങ്ങളെ ഉണ്ടാക്കി കാട്ടുതീ വനത്തെ എന്നപോലെ സ്ഥൂലനെ ദഹിപ്പിച്ചുകളയുന്നു. മേദസ്സു അധികമായി വർദ്ധിച്ചാൽ പെട്ടെന്നവേതന്നെ വാതാദിദോഷങ്ങൾ പ്രമേഹം, പിടക, ജ്വരം ഭഗന്ദരം വിദ്രധി വാതരോഗം ഇവയിൽ ചില വ്യാധികളെ ഉണ്ടാക്കി മരിപ്പിക്കും.

സ്ഥൂലലക്ഷണം.

൯. മേദോമാംസാതിവൃദ്ധത്വാച്ചലസ്ഫിഗ്ഗുദരസ്തനഃ
അയഥോപചയോത്സാഹോ നരോതിസ്ഥൂല ഉച്യതേ

മേദസ്സും മാംസവും അധികമായി വർദ്ധിച്ചാൽ തുടകൾക്കും ഉദരത്തിന്നും സ്തനങ്ങൾക്കും ഇളക്കമുണ്ടാകും സാമർത്ഥ്യവും ഉത്സാഹവും കുറയും. ഈ ലക്ഷണമുള്ളവനെ അതിസ്ഥൂലൻ എന്നു പേർപറയുന്നു.

ഇതി കേശവദേശികകൃതൌ സാരചന്ദ്രികാഖ്യാനെ
മാധവനിദാനവ്യാഖ്യാനെ മേദോനിദാനം

സമാപ്തം

ഉദരനിദാനം.

---

൧. രോഗാസ്സർവ്വേപിമന്ദേഗ്നൌ സുതരാമുദരാണിച
അജീർണ്ണാന്മലിനൈശ്ചാന്നൈർജ്ജായന്തേമലസഞ്ചയാൽ.

എല്ലാരോഗങ്ങളും അഗ്നിയുടെ മന്ദതയിങ്കൽ ഉണ്ടാകുന്നു. വിശേഷിച്ചും ഉദരം ഉണ്ടാകുന്നു. ദഹിക്കാതെയുള്ള അന്നം വയറ്റിൽ കിടക്കുകകൊണ്ടും മലിനങ്ങളായിരിക്കുന്ന അന്നങ്ങളെ ഭക്ഷിക്കകൊണ്ടും മലം വർദ്ധിക്കകൊണ്ടും ഉദരരോഗം ഉണ്ടാകുന്നു.

സംപ്രാപ്തി.

൨. രുദ്ധ്വാസ്വേദാംബുവാഹീനി ദോഷാസ്സ്രോതാംസിസഞ്ചിതാഃ
പ്രാണാഗ്ന്യപാനാൻസംദൂഷ്യ ജനയന്ത്യുദരംനൃണാം.

വർദ്ധിച്ചിരിക്കുന്ന ദോഷങ്ങൾ സ്വേദവാഹികളായും അംബുവാഹികളായും ഇരിക്കുന്ന സ്രോതസ്സുകളെ തടുത്തു പ്രാണവായുവിനേയും ജഠരാഗ്നിയേയും അപാനവായുവിനേയും ദുഷിപ്പിച്ചു മനുഷ്യൎക്കു ഉദരത്തെ ഉണ്ടാക്കുന്നു.

ഉദരങ്ങളുടെസാമാന്യരൂപം.

൩. ആദ്ധ്മാനംഗമനേശക്തിർ ദൌർബ്ബല്യംദുർബ്ബലാഗ്നിതാ
ശോഫസ്സദനമംഗാനാം സംഗോവാതപുരീഷയോഃ.
൪. ദാഹസ്തന്ദ്രാചസർവ്വേഷു ജഠരേഷുഭവന്തിഹി

ഉൾപ്പുഴുക്കുന്ന പദാൎത്ഥത്തെയോ കഫസ്രവണകാരിയായിരിക്കുന്ന പദാൎത്ഥത്തെയോ എല്ലായ്പോഴും ഭക്ഷിക്കുന്നവന്റെ രക്തം ഏറ്റവും ദുഷിച്ചിട്ടു അപ്രകാരം ദുഷിച്ചിരിക്കുന്നതായ കഫത്തോടുകൂടി വൎദ്ധിച്ചിട്ടു പ്ളീഹാവെന്ന രക്താശയത്തെ വൎദ്ധിപ്പിക്കുന്നു. അതിനെ പ്ളീഹോദരമെന്നു പറയുന്നു. അതു വാമഭാഗങ്ങളിൽ വൎദ്ധിച്ചുവരും. അവന്നു വിശേഷിച്ചും തളൎച്ചയുണ്ടാകും. അല്പമായ പനിയും അഗ്നിമാന്ദ്യവും കഫോദരത്തിന്റെയും പിത്തോദരത്തിന്റെയും ലക്ഷണങ്ങളും ശരീരക്ഷയവും ദേഹത്തിന്നു അതിയായ വിളൎച്ചയുമുണ്ടാകും.

യകൃദ്ദരലക്ഷണം.

൧൮. സവ്യാന്യപാൎശ്വേ യകൃതിപ്രവൃദ്ധേ
ജ്ഞേയം യകൃദ്ദാല്യുദരം തദേവ

വലത്തുഭാഗത്തിരിക്കുന്ന യകൃത്തും പ്ളീഹാവെന്നപോലെ വൎദ്ധിച്ചിട്ടു ഉദരവ്യാധിയെ ഉണ്ടാക്കും. അതിനെ യകൃദ്ദാല്യുദരമെന്നും പറയുന്നു.

ഇതിലുള്ള ദോഷസംബന്ധം.

൧൯. ഉദാവൎത്തരുജാനാഹൈൎമ്മോഹതൃൾദഹനജ്വരൈഃ
ഗൌരവാരുചികാഠിന്യൈൎവിദ്യാത്തത്രമലാൻക്രമാൽ.

മേല്പറഞ്ഞ പ്ളീഹോദരവും യകൃദ്ദരവുമുള്ളവന്നു ഉദാവൎത്തവും വേദനയും കീഴ്വയർ വീൎക്കയും ഉണ്ടായാൽ ഇതിന്നു വാതം കാരണമാകുന്നുവെന്നും മോഹക്ഷയവും തണ്ണീർദാഹവും ദഹനജ്വരവുമുണ്ടായാൽ പിത്തം കാരണമാകുന്നുവെന്നും ശരീരത്തിന്നു കനവും അരുചിയും കാഠിന്യവുമുണ്ടായാൽ കഫം കാരണമാകുന്നുവെന്നും വൈദ്യൻ അറിഞ്ഞുകൊള്ളണം.

ബദ്ധോദരലക്ഷണം.

൨൦. യസ്യാന്ത്രമന്നൈരുപലേപിഭിൎവാ
ബാലാശ്മഭിൎവാപിഹിതം യഥാവൽ
സംചീയതേ തസ്യ മലസ്സദോഷ
ശ്ശനൈശ്ശനൈസ്സങ്കരവച്ചനാഡ്യഃ.
൨൧. നിരുദ്ധ്യതേ തസ്യ ഗുദേ പുരീഷം
നിരേതികൃച്ഛ്രാദപി ചാല്പമല്പം
ഹൃന്നാഭിമദ്ധ്യേ പരിവൃദ്ധിമേതി
തസ്യോദരം ബദ്ധഗുദം വദന്തി

വഴുപ്പുള്ള അന്നങ്ങളോ രോമമോ കല്ലോ അകത്തുചെന്നു കുടലിനെ ബന്ധിക്കുമ്പോൾ അവന്റെ മലം വാതാദിദോഷങ്ങളോടുകൂടി കുടലിൽ ചുൾകൊണ്ടു അടിച്ചുകൂട്ടിയ തൂണുകൾ എന്നപോലെ പതുക്കെപ്പതുക്കെ വൎദ്ധിച്ചുവരും. അപ്പോൾ മലദ്വാരത്തിന്നു രോധവും ഭവിക്കും. മലം പണിപ്പെട്ടു അല്പാല്പമായിട്ടു പോകും. ഹൃദയത്തിന്റെയും നാഭിയുടെയും മദ്ധ്യത്തിങ്കൽ ആകുന്നു അധികം വൎദ്ധിക്കുന്നതു. ആ ഉദരത്തിന്നു ബദ്ധഗുദമെന്നും പേരുണ്ടു.

ഛിദ്രോദരലക്ഷണം.

൨൨. ശല്യം തഥാന്നോപഹിതം യദാന്ത്രം
ഭുക്തം ഭിനത്ത്യാഗതമന്യഥാവാ
തസ്മാൽസ്രുതാന്ത്രാൽസലിലപ്രകാശഃ
സ്രാവസ്സ്രവേദ്വൈ ഗുദതസ്തു ഭൂയഃ.
൨൩. നാഭേരധശ്ചോദരമേതിവൃദ്ധിം
നിസ്തുദ്യതേ ദാല്യതി ചാതിമാത്രം

ഏതല്ലരിസ്രാവ്യുദരംപ്രദിഷ്ടം
ദകോദരംകീൎത്തയതോനിബോധ.

മുള്ള്, കല്ല്, എല്ല്, പുല്ല് മുതലായവ അന്നത്തോടുകൂടി വിലങ്ങത്തിൽ ഉള്ളിൽ ചെന്നാൽ കുടർമാല ഭേദിച്ചു ഛിദ്രങ്ങളുണ്ടാകും. കോട്ടുവാ നിമിത്തമായിട്ടോ അതിഭക്ഷണം ഹേതുവായിട്ടോ ഭേദിച്ചും ഛിദ്രങ്ങളുണ്ടാകും. ഇവിടെ പറവാൻപോകുന്ന ചരകത്തിലെ ഒരു ശ്ലോകംകൊണ്ടു ഇതു സ്പഷ്ടമാകും. "ശർക്കരാതൃണ ലോഷ്ഠാസ്ഥി കണ്ടകൈരന്നസംയുതൈഃ ഭിദ്യേതാന്ത്രം യദാഭുക്തൈർ ജൃംഭയാത്യശനേന വാ." ചരൽ പുല്ല് മൺകട്ട എല്ല് മുള്ള് ഇവ അന്നത്തോടുകൂടി ഉള്ളിൽ ചെന്നാൽ കുടർമാല ഭേദിക്കും. കോട്ടുവാ ഹേതുവായിട്ടും അതിഭക്ഷണം ഹേതുവായിട്ടും കുടർമാല ഭേദിക്കും. ആ ഛിദ്രങ്ങളിൽനിന്നു വെള്ളം ഒഴുകി പിന്നെയും പിന്നെയും ഗുദദ്വാരത്തിൽ കൂടി പോകും. അപ്പോൾ നാഭിയുടെ അധോഭാഗം വീർത്തുവരും. കുത്തിനോവുക പിളർന്നോവുക ഇവയും അധികമായുണ്ടാകും. അതിനെ പരിസ്രാവ്യുദരമെന്നും പറയുന്നു. ഇനി ഉദകോദരത്തെക്കുറിച്ചു പറയാം.

ഉദകോദരലക്ഷണം.

൨൭. യഃസ്നേഹപീതോപ്യനുവാസിതോവാ
വാന്തോവിരക്തോപ്യഥവാനിരൂഢഃ
പിബേജ്ജലംശീതലമാശുതസ്യ
സ്രോതാംസിദുഷ്യന്തിഹിതദ്വഹാനി.

൨൮. സ്നേഹോപലിപ്തേഷ്വഥവാപിതേഷു
ദകോദരംപൂൎവ്വവദഭ്യുപൈതി
സ്നിഗ്ദ്ധംമഹത്തൽപരിവൃത്തനാഭി
സമാതതംപൂൎണ്ണമിവാംബുനാച.

൨൯. യഥാദൃതിഃക്ഷുഭ്യതികമ്പതേച
ശബ്ദായതേചാപ്യുദകോദരംതൽ.

സ്നേഹപാനം ചെയ്തവനോ അനുവാസനം ചെയ്തവനോ വമനം ചെയ്തവനോ വിരേചനം ചെയ്തവനോ വസ്തിചെയ്തവനോ അധികം തണുത്തതായ വെള്ളം കുടിച്ചാൽ അവന്റെ ജലവാഹികളായിരിക്കുന്ന സ്രോതസ്സുകൾ ദുഷിക്കും. സ്രോതസ്സുകൾ സ്നേഹത്താൽ ലിപ്തമായിരിക്കുമ്പോൾ അധികം തണുത്തതായ വെള്ളം കുടിച്ചാലും അവ ദുഷിക്കും. അതു ഹേതുവായിട്ടു മുമ്പെ പറയപ്പെട്ടവണ്ണം ഉദകോദരമുണ്ടാകുന്നു. അതു സ്നിഗ്ദ്ധമായും വലുതായും ചുറ്റുമുയർന്നിരിക്കുന്ന നാഭിയോടും വയറ് ആയതോടുകൂടിയും വെള്ളംകൊണ്ടു നിറഞ്ഞതുപോലെയും തോൽതുരുത്തിപോലെയും ഇളകുന്നതോടും വിറയലോടും ശബ്ദത്തോടുംകൂടിയുമിരിക്കും.

സാദ്ധ്യാസാദ്ധ്യവിഭാഗം.

൩൦. ജന്മനൈവോദരംസൎവ്വം പ്രായഃകൃച്ഛ്റതമംവിദുഃ
ബലിനസ്തദജാതാംബു യത്നസാദ്ധ്യംനവോത്ഥിതം.

൩൧. പക്ഷാൽബദ്ധഗുദംതൂൎദ്ധ്വം സൎവ്വംജാതോദകംതഥാ
പ്രായോഭവത്യഭാവായ ഛിദ്രാന്ത്രഞ്ചോദരംനൃണാം

൩൨. ശൂനാക്ഷംകുടിലോപസ്ഥ മുപക്ലിന്നതനുത്വചം
ബലശോണിതമാംസാഗ്നിപരിക്ഷീണഞ്ചവൎജ്ജയേൽ
പാൎശ്വഭംഗാന്നവിദ്വേഷശോഥാതീസാരപീഡിതം
വിരിക്തഞ്ചാപ്യുദരിണം പൂൎയ്യമാണംവിവൎജ്ജയേൽ.

എല്ലാ ഉദരങ്ങളും സ്വഭാവേന തന്നെ പ്രായേണ ഏററവും കൃഛ്റസാദ്ധ്യങ്ങളാകുന്നു. രോഗിക്കു ബലവും വയററകത്തു ജലമില്ലായ്കയും നൂതനത്വവും കൂടിയുണ്ടെങ്കിൽ പ്രയത്നേന ശമിച്ചു എന്നും വരാം. വയററകത്തു വെള്ളമുണ്ടായാലുള്ള ലക്ഷണത്തെപ്പററി ചരകത്തിൽ പറഞ്ഞ വാക്യത്തെ ഇവിടെ ചേർക്കുന്നു. കക്ഷേരമിമ ത്രംവൃദ്ധിഃ സിരാന്തർദ്ധാനഗമനം ഉദകപൂർണ്ണദൃതിസമനക്ഷോഭസ്പർശനങ്ങൾ ഇതി അതിയായ വലിവില്ലാ വയററിലുള്ള സിരകളെ പുറത്തു കാണായ്കയും വയററത്തു തൊട്ടാൽ വെള്ളം നിറച്ചിട്ട തോൽത്തുരുത്തിയിൽ തൊട്ടതുപോലെ തോന്നുകയും ഉണ്ടായാൽ ഉദരത്തിന്റെ അകത്തു വെള്ളമുണ്ടെന്നു അറിയണം. ബദ്ധഗുദോദരം ഒരു പക്ഷം കഴിഞ്ഞാൽ രോഗിയെ മരിപ്പിക്കും; എല്ലാ ഉദരങ്ങളും അകത്തു വെള്ളം നിറഞ്ഞാലും പ്രായേണ രോഗിയെ മരിപ്പിക്കും. ഛിദ്രോദരവും ഒരു പക്ഷം കഴിഞ്ഞാൽ രോഗിയെ മരിപ്പിക്കും. ശസ്ത്രപ്രയോഗങ്ങൾകൊണ്ടു ചിലപ്പോൾ ഛിദ്രോദരവും ബദ്ധോദരവും അകത്തു വെള്ളം നിറഞ്ഞിട്ടുള്ള ഉദരവും സാദ്ധ്യങ്ങളായിട്ടും വരാം. കണ്ണിന്റെ പോളമേൽ നീരു, ലിംഗത്തിനു വളവും തൊലിക്കു നനവും മാർദ്ദവവും ശക്തിക്ഷയവും രക്തക്ഷയവും മാംസക്ഷയവും അഗ്നിമാന്ദ്യവുമുള്ള ഉദരരോഗിയെ ഉപേക്ഷിക്കണം. പാർശ്വഭാഗങ്ങൾ പിളരുക, അന്നത്തിനു വെറുപ്പു നീരു അതിസാരം ഇവയാൽ പീഡിതനായിരിക്കുക, വിരേചനം ചെയ്താൽ ഉടനെ പിന്നെയും വയർ വീർക്കുക ഇപ്രകാരമിരിക്കുന്ന ഉദരരോഗിയെ വൈദ്യൻ ഉപേക്ഷിക്കേണ്ടതാകുന്നു.

ഇതി കേശവദേശികകൃതൌ സാരചന്ദ്രികാഖ്യായാം
മാധവനിദാനവ്യാഖ്യായാം ഉദരനിദാനം സമാപ്തം.

ശോഫനിദാനം.

൧. രക്തപിത്തകഫാൻവായു ർദ്ദുഷ്ടോദുഷ്ടാൻബഹിസ്സിരാഃ
നീത്വാരുദ്ധഗതിസ്തൈർഹി കുര്യാത്ത്വങ്മാംസസംശ്രയം.

൨. ഉത്സേധംസംഹതംശോഫം തമാഹുർന്നിചയാദതഃ
സർവ്വംഹേതുവിശേഷൈസ്തു രൂപഭേദാന്നവാത്മകം

൩. ദോഷൈഃപൃഥഗ്ദ്വയൈസ്സർവ്വൈ രഭിഘാതാദ്വിഷാദപി.

വായു തന്റെ ദൂഷണഹേതുക്കളെക്കൊണ്ടു ദുഷിച്ചിട്ടു അപ്രകാരം ദുഷിച്ചിരിക്കുന്ന രക്തപിത്തകഫങ്ങളെ പുറത്തുള്ള ഞരമ്പുകളിലാക്കി അവയെക്കൊണ്ടു തന്റെ ഗതിക്കു മുടക്കം വരുന്നസമയം ത്വങ്മാംസങ്ങളെ ആശ്രയിച്ചതായി കഠിനമായിരിക്കുന്ന ഉയർച്ചയെയുണ്ടാക്കും. അതിനെ ശോഫമെന്നു പറയുന്നു. എല്ലാ ശോഫവും ത്രിദോഷകോപം നിമിത്തമായി ഉണ്ടാകുന്നതാണെങ്കിലും ഹേതുക്കളുടെ ഭേദംകൊണ്ടു ലക്ഷണങ്ങൾക്കു ഭേദം വരികയാൽ ഒൻപതുവിധമാകുന്നു. അതു വാതാദിദോഷങ്ങളിൽ ഓരോ ദോഷങ്ങളുടെ കോപം ഹേതുവായിട്ടും ഈരണ്ടു ദോഷങ്ങളുടെ കോപം ഹേതുവായിട്ടും എല്ലാ ദോഷങ്ങളുടേയും കോപം ഹേതുവായിട്ടും അഭിഘാതം ഹേതുവായിട്ടും വിഷം ഹേതുവായിട്ടുമാകുന്നു,

ശോഫത്തിന്റെ പൂർവ്വരൂപം.

തൽപൂർവ്വരൂപംദവഥു സ്സിരായാമോംഗഗൌരവം

ശോഫത്തിന്റെ പൂർവ്വരൂപം ചൂടും ഞരമ്പുകൾ വലിക്കുന്നപോലെ പീഡയും ദേഹത്തിനു കനവുമാകുന്നു.

ശോഫകാരണം.

൪. ശുദ്ധ്യാമയാഭക്തകൃശാബലാനാം
ക്ഷാരാമ്ലതീക്ഷ്ണോഷ്ണഗുരൂപസേവാ
ദധ്യാമമൃച്ഛാകവിരോധിദുഷ്ട-
ഗരോപസൃഷ്ടാന്നനിഷേവണഞ്ച.

൭. അർശാംസ്യുചേഷ്ടാനചദേഹശുദ്ധി-
ർമ്മർമ്മോപഘാതോവിഷമാപ്രസൂതിഃ
മിഥ്യോപചാരഃപ്രതികർമ്മണാഞ്ച
നിജസ്യഹേതുശ്ശ്വയഥോഃപ്രദിഷ്ടഃ.

ഒൻപതുവിധമുണ്ടാകുന്ന ശോഫങ്ങളിൽ അഭിഘാതജമായ ശോഫത്തെയും വിഷോത്ഥമായ ശോഫത്തെയും ഒഴിച്ചു ശേഷിച്ച ശോഫങ്ങൾക്ക വമനവിരേചനാദി കർമ്മങ്ങൾകൊണ്ടോ ജ്വരമാദിയായ രോഗങ്ങൾകൊണ്ടോ ഭക്ഷണമില്ലായ്കകൊണ്ടോ കൃശനായിരിക്കുന്ന സമയമോ ബലഹീനനായിരിക്കുന്ന സമയമോ സംഭവിച്ചതായ ക്ഷാരാമ്ലതീക്ഷ്ണോഷ്ണഗുരുവായ അന്നാദിയുടെ സേവയും, തൈര്, അപക്വമായ പദാർത്ഥം, മണ്ണ്, ഇലക്കറി വിരുദ്ധാന്നം, ദോഷജനകമായ വെള്ളംകൂട്ടുവിഷം തൽസംബന്ധമായ അന്നം അർശസ്സ്, നിഷ്ക്രിയത്വം, ദോഷശോധനാർഹമായിരിക്കും സമയം വമനവിരേചനാദികളെ ചെയ്യാതിരിക്കുക, മർമ്മപ്രദേശങ്ങളിൽ ദോഷോപഘാതം ആമഗർഭപതനം വമനവിരേചനാദികർമ്മങ്ങളെ വേണ്ടുംപ്രകാരമല്ലാതെ പ്രവർത്തിക്കുക ഇവയും ഹേതുക്കളായിത്തീരുന്നു.

ശോഫസാമാന്യലക്ഷണം.

൮. സഗൌരവംസ്യാദനവസ്ഥിതത്വം
സോത്സേധമൂഷ്മാഥസിരാതനുത്വം
സലോമഹർഷശ്ചവിവർണ്ണതാ ച
സാമാന്യലിംഗംശ്വയഥോഃപ്രദിഷ്ടം.

ദേഹത്തിന്നു ഗുരുത്വവും അസ്ഥാനസ്ഥ്യവും പൊക്കവും ചൂടും ഞെരമ്പുകളുടെ അല്പത്വവും രോമാഞ്ചവും വർണ്ണഭേദവും ശോഫസാമാന്യലക്ഷണമാകുന്നു.

൯. ചലസ്തനുത്വക്പരുഷോരുണോസിതഃ
സസുപ്തിഹർഷാർത്തിയുതോനിമിത്തതഃ
പ്രശാമ്യതിപ്രോന്നമതിപ്രപീഡിതോ
ദിവാബലീചശ്വയഥുസ്സമീരണാൽ.

വാതശോഫം ഇളകുന്നതോടും മൃദുവായ തൊലിയോടുംകൂടിയതായും പരുപരുത്തിട്ടും ചുവന്നിട്ടും കറുത്തിട്ടുമിരിക്കും. തൊട്ടാൽ അറികയില്ല; രോമാഞ്ചം വേദന, കാരണംകൂടാതെ ശമനം ഇവയുണ്ടാകും. അമർത്തിയാൽ കുഴികയും വിട്ടാൽ ഉടനെ പൊങ്ങുകയും ചെയ്യും പകൽ അധികമായും രാത്രിയിൽ കുറഞ്ഞുമിരിക്കും. സ്നേഹോഷ്ണമർദ്ദനങ്ങൾകൊണ്ടു ശമിക്കയും ചെയ്യും.

൰. മൃദുസ്സഗന്ധോസിതപീതരാഗവാൻ
ഭ്രമജ്വരസ്വേദതൃഷാമദാന്വിതഃ
യഉച്യതേസ്പർശരുഗക്ഷിരാഗകൃൽ
സപിത്തശോഫോഭൃശദാഹപാകവാൻ.

പിത്തശോഫത്തിന്നു നീരു മാർദ്ദവത്തോടും ഗന്ധത്തോടുംകൂടിയും കറുത്തിട്ടും മഞ്ഞച്ചിട്ടും ചുവന്നിട്ടുമിരിക്കും തലതിരിച്ചിലും ജ്വരവും വിയർപ്പും തണ്ണീർദാഹവും മദവുമുണ്ടാകും. ഛദിക്കുന്നു എന്നു തോന്നും തൊട്ടാൽ വേദനയും കണ്ണുകൾക്കു ചുവപ്പും അതിയായ ചൂടുമുണ്ടാകും വേഗം വർദ്ധിക്കുകയും ശമിക്കുകയും ചെയ്യും.

കഫശോഫലക്ഷണം.

൰൧. ഗുരുഃസ്ഥിരഃപാണ്ഡുരരോചകാന്വിതഃ
പ്രസേകനിദ്രാവമിവഹ്നിമാന്ദ്യകൃൽ
സകൃച്ഛ്റജന്മപ്രശമോനിപീഡിതോ
നചോന്നമേദ്രാത്രിബലീകഫാത്മകഃ.

കഫശോഫം കനത്തിട്ടും ഉറച്ചിട്ടും വെളുത്തിട്ടുമിരിക്കും. അരുചിയും ജലസ്രാവവും ഉറക്കവും ഛർദ്ദിയും അഗ്നിമാന്ദ്യവുമുണ്ടാകും. ശോഫത്തിന്റെ ഉത്ഭവവും നാശവും പ്രയാസത്തോടുകൂടിയിരിക്കും; അമർത്തിയാൽ ഉയർന്നുവരികയില്ല രാത്രിയിൽ ബലത്തോടുകൂടിയിരിക്കും.

ദ്വന്ദ്വശോഫത്തിന്റെയും സന്നിപാത
ശോഫത്തിന്റെയും ലക്ഷണം.

൧൦. നിദാനാകൃതിസംസർഗ്ഗാൽ ശ്വയഥുസ്സ്യാദ് ദ്വിദോഷജഃ
സർവ്വാകൃതിസ്സന്നിപാതാൽ ശോഫോവ്യാമിശ്രലക്ഷണഃ

ഈ രണ്ടു ദോഷങ്ങൾ ഹേതുവായിട്ടുണ്ടാകുന്ന ശോഫത്തിങ്കൽ അതാതു ദോഷങ്ങൾക്കു പറഞ്ഞ ഹേതുക്കളും ലക്ഷണങ്ങളും സമ്മിശ്രങ്ങളായിരിക്കും. സന്നിപാതശോഫത്തിനു എല്ലാ ദോഷലക്ഷണങ്ങളും സമ്മിശ്രങ്ങളായി കാണുകയും ചെയ്യും.

അഭിഘാതശോഫലക്ഷണം.

൧൧. അഭിഘാതേനശസ്ത്രാദിച്ഛേദഭേദക്ഷതാദിഭിഃ
ഹിമാനിലോദധ്യനിലൈർ ഭല്ലാതകപികച്ഛുജൈഃ

൧൨. രസൈശ്ശൂകൈശ്ചസംസ്പർശാൽ ശ്വയഥുസ്സ്യാദ്വിസർപ്പവാൻ
ഭൃശോഷ്മാലോഹിതാഭാസഃ പ്രായശഃപിത്തലക്ഷണഃ

വാൾ കുന്തം മുതലായ ആയുധങ്ങൾകൊണ്ടു മുറികയോ വല്ലേടത്തും വീണിട്ടു പൊട്ടുകയോ വീഴ്ചകൊണ്ടോ അടികൊണ്ടോ വേറെ ഹേതുക്കൾകൊണ്ടോ ചതവുപറ്റുകയോ ചെയ്ക, ശീതമായ കാറ്റേൽക്കുക കടൽക്കാറ്റേൽക്കുക ചേരുൻപാലേ നായ്ക്കുരണക്കായുടെ രോമം മേൽതട്ടുക ഇത്യാദി ഹേതുക്കൾകൊണ്ടുണ്ടാകുന്ന ശോഫത്തെ അഭിഘാതജശോഫമെന്നു പറയുന്നു. ഇതു വിസർപ്പത്തോടും തീവ്രമായ ചൂടോടും ചുവപ്പുനിറത്തോടും പ്രായേണ പിത്തജശോഫത്തിനു പറഞ്ഞ ലക്ഷണങ്ങളോടുംകൂടിയിരിക്കും.

വിഷശോഫലക്ഷണം

൧൩. വിഷജസ്സവിഷപ്രാണി പരിസർപ്പണമൂത്രണാൽ
ദംഷ്ട്രാദന്തനഖാഘാതാ ദവിഷപ്രാണിനാമപി.

൧൪. വിൺമൂത്രശുക്രോപഹത മലവദ്വസ്ത്രസംകരാൽ
വിഷവൃക്ഷാനിലസ്പർശാൽ ഗരയോഗാവചൂർണ്ണനാൽ.

൧൫. മൃദുശ്ചലോവലംബീച ശീഘ്രോദാഹരുജാകരഃ

വിഷമുള്ള ജന്തുക്കൾ ദേഹത്തിൽ അരിച്ചുനടക്കുകയോ മൂത്രിക്കുകയോ ചെയ്കകൊണ്ടും വിഷമുള്ള ജന്തുക്കളുടെയോ വിഷമില്ലാത്ത ജന്തുക്കളുടെയോ ദംഷ്ട്രാദന്തനഖങ്ങൾ ദേഹത്തിൽ തട്ടുകകൊണ്ടും മലമൂത്രാദികൾ വീണു മുഷിഞ്ഞതായ വസ്ത്രത്തെ ഉപയോഗിക്കകൊണ്ടും വിഷവൃക്ഷങ്ങളിൽ തട്ടി വരുന്നതായ കാറ്റു ഏൽക്കുകകൊണ്ടും വിഷൌഷധംചേർന്ന പൊടി ദേഹത്തിൽ പറ്റുകകൊണ്ടും ഉണ്ടാകുന്ന ശോഫത്തിനു വിഷജശോഫമെന്നു പേർ. അതു മൃദുവായും ഇളകിയും തൂങ്ങിയുമിരിക്കും. പൊടുന്നനവെ വർദ്ധിക്കയും ക്ഷയിക്കയുംചെയ്യും. ചുടോടും വേദനയോടുംകൂടിയിരിക്കും.

ദോഷശോഫങ്ങളുടെ സ്ഥാനഭേദങ്ങൾ.

ദോഷാശ്ശ്വയഥുമൂർദ്ധ്വംഹി കുർവ്വന്ത്യാമാശയസ്ഥിതാഃ
൧൬. പക്വാശയസ്ഥാമദ്ധ്യേതുവർച്ചസ്ഥാനഗതാസ്ത്വധഃ
കൃത്സ്നദേഹമനുപ്രാപ്താഃ കുര്യുസ്സർവ്വസരംതഥാ.

ആമാശയത്തിങ്കൽ നിൽക്കുന്ന ദോഷങ്ങൾ നെഞ്ചു തുടങ്ങിയുള്ള ഊർദ്ധ്വകായത്തിൽ ശോഫത്തെ ഉണ്ടാക്കും. പക്വാശയത്തിൽ നില്ക്കുന്ന ദോഷങ്ങൾ നെഞ്ചിന്റെയും പക്വാശയത്തിന്റെയും മദ്ധ്യത്തിങ്കൽ ശോഫത്തെ ഉണ്ടാക്കും; മലത്തിന്റെ സ്ഥാനത്തിങ്കൽ നിൽ

ക്കുന്ന ദോഷങ്ങൾ പക്വാശയത്തിനു താഴെയുള്ള അധഃകായത്തിങ്കൽ ശോഫത്തെ ഉണ്ടാക്കും. എല്ലാ ദേഹത്തിലും നിൽക്കുന്ന ദോഷങ്ങൾ എല്ലാദേഹത്തിലും ശോഫത്തെ ഉണ്ടാക്കും.

സാദ്ധ്യാസാദ്ധ്യവിഭാഗം

൧൭. യോമദ്ധ്യദേശേശ്വയഥുസ്സകഷ്ടസ്സർവ്വഗശ്ചയഃ
അർദ്ധാംഗേരിഷ്ടഭൂതസ്സ്യാ ദ്യശ്ചോർദ്ധ്വംപരിസർപ്പതി.

൧൮. ശ്വാസഃപിപാസാഛർദ്ദിശ്ച ദൌർബല്യംജ്വരഏവച
യസ്യചാന്നേരുചിന്നാസ്തി ശ്വയഥുംതംവിവർജ്ജയേൽ

൧൯. അനന്യോപദ്രവകൃത ശ്ശോഥഃപാദസമുത്ഥിതഃ
പുരുഷംഹന്തിനാരീഞ്ച മുഖജോഗുഹ്യജോദ്വയം

൨൦. നവോനുപദ്രവശ്ശോഥ സ്സാദ്ധ്യോസാധ്യഃപുരേരിതഃ.

൨൧. വിവർജ്ജയേൽകുക്ഷ്യുദരാശ്രിതഞ്ച
തഥാഗളേമർമ്മണിസംശ്രിതഞ്ച
സ്ഥൂലഃഖരശ്ചാപിഭവേദ്വിവർജ്ജ്യോ
യശ്ചാപിബാലസ്ഥവിരാബലാനാം.

ദേഹമദ്ധ്യത്തിങ്കൽ വരുന്ന ശോഫവും എല്ലാ ശരീരത്തിങ്കലും ഒന്നുപോലെ വ്യാപിച്ചുണ്ടായ ശോഫവും കൃച്ഛ്രസാദ്ധ്യമാകുന്നു. ദേഹമദ്ധ്യത്തിൽ തുടങ്ങി മേല്പോട്ടു കയറിയ നീരു മൃത്യുതുല്യമാകുന്നു. ശ്വാസവും തണ്ണീർദ്ദാഹവും ഛർദ്ദിയും ശക്തിക്ഷയവും ജ്വരവും അന്നത്തിൽ അരുചിയുമുള്ള ശോഫരോഗിയെ ഉപേക്ഷിക്കേണ്ടതാകുന്നു. കാലിൽ തുടങ്ങി മേല്പോട്ടു കയറുന്നതായ നീരു പുരുഷനെ നശിപ്പിക്കുന്നു. മുഖത്തിൽ തുടങ്ങി കീഴ്പോട്ടു വ്യാപിക്കുന്നതായ നീരു സ്ത്രീയെ നശിപ്പിക്കുന്നു. ഗുഹ്യത്തിൽ തുടങ്ങി മേല്പോട്ടും കീഴ്പോട്ടും വ്യാപിക്കുന്നതായ നീരു പുരുഷനേയും സ്ത്രീയേയും നശിപ്പിക്കും. നവമായും ഉപദ്രവങ്ങളോടുകൂടാതെയും ഇരിക്കുന്ന നീരു സാദ്ധ്യമാകുന്നു. അസാദ്ധ്യമായ ശോഫം "അർദ്ധാംഗേരിഷ്ടഭൂതസ്സ്യാൽ" എന്ന വാക്യംകൊണ്ടു മുമ്പേ പറയപ്പെട്ട ശോഫങ്ങളുടെ ഉപദ്രവവ്യാധികളെ വിവരിക്കുന്നതായ ചരകവാക്യത്തെ ഇവിടെ ചേർക്കുന്നു: "ഛർദ്ദിസ്തൃഷ്ണാരുചിശ്ശ്വാസോ ജ്വരോതീസാരഏവച സപ്തകോയംസദൌർബ്ബല്യം ശ്ശോഥോപദ്രവസംഗ്രഹഃ" സ്ത്രീകൾക്കും പുരുഷന്മാർക്കുമുണ്ടാകുന്ന ശോഫത്തിന്റെ സാദ്ധ്യാസാദ്ധ്യതയെ ചക്രപാണി എത്രയും സൂക്ഷ്മമായി പറഞ്ഞിരിക്കുന്നതിനാൽ ആ ശ്ലോകത്തെ ഇവിടെ ചേർക്കുന്നു. "ഊർദ്ധ്വഗാമിനരാപ ഭ്യാമധോഗാമിമുഖാൽസ്ത്രിയം ഉഭയംബസ്തിസംജാതശ്ശോഥോഹന്തിനസംശയഃ" കാലിൽനിന്നു തുടങ്ങി കീഴ്പോട്ടു വ്യാപിക്കുന്ന നീരു പുരുഷനെ കൊല്ലും, മുഖത്തുനിന്നും തുടങ്ങി കീഴ്പോട്ടു വ്യാപിക്കുന്ന നീരു സ്ത്രീയെ കൊല്ലും; വസ്തിയിൽനിന്നു തുടങ്ങി ഗുഹ്യം) മേല്പോട്ടും കീഴ്പോട്ടും വ്യാപിക്കുന്നതായ നീരു പുരുഷനേയും സ്ത്രീയേയും കൊല്ലും, സംശയമില്ല. വയററിലും കഴുത്തിലും മർമ്മങ്ങളിലും ആശ്രയിച്ച നീരിനെ വർജ്ജിക്കണം; തടിച്ചും പരുപരുത്തുമിരിക്കുന്ന നീരും ബാലന്മാർക്കും വൃദ്ധന്മാർക്കും ബലമില്ലാത്തവർക്കുമുണ്ടാകുന്ന നീരും വർജ്ജിക്കേണ്ടതാകുന്നു.

ഇതി കേശവദേശികകൃതൌ സാരചന്ദ്രികാഖ്യാനേ
മാധവനിദാനവ്യാഖ്യാനേ ശോഥനിദാനം സമാപ്തം.

വൃദ്ധിബ്രദ്ധ്നനിദാനം.

൧. ക്രുദ്ധോനൂർദ്ധ്വഗതിർവ്വായു ശ്ശോഥശൂലകരശ്ചരൻ
മുഷ്കൌവംക്ഷണതഃപ്രാപ്യ ഫലകോശാഭിവാഹിനീഃ

൨. പ്രപീഡ്യധമനീർവൃദ്ധിം കരോതിഫലകോശയോഃ

ദോഷാസ്രമേദോമൂത്രാന്ത്രൈ സ്സവൃദ്ധിസ്സപ്തധാഗദഃ
൨. മൂത്രാന്ത്രജാവപ്യനിലാ ദ്ധേതുഭേദസ്തുകേവലം

വായു കോപിച്ചു അധോഗതിയായിട്ടു നീരിനേയും വേദനയേയും ഉണ്ടാക്കിക്കൊണ്ടു സഞ്ചരിച്ചു ഒടികളിൽനിന്നും വൃഷണങ്ങളിലേക്കു ചെന്നു വൃഷണങ്ങളെ വഹിക്കുന്ന നാഡികളെ ഏററവും ദുഷിപ്പിച്ചിട്ടു വൃഷണങ്ങൾക്കു വർദ്ധനയെ ഉണ്ടാക്കുന്നു. ഇതിനു വൃദ്ധിയെന്നു പേർ. അതു വാതംകൊണ്ടും പിത്തംകൊണ്ടും കഫംകൊണ്ടും രക്തംകൊണ്ടും മേദസ്സുകൊണ്ടും മൂത്രംകൊണ്ടും ആന്ത്രംകൊണ്ടും ഏഴുവിധമാകുന്നു. മൂത്രവൃദ്ധിയും അന്ത്രവൃദ്ധിയും വാതംകൊണ്ടുണ്ടാകുന്നവയാകുന്നു. അവയുടെ ഹേതുക്കൾക്കുമാത്രം ഭേദമുണ്ടു്.

വാതവൃദ്ധിലക്ഷണം

വാതപൂർണ്ണദൃതിസ്പർശോ രൂക്ഷോവാതാദഹേതുരുക്

വാതംകൊണ്ടുണ്ടാകുന്ന വൃദ്ധി, കാററു നിറഞ്ഞതായ തോൽത്തുരുത്തിയിൽ തൊട്ടപോലെയും പരുപരുത്തുമിരിക്കും; അതിനു കാരണംകൂടാതെ വേദനയുമുണ്ടാകും.

പിത്തവൃദ്ധിലക്ഷണം.

൩. പക്വോദുംബരസംകാശഃ പിത്താദ്ദാഹോഷ്മപാകവാൻ

പിത്തംകൊണ്ടുണ്ടാകുന്ന വൃദ്ധി അത്തിപ്പഴത്തോടു തുല്യമായിരിക്കും. ചൂടും പുകച്ചിലും പഴുപ്പുമുണ്ടാകും.

കഫവൃദ്ധിലക്ഷണം.

കഫാച്ഛീതോഗുരുസ്നിഗ്ദ്ധഃകണ്ഡൂമാൻകഠിനോല്പരുക്

കഫംകൊണ്ടുള്ള വൃദ്ധി ശീതമായും കനത്തിട്ടും സ്നിഗ്ദ്ധമായിട്ടും ചൊറിച്ചലോടും കഠിനത്തോടും അല്പമായ വേദനയോടുംകൂടിയുമിരിക്കും.

രക്തവൃദ്ധിലക്ഷണം.

൪. കൃഷ്ണസ്ഫോടാവൃതഃപിത്തവൃദ്ധിലിംഗശ്ചരക്തജഃ

രക്തംകൊണ്ടുള്ള വൃദ്ധി കറുത്ത പൊള്ളലുകളാൽ ചുററപ്പെട്ടതായും പിത്തവൃദ്ധിയുടെ ലക്ഷണങ്ങളോടുകൂടിയുമിരിക്കും.

മേദോവൃദ്ധിലക്ഷണം.

കഫവന്മേദസാവൃദ്ധിർമ്മൃദുസ്താലഫലോപമഃ

മേദസ്സുകൊണ്ടുണ്ടാകുന്ന വൃദ്ധി കഫവൃദ്ധിപോലെയും മൃദുവായും പനമ്പഴംപോലെയുമിരിക്കും.

മൂത്രവൃദ്ധിലക്ഷണം.

൫. മൂത്രധാരണശീലസ്യ മൂത്രജസ്സതുഗച്ഛതഃ
അംഭോഭിഃപൂർണ്ണദൃതിവൽ ക്ഷോഭംയാതിസരുങ്മൃദുഃ.

൬. മൂത്രകൃച്ഛ്രമധസ്യാച്ച ചലനംഫലകോശയോഃ

മൂത്രത്തെ അടക്കിവയ്ക്കുന്ന ശീലമുള്ളവനാകുന്നു മൂത്രവൃദ്ധി ഉണ്ടാകുന്നതു്. അതു നടക്കുന്നസമയം വെള്ളംകൊണ്ടു നിറഞ്ഞ തോൽത്തുരുത്തിപോലെ കുലുങ്ങിക്കൊണ്ടിരിക്കും, വേദനയോടും മാർദ്ദവത്തോടുംകൂടിയുമിരിക്കും; മൂത്രത്തിനു തടവുണ്ടാകും; വൃഷണങ്ങൾ ഇളകുകയും ചെയ്യും.

അന്ത്രവൃദ്ധിലക്ഷണം.

വാതകോപിഭിരാഹാരൈ ശ്ശീതതോയാവഗാഹനൈഃ.
൭. ധാരണേരണഭാരാദ്ധ്വവിഷമാംഗപ്രവർത്തനൈഃ
ക്ഷോഭണൈഃക്ഷുഭിതോന്യൈശ്ച ക്ഷുദ്രാന്ത്രാവയവംയദി.
൮. പവനോവിഗുണീകൃത്യ സ്വനിവേശാദധോനയേൽ
കുര്യാദ്വംക്ഷണസന്ധിസ്ഥോ ഗ്രന്ഥ്യാഭംശ്വയഥുംതദാ

൨൦. ഉപേക്ഷമാണസ്യ ചമുഷ്കവൃദ്ധി-
മാല്മാനരുക്സ്തംഭവതീം സവായുഃ
പ്രപീഡിതോന്തസ്സ്വ നാവാൻപ്രയാതി
പ്രല്മാപയന്നേതിപുനശ്ചമുക്തഃ.

൨൧. അന്ത്രവൃദ്ധിരസാദ്ധ്യോയം വാതവൃദ്ധിസമാകൃതിഃ

വാതകോപകരങ്ങളായ ആഹാരങ്ങൾകൊണ്ടും തണുത്തവെള്ളത്തിൽ മുങ്ങുകകൊണ്ടും മലമൂത്രാദിവേഗങ്ങളെ തടുക്കകൊണ്ടും അവയെ ബലമായി പുറപ്പെടുവിക്കുകകൊണ്ടും ചുമടു ചുമക്കുകകൊണ്ടും അധികമായി വഴിനടക്കുകകൊണ്ടും ശരീരത്തിന്നു പ്രയാസമുള്ള പ്രവൃത്തികൾകൊണ്ടും മറ്റു വാതകോപകരങ്ങളായ മറ്റു പ്രവൃത്തികൾകൊണ്ടും കോപിച്ചിരിക്കുന്ന വായു കുടലിന്റെ ഒരുഭാഗത്തെ ചുരുക്കി സ്വസ്ഥാനത്തിങ്കൽനിന്നു അധോഭാഗത്തിങ്കലാക്കി തുടയുടെ സന്ധിയിൽനിന്നിട്ടു മുഴപോലെ ഇരിക്കുന്നതായ നീരിനെ ഉണ്ടാക്കും. അതിനെ ഉടനെതന്നെ ചികിത്സിച്ചു ശമിപ്പിക്കാതെ ഇരുന്നാൽ ആ വായു മേൽവയർ വീർക്കുക വേദന, സ്തംഭനം ഇവയോടുകൂടി വൃഷണങ്ങളെ വർദ്ധിപ്പിക്കും. കൈകൊണ്ടു അമർത്തിയാൽ വായു ഉള്ളിലേക്കു പോകയും കൈ എടുത്താൽ പിന്നെയും വീർപ്പിക്കയും ചെയ്യും. ഇതു ആകൃതികൊണ്ടു വാതവൃദ്ധിപോലെയിരിക്കും; ആ രോഗത്തിന്നു അന്ത്രവൃദ്ധിയെന്നുപേർ. അസാദ്ധ്യവുമാകുന്നു.

തന്ത്രാന്തരത്തിൽ പറയപ്പെട്ടതായ ബ്രദ്ധ്നനിദാനംകൂടി ഇവിടെ ചേർക്കേണ്ടതാകയാൽ അതുംകൂടി എഴുതുന്നു. അത്യഭിഷ്യന്ദിഗുർവ്വന്നസേവനാന്നിചയാൽഗതഃ കരോതി ഗ്രന്ഥിവച്ഛോഫം ദോഷോവംക്ഷണസന്ധിഷു ജ്വരശൂലാംഗസാദാഢ്യം തംബ്രദ്ധ്നമിതിനിർദ്ദിശേൽ" ഏററവും കഫസ്രവണകരിയായും ഗുരുവായുമിരിക്കുന്ന അന്നത്തെ സേവിക്കുകഹേതുവായിട്ടു വർദ്ധിച്ചിരിക്കുന്ന ദോഷം തുടകളുടെ സന്ധികളിൽ മുഴപോലെ വീക്കത്തെയുണ്ടാക്കും. അതു പനി. വേദന, ശരീരത്തിന്നു തളർച്ച ഇവയോടുകൂടിയിരിക്കും. ആ രോഗത്തിന്നു ബ്രദ്ധ്നമെന്നു പേർ.

ഇതി കേശവദേശികകൃതൌ സാരചന്ദ്രികാഖ്യായാം
മാധവനിദാനവ്യാഖ്യായാം വൃദ്ധിബ്രദ്ധ്നനിദാനം സമാപ്തം

ഗളഗണ്ഡഗണ്ഡമാലാപചീഗ്രന്ഥ്യർബ്ബുദനിദാനം.

---

൧. നിബദ്ധശ്ശ്വയഥുര്യസ്യ മുഷ്കവല്ലംബതേഗളേ
മഹാൻവായദിവാഹ്രസ്വോ ഗളഗണ്ഡംതമാദിശേൽ

കഴുത്തിൽ അനുബന്ധത്തോടുകൂടി വലുതായൊ ചെറുതായൊ വൃഷണംപോലെ നീരുണ്ടായി തൂങ്ങിക്കിടക്കും. അതിന്നു ഗളഗണ്ഡമെന്നു പേർ. ഗളഗണ്ഡത്തെപ്പററിയുള്ള ഭോജന്റെ അഭിപ്രായത്തെക്കൂടി ഇവിടെ ചേർക്കുന്നതു അനുചിതമായി വരികയില്ലല്ലോ "മഹാന്തം ശോഫമല്പംവാ ഹന്വോർമ്മന്യാഗളാശ്രയം ലംബന്തം മുഷ്കവദ്ദൃഷ്ട്വാ ഗളഗണ്ഡംവിനിർദ്ദിശേൽ" താടിയിലൊ പിൻകഴുത്തിലൊ ഞരമ്പിലൊ കഴുത്തിലൊ വലുതായൊ ചെറുതായൊ വൃഷണംപോലെയുണ്ടായി തൂങ്ങുന്ന നീരിന്നു ഗളഗണ്ഡമെന്നു പേർ.

ഗളഗണ്ഡത്തിന്റെ സംപ്രാപ്തി.

൨. വാതഃകഫശ്ചാപിഗളേപ്രദുഷ്ടോ
മന്യേ ചസംശ്രിത്യതഥൈവമേദഃ
കുർവ്വന്തിഗണ്ഡംക്രമശോസ്വലിംഗൈ-
സ്സമന്വിതംതംഗളഗണ്ഡമാഹുഃ.

വാതവും കഫവും മേദസ്സും ദുഷിച്ചിട്ടു കഴുത്തിലും കഴുത്തിന്റെ പിൻഭാഗത്തുള്ള ഞരമ്പുകളിലും നിന്നിട്ടു ക്രമേണ അതാതുലക്ഷണങ്ങളോടുകൂടിയ ഗണ്ഡത്തെ (വീക്കം) ഉണ്ടാക്കുന്നു. അതിനെ ഗളഗണ്ഡമെന്നു പറയുന്നു.

വാതഗളഗണ്ഡലക്ഷണം.

൩. തോദാന്വിതഃകൃഷ്ണസിരാവനദ്ധഃ
ശ്യാവോരുണോവാപവനാത്മകസ്തു
പാരുഷ്യയുക്തശ്ചിരവൃദ്ധ്യപാകോ
യദൃച്ഛയാപാകമിയാൽകദാചിൽ.
൪. വൈരസ്യമാസ്യസ്യ ചതസ്യജന്തോ-
ർഭവേത്തഥാതാലുഗളപ്രശോഷഃ

വാതം ഹേതുവായിട്ടുണ്ടാകുന്ന ഗളഗണ്ഡം കുത്തിനോവുകയും കറുത്ത ഞരമ്പുകൾ വ്യാപിച്ചിരിക്കയും കരുവാളിച്ചിട്ടോ ചുവന്നിട്ടോ ഇരിക്കയുംചെയ്യും. പരുപരുപ്പോടുകൂടിയുമിരിക്കും. വലുതാകുന്നതിനു വളരെക്കാലം വേണ്ടിവരും; പഴുക്കയില്ല; യദൃച്ഛയാ ചിലപ്പോൾ പഴുത്തു എന്നുംവരാം. വായ്ക്ക് അരുചിയും അണ്ണാക്കിനും കഴുത്തിന്നും അധികമായ ശോഷവുമുണ്ടാകും.

കഫഗളഗണ്ഡലക്ഷണം.

സ്ഥിരസ്സവർണ്ണോഗുരുരുഗ്രകണ്ഡു-
ശ്ശീതോമഹാംശ്ചാപികഫാത്മകസ്തു.
൫. ചിരാഭിവൃദ്ധിംഭജതേ ചിരാദ്വാ
പ്രപച്യതേമന്ദരുജഃകദാചിൽ
മാധുര്യ്യമാസ്യസ്യ ചതസ്യജന്തോ-
ർഭവേത്തഥാതാലുഗളപ്രലേപഃ.

കഫജമായ ഗളഗണ്ഡം ഉറച്ചിട്ടും ദേഹത്തിന്റെ നിറംപോലെയിരിക്കുന്ന നിറത്തോടും ഘനത്തോടും വളരെ ചൊറിച്ചിലോടുകൂടിയും ശീതമായിട്ടും വലുതായിട്ടുമിരിക്കും. വളരെക്കാലംകൊണ്ടു വർദ്ധിച്ചുവരും. ചിലപ്പോൾ അല്പമായ വേദനയോടുകൂടി ക്രമേണ പഴുക്കും; വായ് മധുരിക്കും; അണ്ണാക്കിലും കഴുത്തിലും ഏതോ തേച്ചിരിക്കുന്നതായിതോന്നും.

മേദോഗളഗണ്ഡലക്ഷണം.

൬. സ്നിഗ്ദ്ധോഗുരുഃപാണ്ഡുരനിഷ്ടഗന്ധോ
മേദോഭവഃകണ്ഡുയുതോല്പരുക്ച
പ്രലംബതേലാബുവദല്പമൂലോ
ദേഹാനുരൂപക്ഷയവൃദ്ധിയുക്തഃ.
൭. സ്നിഗ്ദ്ധാസ്യതാതസ്യഭവേച്ചജന്തോ
ർഗ്ഗളോനുശബ്ദംകുരുതേചനിത്യം

മേദസ്സുകൊണ്ടുണ്ടാകുന്ന ഗളഗണ്ഡം മിനുത്തിട്ടും കനത്തിട്ടും വെളുത്തിട്ടും ദുർഗ്ഗന്ധത്തോടും ചൊറിച്ചിലോടും അല്പമായ വേദനയോടുംകൂടിയും ചുരക്കായെപ്പോലെ തൂങ്ങിക്കിടക്കും. അല്പമായ മൂലത്തോടുകൂടിയുമിരിക്കും. ദേഹം ക്ഷയിക്കുന്ന സമയം ക്ഷയിക്കുകയും വർദ്ധിക്കുന്ന സമയം വർദ്ധിക്കുകയും ചെയ്യും. മേദോഗളഗണ്ഡമുള്ളവന്റെ മുഖം സ്നിഗ്ദ്ധമായിരിക്കും, കഴുത്തിൽനിന്നു എല്ലായ്പോഴും സംസാരത്തിന്നനുസരണമായ നാദമുണ്ടാകും.

അസാദ്ധ്യലക്ഷണം.

കൃച്ഛ്റാച്ഛ്വസന്തംമൃദുസർവ്വഗാത്രം
സംവത്സരാതീതമരോചകാർത്തം
൮ ക്ഷീണഞ്ചവൈദ്യോഗളഗണ്ഡയുക്തം
ഭിന്നസ്വരഞ്ചാപിവിവർജ്ജയേച്ച.

പനിപ്പെട്ടു ശ്വാസംവിടുക, എല്ലാശരീരവും മാർദ്ദവത്തോടുകൂടിയിരിക്കുക, ഗളഗണ്ഡംവന്നതിൻെറശേഷം ഒരുവത്സരം കഴിച്ചുകൂട്ടുക, അരുചിയാൽ പീഡിതനായിരിക്കുക, ക്ഷീണിക്കുക, സ്വരഭേദമുണ്ടാക ഇരു ലക്ഷണങ്ങളോടുകൂടിയഗളഗണ്ഡരോഗിയെ വൈദ്യൻ വജ്ജിക്കണം.

ഗണ്ഡമാലാലക്ഷണം.

കക്കന്ധുകോലാമലകപ്രമാണൈഃ
കക്ഷാംസമന്യാഗളവംക്ഷണേഷു.
൯. മേദഃകഫാഭ്യാംചിരമന്ദപാകൈഃ
സ്യാൽഗണ്ഡമാലാബഹുഭിശ്ചഗണ്ഡൈഃ.

മേദസ്സുംകഫവുംകൂടി ഞാറപ്പഴംപോലെയും ലന്തക്കുരുപോലെയും നെല്ലിക്കാപോലെയും കക്ഷത്തിലും കവിളിലും പിൻകഴുത്തിലും കഴുത്തിലും കടികളിലും വളരെമുഴകളെ ഉണ്ടാക്കും. അതുവളരെക്കാലംചെല്ലുമ്പോൾ പതുക്കെപഴുത്തുതുടങ്ങും അതിന്നുഗണ്ഡമാലാ എന്ന പേർ മാലപോലെമുഴകൾ ഉണ്ടാകനിമിത്തം ഗണ്ഡമാലയെന്നപേരുണ്ടായി.

അപചീലക്ഷണം.

തേഗ്രന്ഥയഃകേചിദവാപ്തപാകാ
സ്സ്രവന്തിനശ്യന്തിഭവന്തിചാന്യേ
൧൦. കാലാനുബന്ധംചിരമാദധാതി
സൈവാപചീതിപ്രവദന്തിവിജ്ഞാഃ

മേല്പറയപ്പെട്ട മുഴകളിൽ ചിലതു പഴുത്തൊലിക്കയും ചിലതു ഉണങ്ങുകയും അതോടുകൂടി വേറെ ചിലതുണ്ടാകയും ചെയ്യും. ഇങ്ങനെ ഒക്കെക്കൂടെ വളരെക്കാലം വിട്ടുപോകാതെ നില്ക്കും. അതിനെ വിദ്വാന്മാർ അപചി എന്നു പറയുന്നു.

സാദ്ധ്യാസാദ്ധ്യലക്ഷണം.

സാദ്ധ്യാഃസ്മൃതാഃപീനസപാർശ്വശൂല -
കാസജ്വരഛർദ്ദിയുതാസ്ത്വസാദ്ധ്യാഃ.

അപചി സാദ്ധ്യയാകുന്നു എങ്കിലും മൂക്കടപ്പു, വാരിപ്പുറങ്ങളിൽ വേദന, ചുമ, പനി ഛർദ്ദി ഇവയോടുകൂടിയതായാൽ സാദ്ധ്യമല്ലെന്നറിയണം.

ഗ്രന്ഥിലക്ഷണം.

൧൧. വാതാദയോമാംസമസൃക്പ്രദുഷ്ടാ
സ്സംദൂഷ്യമേദശ്ചതഥാസിരാശ്ച
വൃത്തോന്നതംവിഗ്രഥിതന്തുശോഥം
കുർവന്ത്യതോഗ്രന്ഥിരിതിപ്രദിഷ്ടഃ.

പ്രത്യേകം ദുഷിച്ചിരിക്കുന്ന വാതപിത്തകഫങ്ങൾ മാംസരസങ്ങളെയും മേദസ്സിനെയും ഞരമ്പുകളെയും ദുഷിപ്പിച്ചിട്ടു വൃത്താകാരേണ സംഭവിച്ചുയർന്നു ദൃഢമായിരിക്കുന്ന നീരിനെ ഉണ്ടാക്കും. അതിനെ ഗ്രന്ഥിയെന്നു പറയുന്നു.

വാതഗ്രന്ഥിലക്ഷണം

൧൨. ആയമ്യതേവ്യശ്ച്യതിതുദ്യതേച
പ്രത്യസ്യതേമത്ഥ്യതിഭിദ്യതേച
കൃഷ്ണോമൃദുർവ്വസ്തിരിവാതതശ്ച
ഭിന്നസ്സ്രവേച്ചാനിലജോസ്രമച്ഛം.

വാതം ഹേതുവായിട്ടുണ്ടാകുന്ന ഗ്രന്ഥി വലിച്ചുനീട്ടുന്നു എന്നുംമുറിക്കുന്നു എന്നും കുത്തുന്നു എന്നും ക്ഷേപിക്കുന്നു എന്നും മർദ്ദിക്കുന്നു എന്നും പിളക്കുന്നു എന്നുംതോന്നും. കറുത്തിട്ടും മൃദു

വായിട്ടും നിറന്ന വസ്തിയെന്ന പോലെയും ഇരിക്കും പൊട്ടിയാൽ ശുദ്ധമായ രക്തംഒലിക്കും.

പിത്തഗ്രന്ഥിലക്ഷണം.

൧൩൨. ദന്ദഹ്യതേധൂപ്യതിവൃശ്ച്യതേച
പാപച്യതേപ്രജ്വലതീവചാസ്രം
രക്തസ്സപീതോപ്യഥവാപിപിത്താൽ
ഭിന്നസ്സ്രവേദുഷ്ണമതീവചാസ്രം.

പിത്തഗ്രന്ഥി തീയിട്ടു ചുടുന്നു എന്നും പുകയുന്നു എന്നും മുറിക്കുന്നു എന്നും ക്ഷാരംവെച്ചു ഏറാവും പഴുപ്പിക്കുന്നു എന്നും വെന്തു ഭസ്മമാകുന്നു എന്നും തോന്നും ചുവന്നിട്ടും അല്പം മഞ്ഞളിച്ചിട്ടും ഇരിക്കും പൊട്ടിയാൽ ചൂടുള്ളതായ രക്തം ഒലിക്കും.

കഫഗ്രന്ഥിലക്ഷണം.

൧൩൩. ശീതോവിവർണ്ണോല്പരുജോതികണ്ഡുഃ
പാഷാണവത്സംഹനനോപപന്നഃ
ചിരാഭിവൃദ്ധിശ്ച തഥാപ്രകോപാൽ
ഭിന്നസ്രവേച്ഛുക്ലഘനഞ്ചപൂയം.

കഫം കൊണ്ടുണ്ടാകുന്ന ഗ്രന്ഥി ശൈത്യത്തോടും ശരീരത്തിന്റെ നിറംപോലെയിരിക്കുന്ന നിറത്തോടും അല്പവേദനയോടും വളരെ ചൊറിച്ചിലോടുംകൂടിയും കല്ലുപോലെ കഠിനമായും വലുതായും ഇരിക്കും വളരെക്കാലംകൊണ്ടു വൎദ്ധിക്കും പൊട്ടിയാൽ വെളുത്തു കൊഴുത്തതായ പഴുപ്പു ഒലിക്കും.

മേദോഗ്രന്ഥിലക്ഷണം.

൧൩൪. ശരീരവൃദ്ധിക്ഷയവൃദ്ധിഹാനിഃ
സ്നിഗ്ദ്ധോമഹാൻകണ്ഡുയുതോരുജശ്ച
മേദഃകൃതോഗച്ഛതിചാത്രഭിന്നേ
പിണ്യാകസൎപ്പിഃപ്രതിമന്തുമേദഃ.

മേദസ്സുകൊണ്ടുണ്ടാകുന്ന ഗ്രന്ഥി ശരീരം വൎദ്ധിക്കുന്നസമയം വൎദ്ധിക്കും. ക്ഷയിക്കുന്ന സമയം ക്ഷയിക്കും. സ്നിഗ്ദ്ധമായിട്ടും വലുതായിട്ടും ചൊറിച്ചിലോടുകൂടിയും വേദനയോടുകൂടാതെയും ഇരിക്കും. കാലംചെന്നു പൊട്ടിയാൽ എള്ളിൻപിണ്ണാക്കു പോലെയൊ നെയ്പോലെയൊ ഇരിക്കും മേദസ്സ് സ്രവിക്കും. മേദോഗ്രന്ഥിയെ സംബന്ധിച്ചു ഒരു തന്ത്രാന്തരവചനം ഇവിടെ പറയപ്പെടുന്നു. "മേദോവായുൎവ്വമാംസേ നിക്ഷിപ്പേദഥവാതചി തത്രമേദോഭവഗ്രന്ഥിശ്ശ്ലക്ഷ്ണോഭവതിപാണ്ഡുരഃകൃശഃകൃശേമഹാൻസ്ഥൂലേ ഗ്രന്ഥിഭിന്നശ്ചപീഡിതഃ തിലകല്ക്കനിഭസ്രാവോ ഘൃതവച്ചാസൃജായതേ" വായു മേദസ്സിനെ മാംസത്തിങ്കലോ ത്വക്കിങ്കലോ എപ്പോൾ നിക്ഷേപിക്കുന്നുവോ അപ്പോൾ മേദോഭവമായ ഗ്രന്ഥിയുണ്ടാകുന്നു. അതു കരുവാളിച്ചിട്ടുംവെളുത്തിട്ടും ചടച്ച ദേഹമുള്ളവനു കൃശമായും തടിച്ച ദേഹമുള്ളവനു വലുതായും ഇരിക്കും പിടിച്ചുപൊട്ടിച്ചാൽ എള്ളിൻപിണ്ണാക്കുപോലെയൊ നെയ്പോലെയൊ അതിന്റെ സ്രാവമുണ്ടാകും. ഗ്രന്ഥിയുടെ സംപ്രാപ്തിയെ മേല്പറഞ്ഞതുകൊണ്ടു ഇവിടെ പറഞ്ഞിട്ടാവശ്യമില്ല. എങ്കിലും മേദോഗ്രന്ഥിയുടെയും സിരാഗ്രന്ഥിയുടെയും സംപ്രാപ്തികൾ ശേഷിച്ച ഗ്രന്ഥികളുടെ പ്രാപ്തിയിൽനിന്നു അല്പമായ ഭേദം ഉള്ളതിനെ പ്രത്യേകം പറവാൻ തുടങ്ങിയ ഗ്രന്ഥകൎത്താവു സിരാഗ്രന്ഥിയുടെ സംപ്രാപ്തിയെ മാത്രം അടുത്ത ശ്ലോകത്തിൽ പറഞ്ഞു മേദോഗ്രന്ഥിയുടെ സംപ്രാപ്തിയെ പറഞ്ഞില്ല. അതിനാൽ ശേഷജോക്തമായ മേദോഗ്രന്ഥിയുടെ സംപ്രാപ്തിയെ ഇവിടെ ചേൎത്തതാകുന്നു

സിരാഗ്രന്ഥിയുടെ സംപ്രാപ്തി.

൧൩൫. വ്യായാമജാതൈരബലസ്യതൈസ്തൈ
രാക്ഷിപ്യവായുസ്തുസിരാപ്രതാനം

സംകുച്യസന്ധിണ്ഡ്യവിശോഷ്യചാപി
ഗ്രന്ഥിംകരോത്യുന്നതമാശുവൃത്തം

വ്യായാമമില്ലാത്ത പുരുഷൻ ലഘു രീതിയിലുള്ള വ്യായാമങ്ങളെ ചെയ്യാൽ വായു അവരുടെ സിരാസമൂഹത്തെ പിടിച്ചുവലിച്ചു പിണ്ഡാകൃതിയാക്കി ഉണക്കി ഉന്നതമായും വൃത്തമായും ഇരിക്കുന്ന ഗ്രന്ഥിയെ പെട്ടെന്നവേ ഉണ്ടാക്കും.

സിരാഗ്രന്ഥിയുടെ സാദ്ധ്യാസാദ്ധ്യ ലക്ഷണം.

൧൭. ഗ്രന്ഥിസ്സിരാജസ്സതുകൃച്ഛ്രസാദ്ധ്യോ
ഭവേദ്യദിസ്യാൽസരുജശ്ചലശ്ച
സചാരുജശ്ചാപ്യചലോമഹാംശ്ച
മർമ്മോത്ഥിതശ്ചാപിവിവർജ്ജനീയഃ.

വേദനയുമിളക്കവുമുണ്ടെങ്കിൽ സിരാഗ്രന്ഥി കൃച്ഛ്രസാദ്ധ്യമാകുന്നു. വേദനയും ഇളക്കവും ഇല്ലാതെ വലതായിട്ടു മർമ്മങ്ങളിൽ ഉണ്ടാകുന്ന ഗ്രന്ഥി വർജ്ജിക്കപ്പെടേണ്ടതാകുന്നു. ഗ്രന്ഥിയുടെ സാദ്ധ്യാസാദ്ധ്യതയെ ഭോജവാക്യംകൊണ്ടു ഒന്നുകൂടി വിവരിക്കാം. "പക്ഷൈ തന്തുജോ ഗ്രന്ഥീൻമൎമ്മജാനചലാംസ്ഥൂലജങ്കകപോലാദ്ഗളമന്യാസ്ഥൂലശ്ചി കിത്സ്യശ്ചസന്ധിഷു" വേദനയില്ലാതെ നിശ്ചലങ്ങളായിട്ടു മർമ്മസ്ഥാനങ്ങളിലുണ്ടാകുന്ന അഞ്ചുവക ഗ്രന്ഥികളേയും ഉപേക്ഷിക്കണം. കവിൾത്തടം, കഴുത്തു, പിൻപുറത്തിലെ ഞരമ്പു സന്ധികൾ ഈ പ്രദേശങ്ങളിലുണ്ടാകുന്ന ഗ്രന്ഥികൾ പണിപ്പെട്ടു ചികിത്സിക്കപ്പെടേണ്ടവയാകുന്നു.

അർബ്ബുദലക്ഷണം.

൧൮. ഗാത്രപ്രദേശേകചചിദേവദോഷഃ
സമ്മൂർച്ഛിതാമാംസമസൃക്പ്രദുഷ്യ
വൃത്തംസ്ഥിരംമന്ദരുജംമഹാന്ത
മനല്പമൂലംചിരവൃദ്ധിപാകം.

൧൯. കുർവ്വന്തിമാംസോച്ഛ്രയമത്യഗാധം
തദർബ്ബുദംശാസ്ത്രവിദോവദന്തി
വാതേനപിത്തേനകഫേനചാപി
രക്തേനമാംസേനചമേദസാച

൨൦. തജ്ജായതേതസ്യചലക്ഷണാനി
ഗ്രന്ഥേസ്സമാനാനിതദാഭവന്തി.

ദേഹത്തിന്റെ ഏതെങ്കിലും ഒരു ഭാഗത്തു വാതപിത്തകഫങ്ങൾ വർദ്ധിച്ചു മാംസരക്തകഫങ്ങളെ ദുഷിപ്പിച്ചിട്ടു വൃത്താകാരമായും സ്ഥിരമായും അല്പമായ വേദനയോടുകൂടിയും വലുതായും അനല്പമായ മൂലത്തോടുകൂടിയും വളരെക്കാലംകൊണ്ടു വർദ്ധിക്കുന്നതായും പഴുക്കാത്തതായും അത്യഗാധമായും ഇരിക്കുന്ന മാംസപിണ്ഡത്തെ ഉണ്ടാക്കുന്നു. ആ രോഗത്തെ ശാസ്ത്രജ്ഞന്മാർ അർബ്ബുദമെന്നു പറയുന്നു. അതു വാതംകൊണ്ടും പിത്തംകൊണ്ടും കഫംകൊണ്ടും രക്തംകൊണ്ടും മാംസംകൊണ്ടും മേദസ്സുകൊണ്ടും ആറുപ്രകാരമാകുന്നു. അതിന്റെ ലക്ഷണങ്ങൾ ഗ്രന്ഥിയുടെ ലക്ഷണങ്ങൾപോലെയാകുന്നു എങ്കിലും രക്താർബ്ബുദത്തിന്റെയും മാംസാർബ്ബുദത്തിന്റെയും ലക്ഷണങ്ങൾ വേറെയാകയാൽ അവയെ താഴെപ്പറയുന്നു.

രക്താർബ്ബുദലക്ഷണം.

ദോഷഃപ്രദുഷ്ടോരുധിരംസിരാശ്ച
സംകുച്യസംപിണ്ഡ്യതതസ്ത്വപാകം
൨൧. സാസ്രാവമുന്നഹ്യതിമാംസപിണ്ഡം
മാംസാങ്കുരൈരാചിതമാശുവൃദ്ധിം

കരോത്യജസ്രംരുധിരപ്രവൃത്തി-

മസാദ്ധ്യമേതദ്രുധിരാത്മകന്തു

൧൨. രക്തക്ഷയോപദ്രവപീഡിതത്വാൽ

പാണ്ഡുർഭവേദർബ്ബുദപീഡിതസ്തു.

ഏററവും ദുഷിച്ചിരിക്കുന്ന ദോഷം രക്തത്തെയും ഞരമ്പുകളെയും ഒരുമിച്ചു ചേൎത്തു ക്രമിപ്പിച്ചു പിണ്ഡാകൃതിയാക്കി അല്പാല്പമായ പഴപ്പോടും അതുഹേതുവായിട്ടു അല്പമായ സ്രാവത്തോടുംകൂടിയമാംസപിണ്ഡത്തെ ഉയൎത്തിക്കൊണ്ടുവരും, അതുമാംസാങ്കുരങ്ങളാൽ വ്യാപ്തമായിട്ടും പൊട്ടുന്നവൈ വൎദ്ധിക്കുന്നതായിട്ടും എല്ലായ്പോഴും രക്തസ്രാവത്തോടുകൂടിയതായിട്ടുമിരിക്കും. ഈ രക്താർബ്ബുദം അസാദ്ധ്യമാകുന്നു രക്താർബ്ബുദമുള്ളവന്റെ ശരീരം രക്തക്ഷയം ഹേതുവായിട്ടുണ്ടാകുന്ന ഉപദ്രവങ്ങളാൽ പീഡിക്കനിമിത്തം വെളുത്തിരിക്കും.

മാംസാർബ്ബുദസംപ്രാപ്തി.

മുഷ്ടിപ്രഹാരാദിഭിരർദ്ദിതേംഗേ

മാംസംപ്രദുഷ്ടംജനയേദ്ധിശോഫം

൨൩. അവേദനംസ്നിഗ്ദ്ധമനന്യവൎണ്ണ-

മപാകമശ്മോപമമപ്രചാല്യം

പ്രദുഷ്ടമാംസസ്യനരസ്യഗാഢ-

മേതത്ഭവേന്മാംസപരായണസ്യ

൨൪. മാംസാർബ്ബുദംത്വേതദസാദ്ധ്യമുക്തം

സാദ്ധ്യേഷ്വപീമാനിതുവർജ്ജയേച്ച.

മുഷ്ടിയുദ്ധം മുതലായവയെക്കൊണ്ടു ശരീരത്തിനു ചതവു പററിയാൽ ആ സ്ഥലത്തുള്ള മാംസം ഏററവും ദുഷിച്ചു നീരുണ്ടാകും, അതുവേദനയോടുകൂടാതെയും മിനുത്തിട്ടും ശരീരത്തിന്റെ നിറംപോലെയിരിക്കുന്ന നിറത്തോടുകൂടിയും പഴപ്പില്ലാതെയും കല്ലുപോലെ കഠിനമായുമുറച്ചുമിരിക്കും ദുഷിച്ചിരിക്കുന്ന മാംസത്തോടുകൂടിയവനും അതിയായി മാംസം ഭക്ഷിക്കശീലമായുള്ളവനും ഈ രോഗമുണ്ടാകുമെന്നു പറയുന്നു. ഇതു അസാദ്ധ്യമായമാംസാർബ്ബുദമാകുന്നു. അസാദ്ധ്യങ്ങളായ അർബ്ബുദങ്ങളിൽ താഴെപറയുന്നവയെ വൎജ്ജിക്കണം.

സാദ്ധ്യങ്ങളിൽ അസാദ്ധ്യങ്ങൾ.

സംപ്രസ്രുതംമൎമ്മണിയച്ചജാതം

സ്രോതസ്സുവായച്ചഭവേച്ചാല്യം

൨൫. യജ്ജായതേന്യൽഖലുപൂർവ്വജാതേ

ജ്ഞേയംതദദ്ധ്യർബ്ബുദമർബ്ബുദജ്ഞൈഃ

യൽദ്വന്ദ്വജാതംയുഗപൽക്രമാദ്വാ

ദ്വിരർബ്ബുദംതച്ചഭവേദസാദ്ധ്യം.

പൊട്ടിയൊഴുകുന്നതായ അർബ്ബുദവും മൎമ്മസ്ഥാനങ്ങളിലും നാഡികളിലും ഉണ്ടാകുന്ന അർബ്ബുദവും സ്ഥിരമായിരിക്കുന്ന അർബ്ബുദവും അസാദ്ധ്യമാകുന്നു മുമ്പെ അർബ്ബുദമുണ്ടായ സ്ഥാനത്തു പിന്നെയും അർബ്ബുദമുണ്ടായാൽ അതിനു അദ്ധ്യർബ്ബുദമെന്നുപേർ ഒരുമിച്ചുതന്നെയോ മുമ്പുപിൻപായിട്ടോ രണ്ടർബ്ബുദമുണ്ടായാൽ അതിനു ദ്വിരർബ്ബുദമെന്നു പേർ പറയപ്പെടുന്നു അതും അസാദ്ധ്യംതന്നെ.

അർബ്ബുദങ്ങൾപഴുക്കാതിരിക്കുന്നതിനുള്ള കാരണം.

൨൬. നപാകമായാന്തികഫാധികത്വാൽ

മേദോബഹുത്വാച്ചവിശേഷതസ്തു

ദോഷസ്ഥിരത്വാൽഗ്രഥനാച്ചതേഷാം

സർവ്വാർബ്ബുദാന്യേവനിസർഗ്ഗതസ്തു.

കഫത്തിൻെറ ആധിക്യംകൊണ്ടും മേദസ്സിൻെറ ബാഹുല്യംകൊണ്ടും വിശേഷിച്ചും ദോഷങ്ങളുടെ സ്ഥിരതകൊണ്ടും വർദ്ധനകൊണ്ടും സ്വഭാവങ്ങൾകൊണ്ടും പിത്തരക്തജങ്ങളായിരിക്കുന്ന അർബ്ബുദങ്ങൾപോലും പഴുക്കുന്നില്ല.

ഇതി കേശവദേശികകൃതൌ സാരചന്ദ്രികാഖ്യാനേ
മാധവനിദാനവ്യാഖ്യാനേ ഗളഗണ്ഡഗണ്ഡമാലാ
പചീഗ്രന്ഥ്യർബ്ബുദനിദാനം സമാപ്തം.

—:*:—

വിദ്രധിനിദാനം.

സംപ്രാപ്തി.

൧. ത്വഗ്രക്തമാംസമേദാംസി സന്ദൂഷ്യാസ്ഥിസമാശ്രിതാഃ
ദോഷാശ്ശോഫംശനൈർഘോരം ജനയന്ത്യുച്ഛ്രിതംഭൃശം

൨. മഹാമൂലംരുജാവന്തം വൃത്തംവാപ്യഥവായതം
സവിദ്രധിരിതിഖ്യാതോ വിജ്ഞേയഃഷഡ്വിധശ്ചസഃ.

൩. പൃഥക്‌ദോഷൈസ്സമസ്തൈശ്ച ക്ഷതേനാപ്യസൃജാതഥാ
ഷണ്ണാമപിഹിതേഷാന്തു ലക്ഷണംസംപ്രചക്ഷതേ.

ഏറ്റവും വർദ്ധിച്ചിരിക്കുന്ന വാതാദിദോഷങ്ങൾ അസ്ഥിയെ ആശ്രയിച്ചിട്ട തൊലി, രക്തം, മാംസം, മേദസ്സ് ഇവയെ ദുഷിപ്പിച്ചിട്ട പതുക്കെ ഭയങ്കരമായി മഹാമൂലമായി വേദനയോടുംകൂടി ഉയരമായി വൃത്താകാരമായിട്ടും ദീർഘമായിട്ടോ ഇരിക്കുന്ന നീരിനെ ഉണ്ടാക്കിപ്പിക്കണം; അതിനു വിദ്രധിയെന്നു പേർ. അതു വാതംകൊണ്ടും പിത്തംകൊണ്ടും കഫംകൊണ്ടും സന്നിപാതംകൊണ്ടും ക്ഷയംകൊണ്ടും രക്തംകൊണ്ടും ആറുവിധമാകുന്നു. ആ ആറുവക വിദ്രധികളുടേയും ലക്ഷണം പറയപ്പെടുന്നു.

വാതവിദ്രധിലക്ഷണം.

൪. കൃഷ്ണോരുണോവാവിഷമോ ഭൃശമത്യർത്ഥവേദനഃ
ചിത്രോത്ഥാനപ്രപാകശ്ച വിദ്രധിർവാതസംഭവഃ.

വാതം നിമിത്തമുണ്ടാകുന്ന വിദ്രധി കറുത്തിട്ടോ ചുവന്നിട്ടോ ഇരിക്കും. ചിലപ്പോൾ അല്പമായിട്ടും ചിലപ്പോൾ വലുതായിട്ടും ഏറ്റവും വേദനയോടുകൂടിയുമിരിക്കും. അതിൻെറ ഉത്ഭവവും പാകവും നാനാപ്രകാരമാകുന്നു.

പിത്തവിദ്രധിലക്ഷണം.

൫. പക്വോദുംബരസംകാശഃശ്യാവോവാജ്വരദാഹവാൻ
ക്ഷിപ്രോത്ഥാനപ്രപാകശ്ച വിദ്രധിഃപിത്തസംഭവഃ

പിത്തംകൊണ്ടുണ്ടാകുന്ന വിദ്രധി അത്തിപ്പഴംപോലെയോ കരുവാളിച്ചിട്ടോ ഇരിക്കും. ജ്വരവും ചുട്ടുനീറ്റലുമുണ്ടാകും, വേഗത്തിൽ പൊന്തുകയും പാകംവരികയും ചെയ്യും.

കഫവിദ്രധിലക്ഷണം.

൬. ശരാവസദൃശഃപാണ്ഡുശ്ശീതസ്നിഗ്ദ്ധോല്പവേദനഃ
ചിരോത്ഥാനപ്രപാകശ്ച വിദ്രധിഃകഫസംഭവഃ

കഫംകൊണ്ടുണ്ടാകുന്ന വിദ്രധി ഏറ്റവും വലുതായിട്ടും വെളുത്ത നിറമായിട്ടും തണുപ്പോടും സ്നിഗ്ദ്ധതയോടും അല്പമായ വേദനയോടുംകൂടിയുമിരിക്കും. വർദ്ധിപ്പാനും പഴുക്കാനും വളരെക്കാലം വേണ്ടിവരും.

പഴുത്തതിൻെറ ശേഷമുണ്ടാകുന്ന ലക്ഷണം.

൭. തനുപീതസിതാശ്ചൈഷാ മാസ്രാവാഃക്രമശഃസ്മൃതാഃ

വാതവിദ്രധിയും പിത്തവിദ്രധിയുംകഫവിദ്രധിയും പഴുത്താൽ അവയിൽനിന്നൊഴുകുന്നതായ ചലം ക്രമേണ അല്പമായും മഞ്ഞളിച്ചിട്ടും വെളുത്തിട്ടുമിരിക്കും.

സന്നിപാതവിദ്രധിലക്ഷണം.

നാനാവർണ്ണരുജാസ്രാവോ ഘാടാലോവിഷമോമഹാൻ.
൮. വിഷമാപച്യതേചാപി വിദ്രധിസ്സാന്നിപാതികഃ

സന്നിപാതവിദ്രധി കറുത്തിട്ടും മഞ്ഞളിച്ചിട്ടും വെളുത്തിട്ടുമിരിക്കും. കുത്തിനോവുക ഉഷ്ണം, ചൊറിച്ചിൽ ഇവയോടും അല്പമായും മഞ്ഞളിച്ചും വെളുത്തുമിരിക്കുന്ന ചലത്തോടും എല്ലായ്പ്പോഴുമുള്ള വേദനയോടുകൂടിയും അഗ്രമുയർന്നും വിഷമമായും വലുതായുമിരിക്കും ചിലപ്പോൾ പഴുക്കയും ചിലപ്പോൾ പഴുക്കാതിരിക്കയും ചിലപ്പോൾ കഴിഞ്ഞിരിക്കയും ചിലപ്പോൾ ഉയർന്നിരിക്കയും ചെയ്യും.

ക്ഷതവിദ്രധിലക്ഷണം.

തൈസ്തൈർഭാവൈരഭിഹതേ ക്ഷതേവാപഥ്യകാരിണഃ
൯. ക്ഷതോഷ്മാവായുവിസൃത സ്സരക്തംപിത്തമീരയേൽ
ജ്വരസ്തൃഷ്ണാചദാഹശ്ച ജായംതേതസ്യദേഹിനഃ.
൧൦. ആഗന്തുവിദ്രധിർജ്ഞേയഃ പിത്തവിദ്രധിലക്ഷണഃ

തടി മൺകട്ട കല്ലു മുതലായവയെക്കൊണ്ടോ ആയുധങ്ങൾകൊണ്ടോ മുറിവേറ്റതിന്റെ ശേഷം അപഥ്യങ്ങളെ ചെയ്താൽ ആ മുറിവിലെ ചൂടു വായുവിനാൽ വ്യാപിക്കപ്പെട്ടതായിട്ടു രക്തത്തെയും പിത്തത്തെയുമിളക്കും; അവന്നു ജ്വരവും തണ്ണീർദാഹവും ഉഷ്ണവുമുണ്ടാകും. അപ്പോൾ ഉണ്ടാകുന്ന വിദ്രധിക്കു ആഗന്തുകവിദ്രധി എന്നും പേരുണ്ട്. അതു പിത്തവിദ്രധിയുടെ ലക്ഷണങ്ങളോടുകൂടിയിരിക്കും.

രക്തവിദ്രധിലക്ഷണം.

കൃഷ്ണസ്ഫോടാവൃതശ്ശ്യാവ സ്തീവ്രദാവാരുജാകരഃ.
൧൧. പിത്തവിദ്രധിലിംഗസ്തു രക്തവിദ്രധിരുച്യതേ

രക്തവിദ്രധി കറുത്ത പൊള്ളങ്ങളോടുകൂടിയും കരുവാളിച്ചിട്ടും തീവ്രമായിരിക്കുന്ന ഉഷ്ണത്തെയും വേദനയെയും ഉണ്ടാക്കുന്നതായിട്ടും പിത്തവിദ്രധിയുടെ ലക്ഷണങ്ങളോടുകൂടിയുമിരിക്കും.

അന്തർവിദ്രധിലക്ഷണം.

പൃഥക്‌സംഭൂയവാദോഷാഃകുപിതാഗുന്മരൂപിണം
൧൨. വല്മീകവൽസമുന്നദ്ധമന്തഃകുർവന്തിവിദ്രധിം
ഗുദേവസ്തിമുഖേനാഭ്യാം കുക്ഷൌവങ്ക്ഷണയോസ്തഥാ.
൧൩. വൃക്കയോഃപ്ലീഹ്നിയകൃതി ഹൃദിവാക്ലോമ്നിചാപ്യഥ
തേഷാമുക്താനിലിംഗാനി ബാഹ്യവിദ്രധിലക്ഷണൈഃ
൧൪. അധിഷ്ഠാനവിശേഷേണ ലിംഗംശൃണുവിശേഷതഃ
ഗുദേവാതനിരോധശ്ച വസ്തൌകൃച്ഛ്റാല്പമൂത്രതാ.
൧൫. നാഭ്യാംഹിക്കാതഥാടോപഃ കുക്ഷൌമാരുതകോപനം
കടീപൃഷ്ഠഗ്രഹസ്തീവ്രോ വംക്ഷണോത്ഥേതുവിദ്രധൌ
൧൬. വൃക്കയോഃപാർശ്വസംകോചഃ പ്ലീഹ്ന്യുച്ഛ്വാസാവരോധനം
സർവാംഗപ്രഗ്രഹസ്തീവ്രോ ഹൃദികസശ്ചജായതേ.
൧൭. ശ്വാസോയകൃതിഹിക്കാച ക്ലോമ്നിപേപീയതേപയഃ

വാതാദിദോഷങ്ങൾ വെവ്വേറെ കോപിച്ചു പുറ്റുപോലെ കഠിനമായും പുറവുപോലെ പൊങ്ങിയും ഇരിക്കുന്ന വിദ്രധിയെ അന്തർഭാഗങ്ങളിങ്കൽ ഉണ്ടാക്കുന്നു. അതു ഗുദം വസ്തി മുഖം നാഭി വയറു മടികൾ വൃക്കകൾ (പ്രധാനമായ മാംസപിണ്ഡങ്ങൾ) പ്ലീഹാവെന്ന ര

ക്താശയം യകൃത്തെന്ന രക്താശയം, ഹൃദയം ക്ലോമം എന്ന മാംസപിണ്ഡം ഇവയിൽ ഒന്നിനെ ആശ്രയിച്ചുണ്ടാകും. അവയുടെ ലക്ഷണങ്ങൾ ബാഹ്യവിദ്രധിലക്ഷണങ്ങൾ പോലെയാകുന്നു. സ്ഥാനഭേദം ഹേതുവായിട്ടു ലക്ഷണങ്ങൾക്കു വിശേഷം ഉണ്ടാവാം. അവയെ കേട്ടാലും. വിദ്രധി ഗുദത്തിലുണ്ടായാൽ അപാനവായുവിന്റെ തടവുണ്ടാകും വസ്തിമുഖത്തിലുണ്ടായാൽ മൂത്രം പണിപ്പെട്ടുപോകും നാഭിയിലുണ്ടായാൽ ഇക്കിളുണ്ടാകും. വയററിൽ വിദ്രധിയുണ്ടായാൽ വയററിൽ പൊട്ടപ്പെട്ടുകയും വായു കോപിക്കയും ചെയ്യും. കടികളിലുണ്ടായാൽ അരക്കെട്ടിലും പുറത്തും പിടിത്തമുണ്ടാകും വൃക്കകളിലുണ്ടായാൽ പാർശ്വഭാഗങ്ങൾ ചുരുങ്ങും പ്ലീഹയിലുണ്ടായാൽ മേല്പോട്ടുള്ള ശ്വാസത്തിന്റെ തടവുണ്ടാകും. ഹൃദയത്തിലുണ്ടായാൽ അംഗങ്ങൾതോറും വലുതായ വേദനയും ചുമയുമുണ്ടാകും. യകൃത്തിങ്കലുണ്ടായാൽ ശ്വാസവും ഇക്കിളുമുണ്ടാകും. ക്ലോമത്തിലുണ്ടായാൽ പിന്നെയും പിന്നെയും വെള്ളം കുടിക്കണമെന്നുതോന്നും.

സ്രാവനിര്‍ഗ്ഗമമാർഗ്ഗം.

നാഭേരുപരിജാഃപക്വായാന്ത്യൂർദ്ധ്വമിതരേത്വധഃ.

൧൮. അധഃസ്രുതേഷുജീവേത്തു സ്രുതേഷൂർദ്ധ്വംനജീവതി

നാഭിയുടെ മേൽഭാഗത്തിലുണ്ടായ വിദ്രധികൾ പൊട്ടിയാൽ മേൽഭാഗത്തൂടെ ചലംവരും. നാഭിയുടെ താഴെയുണ്ടായ വിദ്രധികൾ പൊട്ടിയാൽ അധോഭാഗത്തൂടെ ചലംവരും. നാഭിയിലുണ്ടായ വിദ്രധികൾ പൊട്ടിയാൽ മേൽഭാഗത്തുകൂടിയും അധോഭാഗത്തുകൂടിയും ചലംവരും, കീഴ്പോട്ടു ചലംപോയാൽ ജീവിക്കും മേൽപോട്ടു ചലംപോയാൽ ജീവിക്കയില്ല.

സാദ്ധ്യാസാദ്ധ്യാവിഭാഗം.

ഹൃന്നാഭിവസ്തിവർജ്ജ്യായേ തേഷുഭിന്നേഷുബാഹ്യതഃ

൧൯. ജീവേൽകദാചിൽപുരുഷോ നേതരേഷുകദാചന

സാദ്ധ്യാവിദ്രധയഃപഞ്ച വിവർജ്ജ്യസ്സാന്നിപാതികഃ.

൨൦. ആമപക്വവിദഗ്ദ്ധത്വം തേഷാംശോഥവദാദിശേൽ

ആദ്ധ്മാതംബദ്ധനിഷ്യന്ദം ഛർദ്ദിഹിക്കാതൃഷാന്വിതം.

൨൧. രുജാശ്വാസസമായുക്തം വിദ്രധിന്നാശയേന്നരം.

ഹൃദയം നാഭി വസ്തി ഈ സ്ഥാനങ്ങളിലുണ്ടാകുന്ന വിദ്രധി പുറത്തുപൊട്ടിയാൽ ചിലപ്പോൾ അവൻ ജീവിക്കും. ശേഷം സ്ഥാനങ്ങളിലുണ്ടാകുന്ന വിദ്രധി പുറത്തുപൊട്ടിയാൽ ഒരിക്കലും ജീവിക്കയില്ല അഞ്ചുവിദ്രധികൾ സാദ്ധ്യങ്ങൾ സന്നിപാതവിദ്രധി അസാദ്ധ്യം പഴുക്കാത്ത വിദ്രധിയുടെയും പഴുത്തവിദ്രധിയുടെയും ചീഞ്ഞ വിദ്രധിയുടെയും ലക്ഷണങ്ങളെ ശോഫത്തിൽ പറഞ്ഞവണ്ണം കണ്ടുകൊള്ളണം. വയറുവീക്കം മൂത്രത്തിന്റെ തടവു, ഛർദ്ദി ഇക്കിൾ തണ്ണീർദാഹം വേദന ശ്വാസം ഇവയോടുകൂടിയ വിദ്രധി മനുഷ്യനെക്കൊല്ലും.

ഇതി കേശവദേശികകൃതൌ സാരചന്ദ്രികാഖ്യാനേ
മാധവനിദാനവ്യാഖ്യാനേ വിദ്രധിനിദാനം
സമാപ്തം.

—

വ്രണശോഥനിദാനം.

—:0:—

൧. ഏകദേശോത്ഥിതശ്ശോഥോ വ്രണാനാംപൂർവ്വലക്ഷണം

ഷഡ്വിധസ്സ്യാൽപൃഥക്സർവ്വ രക്താഗന്തുനിമിത്തജഃ.

൨. ശോഥാഃഷഡ്ദേതേവിജ്ഞേയാഃ പ്രാഗുക്തൈശ്ശോഥലക്ഷണൈഃ

വിശേഷഃകഥ്യതേചൈഷാം പക്വാപക്വാദിനിശ്ചയേ.

൩. വിഷമംപച്യതേവാതാൽ പിത്തോത്ഥശ്ചാചിരാച്ചിരം
കഫജഃപിത്തവച്ചോഥോ രക്താഗന്തുസമുത്ഭവഃ

ശരീരത്തിൽ എവിടെയെങ്കിലും ഒരു സ്ഥാനത്തു നീരുണ്ടായാൽ ആ നീരു വ്രണത്തിന്റെ പൂർവ്വരൂപമാണെന്നു അറിഞ്ഞുകൊള്ളണം. അതു വാതംഹേതുവായിട്ടും പിത്തം ഹേതുവായിട്ടും കഫം ഹേതുവായിട്ടും സന്നിപാതം ഹേതുവായിട്ടും ആഗന്തുകം ഹേതുവായിട്ടും ആറുവിധമായി ഭവിക്കുന്നു. ഈ ആറുവിധമുള്ള ശോഫങ്ങളേയും മുമ്പേ ശോഫനിദാനത്തിൽ പറയപ്പെട്ട ലക്ഷണങ്ങളെക്കൊണ്ടു അറിഞ്ഞുകൊള്ളണം. പുത്തതായ നീരിന്റെയും പഴുക്കാത്തതായ നീരിന്റെയും പഴുക്കുന്നതായ നീരിന്റെയും വിശേഷത്തിൽ വിശേഷമുള്ളതാകണ്ടു അതു ഇവിടെ പറയപ്പെടുന്നു. വാതംഹേതുവായിട്ടുള്ള നീരു (വ്രണശോഫം) ചിലപ്പോൾ പഴുത്തും ചിലപ്പോൾ പഴുക്കാതെയും ചിലപ്പോൾ പഴുത്തും ചിലപ്പോൾ പഴുക്കാതെയും ഇരിക്കും. പിത്തം ഹേതുവായിട്ടുള്ള നീരു (വ്രണശോഫം) പൊട്ടുന്നനവെ പഴുക്കും. കഫം ഹേതുവായിട്ടുള്ള നീരു (വ്രണശോഫം) വളരെക്കാലംകൊണ്ടേ പഴുക്കു. രക്തം ഹേതുവായിട്ടുള്ളതും ആഗന്തുകം ഹേതുവായിട്ടുള്ളതും പിത്തശോഫംപോലെ പൊട്ടുന്നനവെ പഴുക്കും.

അപക്വവ്രണശോഫലക്ഷണം.

൪. മന്ദോഷ്മതാല്പശോഫത്വം കാഠിന്യംത്വക്സവർണ്ണതാ
മന്ദവേദനതാചൈതൽ ശോഫാനാമാമലക്ഷണം

പഴുക്കാത്തതായ നീരു മന്ദമായ ചൂടോടും അല്പമായ നീരോടും കാഠിന്യത്തോടും തൊലിയുടെ നിറംപോലെ ഇരിക്കുന്ന നിറത്തോടും മന്ദമായ വേദനയോടും കൂടിയിരിക്കും.

പച്യമാനവ്രണശോഫലക്ഷണം.

൫. ദഹ്യതേദഹനേനേവ ക്ഷാരേണേവ ച പച്യതേ
പിപീലികാഗണേനേവ ദശ്യതേച്ഛിദ്യതേതഥാ

൬. ഭിദ്യതേചൈവശസ്ത്രേണ ദണ്ഡേനേവ ച താഡ്യതേ
പീഡ്യതേപാണിനേവാന്ത സ്സൂചീഭിരിവതുദ്യതേ.

൭. സോഷചോഷോവിവർണ്ണസ്സ്യാ ദംഗുല്യേവാവഘട്ട്യതേ
ആസനേശയനേസ്ഥാനേ ശാന്തിംവൃശ്ചികവിദ്ധവൽ.

൮. നഗച്ഛേദാതുരശ്ശോഫോ ഭവേദാധ്മാതവസ്തിവൽ
ജ്വരസ്തൃഷ്ണാരുചിശ്ചൈവ പച്യമാനസ്യലക്ഷണം.

നീരുപഴുക്കുന്നസമയം തീകൊണ്ടു ചുടുന്നുവോ എന്നും ക്ഷാരംകൊണ്ടു പഴുപ്പിക്കുന്നുവോ എന്നും എറുമ്പു കടിക്കുന്നുവോ എന്നും ആയുധംകൊണ്ടു മുറിക്കുന്നുവോ എന്നും വടികൊണ്ടു അടിക്കുന്നുവോ എന്നും കൈകൊണ്ടു പീഡിക്കുന്നുവോ എന്നു ഉള്ളിൽ സൂചികൊണ്ടു കുത്തുന്നുവോ എന്നും തോന്നും; ചൂടു രണ്ടുഭാഗങ്ങളിലും തീവച്ചു കത്തിക്കുന്നതുപോലെ വ്യഥയും വർണ്ണഭേദവും ഉണ്ടാകും; വിരലുകൊണ്ടു തട്ടുന്നുവോ എന്നും തോന്നും. ഇരിക്കുമ്പോഴും കിടക്കുമ്പോഴും നില്ക്കുമ്പോഴും തേൾ കുത്തിയാലത്തെപ്പോലെ വേദനയുണ്ടാകും അതിനു ശമനമുണ്ടാകയില്ല. ആ നീരു വീർത്തതായ വസ്തി എന്നപോലെ സവിസ്താരമായിരിക്കും; ജ്വരവും തണ്ണീർദാഹവും അരുചിയും ഉണ്ടാകും.

പക്വവ്രണശോഫലക്ഷണം.

൯. വേദനോപശമശ്ശോഥോ ലോഹിതോല്പോന്നതഃ
പ്രാദുർഭാവോബലീനാഞ്ച തോദഃകണ്ഡുർമ്മുഹുർമ്മുഹുഃ

൧൦. ഉപദ്രവാണാംപ്രശമോ നിമ്നതാസ്ഫുടനംത്വചാം
വസ്താവിവാംബുസഞ്ചാര സ്സ്യാച്ഛോഫേംഗുലിപീഡിതേ

൧൧. പൂയസ്യപീഡയത്യേക മന്തമന്തേചപീഡിതേ
ഭക്താകാംക്ഷാഭവേച്ചൈതൽ ശോഫാനാംപക്വലക്ഷണം.

നീരു പഴുത്താൽ അതിന്റെ ചൂടും വേദനയും ശമിക്കും; ചുവപ്പുണ്ടാകും; ഔന്നത്യം അല്പം കുറയും; അതിന്മേൽ രേഖകളും നേറും പിന്നെയും പിന്നെയും ചൊറിച്ചിലുമുണ്ടാകും; ജ്വരം തണ്ണീർദാഹം അരുചി മുതലായ ഉപദ്രവങ്ങൾ ശമിക്കും നീരിന്മേൽ കുഴിയുണ്ടാകും; തൊലികൾ പൊട്ടും; നീരിൽ വിരലുകൊണ്ടു ഞെക്കിയാൽ വസ്തിയിൽ വെള്ളം സഞ്ചരിക്കുന്നതുപോലെ ചലം സഞ്ചരിക്കുന്നതറിയാം. ഒരുഭാഗത്തമർത്തിയാൽ മറെറാരു ഭാഗം പീഡാകരമായിരിക്കും; ഭക്ഷണത്തിൽ അഭിലാഷമുണ്ടാകും.

നീരു ഒരു ദോഷംകൊണ്ടു ആരംഭിച്ചതാണെങ്കിലും പഴുക്കുന്ന സമയം സർവദോഷങ്ങളുടെയും സംബന്ധമുണ്ടാകുമെന്നു പറയുന്നു.

൧൦. നർത്തേനിലാദ്രുഗസ്ഥവിനാനപിത്തം
പാകഃകഫഞ്ചാപിവിനാനപൂയഃ
തസ്മാദ്ധിസർവേപരിപാകകാലേ
പചന്തിശോഥാംസ്ത്രിഭിരേവദോഷൈഃ

നീരു വാതത്തോടുകൂടാതെ കുത്തിനോവുകയില്ല; പിത്തത്തോടുകൂടാതെ പഴുക്കയില്ല കഫത്തോടുകൂടാതെ പഴുപ്പുള്ളതായിരിക്കയില്ല. അതു ഹേതുവായിട്ടു എല്ലാ ശോഫങ്ങളും മൂന്നു ദോഷങ്ങളുടെയും സംബന്ധത്തോടുകൂടിയാകുന്നു പഴുക്കുന്നതു്.

൧൧. കക്ഷംസമാസാദ്യയഥൈവവഹ്നി-
ർവ്വായ്വീരിതസ്സന്ദഹതിപ്രസഹ്യ
തഥൈവപൂയോഹ്യവിനിസ്സൃതോഹി
മാംസംസിരാസ്നായുചഖാദതീഹ.

അഗ്നി തൃണസമൂഹത്തെ പ്രാപിച്ചിട്ടു ബലാൽ യഥേഷ്ടപ്രകാരം അതിനെ ചുടുന്നുവോ അപ്രകാരം പുറത്തുപോകാതെ വ്രണത്തിൽതന്നെ ഇരിക്കുന്ന ചലം മാംസത്തെയും ഞരമ്പുകളെയും നാഡികളെയും ഭക്ഷിക്കുന്നു,

൧൨. യശ്ഛിന്നത്യാമമജ്ഞാനാൽ യോവാപക്വമുപേക്ഷതെ
ശ്വപചാവവിമന്തവ്യൗ താവനിശ്ചിതകാരിണൗ.

൧൩. ആമംവിദഹ്യമാനഞ്ച സമ്യക്പക്വഞ്ചയോഭിഷക്
ജാനീയാൽസഭവേദ്വൈദ്യ ശ്ശേഷാസ്തസ്കരവൃത്തയഃ.

യാവനൊരുത്തൻ അജ്ഞാനം ഹേതുവായിട്ടു പഴുക്കാത്തതായ നീരിനെ കീറുന്നുവോ യാവനൊരുത്തൻ പഴുത്തതായ നീരിനെ കീറാതെ ഉപേക്ഷിക്കുന്നുവോ അവർ ചണ്ഡാലന്മാരും നിശ്ചയമില്ലാതെ പ്രവർത്തിക്കുന്നവരുമാകുന്നു എന്നു അറിഞ്ഞുകൊള്ളണം യാവനൊരുത്തൻ പഴുക്കാത്തതായ നീരിനെയും പഴുക്കുന്നതായ നീരിനെയും പഴുത്തതായ നീരിനെയും തിരിച്ചറിയുന്നുവോ അവനാകുന്നു വൈദ്യൻ; ശേഷമുള്ളവർ കള്ളന്മാരാകുന്നു.

ഇതി കേശവദേശികകൃതൌ സാരചന്ദ്രികാഖ്യായാം
മാധവനിദാനവ്യാഖ്യായാം വ്രണശോഥനിദാനം
സമാപ്തം.

—

ശാരീരവ്രണനിദാനം.

—:*:—

൧. ദ്വിധാവ്രണസ്സവിജ്ഞേയ ശ്ശാരീരാഗന്തുഭേദതഃ
ദോഷൈരാദ്യസ്തയോരന്യ ശ്ശസ്ത്രാദിക്ഷതസംഭവഃ.

വ്രണം, ശാരീരമെന്നും ആഗന്തുകമെന്നും രണ്ടുവിധമാകുന്നു. അവയിൽ ശാരീരവ്രണം വാതാദിദോഷങ്ങൾ ഹേതുവായിട്ടുണ്ടാകുന്നതും, ആഗന്തുകവ്രണം ആയുധം മുതലായവകൊണ്ടു മുറിപറ്റുക നിമിത്തമുണ്ടാകുന്നതുമാകുന്നു.

വാതവ്രണലക്ഷണം.

൨. സ്തബ്ധഃകഠിനസംസ്പർശോ മന്ദസ്രാവോമഹാരുജഃ
തുദ്യതേസ്ഫുരതിശ്യാവോ വ്രണോമാരുതസംഭവഃ

വാതം നിമിത്തമുണ്ടാകുന്ന വ്രണം സ്തംഭിച്ചിട്ടും തൊട്ടാൽ കഠിനമായിട്ടും അല്പമായ ചലത്തിന്റെ ശൊലിപ്പോടും വലിയ വേദനയോടും കുത്തിനോവോടും പൊരുപൊരുപ്പോടും കൂടിയും കറുവാളിച്ചിട്ടുമിരിക്കും.

പിത്തവ്രണലക്ഷണം.

൩. തൃഷ്ണാമോഹജ്വരക്ലേദ ദാഹദുഷ്ട്യാവദാരണൈഃ
വ്രണംപിത്തകൃതംവിദ്യാൽ ഗന്ധൈഃസ്രാവൈശ്ചപൂതികൈഃ

പിത്തം നിമിത്തമുണ്ടാകുന്ന വ്രണത്തിനു തണ്ണീർദാഹവും മോഹവും പനിയും നലവും ഉഷ്ണവും ദുഷിക്കയും പൊട്ടുകയും ചലമൊലിക്കയും ദുർഗ്ഗന്ധവുമുണ്ടാകും.

കഫവ്രണലക്ഷണം.

൪. ബഹുപിച്ഛിലംഗുരുസ്നിഗ്ദ്ധ സ്തിമിതോമന്ദവേദനഃ
പാണ്ഡുവർണ്ണോല്പസംക്ലേദ ശ്ചിരപാകീകഫവ്രണഃ

കഫം നിമിത്തമുണ്ടാകുന്ന വ്രണം വളരെ പഴപ്പോടും ഗുരുത്വത്തോടും സ്നിഗ്ദ്ധതയോടുംകൂടിയും ഉറച്ചിട്ടും അല്പമായ വേദനയോടും വെളുത്ത നിറത്തോടും അല്പമായ നലവോടുംകൂടിയുമിരിക്കും വളരെക്കാലം പഴുക്കയുംചെയ്യും.

രക്തവ്രണത്തിന്റേയും ദ്വന്ദ്വവ്രണത്തിന്റേയും സന്നിപാതവ്രണത്തിന്റേയും ലക്ഷണം.

൫. രക്തോരക്തസ്രുതീരക്താൽ ദ്വിത്രിജഃ സ്യാത്തദന്വയൈഃ

രക്തം നിമിത്തമുണ്ടാകുന്ന വ്രണം ചുവന്നിട്ടും രക്തസ്രാവത്തോടുകൂടിയുമിരിക്കും. രക്തത്തോടുകൂടി ഓരോ ദോഷം കോപിക്കയാലുണ്ടാകുന്ന വ്രണം ദ്വന്ദ്വവ്രണം. രക്തത്തോടുകൂടി ഇരു രണ്ടു ദോഷങ്ങളോ മൂന്നു ദോഷങ്ങളോ കോപിക്കയാലുണ്ടാകുന്നതായ വ്രണം സന്നിപാതവ്രണം.

ശുദ്ധവ്രണലക്ഷണം.

ത്വങ്മാംസജസ്സുഖോദേശതരുണസ്യാനുപദ്രവം
൬. ധീമതോഭിനവഃകാലേ സുഖസാദ്ധ്യസ്സുഖവ്രണഃ

ത്വക്കിനെയും മാംസത്തെയും ആശ്രയിച്ചും മർമ്മസ്ഥാനങ്ങളെ ഒഴിച്ചും യൗവനവും ഹിതാഹിതജ്ഞാനവും ഉള്ളവനു ചൊറ തണ്ണീർദാഹം മുതലായ ഉപദ്രവങ്ങളോടുകൂടാതെയും ഹേമന്തത്തിങ്കലോ ശിശിരത്തിങ്കലോ ഉണ്ടാകുന്നതായ വ്രണം സുഖവ്രണമാകുന്നു, അതു സാദ്ധ്യമാകുന്നു

ഗുണൈരന്യതമൈർഹീന സ്തതഃകൃച്ഛ്രോവ്രണസ്മൃതഃ
൭. സർവൈർവിഹീനോവിജ്ഞേയ സ്ത്വസാദ്ധ്യോഭൂര്യുപദ്രവഃ

മേല്പറയപ്പെട്ട ഗുണങ്ങളിൽവെച്ചു ഏതെങ്കിലും ഇല്ലാത്തതായ വ്രണം കൃച്ഛ്രസാദ്ധ്യമാകുന്നു. എല്ലാ ഗുണങ്ങളെയും വേർപെട്ടിരിക്കുന്നതായ വ്രണം അസാദ്ധ്യവും വലുതായിരിക്കുന്ന ഉപദ്രവത്തോടുകൂടിയതുമാകുന്നു

ദുഷ്ടവ്രണലക്ഷണം.

പൂതിഃപൂയാതിദുഷ്ടാസൃക് സ്രാവ്യുത്സംഗീചിരസ്ഥിതിഃ.
൮. ദുഷ്ടവ്രണോതിഗന്ധാദി ശ്ശുദ്ധലിംഗവിപര്യയഃ

ദുഷ്ടവ്രണത്തിന്റെ ലക്ഷണം ദുർഗ്ഗന്ധമുണ്ടാക ചലത്തോടുകൂടി ഏററവും ദുഷിച്ചിരിക്കുന്ന രക്തം എല്ലായ്പോഴും ഒലിക്കുക വക്കുതടിക്കുക വളരെക്കാലം നില്ക്കുക അതിയായ ഗന്ധവും വേദന മുതലായവയുമുണ്ടായിരിക്കുക ഇവയാണ്. ഇതു ശുദ്ധവ്രണത്തിനു വിപരീതമായിട്ടുള്ളതാകുന്നു.

ശുദ്ധവ്രണലക്ഷണം.

ജിഹ്വാതലാഭോതിമൃദുഃ ശ്ലക്ഷ്ണഃസ്നിഗ്ദ്ധോല്പവേദനഃ

൯. സുവ്യവസ്ഥോനിരാസ്രാവഃ ശുദ്ധോവ്രണഇതിസ്മൃതഃ

നാക്കിൻെറ മേൽഭാഗംപോലെയും ഏററവും മൃദുവായും കൃശമായും മിനുമിനുത്തിട്ടും അല്പമായ വേദനയോടുകൂടിയും വക്കു തടിക്കാതെയും ചലവും രക്തവും അധികമായി ഒഴുകാതെയുമിരിക്കുന്ന വ്രണത്തിനു ശുദ്ധവ്രണ മെന്നു പേർ. "നിരാസ്രാവ." എന്ന ശബ്ദം ചലവും രക്തവും ഒട്ടും സ്രവിക്കയില്ല എന്ന അർത്ഥത്തിലല്ല ഇവിടെ പ്രയോഗിച്ചിരിക്കുന്നതു്. ദോഷകൃത സ്രാവമില്ലെന്നുള്ള അർത്ഥത്തിലാകുന്നു ഇതിലേക്കു ഉദാഹരണമായി ചരകത്തിലെ ഒരു ശ്ലോകം ഇവിടെ കാണിക്കാം. "നാതിരക്തോനാതിപാണ്ഡുർന്നാതിസ്രാവോ നചാതിരുക നചോത്സംഗോനചോത്സംഗീശുദ്ധോരോപ്യഃപരംവ്രണഃ"

ഉണങ്ങുന്നതായ വ്രണത്തിൻെറ ലക്ഷണം.

കപോതവർണ്ണപ്രതിമാ യസ്യാന്താഃക്ലേദവർജ്ജിതാഃ

൧൦. സ്ഥിരാശ്ചപിടകാവന്തോ രോഹതീതിതമാദിശേൽ.

ഉണങ്ങുന്ന വ്രണത്തിൻെറ ലക്ഷണം. അതിൻെറ വക്കം മദ്ധ്യവും മാടപ്രാവിൻെറ നിറംപോലെയിരിക്കുന്ന നിറത്തോടുകൂടിയിരിക്കുക, നനവും പഴുപ്പുമില്ലാതെ ഉറച്ചിരിക്കുക, മാംസങ്ങൾ ചിതൽപ്പുററുപോലെ പൊങ്ങിവരിക ഇവയാകുന്നു.

രൂഢവ്രണലക്ഷണം.

രൂഢവർത്മാനമഗ്രന്ഥി മശൂനമരുജംവ്രണം

൧൧. ത്വക്സവർണ്ണംസമതലം സമ്യഗ്രൂഢംവിനിർദ്ദിശേൽ.

മുളച്ചിരിക്കുന്ന മാംസങ്ങളോടുകൂടിയും മുഴയോടും നീരോടും വേദനയോടുംകൂടാതെയും തൊലിയുടെ നിറംപോലെയിരിക്കുന്ന നിറത്തോടുകൂടിയും ജിഹ്വാതലത്തോടോ കരതലത്തോടോ സമമായുമിരിക്കുന്ന വ്രണം രൂഢവ്രണമാകുന്നു.

വ്യാധിവിശേഷംകൊണ്ടു വ്രണത്തിനു കൃച്ഛ്റസാദ്ധ്യത്വമുണ്ടെന്നു പറയുന്നു.

കുഷ്ഠിനാംവിഷജുഷ്ടാനാം ശോഷിണാമ്മധുമേഹിനാം

൧൨. വ്രണാഃകൃച്ഛ്റേണസിദ്ധ്യന്തി യേഷാഞ്ചാപിവ്രണേവ്രണാഃ

കുഷ്ഠരോഗമുള്ളവർക്കും വിഷപീഡിതന്മാർക്കും ക്ഷയമുള്ളവർക്കും മധുമേഹികൾക്കുമുണ്ടാകുന്ന വ്രണങ്ങൾ കൃച്ഛ്റസാദ്ധ്യങ്ങളാകുന്നു. വ്രണമുണ്ടായി പൊറുത്തതിൻെറശേഷം പിന്നെയും ആ സ്ഥാനത്തുതന്നെ ഉണ്ടാകുന്ന വ്രണം കൃച്ഛ്റസാദ്ധ്യമാകുന്നു.

സാദ്ധ്യാസാദ്ധ്യലക്ഷണം.

വസാംമേദോഥമജ്ജാനം മസ്തുലുംഗഞ്ചയഃസ്രവേൽ

൧൩. ആഗന്തുജോവ്രണസ്സിദ്ധ്യേ ന്നസിദ്ധ്യേദ്ദോഷസംഭവഃ

മദ്യാഗുരുവാജ്യസുമനഃ പത്മചന്ദനചമ്പകൈഃ

൧൪. സഗന്ധാദിവ്യഗന്ധാശ്ച മുമൂർഷൂണാംവ്രണാഃസ്മൃതാഃ

യേചകർമ്മസുസംഭ്രാന്താ ഭവന്ത്യത്യർത്ഥവേദനാഃ

൧൫. ദഹ്യന്തേചാന്തരത്യർത്ഥം ബഹിശ്ശീതാശ്ചതേവ്രണാഃ

ദഹ്യന്തേബഹിരത്യർത്ഥം ഭവന്ത്യന്തശ്ചശീതളാഃ

൧൬. പ്രാണമാംസക്ഷയശ്വാസകാസാരോചകപീഡിതാഃ

പ്രവൃദ്ധപൂയരുധിരാവ്രണായേഷാഞ്ചമർമ്മസു

൧൭. ക്രിയാഭിസ്സമ്യഗാരബ്ധാ നസിദ്ധ്യന്തിചയേവ്രണാഃ

വർജ്ജയേദപിതാൻവൈദ്യ സ്സംരക്ഷന്നാത്മനോയശഃ

വസയോ മേദസ്സോ മജ്ജാവോ തലപൊട്ടി തലച്ചോറോ യാതൊന്നു വ്രണത്തിൽനിന്നു പുറത്തുവരുന്നുവോ ആ വ്രണം ആഗന്തുകമായാൽ സാദ്ധ്യമാകുന്നു. ദോഷസംഭവമായാൽ സാദ്ധ്യമല്ല. മദ്യം അകിൽ നെയ്യ് പൂവ് താമര ചന്ദനം ചമ്പകം ഇവയുടെ ഗന്ധംപോലെയിരിക്കുന്ന ഗന്ധവും ദിവ്യഗന്ധവും വ്രണങ്ങൾക്കുണ്ടാകുന്നതു മരണലക്ഷണമാകുന്നു, മർമ്മങ്ങളിൽ ഏററവും വേദനയോടുകൂടിയുണ്ടാകുന്ന വ്രണങ്ങളും ഉള്ളിൽ ഉഷ്ണവും പുറത്തു ശൈത്യവും ഉള്ള വ്രണങ്ങളും പുറത്തുഷ്ണവും ഉള്ളിൽ ശൈത്യവും ഉള്ള വ്രണങ്ങളും പ്രാണമാംസങ്ങൾക്ക ക്ഷയം ശ്വാസം കാസം അരുചി ഈവക രോഗങ്ങളാൽ പീഡിതന്മാർക്കുണ്ടാകുന്ന വ്രണങ്ങളും അധികമായ പഴുപ്പോടും രക്തത്തോടും കൂടി മർമ്മപ്രദേശങ്ങളിൽ ഉണ്ടായിരിക്കുന്ന വ്രണങ്ങളും വഴിപോലെ ചികിത്സചെയ്തിട്ടും ശമിക്കാതെയിരിക്കുന്ന വ്രണങ്ങളും യശസ്സിനെ സംരക്ഷിക്കുന്ന വൈദ്യന്മാരാൽ ഉപേക്ഷിക്കപ്പെടേണ്ടവയാകുന്നു.

ഇതി കേശവദേശികകൃതൌ സാരചന്ദ്രികാഖ്യായാം
മാധവനിദാനവ്യാഖ്യാനേ ശാരീരവ്രണനിദാനം
സമാപ്തം.

സദ്യോവ്രണനിദാനം.

൧. നാനാധാരമുഖൈശ്ശസ്ത്രൈ ര്നാനാസ്ഥാനനിപാതിതൈഃ
ഭവന്തിനാനാകൃതയോ വ്രണാസ്താംസ്താന്നിബോധമേ.

൨. ഛിന്നംഭിന്നംതഥാവിദ്ധം ക്ഷതംപിച്ചിതമേവച
ഘൃഷ്ടമാഹുസ്തഥാഷഡ്വൈം തേഷാംവക്ഷ്യാമിലക്ഷണം.

പലമുനകളോടും മുഖങ്ങളോടു കൂടിയ ആയുധങ്ങൾ ദേഹത്തിൽ പല സ്ഥാനങ്ങളിലും ഏല്ക്കുമ്പോൾ പലപ്രകാരത്തിലുള്ള മുറികൾ ഉണ്ടാകുന്നു. അവയെ കേട്ടാലും. അവ ഛിന്നം (മുറിക) ഭിന്നം (പിളർന്നുപോക) വിദ്ധം (തുളഞ്ഞുപോക) ക്ഷതം (അടിച്ചുപോക) പിച്ചിതം (നുറുങ്ങിപ്പോക) ഘൃഷ്ടം (അരറ്റുപോക), ഇങ്ങനെ ആറുവിധമാകുന്നു. അവയുടെ ലക്ഷണത്തെ പറയുന്നു.

ഛിന്നലക്ഷണം.

൩. തിര്യക്‌ഛിന്നാഋജുർവ്വാപി യോവ്രണസ്ത്വായതോഭവേൽ
ഗാത്രസ്യപാതനംതദ്ധി ഛിന്നമിത്യഭിധീയതേ.

വിലങ്ങത്തിലോ വളവില്ലാതെയോ നിളത്തിലോ അവയവമോ അതിന്റെ ഒരുഭാഗമോ മുറിയുന്നതിന്നു ഛിന്നമെന്നു പേർ.

ഭിന്നലക്ഷണം.

൪. ശക്തികുന്തേഷുഖഡ്ഗാഗ്ര വിഷാണൈരാശയോഹതഃ
യൽകിഞ്ചിൽസ്രവതേതദ്ധി ഭിന്നലക്ഷണമുച്യതേ.

വേൽ കുന്തം ബാണം വാൾ ഇവയുടെ മുനകൾ ഏററിട്ടോ പല്ലോ കൊമ്പോ ഏററിട്ടോ വസ്തി മുതലായവ മുറിഞ്ഞു അല്പമായ രക്തം ഒലിക്കുന്നതായാൽ അതിന്നു ഭിന്നമെന്നു പേർ.

ആശയഭേദം.

൫. സ്ഥാനാന്യാമാഗ്നിപക്വാനാം മൂത്രസ്യരുധിരസ്യച
ഹൃദ്ദുണ്ഡുകഃഫുപ്ഫുസശ്ചകോഷ്ഠഇത്യഭിധീയതേ.

ആമാശയവും പച്യമാനാശയവും പക്വാശയവും വസ്തിയും യകൃത്തും പ്ലീഹാവും ഹൃദയവും മലാശയവും ഹൃദയത്തിന്റെ വലഭാഗവും കോഷ്ഠമെന്നു പറയപ്പെടുന്നു.

കോഷ്ഠഭേദലക്ഷണം.

൬. തസ്മിൻഭിന്നേരക്തപൂർണ്ണേ ജ്വരോദാഹശ്ച ജായതേ
മൂത്രമാർഗ്ഗഗുദാസ്യേഭ്യോ രക്തംഘ്രാണാച്ചഗച്ഛതി

൭. മൂർച്ഛാശ്വാസതൃഷാധ്മാന മഭക്തച്ഛന്ദഏവച
വിൺമൂത്രവാതസംഗശ്ച സ്വേദാസ്രാവോക്ഷിരക്തതാ

൮. ലോഹഗന്ധിത്വമാസ്യസ്യ ഗാത്രദൌർഗ്ഗന്ധ്യമേവച
ഹൃച്ഛൂലംപാർശ്വയോശ്ചാപിവിശേഷഞ്ചാത്രമേശൃണു.

൯. ആമാശയസ്ഥരുധിരേ രുധിരംഛർദ്ദയത്യപി
ആധ്മാനമതിമാത്രഞ്ച ശൂലഞ്ചഭൃശദാരുണം.

൧൦. പക്വാശയഗതേചാപി രുജാഗൌരവമേവച
അധഃകായേവിശേഷേണ ശീതതാചഭവേദിഹ.

കോഷ്ഠം മുറികയും രക്തംകൊണ്ടു നിറകയും ചെയ്താൽ ജ്വരവും ഉഷ്ണവുംഉണ്ടാകും. ലിംഗം ഗുദം വായ് ഇവയിൽകൂടിയും മൂക്കിൽകൂടിയും രക്തവും പുറപ്പെടും. അവിടെ ഭേദമുണ്ട്, എങ്ങിനെ എന്നാൽ വസ്തി മുതലായവ മുറിഞ്ഞാൽ ലിംഗത്തിൽകൂടിയും ഗുദത്തിൽകൂടിയും രക്തം പുറപ്പെടും. ആമാശയം മുതലായതുകൾക്കു മുറിവുതട്ടിയാൻ വായിൽകൂടിയും മൂക്കിൽകൂടിയും രക്തം പുറപ്പെടും. ഇന്ദ്രിയസാദവും ശ്വാസവും തണ്ണീർദാഹവും മേൽവയർ വീർപ്പും അന്നത്തിന്നു വെറുപ്പും മലമൂത്രങ്ങൾക്കും വായുവിന്നും തടവും അധികമായ വിയർപ്പും കണ്ണിന്നു ചുവപ്പും വായിൽ ഇരുമ്പിന്റെ ഗന്ധവുംദേഹത്തിന്നു ദുർഗ്ഗന്ധവും ഹൃദയത്തിലും പാർശ്വഭാഗങ്ങളിലും വേദനയുമുണ്ടാകും. ഇതിലുള്ള വിശേഷത്തെ കേട്ടാലും. രക്തം ആമാശയത്തിൽ നിൽക്കുമ്പോൾ രക്തം ഛർദ്ദിക്കയും അധികമായിട്ടു മേൽവയർ വീർക്കയും ചെയ്യും. അതിരോദനവും ഉണ്ടാകും. രക്തം പക്വാശയത്തിൽ നിൽക്കുമ്പോൾ വേദനയും വയററിന്നു കനവും വിശേഷിച്ചും അരപ്രദേശത്തിന്നു താഴെ തണുപ്പും ഉണ്ടാകും.

വിദ്ധലക്ഷണം.

൧൧. സൂക്ഷ്മാസ്യശല്യാഭിഹതം യദംഗം ത്വാശയംവിനാ
ഉത്തുണ്ഡിതംനിർഗ്ഗതംവാ തദ്വിദ്ധമിതിനിർദ്ദിശേൽ.

ആമാശയം മുതലായവയെ ഒഴിച്ചു യാതൊരംഗം സൂക്ഷ്മമായിരിക്കുന്ന മുഖത്തോടുകൂടിയ ശല്യംകൊണ്ടു മുറികയും ശല്യത്തോടുകൂടിയോ കൂടാതെയോ ഇരിക്കയും ചെയ്താൽ അതിന്നു വിദ്ധമെന്നു പേർ.

ക്ഷതലക്ഷണം.

൧൨. നാതിച്ഛിന്നംനാതിഭിന്ന മുഭയോർല്ലക്ഷണാന്വിതം
വിഷമംവ്രണമംഗേയ ത്തൽക്ഷതന്ത്വഭിധീയതേ.

അധികം മുറിയാതെയും അധികം പിളരാതെയും രണ്ടിന്റേയും ലക്ഷണങ്ങളോടുകൂടിയും (അല്പമായി മുറിഞ്ഞും അല്പമായി പിളർന്നും) അംഗത്തെ വൈഷമ്യകരമായും ഇരിക്കുന്ന യാതൊരു വ്രണം ശരീരത്തിൽ ഉണ്ടാകുന്നുവോ അതാകുന്നു ക്ഷതം.

പിച്ചിതലക്ഷണം.

൧൩. പ്രഹാരപീഡനാഭ്യാന്തു യദംഗംപൃഥുതാംഗതം
സാസ്ഥിതൽപിച്ചിതംവിദ്യാ ന്മജ്ജരക്തപരിപ്ലുതം.

ഇരിമ്പുലക്ക മുതലായവകൊണ്ടുള്ള അടിയോ കതകുമുതലായവകൊണ്ടുള്ള പീഡനമോ സംഭവിക്കയാൽ എല്ലോടുകൂടി ഒടിഞ്ഞിട്ടോ ചതഞ്ഞിട്ടോ മജ്ജാവിന്റേയും രക്തത്തിന്റേയും ഗതിയുള്ളതായ മുറിവിന്നു പിച്ചിതമെന്നു പേർ.

ഘൃഷ്ടലക്ഷണം.

൧൪. ഘർഷണാദഭിഘാതാദ്വാ യദംഗംവിഗതത്വചം

ഊഷ്മാസ്രാവാന്വിതംതച്ച വ്യുഷ്ടമിത്യഭിധീയതേ.

ഉരഞ്ഞിട്ടോ ചതഞ്ഞിട്ടോ തൊലിയറ്റ അല്പമായ രക്തം ചൂടോടുകൂടിപ്പുറപ്പെടുന്നതു വ്യുഷ്ടമാകുന്നു.

സശല്യലക്ഷണം.

൬൫. ശ്യാവംസശോഫംപിടകാന്വിതഞ്ച
മുഹുർമ്മുഹുശ്ശോണിതവാഹിതഞ്ച
മൃദൂൽഗതംബുൽബുദതുല്യമാംസം
വ്രണംസശല്യംസരുജംവദന്തി.

കറുവാളിച്ചിട്ടും നീരോടും പിടകകളോടും കൂടക്കൂടെ രക്തസ്രാവത്തോടും മൃദുവായി നീക്കമില്ലാതെ പൊങ്ങി മാംസത്തോടുകൂടിയിരിക്കുന്ന വ്രണം ശല്യത്തോടുകൂടിയ വ്രണമാകുന്നു എന്നു പറയുന്നു.

കോഷ്ഠഭേദലക്ഷണം.

൬൬. ത്വചോതീത്യസിരാദീനി ഭിത്വാവാപരിഹൃത്യവാ
കോഷ്ഠപ്രതിഷ്ഠിതംശല്യം കുര്യാദുക്താനുപദ്രവാൻ.

ഏഴുതൊലികളെയും കടന്നു ഞരമ്പു മാംസം നാഡി അസ്ഥി മുതലായവയെ പിളർന്നിട്ടോ പരിഹരിച്ചിട്ടോ കോഷ്ഠത്തിൽ ചെന്നിരിക്കുന്നതായ ശല്യം വയററിൽ പൊട്ടപൊട്ടപ്പു വയർവീർപ്പ് ഇവയെ ഉണ്ടാക്കും. മൂത്രം മലം അന്നം ഇവയെ ആ വ്രണമുഖത്തിൽകൂടി പുറപ്പെടുവിക്കുകയും ചെയ്യും.

അസാദ്ധ്യകോഷ്ഠഭേദം.

൬൭. തത്രാന്തർല്ലോഹിതംപാണ്ഡു ശീതപാദകരാനനം
ശീതോച്ഛ്വാസംരക്തനേത്ര മാനദ്ധഞ്ചവിവർജ്ജയേൽ.

അകത്തു രക്തം നിറഞ്ഞിരിക്കുക കാലും കയ്യും മുഖവും വെളുത്തു തണുത്തുമിരിക്കുക ശ്വാസം തണുത്തിരിക്കുക കണ്ണുചുവന്നിരിക്കുക വയർവീക്കുക ഈ ലക്ഷണങ്ങളോടുകൂടിയ രോഗിയെ ഉപേക്ഷിക്കണം.

മർമ്മക്ഷതലക്ഷണം.

൬൮ ഭ്രമഃപ്രലാപഃപതനംപ്രമോഹോ
വിചേഷ്ടനംഗ്ലാനിരഥോഷ്ണതാച
സ്രസ്താംഗതാമൂർഛനമൂർധ്വവാത-
സ്തീവ്രാരുജാവാതകൃതാശ്ചതാസ്താഃ

൬൯. മാംസോദകാഭംരുധിരഞ്ചഗച്ഛേ-
ത്സർവേന്ദ്രിയാർത്ഥോപരമസ്തഥൈവ
ദശാർദ്ധസംഖ്യേഷ്വപിവിക്ഷതേഷു
സാമാന്യതോമർമ്മസുലിംഗമുക്തം.

മാംസമർമ്മം സിരമർമ്മം സ്നായുമർമ്മം അസ്ഥിമർമ്മം സന്ധിമർമ്മം ഈ അഞ്ചു മർമ്മങ്ങളിലും ക്ഷതമുണ്ടായാൽ തലതിരിച്ചിലും പിച്ചുപറകയും വീഴുകയും ബോധക്ഷയവും കൈകാൽ മുതലായവയെ തറയിലിട്ടു തല്ലുകയും ബലക്ഷയവും ഉഷ്ണവും അവയവങ്ങൾ സ്ഥാനങ്ങളിൽനിന്നു ഇളകിവീഴുന്നുവോ എന്നു തോന്നുകയും ഇന്ദ്രിയങ്ങൾക്കു തളർച്ചയും ഊർദ്ധ്വവാതവും വാതത്താലുണ്ടാക്കപ്പെട്ടവയായി കഠിനങ്ങളായിരിക്കുന്ന പല വേദനകളും ഉണ്ടാകും. രക്തം മാംസം കഴുകിയ വെള്ളംപോലെയിരിക്കും. ഇന്ദ്രിയങ്ങൾക്കു അതാതു വിഷയങ്ങളെ ഗ്രഹിപ്പാൻ ശക്തിയില്ലാതെയുമിരിക്കും.

മർമ്മരഹിതസിരാദിവിദ്ധലക്ഷണം

൭൦. സുരേന്ദ്രഗോപപ്രതിമംപ്രഭൂതം
രക്തംസ്രവേത്തൽക്ഷതജശ്ചവായുഃ

കരോതിരോഗാൻവിവിധാൻയഥോക്താൻ
സിരാസ്നുവിദ്ധാസ്ഥ്യവാക്ഷതാസു.

മർമ്മങ്ങളോടു കൂടാത്തവയായ ഞരമ്പുകൾക്കു ബാണം മുതലായവകൊണ്ടു തുളയോ വാൾ മുതലായവകൊണ്ടു മുറിവോ ഉണ്ടായാൽ അതിൽനിന്നു സുരേന്ദ്രഗോപത്തോടു തുല്യമായ രക്തം അധികമായൊഴുകും. ക്ഷതജമായ വായു, തലവേദന, കണ്ണുകാണാതെ, ആക്ഷേപവാതം മുതലായി ബഹുവിധങ്ങളായിരിക്കുന്ന രോഗങ്ങളെ ഉണ്ടാക്കും.

സ്നായുവിദ്ധലക്ഷണം.

൨൧. കൌബ്ജ്യംശരീരാവയവാവസാദഃ
ക്രിയാസ്വശക്തിസ്തുമുലാരുജശ്ച
ചിരാദ്വ്രണോരോഹതിയസ്യചാപി
തംസ്നായുവിദ്ധംപുരുഷംവ്യവസ്യേൽ.

കൂനുണ്ടാക, ശരീരവും അവയവങ്ങളും തളരുക, മർമ്മങ്ങൾക്കു ശക്തിയില്ലാതിരിക്കുക അതിയായ വേദനയുണ്ടാക വളരെക്കാലംകൊണ്ടു വ്രണം നികന്നുവരിക ഈ ലക്ഷണങ്ങൾ യാവനൊരുത്തനു കാണുന്നുവോ അവനെ സ്നായുവിദ്ധൻ എന്നു പറയുന്നു. സ്നായുവിദ്ധൻ= നാഡികൾക്കു തുളയുള്ളവനാകുന്നു.

സന്ധിക്ഷതലക്ഷണം.

൨൨. ശോഫാഭിവൃദ്ധിസ്തുമുലാരുജശ്ച
ബലക്ഷയസ്സർവ്വകപർവ്വശോഫഃ
ക്ഷതേഷുസന്ധിഷ്വചലാചലേഷു
സ്യാത്സ്വകർമ്മോപരമശ്ചലിംഗം.

സന്ധികൾ അചലങ്ങളെന്നും, ചലങ്ങളെന്നും രണ്ടുവിധമാകുന്നു എന്നു സുശ്രുതാചാര്യർ പറഞ്ഞിരിക്കുന്നു. അചലങ്ങൾ ചേഷ്ടയില്ലാത്തവയും ചലങ്ങൾ ചേഷ്ടയുള്ളവയുമാകുന്നു. "ശാഖാസുഹന്വോഃകട്യാഞ്ച ചേഷ്ടാവന്തസ്തുസന്ധയഃ ശേഷാസ്തുസന്ധയസ്സർവ്വേവിജ്ഞാതവ്യാസ്ഥിരാബുധൈഃ" ശാഖകളിലും ഹനുക്കളിലും കടിപ്രദേശത്തിങ്കലും ഉള്ള സന്ധികൾ ചേഷ്ടയുള്ളവയും ശേഷിച്ച എല്ലാ സന്ധികളും സ്ഥിരങ്ങളും (ചേഷ്ടയോടുകൂടാത്തവ) ആകുന്നു. ഇപ്രകാരം അചലങ്ങളായും ചലങ്ങളായും ഇരിക്കുന്ന എല്ലാ സന്ധികളിലും മുറി പറ്റിയാൽ ശരീരത്തിനു അധികമായ ക്ഷയവും വലുതായ വേദനയും ശക്തിക്ഷയവും എല്ലാശരീരത്തിലും നീരും സർവ്വകർമ്മങ്ങൾക്കും മുടക്കവും ഉണ്ടാകുന്നു.

അസ്ഥിവിദ്ധലക്ഷണം.

൨൩. ഘോരാരുജോയസ്യനിശാദിനേഷു
സർവ്വാസ്വവസ്ഥാസുചനൈതിശാന്തിം
ഭിഷഗ്വിപശ്ചിദ്വിദിതാർത്ഥസൂത്ര-
സ്തമസ്ഥിവിദ്ധംപുരുഷംവ്യവസ്യേൽ.

രാവും പകലും അതിയായ വേദനയുണ്ടാക അതിനു ഒന്നുകൊണ്ടും ഒരവസ്ഥയിലും ശാന്തിയില്ലാതിരിക്കുക ഈ ലക്ഷണമുള്ള പുരുഷൻ അസ്ഥിവിദ്ധനാകുന്നു എന്നു അഖിലതന്ത്രങ്ങളേയും അറിഞ്ഞിരിക്കുന്ന വൈദ്യൻപറയുന്നു. അസ്ഥിവിദ്ധൻ=അസ്ഥിവേധമുള്ളവൻ.

സിരാദിമർമ്മവിദ്ധലക്ഷണം.

൨൪. യഥാസ്വമേതാനിവിഭാവയേച്ച
ലിംഗാനിമർമ്മസ്വഭിതാഡിതേഷു.

മർമ്മങ്ങളോടുകൂടാത്തവയായ ഞരമ്പു മുതലായതുകൾക്കു വേധം ഭവിച്ചാലുള്ള ലക്ഷണം പറഞ്ഞു. ഇനി ഞരമ്പു മുതലായവയിലുള്ള മർമ്മങ്ങൾക്കു വേധം ഭവിച്ചാലുള്ള ലക്ഷണത്തെ ആകുന്നു പറയുന്നതു. മർമ്മങ്ങൾ മുറിഞ്ഞാൽ മേല്പറഞ്ഞ സാമാന്യലക്ഷണങ്ങൾക്കു പുറമെ അ

താലുരമർമ്മക്ഷതങ്ങൾക്കുള്ള ലക്ഷണങ്ങളും ഉണ്ടാകും. അവയെ പ്രത്യേകം അറിഞ്ഞുകൊള്ളണം

മാംസമർമ്മക്ഷതലക്ഷണം.

പാണ്ഡുവ്വിവണ്ണഃ സ്പൃശനംനവേത്തി
യോമാംസമമ്മണ്യഭിപീഡിതഃ സ്യാൽ.

മാംസമർമ്മത്തിന് മുറിപറ്റിയവൻ വെളുത്തിട്ടും വർണ്ണഭേദത്തോടുകൂടിയവനായിട്ടും തൊട്ടാൽ അറിവില്ലാത്തവനായിട്ടും ഭവിക്കും; മാംസത്തിങ്കലുള്ള മർമ്മം മുറിഞ്ഞാൽ ദേഹം വെളുത്ത നിറമായിട്ടും വർണ്ണഭേദത്തോടെ കൂടിയിരിക്കും തൊട്ടാൽ അറികയില്ല.

വ്രണോപദ്രവം.

൨൫. വിസർപ്പഃ പക്ഷഘാതശ്ച സിരാസ്തംഭോപതാനകഃ
മോഹോന്മാദവ്രണരുജോ ജ്വരസ്തൃഷ്ണാഹനുഗ്രഹഃ
കാസഃഛർദ്ദിരതീസാരോ ഹിക്കാശ്വാസസ്സവേപഥുഃ
ഷോഡശോപദ്രവാഃപ്രോക്താവ്രണാനാംവ്രണചിന്തകൈഃ

വിസർപ്പം, പക്ഷവധം, സിരാസ്തംഭം, അപതാനകം, മോഹം, ഉന്മാദം, വ്രണവേദന, ജ്വരം, തണ്ണീർദാഹം, ഹനുഗ്രഹം, ചുമ, ഛർദ്ദി, അതിസാരം ഇക്കിൾ, ശ്വാസം, വിറയൽ ഇവ പതിനാറും വ്രണങ്ങളുടെ ഉപദ്രവങ്ങളാകുന്നു എന്നു വ്രണചിന്തകന്മാർ പറഞ്ഞിരിക്കുന്നു.

ഇതി കേശവദേശികകൃതൌ സാരചന്ദ്രികാഖ്യായാം
മാധവനിദാനവ്യാഖ്യായാം സദ്യോവ്രണ
നിദാനം സമാപ്തം.

—*—

ഭഗ്നനിദാനം.

൧. ഭഗ്നം സമാസാദ്ദ്വിവിധംഹുതാശ-
കാണ്ഡേ ചസന്ധൌ ച ഹി തത്രസന്ധൌ
ഉൽപിഷ്ടവിശ്ലിഷ്ടവിവത്തിതഞ്ച
തിര്യഗ്ഗതാക്ഷിപ്തമധശ്ച ഷൾ ച.

ഭഗ്നം സവ്രണമെന്നും അവ്രണമെന്നും രണ്ടുവിധമാകുന്നു. അതിൽ സവ്രണത്തെ പറഞ്ഞു അവ്രണത്തെ പറയുന്നു. ഹുതാശ എന്ന ശബ്ദം അഗ്നിവേശസംബോധനമാകുന്നു. അല്ലയോ! അഗ്നിവേശ! ഭഗ്നം കാണ്ഡഭഗ്നമെന്നും സന്ധിഭഗ്നമെന്നും സംക്ഷേപമായി രണ്ടുവിധമാകുന്നു. അതിൽ സന്ധിഭഗ്നം, ഉൽപിഷ്ടം വിശ്ലിഷ്ടം വിവർത്തിതം തിര്യഗ്ഗതം ഊർദ്ധ്വാക്ഷിപ്തം അധഃക്ഷിപ്തം ഇങ്ങിനെ ആറുപ്രകാരമുണ്ട്

സന്ധിഭഗ്നസാമാന്യലക്ഷണം.

൨. പ്രസാരണാകുഞ്ചനവത്തനോഗ്രാ
രുക്സ്പർശവിദ്വേഷണമേതദുക്തം
സാമാന്യതസ്സന്ധിഗതസ്യലിംഗം

രണ്ടസ്ഥികളുടെ സന്ധാനമാകുന്നു സന്ധി. സന്ധിഭഗ്നത്തിന്റെ സാമാന്യലക്ഷണം നീട്ടുകയോ അതിൽ ഭഗ്നം ഭവിച്ചാൽ നിവർത്തുകയോ അടങ്ങിയിരിക്കുകയോ ചെയ്യുമ്പോൾ അധികമായി വേദനയുണ്ടാക, തൊടുമ്പോഴ് അധികമായ വേദനയുണ്ടാക ഇവയാകുന്നു

ഉൽപിഷ്ടാദിലക്ഷണം.

ഉൽപിഷ്ടസന്ധേശ്ശ്വയഥുസ്സമന്താൽ
൩. വിശേഷതോരാത്രിഭവാരുജാച
വിശ്ലിഷ്ടജേതൌലരുജാചനിത്യം
വിവത്തിതേപാർശ്വരുജശ്ചതീവ്രാഃ
തിര്യഗ്ഗതേതീവ്രരുജോഭവന്തി.
൪. ക്ഷിപ്തേത്വതിശൂലംവിഷമത്വമസ്ഥ്നോഃ
ക്ഷിപ്തേത്വധോരുഗ്വിഘടശ്ചസന്ധേഃ

ഉൽപിഷ്ടസന്ധിക്കു രണ്ടുഭാഗത്തിങ്കലും നീരും വിശേഷിച്ചും രാത്രിയിൽ വേദനയും ഉണ്ടാകും; രണ്ടസ്ഥികളുടെ സന്ധികൾ തമ്മിൽ ഉരസ്സി നിലിതമാകുന്നു അതിന്നു ഉൽപിഷ്ടമെന്നു പേരുണ്ടായതു്. വിശ്ലിഷ്ടസന്ധിക്കു രണ്ടുഭാഗത്തിങ്കലും നീരും രാത്രിയിലും പകലും വേദനയുമുണ്ടാകും. എല്ലായ്പോഴും അധികമായ വേദനയുണ്ടാകുന്നതാകുന്നു. ഉൽപിഷ്ടസന്ധിയേക്കാൾ വിശ്ലിഷ്ടസന്ധിക്കുള്ള വിശേഷം വിശ്ലിഷ്ടസന്ധിശിഥിലിതം മാത്രമാകുന്നു. രണ്ടസ്ഥികളുടെ ഭ്രമണമാകുന്നു വിവത്തിതം. അതിന്നു പാർശ്വപ്രദേശങ്ങളിൽ കഠിനമായ വേദനയുണ്ടാകും. തിര്യഗ്ഗതസന്ധിക്കു കഠിനമായ വേദനയുണ്ടാകും ഇവിടെ ഒരു സന്ധ്യസ്ഥി സന്ധിസ്ഥാനത്തെ വിട്ടു് വിലങ്ങത്തിൽ നിൽക്കും. ഊർദ്ധ്വക്ഷിപ്തത്തിന്നു അധികമായ വേദനയും അസ്ഥികൾക്കു വിഷമതയും ഉണ്ടാകും; ഇവിടെ ഒരസ്ഥിയുടെ ക്രിയകൊണ്ടോ രണ്ടസ്ഥികളുടെ ക്രിയകൊണ്ടോ രണ്ടസ്ഥികൾക്കും പരസ്പരാതിക്രമണമോ ദൂരഗമനമോ സംഭവിക്കും; അധഃക്ഷിപ്തത്തിന്നു വേദനയും സന്ധിയുടെ വിഘടവും ഭവിക്കും; ഇവിടെ അസ്ഥികുറഞ്ഞൊന്നു താണേടമാകും.

കാണ്ഡഭഗ്നം.

കാണ്ഡേത്വതഃകർക്കടകാശ്വകർണ്ണ
വിചൂർണ്ണിതംപിച്ചിതമസ്ഥിഛല്ലി
൫. കാണ്ഡേചഭഗ്നംവ്യതിപാതിതഞ്ച
മജ്ജാഗതഞ്ചസ്ഫുടിതഞ്ചവക്രം
ഛിന്നംദ്വിധാദ്വാദശധാപികാണ്ഡ
സ്രസ്താംഗതാശോഥരുജാതിവൃദ്ധിഃ
൬. സംപീഡ്യമാനേഭവതീഹശബ്ദഃ
സ്പർശഃസഹസ്പന്ദനതോദശൂലാഃ
സർവാസ്വവസ്ഥാസുനശർമ്മലാഭോ
ഭഗ്നസ്യകാണ്ഡേഖലുചിഹ്നമേതൽ.

ഇനി കാണ്ഡഭഗ്നത്തെപ്പറയുന്നു. കാണ്ഡഭഗ്നം, കർക്കടകം, അശ്വകർണ്ണം, വിചൂർണ്ണിതം, പിച്ചിതം, അസ്ഥിഛല്ലി, അതിപാതിതം, മജ്ജാഗതം, സ്ഫുടിതം, വക്രം, അണുവിദീർണ്ണം, ബഹുവിദീർണ്ണം ഇങ്ങിനെ പന്ത്രണ്ടുവിധമാകുന്നു. എല്ലിന്റെ രണ്ടുഭാഗവും താണു മദ്ധ്യം പൊങ്ങി ഞണ്ടുപോലെ ഇരിക്കുന്നതു കർക്കടകം. കുതിരച്ചെവിപോലെ വിപുലമായിരിക്കുന്ന അസ്ഥിയുടെ നിർഗ്ഗമം അശ്വകർണ്ണം. പൊടിഞ്ഞ എല്ലു് വിചൂർണ്ണിതം അതു ശബ്ദംകൊണ്ടോ സ്പർശംകൊണ്ടോ അറിയപ്പെടേണ്ടതാകുന്നു. യന്ത്രിതമായും ബഹുശോഥമായുമിരിക്കുന്നു പിച്ചിതം. തൊലിയോടുകൂടിയ എല്ലു അസ്ഥിഛല്ലി. നിവത്തുമ്പോൾ വിറയ്ക്കുന്ന എല്ലു കാണ്ഡഭഗ്നം. എല്ലു അശേഷം ഒടിഞ്ഞതു അതിപാതിതം. എല്ലു എല്ലിന്റെ മദ്ധ്യത്തിൽ കയറി മജ്ജാവിനെ പുറത്തുതള്ളുന്നതു് മജ്ജാഗതം. എല്ലു അല്പാല്പമായിട്ടു വളരെ പൊടിയുന്നതു സ്ഫുടിതം. എല്ലു വളയുന്നതു വക്രം. എല്ലു അണുപ്രമാണമായി പിളരുന്നതു അണുവിദീർണ്ണം. ബഹുവിധമായി പിളരുന്നതു ബഹുവിദീർണ്ണം. എല്ലാം കാണ്ഡഭഗ്നത്തിന്നും അവയവങ്ങൾ ഇളകിവിഴുന്നപോലെ എന്നതോന്നും. അധികമായ നീരും വേദനയുമുണ്ടാകും. ഭ

ഗ്നത്തിൽ കൈകൊണ്ടമൎത്തിയാൽ ശബ്ദമുണ്ടാകും. തൊട്ടാൽ സഹിക്കയില്ല. വിറയലും കുത്തിനോവും ശൂലരോഗവുമുണ്ടാകും; ഇരുന്നാലും നിന്നാലും കിടന്നാലും എന്നുവേണ്ട ഒരവസ്ഥയിലും സുഖവുമുണ്ടാകയില്ല. ഇതു കാണ്ഡഭഗ്നത്തിന്റെ ലക്ഷണമാകുന്നു.

൧. ഭഗ്നന്തുകാണ്ഡബഹുധാപ്രയാതി
സമാസതോനാമഭിരേവതുല്യം

കാണ്ഡഭഗ്നം പന്ത്രണ്ടുപ്രകാരത്തിലധികമുണ്ട്. അതു സംക്ഷേപിച്ചു പേരിനു അനുരൂപമായി അറിഞ്ഞുകൊള്ളേണ്ടതാകുന്നു.

കൃഛ്റസാദ്ധ്യലക്ഷണം.

൨. അല്പാശിനോനാത്മവതോ ജന്തോർവ്വാതാത്മകസ്യച
ഉപദ്രവൈർവ്വാജ്ജുഷ്ടസ്യ ഭഗ്നംകൃഛ്റേണസിദ്ധ്യതി

അല്പമായി ഭക്ഷിക്കുക, ആത്മാവിന്നു ബലമില്ലാതിരിക്കുക, വാതപ്രകൃതിയുള്ളവനായിരിക്കുക, ജ്വരം, വയർവീർപ്പു, മലമൂത്രങ്ങൾക്കു തടവു, ഇത്യാദി ഉപദ്രവങ്ങളോടുകൂടിയിരിക്കുക, ഈ ലക്ഷണങ്ങൾ ഉള്ളവൎക്കുണ്ടാകുന്ന ഭഗ്നം (ഒടിഞ്ഞഎല്ലു) കൃഛ്റസാദ്ധ്യമാകുന്നു.

അസാദ്ധ്യലക്ഷണം.

൩. ഭിന്നംകപാലംകട്യാന്തു സന്ധിമുക്തംതഥാച്യുതം
ജഘനംപ്രതിപിഷ്ടഞ്ച വൎജ്ജയേദ്ധിവിചക്ഷണം.

൪. അസംശ്ലിഷ്ടകപാലഞ്ച ലലാടേചൂൎണ്ണിതഞ്ചയൽ
ഭഗ്നംസ്തനാന്തരേപൃഷ്ഠേ ശംഖേമൂൎദ്ധ്നിചവൎജ്ജയേൽ.

അരപ്രദേശത്തിലെ എല്ലു ഉടഞ്ഞാൽ ആയതും സന്ധികളിലെ എല്ലു ഇളകിയാൽ ആയതും അരയുടെ മുൻഭാഗത്തെ എല്ലു പൊടിഞ്ഞാൽ ആയതും വൈദ്യൻ ഉപേക്ഷിക്കേണ്ടതാകുന്നു. രണ്ടായിപ്പിളൎന്നു തമ്മിൽ ചേരാതെയിരിക്കുന്ന തലയോടും പൊടിഞ്ഞതായ നെററിയെല്ലും ഉപേക്ഷിക്കേണ്ടതാകുന്നു. മാറിടത്തിങ്കലും പുറത്തും ചെന്നികളിലും ശിഖാസ്ഥാനത്തിങ്കലും ഉള്ള ഭഗ്നത്തെയും ഉപേക്ഷിക്കണം.

൫. സമ്യക്സന്ധിതമപ്യസ്ഥി ദുൎന്നിക്ഷേപനിബന്ധനാൽ
സംക്ഷോഭാദ്വാപിയൽഗച്ഛേ ദ്വിക്രിയാംതച്ചവൎജ്ജയേൽ

എല്ലു നല്ല സന്ധികളോടുകൂടിയതാണെങ്കിലും അതിനെ ശരിയായി വച്ചുകെട്ടാതെയിരുന്നാൽ അതിനു വികാരമുണ്ടാകും. എല്ലിനു ചതവുപററിയാലും വികാരമുണ്ടാവാം. അതിനെ വരുന്നതിനെ ഉപേക്ഷിക്കേണ്ടതാകുന്നു

അസ്ഥികളുടെ വിശേഷംകൊണ്ടു
ഭഗ്നത്തിന്നും വിശേഷമുണ്ടാകുമെന്നു പറയുന്നു.

൬. തരുണാസ്ഥീനിനമ്യന്തേ ഭിദ്യന്തേനിലകാനിച
കപാലാനിവിഭജ്യന്തേ സ്ഫുടന്തിരുചകാനിച.

തരുണാസ്ഥി, നലകാസ്ഥി, കപാലാസ്ഥി, വലയാസ്ഥി, രുചകാസ്ഥി ഇങ്ങനെ അഞ്ചുവിധം അസ്ഥികളുണ്ട്. അവയിൽ തരുണാസ്ഥികൾ വളയുന്നു. നലകാസ്ഥികൾ പിളരുന്നു. കപാലാസ്ഥികൾ പൊട്ടുന്നു, രുചകാസ്ഥികളും വലയാസ്ഥികളും സ്ഥാനത്തിൽനിന്നു ഇളകിപ്പോകുന്നു.

ഇതി കേശവദേശികകൃതൌ സാരചന്ദ്രികാഖ്യാനേ
മാധവനിദാനവ്യാഖ്യാനേ
ഭഗ്നനിദാനം സമാപ്തം.

—*—

നാഡീവ്രണനിദാനം

സംപ്രാപ്തി.

---

൧. യശ്ശോഥമാമമതിപക്വമുപേക്ഷതേജ്ഞോ
യോവാവ്രണംപ്രചുരപൂയമസാധുവൃത്തഃ
അഭ്യന്തരംപ്രവിശതിപ്രവിദാര്യതസ്യ
സ്ഥാനാനിപൂർവ്വവിഹിതാനിതതസ്സപൂയഃ.
൨. തസ്യാതിമാത്രഗമനാൽഗതിരിഷ്യതേതു
നാഡീവയദ്വഹതിതേനമതാതുനാഡീ

നല്ലവണ്ണം പഴുത്തിരിക്കുന്ന നീരിനെ പഴുത്തില്ലെന്നുവിചാരിച്ചു ഭേദിക്കാതെ ഉപേക്ഷിക്കയോ വ്രണമുള്ളകാലത്തു വ്രണവിരോധങ്ങളായിരിക്കുന്ന ആഹാരങ്ങളെ സേവിക്കയോ വളരെപ്പഴുപ്പോടുക്രൂടിയ വ്രണത്തെ ഉപേക്ഷിക്കയോ ചെയ്താൽ അതിന്റെ അകത്തു നിറഞ്ഞ ചലം മാംസാദിധാതുക്കളെ പ്രാപിച്ചു അവയെ ഭേദിച്ചു ഉള്ളിൽ ചെല്ലുന്നു; അതു അധികമായി ഗമിക്കഹേതുവായിട്ടു അതിനു ഗതിയെന്നു പേർപറയപ്പെടുന്നു. ഉള്ളിൽ സുഷിരമുള്ളതായ നാഡി എന്നപോലെ വഹിക്കനിമിത്തം അതിനെ നാഡിയെന്നു പറയുന്നു.

നാഡീവ്രണസംഖ്യ.

ദോഷൈസ്ത്രിഭിർഭവതിസാപൃഥഗേകശശ്ച
സമ്മൂർച്ഛിതൈരപിചശല്യനിമിത്തതോന്യാ.

നാഡീവ്രണം വാതംകൊണ്ടും പിത്തംകൊണ്ടും കഫംകൊണ്ടും സന്നിപാതം കൊണ്ടും ശല്യംകൊണ്ടും ഉണ്ടാകുന്നതാകയാൽ അഞ്ചുവിധമാകുന്നു.

വാതനാഡീവ്രണലക്ഷണം.

൩. തത്രാനിലാൽപരുഷസൂക്ഷ്മമുഖീസശൂലാ
ഫേനാനുവിദ്ധമധികംസ്രവതിക്ഷപാസു

വാതംനിമിത്തമുണ്ടാകുന്ന നാഡീവ്രണം പരുഷമായിട്ടും ചെറിയമുഖത്തോടും വേദനയോടും നുരയോടുംകൂടിയും ചലം സ്രവിച്ചിട്ടും ഇരിക്കും രാത്രിയിൽ അധികമായി ചലം സ്രവിക്കും.

പിത്തനാഡീവ്രണലക്ഷണം.

പിത്താത്തൃഷാജ്വരകരീപരിദാഹയുക്താ
പീതംസ്രവത്യധികമുഷ്ണമഹസ്സുചാപി.

പിത്തംകൊണ്ടുണ്ടാകുന്ന നാഡീവ്രണത്തിന്നു തണ്ണീർദാഹവും പനിയും ഉഷ്ണവും ഉണ്ടാകും, മഞ്ഞളിച്ചും ചൂടോടുകൂടിയുമിരിക്കുന്ന ചലം അതിൽനിന്നൊഴുകും. പകലധികമായൊഴുകും.

കഫനാഡീവ്രണലക്ഷണം.

൪. ജ്ഞേയാകഫാൽബഹുഘനാർജ്ജുനപിച്ഛിലാസ്രാ
സ്തബ്ധാസകണ്ഡുരരുജാരജനീപ്രവൃദ്ധാ

കഫംനിമിത്തമുണ്ടാകുന്ന നാഡീവ്രണത്തിന്നു കൊഴുത്തും വെളുത്തും പശപോലെയും ഇരിക്കുന്ന ചലം അതിൽനിന്നൊഴുകും. സ്തംഭിച്ചിട്ടും ചൊറിച്ചിലോടുകൂടിയും വേദനയോടുകൂടാതെയുമിരിക്കും. രാത്രിയിൽ അധികം ചലം കാണും.

സന്നിപാതനാഡീവ്രണലക്ഷണം.

ദാഹജ്വരശ്വസനമൂർച്ഛനവക്ത്രശോഷാ
യസ്യാംഭവന്ത്യഭിഹിതാനിചലക്ഷണാനി.

൭. താമാദിശേൽപവനപിത്തകഫപ്രകോപാൽ
ഘോരാമസൃക്ഷയകരീമിവകാലരാത്രിം

സന്നിപാതംകൊണ്ടുണ്ടാകുന്ന നാഡീവ്രണത്തിങ്കൽ ചൂടും പനിയും ശ്വാസവും ഇന്ദ്രിയങ്ങൾക്കു തളർച്ചയും വായുമുട്ടലും മുമ്പെ മൂന്നു നാഡീവ്രണങ്ങൾക്കു പറയപ്പെട്ട ലക്ഷണങ്ങളും ഉണ്ടാകും. അതു വാതപിത്തകഫങ്ങളുടെ കോപംഹേതുവായിട്ടുണ്ടാകുന്നതായാൽ ഘോരയായി മരണകാരിണിയായിരിക്കുന്ന കാളരാത്രി (യമഭഗിനി) ആകുന്നു എന്നു അറിഞ്ഞുകൊള്ളണം.

ശല്യനാഡീവ്രണലക്ഷണം.

നഷ്ടംകഥംചിദനുമാർഗ്ഗമുദീരിതേഷു
സ്ഥാനേഷുശല്യമചിരേണഗതിംകരോതി.

൮. സാഫേനിലംമഥിതമുഷ്ണമസൃഗ്വിമിശ്രം
സ്രാവംകരോതിസഹസാസരുജാചനിത്യം.

പറയപ്പെട്ട സ്ഥാനങ്ങളിൽ ഏററിരിക്കുന്ന മുള്ളു കാരു ഇരിമ്പു മുതലായ ശല്യങ്ങളെ പറിച്ചെടുക്കാതെ ഇരുന്നാൽ അവ ഉള്ളിൽകിടന്നു നാഡീവ്രണത്തെ ഉണ്ടാക്കും. അതാകുന്നു ശല്യനാഡീവ്രണം; അതിൽനിന്നു നുരയോടും ചൂടോടും രക്തത്തോടും കൂടിയചലം ക്രമേണ ഒഴുകിക്കൊണ്ടിരിക്കും. എല്ലായ്പ്പോഴും വേദനയും ഉണ്ടാകും.

സാധ്യാസാധ്യവിഭാഗം.

നാഡീത്രിദോഷപ്രഭവാനസിദ്ധ്യേ
ച്ഛേഷാശ്ചതിസ്രഃഖലുയത്നസാധ്യാഃ

സന്നിപാതനാഡീവ്രണം അസാദ്ധ്യവും ശേഷമുള്ള നാലുനാഡീവ്രണങ്ങളും യത്നസാദ്ധ്യങ്ങളുമാകുന്നു.

ഇതി കേശവദേശികകൃതൌ സാരചന്ദ്രികാഖ്യാനേ
മാധവനിദാനവ്യാഖ്യാനേ നാഡീവ്രണനിദാനം
സമാപ്തം.

ഭഗന്ദരനിദാനം.

ഭഗന്ദരത്തിന്റെ പൂർവ്വരൂപമായപിടക.

൧. ഗുദസ്യദ്വ്യംഗുലക്ഷേത്രേ പാർശ്വതഃപിടകാർത്തികൃൽ
ഭിന്നോഭഗന്ദരോജ്ഞേയ സ്സചപഞ്ചവിധോമതഃ.

മലദ്വാരത്തിനു രണ്ടംഗുലം മേൽ ഒരു കുരുവുണ്ടാകും, അതു വളരെ വേദനയോടുകൂടിയിരിക്കും. പൊട്ടിയാൽ അതിനു ഭഗന്ദരമെന്നുപേർ. ആയതു പൊട്ടുന്നതിനുമുമ്പേ അതിനെഭഗന്ദരമെന്നു പറയാറില്ല. അപ്പോൾ കുരു എന്നുതന്നെ അതിനെക്കുറിച്ചു വ്യവഹരിക്കുന്നു. അതു അഞ്ചുവിധമുണ്ടു്.

വാതഭഗന്ദരലക്ഷണം.

൨. കഷായരൂക്ഷൈസ്സ്ത്വതികോപിതോനില-
സ്ത്വപാനദേശേ പിടകാംകരോതിയാം
ഉപേക്ഷണാൽപാകമുപൈതിദാരുണം
രുജാചഭിന്നാരുണഫേനവാഹിനീ.

൩. തത്രാഗമോമൂത്രപുരീഷരേതസാം
വ്രണൈരനേകൈശ്ശതപോനകംവദേൽ

ചവർപ്പും രൂക്ഷങ്ങളുമായുമിരിക്കുന്ന പദാർത്ഥങ്ങളെ സേവിക്കുക ഹേതുവായിട്ട വായുകോപിച്ചു ഗുദസ്ഥാനത്തിങ്കൽ പിടകയെ ഉണ്ടാക്കുന്നു. അവിടെ ചികിത്സിക്കാതെ ഉപേക്ഷിച്ചാൽ ആയതു പഴുത്തുപൊട്ടി വേദനയെ ഉണ്ടാക്കും അതിൽനിന്നും ചുവന്നനിറത്തോടുകൂടിയ ചലമൊഴുകും. അനേകം ദ്വാരങ്ങളുമുണ്ടാകും. അവയിൽക്കൂടി മൂത്രം, മലം, ശുക്ലം ഇവ പുറപ്പെടും ഇതു അരിവട്ടകപോലെ ഇരിക്കുന്നതിനാൽ ഇതിനു ശതപോനകമെന്നു പേർ പറയപ്പെടുന്നു.

പിത്തഭഗന്ദരലക്ഷണം.

പ്രകോപനൈഃ പിത്തമതിപ്രകോപിതം
കരോതിരക്താം പിടകാംഗുദാശ്രിതാം.
൮. തദാശുപാകാഹിമപൂതിവാഹിനീം
ഭഗന്ദരംത്വുഷ്ട്രശിരോധരംവദേൽ.

പിത്തകോപകരങ്ങളായ പദാർത്ഥങ്ങളെ സേവിക്കുക ഹേതുവായിട്ട കോപിച്ചിരിക്കുന്ന പിത്തം ഗുദത്തിങ്കൽ ചുവന്ന കുരുവിനെ ഉണ്ടാക്കും അതു പൊടുന്നനവേ പഴുത്തു പൊട്ടി ചൂടുള്ളതായ പഴുപ്പിന്റെ ഗന്ധത്തോടുകൂടിയിരിക്കും ഒട്ടകത്തിന്റെ കഴുത്തുപോലെ മേല്പോട്ടുയർന്നിട്ടും കീഴ്പോട്ടുകുനത്തിട്ടും ഇരിക്കുന്നതാകയാൽ ഇതിനു ഉഷ്ട്രശിരോധരമെന്നുപേർ

കഫഭഗന്ദരലക്ഷണം.

൯. കണ്ഡൂയനോഘനസ്രാവീകഠിനോമന്ദവേദനഃ
ശ്വേതാവഭാസഃകഫജഃ പരിസ്രാവീഭഗന്ദരഃ

കഫനിമിത്തമുണ്ടാകുന്ന ഭഗന്ദരം ചൊറിച്ചിലോടും കൊഴുത്തതായ ജലത്തിന്റെ സ്രാവത്തോടുകൂടിയും ഉറച്ചിട്ടും അല്പമായ വേദനയോടുകൂടിയും വെളുത്തിട്ടും ഇരിക്കും. വളരെ കൊഴുത്തവെള്ളം സ്രവിക്കയാൽ അതിനു പരിസ്രാവിയെന്നുപേർ.

സന്നിപാതഭഗന്ദരലക്ഷണം.

൰. ബഹുവർണ്ണരുജാസ്രാവാ പിടകാഗോസ്തനോപമാ
ശംബൂകാവർത്തവന്നാഡീ ശംബൂകാവർത്തകോമതഃ.

സന്നിപാതം നിമിത്തമുണ്ടാകുന്ന ഭഗന്ദരം മേല്പറയപ്പെട്ട മൂന്നുവക ഭഗന്ദരങ്ങളുടെ നിറത്തോടും വേദനയോടും സ്രാവത്തോടും കൂടിയും ഇരിക്കും. കുരുക്കളൊക്കെയും പശുവിന്റെ മുലപോലെ ഇരിക്കും. ശംഖത്തിന്റെ ചുഴിപോലെയിരിക്കുന്ന ചുഴിയോടുകൂടിയതാകയാൽ ഇതിനു ശംബൂകാവർത്തമെന്നു പേർ

ആഗന്തുഭഗന്ദരലക്ഷണം.

൧. ക്ഷതാദ്ഗതിഃ(?)പായുഗതാവിവർദ്ധതേ
ഹ്യുപേക്ഷണാത്സ്യുഃ ക്രിമയോവിദാര്യതേ
പ്രകുർവ്വതേമാർഗ്ഗമനേകധാ മുഖൈർ
വ്രണൈസ്തദുന്മാർഗ്ഗി ഭഗന്ദരംവദേൽ.

മുള്ള, എല്ല, മുതലായവ ഭക്ഷിക്കാതെ ഗുദമാർഗ്ഗത്തിൽ ചെന്നിരുന്നിട്ട അവിടെ മുറിവിനെ ഉണ്ടാക്കും. അതിനെ ഉപേക്ഷിച്ചാൽ ആ മുറിവു ഗുദംവരെ ചെല്ലും പിന്നെ അതിൽ കൃമികൾ ഉണ്ടായി പിളർന്നു അനേകം ദ്വാരങ്ങളോടും വ്രണങ്ങളോടുംകൂടിയ മാർഗ്ഗത്തെ ഉണ്ടാക്കും. ആ മാർഗ്ഗത്തിൽകൂടി മലമൂത്രങ്ങൾ പോകുന്നതിനാൽ ഈ ഭഗന്ദരത്തിനു ഉന്മാർഗ്ഗിയെന്നു പേരുണ്ടായി.

സാദ്ധ്യാസാദ്ധ്യലക്ഷണം.

൨. ഘോരാസ്സാധയിതുംദുഃഖാ സ്സർവ്വഏവഭഗന്ദരാഃ
തേഷ്വസാദ്ധ്യസ്ത്രിദോഷോത്ഥഃ ക്ഷതജശ്ചവിശേഷതഃ

വാതമൂത്രപുരീഷാണി ക്രിമയശ്ശുക്ലമേവച
ഭഗന്ദരാൽസ്രവന്തസ്സു നാശയന്തിതമാതുരം.

ഭഗന്ദരങ്ങളെല്ലാം ഭയങ്കരങ്ങളും ദുഃഖസാദ്ധ്യങ്ങളുമാകുന്നു. അവയിൽ സന്നിപാതഭഗന്ദരം അസാദ്ധ്യംതന്നെ ആഗന്തുഭഗന്ദരം വിശേഷിച്ചുമസദ്ധ്യമാകുന്നു. വായു, മൂത്രം, മലം, കൃമികൾ ശുക്ലം ഇവ ഭഗന്ദരത്തിൽനിന്നും പുറപ്പെടുന്നുവെങ്കിൽ ആ രോഗി മരിക്കും.

ഇതി കേശവദേശികകൃതൌ സാരചന്ദ്രികാഖ്യായാം
മാധവനിദാനവ്യാഖ്യാനേ ഭഗന്ദരനിദാനം
സമാപ്തം.

—

ഉപദംശനിദാനം.

—

൧. ഹസ്താഭിഘാതാന്നഖദന്തപാതാ-
ദധാവനാദത്യതിസേവനാദ്വാ
യോനിപ്രദോഷാച്ചഭവന്തിശിശ്നേ
പഞ്ചോപദംശാവിവിധാപചാരൈഃ

കൈകൊണ്ടുപിടിച്ചുപദ്രവിക്കുക ഹേതുവായിട്ടും നഖദന്തങ്ങൾ പതിക്ക ഹേതുവായിട്ടും കഴുകായ്കയാലും അധികമായി രതിക്രീഡചെയ്ക ഹേതുവായിട്ടും നീണ്ടിട്ടും പരുപരുത്തുമുള്ള യോനിരോമങ്ങളോടു ഉരസുകയാലും ക്ഷാരവെള്ളംകൊണ്ടോ ചൂടുള്ളതായവെള്ളംകൊണ്ടോ കഴുകുക ഹേതുവായിട്ടും ബ്രഹ്മചാരിണിയെ പരിഗ്രഹിക്കുകഹേതുവായിട്ടും ലിംഗത്തിങ്കൽ അഞ്ചുവിധം ഉപദംശങ്ങൾ ഉണ്ടാകുന്നു.

വാതോപദംശലക്ഷണം.

൨. സതോദഭേദൈഃസ്ഫുരണൈസ്സകൃഷ്ണൈഃ
സ്ഫോടൈർവ്യവസ്യേൽ പവനോപദംശം

വാതജമായിരിക്കുന്ന ഉപദംശത്തിന്റെ ലക്ഷണം ലിംഗത്തിന്മേൽ കുത്തിനോവുക, പിളർന്നുനോവുക, പൊരുപൊരുക്കുക, തോൽവിള്ളുക, കറുത്തനിറത്തോടുകൂടിയ പൊള്ളലുണ്ടാക ഇവയാകുന്നു.

പിത്തോപദംശത്തിന്റെയും വാതോപദംശത്തിന്റെയും ലക്ഷണം.

പീതൈർബ്ബഹുക്ലേദയുതൈസ്സദാഹൈഃ
പിത്തേനരക്താൽപിശിതാവഭാസൈഃ

൩. സ്ഫോടൈസ്സകൃഷ്ണൈ രുധിരംസ്രവന്തം
രക്താത്മകം പിത്തസമാനലിംഗം

പിത്തജമായ ഉപദംശത്തിനു മഞ്ഞളിച്ചിട്ടു വളരെ നനവോടും ചുടോടുംകൂടിയും ഇരിക്കുന്ന പൊള്ളലുകൾ ഉണ്ടാകും രക്തജമായ ഉപദംശത്തിനു മാംസംപോലെ ചുവന്നും കറുത്തുമിരിക്കുന്ന പൊള്ളലുകൾ ഉണ്ടാകും. രക്തം സ്രവിക്കും. പിത്തോപദംശത്തിന്റെ ലക്ഷണങ്ങളും കാണും.

കഫോപദംശലക്ഷണം.

സകണ്ഡുരൈശ്ശോഫയുതൈർമ്മഹത്ഭി-
ശ്ശുക്ലൈർഘനൈഃസ്രാവയുതൈഃകഫേന.

കഫജമായ ഉപദംശത്തിനു ചൊറിച്ചിലോടും വീക്കത്തോടുംകൂടിയും വലുതായും വെളുത്തു കട്ടിയുമിരിക്കുന്ന പൊള്ളലുകൾ ഉണ്ടാകും. അവയിൽകൂടി ചലവുമൊലിക്കും.

സന്നിപാതോപദംശലക്ഷണം.

൮. നാനാവിധസ്രാവരുജോപപന്നം
മഖ്യസ്ഥമാഹുസ്ത്രിമലോപദംശം

സന്നിപാതജമായ ഉപദംശത്തിന്ന മൂന്നുദോഷങ്ങളുടെയും കോപംഹേതുവായിട്ടുണ്ടാകുന്ന ഉപദംശങ്ങൾക്ക പറയപ്പെട്ട സ്രാവവും വേദനയുമുണ്ടാകും. ഈ ഉപദംശം അസാദ്ധ്യമാണെന്നു പറയുന്നു.

അസാദ്ധ്യലക്ഷണം.

വിശീർണ്ണമാംസം ക്രിമിഭിഃപ്രജഗ്ധം
മുഷ്കാവശേഷം പരിവർജ്ജയേച്ച.

൯. സഞ്ജാതമാത്രേന കരോതിമൂഢഃ
ക്രിയാംനരോയോ വിഷയേപ്രസക്തഃ
കാലേനശോഥഃ ക്രിമിദാഹപാകൈ
ർവ്വിശീർണ്ണശിശ്നോമ്രിയതേസതേന.

ഉപദംശമുള്ളവൻെറ ലിംഗത്തിങ്കലെ മാംസം ദ്രവിച്ചുപോകയോ കൃമികൾ ഭക്ഷിച്ചുപോകയോ വൃഷണം മാത്രം ശേഷിക്കയോചെയ്താൽ അവനെ ഉപേക്ഷിക്കേണ്ടതാകുന്നു യാവനൊരുത്തൻ ഉപദംശം ഉണ്ടായുള്ളപ്പോൾ ഗുണദോഷജ്ഞാനഹീനനായിട്ടും വിഷയാസക്തനായിട്ടും അതിന്ന തക്കതായ ചികിത്സയെ ചെയ്യാതിരിക്കുന്നുവോ അവൻ കാലക്രമംകൊണ്ടു നീരു്, കൃമി, ചുട്, പഴുപ്പ് ഇവയാൽ നശിപ്പിക്കപ്പെട്ടതായ ലിംഗത്തോടുകൂടിയവനായിട്ടു മരിക്കുന്നു

ലിംഗാർശോലക്ഷണം.

അംകുരൈരിവസംഭൂതൈ രുപര്യ്യുപരിസംസ്ഥിതൈഃ
ക്രമേണജായതേവർത്തി സ്താമ്രചൂഡശിഖോപമാ.

൰. കോശസ്യാഭ്യന്തരേസന്ധൗ സർവ്വസന്ധിഗതാപിവാ
സവേദനാപിച്ഛിലാച ദുശ്ചികിത്സ്യാത്രിദോഷജാ

൧൧. ലിംഗവർത്തിരിതിഖ്യാതാ ലിംഗാർശഇതിചാപരേ.

മാംസാംകുരങ്ങൾ മേല്ക്കുമേൽ ചേർന്നു കോഴിപ്പൂപോലെ ക്രമേണ ഉണ്ടാകും. അതു ലിംഗത്തിൻെറ അന്തർഭാഗത്തിങ്കലോ സൃക്ഷിസന്ധിയിലോ എല്ലാസന്ധിയിലോ ആയിരിക്കും. വേദനയും പഴുപ്പുമുണ്ടാകും; ത്രിദോഷജമായതിനാൽ ചികിത്സകൊണ്ടു ശമിപ്പിക്കുന്നതിന്ന വളരെ പ്രയാസമാകുന്നു. അതിനെ ലിംഗവർത്തിയെന്നു പറയുന്നു. ചിലർ ലിംഗാർശസ്സെന്നും പറയുന്നു.

ഇതി കേശവദേശികകൃതൌ സാരചന്ദ്രികാഖ്യാനേ
മാധവനിദാനവ്യാഖ്യാനേ ഉപദംശനിദാനം
സമാപ്തം.

ശുക്രദോഷനിദാനം.

---

൧. അക്രമാച്ഛേഫസോവൃദ്ധിം യോഭിവാഞ്ഛതിമൂഢധീഃ
വ്യാധയസ്തസ്യജായന്തേ ദശചാഷ്ടൌചശുക്രജാഃ

യാവനൊരുത്തൻ മൂഢബുദ്ധിയായിട്ടു വിഷമുള്ള ജന്തുക്കളെയൊ തീക്ഷ്ണദ്രവ്യങ്ങളെയൊ അരച്ചു ലിംഗത്തിന്മേൽ തേച്ചു ലംഗത്തിന്നു ക്രമത്തിലധികം വർദ്ധനയെ ഉണ്ടാക്കണമെന്നു ഇച്ഛിക്കുന്നുവൊ അവന്നു ശുക്രജങ്ങളായിരിക്കുന്ന പതിനെട്ടു വ്യാധികൾ ഉണ്ടാകുന്നു.

സർഷപികാലക്ഷണം.

൨. ഗൌരസർഷപസംസ്ഥാനാ ശൂകദുർഭഗ്നഹേതുകാ
പിടകാശ്ലേഷ്മവാതാഭ്യാം ജ്ഞേയാസർഷപികാതുസാ.

ശൂകങ്ങളായിരിക്കുന്ന ജലജന്തുക്കളെ അരച്ചു ലിംഗത്തിന്മേൽ തേക്കുന്നവനു കഫവും വാതവും നിമിത്തം ലിംഗത്തിന്റെ അന്തർഭാഗത്തിങ്കലോ ബഹിർഭാഗത്തിങ്കലോ വെളുത്ത കടുക പോലെ കുരുക്കളുണ്ടാകും. അതിന്നു സർഷപികാ എന്നു പേർ.

അഷ്ഠീലികാലക്ഷണം.

൩. കഠിനാവിഷമാഭഗ്നാ വായുനാഷ്ഠീലികാഭവേൽ

വാതംഹേതുവായിട്ടു പരപരത്തിട്ടും ഏറക്കുറവായും വളഞ്ഞിട്ടും ഇരിക്കുന്ന കുരുവുണ്ടാകും അതിന്നു അഷ്ഠീലിക എന്നുപേർ.

ഗ്രഥിതലക്ഷണം.

ശൂകൈര്യൽ പൂരിതംശശ്വൽ ഗ്രഥിതംനാമതൽകഫാൽ

കഫം ഹേതുവായിട്ടു ലിംഗം നെല്ലിന്റെ ഓകകളെക്കൊണ്ടു എല്ലായ്പ്പോഴും നിറഞ്ഞിരിക്കുന്നു എന്നു തോന്നുന്നതിന്നു ഗ്രഥിതമെന്നുപേർ.

കുംഭികാലക്ഷണം.

൪. കുംഭികാരക്തപിത്തോത്ഥാ ജാംബവാസ്ഥിനിഭാശുഭാ

രക്തപിത്തങ്ങൾ ഹേതുവായിട്ടു ഞാവൽപ്പഴത്തിന്റെ അകത്തുള്ള കുരുക്കൾപോലെ കറുത്ത കുരുക്കളുണ്ടാകും. അതിന്നു കുംഭികയെന്നു പേർ.

അലജീലക്ഷണം.

തുല്യജാന്തലജീംവിദ്യാൽ യഥാപ്രോക്താംവിചക്ഷണഃ

അലജി എന്ന കുരുവിന്നു പ്രമേഹനിദാനത്തിൽ പറഞ്ഞ അലജിയുടെലക്ഷണങ്ങൾ ഉണ്ടാകുമെന്നു വൈദ്യൻ അറിഞ്ഞുകൊള്ളണം

മൃദിതലക്ഷണം.

൫. മൃദിതംപീഡിതംയച്ച സംരബ്ധംവാതകോപതഃ

ശൂകപാതാനന്തരം ലിംഗത്തെ കൈകൊണ്ടു അതിയായി മർദ്ദിക്കയോ പീഡിക്കയോ ചെയ്താൽ വാതംകോപിച്ചു ലിംഗത്തിൽ നീരുണ്ടാകും അതിന്നു മൃദിതമെന്നു പേർ.

സമ്മൂഢപിടകാലക്ഷണം.

പാണിഭ്യാംഭൃശസമ്മൂഢഃ സമ്മൂഢപിടകാഭവേൽ

രണ്ടുകൈകൾ കൊണ്ടും ലിംഗത്തെ അധികമായി മർദ്ദിക്കുന്നവന്നു വാതകോപം ഹേതുവായിട്ടു കുരുവുണ്ടാകും; അതിന്നു സമ്മൂഢപിടക എന്നു പേർ.

അവമന്ഥലക്ഷണം.

൬. ദീർഘാബഹ്വ്യശ്ചപിടകാ ദീര്യന്തേമദ്ധ്യതസ്തുയാഃ
സോധിമന്ഥഃകഫാസൃഗ്ഭ്യാം വേദനാരോമഹർഷകൃൽ.

കഫരക്തങ്ങൾ ഹേതുവായിട്ടു നീളത്തിൽ അനേകം കുരുക്കൾ ഉണ്ടാകയും അവയുടെ മദ്ധ്യത്തിൽ വിള്ളുകയും വേദനയുണ്ടാകയും കോൾമയിർക്കൊള്ളുകയും ചെയ്യുന്നതിന്നു അധിമന്ഥമെന്നു പേർ.

പുഷ്കരികാലക്ഷണം.

൭. പിടകാപിടകാവ്യാപ്താപിത്തശോണിതസംഭവാ
പത്മകർണ്ണികസംസ്ഥാനാ ജ്ഞേയാപുഷ്കരികാതുസാ.

പിത്തരക്തങ്ങൾ ഹേതുവായിട്ടു താമരപ്പൂവിന്റെ നടുവിലുള്ള മൊട്ടുപോലെ അനേകം കുരുക്കളെക്കൊണ്ടു നിറഞ്ഞിട്ടുണ്ടാകുന്ന കുരുവിന്നു പുഷ്കരിക എന്നു പേർ.

സ്പർശഹാനിലക്ഷണം.

൮. സ്പർശഹാനിസ്സൃജനയേൽ ശോണിതംശുക്രദൂഷിതം

ലിംഗത്തിന്നു ബലമുണ്ടാവാൻവേണ്ടി വിഷജന്തുക്കളെ അരച്ചുതേച്ചാൽ അവിടെ രക്തം ദുഷിച്ചിട്ടു തൊട്ടാൽ അറിവില്ലായ്മയെ ഉണ്ടാക്കും അതിന്നു സ്പർശഹാനി എന്നു പേർ.

ഉത്തമാലക്ഷണം.

മുൽഗാമാഷോപമാരക്താ രക്തപിത്തോത്ഭവാതുയാ

൯. വ്യാധിരേഷോത്തമാനാമ ശുക്രാജീർണ്ണനിമിത്തതഃ

പിന്നെയും പിന്നെയും ജന്തുക്കളെ അരച്ചു ലേപനംചെയ്താൽ രക്തപിത്തങ്ങൾ കോപിച്ചു ഉഴുന്നിൻെറയൊ ചെറുപയറിൻെറയോ ആകൃതിപോലെ ഇരിക്കുന്ന അകൃതിയോടുകൂടിയും ചുവന്നുമിരിക്കുന്ന കുരുക്കളെ ഉണ്ടാക്കും.

ശതപോനകലക്ഷണം.

ഛിദ്രൈരനുമുഖൈർല്ലിംഗം ചിതംയസ്യസമന്തതഃ

൧൦. വാതശോണിതജോവ്യാധി സ്സജ്ഞേയശ്ശതപോനകഃ

വാതരക്തങ്ങൾ കോപിച്ചു ലിംഗത്തിന്നു വളരെ സുഷിരങ്ങളെ ഉണ്ടാക്കും. അവിടെ ലിംഗം മുഴുവനും സുഷിരങ്ങളെക്കൊണ്ടു നിറഞ്ഞിരിക്കും അതിന്നു ശതപോനകമെന്നു പേർ.

ത്വക്പാകലക്ഷണം.

വാതപിത്തകൃതോജ്ഞേയ സ്ത്വക്പാകോജ്വരദാഹകൃൽ

വാതപിത്തങ്ങൾ ഹേതുവായിട്ടു ലിംഗത്തിൻെറ തൊലി പഴുക്കും. ജ്വരവും ചൂടുമുണ്ടാകും. അതിന്നു ത്വക്പാകമെന്നു പേർ

ശോണിതാർബ്ബുദ ലക്ഷണം.

൧൧. കൃഷ്ണൈസ്ഫോടൈസ്സരക്താഭിഃ പിടകാഭിന്നിപീഡിതം

യസ്യവാസ്തുരുജശ്ചോഗ്രാ ജ്ഞേയന്തച്ഛോണിതാർബ്ബുദം

ലിംഗം കറുത്തിരിക്കുന്ന പൊള്ളലുകളാലും ചുവന്നിരിക്കുന്ന കുരുക്കളാലും പീഡിക്കപ്പെട്ടിരിക്കും അപ്പോൾ കഠിനമായ വേദനയുണ്ടാകും. അതിന്നു രക്താർബ്ബുദമെന്നു പേർ.

മാംസാർബ്ബുദലക്ഷണം.

൧൨. മാംസദോഷേണജാനീയാദർബ്ബുദംമാംസസംഭവം

മാംസത്തിൻെറ ദോഷം ഹേതുവായിട്ടു മാംസാർബ്ബുദമുണ്ടാകുമെന്നു അറിഞ്ഞുകൊള്ളണം.

മാംസപാകലക്ഷണം.

ശീര്യന്തേയസ്യമാംസാനി യസ്യസർവ്വാശ്ചവേദനാഃ

൧൩. വിദ്യാത്തംമാംസപാകന്തു സർവ്വദോഷകൃതംഭിഷക്.

ലിംഗത്തിലെ മാംസം പഴുത്തു കൊഴിഞ്ഞുപോകയും അരിഞ്ഞുനോവു, പിളർന്നനോവു, കുത്തിനോവു, മുതലായ സകലവേദനകളുണ്ടാകയും ചെയ്യും. വാതപിത്തകഫങ്ങൾ നിമിത്തമായിട്ടുണ്ടാകുന്ന ആ രോഗത്തിന്നു മാംസപാകമെന്നു പേർ.

വിദ്രധി ലക്ഷണം.

വിദ്രധിംസന്നിപാതേന യഥോക്തമിതിനിർദ്ദിശേൽ

വിദ്രധി സന്നിപാതം ഹേതുവായിട്ടുണ്ടാകുന്നതാകുന്നു. അതിൻെറ ലക്ഷണം വിദ്രധിനിദാനത്തിൽ പറഞ്ഞ സന്നിപാതവിദ്രധിയുടെ ലക്ഷണംപോലെയാകുന്നു.

തിലകാളകലക്ഷണം.

൧൪. കൃഷ്ണാനിചിത്രാണ്യഥവാ ശുക്രാനിസവിഷാണിവാ

പാതിതാനിപചന്ത്യാശു മേഢ്റംനിരവശേഷതഃ

൧൫. കാലാനിഭൂതാമാംസാനി ശീര്യന്തേയസ്യദേഹിനഃ

സന്നിപാതസമുത്ഥാംസ്തു താനപിദ്ധ്യാത്തിലകാളകാൻ.

കറുത്തിട്ടോ നാനാവൎണ്ണങ്ങളായിട്ടോ ഇരിക്കുന്ന തിലദ്രവ്യങ്ങളെ ലേപനംചെയ്താൽ വാതപിത്തകഫങ്ങൾ കോപിച്ചു ലിംഗത്തെ ശോഷിപ്പിക്കയും അതു ഹേതുവായിട്ടു ലിംഗത്തിലെ മാംസങ്ങൾ കറുത്തു കൊഴിഞ്ഞുപോകയും ചെയ്യും. ഇതിന്നു കറുത്ത എള്ളിനോടു സാമ്യമുണ്ടാകയാൽ തിലകാളകമെന്നു പേരുണ്ടായി.

അസാദ്ധ്യശൂകദോഷം.

൧൭. തത്രമാംസാൎബ്ബുദംയച്ച മാംസപാകശ്ചയഃസ്മൃതഃ
വിദ്രധിശ്ചനസിദ്ധ്യന്തി യേചസ്യുസ്തിലകാലകാഃ

ഇൗ പറഞ്ഞ രോഗങ്ങളിൽവെച്ചു മാംസാൎബ്ബുദവും മാംസപാകവും വിദ്രധിയും തിലകാലകവും അസാദ്ധ്യങ്ങളാകുന്നു.

ഇതി കേശവദേശികകൃതൌ സാരചന്ദ്രികാഖ്യാനേ
മാധവനിദാനവ്യാഖ്യാനേ ശൂകദോഷനിദാനം
സമാപ്തം.

കുഷ്ഠനിദാനം.

---

൧. വിരോധീന്യന്നപാനാനി ദ്രവസ്നിഗ്ദ്ധഗുരൂണിച
ഭജതാമാഗതാംഛൎദ്ദിം വേഗാംശ്ചാന്യാൻപ്രതിഘ്നതാം
൨. വ്യായാമമതിസന്താപ മതിഭുക്തവാനിഷേവിണാം
ഘൎമ്മശ്രമഭയാൎത്താനാം ദ്രുതംശീതാംബുസേവിനാം
൩. അജീൎണ്ണാദ്ധ്യശിനാഞ്ചൈവ പഞ്ചകൎമ്മാപചാരിണാം
നവാന്നദധിമത്സ്യാതി ലവണാമ്ലനിഷേവിണാം
൪. മാഷമൂലകപിഷ്ടാന്ന തിലക്ഷീരഗുഡാശിനാം
വ്യവായഞ്ചാപ്യജീൎണ്ണേന്നേ നിദ്രാഞ്ചഭജതാംദിവാ
൫. വിപ്രാൻഗുരൂൻധൎഷയതാം പാപംകൎമ്മചകുൎവ്വതാം
വാതാദയസ്ത്രയോദുഷ്ടാ സ്ത്വഗ്രക്തംമാംസമംബുച
൬. ദൂഷയന്തിസകുഷ്ഠാനാം സപ്തകോദ്രവ്യസംഗ്രഹഃ
അതഃകുഷ്ഠാനിജായന്തേ സപ്തചൈകാദശൈവച.

വിരോധമുള്ള അന്നപാനങ്ങളേയും ദ്രവങ്ങളായും സ്നിഗ്ദ്ധങ്ങളായും ഗുരുക്കളായുമിരിക്കുന്ന പദാൎത്ഥങ്ങളേയും സേവിക്കുന്നവൎക്കും; ഛൎദ്ദിയെ തടുക്കുന്നവൎക്കും; മററുള്ള മലമൂത്രാദികളുടെ വേഗത്തെ തടുക്കുന്നവൎക്കും; അധികമായി ഉണ്ടിട്ടു അതിവ്യായാമം ചെയ്കയെയാ അതിമായി സന്തപിക്കയോ ചെയ്യുന്നവൎക്കും വെയിൽകൊണ്ടോ ശ്രമംകൊണ്ടോ ഭയംകൊണ്ടോ പരവശ്യം ഉണ്ടായ ഉടനെ പച്ചവെള്ളം കുടിക്കുന്നവൎക്കും; അപക്വമായ സാധനത്തെ ഭക്ഷിക്കുന്നവൎക്കും; അധികമായി ഭക്ഷിക്കുന്നവൎക്കും; വമനവിരേചനാദികൎമ്മങ്ങളിൽ അദ്ധ്യശനാദിമിഥ്യാഹാരത്തെയോ അതിവ്യായാമം മുതലായ മിഥ്യാവിഹാരത്തെയോ ചെയ്യുന്നവൎക്കും പുത്തരിച്ചോറു, തൈരു, മത്സ്യം, ഉപ്പു, പുളി ഇവയെ അധികമായി ഭക്ഷിക്കുന്നവൎക്കും; ഉഴുന്നു, മൂലകം, അരിയുണ്ട, എള്ളു, പാൽ, ശൎക്കര ഇവയെ ഭക്ഷിക്കുന്നവൎക്കും; ഭക്ഷിക്കപ്പെട്ട അന്നം ദഹിക്കുന്നതിനുമുമ്പു മൈഥുനം ചെയ്യുന്നവൎക്കും; പകൽ ഉറങ്ങുന്നവൎക്കും ബ്രാഹ്മണരെയും ഗുരുക്കന്മാരെയും നിന്ദിക്കുന്നവൎക്കും; പാപകൎമ്മം ചെയ്യുന്നവൎക്കും; വാതപിത്തകഫങ്ങൾ ദുഷിച്ചിട്ടു തൊലിയേയും രക്തത്തേയും മാംസത്തേയും ജലത്തേയും ദുഷിപ്പിക്കുന്നു. ഇവ ഹേതുവായിട്ടു പതിനെട്ടുവക കുഷ്ഠങ്ങൾ ഉണ്ടാകുന്നു. അവയിൽ ഏഴു മഹാകുഷ്ഠങ്ങളും പതിനൊന്നു ക്ഷുദ്രകുഷ്ഠങ്ങളുമാകുന്നു.

൧. കുഷ്ഠാനിസപ്തധാദോഷൈഃ പൃഥഗ്ദ്വന്ദ്വൈസ്സമാഗതൈഃ
സർവ്വേഷ്വപിത്രിദോഷേഷു വ്യപദേശോധികത്വതഃ

കുഷ്ഠങ്ങൾ വാതം ഹേതുവായിട്ടും, പിത്തം ഹേതുവായിട്ടും, കഫം ഹേതുവായിട്ടും, വാതപിത്തം ഹേതുവായിട്ടും, വാതകഫം ഹേതുവായിട്ടും, കഫപിത്തം ഹേതുവായിട്ടും, വാതപിത്തകഫങ്ങൾ ഹേതുവായിട്ടും, ഉണ്ടാകുന്നവയാകയാൽ ഏഴു പ്രകാരമാകുന്നു. എല്ലാകുഷ്ഠങ്ങളും മൂന്നുദോഷങ്ങൾ ഒരുമിച്ചു കോപിക്കനിമിത്തമായിട്ടുതന്നെ ഉത്ഭവിക്കുന്നു. എങ്കിലും മൂന്നുദോഷങ്ങളിൽ ഓരോന്നിന്റെ ആധിക്യത്തിങ്കൽ വാതകുഷ്ഠം, പിത്തകുഷ്ഠം, കഫകുഷ്ഠം ഇങ്ങിനേയും ഇരണ്ടുദോഷങ്ങളുടെ ആധിക്യത്തിങ്കൽ വാതപിത്തകുഷ്ഠം, വാതകഫകുഷ്ഠം, പിത്തകഫകുഷ്ഠം ഇങ്ങിനേയും വ്യവഹാരമുണ്ടു്.

കുഷ്ഠത്തിന്റെ പൂർവ്വരൂപം.

൨. അതിശ്ലക്ഷ്ണഖരസ്പർശ സ്വേദാസ്വേദവിവർണ്ണതാഃ
ദാഹഃകണ്ഡൂസ്ത്വചിസ്വാപ സ്തോദഃകോഠോന്നതിർഭ്രമഃ.

൩. വ്രണാനാമധികംശൂലം ശീഘ്രോൽപത്തിശ്ചിരസ്ഥിതിഃ
രൂഢാനാമപിരൂക്ഷത്വം നിമിത്തേല്പേതികോപനം.

൧൦. രോമഹർഷോസൃജഃകാർഷ്ണ്യം കുഷ്ഠലക്ഷണമഗ്രജം

കുഷ്ഠങ്ങൾ ഉത്ഭവിക്കാൻ പോകുമ്പോൾ തൊലി ഏററവും മിനുപ്പോടുകൂടുകയോ ഏററവും പറുപറുപ്പോടുകൂടുകയോ ചെയ്ക. ഏററവും വിയർക്കുക അല്ലാ എങ്കിൽ ഒട്ടുംതന്നെ വിയർക്കാതിരിക്കുക, നിറപ്പകർച്ച്, ചുട്ടുനീറുക ചൊറിച്ചിൽ, തരിപ്പു, കുത്തിനോവു, തൊലി വട്ടപ്പുണ്ണുകൾകൊണ്ടു ഉയർന്നിരിക്കുക, തലതിരിച്ചിൽ, വ്രണങ്ങളുണ്ടായാൽ അവയ്ക്കു വേദന ഏറുക, വ്രണങ്ങൾ വേഗത്തിൽ ഉണ്ടാക, അവ വളരെക്കാലം നില്ക്കുക, വ്രണങ്ങൾ ഉണങ്ങിയാലും രൂക്ഷങ്ങളായിരിക്കുക, അല്പമായ ഹേതുകൊണ്ടു പിന്നെയും അവ കോപിക്കുക രോമാഞ്ചം, ചോരകറുത്തിരിക്കുക ഇവയൊക്കയും കാണുമെന്നറിക.

കാപാലകുഷ്ഠലക്ഷണം.

കൃഷ്ണാരുണകപാലാഭം യദ്രൂക്ഷംപരുഷംതനു,
൧൧. കാപാലംതോദബഹുലം തൽകുഷ്ഠംവിഷമംസ്മൃതം.

ഏഴുവക മഹാകുഷ്ഠങ്ങളിൽവെച്ചുകാപാലകുഷ്ഠം കറുത്തിട്ടും ചുവന്നിട്ടും കലത്തിന്റെ ഓട്ടപോലെയും രൂക്ഷമായും പറുപറുപ്പോടുകൂടിയും നേർത്തിട്ടും വളരെ കുത്തിനോവോടുകൂടിയും ദുശ്ചികിത്സ്യമായും ഇരിക്കും.

ഔദുംബരകുഷ്ഠലക്ഷണം.

൧൨. രുഗ്ദാഹരാഗകണ്ഡൂഭിഃ പരീതംലോമപിഞ്ജരം
ഉദുംബരഫലാഭാസം കുഷ്ഠമൌദുബരംവദേൽ.

ഔദുംബരകുഷ്ഠം വേദനയോടും ചൂടോടും ചുവപ്പോടും ചൊറിച്ചിലോടുംചെമ്പിച്ചരോമങ്ങളോടുകൂടിയും അത്തിക്കായ്പോലെയും ഇരിക്കും.

മണ്ഡലകുഷ്ഠലക്ഷണം

ശ്വേതംരക്തംസ്ഥിരസ്ത്യാനം സ്നിഗ്ദ്ധമുത്സന്നമണ്ഡലം
൧൩. കൃച്ഛ്റമന്യോന്യസംയുക്തം കുഷ്ഠംമണ്ഡലമുച്യതേ

മണ്ഡലകുഷ്ഠം വെളുത്തു ചുവന്നു ഉറച്ചു ആർദ്രമായി മിനുത്തു ഉയർന്ന മണ്ഡലത്തോടുകൂടി അന്യോന്യം പററിയിരിക്കും ഇതു കൃച്ഛ്രസാദ്ധ്യമാകുന്നു.

ഋശ്യജിഹ്വകുഷ്ഠലക്ഷണം.

കർക്കശംരക്തപര്യന്ത മന്തഃശ്യാവംസവേദനം
൧൪. യദൃശ്യജിഹ്വാസംസ്ഥാനമൃശ്യജിഹ്വംതദുച്യതേ

പരുപരുത്തിട്ടും വക്ക ചുവന്നിട്ടും ഉള്ള കരുവാളിച്ചിട്ടും വേദനയോട്ടുകൂടിയും മരമാനിൻെറ നാക്കുപോലെ ഇരിക്കുന്ന കുഷ്ഠത്തെ ഋശ്യജിഹ്വമെന്നു പറയുന്നു.

പുണ്ഡരീകകുഷ്ഠം.

സശ്വേതംരക്തപൎയ്യന്തം പുണ്ഡരീകദളോപമം.

൧൩. സോത്സേധഞ്ചസരാഗഞ്ച പുണ്ഡരീകംതദുച്യതേ

പുണ്ഡരീകമെന്ന കുഷ്ഠം നടുവൽപം വെളുത്തും ചുവന്നിരിക്കുന്ന വക്കോട്ടുകൂടിയും വെൺതാമരയിലപോലെയും ഉയൎന്നും മദ്ധ്യം ചുവന്നും ഇരിക്കും.

സിദ്ധ്മകുഷ്ഠലക്ഷണം.

ശ്വേതംതാമ്രംതനുചയദ്രജോഘൃഷ്ടംവിമുഞ്ചതി-

൧൪. പ്രായശ്ചോരസിതൽസിദ്ധ്മ മലാബുകുസുമോപമം.

സിദ്ധ്മമെന്ന കുഷ്ഠം വെളുത്തും ചെമ്പിച്ചും നേൎത്തുമിരിക്കും ചൊറിഞ്ഞാൽ പൊടിപുറപ്പെടും. ചുരപ്പൂവിനോടു സദൃശമായിരിക്കും അതു മിക്കതും ഉരസ്സിലുണ്ടാകും.

കാകണകുഷ്ഠ ലക്ഷണം

യൽകാകണന്തികാവൎണ്ണം സപാകംതീവ്രവേദനം

൧൫. ത്രിദോഷലിംഗംതൽകുഷ്ഠം കാകണംനൈവസിദ്ധ്യതി.

കാകണമെന്ന കുഷ്ഠം കുന്നിക്കുരുപോലെ മദ്ധ്യം കറുത്തും വക്ക ചുവന്നും ഇരിക്കും. അല്ലായെങ്കിൽ മദ്ധ്യം ചുവന്നും വക്ക കറുത്തുമിരിക്കും. അതിനു പഴുപ്പും കഠിനമായ വേദനയും ഉണ്ടാകും എല്ലാ കുഷ്ഠങ്ങളുടെ ലക്ഷണങ്ങളും അതിൽ കാണും ഇതു സാദ്ധ്യമല്ല.

ഏകകുഷ്ഠത്തിൻെറയും ചൎമ്മകുഷ്ഠത്തിൻെറയും ലക്ഷണം.

അസ്വേദനംമഹാവാസ്തു യന്മത്സ്യശകലോപമം.

൧൬. തദേകകുഷ്ഠഞ്ചൎമ്മാഖ്യം ബഹുലംഹസ്തിചൎമ്മവൽ.

ഏകകുഷ്ഠം വിയൎപ്പോട്ടുകൂടാതെയും അടിയിൽ പരപ്പോട്ടുകൂടിയും മത്സ്യത്തിൻെറ തൊലിയോടു സദൃശമായും ഇരിക്കും. ചൎമ്മകുഷ്ഠം ശരീരം മുഴുവനും നിറഞ്ഞു ആനത്തോലുപോലെ പറുപറുപ്പോട്ടുകൂടിയിരിക്കും.

കിടിപകുഷ്ഠലക്ഷണം.

ശ്യാവംകിണഖരസ്പൎശം പരുഷംകിടിപംസ്മൃതം.

കിടിപകുഷ്ഠം കറുത്തും തഴമ്പുപോലെ മൎദ്ദവമില്ലാത്തതായും പറുപറുപ്പോട്ടുകൂടിയുമിരിക്കും.

വൈപാദികകുഷ്ഠലക്ഷണം.

൧൮. വൈപാദികംപാണിപാദ സ്ഫുടനംതീവ്രവേദനം

വൈപാദികകുഷ്ഠം ഉള്ളംകയ്യിലും കാലിൻെറ അടിയിലുമുള്ള മാംസത്തെയും തൊലിയെയും ഭേദിച്ചുപുറപ്പെട്ടു അസഹ്യമായിരിക്കുന്ന വേദനയും ഉണ്ടാകും.

അലസകകുഷ്ഠലക്ഷണം.

കണ്ഡൂമത്ഭിസ്സരാഗൈശ്ച ഗണ്ഡൈരലസകം ചിതം

അലസകകുഷ്ഠം ചൊറിച്ചിലോടും ചുവപ്പോടുംകൂടിയമുഴകളാൽ വ്യാപിക്കപ്പെട്ടതായിരിക്കും.

ദദ്രുമണ്ഡലകുഷ്ഠലക്ഷണം

൨൦. സഗണ്ഡുരാഗപിടകം ദദ്രുമണ്ഡലമുൽഗതം

ദദ്രുമണ്ഡലമെന്ന കുഷ്ഠം ചൊറിച്ചിലും ചുവപ്പുമുള്ള പിടകങ്ങളോടുകൂടി തടിച്ചു വൃത്തമായിരിക്കും.

ചൎമ്മദലകുഷ്ഠലക്ഷണം.

൨൧. രക്തംസശൂലംകണ്ഡൂമൽ സസ്ഫോടംയൽഗലത്യപി

൨൧. തച്ചർമ്മദലമാഖ്യാതം സംസ്പർശാസഹമുച്യതേ

ചർമ്മദലമെന്ന കുഷ്ഠം ചുവന്നിട്ടും വേദനയോടും ചൊറിച്ചിലോടും പുളകങ്ങളോടുംകൂടിയും തൊട്ടാൽ സഹിച്ചുകൂടാത്തതായിട്ടുമിരിക്കും.

പാമാകുഷ്ഠലക്ഷണം.

൨൨ സൂക്ഷ്മാബഹ്വ്യഃ പിടകാസ്സ്രാവവത്യഃ
പാമേത്യുക്താഃ കണ്ഡുമത്യസ്സദാഹാഃ

പാമ എന്ന കുഷ്ഠത്തിന്ന ചെറുതായിരിക്കുന്ന കുരുക്കൾ വളരെ ഉണ്ടാകും; അവ പഴുത്തു പൊട്ടിയൊലിക്കും, ചൊറിച്ചിലോടും ചുട്ടോടുംകൂടിയുമിരിക്കും.

കച്ഛ്രുകുഷ്ഠലക്ഷണം.

സൈവസ്ഫോടൈസ്തീവ്രദാഹൈരുപേതാ
ജ്ഞേയാപാണ്യോഃ കച്ഛ്രുരുഗ്രാസ്ഫിചോശ്ച

മേൽപറയപ്പെട്ട പാമതന്നെ അസഹ്യമായ ചുടോടും വലിയ പുളകങ്ങളോടുംകൂടിയിരുന്നാൽ കച്ഛ്രുവാകുന്നു; അതു കയ്യത്തിലു ആസനത്തിലുമുണ്ടാകും. കഠിനവുമാകുന്നു.

വിസ്ഫോടലക്ഷണം

൨൩. സ്ഫോടാഃശ്യാവാരുണാഭാസാവിസ്ഫോടാസ്സ്യുസ്തനുത്വചഃ

വിസ്ഫോടമെന്ന കുഷ്ഠം കറുവാളിച്ചോ ചുവന്നോ ഇരിക്കുന്ന പുളകങ്ങളോടും നേർത്ത തോലിനോടുംകൂടിയിരിക്കും.

ശതാരുഃകുഷ്ഠലക്ഷണം.

രക്തംശ്യാവംസദാഹാർത്തിഃ ശതാരുസ്സ്യാൽബഹുവ്രണം.

ശതാരുസ്സെന്ന കുഷ്ഠം ചുവന്നു കറുവാളിച്ചും ചുടോടും വേദനയോടും വളരെ വ്രണത്തോടും കൂടിയുമിരിക്കും.

വിചർച്ചികാകുഷ്ഠലക്ഷണം.

൨൪. സകണ്ഡൂപിടകാശ്യാവാ ബഹുസ്രാവാവിചർച്ചികാ

ചൊറിച്ചിലോടും കുരുക്കളോടുംകൂടിയും കറുവാളിച്ചും ചലത്തോടുകൂടിയുമിരിക്കുന്ന കുഷ്ഠം വിചർച്ചികയാകുന്നു.

ദോഷത്രയജനിതകുഷ്ഠലക്ഷണം.

ഖരംശ്യാവാരുണംരൂക്ഷം വാതകുഷ്ഠംസവേദനം

൨൫. പിത്താൽപ്രകുഥിതംദാഹ രാഗസ്രാവാന്വിതംസ്മൃതം.
കഫാൽക്ലേദിഘനംസ്നിഗ്ദ്ധംസകണ്ഡൂശൈത്യഗൗരവം,

വാതം ഹേതുവായിട്ടുണ്ടാകുന്ന കുഷ്ഠം പരുപരുത്തിട്ടും കറുവാളിച്ചിട്ടും അല്ലെങ്കിൽ ചുവന്നിട്ടും രൂക്ഷമായും വേദനയോടുകൂടിയുമിരിക്കും; പിത്തം ഹേതുവായിട്ടുണ്ടാകുന്ന കുഷ്ഠത്തിന്ന കുത്തിനോവും ചുടും ചുവപ്പും സ്രാവവുമുണ്ടാകും; കഫം ഹേതുവായിട്ടുണ്ടാകുന്ന കുഷ്ഠം നനവോടുകൂടി തടിച്ചു മിനുത്തു ചൊറിച്ചിലോടും ശൈത്യത്തോടും ഗുരുത്വത്തോടും കൂടിയിരിക്കും; ഈ രണ്ടു ദോഷങ്ങളുടെ കോപം ഹേതുവായിട്ടുണ്ടാകുന്ന കുഷ്ഠത്തിന്ന ആ രണ്ടു ദോഷങ്ങളുടെയും കോപം ഹേതുവായിട്ടുണ്ടാകുന്ന കുഷ്ഠങ്ങളുടെ ലക്ഷണങ്ങളുണ്ടാകും; സന്നിപാതകുഷ്ഠത്തിന്ന വാതജാദി മൂന്നു കുഷ്ഠങ്ങളുടെയും ലക്ഷണമുണ്ടാകും.

ത്വഗാദിധാതുക്കളിൽനില്ക്കുന്ന കുഷ്ഠത്തിന്റെ ലക്ഷണം.

രസധാതുഗതകുഷ്ഠലക്ഷണം.

൨൬. ത്വക്സ്ഥേവൈവർണ്യമംഗേഷു കുഷ്ഠേരൗക്ഷ്യഞ്ചജായതേ
ത്വക്സ്വാപോരോമഹർഷശ്ച സ്വേദസ്യാതിപ്രവർത്തനം.

കുഷ്ഠം രസധാതുവിൽ (ത്വക്ക) നിൽക്കുമ്പോൾ നിറപ്പകർച്ചയും രൂക്ഷതയും കുത്തിനോവും തൊലിക്കു തരിപ്പും രോമാഞ്ചവും അധികമായ വിയർപ്പുമുണ്ടാകും.

രക്തഗതകുഷ്ഠലക്ഷണം.

കണ്ഡൂവ്വിപൂയകശ്ചൈവ കുഷ്ഠേശോണിതസംശ്രിതേ

കുഷ്ഠം രക്തത്തിൽനിന്നാൽ ചൊറിച്ചിലും അധികമായ പഴുപ്പുമുണ്ടാകും

മാംസഗതകുഷ്ഠലക്ഷണം.

൨൮. ബാഹുല്യവക്ത്രശോഷശ്ച കാക്കശ്യംപിടകോൽഗമഃ

തോദസ്ഫോടസ്ഥിരത്വഞ്ച കുഷ്ഠേമാംസസമാശ്രിതേ

കുഷ്ഠം മാംസത്തിൽ നിന്നാൽ അധികമായ വായവരൾച്ചയും ദേഹത്തിന്നു പരുപരുപ്പും കുരുക്കളും കുത്തിനോവും പൊളകളുമുണ്ടാകും. ഇവ ഉറച്ചുനില്ക്കുകയും ചെയ്യും.

മേദോഗതകുഷ്ഠലക്ഷണം.

൨൯. കൌണ്യംഗതിക്ഷയോംഗാനാം സംഭേദഃക്ഷതസപ്പണം

മേദസ്ഥാനഗതേലിംഗം പ്രാഗുക്താനിതഥൈവ ച.

മേദസ്സിങ്കൽ കുഷ്ഠംനിന്നാലുള്ള ലക്ഷണം കയ്യും കാലും മുറിഞ്ഞുക, നടന്നുക്കൂടാതെ, അവയവങ്ങൾ പിളരുക, വ്രണപ്പെടുക, മേല്പറഞ്ഞ രസാദി മൂന്നു ധാതുക്കളിലും കുഷ്ഠം നിന്നാലുള്ള ലക്ഷണങ്ങൾക്കൂടി കാണുക ഇവയാകുന്നു.

അസ്ഥിമജ്ജാഗതകുഷ്ഠലക്ഷണം.

൩൦. നാസാഭംഗോക്ഷിരാഗശ്ച ക്ഷതേഷുക്രിമിസംഭവഃ

സ്വരോപഘാതശ്ചഭവേ ദസ്ഥിമജ്ജാസമാശ്രിതേ.

കുഷ്ഠം അസ്ഥിയിലും മജ്ജയിലും നിന്നാൽ മൂക്കുവളയും, കണ്ണുചുവക്കും, വ്രണങ്ങളിൽ കൃമിയുണ്ടാകും ഒച്ചയടയ്ക്കും.

ശുക്ലാത്തവഗതകുഷ്ഠലക്ഷണം.

൩൧. ദംപത്യോഃകുഷ്ഠബാഹുല്യാൽദുഷ്ടശോണിതശുക്ലയോഃ

യദപത്യംതയോൎജ്ജാതംജ്ഞേയംതദപികുഷ്ഠിനം

സ്ത്രീകൾക്കോ പുരുഷന്മാൎക്കോ കുഷ്ഠബാഹുല്യം നിമിത്തം ആൎത്തവവും ശുക്ലവും ദുഷിച്ചാൽ അവൎക്കുണ്ടാകുന്ന പുത്രന്മാരും കുഷ്ഠമുള്ളവരായി ഭവിക്കും.

സാദ്ധ്യാദിഭേദം.

൩൨. സാദ്ധ്യംത്വഗ്രക്തമാംസസ്ഥം വാതശ്ലേഷ്മാധികഞ്ചയൽ

മേദസിദ്വന്ദ്വജംയാപ്യം വൎജ്ജ്യംമജ്ജാസ്ഥിസംശ്രിതം.

൩൩. കൃമിതൃൾദാഹമന്ദാഗ്നി സംയുക്തംയത്ത്രിദോഷജം

പ്രഭിന്നംപ്രസ്രുതാംഗഞ്ച രക്തനേത്രം ഹതസ്വരം.

൩൪. പഞ്ചകൎമ്മഗുണാതീതം കുഷ്ഠം ഹന്തീഹമാനവം

രസാശ്രയമായിരിക്കുന്ന കുഷ്ഠവും രക്താശ്രയമായിരിക്കുന്ന കുഷ്ഠവും മാംസാശ്രയമായിരിക്കുന്ന കുഷ്ഠവും വാതശ്ലേഷ്മാധികമായിരിക്കുന്ന കുഷ്ഠവും സാദ്ധ്യമാകുന്നു. മേദസ്സിനെ ആശ്രയിച്ചിരിക്കുന്ന കുഷ്ഠവും ദ്വന്ദ്വജമായിരിക്കുന്ന കുഷ്ഠവും യാപ്യമാകുന്നു. പത്ഥ്യാഭ്യാസംകൊണ്ടു കഠിനോപദ്രവമില്ലാതെ കൊണ്ടുപോവാൻ കഴിയുന്നതാകുന്നു. മജ്ജ, അസ്ഥി, ശുക്ലം ഇര മൂന്നു ധാതുക്കളെ ആശ്രയിച്ചിരിക്കുന്ന കുഷ്ഠം വൎജ്ജ്യമാകുന്നു. കൃമി, തണ്ണീർദാഹം, ചൂട്, അഗ്നിമാന്ദ്യം ഇവയുള്ള കുഷ്ഠവും സന്നിപാതകുഷ്ഠവും പൊട്ടിയ കുഷ്ഠവും അവയവങ്ങൾ പഴുത്തു ഒഴുകുന്നതായ കുഷ്ഠവും ചുവന്ന കണ്ണോടുകൂടിയ കുഷ്ഠവും ഒച്ചയടപ്പുള്ള കുഷ്ഠവും അസാദ്ധ്യങ്ങളാകുന്നു. പൂൎവ്വരൂപത്തിലും രസാദി നാലു ധാതുക്കളേയും ആശ്രയിച്ചിരിക്കുന്ന സമയവും ചെയ്യുന്ന ക്രിയകളുടെ വീൎയ്യങ്ങളെ അതിക്രമിച്ചിരിക്കുന്ന കുഷ്ഠമാകട്ടെ അല്ലെങ്കിൽ വമനവിരേചനാദിഫലങ്ങളെ അതിക്രമിച്ചിരിക്കുന്ന കുഷ്ഠമാകട്ടെ അസാദ്ധ്യമാകുന്നു.

കുഷ്ഠങ്ങളിൽ ചികിത്സിക്കാൻവേണ്ടി പ്രധാനദോഷത്തെപ്പറയുന്നു.

വാതേനകുഷ്ഠംകാപാലം പിത്തേനൌദുംബരംകഫാൽ
൩൩. മണ്ഡലാഖ്യംവിചർച്ചീച ഋഷ്യാഖ്യംവാതപിത്തജം.
ചർമ്മൈകകുഷ്ഠകിടിഭ സിദ്ധ്മാലസവിപാദികാഃ
൩൪ വാതശ്ലേഷ്മോത്ഭവാശ്ലേഷ്മ പിത്താദ്ദദ്രുശതാരുഷീ
പുണ്ഡരീകംസവിസ്ഫോടം പാമാചർമ്മദളംതഥാ
൩൫. സർവ്വൈസ്സ്യാൽകാകണംപൂർവ്വംത്രികംദദ്രുസകാകണം
പുണ്ഡരീകർഷ്യജിഹ്വേചമഹാകുഷ്ഠാനിസപ്തതു.

എല്ലാ കുഷ്ഠങ്ങളും വാതപിത്തകഫങ്ങൾ ഒരുമിച്ചു കോപിക്കു ഹേതുവായിട്ടുണ്ടാകുന്നു എങ്കിലും വാതാദിദോഷങ്ങളിൽ ഓരോന്നിന്റെ ആധിക്യത്താൽ വാതകുഷ്ഠം പിത്തകുഷ്ഠം കഫകുഷ്ഠം ഇങ്ങനെയും ഈരണ്ടു ദോഷങ്ങളുടെ ആധിക്യത്തിൽ വാതപിത്തകുഷ്ഠം വാതകഫകുഷ്ഠം പിത്തകഫകുഷ്ഠം ഇങ്ങനെയും വ്യവഹാരമുണ്ട്. വാതം ഹേതുവായിട്ടു കാപാലം എന്ന പേരായ ഒരു കുഷ്ഠം ഉണ്ടാകുന്നു. പിത്തം ഹേതുവായിട്ടു ഔദുംബരം എന്നൊരു കുഷ്ഠം ഉണ്ട്. കഫം ഹേതുവായിട്ടു മണ്ഡലം, വിചർച്ചിക ഇങ്ങിനെ രണ്ടു കുഷ്ഠങ്ങൾ ഉണ്ടാകുന്നു. വാതപിത്തം ഹേതുവായിട്ടു ഋശ്യജിഹ്വ എന്നു പേരായൊരു കുഷ്ഠമുണ്ടാകുന്നു വാതകഫം ഹേതുവായിട്ടു ചർമ്മകുഷ്ഠം, ഏകകുഷ്ഠം, കിടിഭകുഷ്ഠം സിദ്ധ്മം അലസം, വിപാദിക ഇവയുണ്ടാകുന്നു. കഫപിത്തം ഹേതുവായിട്ടു ദദ്രുവും ശതാരുസ്സും പുണ്ഡരീകവും വിസ്ഫോടവും പാമവും ചർമ്മദലവുമുണ്ടാകുന്നു വാതപിത്തകഫങ്ങൾ ഹേതുവായിട്ടു കാകണമെന്ന കുഷ്ഠമുണ്ടാകുന്നു. ഇവയിൽവെച്ച് കാപാലം ഔദുംബരം മണ്ഡലം ദദ്രു പുണ്ഡരീകം ഋശ്യജിഹ്വം കാകണം ഇവ ഏഴും മഹാകുഷ്ഠങ്ങളാകുന്നു.

ശ്വിത്രം.

൩൬. കുഷ്ഠൈകസംഭവംശ്വിത്രം കിലാസംവാരുണംഭവേൽ
നിർദ്ദിഷ്ടമപരിസ്രാവീ ത്രിധാതൂത്ഭവസംശ്രയം

ശ്വിത്രമെന്ന വ്യാധിയുണ്ടാകുന്നതും കുഷ്ഠമുണ്ടാകുന്നതുപോലെ തന്നെ. ശ്വിത്രംകിലാസമെന്നും അരുണമെന്നും രണ്ടുവിധമായി ഭവിക്കുമെന്നു പറഞ്ഞിരിക്കുന്നു ശ്വിത്രം വ്രണമായിഭവിക്കയില്ല. അതുകൊണ്ടു അതിൽനിന്നു ചോര ചലം മുതലായതിന്റെ സ്രവണമുണ്ടാകയില്ല. ശ്വിത്രം വാതംകൊണ്ടും പിത്തംകൊണ്ടും കഫംകൊണ്ടുമുണ്ടാകും. രക്തം, മാംസം മേദസ്സ് ഈ മൂന്നുധാതുക്കളെ ക്രമേണ ആശ്രയിക്കയും ചെയ്യും

വാതശ്വിത്രാദിലക്ഷണം.

൩൭. വാതാദ്രൂക്ഷാരുണംപിത്താ ത്താമ്രംകമലപത്രവൽ
സദാഹംരോമവിധ്വംസി കഫാൽശ്വേതംഘനംഗുരു.
൪൦. സകണ്ഡുരംക്രമാദ്രക്ത മാംസമേദസ്സുചാദിശേൽ
വർണ്ണേനൈവേദൃഗുഭയം കൃച്ഛ്റംതച്ചോത്തരോത്തരം.

വാതംകൊണ്ടുണ്ടാകുന്ന ശ്വിത്രം ഉണങ്ങും ചുവന്നുമിരിക്കും. പിത്തംകൊണ്ടുണ്ടാകുന്ന ശ്വിത്രം താമരയിലപോലെ ചെമ്പിച്ചും ചുട്ടുനീറ്റുകയും ഇരിക്കും. രോമങ്ങളെ കൊഴിപ്പിക്കും. കഫംകൊണ്ടുണ്ടാകുന്ന ശ്വിത്രം വെളുത്തു മുഴുത്തു കനത്തു ചൊറിച്ചിലോടുകൂടിയിരിക്കും. വാതശ്വിത്രം രക്തത്തെ ആശ്രയിച്ചിരിക്കും പിത്തശ്വിത്രം മാംസത്തെ ആശ്രയിച്ചിരിക്കും. കഫശ്വിത്രം മേദസ്സിനെ ആശ്രയിച്ചിരിക്കും രണ്ടാം നിറംകൊണ്ടു മേല്പറയപ്പെട്ടപ്രകാരംതന്നെ ആകുന്നു രക്തത്തെ ആശ്രയിച്ചതായശ്വിത്രം കൃച്ഛ്റമാകുന്നു മാംസത്തെ ആശ്രയിച്ചതായ ശ്വിത്രം അതിനേക്കാൾ കൃച്ഛ്റമാകുന്നു, മേദസ്സിനെ ആശ്രയിച്ചതായശ്വിത്രം അതിനേക്കാൾ കൃച്ഛ്റമാകുന്നു.

സാദ്ധ്യാസാദ്ധ്യലക്ഷണം.

൪൧. അശുക്ലരോമാബഹുല മസംശ്ലിഷ്ടമഥോനവം
അനഗ്നിദഗ്ദ്ധജംസാദ്ധ്യം ശ്വിത്രംവർജ്ജ്യമതോന്യഥാ

൪൨. ഗുഹ്യപാണിതലോഷ്ഠേഷു ജാതമപ്യചിരന്തനം
വർജ്ജനീയംവിശേഷേണ കിലാസംസിദ്ധിമിച്ഛതാ.

രോമങ്ങൾ വെളുക്കാതെയും വളരെ വർദ്ധിക്കാതെയും പലസ്ഥലങ്ങളിലുണ്ടായി ക്രമേണ പരന്നു തമ്മിൽ ചേർന്നതല്ലാതെയും നൂതനമായും തീപ്പൊള്ളിയ സ്ഥലത്തു ഉണ്ടായതല്ലാതെയും ഇരിക്കുന്ന ശ്വിത്രം സാദ്ധ്യമാകുന്നു. രോമങ്ങൾ വെളുത്തും വളരെ വർദ്ധിക്കാതെയും പലേടത്തും പുറപ്പെട്ടു തമ്മിൽചേർന്നും പുരാതനമായും ഇരിക്കുന്ന ശ്വിത്രം സാദ്ധ്യമല്ല. തീപ്പൊള്ളകിയ സ്ഥലത്തുണ്ടായ ശ്വിത്രവും സാദ്ധ്യമല്ല. ഗുഹ്യപ്രദേശത്തിങ്കലും കൈകാലുകളിലും ചുണ്ടിന്മേലും ഉണ്ടാകുന്ന ശ്വിത്രം നൂതനമായിരുന്നാലും സിദ്ധിയെ ഇച്ഛിക്കുന്ന വൈദ്യന്മാരാൽ വിശേഷിച്ചും വർജ്ജിക്കപ്പെടേണ്ടതാകുന്നു.

സംസർഗ്ഗജങ്ങളായ രോഗങ്ങൾ.

൪൩. പ്രസംഗാൽഗാത്രസംസ്പർശാ ന്നിശ്വാസാത്സഹഭോജനാൽ
ഏകശയ്യാസനാച്ചൈവ വസ്ത്രമാല്യാനുലേപനാൽ.

൪൪. കുഷ്ഠംജ്വരശ്ചശോഷശ്ച നേത്രാഭിഷ്യന്ദഏവച
ഔപസർഗ്ഗികരോഗാശ്ച സംക്രാമന്തിനരാന്നരം.

മൈഥുനംചെയ്ക, ശരീരം തമ്മിൽ തൊടുക, ശ്വാസമേല്ക്കുക, ഒരുമിച്ചു ഭക്ഷിക്കുക, ഒരുമിച്ചു കിടക്കുക, ഒരുമിച്ചിരിക്കുക ഇവരുടെ വസ്ത്രം മാല്യം ലേപനദ്രവ്യം ഇവയെ ധരിക്കുക ഇത്യാദിപ്രവൃത്തികൾ ഹേതുവായിട്ടു കുഷ്ഠവും ജ്വരവും ക്ഷയവും നേത്രരോഗവും പകരുന്നരോഗങ്ങളും പകരുമെന്നറിയണം.

ഇതി കേശവദേശികകൃതൌ സാരചന്ദ്രികാഖ്യാനേ
മാധവനിദാനവ്യാഖ്യാനേ കുഷ്ഠനിദാനം
സമാപ്തം.

ശീതപിത്തോദർദ്ദകോഠനിദാനം.

---

൧. ശീതമാരുതസംസ്പർശാൽ പ്രദുഷ്ടൌകഫമാരുതൌ
പിത്തേനസഹസംഭൂയ ബഹിരന്തർവിസർപ്പതഃ.

തണുത്തതായ കാറേൽക്കുന്നതായാൽ കഫവാതങ്ങൾ ദുഷിച്ചു പിത്തത്തോടുചേർന്നു തൊലിയിലും രക്തംമുതലായവയിലും സഞ്ചരിക്കും.

പൂർവ്വരൂപം.

൨. പിപാസാരുചിഹൃല്ലാസ ദേഹസാദാംഗഗൌരവം
രക്തലോചനതാതേഷാം പൂർവ്വരൂപസ്യലക്ഷണം

ശീതപിത്തത്തിന്റെയും ഉദർദ്ദത്തിന്റെയും കോഠത്തിന്റെയും പൂർവ്വരൂപം തണ്ണീർദാഹം അരുചി നെഞ്ചുകലിപ്പു ദേഹത്തിനു തളർച്ചയും കനവും കണ്ണിനു ചുവപ്പു ഇവയാകുന്നു.

ഉദർദ്ദലക്ഷണം.

൩. വരടീദഷ്ടസംസ്ഥാന ശ്ശോഥസ്സംജായതേബഹിഃ
സകണ്ഡൂസ്തോദബഹുലശ്ഛർദ്ദിജ്വരവിദാഹവാൻ.

൪. ഉദർദമിതിതംവിദ്യാ ച്ഛീതപിത്തമഥാപരേ
വാതാധികംശീതപിത്ത മുദർദ്ദസ്തുകഫാധികഃ.

തൊലിയിൽ കടന്നൽ കൊത്തിയപോലുള്ളം നീരുണ്ടാക, ചൊറിച്ചിൽ, അധികമായ കുത്തിനോവു, ഛർദ്ദി, പനി, ചൂട ഇത ലക്ഷണങ്ങളോടകൂടിയരോഗം ഉദർദ്ദമാണെന്ന അറിഞ്ഞുകൊൾക. പലർ ശീതപിത്തമെന്നപറയുന്നു. ചൊറിച്ചിൽ കഫം ഹേതുവായിട്ടും കുത്തിനോവു വാതം ഹേതുവായിട്ടും ഛർദ്ദിയും ജ്വരവും ചൂടും പിത്തം ഹേതുവായിട്ടും ഉണ്ടാകുന്നു. ശീതപിത്തത്തിൻെറയും ഉദർദ്ദത്തിൻെറയും ലക്ഷണങ്ങൾക്ക സാമ്യമുണ്ടെങ്കിലും ശീതപിത്തം വാതത്തിൻെറ ആധിക്യത്തോടുകൂടിയതും ഉദർദ്ദം കഫത്തിൻെറ ആധിക്യത്തോടുകൂടിയതും ആകുന്നു.

ഉദർദ്ദത്തിൻെറ അന്യധർമ്മം.

൫. സോത്സംഗൈശ്ചസരാഗൈശ്ചകണ്ഡൂമത്ഭിശ്ചമണ്ഡലൈഃ
ശൈശിരഃകഫജോവ്യാധി രുദർദ്ദഇതികീർത്തിതഃ

തണുപ്പു ഏൽക്കുകയും തന്നിമിത്തം കഫംകോപിക്കുകയും ചെയ്യുമ്പോൾ ദേഹത്തിങ്കൽചുവന്ന വൃത്താകാരമായി മദ്ധ്യംതാണ അരുക് പൊങ്ങിത്തിണർപ്പും ചൊറിച്ചിലുമുണ്ടാകും. അതിന്ന ഉദർദ്ദമെന്നുപറയുന്നു.

കോഠലക്ഷണം.

൬. അസമ്യഗ്വമനോദീർണ്ണ പിത്തശ്ലേഷ്മാന്നനിഗ്രഹൈഃ
മണ്ഡലാനിസകണ്ഡൂനി രാഗവന്തിബഹൂനിച.

൭. ഉൽകോഠസ്സാനുബന്ധശ്ച കോഠഇത്യഭിധീയതേ

വമനത്തിൻെറ അയോഗം ഹേതുവായിട്ടോ മിഥ്യായോഗം ഹേതുവായിട്ടോ വർദ്ധിച്ചിരിക്കുന്ന പിത്തത്തേയോ കഫത്തേയോ അന്നത്തേയോ തടുക്കനിമിത്തം ദേഹത്തിൽ ചുവന്ന ചൊറിച്ചിലോടുകൂടി വളരെ തിണർപ്പുകൾ ഉണ്ടാകും. ഇതിന്ന ഉൽകോഠമെന്നപേർ ഇതു തന്നെ കൂടെക്കൂടെ ഉണ്ടാകയും കൂടെക്കൂടെ നശിക്കയും ചെയ്യുമ്പോൾ അതിന്ന കോഠമെന്നപേർ "ക്ഷണികോൽപാദവിനാശഃകോഠ ഇതിനാഗദൃഢതന്ത്രജ്ഞാഃ" എന്ന തന്ത്രാന്തരവചനവുമുണ്ട്.

ഇതി കേശവദേശികകൃതൌ സാരചന്ദ്രികാഖ്യാനേ
മാധവനിദാനവ്യാഖ്യാനേ ശീതപിത്തോദർദ്ദകോഠനിദാനം
സമാപ്തം.

—*—

അമ്ലപിത്തനിദാനം.

---

൧. വിരുദ്ധദുഷ്ടാമ്ലവിദാഹിപിത്ത
പ്രകോപിപാനാന്നഭുജോവിദഗ്ദ്ധം
പിത്തംസ്വഹേതുപചിതംപുരായ
ത്തദമ്ലപിത്തംപ്രവദന്തിസന്തഃ

പാലും മത്സ്യവുംപോലെ വിരുദ്ധങ്ങളായോ ദുഷ്ടങ്ങളായോ പുളിച്ചോ ഉൾപ്പുഴുക്കുണ്ടാക്കുന്നവയായോ പിത്തകോപകരങ്ങളായോ ഇരിക്കുന്ന അന്നപാനങ്ങളെ സേവിക്കുന്നവന്ന പിത്തം കോപിച്ചിട്ടു വർഷകാലങ്ങളിൽ സ്വഹേതുക്കൾ കൊണ്ടു വർദ്ധിക്കും. അതിനെ വൈദ്യന്മാർ അമ്ലപിത്തമെന്നു പറയുന്നു.

അമ്ലപിത്തലക്ഷണം.

൨. അവിപാകക്ലമോൽക്ലേശ തിക്താമ്ലോൽഗാരഗൌരവൈഃ
ഹൃൽകണ്ഠദാഹാരുചിഭി ശ്ചാമ്ലപിത്തംവദേൽഭിഷക്.

(൮൨൦) അമ്ലപിത്തനിദാനം

അമ്ലപിത്തത്തിന്റെ ലക്ഷണം ആഹാരം ദഹിക്കാതിരിക്കുക ആയാസമില്ലെങ്കിലും തളൎച്ചയുണ്ടാക, ഉന്മാദമുണ്ടാക, കൈച്ചോ പുളിച്ചോ തേട്ടുക, ദേഹം കനക്കുക ഹൃദയവും തൊണ്ടയും എരിയുക, അരുചി ഇവയാകുന്നു. ഈ ലക്ഷണങ്ങൾ ഉള്ളവന്നു അമ്ലപിത്തമുണ്ടെന്നു വൈദ്യൻ പറയണം.

അമ്ലപിത്തം ഉൎദ്ധ്വഗതമെന്നും അധോഗ
തമെന്നും രണ്ടുവിധമാകുന്നു. അധോ
ഗതമായ അമ്ലപിത്തത്തിന്റെ
ലക്ഷണം.

൧. തൃൾദാഹമൂൎച്ഛാഭ്രമമോഹകാരീ
പ്രയാത്യധോവാവിവിധപ്രകാരം
ഹൃല്ലാസകോഠാനലസാദഹൎഷ-
സ്വേദാംഗപീതത്വകരംകദാചിൽ.

അധോഗതമായ അമ്ലപിത്തത്തിന്നു തണ്ണീൎദാഹവും, ചൂടും, ഇന്ദ്രിയസാദവും തലതിരിച്ചിലും വിപരീതജ്ഞാനവും ഉണ്ടാകും ഗുദദ്വാരത്തിൽ കൂടി പോകുന്നതായ പിത്തം പച്ചയായിട്ടോ മഞ്ഞളിച്ചോ കറുത്തിട്ടോ ചുവന്നിട്ടോ ദുൎഗ്ഗന്ധത്തോടുകൂടിയോ ഇരിക്കും ചിലപ്പോൾ നെഞ്ഞുകലിപ്പും വട്ടപ്പുണ്ണും അഗ്നിമാന്ദ്യവും മേൽത്തരിപ്പും വിയൎപ്പും ശരീരത്തിന്നു മഞ്ഞനിറവും കൂടിയുണ്ടാകും.

ഊൎദ്ധ്വഗതമായ അമ്ലപിത്തത്തിന്റെ ലക്ഷണം.

൨. വാന്തംഹരിൽപീതകനീലകൃഷ്ണ-
മാരക്തരക്താഭമതീവചാമ്ലം
മാംസോദകാഭന്ത്വതിപിച്ഛിലാച്ഛം
ശ്ലേഷ്മാനുയാതംവിവിധംരസേന.
൩. ഭുക്തേവിദഗ്ദ്ധേത്വഥവാപ്യഭുക്തേ
കരോതിതിക്താമ്ലവമിംകദാചിൽ
ഉൽഗാരമേവംവിധമേവകണ്ഠ-
ഹൃൽകുക്ഷിദാഹംശിരസോരുജഞ്ച.

അമ്ലപിത്തം ഊൎദ്ധ്വഗതമായാൽ പച്ചനിറമായിട്ടോ മഞ്ഞളിച്ചിട്ടോ നീലിച്ചിട്ടോ കറുത്തിട്ടോ ചെമ്പിച്ചിട്ടോ ചുവന്നിട്ടോ ഇരിക്കുന്ന പിത്തജലത്തെ ഛൎദ്ദിക്കും. അതു ഏററവും പുളിരസത്തോടുകൂടിയോ മാംസം കഴുകിയ വെള്ളംപോലെയോ പാടപോലെയോ നിൎമ്മലമായോ കഫത്തോടുകൂടിയോ മധുരം, എരിവു, കയ്പു ഈ രസങ്ങളോടുകൂടിയോ ഇരിക്കും. ചിലപ്പോൾ ഭക്ഷിക്കപ്പെട്ട അന്നം ദഹിക്കുന്നതിന്നു മുമ്പേയോ ഭക്ഷണത്തിന്നു മുമ്പേയോ കയ്പുരസത്തോടും പുളിരസത്തോടുംകൂടി ഛൎദ്ദിക്കും. തൊണ്ട, ഹൃദയം വയറു ഈ സ്ഥാനങ്ങളിൽ ചൂടും തലവേദനയുമുണ്ടാകും.

കഫപിത്തജമായ അമ്ലപിത്തത്തിന്റെ ലക്ഷണം.

൪. കരചരണദാഹമൌഷ്ണ്യം
മഹതീമരുചിംജ്വരഞ്ചകഫപിത്തം
ജനയതികണ്ഡൂമണ്ഡല
പിടകാശതനിചിതഗാത്രരോഗചയം

കഫപിത്തജമായ അമ്ലപിത്തത്തിന്നു കൈകാലുകൾ ചുടുകയും ദേഹത്തിന്നു ഉഷ്ണവും വലുതായ അരുചിയും ജ്വരവും ഉണ്ടാകും. ശരീരം ചൊറിച്ചിലോടും അനേകം കുരുക്കളോടും കൂടിയിരിക്കും. അവിപാകം ഉൽക്ലേശം മുതലായ രോഗങ്ങളുമുണ്ടാകും.

സാദ്ധ്യാസാദ്ധ്യവിഭാഗം.

൧. രോഗോയമമ്ലപിത്താഖ്യോ യത്നാത്സംസാദ്ധ്യതേനവഃ
ചിരോത്ഥിതോഭവേദ്യാപ്യഃ കൃഛ്റസാദ്ധ്യസ്സകസ്യചിൽ

അമ്ലപിത്തമെന്ന ഈ രോഗം നൂതനമായാൽ യത്നാനുരോധേന ശമിപ്പിക്കാൻ കഴിയുംവളരെനാൾ ചെന്നതാണെങ്കിൽ യാപ്യമാകുന്നു. അഹിതങ്ങളായ ആഹാരങ്ങളേയും ആചാരങ്ങളേയും ശീലിക്കുന്നവനു വളരെനാൾചെന്ന അമ്ലപിത്തം കൃഛ്റസാദ്ധ്യമാകുന്നു.

൨. സാനിലംസാനിലകഫം സകഫംതച്ചലക്ഷയേൽ
ദോഷലിംഗേനമതിമാൻ ഭിഷങ്മോഹകരംഹിതൽ

വാതത്തോടുകൂടിയ അമ്ലപിത്തത്തെയും വാതകഫങ്ങളോടുകൂടിയ അമ്ലപിത്തത്തെയും കഫത്തോടുകൂടിയ അമ്ലപിത്തത്തെയും അതാതു ദോഷങ്ങളുടെ ലക്ഷണങ്ങളെക്കൊണ്ടു ബുദ്ധിമാനായ വൈദ്യൻ അറിഞ്ഞുകൊള്ളണം. അമ്ലപിത്തം ഊർദ്ധ്വഗതമായാൽ ഛർദ്ദിയും അധോഗതമായാൽ അതിസാരവും ഉണ്ടാകും. അതിനാൽ അതിന്റെ ഭേദം വൈദ്യനുപോലും ദുർജ്ഞേയമാകുന്നു.

വാതാനുഗതമായ അമ്ലപിത്തത്തിന്റെ ലക്ഷണം.

൩. കമ്പപ്രലാപമൂർഛാ
ചിമിചിമിഗാത്രാവസാദശൂലാനി
തമസോദർശനവിഭ്രമ-
വിമോഹഹർഷാണ്യനിലകോപാൽ.

വാതത്തോടുകൂടിയ അമ്ലപിത്തത്തിന്റെ ലക്ഷണം വിറയൽ, പിച്ചുപറക ഇന്ദ്രിയനാശം പ്രാണികൾ അരിച്ചുനടക്കുന്നു എന്നു തോന്നുക ദേഹത്തിനു തളച്ച് വയറുവേദനകണ്ണിരുട്ടിയടയ്ക്കുക തലതിരിച്ചിൽ മോഹം തരിപ്പ് ഇവയാകുന്നു

കഫത്തോടുകൂടിയ അമ്ലപിത്തത്തിന്റെ ലക്ഷണം.

൪. കഫനിഷ്ഠീവനഗൌരവ ജഡതാരുചിശീതസാദവമിലേപാഃ
ദഹനബലസാദകണ്ഡൂ നിദ്രാചിഹ്നംകഫാനുഗതേ.

കഫത്തോടുകൂടിയിരിക്കുന്ന അമ്ലപിത്തത്തിനു കഫം തുപ്പുകയും ശരീരത്തിനു കനവും ജളതവും ശൈത്യവും തളർച്ചയും ഛർദ്ദിയും തൊണ്ടയിൽ കഫം തേച്ചിരിക്കുന്നു എന്നു തോന്നുകയും അഗ്നിമാന്ദ്യവും ശക്തിക്ഷയവും ചൊറിച്ചിലും ഉറക്കവും ലക്ഷണമാകുന്നു.

വാതകഫയുക്തമായിരിക്കുന്ന അമ്ലപിത്തത്തിന്റെ ലക്ഷണം.

൫. ഉഭയമിദമേവചിഹ്നം മാരുതകഫസംഭവേഭവത്യമ്ലേ

വാതകഫങ്ങളോടുകൂടിയിരിക്കുന്ന അമ്ലപിത്തത്തിങ്കൽ മേല്പറയപ്പെട്ട രണ്ടുലക്ഷണങ്ങളും കാണും.

കഫപിത്തയുക്തമായിരിക്കുന്ന അമ്ലപിത്തത്തിന്റെ ലക്ഷണം.

൬. തിക്താമ്ലകടുകോൽഗാര ഹൃൽകുക്ഷികണ്ഠദാഹകൃൽ
ഭ്രമോമൂർഛാരുചിശ്ഛർദ്ദി രാലസ്യഞ്ചശിരോരുജാ

൭. പ്രസേകോമുഖമാധുര്യം ശ്ലേഷ്മപിത്തസ്യലക്ഷണം.

ശ്ലേഷ്മപിത്തത്തോടുകൂടിയ അമ്ലപിത്തത്തിന്റെ ലക്ഷണം കച്ചും പുളിച്ചും എരിച്ചും തേട്ടുക, ഹൃദയവും വയറും കഴുത്തും ചുടുക തലതിരിച്ചിൽ ഇന്ദ്രിയങ്ങൾക്കു തളച്ച് അരുചി ഛർദി ആലസ്യം തലവേദന വായിൽ വെള്ളംവരിക വായ്മധുരിക്ക ഇവയാകുന്നു.

ഇതി കേശവദേശികകൃതൌ സാരചന്ദ്രികാഖ്യാനേ
മാധവനിദാനവ്യാഖ്യാനേ അമ്ലപിത്തനിദാനം സമാപ്തം.

വിസർപ്പനിദാനം.

---

൧. ലവണാമ്ലകടൂഷ്ണാദി സംസേവാദ്ദോഷകോപതഃ
വിസർപ്പസ്സപ്തധാജ്ഞേയ സ്സർവ്വതഃപരിസർപ്പണാൽ.

൨. പൃഥക്ത്രയസ്ത്രിഭിശ്ചൈവ വിസർപ്പാദ്വന്ദ്വജാസ്ത്രയഃ
വാതികഃപൈത്തികശ്ചൈവ കഫജസ്സാന്നിപാതികഃ

൩. ചത്വാരഏതേവിസർപ്പാവക്ഷ്യന്തേദ്വന്ദ്വജാസ്ത്രയഃ
ആഗ്നേയോവാതപിത്താഭ്യാം ഗ്രന്ഥ്യാഖ്യഃകഫവാതജഃ

൪. യസ്തുകർദ്ദമകോഘോര സ്സപിത്തകഫസംഭവഃ

ഉപ്പും പുളിയും എരിവും ഉഷ്ണവുമുള്ള പദാൎത്ഥങ്ങൾ എല്ലായ്പോഴും സേവിക്കുകഹേതുവായിട്ട വാതാദിദോഷങ്ങൾ കോപിച്ചു വിസർപ്പത്തെ ഉണ്ടാക്കുന്നു ആ വിസർപ്പം ഏഴുപ്രകാരമുണ്ട്. എല്ലായിടവും വ്യാപിക്ക ഹേതുവായിട്ട അതിനെ വിസർപ്പമെന്നു പറയുന്നു. വിസർപ്പം വെവ്വേറെയുള്ള ദോഷങ്ങൾകൊണ്ടു മൂന്നും മൂന്നുദോഷങ്ങൾകൊണ്ടൊന്നും ഇരട്ട ദോഷങ്ങൾകൊണ്ടു മൂന്നും ഇങ്ങിനെയാകുന്നു ഏഴുപ്രകാരം അതു വാതം ഹേതുവായിട്ടും പിത്തം ഹേതുവായിട്ടും കഫം ഹേതുവായിട്ടും സന്നിപാതം ഹേതുവായിട്ടും നാലുവാതപിത്തങ്ങൾ ഹേതുവായിട്ടും വാതകഫങ്ങൾ ഹേതുവായിട്ടും പിത്തകഫങ്ങൾ ഹേതുവായിട്ടും മൂന്നു വാതപിത്തങ്ങൾ ഹേതുവായിട്ടും അഗ്നിവിസർപ്പമുണ്ടാകുന്നു കഫവാതങ്ങൾ ഹേതുവായിട്ടു ഗ്രന്ഥിവിസർപ്പമുണ്ടാകുന്നു. പിത്തകഫങ്ങൾ ഹേതുവായിട്ട ഘോരമായ കർദ്ദമവിസർപ്പമുണ്ടാകുന്നു.

ദോഷദൂഷ്യസംബന്ധം.

രക്തംലസീകാത്വങ്മാംസം ദൂഷ്യംദോഷാസ്ത്രയോമലാഃ

൫. വിസർപ്പാണാംസമുൽപത്തൌ വിജ്ഞേയാസ്സപ്തധാതവഃ

രക്തം ഉദകം ത്വക്കമാംസം ഇവയും വാതപിത്തകഫങ്ങളുമാകുന്ന ഏഴു ധാതുക്കൾ വിസർപ്പോല്പത്തിയിങ്കൽ ഏറ്റവും ദുഷിക്കുന്നു എന്നു അറിഞ്ഞുകൊള്ളണം.

വാതവിസർപ്പലക്ഷണം.

തത്രവാതാൽസവിസർപ്പോ വാതജ്വരസമവ്യഥഃ

൬. ശോഫസ്ഫുരണനിസ്തോദ ഭേദായാമാർത്തിഹർഷവാൻ.

വാതവിസർപ്പത്തിനു വാതജ്വരത്തോടു സദൃശങ്ങളായ വേദനകളും നീരും പൊരുപൊരുപ്പും കുത്തിനോവും പിളർന്നനോവും കോച്ചിവലിക്കയും വേദനയും തരിപ്പും ഉണ്ടാകും

പിത്തവിസർപ്പലക്ഷണം.

പിത്താൽദ്രുതഗതിഃപിത്ത ജ്വരലിംഗോതിലോഹിതഃ

പിത്തവിസർപ്പലക്ഷണം പെട്ടന്നവെ ദേഹത്തിൽ വ്യാപിക്കയും പിത്തജ്വരലക്ഷണങ്ങൾ കാൺകയുംഏറ്റവുമധികമായി ചുവന്നിരിക്കയും ചെയ്യുന്നതാകുന്നു.

കഫവിസർപ്പലക്ഷണം.

൭. കഫാൽകണ്ഡുയുതഃസ്നിഗ്ദ്ധഃ കഫജ്വരസമാനരുക്

ചൊറിച്ചിലും സ്നിഗ്ദ്ധതയും കഫജ്വരത്തിനുള്ള വേദനയും ഉണ്ടാകുന്നതു കഫവിസർപ്പലക്ഷണമാകുന്നു

സന്നിപാതവിസർപ്പലക്ഷണം.

സന്നിപാതസമുത്ഥശ്ച സർവ്വലിംഗസമന്വിതഃ.

സന്നിപാതവിസർപ്പം എല്ലാ വിസർപ്പങ്ങളുടേയും ലക്ഷണങ്ങളോടുകൂടിയിരിക്കും.

അഗ്നിവിസർപ്പലക്ഷണം.

൮. വാതപിത്താൽജ്വരഛർദ്ദി മൂർഛാതീസാരതൃഡ്ഭ്രമൈഃ
അസ്ഥിഭേദാഗ്നിസദന തമകാരോചകൈര്യുതഃ.

൯. കരോതിസർവമംഗഞ്ച ദീപ്താംഗാരാവകീർണ്ണവൽ
യംയംദേശംവിസർപ്പശ്ച വിസർപ്പതിഭവേൽസസഃ.
൧൦. ശാന്താംഗാരാസിതോനീലോ രക്തോവാശ്ശുചചീയതേ
അഗ്നിദഗ്ദ്ധഇവസ്ഫോടൈശ്ശീഘ്രഗത്വാൽദ്രുതംസച.
൧൧. മർമ്മാനുസാരീവിസർപ്പസ്സ്യാ ദ്വാതോപിബലസ്തതഃ
വ്യഥേതാംഗംഹരേത്സംജ്ഞാം നിദ്രാഞ്ചശ്വാസമീരയേൽ
൧൨. ഹിക്കാഞ്ചസഗതോവസ്ഥാ മീദൃശീംലഭതേനനാ
ക്വചിച്ഛർമ്മാരതിഗ്രസ്തോ ഭൂമിശയ്യാസനാദിഷു
൧൩. ചേഷ്ടമാനസ്തതഃക്ലിഷ്ടോ മനോദേഹശ്രമോത്ഭവാം
ദുഷ്പ്രബോധോശ്നുതേനിദ്രാം സോഗ്നിവീസർപ്പഉച്യതേ.

വാതപിത്തം ഹേതുവായിട്ടു പനി ഛർദ്ദി ഇന്ദ്രിയസാദം അതിസാരം തണ്ണീർദാഹം തലതിരിച്ചിൽ എല്ലുപൊട്ടൽ അഗ്നിമാന്ദ്യം തമകശ്വാസം അരുചി ഇവയോടുകൂടിയ വിസർപ്പം ഉണ്ടാകുന്നു. അതുള്ളവന്റെ ശരീരം ജ്വലിച്ചിരിക്കുന്ന തീക്കനൽ പരക്കെ മേലെ ചൊരിഞ്ഞാലുള്ള അവസ്ഥയോടുകൂടിയിരിക്കും. ആ വിസർപ്പം ദേഹത്തിൽ യാതൊരിടത്തു വ്യാപിക്കുന്നുവോ അവിടം കരിക്കട്ടപോലെ കറുത്തോ നീലിച്ചോ ചുവന്നോ പോകയും ഉടനെ തീതട്ടിയ ശരീരംപോലെ ചില പൊള്ളലുകളോടുകൂടിയിരിക്കയും ചെയ്യും. ആ വിസർപ്പം ശീഘ്രഗതി ഹേതുവായിട്ടു പെട്ടെന്നു ഹൃദയാദിമർമ്മസ്ഥാനങ്ങളെ ആശ്രയിച്ചിട്ടു വായുവിന്റെ ബലാധിക്യം ഹേതുവായിട്ടു ശരീരത്തിന്നു വ്യഥയേയും ബോധക്ഷയത്തേയും നിദ്രാനാശത്തേയും ശ്വാസത്തേയും ഇക്കിളിനേയും ഉണ്ടാക്കും. ഈ അവസ്ഥയെ പ്രാപിച്ചിരിക്കുന്ന രോഗി ഒരിക്കലും സുഖമില്ലാത്തവനായിട്ടും ഒന്നിലും ആഗ്രഹിച്ചാത്തവനായിട്ടും ഭൂമിയിലും മെത്തമുതലായവയിലും കിടന്നുഴലുകയും ഉരുളുകയും ചെയ്തതിന്റെ ശേഷം മനോദേഹങ്ങൾക്കുണ്ടായ ശ്രമം നിമിത്തമായി വളരെനേരം വളരെ കഷ്ടപ്പെട്ടു ഉണർത്തിയാലും ഉണരാത്ത വിധത്തിൽ കിടന്നുറങ്ങും. ഈ വിസർപ്പത്തെ അഗ്നിവിസർപ്പമെന്നു പറയുന്നു.

ഗ്രന്ഥിവിസർപ്പലക്ഷണം.

൧൪. കഫേനരുദ്ധഃപവനോ ഭിത്വാതംബഹുധാകഫം
രക്തംവാവൃദ്ധരക്തസ്യ ത്വക്സിരാസ്നായുമാംസഗം
൧൫. ദൂഷയിത്വാതുദീർഘാണുവൃത്തസ്ഥൂലഖരാത്മനാം
ഗ്രന്ഥീനാംകുരുതേമാലാം സരക്താംതീവ്രരുഗ്ജ്വരാം.
൧൬. ശ്വാസകാസാതിസാരാസ്യ ശോഷഹിക്കാവമിഭ്രമൈഃ
മോഹവൈവർണ്യമൂർച്ഛാംഗഭംഗാഗ്നിസദനൈര്യുതാം.
൧൭. ഇത്യയംഗ്രന്ഥിവീസർപ്പഃ കഫമാരുതകോപജഃ.

കഫം വായുവിനെ തടുക്കുമ്പോൾ വായു ആ കഫത്തെയോ രക്തവൃദ്ധിയുള്ളവനാണെങ്കിൽ തൊലിയിലും ഞരമ്പുകളിലും നാഡികളിലും മാംസത്തിലും ഉള്ള രക്തത്തെയോ ബഹുവിധമായി ഭേദിക്കയും ദുഷിപ്പിക്കയും ചെയ്തിട്ടു ദീർഘങ്ങളായും വൃത്തങ്ങളായും തടിച്ചിട്ടും കടുപ്പത്തോടുകൂടിയും ചുവന്നിട്ടും ഇങ്ങിനെ പലവിധമായ മുഴകളെ ഉണ്ടാക്കും. അതോടുകൂടി ദുസ്സഹമായ വേദനയും പനിയും ശ്വാസവും ചുമയും അതിസാരവും വായവറ്റലും ഇക്കിളും ഛർദ്ദിയും തലതിരിച്ചിലും ബോധക്ഷയവും നിറപ്പകർച്ചയും ഇന്ദ്രിയസാദവും മേൽ നുറുങ്ങിനോകയും അഗ്നിമാന്ദ്യവുമുണ്ടാകും. അതിന്നു ഗ്രന്ഥിവിസർപ്പമെന്നു പേർ. കാരണം കഫവാതകോപമാകുന്നു.

കർദ്ദമവിസർപ്പലക്ഷണം.

കഫപിത്താൽജ്വരസ്തംഭോ നിദ്രാതന്ദ്രാശിരോരുജാ
൧൮. അംഗാവസാദവിക്ഷേപ പ്രലാപാരോചകഭ്രമാഃ

മൂർച്ഛാഗ്നിഹാനിർഭേദോസ്ഥ്നാം പിപാസേന്ദ്രിയഗൌരവം
൧൯. ആമോപവേശനാംലേപ സ്രോതസാംസചസപ്പ്തി
പ്രായേണാമാശയംഗൃഹ്ണ ന്നേകദേശംനചാതിരുക്
൨൦. പിടകൈരവകീർണ്ണോതിപീതലോഹിതപാണ്ഡുരൈഃ
സ്നിഗ്ദ്ധോസിതോമേചകാഭോ മലിനശ്ശോഫവാൻഗുരുഃ.
൨൧. ഗംഭീരപാകപ്രാജ്യോഷ്മാ സ്പൃഷ്ടക്ലിന്നോവദീര്യതെ
പങ്കവച്ഛീർണ്ണമാംസശ്ച സ്പഷ്ടസ്നായുസിരാഗണഃ
൨൨. ശവഗന്ധീചവീസർപ്പഃ കർദ്ദമാഖ്യമുശന്തിതം

കഫപിത്തങ്ങളുടെ കോപം ഹേതുവായിട്ട പനി സ്തംഭനം ഉറക്കം മടി തലവേദന ദേഹത്തിന്ന തളർച്ച ഞെട്ടൽ പ്രലാപക അരുചി തലതിരിച്ചിൽ ഇന്ദ്രിയങ്ങൾക്ക തളർച്ച അഗ്നിമാന്ദ്യം എല്ലുപിളരുക തണ്ണീർദ്ദാഹം ഇന്ദ്രിയങ്ങൾക്ക കനം വയററിൽനിന്ന ദഹിക്കാതെ പോക നാഡികളിൽ ഒന്ന പററിയിരിക്കുന്ന എന്ന തോന്നുക ഇവയോടുകൂടിയ വിസർപ്പമുണ്ടാകം. ആ വിസർപ്പം മിക്കവററും ആമാശയത്തിൻെറ ഒരു ഭാഗത്തെ ആശ്രയിച്ചിട്ട വ്യാപിക്കുന്നു. അധികമായ വേദനയുണ്ടാകയില്ല. ഏററവും മഞ്ഞളിച്ചും വെളുത്തും ചുവന്നുമിരിക്കുന്ന കുരുക്കൾ നിറയും. അവിടം മിനുത്തും കറുത്തും മയിൽക്കഴുത്തിൻെറ നിറംപോലെയിരിക്കുന്ന നിറത്തോടുകൂടിയും ചെളിപററിയതുപോലെയും നീരോടുകൂടിയും കനത്തുമിരിക്കും. അകത്തെക്ക വ്യാപിക്കുന്ന പഴുപ്പോടും വളരെ ചൂടോടും നലവേടും കൂടിയിരിക്കും. തൊട്ടാൽ ചെളിയിൽ തൊട്ടതുപോലെ തോന്നും. അവിടത്തെ മാംസം ദ്രവിക്കുകയും പിളരുകയും ചെയ്യും നാഡികളും ഞരമ്പുകളും സ്പഷ്ടമായിക്കാണാം. ശവത്തിൻെറ ഗന്ധംപോലെയിരിക്കുന്ന ഗന്ധവുമുണ്ടാകം. അതിനെ കർദ്ദമവിസർപ്പമെന്ന പറയുന്നു.

ക്ഷതവിസർപ്പലക്ഷണം.

ബാഹ്യഹേതോഃക്ഷതാൽക്രൂദ്ധ സ്സരക്തംപിത്തമീരയേൽ
൨൩. വിസർപ്പംമാരുതഃകുർയ്യാൽ കുലത്ഥസദൃശൈശ്ചിതം
സ്ഫോടൈശ്ശോഫജ്വരരുജാ ദാഹാഢ്യംശ്യാവശോണിതം.

ക്ഷതവിസർപ്പം പിത്തവിസർപ്പത്തിൽ അന്തർഭവിച്ചതിനാൽ അതിനെ സംഖ്യയിൽ ചേർത്തിട്ടില്ലെന്ന ഭേജൻ പറയുന്നു. അതിൻെറലക്ഷണ ഭോജവാക്യം ഇവിടെ ചേർക്കുന്നു. "ശസ്ത്രപ്രഹാരൈരന്യൈർവാ വ്യാളദന്തനഖൈരപി ക്ഷതേവാപ്യഥവാഗ്നേ ബാഹ്യദോഷസ്യദേഹിനഃ രക്തംപിത്തഞ്ചകപിതം വ്രണമാസ്ഥായ ദൃശ്യതേ കുരുതേസ്സമേതേയ്യു വ്രണശോഫംസുദാരുണം. അചിരാത്തവിസ്ഫോടൈഃകൃഷ്ണൈസ്തീക്ഷ്ണസന്നിഭൈഃ പിത്തവിസർപ്പലിംഗം സത്വരശോഫംവിനിർദ്ദിശേൽ" ആയുധങ്ങളെക്കൊണ്ടൊ വല്ല ജന്തുക്കളുടേയും പല്ലുകൾകൊണ്ടൊ നഖങ്ങൾകൊണ്ടൊ അടികൊണ്ടൊ വീണിട്ടൊ ദേഹത്തിന്ന മുറിവൊ ചതവൊ പററിയാൽ വാതം കോപിച്ച പിത്തത്തേയും രക്തത്തേയും ഇളക്കി മുതിരയോടുസമങ്ങളായിരിക്കുന്ന പൊളളുകളോടും നീര, പനി, വേദന ഇവയോടും കൂടിയതായും കരുവാളിച്ചും ചുവന്നുമിരിക്കുന്ന വിസർപ്പത്തെ ഉണ്ടാക്കും. അതിന്ന ക്ഷതവിസർപ്പമെന്ന പേർ

വിസർപ്പോപദ്രവങ്ങൾ.

൨൪. ജ്വരാതിസാരൌവമഥു സ്ത്വങ്മാംസദരണംക്ലമഃ
അരോചകാവിപാകൌച വിസർപ്പാണാമുപദ്രവാഃ

പനി അതിസാരം ഛർദ്ദി തൊലിക്കും മാംസത്തിന്നും പിളർച്ച തളർച്ച അരുചി ആഹാരം ദഹിക്കാതിരിക്കുക ഇവയൊക്കെയും വിസർപ്പത്തിൻെറ ഉപദ്രവങ്ങളാകുന്നു.

സാദ്ധ്യാസാദ്ധ്യവിഭാഗം.

൨൫. സിദ്ധ്യന്തിവാതകഫപിത്തകൃതാവിസർപ്പാഃ
സർവ്വാത്മകഃക്ഷതകൃതശ്ചനസിദ്ധിമേതി

പിത്താത്മതോജ്ജനവപുശ്ചഭവേദസാദ്ധ്യഃ
കൃഛ്റാശ്ചമർമ്മസുഭവന്തിഹിസർവ്വഏവ.

വാതവിസർപ്പവും കഫവിസർപ്പവും പിത്തവിസർപ്പവും സാദ്ധ്യങ്ങൾ. സന്നിപാതവിസർപ്പവും ക്ഷതവിസർപ്പവും അസാദ്ധ്യങ്ങൾ. പിത്തത്തിൻെറ അതിയായ കോപത്തോടും മഷിപോലെ കറുത്തിരിക്കുന്ന ശരീരത്തോടുംക്രൂടിയ വിസർപ്പം അസാദ്ധ്യം. മർമ്മസ്ഥാനത്തോടു സംബന്ധിച്ചുള്ള എല്ലാ വിസർപ്പങ്ങളും കൃഛ്റസാദ്ധ്യങ്ങളാകുന്നു.

ഇതികേശവദേശികകൃതൌ സാരചന്ദ്രികാഖ്യാനേ
മാധവനിദാനവ്യാഖ്യാനേ വിസർപ്പനിദാനം
സമാപ്തം.

വിസ്ഫോടനിദാനം.

—:*:—

൧. കടുമ്ലതീക്ഷ്ണോഷ്ണവിദാഹിരൂക്ഷ
ക്ഷാരൈരജീർണ്ണാദ്ധ്യശനാതപൈശ്ച
തഥർത്തുദോഷേണവിപര്യയേണ
കുപ്യന്തിദോഷാഃ പവനാദയസ്തു.

൨. ത്വചമാശ്രിത്യതേരക്ത മാംസാസ്ഥീനിപ്രദൂഷ്യച
ഘോരാൻകുർവന്തിവിസ്ഫോടാൻ സർവാൻജ്വരപുരസ്സരാൻ.

എരിച്ചും പുളിച്ചും തീക്ഷ്ണമായും ഉഷ്ണമായും വിദാഹിയായും രൂക്ഷമായുമിരിക്കുന്ന പദാർത്ഥങ്ങളെയും ക്ഷാരദ്രവ്യങ്ങളെയും ഭക്ഷിക്ക ഹേതുവായിട്ടും അപക്വദ്രവ്യത്തിൻെറ ഭക്ഷണം ഹേതുവായിട്ടും അതിഭക്ഷണം ഹേതുവായിട്ടും വെയിൽ കൊൾക ഹേതുവായിട്ടും ശീതോഷ്ണാദികളുടെ അതിയോഗം ഹേതുവായിട്ടും ഓരോ ഋതുക്കളിൽ അതാതു സ്വഭാവത്തിൻെറ അഭാവം ഹേതുവായിട്ടും വാതാദിദോഷങ്ങൾ കോപിച്ചു ത്വക്കിനെ ആശ്രയിച്ചു രക്തത്തെയും മാംസത്തെയും അസ്ഥികളെയും ദുഷിപ്പിച്ചു ഭയങ്കരങ്ങളായിരിക്കുന്ന വിസ്ഫോടങ്ങളെ ഉണ്ടാക്കുന്നു. ആ ദോഷങ്ങൾ വിസ്ഫോടത്തെ ഉണ്ടാക്കുന്നതിനു മുമ്പ് ജ്വരത്തെ ഉണ്ടാക്കും.

വിസ്ഫോടസ്വരൂപം.

൩. അഗ്നിദഗ്ദ്ധനിഭാഃസ്ഫോടാസ്സജ്വരാരക്തപിത്തജാഃ
ക്വചിൽസർവ്വത്രവാദേഹേ വിസ്ഫോടാഇതിതേസ്മൃതാഃ

രക്തപിത്തം ഹേതുവായിട്ടു തീ തട്ടിയപോലെ പൊള്ളലുകൾ ശരീരത്തിൽ ചിലടത്തോ എല്ലാശരീരത്തിലുമോ ജ്വരത്തോടുകൂടിയുണ്ടാകും. ഇതിനെ വിസ്ഫോടമെന്നു പറയുന്നു.

വാതവിസ്ഫോടലക്ഷണം.

൪. ശിരോരുക്ശൂലഭൂയിഷ്ഠംജ്വരസ്തൃട്പർവ്വഭേദനം
സകൃഷ്ണവർണ്ണതാചേതി വാതവിസ്ഫോടലക്ഷണം.

തലവേദനയും അതിയായ വയറുവേദനയും ജ്വരവും തണ്ണീർദാഹവും സന്ധിഭേദവും കറുത്തനിറവും ഉണ്ടാകുന്നതു വാതവിസ്ഫോടലക്ഷണമാകുന്നു.

പിത്തവിസ്ഫോടലക്ഷണം.

൫. ജ്വരദാഹരുജാസ്രാവ പാകതൃഷ്ണാഭിരന്വിതം
പീതലോഹിതവർണ്ണഞ്ച പിത്തവിസ്ഫോടലക്ഷണം.

(൧൩) വിസ്ഫോടനിദാനം

പിത്തവിസ്ഫോടത്തിന്ന ജ്വരവും ചുട്ടും വേദനയും പൊള്ളൽ പഴുപ്പു ഒലിക്കലും തണ്ണീർദാഹവും ഉണ്ടാകും. ശരീരം മഞ്ഞളിച്ചും ചുവന്നുമിരിക്കും.

കഫവിസ്ഫോടലക്ഷണം.

൬. ഛർദ്ദ്യരോചകജാഡ്യാനി കണ്ഡൂകാഠിന്യപാണ്ഡുതാഃ
അവേദനശ്ചിരാൽപാകീസവിസ്ഫോടഃകഫാത്മകഃ

കഫവിസ്ഫോടകത്തിന്ന ഛർദ്ദിയും അരുചിയും ജഡതയും ചൊറിച്ചിലും ഉണ്ടാകും. പൊള്ളൽ കഠിനമായും വെളുത്തുമിരിക്കും. വളരെക്കാലംകൊണ്ടു പഴുക്കും.

വാതപിത്തവിസ്ഫോടലക്ഷണം.

൭. വാതപിത്തകൃതോയസ്തു കുരുതേതീവ്രവേദനാം

വാതപിത്തം ഹേതുവായിട്ടുണ്ടാകുന്ന വിസ്ഫോടത്തിന്ന ഉഗ്രമായ വേദനയുണ്ടാകും.

കഫവാതവിസ്ഫോടലക്ഷണം.

കണ്ഡൂസ്തൈമിത്യഗുരുഭിർ ജാനീയാൽകഫവാതികം

ചൊറിച്ചിൽ, നിശ്ചലത, കനം, ഇവയുണ്ടായാൽ കഫവാതവിസ്ഫോടകത്തിന്റെ ലക്ഷണമാകുന്നു.

കഫപിത്തവിസ്ഫോടലക്ഷണം.

൮. കണ്ഡൂർദ്ദാഹോജ്വരശ്ഛർദ്ദി രേതൈസ്തുകഫപൈത്തികഃ

കഫപിത്തവിസ്ഫോടത്തിന്ന ചൊറിച്ചിൽ, ചുട്, പനി, ഛർദ്ദി ഇവയുണ്ടാകും.

സന്നിപാതവിസ്ഫോടലക്ഷണം.

മദ്ധ്യേനിമ്നോന്നതോന്തേചകഠിനോല്പപ്രപാകവാൻ
൯. ദാഹരാഗതൃഷാമോഹ ഛർദ്ദിമൂർച്ഛാരുജാജ്വരാഃ
പ്രലാപോവേപഥുസ്തന്ദ്രാസോസാദ്ധ്യഃസ്യാൽത്രിദോഷജഃ

സന്നിപാതവിസ്ഫോടം മദ്ധ്യം കുഴിഞ്ഞും അരുകു ഉയർന്നും കഠിനമായും അല്പമായ പഴുപ്പോടുകൂടിയുമിരിക്കും. ചുട്ടും ചുവപ്പും തണ്ണീർദാഹവും മോഹവും ഛർദ്ദിയും ഇന്ദ്രിയസാദവും വേദനയും ജ്വരവും പ്രലപിക്കയും വിറയലും മടിയും ഉണ്ടാകും. ഇതു അസാദ്ധ്യമാകുന്നു.

രക്തവിസ്ഫോടലക്ഷണം

൧൦. രക്താരക്തസമുത്ഥാനാ ഗുഞ്ജാവിദ്രുമസന്നിഭാഃ
വേദിതവ്യാസ്തുരക്തേനപൈത്തികേനചഹേതുനാ.
൧൧. നതേസിദ്ധിംസമായാന്തി സിദ്ധൈര്യോഗശതൈരപി

രക്തം ഹേതുവായിട്ടുണ്ടാകുന്ന വിസ്ഫോടങ്ങൾ ചുവന്നും കുന്നിക്കുരുപോലെയും രക്തപിത്തങ്ങളുടെ കോപം ഹേതുവായിട്ടു ഉണ്ടാകുന്നവയുമാകുന്നു. അവ അനേകം യോഗങ്ങളെ പ്രയോഗിച്ചാലും സിദ്ധിയെ പ്രാപിക്കയില്ല.

സാദ്ധ്യാസാദ്ധ്യവിഭാഗം.

ഏകദോഷോത്ഥിതസ്സാദ്ധ്യഃ കൃച്ഛ്റസാദ്ധ്യോദ്വിദോഷജഃ
൧൨ സർവ്വദോഷോത്ഥിതോഘോര സ്ത്വസാദ്ധ്യോഭൂര്യുപദ്രവഃ.

ഒരു ദോഷത്തിന്റെ കോപം ഹേതുവായിട്ടുണ്ടാകുന്ന വിസ്ഫോടം സാദ്ധ്യമാകുന്നു രണ്ടുദോഷങ്ങളുടെ കോപം ഹേതുവായിട്ടുണ്ടാകുന്ന വിസ്ഫോടം കൃച്ഛ്റസാദ്ധ്യമാകുന്നു. സന്നിപാതം ഹേതുവായിട്ടുണ്ടാകുന്ന വിസ്ഫോടം വളരെ ഉപദ്രവങ്ങളോടുകൂടിയതും ഘോരമായിട്ടുള്ളതും അസാദ്ധ്യവുമാകുന്നു. വിസ്ഫോടത്തിന്റെ ഉപദ്രവങ്ങളെക്കുറിച്ചുള്ള ശ്ലോകം താഴെ ചേർക്കുന്നു. "ഹിക്കാശ്വാസോരുചിസ്തൃഷ്ണാ അംഗമർദ്ദോഹൃദിവ്യഥാ വിസർപ്പജ്വരഹൃല്ലാസാ വിസ്ഫോടാനാമുപദ്രവാഃ" ഇക്കിൾ, ശ്വാസം, അരുചി, തണ്ണീർദാഹം, ശരീ

രത്തിന്ന തളൎച്ച, നെഞ്ഞുവേദന, വിസൎപ്പം, പനി, നെഞ്ഞുകലിപ്പു ഇവയൊക്കെയും വിസ്ഫോടങ്ങളുടെ ഉപദ്രവങ്ങളാകുന്നു.

ഇതി കേശവദേശികകൃതൌ സാരചന്ദ്രികാഖ്യായാം
മാധവനിദാനവ്യാഖ്യായാം വിസ്ഫോടനിദാനം
സമാപ്തം.

മസൂരികാനിദാനം.

---

൧. കട്വമ്ലലവണക്ഷാര വിരുദ്ധാധ്യശനാശനൈഃ
ദുഷ്ടനിഷ്പാവശാകാദ്യൈഃ പ്രദുഷ്ടപവനോദകൈഃ.

൨. ക്രൂരഗ്രഹേക്ഷണാച്ചാപി ദേശേദോഷാസ്സമുദ്ധതാഃ
ജനയന്തിശരീരേസ്മിൻ ദുഷ്ടരക്തേനസംഗതാഃ.

൩. മസൂരാകൃതിസംസ്ഥാനാഃ പിടകാസ്സ്യുൎമ്മസൂരികാഃ
താസാംപൂൎവ്വംജ്വരഃകണ്ഡൂൎ ഗാത്രഭംഗോരതിർഭ്രമഃ

൪. ത്വചിശോഥസ്സവൈവൎണ്ണ്യോനേത്രരാഗശ്ചജായതേ.

എരിവു, പുളി, ഉപ്പു ഇവയോടുകൂടിയ പദാൎത്ഥങ്ങളേയും ക്ഷാരദ്രവ്യങ്ങളേയും വിരുദ്ധാഹാരത്തേയും ഭക്ഷിക്ക ഹേതുവായിട്ടും അതിഭക്ഷണം ഹേതുവായിട്ടും ദുഷിച്ചതായ അന്നത്തെയും അമരയ്ക്കായേയും ചീര മുതലായ ഇലക്കറികളേയും സേവിക്ക ഹേതുവായിട്ടും ദുഷിച്ചതായ കാറ്റേല്ക്കുക ഹേതുവായിട്ടും ദുഷിച്ചതായ ജലത്തെ പാനംചെയ്ക ഹേതുവായിട്ടും ശനി തുടങ്ങിയുള്ള ക്രൂരഗ്രഹങ്ങളുടെ ദർശനം ഹേതുവായിട്ടും വാതപിത്തകഫങ്ങൾ കോപിച്ചു ദുഷിച്ചതായ രക്തത്തോടുചേൎന്ന ചണംപയററിന്റെ ആകൃതിപോലെ ഇരിക്കുന്ന ആകൃതിയോടുകൂടിയ കുരുക്കളെ ദേഹത്തിങ്കൽ ഉണ്ടാക്കും; അതാകുന്നു മസൂരിക. മസൂരിക ഉത്ഭവിപ്പാൻപോകുമ്പോൾ ജ്വരം, ചൊറിച്ചിൽ, അംഗഭംഗം, അരുചി, തലതിരിച്ചിൽ, തൊലിയിന്മേൽ നീരു, വൎണ്ണഭേദം, കണ്ണുകൾക്കു ചുവപ്പു ഇവ ഉണ്ടാകും.

വാതമസൂരികാലക്ഷണം.

സ്ഫോടാശ്ശ്യാവാരുണാരൂക്ഷാ സ്തീവ്രവേദനയാന്വിതാഃ
൫. കഠിനാശ്ചിരപാകാശ്ച ഭവന്ത്യനിലസംഭവാഃ
സന്ധ്യസ്ഥിപൎവ്വണാംഭേദഃ കാസഃ കമ്പോരതിഃ ക്ലമഃ
൬. ശോഷസ്താലോഷ്ഠജിഹ്വാനാം തൃഷ്ണാചാരുചിസംയുതാ.

വാതകോപം ഹേതുവായിട്ടുണ്ടാകുന്ന മസൂരിക കറുവാളിച്ചും ചുവന്നും ഉയൎന്നും ദുസ്സഹമായ വേദനയോടും കാഠിന്യത്തോടുംകൂടിയുമിരിക്കും. പഴുക്കുന്നതിന്നു വളരെനാൾ വേണ്ടിവരും സന്ധികളും എല്ലുകളും മുട്ടുകളും പിളൎന്നുപോക, ചുമ, വിറയൽ, അരുചി, തളൎച്ച, അണ്ണാക്കു ചുണ്ടും നാക്കു ഉണങ്ങുക, തണ്ണീർദാഹം, അരുചി ഇവയുണ്ടാകും.

പിത്തമസൂരികാലക്ഷണം.

രക്താഃപീതാസ്സിതാഃ സ്ഫോടാഃ സദാഹാസ്തീവ്രവേദനാഃ
൭. ഭവന്ത്യചിരപാകാശ്ച പിത്തകോപസമുത്ഭവാഃ
വിഡ്ഭേദശ്ചാംഗമൎദ്ദശ്ച ദാഹസ്തൃഷ്ണാരുചിസ്തഥാ.
൮. മുഖപാകോക്ഷിരാഗശ്ച ജ്വരസ്തീവ്രസ്സുദാരുണഃ

പിത്തകോപം ഹേതുവായിട്ടുണ്ടാകുന്ന മസൂരിക, ചുവന്നിട്ടും മഞ്ഞളിച്ചിട്ടും വെളുത്തിട്ടും ചൂടോടും ദുസ്സഹമായ വേദനയോടുകൂടിയുമിരിക്കും, പൊട്ടുന്നവെ പഴുക്കും. മലം

ആയഞ്ഞുപോക, ശരീരം നുറുങ്ങിനോക, ചൂട, തണ്ണീർദാഹം, അരുചി, മുഖപാകം, കണ്ണിന്റെ ചുവപ്പു അതിയായ വേഗത്തോടുകൂടിയതായി അതിദുസ്സഹമായിരിക്കുന്ന ജ്വരം ഇവയുണ്ടാകും

രക്തമസൂരികാലക്ഷണം.

രക്തജായാംഭവന്ത്യേതേ വികാരാഃപിത്തലക്ഷണാഃ.

രക്തകോപം ഹേതുവായിട്ടുണ്ടാകുന്ന മസൂരികയ്ക്കു പിത്തമസൂരികയുടെ എല്ലാ ലക്ഷണങ്ങളുമുണ്ടാകും.

കഫമസൂരികാലക്ഷണം.

൯. കഫപ്രസേകസ്സ്തൈമിത്യം ശിരോരുക്ഗാത്രഗൌരവം

ഹൃല്ലാസസ്സാരുചിന്നിദ്രാ തന്ദ്രാലസ്യസമന്വിതാ.

൧൦. ശ്വേതാഃസ്നിഗ്ധാഭൃശംസ്ഥൂലാഃ കണ്ഡൂരാമന്ദവേദനാഃ

മസൂരികാഃകഫോത്ഥാശ്ച ചിരപാകാഃപ്രകീർത്തിതാഃ.

കഫകോപം നിമിത്തമുണ്ടാകുന്ന മസൂരികയ്ക്കു കഫം തുപ്പുക, ശരീരം നനഞ്ഞതുപോലെയിരിക്കുക, തലവേദന ശരീരത്തിന്നു കനം നെഞ്ചുകലിപ്പു അരുചി ഉറക്കം മടി അലസത ഇവയൊക്കെയുമുണ്ടാകും. കുരുക്കൾ വെളുത്തിട്ടും മിനുത്തിട്ടും ഏറാവും തടിച്ചും അധികമായ ചൊറിച്ചിലോടും മന്ദമായ വേദനയോടുകൂടിയുമിരിക്കും, അധികദിവസംകൊണ്ടേ പഴുക്കൂ.

സന്നിപാതമസൂരികാലക്ഷണം.

൧൧. നീലാശ്ചിപിടവിസ്തീർണ്ണാ മദ്ധ്യേനിമ്നാമഹാരുജാഃ

ചിരപാകാഃപൂതിസ്രാവാഃ പ്രഭൂതാസ്സർവ്വദോഷജാഃ.

വാതപിത്തകഫങ്ങളുടെ കോപം ഹേതുവായിട്ടുണ്ടാകുന്ന മസൂരിക നീലിച്ചിട്ടും അവലുപോലെ പരന്നിട്ടും മദ്ധ്യം താണിട്ടും വളരെ വേദനയോടുകൂടിയുമിരിക്കും. പഴുക്കുന്നതിന്നു അധികദിവസം വേണ്ടിവരും; പഴുത്തതിന്റെശേഷം ദുർഗ്ഗന്ധത്തോടുകൂടിയ ചലമൊലിക്കും കുരുക്കൾ വളരെ ഉണ്ടാകും.

ചർമ്മപിടകാലക്ഷണം.

൧൨. കണ്ഠരോധാരുചിസ്തംഭ പ്രലാപാരതിസംഗതാഃ

ദുശ്ചികിത്സ്യാസ്സമുദ്ദിഷ്ടാഃ പിടകാശ്ചർമ്മസംജ്ഞിതാഃ.

ചർമ്മപിടക എന്ന മസൂരികയ്ക്കു ഛർദ്ദിയും, അരുചിയും സ്തംഭവുമുണ്ടാകും; ജൽപവും അശ്രദ്ധയുമുണ്ടാകും. ഇതു ദുഃഖേന ചികിത്സിച്ചു ഭേദപ്പെടുത്തേണ്ടതാകുന്നു.

രോമാന്തികാലക്ഷണം.

൧൩. രോമകൂപോന്നതിസമാ രാഗിണ്യഃകഫപിത്തജാഃ

കാസാരോചകസംയുക്താ രോമാന്ത്യോജ്വരപൂർവ്വികാ.

കഫപിത്തം നിമിത്തമായി രോമകൂപത്തിന്റെ ഉന്നതിപോലെയും ചുവപ്പോടുകൂടിയും മസൂരികയുണ്ടാകും, ചുമയും അരുചിയും ഭവിക്കും. ഇതു മസൂരിക്കു മുമ്പേ ജ്വരം തുടങ്ങും.

രസധാതുഗതമസൂരികാലക്ഷണം.

൧൪. തോയബുൽബുദസങ്കാശാ സ്ത്വഗ്ഗതാസ്തുമസൂരികാഃ

സ്വല്പദോഷാഃപ്രജായന്തേ ഭിന്നാസ്തോയംസ്രവന്തിച.

രസധാതുവിൽ ഗമിച്ചിരിക്കുന്നതായ മസൂരിക നീർക്കുമിളപോലെയിരിക്കും. ഇതു സ്വല്പദോഷവശാൽ ഉണ്ടാകുന്നതാകുന്നു പൊട്ടിയാൽ വെള്ളമൊലിക്കയും ചെയ്യും.

രക്തധാതുഗതമസൂരികാലക്ഷണം.

൧൫. രക്തസ്ഥാലോഹിതാകാരാ ശ്ശീഘ്രപാകാസ്തനുത്വചഃ

സാദ്ധ്യാനാത്യർത്ഥദുഷ്ടാശ്ച ഭിന്നാരക്തംസ്രവന്തി ച.

രക്തത്തിൽ ഗമിച്ചിരിക്കുന്നതായ മസൂരിക ചുവന്നിട്ടും ക്ഷണം പഴുക്കുന്നതായിട്ടും നേരിയതായ തൊലിയോടുകൂടിയതായിട്ടുമിരിക്കും. ഇതു സാദ്ധ്യമാകുന്നു. അധികമായി ദുഷിക്കയില്ല. പൊട്ടിയാൽ രക്തമൊലിക്കും.

മാംസധാതുഗതമസൂരികാലക്ഷണം.

൧൬. മാംസസ്ഥാഃകഠിനാഃസ്നിഗ്ദ്ധാ ശ്ചിരപാകാഘനത്വചഃ
ഗാത്രശൂലതൃഷാകണ്ഡുജ്വരാരതിസമന്വിതാഃ.

മാംസത്തിൽ നില്ക്കുന്ന മസൂരികകൾ കഠിനങ്ങളായും സ്നിഗ്ദ്ധതയോടുംകൂടിയും വളരെ ദിവസംകൊണ്ടു പാകംവരുന്നതായും കനത്ത തൊലിയോടുകൂടിയുമിരിക്കും. ശരീരത്തിനു വേദനയും തണ്ണീർദാഹവും ചൊറിച്ചിലും പനിയും അസ്വസ്ഥതയുമുണ്ടാകും.

മേദോഗതമസൂരികാലക്ഷണം.

൧൭. മേദോജാമണ്ഡലാകാരാ മൃദവഃകിഞ്ചിദുന്നതാഃ
ഘോരജ്വരപരീതാശ്ച സ്ഥൂലാസ്നിഗ്ദ്ധാസ്സവേദനാഃ.

൧൮. സമ്മോഹാരതിസന്താപാഃ കശ്ചിദാഭ്യോവിനിസ്തരേൽ

മേദസ്സിനെ ആശ്രയിച്ചതായ മസൂരിക വൃത്താകാരമായും മാർദ്ദവമുള്ളതായും അല്പം പൊങ്ങിയും ഭയങ്കരമായ ജ്വരത്തോടുകൂടിയും തടിച്ചിട്ടും മിനുത്തിട്ടും വേദനയോടുകൂടിയുമിരിക്കും. ബോധക്ഷയവും അസ്വസ്ഥതയും സന്താപവുമുണ്ടാകും. ഇതു വലുതായ ഒരു വ്യാധിയാണെങ്കിലും ചിലർ ജീവിക്കും.

അസ്ഥിമജ്ജഗതമസൂരികാലക്ഷണം.

ക്ഷുദ്രാഗാത്രസമാരൂക്ഷാ ശ്ചിപിടാഃകിഞ്ചിദുന്നതാഃ
൧൯. മജ്ജോത്ഥാഭൃശസമ്മോഹ വേദനാരതിസംയുതാഃ
ഛിന്ദന്തിമർമ്മധാമാനി പ്രാണാനാശുഹരന്തിഹി.
൨൦. ഭ്രമരേണേവവിദ്ധാനി കുർവ്വന്ത്യസ്ഥീനിസർവ്വതഃ

അസ്ഥിയേയും മജ്ജാവിനേയും ആശ്രയിച്ചതായ മസൂരിക ചെറുതായും ശരീരംപോലെയും രൂക്ഷമായും അല്പം പൊങ്ങിയുമിരിക്കും. അധികമായ ബോധക്ഷയവും വേദനയും അസ്വസ്ഥതയുമുണ്ടാകും. ഇതു മർമ്മസ്ഥാനങ്ങളെ പിളർക്കുകയും പൊടുന്നനവേ കൊല്ലുകയും ചെയ്യും. ഇവിടെ എല്ലുകളെ വണ്ടു തുളയ്ക്കുന്നുവോ എന്നു തോന്നും.

ശുക്ലഗതമസൂരികാലക്ഷണം.

പക്വാഭാഃപിടകാഃസ്നിഗ്ദ്ധാഃസൂക്ഷ്മാശ്ചാത്യർത്ഥവേദനാഃ.
൨൧. സ്തൈമിത്യാരതിസമ്മോഹദാഹോന്മാദസമന്വിതാഃ
ശുക്ലജായാംമസൂര്യ്യാന്തു ലക്ഷണാനിഭവന്തിഹി.
൨൨. നിർദ്ദിഷ്ടംകേവലംചിഹ്നം ദൃശ്യതേനതുജീവിതം
ദോഷമിശ്രാസ്തുസപ്തൈതേ ദ്രഷ്ടവ്യാദോഷലക്ഷണൈഃ.

ശുക്ലഗതമസൂരിക പഴംപോലെയും മിനുത്തിട്ടും സൂക്ഷ്മമായിട്ടും ഏറ്റവും വേദനയോടുകൂടിയുമിരിക്കും. നിശ്ചലതയും അസ്വസ്ഥതയും ബോധക്ഷയവും ദാഹവും ഉന്മാദവുമുണ്ടാകും. ഈ പറയപ്പെട്ട ലക്ഷണങ്ങളിൽ ഏതാനുമുണ്ടായിരുന്നാലും ആ രോഗി ജീവിക്കയില്ല. പിന്നെ അശേഷലക്ഷണങ്ങളുണ്ടായാലുള്ള ഫലം പറയണമെന്നില്ലല്ലോ. ദോഷമിശ്രങ്ങളായി സപ്തധാതുഗതങ്ങളായിരിക്കുന്ന ഈ ഏഴു മസൂരികകളിൽ ദോഷസംബന്ധത്തെ അതാതു ദോഷങ്ങളുടെ ലക്ഷണങ്ങൾകൊണ്ടു അറിഞ്ഞുകൊള്ളേണ്ടതാകുന്നു.

സാദ്ധ്യമസൂരികാലക്ഷണം.

൨൩. ത്വഗ്ഗതാരക്തജാശ്ചൈവ പിത്തജാശ്ശ്ലേഷ്മജാസ്തഥാ
ശ്ലേഷ്മപിത്തകൃതാശ്ചൈവ സുഖസാദ്ധ്യാമസൂരികാഃ.

രസഗതമായിരിക്കുന്ന മസൂരികയും രക്തഗതമായിരിക്കുന്ന മസൂരികയും പിത്തം നി

ഫല

(൫൯ം) മസൂരികാനിദാനം

മിത്തമായുണ്ടായ മസൂരികയും കഫംനിമിത്തമുണ്ടായ മസൂരികയും കഫപിത്തംനിമിത്തമുണ്ടാ യ മസൂരികയും സുഖസാദ്ധ്യങ്ങളാകുന്നു

കൃഛ്റസാദ്ധ്യമസൂരികാലക്ഷണം.

൧൪. വാതജാവാതപിത്തോത്ഥാഃ ശ്ലേഷ്മവാതകൃതാശ്ചയാഃ
കൃഛ്റസാദ്ധ്യാമതാസ്തസ്മാൽ യത്നാദേതാവുപാചരേൽ.

വാതംനിമിത്തമുണ്ടായ മസൂരികയും വാതപിത്തം നിമിത്തമുണ്ടായ മസൂരികയും ക ഫവാതം നിമിത്തമുണ്ടായ മസൂരികയും കൃഛ്റസാദ്ധ്യങ്ങളാകുന്നു. അവയെ പ്രയത്നാതിരേ ധേന ചികിത്സിക്കണം.

അസാദ്ധ്യലക്ഷണം.

൧൫. അസാദ്ധ്യാസ്സന്നിപാതോത്ഥാ സ്താസാംവക്ഷ്യാമിലക്ഷണം
പ്രവാളസദൃശാഃകാശ്ചിൽ കാശ്ചിജ്ജംബൂഫലോപമാഃ.

൧൬. ലോഹജാലസമാകാശ്ചി ദതസീഫലസന്നിഭാഃ
ആസാംബഹുവിധാവർണ്ണാ ജായന്തേദോഷഭേദതഃ.

സന്നിപാതം നിമിത്തമുണ്ടായ മസൂരികകൾ അസാദ്ധ്യങ്ങളാകുന്നു. അവയുടെ ലക്ഷ ണത്തെ പറയുന്നു. ചില മസൂരികകൾ പവിഴംപോലെയിരിക്കും. ചിലതു ഞാവൽപഴംപോ ലെയിരിക്കും. ചിലതു ഇരിമ്പിൻകഷണംപോലെയിരിക്കും. ചിലതു ചെറുചണവിത്തുപോലെയിരി ക്കും. ഇപ്രകാരം ദോഷഭേദവശാൽ മസൂരികകൾ പല നിറത്തോടുകൂടി ഉണ്ടാകുന്നു.

൧൭. കാസോഹിക്കാപ്രമോഹശ്ച ജ്വരസ്തീവ്രസ്സുദാരുണഃ
പ്രലാപശ്ചാരതിർമ്മൂർഛാ തൃഷ്ണാദാഹോതിഘൂർണ്ണതാ.

൧൮. മുഖേനപ്രസ്രവേദ്രക്തം തഥാഘ്രാണേനചക്ഷുഷാ
കണ്ഠേഘുർഘുരകംകൃത്വാ ശ്വസിത്യത്യർത്ഥവേദനം.

൧൯. മസൂരികാഭിഭൂതസ്യ യസ്യൈതാനിഭിഷഗ്വരൈഃ
ലക്ഷണാനിചദൃശ്യന്തേ നദദ്യാദത്രഭേഷജം.

൨൦. മസൂരികാഭിഭൂതോയോ ഭൃശംഘ്രാണേനനിശ്വസേൽ
സശീഘ്രംത്യജതിപ്രാണാൻ തൃഷാർത്തോവായുദൂഷിതഃ.

൨൧. മസൂരികാന്തേശോഫസ്സ്യാൽ കൂർപ്പരേമണിബന്ധകേ
തഥാംസഫലകേവാപി ദുശ്ചികിത്സ്യസ്സുദാരുണഃ.

ചുമ ഇക്കിൾ മോഹക്ഷയം കഠിനമായ ജ്വരം അധികമായി പേപറക അസ്വസ്ഥ ഇന്ദ്രിയസാദം തണ്ണീർദാഹം ചുട്ട കണ്ണുരുട്ടുക വായിൽക്കൂടിയോ മൂക്കിൽക്കൂടിയോ കണ്ണിൽക്കൂടി യോ രക്തം സ്രവിക്കുക തൊണ്ടയിൽ ഘുറുഘുറു എന്നുള്ള ശബ്ദമുണ്ടാക ഏററവും വേദനയോടു കൂടി ശ്വാസംവിടുക ഈ ലക്ഷണങ്ങൾ യാതൊരു മസൂരികാരോഗിക്കു കാണപ്പെടുന്നുവോ അ വനു വൈദ്യൻ ഔഷധംതരുത കൊടുക്കരുതു്. മസൂരികയാൽ പീഡിതനായിരിക്കുന്നവൻ മൂക്കു കൊണ്ടു ഏററവും ശ്വാസംവിടുന്നതായാൽ അവൻ തണ്ണീർദാഹംകൊണ്ടു ആർത്തനായിട്ടും വാ യുദൂഷിതനായിട്ടും മരിക്കും; മസൂരികയുടെ അവസാനത്തിൽ മുഴങ്കയ്യിലോ മുഴങ്കാലിലോ മണി ക്കെട്ടിലോ ചുമലിലോ നീരുണ്ടായാൽ ആ രോഗം ഏററവും ഉഗ്രമാകുന്നു.

ഇതി കേശവദേശികകൃതൌ സാരചന്ദ്രികാഖ്യായാം
മാധവനിദാനവ്യാഖ്യായാം മസൂരികാനിദാനം സമാപ്തം.

ക്ഷുദ്രരോഗനിദാനം.

അജഗല്ലികാലക്ഷണം.

൧. സ്നിഗ്ദ്ധാസ്സവൎണ്ണാഗ്രഥിതാ നീരുജാമുൽഗസന്നിഭാഃ
കഫവാതോത്ഥിതാജ്ഞേയാ ബാലാനാമജഗല്ലികാഃ.

മന്ദവേഗമായും മഹാവേദനയായും ക്രൂരമായും മറ്റുമുള്ള രോഗങ്ങളെയാകുന്നു ക്ഷുദ്രരോഗമെന്നു പറയുന്നതു്. അതിലേക്കു ഒരു പ്രമാണവചനത്തെ ഇവിടെ ചേൎക്കുന്നു. "മന്ദവേഗാ മഹാവേഗാ വ്യാധയോൻപരുഷാശ്ചയേ യോഹന്തോല്പകാരത്വാൽ ക്ഷുദ്രരോഗാസ്തേസ്മൃതാഃ" ബാലന്മാൎക്കു കഫവാതം നിമിത്തമായി മിനുമിനുത്തിട്ടും ശരീരത്തോടു സമമായ നിറത്തോടുകൂടിയും ഉരുണ്ടിട്ടും വേദനയോടുകൂടാതെയും ചെറുപയറുപോലെയും കുരുക്കൾ ഉണ്ടാകും; അതിനെ അജഗല്ലികാ എന്നു പറയുന്നു. പാലുണ്ണി എന്നു ഭാഷ.

യവപ്രഖ്യാലക്ഷണം.

൨. യവാകാരാസുകഠിനാ ഗ്രഥിതാമാംസസംശ്രിതാ
പിടകാകഫവാതാഭ്യാം യവപ്രഖ്യേതിസോച്യതേ.

വാതകഫങ്ങളാൽ മാംസാശ്രയങ്ങളായി ഉത്ഭവിപ്പിക്കപ്പെടുന്നവയായി യവാകൃതികളായി കാഠിന്യത്തോടുകൂടെ ചേൎന്നിരിക്കുന്ന കുരുക്കൾക്കു യവപ്രഖ്യ എന്നു പേരാകുന്നു

അലജീലക്ഷണം.

൩. ഘനാമവക്ത്രാംപിടകാ മുന്നതാംപരിമണ്ഡലാം
അന്ധാലജീമല്പപൂയാംതാം വിദ്യാൽകഫവാതജാം.

കഫവാതം നിമിത്തമായി കനത്തിട്ടും മുഖംകൂടാതെയും ഉയൎന്നിട്ടും, വൃത്താകാരമായും ഉള്ളിൽ അല്പമായ ചലത്തോടുകൂടിയുമുണ്ടാകുന്ന കുരുവിന്നു അലജി എന്നു പേരാകുന്നു

വിവൃതാലക്ഷണം.

൪. വിവൃതാസ്യാംമഹാദാഹാം പക്വോദുംബരസന്നിഭാം
വിവൃതാമിതിതാംവിദ്യാൽ പിത്തോത്ഥാംപരിമണ്ഡലാം.

പിത്തം ഹേതുവായിട്ടു വിടൎന്നിരിക്കുന്ന മുഖത്തോടുകൂടി കഠിനമായ പുട്ടുനീറ്റൽ പനി ഇവയെ ഉണ്ടാക്കുന്നതായി പഴുത്ത അത്തിക്കായുടെ ആകൃതിപോലെയിരിക്കുന്ന ആകൃതിയോടുകൂടി വൃത്താകാരമായുണ്ടാകുന്ന കുരുവത്രെ വിവൃതയാകുന്നതു്.

കച്ഛപികാലക്ഷണം.

൫. ഗ്രഥിതാഃപഞ്ചവാഷഡ്വാ ദാരുണാഃകച്ഛപോപമാഃ
കഫാനിലാഭ്യാംപിടകാഃജ്ഞേയാഃ കച്ഛപികാബുധൈഃ.

കഫവാതങ്ങൾ ഹേതുവായിട്ടു ആമപോലെ ഉയൎച്ചയോടുകൂടിയ അഞ്ചോ ആറോ മുഴകൾ അടുത്തടുത്തുണ്ടായാൽ ആ രോഗത്തിന്നു കച്ഛപിക എന്നു പേരാകുന്നു.

വല്മീകലക്ഷണം.

൬. ഗ്രീവാംസകക്ഷാകരപാദദേശേസന്ധൗഗളേവാത്രിഭിരേവദോഷൈഃ
ഗ്രന്ഥിസ്സവല്മീകവദക്രിയാണാം ജാതഃക്രമേണൈവ ഗതഃപ്രവൃദ്ധിം.

൭. മുഖൈരനേകൈസ്സ്രുതിതോദവദ്ഭിർ
വിസൎപ്പവൽസൎപ്പതിചോന്നതാഗ്രൈഃ
വല്മീകമാഹുർഭിഷജോവികാരം
നിഷ്പ്രത്യനീകംചിരജംവിശേഷാൽ.

സന്നിപാതം ഹേതുവായിട്ടു കഴുത്തിന്റെ പുറത്തോ കക്ഷങ്ങളിലോ ഉള്ളംകയ്യിലോ ഉള്ളംകാലിലോ സന്ധികളിലോ കഴുത്തിലോ പുറ്റുപോലെ മുഴയുണ്ടാകും; അതു ക്രമേണ വൎദ്ധിച്ചു അനേകമുഖങ്ങളോടും നനവോടും കുത്തിനോവോടും വേദനയോടും പുട്ടുനീറലോടു

കൂടിയും അഗ്രമുയൎന്നും വ്യാപിക്കുന്ന [illegible] ദൃമൻ ഇതിനെ വന്മീകമെന്നു പറയുന്നു. അധികദിവസം കഴിഞ്ഞാൽ ഇതിനു ചികിത്സ ഫലിക്കുന്നതല്ല.

ഇന്ദ്രവിദ്ധാലക്ഷണം.

൭. പത്മകൎണ്ണികവന്മദ്ധ്യേ പിടകാഭിസ്സമാചിതാം
ഇന്ദ്രവിദ്ധാന്തുതാംവിദ്യാൽ വാതപിത്തോത്ഥിതാംഭിഷക്.

വാതപിത്തങ്ങളാൽ ഉണ്ടാക്കപ്പെട്ടതായും പത്മകൎണ്ണികപോലെ അടി ചുവന്നും മുകൾ പരന്നിരിക്കുന്ന കുരുക്കളാൽ വ്യാപിക്കപ്പെട്ടതായുമിരിക്കുന്നതിനു ഇന്ദ്രവിദ്ധാ എന്നു പേരാകുന്നു.

ഗൎദ്ദഭികാലക്ഷണം.

൮. മണ്ഡലംവൃത്തമുത്സന്നം സരക്തംപിടകാചിതം
രുജാകരീംഗൎദ്ദഭികാം താംവിദ്യാദ്വാതപിത്തജാം.

വാതപിത്തങ്ങളാൽ ഉണ്ടാക്കപ്പെട്ടതായി മണ്ഡലാകാരമായി പരന്നു ഉയൎന്നു ചുവന്ന കുരുക്കളെക്കൊണ്ടു വ്യാപിച്ചു വേദനയോടുകൂടിയിരിക്കുന്ന കുരുവത്രെ ഗൎദ്ദഭിയാകുന്നതു്.

പാഷാണഗൎദ്ദഭലക്ഷണം.

൧൦. വാതശ്ലേഷ്മസമുദ്ഭൂതശ്ശ്വയഥുൎഹനുസന്ധിജഃ
സ്ഥിരോമന്ദരുജസ്സ്നിഗ്ദ്ധോ ജ്ഞേയഃപാഷാണഗൎദ്ദഭഃ.

വാതശ്ലേഷ്മങ്ങളാൽ ഉണ്ടാക്കപ്പെട്ടതായി ഹനുസന്ധിയിലുണ്ടായി സ്ഥിരമായി അല്പമായ വേദനയോടും സ്നിഗ്ദ്ധതയോടുംകൂടിയിരിക്കുന്ന നീരു പാഷാണഗൎദ്ദഭമാകുന്നു.

പനസികാലക്ഷണം.

൧൧. കൎണ്ണസ്യാഭ്യന്തരേജാതാം പിടകാമുഗ്രവേദനാം
സ്ഥിരാംപനസികാംതാന്തു വിദ്യാദ്വാതകഫാത്മികാം.

ചെവിയുടെ അകത്തുണ്ടായി വളരെ വേദനയോടും ഉള്ളിൽ പഴുപ്പോടുംകൂടി സ്ഥിരമായിരിക്കുന്ന കുരുവിന്നു പനസിക എന്നു പേരാകുന്നു. ഇതു ചെവിയുടെ പുറത്തുമുണ്ടാകുമെന്നു ചിലർ പറയുന്നു.

ജാലഗൎദ്ദഭലക്ഷണം.

൧൨. വിസൎപ്പവൽസൎപ്പതിയശ്ശോഫസ്തനുരപാകവാൻ
ദാഹജ്വരകരഃപിത്താൽ സജ്ഞേയോജാലഗൎദ്ദഭഃ.

പിത്തപ്രധാനമായും തനുവായും അല്പമായ പഴുപ്പോടുകൂടിയും ദാഹത്തേയും ജ്വരത്തെയും ഉണ്ടാക്കുന്നതായും വിസൎപ്പംപോലെ വ്യാപിക്കുന്നതായുമിരിക്കുന്ന നീരിനു ജാലഗൎദ്ദഭമെന്നു പേരാകുന്നു.

ഇരിവെല്ലികാലക്ഷണം.

൧൩. പിടകാമുത്തമാംഗസ്ഥാം വൃത്താമുഗ്രരുജാജ്വരാം
സൎവ്വാത്മികാംസൎവ്വലിംഗാം ജാനീയാദിരിവെല്ലികാം.

വാതപിത്തകഫങ്ങളാൽ ഉണ്ടാക്കപ്പെട്ടതായി വൃത്തമായി വളരെ വേദനയോടും ജ്വരത്തോടും വാതപിത്തകഫങ്ങളുടെ ലക്ഷണങ്ങളോടുംകൂടിയതായി തലയിൽ ഉണ്ടാകുന്ന കുരുവത്രെ ഇരിവെല്ലികയാകുന്നതു്.

കക്ഷാലക്ഷണം.

൧൪. ബാഹുപാൎശ്വാംസകക്ഷാസു കൃഷ്ണസ്ഫോടാംസവേദനാം
പിത്തപ്രകോപസംഭൂതാം കക്ഷാമിത്യഭിനിൎദ്ദിശേൽ.

കയ്യിലോ പാൎശ്വങ്ങളിലോ ചുമലിലോ കക്ഷത്തോ കറുത്ത പൊള്ളലുകളോടും വേദനയോടുംകൂടി പിത്തകോപം നിമിത്തമുണ്ടാകുന്ന കുരുക്കൾക്കു കക്ഷ എന്നു പേർ.

ഗന്ധമാലാലക്ഷണം.

൧൫. ഏകാമേതാദൃശീംദൃഷ്ട്വാപിടകാംസ്ഫോടസന്നിഭാം
ത്വഗ്ഗതാംപിത്തകോപേന ഗന്ധമാലാംപ്രചക്ഷതേ.

പിത്തകോപം ഹേതുവായിട്ട മേൽ പറയപ്പെട്ട കുരുക്കളിൽ ഒരു കുരു വളരെ വലുതായിട്ടും സ്ഫോടസദൃശമായിട്ടും തൊലിയിന്മേലുണ്ടാകും. അതിന്ന ഗന്ധമാലയെന്ന പറയുന്നു.

അഗ്നിരോഹിണീലക്ഷണം.

൧൬. കക്ഷഭാഗേഷുയാസ്ഫോടാജായന്തേമാംസദാരുണാഃ
അന്തർദ്ദാഹജ്വരകരാ ദീപ്തപാവകസന്നിഭാഃ.
൧൭. സപ്താഹാൽദ്വാദശാഹാദ്വാ പക്ഷാദ്വാഘ്നന്തിമാനവം
താമഗ്നിരോഹിണീംവിദ്യാ ദസാദ്ധ്യാംസവ്വദോഷജാം

ദോഷങ്ങൾ പിത്തരക്തപ്രധാനങ്ങളായി കോപിച്ചിട്ട അന്തർദ്ദാഹത്തോടും ജ്വരത്തോടുംകൂടി ജ്വലിച്ചിരിക്കുന്ന അഗ്നിപോലെയുള്ള പൊള്ളങ്ങൾ മാംസത്തെ ഭേദിച്ച കക്ഷപ്രദേശങ്ങളിൽ ഉത്ഭവിപ്പിക്കുന്നു. അതു ഏഴുദിവസങ്ങൾകൊണ്ടൊ പന്ത്രണ്ടുദിവസങ്ങൾകൊണ്ടൊ പതിനഞ്ചു ദിവസങ്ങൾകൊണ്ടൊ പ്രാണഹാനിയെ ചെയ്യും. ആയതു അസാദ്ധ്യമായ അഗ്നിരോഹിണിയാകുന്നു. ഇതിന്ന രക്തപ്രധാനത്വമുണ്ടെന്ന പറഞ്ഞതിലേയ്ക്കു ഒരു പ്രമാണവചനത്തെ ഇവിടെ ചേർക്കുന്നു. "പിത്തരക്താൽപ്രകുപിതാദ്ദോഷാഃ പ്രദീപ്താംഗാരസന്നിഭാൻ കക്ഷാംസഗ്രീവകുർവ്വന്തി തീവ്രദാഹജ്വരാൻ മാംസാവദാരണാൻസ്ഫോടാൻ ജനയന്തി ക്രൂരാൻ കക്ഷാംസശമ ഹൊദ്ധ്വാണാ സാ ജ്ഞേയാവഹ്നിരോഹിണീ.

ചിപ്പലക്ഷണം.

൧൮. നഖമാംസമധിഷ്ഠായവായുഃപിത്തഞ്ചദേഹിനാം
കുർവ്വാതേദാഹപാകൌചതംവ്യാധിംചിപ്പമാദിശേൽ.

വാതവും പിത്തവും നഖമാംസങ്ങളിൽ നിന്നിട്ട ചുട്ടും പഴുപ്പുമുണ്ടാകും. ഇതിന്നെ ചിപ്പമെന്ന പറയുന്നു.

കുനഖലക്ഷണം.

൧൯. തദേവാല്പതരൈർദ്ദോഷൈഃ പരുഷംകുനഖംവദേൽ

അതുതന്നെ ഏറ്റവും അല്പങ്ങളായിരിക്കുന്ന ദോഷങ്ങളെക്കൊണ്ടു പരുപരുപ്പോടുകൂടിയാൽ കുനഖ (കുഴിനഖ)മാകുന്നു

അനുശയീലക്ഷണം.

ഗംഭീരാമല്പസംരംഭാം സവർണ്ണാമുപരിസ്ഥിതാം.
൨൦. പാദസ്യാനുശയീംതാന്തുവിദ്യാദന്തഃപ്രപാകിനീം

ഉള്ളിൽ പഴുപ്പോടും അല്പമായ നീരോടും ദേഹത്തിന്റെ വർണ്ണംപോലെ ഇരിക്കുന്ന വർണ്ണത്തോടുംകൂടി കാലിന്മേൽ ഉണ്ടാകുന്ന കുരുവു അനുശയിയാകുന്നു.

വിദാരികാലക്ഷണം.

വിദാരീകന്ദവദ്വൃത്താം കക്ഷവങ്ക്ഷണസന്ധിഷു.
൨൧. വിദാരികേതിതാംവിദ്യാൽ സവ്വജാംസവ്വലക്ഷണാം

വാതപിത്തകഫങ്ങളുടെ കോപഹേതുവായിട്ട മുതക്കിൻകിഴങ്ങുപോലെ വൃത്താകാരമായി കക്ഷത്തിലോ ഒടിയിലോ സവ്വലക്ഷണങ്ങളോടുകൂടി ഉണ്ടാകുന്ന കുരുവത്രെ വിദാരികയാകുന്നു.

ശക്കരാർബ്ബുദലക്ഷണം.

പ്രാപ്യമാംസസിരാസ്നായൂഃ ശ്ലേഷ്മാമേദസ്തഥാനിലഃ.
൨൨. ഗ്രന്ഥിംകരോത്യസൌഭിന്നോ മധുസപ്പിർവ്വസാനിഭം

സ്രവത്യാസ്രാവമനില സ്തത്രവൃദ്ധിംഗതഃപുനഃ.
൧൩. മാംസംസംശോഷ്യഗ്രഥിതാം ശർക്കരാമുന്നയേത്തതഃ
ദുർഗ്ഗന്ധിക്ലിന്നമത്യർത്ഥം നാനാവർണ്ണംതതസ്സിരാഃ
൧൪. സ്രവന്തിരക്തംസഹസാ തംവിദ്യാച്ഛർക്കരാർബ്ബുദം.

കഫവും മേദസ്സും വായുവും മാംസത്തേയും ഞരമ്പുകളേയും നാഡികളേയും ആശ്രയിച്ചിട്ടു മുഴയെ ഉണ്ടാക്കുന്നു. അതു പൊട്ടുമ്പോൾ അതിൽനിന്നു തേൻ, നെയ്യ്, വസ, ഇവയെപ്പോലെയുള്ള ചലം സ്രവിക്കയും ചെയ്യുന്നു. പിന്നെ അവിടെ വാതം കോപിച്ചു മാംസത്തെ വറ്റിക്കളഞ്ഞു ചരൽക്കല്ലുപോലെ ദൃഢമായിരിക്കുന്ന ശർക്കരയെ ഉണ്ടാക്കുന്നു. അനന്തരം സിരകളെ ആശ്രയിച്ചു ദുർഗ്ഗന്ധമായും ഏററവും നനഞ്ഞും നാനാവർണ്ണമായുമിരിക്കുന്ന രക്തം അതിൽനിന്നു കൂടക്കൂടെ സ്രവിക്കുന്നു. അതിനു ശർക്കരാർബ്ബുദമെന്നു പേരാകുന്നു.

പാദദാരീലക്ഷണം.

പരിക്രമണശീലസ്യ വായുരത്യർത്ഥരൂക്ഷയോഃ.
൧൫. പാദയോഃകുരുതേദാരീം പാദദാരീംതമാദിശേൽ

എല്ലായ്പോഴും സഞ്ചരിക്ക ശീലമായുള്ളവന്റെ പാദതലങ്ങൾക്കു രൂക്ഷത ഭവിക്കയാൽ വായു കോപിച്ചു് അടിയെ പിളർക്കം. അത് വിണ്ടു കീറലിനെ ഉണ്ടാക്കും. അതിനു പാദദാരി എന്നു പേർ.

കദരലക്ഷണം.

ശർക്കരോന്മഥിതേപാദേ ക്ഷതേവാകണ്ടകാദിഭിഃ.
൧൬. ഗ്രന്ഥിഃകോലവദുത്സന്നോ ജായതേകദരംഹിതൽ

കാലുകൾ ചരല്ക്കല്ലുകൊണ്ടിട്ട് തകർന്നുപോ-യോ മുള്ളുമുതലായവകൊണ്ടിട്ടു മുറികയോ ചെയ്യുമ്പോൾ ലന്തക്കുരുപോലെ മുഴ ഉണ്ടാകും; അതു കദരമാകുന്നു; മുള്ളാണി എന്നും ഭാഷ

അലസലക്ഷണം.

ക്ലിന്നാംഗുല്യന്തരൌപാദൌ കണ്ഡൂദാഹരുജാന്വിതൌ.
൧൭. ദുഷ്ടകർദ്ദമസംസ്പർശാദലസംതംവിഭാവയേൽ

ദുഷിച്ച ചളി നിറഞ്ഞിരിക്കുന്ന സ്ഥലങ്ങളിലും ചെളിമുതലായവയെത്തും തൊടുകയോ ചവുട്ടുകയോ ചെയ്യുമ്പോൾ വിരലുകളുടെ ഇടയിൽ ചൊറിച്ചിലോടും ചുട്ടുനീറ്റത്തോടും വേദനയോടും കൂടി പുഴുക്കും. അതിനെ അലസമെന്നു പറയുന്നു; വളംകടിയെന്നു ഭാഷ.

ഇന്ദ്രലുപ്തലക്ഷണം.

രോമകൂപാനുഗംപിത്തം വാതേനസഹമൂർച്ഛിതം.
൧൮. പ്രച്യാവയതിരോമാണി തതശ്ലേഷ്മാസശോണിതഃ
രുണദ്ധിരോമകൂപാംസ്തു തതോന്യേഷാമസംഭവഃ.
൧൯. തദിന്ദ്രലുപ്തംഖാലിത്യം രുഹ്യേതിചവിഭാവ്യതേ

പിത്തം വാതത്തോടുകൂടി കോപിച്ചു രോമകൂപങ്ങളിൽ ചെല്ലുകനിമിത്തം രോമങ്ങൾ കൊഴിഞ്ഞുപോകുന്നു. അനന്തരം കഫം രക്തത്തോടുകൂടി രോമകൂപങ്ങളെ അടയ്ക്കുന്നു. അതു ഹേതുവായിട്ടു വേറെ രോമങ്ങൾ മുളയ്ക്കുന്നില്ല. അതിനെ ഇന്ദ്രലുപ്തമെന്നും ഖലിത്യമെന്നും രുഹ്യയെന്നും പറയുന്നു. കഷണ്ടിയെന്നു ഭാഷ.

ദാരുണലക്ഷണം.

൨൦. ദാരുണാകണ്ഡുരാരൂക്ഷ കേശഭൂമിഃപ്രപാട്യതേ
കഫമാരുതകോപേന വിദ്യാൽദാരുണകംതുതം.

കഫവാതങ്ങളുടെ കോപം ഹേതുവായിട്ടു തല, കഠിനമായിട്ടും ചൊറിച്ചിലോടുകൂടിയും ഉയർന്നിട്ടും ഇരിക്കും, പിളരുകയോ പഴുക്കുകയോ ചെയ്യും; അതു ദാരുണമാകുന്നു.

അരുംഷികാലക്ഷണം.

൩൧. അരുംഷികബഹുവക്ത്രാണി ബഹുക്ലേദാനിമൂർദ്ധനി
കഫാസൃക്കൃമികോപേന നൃണാംവിദ്യാദരുംഷികാം.

കഫരക്തങ്ങളുടെയും കൃമികളുടേയും കോപം ഹേതുവായിട്ടു തലയിൽ വളരെ മുഖങ്ങളോടും വളരെ പഴുപ്പോടുംകൂടിയ വ്രണങ്ങൾ ഉണ്ടാകും അതു അരുംഷികയാകുന്നു.

പലിതലക്ഷണം.

൩൨. ക്രോധശോകശ്രമകൃത ശ്ശരീരോഷ്മാശിരോഗതഃ
പിത്തഞ്ചകേശാൻപചതി പലിതംതേനജായതേ.

കോപംകൊണ്ടോ ദുഃഖംകൊണ്ടോ ശ്രമംകൊണ്ടോ ഉണ്ടായ ശരീരത്തിലെ ചൂടു പിത്തത്തോടുകൂടി തലയിൽചെന്നു തലമുടിയെ പഴുപ്പിക്കുന്നു. അതത്രെ പലിതമാകുന്നതു്.

യുവാനപിടകാലക്ഷണം.

൩൩. ശാല്മലീകണ്ടകപ്രഖ്യാഃ കഫമാരുതരക്തജാഃ
യുവാനപിടകായൂനാം വിജ്ഞേയാമുഖദൂഷികാഃ.

കഫവും വാതവും രക്തവുംകൂടി കോപിക്ക ഹേതുവായിട്ടു യൌവ്വനമുള്ള പുരുഷന്മാരുടെ മുഖത്തിങ്കൽ ഇലവിൻമുള്ളുപോലെ കുരുക്കൾ ഉണ്ടാകുന്നു. അതിനെ യുവാനപിടകയെന്നും മുഖദൂഷികയെന്നും പറയുന്നു. മുഖക്കുരു എന്നു ഭാഷയിൽ പറയാറുണ്ടു്.

പത്മിനീകണ്ടകലക്ഷണം.

൩൪. കണ്ടകൈരാചിതംവൃത്തം മണ്ഡലംപാണ്ഡുകണ്ഡുരം
പത്മിനീകണ്ടവൽപ്രഖ്യൈ സ്തദാഖ്യംകഫവാതജം.

കഫവാതംനിമിത്തം താമരത്തണ്ടിലെ മുള്ളുപോലെയിരിക്കുന്ന മുള്ളുകളാൽ പ്രാപ്തമായും പരന്നിട്ടും മണ്ഡലാകാരമായിട്ടും വെളുത്തിട്ടും ചൊറിച്ചിലോടുകൂടിയും ഉണ്ടാകുന്നതിനു പത്മിനീകണ്ടകമെന്നു പേർ; താമരമുള്ളെന്നു ഭാഷ.

ജതുമണിലക്ഷണം.

൩൫. സമമുത്സന്നമരുജം മണ്ഡലംകഫരക്തജം
സഹജംലക്ഷ്മചൈതേഷാം ലക്ഷ്യോജതുമണിസ്തുസഃ.

കഫരക്തംനിമിത്തം ജനിക്കുമ്പോൾതന്നെ സമമായിട്ടും ഉയർന്നിട്ടും വേദനയോടുകൂടാതെയും മണ്ഡലാകൃതിയായിട്ടും ഉണ്ടാകുന്ന ലാഞ്ഛനത്തെ ജതുമണിയെന്നു പറയുന്നു. മറു എന്നു ഭാഷ.

മാഷകലക്ഷണം.

൩൬. അവേദനംസ്ഥിരഞ്ചൈവ യസ്മിൻഗാത്രേപ്രദൃശ്യതേ
മാഷവൽകൃഷ്ണമുത്സന്ന മനിലാന്മാഷകംതുതൽ,

വാതംനിമിത്തമായി വേദനയോടുകൂടാതെയും കഠിനമായും ഉഴുന്നുപോലെയും കറുത്തിട്ടും ഉയർന്നിട്ടും ദേഹത്തിന്മേൽ ഉണ്ടാകുന്നതിനു മാഷകമെന്നു പറയുന്നു.

തിലകാളകലക്ഷണം.

൩൭. കൃഷ്ണാനിതിലമാത്രാണി നീരുജാനിസമാനിച
വാതപിത്തകഫോച്ഛോഷാൽ താന്വിദ്യാത്തിലകാളകാൻ.

വാതപിത്തങ്ങൾകൊണ്ടു കഫത്തിനു ശോഷം ഭവിക്ക ഹേതുവായിട്ടു എള്ളിൻമണിപ്രമാണമായി വേദനയോടുകൂടാതെ വർണ്ണംകൊണ്ടു ദേഹത്തോടു സമമായി ദേഹത്തിങ്കൽ ഉണ്ടാകുന്ന കറുത്തനിറമത്രെ തിലകാളകമാകുന്നതു്.

ന്യച്ഛലക്ഷണം.

൩൮. മഹദ്വായദിവാച്ഛാല്പം ശ്യാവംവായദിവാസിതം
നീരുജംമണ്ഡലംഗാത്രേ ന്യച്ഛമിത്യഭിധീയതേ.

വലുതായിട്ടോ ചെറുതായിട്ടോ കരുവാളിച്ചിട്ടും കറുത്തിട്ടോ വേദനയോടുകൂടാതെ ദേഹത്തിൽ കാണുന്ന മണ്ഡലമത്രെ ന്യച്ഛമാകുന്നതു്.

വ്യംഗലക്ഷണം.

൩൯. ക്രോധായാസപ്രകുപിതോ വായുഃപിത്തേനസംയുതഃ
മുഖമാഗത്യസഹസാ മണ്ഡലംവിസൃജത്യതഃ.
൪൦. നീരുജംതനുകംശ്യാവം മുഖെവ്യംഗംതമാദിശേൽ

ക്രോധംകൊണ്ടോ ആയാസംകൊണ്ടോ കപിതനായിരിക്കുന്ന വായു പിത്തത്തോടുകൂടി മുഖത്തിൽ പ്രാപിച്ചിട്ടു അവിടെ വേദനയോടുകൂടാതെയും നേർത്തതായും കരുവാളിച്ചിട്ടും ഇരിക്കുന്ന മണ്ഡലത്തെ ഉണ്ടാക്കുന്നു. അതിനെ മുഖവ്യംഗമെന്നു പറയുന്നു. കരിമുഖമെന്നും പറയും.

നീലികാലക്ഷണം.

കൃഷ്ണമേവംഗുണംഗാത്രേ മുഖേവാനീലികാംവിദുഃ.

ഇതുതന്നെ കറുപ്പോടുകൂടി ദേഹത്തിങ്കലോ മുഖത്തിങ്കലോ ഉണ്ടായാൽ അതിന്നു നീലികയെന്നുപേർ. വ്യംഗത്തിന്നും നീലികയ്ക്കും തമ്മിൽ ഭേദമുണ്ടു്. വ്യംഗം കരുവാളിച്ചും (വെളുപ്പോടുകൂടി കറുത്തു) നീലികകറുത്തും ഇരിക്കുന്നതാകുന്നു. വ്യംഗ, നീലികകളെക്കുറിച്ചു ള്ള ഭോജവാക്യത്തെ ഇവിടെ ചേർക്കുന്നു "മാരുതഃക്രോധഹർഷാഭ്യാം ഊർദ്ധ്വഗോമുഖമാശ്രിതഃ പിത്തേനസഹസംയുക്തഃ കരോതിവദനത്വചി നീരുജംതനുകംശ്യാവം വ്യംഗന്തമിതിനിർദ്ദിശേൽ" വാതംകൊണ്ടോ ക്രോധംകൊണ്ടോ ഹർഷംകൊണ്ടോ മേല്പോട്ടുകയറി മുഖത്തെ ആശ്രയിച്ചു പിത്തത്തോടുചേർന്നു മുഖത്തിന്റെ തൊലിപ്പുറമേൽ വേദനയോടുകൂടാതെ നേർത്തിരിക്കുന്ന കരുവാളിപ്പിനെ ഉണ്ടാക്കുന്നു; അതിനെയാകുന്നു വ്യംഗമെന്നു പറയുന്നതു്. എന്നാൽ ഈ ഗുണത്തോടുകൂടി കറുത്തു ശരീരത്തിൽ ഉണ്ടാകുന്നതിന്നു നീലികയെന്നു പറയുന്നു. ഈ ശ്ലോകംകൊണ്ടു നീലിക ദേഹത്തിങ്കലല്ലാതെ മുഖത്തിൽ വരികയില്ലെന്നു സ്പഷ്ടമാകുന്നു.

പരിവർത്തികാലക്ഷണം.

മർദ്ദനാൽപീഡനാദ്വാതി തഥൈവാപ്യഭിഘാതതഃ
മേഢ്രചർമ്മയദാവായു ർഭജതേസർവ്വതശ്ചരൻ
തദാവാതോപസൃഷ്ടത്വാൽതച്ചർമ്മംപരിവർത്തതേ
മണേരധസ്താൽകോശശ്ച ഗ്രന്ഥിരൂപേണലംബതേ
സരുജാംവാതസംഭൂതാം താംവിദ്യാൽപരിവർത്തികാം
സകണ്ഡൂഃകഠിനാവാപി സൈവശ്ലേഷ്മസമുത്ഥിതാ.

ലിംഗത്തെ അധികമായി മർദ്ദിക്കഹേതുവായിട്ടോ അധികമായിത്തിരുമ്മുക ഹേതുവായിട്ടോ അതിന്നു ചതവുപററുക ഹേതുവായിട്ടോ യാതൊരുസമയം വ്യാനവായു കോപിച്ചു അതിന്റെ തൊലിയെ ആശ്രയിക്കുന്നുവോ ആ സമയം വാതസംസർഗ്ഗം ഹേതുവായിട്ടു ആ തൊലി പിറകോട്ടു മാറുന്നു. പിന്നീടു അതു മണിയുടെ താഴെ മുഴപോലെ തൂങ്ങുന്നു; വേദനയുണ്ടാകുന്നു വാതത്താൽ ഉത്ഭവിപ്പിക്കപ്പെട്ടതായ ആ രോഗത്തിന്നു പരിവർത്തിക എന്നു പേരാകുന്നു. അതുതന്നെ ചൊറിച്ചിലോടും കാഠിന്യത്തോടുംകൂടിയിരിക്കുന്നതായാൽ കഫത്താൽ ഉത്ഭവിപ്പിക്കപ്പെട്ടതാകുന്നു.

അവപാടികാലക്ഷണം.

അല്പീയഃഖാംയദാഹർഷാൽ ബലാൽഗച്ഛേൽസ്ത്രിയംനരഃ
ഹസ്താഭിഘാതാദഥവാ ചർമ്മണ്യുദ്വർത്തിതേബലാൽ
യസ്യാവപാട്യതേചർമ്മ താംവിദ്യാദവപാടികാം.

അല്പമായ യോനിദ്വാരത്തോടുകൂടിയ സ്ത്രീയെ കന്യയെ അല്ലെങ്കിൽ ആനാർത്തവയെ സന്തോഷത്തോടുകൂടി ബലവാനായി സംഗംചെയ്യുകയോ ലിംഗത്തെ കൈകൊണ്ടു മർദ്ദി

കൈ മുതലായ പ്രവൃത്തികൾ ചെയ്കയൊ ബലത്തോടുകൂടെ തൊലി മറിക്കയൊ ചെയ്താൽ അവന്റെ ആ ലിംഗത്തിന്റെ തൊലി പൊട്ടും അതിന്നു അവപാടികയെന്നു പേർ.

നിരുദ്ധപ്രകാശലക്ഷണം.

വാതോപസൃഷ്ടമേഢ്റസ്യ ചർമ്മസംശ്രയതേമണിം
മണിശ്ചർമ്മോപനദ്ധസ്തു മൂത്രസ്രോതോരുണദ്ധിച
നിരുദ്ധപ്രകാശേതസ്മിൻ മന്ദധാരമവേദനം
മൂത്രംപ്രവൎത്തതേജന്തോ ൎമ്മണിൎവ്വിവ്രിയതേനച
നിരുദ്ധപ്രകാശംവിദ്യാൽസരുജംവാതസംഭവം.

ലിംഗത്തിന്നു വാതനസെറ്റുമുണ്ടാകുമ്പോൾ അതിന്റെ തോലി മണിയെ മുഴുവൻ ആശ്രയിക്കുന്നു, പിന്നെ തൊലിയാൽ ആശ്രയിക്കപ്പെട്ട ആ മണി മൂത്രമാൎഗ്ഗത്തെ തടുക്കുന്നു. അപ്പോൾ മൂത്രം വേദനയോടുകൂടി തുള്ളിതുള്ളയായിട്ടു വീഴുന്നു മണി വലുതായി വരികയില്ല; വേദനയുമുണ്ടാകും; വാതത്താൽ ഉത്ഭവിപ്പിക്കപ്പെട്ടതായ ഈ രോഗം നിരുദ്ധപ്രകാശമെന്നറിയപ്പെടുന്നു.

നിരുദ്ധഗുദലക്ഷണം.

വേഗസന്ധാരണാദവായുൎവ്വിഹിതോഗുദസംശ്രിതഃ
നിരുണദ്ധിമഹാസ്രോത സൂക്ഷ്മദ്വാരംകരോതിച
മാൎഗ്ഗസ്യസൌക്ഷ്മ്യാൽകൃഛ്റേണ പുരീഷംതസ്യഗച്ഛതി
സന്നിരുദ്ധഗുദംവ്യാധി മേതംവിദ്യാൽസുദാരുണം.

അധോവാതം മുതലായ വേഗങ്ങളെ തടുക്കുന്നവന്റെ അപാനവായു കോപിച്ചു വലിയ കുടലിനെ തടുത്തു ഏറ്റവും ചെറിയ ദ്വാരത്തോടുകൂടിയതാക്കിച്ചെയ്യും അതു ഹേതുവായിട്ടു അവന്നു മലം വളരെ പണിപ്പെട്ടുപോകും. ഏറ്റവും ഭയങ്കരമായ ഈ വ്യാധിയെ നിരുദ്ധഗുദമെന്നു പറയുന്നു.

അഹിപൂതനാലക്ഷണം.

ശകൃന്മൂത്രസമായുക്തേ ധൌതേപാനേശിശോൎഭവേൽ
സ്വിന്നേവാസ്നാപ്യമാനേവാ കണ്ഡൂരക്തകഫോത്ഭവാ
കണ്ഡൂയനാൽതതഃക്ഷിപ്രം സ്ഫോടസ്രാവശ്ചജായതേ
ഏകീഭൂതംവ്രണംഘോരം തംവിദ്യാദഹിപൂതനം.

ശിശുക്കൾ മലമൂത്രവിസൎജ്ജനം ചെയ്തതിന്റെശേഷം അവരുടെ ഗുദത്തെ നല്ലവണ്ണം കഴുകാതിരിക്കയോ വിയൎത്തതിന്റെശേഷം കുളിപ്പിക്കാതിരിക്കയോ ചെയ്താൽ രക്തകഫങ്ങൾ ദുഷിച്ചു ചൊറിച്ചിലിനെ ഉണ്ടാക്കും. ആ ചൊറിച്ചിൽ ഹേതുവായിട്ടു പെട്ടെന്നു പൊള്ളലുണ്ടാകും. ആ പൊള്ളൽ പൊട്ടിയൊലിച്ചു വ്രണത്തെയുണ്ടാക്കും; പിന്നെ ഈ വ്രണവും വ്രണവും ഒന്നായിത്തീരും ഭയങ്കരമായ ആ രോഗം അഹിപൂതനമാകുന്നു; ഈ വ്യാധി ബാലന്മാൎക്കു മാത്രമേ സംഭവിക്കൂ. ദുഷ്ടമായ മുലപ്പാലു കുടിച്ചാലും ഈ രോഗം ഉണ്ടാകുമെന്നു തന്ത്രാന്തരവചനമുള്ളതിനാൽ അതിനെ ഇവിടെ ചേൎക്കുന്നു. "ദുഷ്ടസ്തന്യസ്യപാനേന മലസ്യാക്ഷാളനേനച കണ്ഡൂരഹാതജാവക്ത്ര പിടകൈസ്സമാചിതാ ഭവത്യപിയഥ ദേശാ ദാരുണാഹ്യഹിപൂതനാ" ദുഷിച്ചതായ മുലപ്പാലുകുടിക്കഹേതുവായിട്ടും മലത്തെ കഴുകാതിരിക്കഹേതുവായിട്ടും ചൊറിച്ചിലോടും ദാഹത്തോടും വേദനയോടുംകൂടിയ കുരുക്കൾ നിറഞ്ഞുമോദത്തിന്നു തക്കവണ്ണം ഭയങ്കരമായിട്ടുണ്ടാകുന്നതാകുന്നു അഹിപൂതനയെന്ന വ്യാധി എന്നത്രെ ഈ ശ്ലോകത്തിന്റെ സാരം

വൃഷണകച്ഛൂ.

സ്നാനോത്സാദനഹീനസ്യ മലോവൃഷണസംസ്ഥിതഃ
യദാപ്രക്ലിദ്യതേസ്വേദാൽ കണ്ഡൂംജനയതേതദാ

കണ്ഡൂയനാത്തതഃക്ഷിപ്രം സ്ഫോടഃസ്രാവശ്ചജായതേ
പ്രാഹുർവൃഷണകച്ഛൂം തം ശ്ലേഷ്മരക്തപ്രകോപജം.

കുളിക്കുന്നസമയം ദേഹത്തിലുള്ള അഴുക്കു എല്ലാം കഴുകിക്കളഞ്ഞില്ലെങ്കിൽ ആ അഴുക്ക ഇറങ്ങി വൃഷണത്തിൽനിന്ന അതിനെ നനച്ചും, അതു ഹേതുവായിട്ട വിയർപ്പും ചൊറിച്ചിലുമുണ്ടാകും. ആ ചൊറിച്ചിലു ഹേതുവായിട്ട പൊള്ളലുണ്ടായി പൊട്ടിയൊലിക്കും. കഫരക്തങ്ങളുടെ കോപം ഹേതുവായിട്ട ജനിച്ചതായ ആ രോഗത്തെ വൃഷണകച്ഛൂ എന്നു പറയുന്നു.

ഗുദഭ്രംശലക്ഷണം.

പ്രവാഹണാതിസാരാഭ്യാം നിർഗ്ഗച്ഛതിഗുദംബഹിഃ
രൂക്ഷദുർബ്ബലദേഹസ്യ ഗുദഭ്രംശന്തമാദിശേൽ.

ദേഹത്തിന്ന രൂക്ഷതയും ദുർബ്ബലതയും ഉള്ളവന്റെ ഗുദം അധികമായി മുക്കി മലത്തെ പുറപ്പെടുവിക്കകൊണ്ടോ അതിസാരംകൊണ്ടോ പുറത്തുചാടിപ്പോകും. അതിനെയാകുന്നു ഗുദഭ്രംശമെന്നു പറയുന്നത്.

സൂകരദംഷ്ട്രകലക്ഷണം.

സദാഹോരക്തപര്യന്തസ്ത്വക്പാകീതീവ്രവേദനഃ
കണ്ഡൂമാൻജ്വരകാരീ ച സസ്യാൽസൂകരദംഷ്ട്രകഃ

ദാഹത്തോടുകൂടിയും പുറം ചുവന്നു തൊലിപഴുത്തും ദുസ്സഹമായ വേദനയോടും ചൊറിച്ചിലോടും ജ്വരത്തോടുംകൂടിയും ഉണ്ടാകുന്ന രോഗം സൂകരദംഷ്ട്രകമാകുന്നു.

ഇതി കേശവദേശികകൃതൗ സാരചന്ദ്രികാഖ്യാനേ
മാധവനിദാനവ്യാഖ്യാനേ ക്ഷുദ്രരോഗനിദാനം.

സമാപ്തം.

—*—

ഓഷ്ഠഗതമുഖരോഗനിദാനം.

---

൧. ആനൂപപിശിതക്ഷീര ദധിമത്സ്യാതിസേവനാൽ
മുഖമദ്ധ്യേഗദാൻകുർയ്യുഃ ക്രുദ്ധാദോഷാഃകഫോത്തരാഃ.

ആനൂപമാംസം; പാലു, തൈരു, മത്സ്യം ഇവയെ അധികമായി സേവിച്ചാൽ വാതാദിദോഷങ്ങൾ കഫപ്രധാനങ്ങളായി കോപിച്ചു മുഖമദ്ധ്യത്തിങ്കൽ രോഗങ്ങളെയുണ്ടാക്കും. അവയിൽ എട്ടുപ്രകാരമുള്ള ഓഷ്ഠരോഗങ്ങളെ പറയുന്നു.

വാതജമായ ഓഷ്ഠരോഗം.

൨. കർക്കശൗപരുഷൗസ്തബ്ധൗ സംപ്രാപ്താനിലവേദനൗ
ദാല്യേതേപരിപാട്യേതേ ഓഷ്ഠൗമാരുതകോപതഃ.

വാതകോപനിമിത്തം ചുണ്ടുകൾ കഠിനങ്ങളായിട്ടും പരുപരുത്തിട്ടും സ്തംഭിച്ചിട്ടും വേദനയോടുകൂടിയും നുറുങ്ങിട്ടും ഏറ്റവും പൊട്ടിട്ടുമിരിക്കും.

പിത്തജമായ ഓഷ്ഠരോഗം.

൩. ചീയതേപിടകാഭിശ്ച സരുജാഭിസ്സമന്തതഃ
സദാഹപാകപിടകൗ പീതാഭാസൗ ച പിത്തതഃ.

പിത്തകോപം ഹേതുവായിട്ടുണ്ടാകുന്ന ഓഷ്ഠരോഗത്തിന്നു ചിലപ്പോൾ ചുണ്ടുകൾ വേദനയോടുകൂടിയ കുരുക്കളെക്കൊണ്ടു ചുറ്റും നിറഞ്ഞിരിക്കും. ചിലപ്പോൾ ചൂടോടും പഴുപ്പോടും കുരുക്കളോടുംകൂടിയും മഞ്ഞളിച്ചിട്ടും ഇരിക്കും.

കഫജമായ ഓഷ്ഠരോഗം.

൪. സവർണ്ണാഭിശ്ച ചീയേതേ പിടകാഭിരവേദനൌ
ഭവതസ്കഫാദോഷ്ഠൌ പിച്ഛിലൌ ശീതളൌ ഗുരൂ.

കഫനിമിത്തമുണ്ടാകുന്ന ഓഷ്ഠരോഗത്തിങ്കൽ ചുണ്ടുകൾ ദേഹത്തിന്നു സമാനമായ വർണ്ണത്തോടുകൂടിയ കുരുക്കളെക്കൊണ്ടു നിറഞ്ഞിട്ടും വേദനയോടുകൂടാതെയും പശപോലെയും തണുത്തിട്ടും കനത്തിട്ടുമിരിക്കും.

സന്നിപാതജമായ ഓഷ്ഠരോഗം.

൫. സകൃൽകൃഷ്ണൌസകൃൽപീതൌ സകൃൽശ്വേതൌതഥൈവ ച
സന്നിപാതേനവിജ്ഞേയാവനേകപിടകാചിതൌ.

സന്നിപാതംകൊണ്ടുണ്ടാകുന്ന ഓഷ്ഠരോഗത്തിന്നു ഓഷ്ഠങ്ങൾ കറുത്തിട്ടും മഞ്ഞളിച്ചിട്ടും വെളുത്തിട്ടും അനേകം കുരുക്കളെക്കൊണ്ടു നിറഞ്ഞിട്ടുമിരിക്കും.

രക്തജമായ ഓഷ്ഠരോഗം.

൬ ഖർജ്ജൂരഫലവർണ്ണാഭിഃ പിടകാഭിർന്നിപീഡിതൌ
രക്തോപസൃഷ്ടൌരുധിരം സ്രവതശ്ശോണിതപ്രഭൌ.

രക്തകോപംകൊണ്ടുണ്ടാകുന്ന ഓഷ്ഠരോഗത്തിങ്കൽ ചുണ്ടുകൾ ഈത്തപ്പഴത്തിന്റെ നിറംപോലെയിരിക്കുന്ന നിറത്തോടുകൂടിയ കുരുക്കളാൽ പീഡിക്കപ്പെട്ടവയായിട്ടും രക്തവർണ്ണങ്ങളായിട്ടും ഭവിക്കും. ചുണ്ടുകളിൽനിന്നു രക്തമൊലിക്കുകയും ചെയ്യും.

മാംസജമായ ഓഷ്ഠരോഗം.

൭. ഗുരൂസ്ഥൂലൌമാംസദുഷ്ടൌ മാംസപിണ്ഡവദുൽഗതൌ
ജന്തവശ്ചാത്രമൂർച്ഛന്തി നരസ്യോഭയതോമുഖാൽ.

മാംസജമായ ഓഷ്ഠരോഗത്തിൽ ചുണ്ടുകൾ കനത്തിട്ടും തടിച്ചിട്ടും മാംസപിണ്ഡംപോലെ ഉയർന്നിട്ടുമിരിക്കും. അവിടെ കൃമികൾ വർദ്ധിച്ചു വായിൽ ഇറങ്ങി രണ്ടുഭാഗങ്ങളിൽ കൂടിയും പുറപ്പെടും

മേദസ്സംഭൃതമായ ഓഷ്ഠരോഗം.

൮. സർപ്പിർമ്മണ്ഡപ്രതീകാശൌ മേദസാകണ്ഡുരൌഗുരൂ
അച്ഛംസ്ഫടികസങ്കാശ മാസ്രാവംസ്രവതോഭൃശം.

൯. തയോർവ്രണോനസംരോഹേൽ മൃദുത്വഞ്ചനഗച്ഛതി.

മേദസ്സുകൊണ്ടുണ്ടാകുന്ന ഓഷ്ഠരോഗത്തിന്നു ഓഷ്ഠങ്ങൾ ഉറഞ്ഞ നെയ്യുടെ ഉപരിഭാഗംപോലെയും ചൊറിച്ചിലോടുകൂടിയും കനത്തിട്ടുമിരിക്കും. സ്ഫടികംപോലെ നിർമ്മലമായിരിക്കുന്ന വെള്ളം ചുണ്ടുകളിൽനിന്നു അധികമായി ഒലിക്കും. വ്രണം മുളക്കുകയും മൃദുവായിരിക്കുകയുമില്ല.

അഭിഘാതജമായ ഓഷ്ഠരോഗം.

ഓഷ്ഠൌപക്ഷ്മവദീര്യേതേ പാട്യേതേചാഭിഘാതതഃ.

അഭിഘാതജമായ ഓഷ്ഠരോഗത്തിന്നു ചുണ്ടുകൾ നുറുങ്ങുകയും കീറുകയും പൊട്ടുകയും ചെയ്യും.

ഓഷ്ഠഗതമുഖരോഗനിദാനം സമാപ്തം.

ദന്തവേഷ്ടഗതമുഖരോഗനിദാനം.

ശീതാദലക്ഷണം

൧. ശോണിതം ദന്തവേഷ്ടേഭ്യോ യസ്യാകസ്മാൽ പ്രവൎത്തതേ
ദുൎഗ്ഗന്ധീനി സകൃഷ്ണാനി പ്രക്ലേദീനി മൃദൂനി ച.

൨. ദന്തമാംസാനി ശീൎയ്യന്തേ പചന്തി ച പരസ്പരം
ശീതാദോ നാമ സ വ്യാധിഃ കഫശോണിതസംഭവഃ.

ഇനി ദന്തമൂലരോഗത്തെ (ഊനുമ്മേലുണ്ടാകുന്ന രോഗം) കുറിച്ചു പറയുന്നു. ഊനിന്മേൽ പതിനഞ്ചു വ്യാധികളുണ്ടു്. അവയിൽ ശീതാദമെന്ന രോഗത്തിനു പല്ലിന്റെ ഊനുകളിൽനിന്നു ഹേതുകൂടാതെ രക്തം സ്രവിക്കും. അവിടെ പല്ലിന്റെ ഊനുകൾ ദുൎഗ്ഗന്ധത്തോടുകൂടിയും കറുത്തിട്ടും നനഞ്ഞിട്ടും മൃദുക്കളായിട്ടും ഭവിക്കും എന്നുമാത്രമല്ല അവ അന്യോന്യം പഴുത്തു ചീഞ്ഞുപോകയും ചെയ്യും. ആ രോഗം കഫരക്തങ്ങളാൽ ഉത്ഭവിപ്പിക്കപ്പെട്ടതാകുന്നു.

ദന്തപുപ്പുടലക്ഷണം.

൩. ദന്തയോസ്ത്രിഷു വാ യസ്യ ശ്വയഥുൎജ്ജായതേ മഹാൻ
ദന്തപുപ്പുടകോ നാമ സ വ്യാധിഃ കഫരക്തജഃ.

രണ്ടോ മൂന്നോ പല്ലുകളുടെ ഊനുകളിൽ വലുതായ നീരുണ്ടാകുന്നതിനു ദന്തപുപ്പുടമെന്നു പേർ. ആ രോഗം കഫരക്തങ്ങളാൽ ഉത്ഭവിപ്പിക്കപ്പെട്ടതാകുന്നു

൪. സ്രവന്തി പൂയരുധിരം ചലാ ദന്താ ഭവന്തി ച
ദന്തവേഷ്ടസ്സ വിജ്ഞേയോ ദുഷ്ടശോണിതസംഭവഃ

പല്ലുകളുടെ ഊനിന്മേൽനിന്നു പഴുപ്പോടുകൂടിയ രക്തം സ്രവിക്കയും പല്ലുകൾ ഇളകയും ചെയ്യുന്നതു ദന്തവേഷ്ടമെന്ന രോഗമാകുന്നു. അതു ദുഷിച്ചതായ രക്തംനിമിത്തമത്രെ ഉണ്ടാകുന്നതു്.

സൌഷിരലക്ഷണം.

൫. ശ്വയഥുൎദ്ദന്തമൂലേഷു രുജാവാൻ കഫരക്തജഃ
ലാലാസ്രാവീ സ വിജ്ഞേയഃ സൌഷിരോ നാമ നാമതഃ.

കഫരക്തങ്ങളുടെ കോപം നിമിത്തം ഊനുകൾ വീങ്ങി വേദനയോടുകൂടി വെള്ളം ഒലിപ്പിച്ചുകൊണ്ടിരിക്കും. അതിനു സൌഷികമെന്നു പേർ.

മഹാസൌഷികലക്ഷണം.

൬. ദന്താശ്ചലന്തി വേഷ്ടേഭ്യസ്താലു ചാപ്യവദീൎയ്യതേ
യസ്മിൻ സ സൎവജോ വ്യാധിൎമ്മഹാസൌഷിരസംജ്ഞിതഃ.

വാതപിത്തകഫങ്ങളുടെ കോപം ഹേതുവായിട്ടു പല്ലുകൾ അവയുടെ സ്ഥാനങ്ങളിൽനിന്നു ഇളകയും അണ്ണാക്കു് ഛേദിക്കപ്പെടുകയും ചെയ്യും. അതിനു മഹാസൌഷിരമെന്നു പേർ. ഈ രോഗമുള്ളവൻ ഏഴുരാത്രിക്കുള്ളിൽ മരിക്കുമെന്നു ഭോജൻ പറയുന്നു. ശ്ലോകം "ദന്താഃ ദന്തമൂലേഷു ദോഷാഃ പിത്തകഫാനിലാൽ ജാതശ്ചാപയതി ക്ഷിപ്രം ക്ഷീണോ നതസ്തിന്നു ശോണിതം "വിവൃദ്ധമാരികാന്തൽ താലുചാഷ്റമപിദാരയൽ മഹാസൌഷിരമിത്യുക്തൽ സപ്തരാത്രാന്നിഹന്ത്യസൂൻ"

പരിദരലക്ഷണം.

൭. ദന്തമാംസാനി ശീൎയ്യന്തേ യസ്മിൻ ഷ്ഠീവതി ചാപ്യസൃക്
പിത്താസൃക്കഫജോ വ്യാധിൎജ്ഞേയഃ പരിദരോ ഹി സഃ

പല്ലുകളുടെ മാംസങ്ങൾ ചീഞ്ഞുപോക, രക്തം തുപ്പുക ഇവയാകുന്നു പരിദരത്തിന്റെ ലക്ഷണം. ഈ രോഗം പിത്തരക്തകഫങ്ങളുടെ കോപം ഹേതുവായിട്ടുണ്ടാകുന്നതാകുന്നു

ഉപകുശലക്ഷണം.

൮. വേഷ്ടേഷ്യുദാഹഃപാകശ്ച താഭ്യാംദന്താശ്ചലന്തിച
യസ്മിൻസോപകുശോനാമ പിത്തരക്തകൃതോഗദഃ.

ഊനുകളിൽ ചുട്ടും പഴുപ്പുമുണ്ടായിട്ട തന്നിമിത്തം പല്ലുകൾ ഇളകുന്നതിന്നു ഉപകുശമെന്നു പേർ. ആ രോഗം പിത്തരക്തങ്ങളാൽ ഉണ്ടാക്കപ്പെട്ടതാകുന്നു.

വൈദർഭലക്ഷണം.

൯. ഘൃഷ്ടേഷുദന്തമാംസേഷു സംരംഭോജായതേമഹാൻ
ചലാഭവന്തിദന്താശ്ച സവൈദർഭോഭിഘാതജഃ.

പല്ലുകളുടെ മാംസങ്ങളിൽ അധികമായി കുത്തി പല്ലുതേക്കുന്നതായാൽ അവിടെ വലുതായിരിക്കുന്ന നീരുണ്ടാകും; പല്ലുകളും ഇളകും. മുറിവോ ചതവോ പറ്റുകനിമിത്തമുണ്ടായ ആ രോഗത്തിന്നു വൈദർഭമെന്നു പേർ

ഖലിവർദ്ധനലക്ഷണം.

൧൦. മാരുതേനാധികോദന്തോ ജായതേതീവ്രവേദനഃ
ഖലിവർദ്ധനസംജ്ഞോസൗ ജാതേരുക്ചപ്രശാമ്യതി.

വാതംനിമിത്തം അധികമായ പല്ലുണ്ടാകും. അതുപുറപ്പെടുമ്പോൾ ദുസ്സഹമായ വേദനയുണ്ടാകും. പല്ലുമുഴുവൻ പുറത്തുവന്നാൽ ആ വേദന ശമിക്കും; ഇതിന്നു ഖലിവർദ്ധനമെന്നു പേർ.

കരാളലക്ഷണം.

൧൧. ശനൈശ്ശനൈഃപ്രകുരുതേ വായുർദ്ദന്തസമാശ്രിതഃ
കരാളാൻവികടാൻദന്താൻ കരാളോനസസിദ്ധ്യതി.

വായു പല്ലുകളെ ആശ്രയിച്ചിട്ട പതുക്കെപ്പതുക്കെ അവയെ നീട്ടിയും വളച്ചും (കോന്ത്രപ്പല്ലുകൾ) ഉണ്ടാക്കും. അതു അസാദ്ധ്യമാകുന്നു.

അധിമാംസലക്ഷണം.

ഹാനവ്യേപശ്ചിമേദന്തേ മഹാൻശോഥോമഹാരുജഃ
ലാലാസ്രാവീകഫകൃതോവിജ്ഞേയസ്സോധിമാംസകഃ.

കടവായിൽ താടിയെല്ലിനെ സംബന്ധിച്ചതായ പല്ലിന്റെ ചുവട്ടിൽ വലുതായ നീരും വലിയ വേദനയുമുണ്ടാകും. വെള്ളവുമൊലിക്കും, അതു കഫത്താൽ ഉത്ഭവിപ്പിക്കപ്പെട്ടതായ അധിമാംസമാകുന്നു.

നാഡീവ്രണലക്ഷണം.

ദന്തമൂലഗതാനാഡ്യഃ പഞ്ചജ്ഞേയായഥേരിതാഃ.

നാഡീനിദാനത്തിൽ വാതം ഹേതുവായിട്ടും പിത്തം ഹേതുവായിട്ടും കഫം ഹേതുവായിട്ടും സന്നിപാതം ഹേതുവായിട്ടും ആഗന്തുകം ഹേതുവായിട്ടും അഞ്ചുപ്രകാരത്തിൽ നാഡീവ്രണമുണ്ടാകുമെന്നു പറഞ്ഞിട്ടുണ്ട്. അവ അഞ്ചും ദന്തമൂലത്തിങ്കലും ഉണ്ടെന്നറിഞ്ഞുകൊള്ളണം.

ദന്തവേഷ്ടഗതമുഖരോഗനിദാനം സമാപ്തം.

ദന്തഗതമുഖരോഗനിദാനം.

—:0:—

ദാലനലക്ഷണം.

ദീര്യമാണേഷ്വിവരുജായസ്യദന്തേഷുജായതേ
ദാലനോനാമസവ്യാധി സ്സദാഗതിനിമിത്തജഃ.

വാതംനിമിത്തം പല്ലുകൾ പിളർക്കപ്പെടുന്നുവോ എന്നു തോന്നുംവണ്ണം വേദനയുണ്ടാകും; അതു ദാലനമാകുന്നു.

(൨൦൨) ദന്തഗതമുഖരോഗനിദാനം

കൃമിദന്തലക്ഷണം.

കൃഷ്ണച്ഛിദ്രശ്ചലസ്രാവീ സസംരംഭോമഹാരുജഃ
അനിമിത്തരുജോവാതാൽ വിജ്ഞേയഃകൃമിദന്തകഃ

കൃമിദന്തത്തിന്റെ ലക്ഷണം പല്ലുകൾക്ക കറുത്തതായ ദ്വാരവും ഇളക്കവുമുണ്ടാക, ദന്തമൂലങ്ങളിൽനിന്ന നീരൊലിക്കുക, വീക്കവും വലിയ വേദനയുമുണ്ടാക, ഹേതുകൂടാതെതന്നെ വേദന ശമിക്കുക ഇവയൊക്കെയുമാകുന്നു. ദുഷ്ടരക്തജങ്ങളായ കൃമികളാകുന്നു പല്ലുകൾക്ക ദ്വാരങ്ങളെയുണ്ടാക്കുന്നത്. കൃമിദന്തം വാതജമാകുന്നു.

ഭഞ്ജനകലക്ഷണം.

വക്ത്രംവക്രംഭവേദ്യസ്യ ദന്തഭംഗശ്ചജായതേ
കഫവാതകൃതോവ്യാധി സ്സഭഞ്ജനകസംജ്ഞിതഃ.

കഫവാതങ്ങളാൽ ഉണ്ടാവിപ്പിക്കപ്പെട്ടതായ ഭഞ്ജനകമെന്ന ദന്തരോഗത്തിങ്കൽ മുഖം കോട്ടുകയും പല്ല പൊട്ടുകയും ചെയ്യും.

ദന്തഹർഷലക്ഷണം.

ശീതരൂക്ഷപ്രവാതാമ്ല സ്പർശാനാമസഹാദ്വിജാഃ
പിത്തമാരുതകോപേന ദന്തഹർഷസ്സനാമതഃ.

പല്ലുകൾക്ക ശൈത്യവും രൂക്ഷത്വവുമുള്ള സാധനവും കാറ്റും അമ്ലരസവും തട്ടുവാൻ വഹിയാതെ ഭവിക്കുന്നതിന്ന ദന്തഹർഷമെന്ന പേർ. ഈ രോഗം വാതപിത്തങ്ങളുടെ കോപം ഹേതുവായിട്ടത്രെ ഉണ്ടാകുന്നത്.

ദന്തവിദ്രധിലക്ഷണം.

ദന്തമാംസൈർമ്മലസ്രാവൈർബ്ബാഹ്യാന്തശ്ശ്വയഥുർഗ്ഗുരുഃ
സദാഹരുക്സ്രവേൽഭിന്നഃ പൂയാസ്രംദന്തവിദ്രധിഃ.

ദന്തമാംസങ്ങളിൽ ദുഷിക്കയായ അഴുക്ക പറ്റുകനിമിത്തം പുറത്തുമകത്തും ചൂടോടും വേദനയോടുംകൂടി കനത്തതായ നീരുണ്ടാകും. പൊട്ടിയാൽ പഴുപ്പും രക്തവുമൊലിക്കും. അതു ദന്തവിദ്രധിയാകുന്നു.

ദന്തശർക്കരാലക്ഷണം.

മലോദന്തഗതോയസ്തു പിത്തമാരുതശോഷിതഃ
ശർക്കരേവഖരസ്പർശാ സാജ്ഞേയാദന്തശർക്കരാ.

പല്ല തേക്കായ്കയാൽ പല്ലുകളിൽ ചേർന്നിരിക്കുന്ന മലം വാതപിത്തങ്ങളാൽ ഉണക്കപ്പെട്ടതായിട്ടും ചരൽക്കല്ലുപോലെ തൊട്ടാൽ പരുപരുപ്പോടുകൂടിയുമിരിക്കും. പല്ലുകളുടെ ശുക്ലത്വം ദൃഢത്വം മുതലായ ഗുണങ്ങളെ ഹരിക്കുന്നതായ ആ രോഗത്തിന്ന ദന്തശർക്കരയെന്നപേർ.

കപാലികാലക്ഷണം.

കപാലേഷ്വിവദീര്യത്സു ദന്താനാംസൈവശർക്കരാ
കപാലികേതിവിജ്ഞേയാ സദാദന്തവിനാശിനീ.

മേല്പറഞ്ഞ ശർക്കരയെന്ന രോഗം ഓടുകളെപ്പോലെ പല്ലുകളെ അല്പാല്പമായിട്ട പിളർക്കുകയും അതുനിമിത്തം പല്ലുകൾക്ക നാശമുണ്ടാകും, അതിന്ന കപാലികയെന്ന പേർ

ശ്യാവദന്തലക്ഷണം

അസൃങ്മിശ്രേണപിത്തേനദഗ്ദ്ധോദന്തസ്ത്വശേഷതഃ
ശ്യാവതാംനീലതാംവാപി ഗതസ്സശ്യാവദന്തകഃ.

പിത്തരക്തങ്ങളാൽ അശേഷം ദഹിക്കപ്പെട്ടതായ പല്ല കരുവാളിച്ചോ നീലിച്ചോ ഇരിക്കും. അതിന്ന ശ്യാവദന്തമെന്ന പേർ.

ദന്തഗതമുഖരോഗനിദാനം സമാപ്തം.

—

ജിഹ്വാഗതമുഖരോഗനിദാനം.

വാതജമായജിഹ്വാരോഗം.

ജിഹ്വാനിലേനസ്ഫുടിതാപ്രസുപ്താ
ഭവേച്ഛശാകച്ഛദനപ്രകാശാ

വാതം ഹേതുവായിട്ട നാക്കുപൊട്ടീട്ടും തരിച്ചിട്ടും തേക്കിലപോലെ പരുപരുത്തിട്ടും ഇരിക്കും.

പിത്തജമായ ജിഹ്വാരോഗം.

പിത്തേനദഹ്യത്യുപചീയതേച
ദീർഘൈസ്സരക്തൈരപികണ്ടകൈശ്ച

പിത്തകോപം ഹേതുവായിട്ട നാവുതപിച്ചും ചുവന്നവയുമായി ദീർഘങ്ങളായിരിക്കുന്ന മുള്ളുകളെക്കൊണ്ടു നിറഞ്ഞുമിരിക്കും.

കഫജമായ ജിഹ്വാരോഗം.

കഫേനഗുർവീബഹുലാചിതാച
മാംസോച്ഛ്രയൈശ്ശാല്മലികണ്ടകാഭൈഃ

കഫകോപം ഹേതുവായിട്ട നാക്കു കനത്തിട്ടും വെളുത്തിട്ടും ഇലവിന്റെമുള്ളുപോലെയായിരിക്കുന്ന മാംസാങ്കുരങ്ങളെക്കൊണ്ടു നിറഞ്ഞിട്ടുമിരിക്കും.

അലാസലക്ഷണം.

ജിഹ്വാതലേയശ്ശ്വയഥുഃപ്രഗാഢഃ
സ്സോലാസസംജ്ഞഃ കഫരക്തമൂർത്തിഃ
ജിഹ്വാംസതുസ്തംഭയതിപ്രവൃദ്ധോ
മൂലേചജിഹ്വാഭൃശമേതിപാകം.

കഫരക്തങ്ങൾ ഹേതുവായിട്ട നാവിന്മേൽ ഭയങ്കരമായ നീരുണ്ടാകും. അതു വർദ്ധിച്ചാൽ നാവിനെ സ്തംഭിപ്പിക്കും. നാവിന്റെ അടിയിൽ വളരെ പഴുപ്പുമുണ്ടാകും. ജിഹ്വാസ്തംഭത്തിന്നു കാരണം വായുവും, പഴുപ്പിന്നു കാരണം പിത്തവുമാകയാൽ ഇതു ത്രിദോഷജമാകുന്നു; അസാദ്ധ്യമായും വരും

ഉപജിഹ്വാലക്ഷണം.

ജിഹ്വാഗ്രരൂപശ്ശ്വയഥുർഹിജിഹ്വാ
മുന്നമ്യജാതഃകഫരക്തമൂലഃ
ലാലാകരഃകണ്ഡുയുതസ്സശോഷ
സ്സാതൂപജിഹ്വാപഠിതാഭിഷഗ്ഭിഃ.

കഫരക്തങ്ങൾ ഹേതുവായിട്ട നാവിന്റെ അധോഭാഗത്തു നാവിന്റെ അഗ്രംപോലെ വീങ്ങുകയും നീരൊലിക്കയും ചൊറിയും ചൂടുമുണ്ടായിരിക്കയുംചെയ്യും. അതിനെ വൈദ്യന്മാർ ഉപജിഹ്വയെന്നു പറയുന്നു.

ജിഹ്വാഗതരോഗനിദാനം സമാപ്തം.

താലുഗതമുഖരോഗനിദാനം.

—:*:—

കണ്ഠശുണ്ഡീലക്ഷണം.

൧. ശ്ലേഷ്മാസൃഗ്ഭ്യാംതാലുമൂലേപ്രവൃദ്ധോ
ദീർഘശ്ശോഫോധ്മാതവസ്തിപ്രകാശഃ.

ത്വക്സ്ഥാകാസശ്വാസകൃത്തംവദന്തി
വ്യാധിംവൈദ്യാഃകണ്ഠശുണ്ഠീതിനാമ്നാ.

കഫരക്തങ്ങൾനിമിത്തം അണ്ണാക്കിൽ, കാററുനിറഞ്ഞ തോൽത്തുരുത്തിപോലെയും വലുതായിട്ടും ദീർഘമായിട്ടും നീരുണ്ടാകും തണ്ണീർദ്ദാഹം പുരശ്വാസം ഇവയുമുണ്ടാകും. അതിനെ വൈദ്യന്മാർ കണ്ഠശുണ്ഠി എന്നു പറയുന്നു.

തുണ്ഡികേരീലക്ഷണം.

൨. ശോഫശ്ശൂലസ്തോദദാഹപ്രപാകീ
പ്രാഗുക്താഭ്യാംതുണ്ഡികേരീമതാതു

കഫരക്തങ്ങൾനിമിത്തം അണ്ണാക്കിൽ കാട്ടുപരുത്തിക്കുരുപോലെ നീരുണ്ടാകും. വേദന, കുത്തിനോവു, ചുട, പഴുപ്പു ഇവയുമുണ്ടാകും. അതിന്നു തുണ്ഡികേരിയെന്നു പേർ.

അദ്ധ്രൂഷലക്ഷണം.

മന്ദശ്ലോഫോലോഹിതോ ശോണിതോത്ഥോ
ജ്ഞേയോദ്ധ്രൂഷസ്സജ്വരസ്തീവ്രരുക്ച.

രക്തംനിമിത്തം അണ്ണാക്കിൽ ചുവന്ന നിറത്തോടുകൂടി മന്ദമായ നീരുണ്ടാകും. ജ്വരവും കഠിനമായ വേദനയും ഭവിക്കും. അതിന്നു അദ്ധ്രൂഷമെന്നു പേർ.

കച്ഛപലക്ഷണം.

൩. കൂർമ്മോന്നതോവേദനോശീഘ്രജന്മാ
രോഗോജ്ഞേയഃകച്ഛപഃശ്ലേഷ്മണാതു.

കഫം ഹേതുവായിട്ടു അണ്ണാക്കിന്റെ മദ്ധ്യത്തിങ്കൽ അല്പമായ വേദനയോടുകൂടി ആമപോലെ ഉയൎന്നതായ വീക്കമുണ്ടാകും. വളരെക്കാലംകൊണ്ടു അതു വൎദ്ധിച്ചുവരും. അതിന്നു കച്ഛപമെന്നു പേർ.

അർബ്ബുദലക്ഷണം.

പത്മാകാരംതാലുമദ്ധ്യേതുശോഫം വിദ്യാദ്രക്താദർബ്ബുദംപ്രോക്തലിംഗം.

രക്തംനിമിത്തം അണ്ണാക്കിന്റെ മദ്ധ്യത്തിൽ താമരമൊട്ടുപോലെ നീരുണ്ടാകും. അതിന്നു അർബ്ബുദമെന്നു പേർ. അതിന്റെ ലക്ഷണം മുൻപേ പറയപ്പെട്ട രക്താർബ്ബുദത്തിന്റെ ലക്ഷണംപോലെ ആകുന്നു.

മാംസസംഘാതലക്ഷണം.

൪. ദുഷ്ടംമാംസംനീരുജംതാലുമദ്ധ്യേ
കഫാൽപ്രോക്തോമാംസസംഘാതഃഉഷ്ടഃ.

കഫം ഹേതുവായിട്ടു അണ്ണാക്കിന്റെ മദ്ധ്യത്തിൽ വേദനയോടുകൂടാതെ ദുഷിച്ചതായ മാംസം ഉണ്ടാകും. അതാകുന്നു മാംസസംഘാതം.

താലുപുപ്പുടലക്ഷണം.

അരുക്സ്ഥായീകോലമാത്രഃകഫാത്സ്യാൽ
മേദോയുക്താൽപുപ്പുടസ്താലുദേശേ

കഫമേദസ്സുകൾ ഹേതുവായിട്ടു അണ്ണാക്കിൽ ലന്തക്കുരുപോലെയും വേദനകൂടാതെയും മുഴച്ചിട്ടും നീരുണ്ടാകും. അതിന്നു താലുപുപ്പുടമെന്നു പേർ.

താലുശോഷലക്ഷണം.

൫. ശോഷോത്യർത്ഥംദീർയ്യതേചാതിതാലു
ശ്വാസശ്ചോഗ്രസ്താലുശോഷോനിലാച്ച.

വാതപിത്തങ്ങൾ ഹേതുവായിട്ടു അണ്ണാക്കു ഉണങ്ങും നുറുങ്ങുന്നു എന്നുംതോന്നും. ഉഗ്രമായ ശ്വാസവുമുണ്ടാകും. അതത്രേ താലുശോഷം.

താലുപാകലക്ഷണം.

പിത്തംകുൎയ്യാൽപാകമത്യൎത്ഥഘോരം
താലുന്യേവംതാലുപാകംവദന്തി.

പിത്തംനിമിത്തം അണ്ണാക്കിൽ ഏറാവും ഭയങ്കരമായ പഴുപ്പുണ്ടാകം. അതിനെ താലുപാകമെന്ന പറയുന്നു.

താലുഗതമുഖരോഗനിദാനം സമാപ്തം.

കണ്ഠഗതമുഖരോഗനിദാനം.

—*—

രോഹിണി.

൧. ഗളേനിലഃപിത്തകഫൌ ചമൂൎച്ഛിതൌ
പ്രദൂഷ്യമാംസഞ്ചതഥൈവശോണിതം
ഗളോപസംരോധകരൈസ്തഥാംകുരൈ-
ൎന്നിഹന്ത്യസൂൻവ്യാധിരയംഹിരോഹിണീ.

തൊണ്ടയിൽ വാതപിത്തകഫങ്ങൾ കോപിച്ചു മാംസത്തേയും രക്തത്തേയും ദുഷിപ്പിച്ചിട്ടു കണ്ഠമാൎഗ്ഗത്തെ തടയുമാറു മാംസാംകുരങ്ങളെ ഉണ്ടാക്കും. ഈ വ്യാധിയാകുന്നു രോഹിണി. ഇതു പ്രാണഹാനിയെ ചെയ്യും.

വാതരോഹിണി.

൨, ജിഹ്വാസമന്താൽഭൃശവേദനാസ്തു
മാംസാകുരാഃകണ്ഠനിരോധിനോയേ
സാരോഹിണീവാതകൃതാപ്രദിഷ്ടാ
വാതാത്മകോപദ്രവഗാഢയുക്താ.

നാക്കിൽ എല്ലാടവും വളരെ വേദനയോടുകൂടി കണ്ഠമാൎഗ്ഗം അടയുമാറു മാംസാങ്കുരങ്ങളുണ്ടാകും; അതു വാതരോഹിണിയാകുന്നു. അതിന്നു മന്യാസ്തംഭം മുതലായ ഉപദ്രവങ്ങളുമുണ്ടാകും.

പിത്തരോഹിണി.

൩. ക്ഷിപ്രോൽഗമാക്ഷിപ്രവിദാഹപാകാ
തീവ്രജ്വരാപിത്തനിമിത്തജാതു

പിത്തരോഹിണി പെട്ടെന്നവേ വൎദ്ധിക്കയും പൊട്ടെന്നവേ ചുട്ടുപിടിപെട്ടു പഴുക്കയും കഠിനമായ ജ്വരത്തോടുകൂടി ഇരിക്കയും ചെയ്യും.

കഫരോഹിണി.

സ്രോതോവിരോധിന്യചലോൽഗതാച
സ്ഥിരാംകുരായാകഫസംഭവാസാ.

കഫംനിമിത്തമുണ്ടാകുന്ന രോഹിണി കണ്ഠത്തിങ്കലെ സ്രോതസ്സുകളെ തടുക്കയും ഇളകാതെ വൎദ്ധിക്കയും ഉറപ്പുള്ള അങ്കുരത്തോടുകൂടി ഇരിക്കയും ചെയ്യും.

സന്നിപാതരോഹിണി.

൪. ഗംഭീരപാകിന്യനിവാൎയ്യവീൎയ്യാ
ത്രിദോഷലിംഗാത്രിതയോത്ഥിതാച

സന്നിപാതം നിമിത്തമുണ്ടാകുന്ന രോഹിണി അഗാധമായ പഴുപ്പോടും ചികിത്സകൊണ്ടു തടുക്കാൻ കഴിയാത്തതായ ബലത്തോടും വാതരോഹിണി മുതലായ മൂന്നു രോഹിണികളുടെ ലക്ഷണങ്ങളോടുംകൂടിയിരിക്കും ഈ രോഹിണി ഉടനെ മരിപ്പിക്കുന്നതാകുന്നു

രക്തരോഹിണി.

സ ഫോടൈശ്ചിതാപിത്തസമാനലിംഗാ
സാധ്യാപ്രദിഷ്ടാരുധിരാത്മികായ്യ.

രക്തംനിമി[illegible]മുണ്ടാകുന്ന രോഹിണി പൊള്ളലുകളെക്കൊണ്ട നിറഞ്ഞും പിത്തരോഹിണിയുടെ ലക്ഷണത്തോടുക്രുടിയും ഇരിക്കും, ഇതു സാദ്ധ്യമാകുന്നു.

കണ്ഠശാലൂകം.

൭ കോലാസ്ഥിമാത്രഃകഫസംഭവോയോ
ഗ്രന്ഥിർഗ്ഗലേകണ്ടകശൂകഭൂതഃ
ഖരസ്ഥിരശ്ശസ്ത്രനിപാതസാദ്ധ്യ
സ്തംകണ്ഠശാലൂകമിതിബ്രുവന്തി.

കഫം ഹേതുവായിട്ട തൊണ്ടയിൽ [illegible] തക്കുരുപ്രമാണത്തിൽ പരുപരുത്തിട്ടും ഉറച്ചിട്ടും മുള്ളുപോലെയോ നെല്ലിന്റെ ഓകപോലെയോ വേദനാജനകമായിട്ടും നീരുണ്ടാകും അതു കണ്ഠശാലൂകമാകുന്നു ശസ്ത്രക്രിയകൊണ്ടേ സാദ്ധ്യമാകയുള്ളു.

അധിജിഹ്വാ.

൮. ജിഹ്വാഗ്രരൂപഃശ്വയഥുഃകഫാത്തു
ജിഹ്വോപരിഷ്ടാദപിരക്തമിശ്രാൽ
ജ്ഞേയോധിജിഹ്വാഖലുരോഗഏഷ
വിവർജ്ജയേദാഗതപാകമേനം

കഫരക്തങ്ങൾ ഹേതുവായിട്ട നാക്കിന്റെ മുകളിലേക്കു നാവിന്റെ അഗ്രംപോലെ വീക്കമുണ്ടാകും അതു അധിജിഹ്വയാകുന്നു. പഴുത്താൽ ഉപേക്ഷിക്കേണ്ടതുമാകുന്നു.

വലയലക്ഷണം.

൯. വലാസഏവായതമുന്നതഞ്ച
ശോഫംകരോത്യന്നഗതിംനിവാര്യ
തംസർവ്വഥൈവാപ്രതിവാര്യവീര്യം
വിവർജ്ജനീയംവലയംവദന്തി.

കഫംഹേതുവായിട്ട തൊണ്ടയിൽ നീണ്ടിട്ട ഉയർന്നിട്ടും നീരുണ്ടാകും; അതു ആഹാരത്തിന്റെ ഗതിയെ തടുക്കും; ഒന്നുകൊണ്ടും സാധിക്കാൻ കഴിയാത്തതായ ആ രോഗത്തെ വർജ്ജിക്കണം അതിന്റെ പേർ വലയമെന്നാകുന്നു.

വലാസലക്ഷണം.

൧൦. ഗലേതുശോഫംകുരുതഃപ്രവൃദ്ധൌ
ശ്ലേഷ്മാനിലൌശ്വാസരുജോപപന്നം
മർമ്മച്ഛിദംദുസ്തരമേനമാഹു
ർവലാസസംജ്ഞംനിപുണാവികാരം.

കഫവും വാതവും വർദ്ധിച്ചു ശ്വാസത്തോടും വേദനയോടും മർമ്മഭേദത്തോടുംക്രുടിയതായ നീരിനെ കണ്ഠത്തിൽ ഉണ്ടാക്കും. ദുസ്സാധ്യമായിരിക്കുന്ന ഈ രോഗത്തെ വൈദ്യന്മാർ വലാസമെന്നു പറയുന്നു.

ഏകവൃന്ദം.

൧൧. വൃത്തോന്നതോന്തശ്ശ്വയഥുസ്സദാഹ
സ്സകണ്ഡുരോപാക്യമൃദുർഗ്ഗുരുശ്ച
നാമ്നൈകവൃന്ദഃപരികീർത്തിതോസൌ
വ്യാധിർവലാസക്ഷതജപ്രസൂതഃ

കഫരക്തങ്ങൾ ഹേതുവായിട്ടു തൊണ്ടയുടെ മദ്ധ്യത്തിങ്കൽ വൃത്താകാരമായി ഉയൎന്നിട്ടു നീരുണ്ടാകും. ഇതിന്ന അല്പമായ ചുടും ചൊറിച്ചിലും അല്പമായ പഴുപ്പും അല്പമായ മാൎദ്ദവവുമുണ്ടാകും. ഇതിന്നെ ഏകവൃന്ദമെന്നു പറയുന്നു.

വൃന്ദലക്ഷണം.

൧൦. സമുന്നതംവൃത്തമമന്ദദാഹം
തീവ്രജ്വരംവൃന്ദമുദാഹരന്തി
തച്ചാപിപിത്തക്ഷതജപ്രകോപാൽ
ജ്ഞേയംസതോദംപവനാത്മകന്തു.

തൊണ്ടയിൽ പിത്തരക്തങ്ങൾ ഹേതുവായിട്ടു അമൎന്നതായിരിക്കുന്ന ചുടോടും കഠിനമായിരിക്കുന്ന ജ്വരത്തോടുംകൂടി നീരുണ്ടാകും. അതിന്നു വാതസംബന്ധംകൂടി ഉണ്ടെങ്കിൽ കുത്തിനോവുമുണ്ടാകും വൃന്ദമെന്നത്രെ പേർ.

ശതഘ്നിലക്ഷണം.

൧൧. വൎത്തിൎഘനാകണ്ഠനിരോധിനീയാ
ചിതാതിമാത്രംപിശിതപ്രരോഹൈഃ
അനേകരുക്പ്രാണഹരീത്രിദോഷാൽ
ജ്ഞേയാശതഘ്നീചശതഘ്നിരൂപാ.

തിരിപോലെയും കഠിനമായിട്ടും കണ്ഠത്തെ തടുക്കുന്നതായിട്ടും വളരെ മാംസാങ്കുരങ്ങളാൽ ചുററപ്പെട്ടതായിട്ടും കുത്തിനോവു, ചുടു, ചൊറിച്ചിൽ ഇത്യാദിവേദനയോടുകൂടിയും മുൾത്തടിപോലെയും ഉണ്ടാകുന്നതിന്നു ശതഘ്നിയെന്നു പേർ. ത്രിദോഷങ്ങളാൽ ഉണ്ടാക്കപ്പെട്ടതായ ഈ ശതഘ്നി പ്രാണഹാനിയെ ചെയ്യുന്നതാകുന്നു.

ശിലായുലക്ഷണം.

൧൨. ഗ്രന്ഥിൎഗ്ഗളേത്വാമലകാസ്ഥിമാത്രഃ
സ്ഥിരോതിരുക്സ്യഃകഫരക്തമൂൎത്തിഃ
സംലക്ഷ്യതേസക്തമിവാശനഞ്ച
സശസ്ത്രസാദ്ധ്യസ്തുശിലായുസംജ്ഞഃ

കഴുത്തിൽ കഫരക്തങ്ങൾ ഹേതുവായിട്ടു നെല്ലിക്കക്കുരുപ്രമാണത്തിൽ ഉറച്ചിട്ടും അധികമായ വേദനയോടുകൂടിയും മുഴയുണ്ടാകും; അതു നിമിത്തം ഭക്ഷണത്തിന്ന തടവും ഉണ്ടാകും. ശിലായു എന്ന പേരോടുകൂടിയ ഈ രോഗം ശസ്ത്രസാദ്ധ്യമാകുന്നു.

ഗളവിദ്രധിലക്ഷണം.

൧൩. സൎവ്വംഗളംവ്യാപ്യസമുത്ഥിതോയഃ
ശോഫോരുജഃസന്തിചയത്രസൎവ്വാഃ
സസൎവ്വദോഷോഗളവിദ്രധിസ്തു
തസ്യൈവതുല്യഃഖലുസൎവ്വജസ്യ.

വാതപിത്തകഫങ്ങൾ ഹേതുവായിട്ടു കഴുത്തുമുഴുവൻ വ്യാപിച്ചുണ്ടാകുന്ന നീരാകുന്നു ഗളവിദ്രധി; അതിന്നു എല്ലാവേദനകളും ഉണ്ടാകും. മുമ്പ പറയപ്പെട്ട സന്നിപാതവിദ്രധിയോടു തുല്യമായിരിക്കും.

ഗളൌഘം.

൧൪. ശോഫോമഹാനന്നജലാവരോധീ
തീവ്രജ്വരോവായുഗതേൎന്നിഹന്താ
കഫേനജാതോരുധിരാന്വിതേന
ഗളേഗളൌഘഃപരികീൎത്ത്യതേതു.

ഈ രക്തകഫം നിമിത്തം കഴുത്തിൽ വലുതായിട്ടും അന്നത്തേയും ജലത്തേയും തടുക്കുന്നതായിട്ടും കഠിനമായ ജ്വരത്തോടുകൂടിയും ഉദാനവായുവിന്റെ ഗതിയെ നിരോധിക്കുന്നതായിട്ടും ഉണ്ടാകുന്ന നീരാകുന്നു ഗളൌഘം

സ്വരഘ്നലക്ഷണം.

൧൫. യസ്താമ്യമാനഃശ്വസിതഃപ്രസക്തം
ഭിന്നസ്വരശ്ശുഷ്കവിമുക്തകണ്ഠഃ
കഫോപദിഗ്ദ്ധേഷ്വനിലായനേഷു
ജ്ഞേയസ്സരോധശ്ശ്വസനാൽസ്വരഘ്നഃ.

കഫത്താൽ വായുമാർഗ്ഗങ്ങൾ തടുക്കപ്പെട്ടപ്പോൾ മൂർച്ഛിക്കയും അല്ലെങ്കിൽ കണ്ണിരുട്ടിയടയ്ക്കയും കൂടക്കൂടെ ശ്വാസംവിടുകയും ഒച്ചയടയ്ക്കയും തൊണ്ടവരളുകയും കഴുത്തു സ്വാധീനമല്ലാതെ ഭവിക്കയുംചെയ്യും. അതിന്നു സ്വരഘ്നമെന്നുപേർ വാതംനിമിത്തമത്രെ ഉണ്ടാകുന്നതു്.

മാംസതാനലക്ഷണം.

൧൬. പ്രതാനവാൻയശ്ശ്വയഥുസ്സുകഷ്ടോ
ഗളോപരോധംകുരുതേക്രമേണ
സമാംസതാനഃകഥിതോവലംബീ
പ്രാണപ്രണുൽസർവ്വകൃതോവികാരഃ.

കഴുത്തിൽ വിസ്തീർണ്ണത്തോടുകൂടിയും അത്യന്തം ദുഃഖകരമായുമിരിക്കുന്ന നീരു ഉത്ഭവിച്ചു ക്രമേണ വലുതായി കണ്ഠരോധത്തെചെയ്യും. വാതപിത്തകഫങ്ങളാൽ ഉത്ഭവിപ്പിക്കപ്പെട്ടതും മാംസതാനമെന്നു പേരോടുകൂടിയതുമായ ആ രോഗം പ്രാണഹാനിയെ ചെയ്യുന്നതാകുന്നു.

വിദാരീലക്ഷണം.

൧൭. സദാഹതോദംശ്വയഥുംസുതാമ്ര
മന്തർഗലേപൂതിവിശീർണ്ണമാംസം
പിത്തേനവിദ്യാദ്വദനേവിദാരീ
പാർശ്വേവിശേഷാൽ സതുയേനശേതേ.

പിത്തം ഹേതുവായിട്ടു കഴുത്തിന്റെ ഉള്ളിലോ വായിലോ ചുട്ടുനീറ്റത്തോടും കുത്തിനോവോടും ചുവപ്പോടും ദുർഗ്ഗന്ധത്തോടും കൂടിയതായ ഒരു നീരുണ്ടാകും ആ നീരു ഏതുവശത്തുണ്ടാകുന്നുവോ ആ വശംകൊണ്ടു വിശേഷിച്ചും ആ രോഗി കിടക്കും.

കണ്ഠഗതമുഖരോഗനിദാനം സമാപ്തം.

സർവ്വസരമുഖരോഗനിദാനം.

വാതമുഖപാകലക്ഷണം.

൧. സ്ഫോടൈസ്സതോദൈർവ്വദനംസമന്താ-
ദ്യസ്യാചിതംസർവ്വസരസ്സവാതാൽ

വാതം വായിൽ മുഴുവൻസഞ്ചരിച്ചിട്ടു കുത്തിനോവോടുകൂടിയ പൊള്ളലുകളെ ഉണ്ടാക്കും.

പിത്തമുഖപാകലക്ഷണ .

രക്തൈസ്സദാഹൈസ്തനുഭിസ്സപീതൈ-
സ്ത്യസ്യാചിതഞ്ചാപിസപിത്തകോപാൽ.

പിത്തകോപം ഹേതുവായിട്ടു വായിൽ ചുവന്നും ചുട്ടോടുകൂടിയും കൃശങ്ങളായും മഞ്ഞളിച്ചുമിരിക്കുന്ന പൊള്ളലുകൾ വളരെ ഉണ്ടാകും.

കഫമുഖപാകലക്ഷണം.

൨. അവേദനൈഃകണ്ഡൂയുതൈസ്സവര്ണ്ണൈ
ശ്ചസ്യാച്ചിതശ്ചാപിസവൈകഫേന.

കഫംനിമിത്തം വേദനയോടുകൂടാതെ ചൊറിച്ചിലോടും ദേഹത്തിൻെറ വർണ്ണംപോലെയിരിക്കുന്ന വർണ്ണത്തോടുംകൂടിയിരിക്കുന്ന പൊള്ളലുകൾ വായിൽ മുഴുവനുമുണ്ടാകും.

അസാദ്ധ്യമുഖരോഗം.

൩. ഓഷ്ഠപ്രകോപേവർജ്ജ്യാസ്സ്യുർമ്മാംസരക്തത്രിദോഷജാഃ
ദന്തമൂലേഷുവർജ്ജ്യൗ ത്രിലിംഗഗതിസൌഷിരൌ

൪. ദന്തേഷുനചസിദ്ധ്യന്തി ശ്യാവദാലനഭഞ്ജനാഃ
ജിഹ്വാരോഗേഷ്വലാസസ്തു താലവ്യേഷ്വർബ്ബുദന്തഥാ

൫. സ്വരഘ്നോവലയോവൃന്ദോ വലാസസ്സവിദാരികാ
ഗളൌഘോമാംസതാനശ്ച ശതഘ്നീരോഹിണീഗളേ.

൬. അസാദ്ധ്യാഃകീർത്തിതാഹ്യേതേ രോഗാനവദശൈവതു
തേഷുചാപിക്രിയാംവൈദ്യഃ പ്രത്യാഖ്യായസമാചരേൽ.

ഓഷ്ഠരോഗങ്ങളിൽ മാംസജമായ ഓഷ്ഠരോഗവും രക്തജമായ ഓഷ്ഠരോഗവും ത്രിദോഷജമായ ഓഷ്ഠരോഗവും വർജ്ജ്യങ്ങളാകുന്നു. ദന്തമൂലരോഗങ്ങളിൽ സന്നിപാതനിമിത്തമുള്ളതും സൌഷിരവും വർജ്ജ്യങ്ങളാകുന്നു. ദന്തരോഗങ്ങളിൽ ശ്യാവദന്തവും ദാലനവും ഭഞ്ജനവും അസാദ്ധ്യങ്ങളാകുന്നു. ജിഹ്വാരോഗങ്ങളിൽ അലാസം അസാദ്ധ്യമാകുന്നു താലവ്യങ്ങളായ രോഗങ്ങളിൽ അർബ്ബുദം അസാദ്ധ്യമാകുന്നു. ഗളരോഗങ്ങളിൽ സ്വരഘ്നവും വലയവും വൃന്ദവും വലാസവും വിദാരികയും ഗളൌഘവും മാംസതാനവും ശതഘ്നിയും രോഹിണിയും അസാദ്ധ്യങ്ങളാകുന്നു. ഈ പത്തൊൻപതു രോഗങ്ങളും അസാദ്ധ്യങ്ങളാകുന്നു എങ്കിലും വൈദ്യൻ ചികിത്സയെ ചെയ്യണം പക്ഷെ സാദ്ധ്യങ്ങളായും വരാം.

ഇതി കേശവദേശികകൃതൌ സാരചന്ദ്രികാഖ്യാനേ
മാധവനിദാനവ്യാഖ്യാനേ സർവ്വസരമുഖരോഗനിദാനം സമാപ്തം.

കർണ്ണസ്രോതോഗതരോഗനിദാനം.

കർണ്ണശൂലലക്ഷണം.

൧. സമീരണശ്ശ്രോത്രഗതോന്യഥാചരൻ
സമന്തതശ്ശൂലമതീവകർണ്ണയോഃ
കരോതിദോഷൈശ്ചയഥാസ്വമാവൃത
സ്സകർണ്ണശൂലഃകഥിതോദുരാചരഃ.

ശ്രോത്രത്തിൻെറ അന്തർഭാഗത്തിൽ ഗമനം ചെയ്യുന്ന വായു സ്വസ്ഥാനത്തുനിന്ന് കോപിച്ചിരിക്കുന്ന കഫപിത്തരക്തങ്ങളാൽ തടുക്കപ്പെട്ടവനായിട്ടും പ്രതികൂലമായി സഞ്ചരിച്ചിട്ടും കർണ്ണങ്ങളിൽ അതിശയം വേദനയെ ഉണ്ടാക്കുന്നു. ഇതു ദുഃഖേന ആചരിക്കപ്പെടുവാൻ തക്കതായ കർണ്ണശൂലമെന്നു പറയപ്പെട്ടിരിക്കുന്നു.

കർണ്ണനാദലക്ഷണം.

൨. കർണ്ണസ്രോതഃസ്ഥിതേവാതേ ശൃണോതിവിവിധാൻസ്വരാൻ
ഭേരീമൃദംഗശംഖാനാം കർണ്ണനാദസ്സഉച്യതേ.

വാതം കർണ്ണങ്ങളുടെ സിരകളിൽ നിൽക്കുന്ന സമയം പെരുമ്പറ, മൃദംഗം, ശംഖം ഇവയുടെ പലപ്രകാരമുള്ള നാദങ്ങളെ കേൾക്കും. അതത്രെ കർണ്ണനാദം.

(൨൰) കർണ്ണസ്രോതോഗതരോഗനിദാനം

ബാധിര്യലക്ഷണം.

൩. യദാശബ്ദവഹംവായുസ്സ്രോത ആവൃത്യ തിഷ്ഠതി
ശുദ്ധശ്ശ്ലേഷ്മാന്വിതോവാപി ബാധിര്യംതേനജായതേ.

വാതം മാത്രമോ വാതവും കഫവും കൂടിയോ എപ്പോൾ ശബ്ദത്തെ വഹിക്കുന്നതായ സിരയെ തടുത്തിട്ടു നിൽക്കുന്നുവോ അപ്പോൾ ബാധിര്യമെന്ന കർണ്ണരോഗം (കേട്ടുകൂടായ്ക) ഉണ്ടാകുന്നു.

കർണ്ണക്ഷ്വേഡലക്ഷണം.

൪. വായുഃപിത്താദിഭിര്യുക്തോ വേണുഘോഷോപമംസ്വനം
കരോതികർണ്ണയോഃക്ഷ്വേഡം കർണ്ണക്ഷ്വേഡസ്സഉച്യതേ.

വാതം പിത്തകഫങ്ങളോടുകൂടീട്ടു കർണ്ണങ്ങളിൽ മുളയുടെ ശബ്ദത്തോടു സമനായ ശബ്ദത്തെ ഉണ്ടാക്കും അതിനെ കർണ്ണക്ഷ്വേഡമെന്നു പറയുന്നു

കർണ്ണസ്രാവലക്ഷണം.

൫. ശിരോഭിഘാതാദഥവാനിമജ്ജതോ
ജലേപ്രപാകാദഥവാപി വിദ്രധേഃ
സ്രവേദ്ധിപൂയംശ്രവണോനിലാർദ്ദിത
സ്സകർണ്ണസംസ്രാവ ഇതിപ്രദിഷ്ടഃ.

ശിരസ്സിൽ അടിയേൽക്ക നിമിത്തം പഴുപ്പുണ്ടാകയോ വെള്ളത്തിൽ മുങ്ങുക നിമിത്തം പഴുപ്പുണ്ടാകയോ കർണ്ണവിദ്രധി പഴുക്കയോ ചെയ്യുമ്പോൾ കർണ്ണത്തിൽനിന്നു പഴുപ്പു ഒലിക്കും കർണ്ണം വായുവിനാൽ പീഡിക്കപ്പെട്ടുമിരിക്കും; ആ രോഗം കർണ്ണസ്രാവമാകുന്നു

കർണ്ണകണ്ഡൂലക്ഷണം.

൬. മാരുതഃകഫസംസക്തഃ കർണ്ണകണ്ഡൂംകരോതിച

വാതം കഫത്തോടു ചേർന്നിട്ടു ചെവിയിൽ ചൊറിച്ചിലിനെ ഉണ്ടാക്കും അതു കർണ്ണകണ്ഡുവാകുന്നു

കർണ്ണഗൂഥലക്ഷണം.

പിത്തോഷ്മശോഷിതശ്ലേഷ്മാ കുരുതേകർണ്ണഗൂഥകം.

പിത്തത്തിന്റെ ചൂടുകൊണ്ടു ഉണങ്ങിയ കഫം ചെവിയിൽ മലത്തെ ഉണ്ടാക്കുന്നു. അതു കർണ്ണഗൂഥമാകുന്നു.

കർണ്ണപ്രതിനാഹലക്ഷണം.

൭. സകർണ്ണഗൂഥോദ്രവതാംഗതോയദാ
വിലായിതോഘ്രാണമുഖം പ്രപദ്യതേ
തദാസകർണ്ണപ്രതിനാഹസംജ്ഞിതോ
ഭവേദ്വികാരശ്ശിരസോർദ്ധഭേദകൃൽ

ചെവിയിലെ മലം ദ്രവിച്ചു സ്നേഹസ്വേദങ്ങളോടുകൂടി മൂക്കിലും വായിലും ചെല്ലുന്നതിന്നു കർണ്ണപ്രതിനാഹമെന്നു പേർ.

കൃമികർണ്ണലക്ഷണം.

൮. യദാതുമൂർച്ഛന്ത്യഥവാപിജന്തവ
സ്സൃജന്ത്യപത്യാന്യഥവാപിമക്ഷികാഃ
തദ്വ്യഞ്ജനത്വാച്ഛ്രവണോനിരുച്യതേ
ഭിഷഗ്ഭിരാദ്യൈഃകൃമികർണ്ണകോഗദഃ.

യാതൊരുസമയം കർണ്ണാന്തർഭാഗത്തിങ്കലെ മാംസരക്തങ്ങൾ ദുഷിക്കനിമിത്തം അവിടെ കൃമികൾ വർദ്ധിക്കയോ ഈച്ചകൾ സന്തതികളെ ജനിപ്പിക്കയോ ചെയ്യുന്ന ആ സമയം

ക്രിമിലക്ഷണവശാൽ കർണ്ണം വളരെ വേദനയോടുകൂടിയതായിത്തീരുന്നു. അതിനെ പൂർവ്വവൈദ്യന്മാർ ക്രിമികർണ്ണമെന്നു പറയുന്നു.

കർണ്ണത്തിൽ പക്ഷികീടാദികൾ കയറിയാലുള്ള ലക്ഷണം.

൯. പതംഗഃശതപദ്യശ്ച കർണ്ണസ്രോതഃപ്രവിശ്യഹി
അരതിംവ്യാകുലതാഞ്ചഭൃശംകുർവ്വന്തിവേദനാം.

൧൦. കർണ്ണേനിസ്തുദ്യതേതസ്യ തഥാഫരഫരായതേ
കീടേചരതിരുക്തീവ്രാ നിഷ്പന്ദേമന്ദവേദനാ.

പക്ഷികളും പഴുതാരകളും കർണ്ണത്തിന്റെ അന്തർഭാഗത്തിങ്കൽ പ്രവേശിച്ചിട്ട അരുചിയേയും മനസ്സിന്നു വ്യാകുലതയേയും വളരെ വേദനയേയും ഉണ്ടാക്കും കർണ്ണത്തിൽ കുത്തിനോവുണ്ടാകയും പ്രാണികൾ അരിച്ചു നടക്കുന്നതുപോലെ തോന്നുകയും ചെയ്യും. അകത്തുകയറിയ പ്രാണി കർണ്ണത്തിൽ സഞ്ചരിക്കുമ്പോൾ ദുസ്സഹമായ വേദനയും സഞ്ചരിക്കാതെ ഇരിക്കുമ്പോൾ വേദനയ്ക്കു കുറവും ഉണ്ടാകും.

കർണ്ണവിദ്രധിലക്ഷണം.

൧൧. ക്ഷതാഭിഘാതപ്രഭവസ്തുവിദ്രധി-
ർഭവേത്തദാദോഷകൃതോപരഃപുനഃ
സരക്തപീതാരുണമസ്രമാസ്രവേൽ
പ്രതോദധൂമായനദാഹശോഷവാൻ.

ചെവിയുടെ അകത്തു വല്ലതും ചെന്നു തട്ടി ചൊറിയുന്നതായാൽ മുറിവോ ചതവോ പറ്റുകയും തന്നിമിത്തം വിദ്രധിയുണ്ടാകയും ചെയ്യും. വാതപിത്തകഫങ്ങളെക്കൊണ്ടു വേറെ ഒരുവക വിദ്രധിയും ഉണ്ടാകും. അതു പൊട്ടിയാൽ ചെമ്പിച്ചോ മഞ്ഞളിച്ചോ ചുവന്നോ ഇരിക്കുന്ന ചലമൊലിക്കും. കുത്തിനോവും പുകച്ചിലും ചൂടും വാഴ്ചയും ഉണ്ടാകും.

കർണ്ണപാകലക്ഷണം.

൧൨. കർണ്ണപാകസ്തുപിത്തേന കോഥവിക്ലേദകൃത്ഭവേൽ
കർണ്ണവിദ്രധിപാകാദ്വാ ജായതേചാംബുപൂരണാൽ.

കർണ്ണവിദ്രധി പഴുക്കനിമിത്തമായിട്ടും ചെവിയിൽ വെള്ളം നിറയുകനിമിത്തമായിട്ടും ഉണ്ടാകുന്നു കർണ്ണപാകമുണ്ടാകുന്നതു അതിന്നു കുത്തിനോവും പഴുപ്പുമുണ്ടാകും കാരണം പിത്തമാകുന്നു.

പൂതികർണ്ണലക്ഷണം.

൧൩. പൂയംസ്രവതിയഃപൂതി സജ്ഞേയഃപൂതികർണ്ണകഃ

ചെവിയിൽനിന്നും ദുർഗ്ഗന്ധത്തോടുകൂടിയ ചലമൊലിക്കുന്നതു പൂതികർണ്ണമെന്നരോഗമാകുന്നു.

കർണ്ണശോഥാർബ്ബുദാർശാംസി ജാനീയാദുക്തലക്ഷണൈഃ

കർണ്ണത്തിങ്കൽ ശോഫവും അർബ്ബുദവും അർശസ്സും ഉണ്ടാകും എന്നാൽ അവയെ മുൻകൂട്ടി പറയപ്പെട്ട ലക്ഷണങ്ങളെക്കൊണ്ടു അറിഞ്ഞുകൊള്ളണം.

കർണ്ണസ്രോതോഗതരോഗനിദാനം സമാപ്തം.

—:*:—

കർണ്ണരോഗനിദാനം.

—

വാതകർണ്ണരോഗം.

൧. നാദോതിരുക് കർണ്ണമലസ്യശോഷ
സ്രാവസ്തനുശ്ചാശ്രവണഞ്ചവാതാൽ

൧൫൧) കണ്ണരോഗനിദാനം

വാതംകൊണ്ടുള്ള കണ്ണരോഗത്തിന്നു കണ്ണത്തിൽ നാദവും അതിയായ വേദനയും കണ്ണിലെ മലത്തിന്നുണക്കം അല്പമായ സ്രാവവും ചെവി കേട്ടകൂടായ്കയും ഉണ്ടാകും.

പിത്തകണ്ണരോഗം.

ശോഥസ്സരാഗോദരണംവിദാഹ
സ്സപീതപൂതിസ്രവണഞ്ചപിത്താൽ.

പിത്തം ഹേതുവായിട്ട ചെവിയിൽ ചുവപ്പുനിറത്തോടും ഉഷ്ണത്തോടും കൂടിയ നീരായി പൊട്ടി മഞ്ഞളിച്ചു ദുർഗ്ഗന്ധത്തോടുകൂടിയ ചലമൊലിക്കും.

കഫകണ്ണരോഗം.

൧. വൈശ്രുത്യകണ്ഡൂസ്ഥിരശോഫശുക്ല
സ്നിഗ്ദ്ധശ്രുതിസ്സല്പരുജഃകഫാച്ച

കഫംഹേതുവായിട്ട ചെവിയിൽ വിപരീതമായ ശബ്ദവും ചൊറിച്ചിലും ഉറച്ചതായ നീരും ഉണ്ടാകും. അതിൽനിന്നു വെളുത്തു മയമുള്ളതായ വെള്ളമൊലിക്കും അല്പമായ വേദനയുമുണ്ടാകും.

സന്നിപാതകണ്ണരോഗം.

സർവ്വാണിരൂപാണിചസന്നിപാതാൽ
സ്രാവശ്ചതത്രാധികദോഷവർണ്ണഃ.

സന്നിപാതം ഹേതുവായിട്ടുണ്ടാകുന്ന കണ്ണരോഗത്തിന്നു എല്ലാ ലക്ഷണങ്ങളും സ്രാവമുമുണ്ടാകും. അവിടെ ഏതുദോഷം അധികമായിരിക്കുന്നുവോ ആ ദോഷത്തിന്റെ നിറത്തോടുകൂടിയതായിരിക്കും സ്രവിക്കുന്നതു.

പരിപോടകം.

൧. സൌകുമാര്യാച്ചിരോൽസൃഷ്ടേ സഹസാപിപ്രവർദ്ധിതേ
കർണ്ണേശോഫോഭവേൽപാല്യാം സരുജഃപരിപോടവാൻ.

൨. കൃഷ്ണാരുണനിഭസ്തബ്ധ സ്സവാതാൽപരിപോടകഃ

ചെറുപ്പകാലത്തിൽ കാതുവളർത്താതെ ഉപേക്ഷയായിരുന്നിട്ട പിന്നെ പെട്ടന്നു വളർത്തിയാൽ വാതംനിമിത്തം കണ്ണപാളിയിൽ വേദനയോടും പൊള്ളലുകളോടും കൂടിയ നീരുണ്ടാകും. അതു പരിപോടകമാകുന്നു ആ പരിപോടകം വാതംനിമിത്തമുണ്ടായതാകയാൽ കറുത്തിട്ടും ചുവന്നിട്ടും സ്തംഭിച്ചിട്ടുമിരിക്കും.

ഉല്പാതലക്ഷണം.

൩. ഗുർവ്വാഭരണസംയോഗാൽ താഡനാൽഘർഷണാദപി.
ശോഫഃപാല്യാംഭവേച്ഛ്യാവോ ദാഹപാകരുജാന്വിതഃ
രക്തോവാരക്തപിത്താഭ്യാ മുല്പാതസ്സഗദോമതഃ.

ഘനമുള്ള ആഭരണങ്ങളെ കാതിൽ ഇടുക ഹേതുവായിട്ടോ അടി ഏല്ക്കുക ഹേതുവായിട്ടോ അധികമായി ഉരയുകനിമിത്തമായിട്ടോ കാതിന്റെ വള്ളിയിൽ ചുടോടും പഴുപ്പോടും വേദനയോടും കൂടിയ നീരുണ്ടാകും അതു കരുവാളിച്ചിട്ടോ ചുവന്നിട്ടോ ഇരിക്കും. രക്തപിത്തങ്ങളാൽ ഉത്ഭവിപ്പിക്കപ്പെട്ടതായ ആ രോഗത്തിന്നു ഉല്പാതകമെന്നു പേർ.

ഉന്മന്ഥകലക്ഷണം.

൪. കർണ്ണംബലാദ്വർദ്ധയതഃ പാല്യാംവായുഃപ്രകുപ്യതി
കഫംസംഗൃഹ്യകുരുതേ ശോഫംസ്തബ്ധമവേദനം.

൫. ഉന്മന്ഥകസ്സകണ്ഡൂകോ വികാരഃകഫവാതജഃ

ബലമായി കാതിനെ വളർത്തിയാൽ വള്ളിയിൽ വായു കോപിച്ചു കഫത്തോടുകൂടി വീക്കത്തെ ഉണ്ടാക്കും; ആ വീക്കം സ്തംഭിച്ചിട്ടും വേദനയോടുകൂടാതെയും ചൊറിച്ചിലോടുകൂടിയുമിരിക്കും; കഫവാതജമായ ആ രോഗത്തിന്നു ഉന്മന്ഥകമെന്നു പേർ.

ദുഃഖവർദ്ധനലക്ഷണം.

സംവർദ്ധ്യമാനേദ്വർദ്ദിലേ കണ്ഡൂദാഹരുജാന്വിതഃ.
൮. ശോഫോഭവേതിപാകശ്ച ത്രിദോഷോദുഃഖവർദ്ധനഃ

അരികാലത്തു സ്ഥാനംതെററി കാതുകുത്തി വളർത്തിയാൽ വാതപിത്തകഫങ്ങൾ കോപിച്ചു ചൊറിച്ചിൽ, ചൂട വേദന പഴുപ്പു ഇവയോടുകൂടിയ നീരിനെ ഉണ്ടാക്കും; അതിന്നു ദുഃഖവർദ്ധനമെന്നു പേർ.

പിടകാലക്ഷണം.

കഫാസൃക്ക്രിമയഃക്രുദ്ധാ സർഷപാഭാവിസർപ്പിണഃ.
൯. കുർവ്വന്തിപാല്യാംപിടകാഃ കണ്ഡൂദാഹരുജാന്വിതാഃ

കഫരക്തങ്ങളിൽ നിന്നു കടുകുപോലെ ഉണ്ടായ കൃമികൾ കോപിക്കയും വ്യാപിക്കയും ചെയ്തിട്ടു ചൊറിച്ചിൽ, ചൂട, വേദന ഇവയോടുകൂടിയ കുരുക്കളെ കർണ്ണപാളിയിൽ ഉണ്ടാക്കും.

പരിലേഹീലക്ഷണം.

൧൦. കഫാസൃക്ക്രമിസംഭൂത സ്സവിസർപ്പന്നിതസ്തതഃ
ലിഹേൽസശഷ്കുലീംപാലീം പരിലേഹീതിസസ്മൃതഃ.

കഫരക്തങ്ങളിൽ നിന്നുണ്ടായ കൃമികൾ അവിടവിടെ വ്യാപിച്ചിട്ടു ചെവിയുടെ അകത്തെ തട്ടിനെയും കർണ്ണപാളിയേയും നിർമ്മാംസമാക്കിച്ചെയ്യും. അതിന്നു പരിലേഹി എന്നു പേർ.

ഇതികേശവദേശികകൃതൌ സാരചന്ദ്രികാഖ്യായാം
മാധവനിദാനവ്യാഖ്യായാം കർണ്ണരോഗനിദാനം
സമാപ്തം.

നാസാരോഗനിദാനം.

അപീനസലക്ഷണം.

൧. ആനഹ്യതേയസ്യവിശുഷ്യതേച
പ്രക്ലിദ്യതേധൂപ്യതിചാപിനാസാ
നവേത്തിയോഗന്ധരസാംശ്ചജന്തു-
ർജ്ജുഷ്ടംവ്യവസ്യേത്തമപീനസേന.
൨. തഞ്ചാനിലശ്ലേഷ്മഭവംവികാരം
ബ്രൂയാൽപ്രതിശ്യായസമാനലിംഗം.

യാതൊരുത്തന്റെ മൂക്കു അടയ്ക്കുകയും ഉണങ്ങുകയും ആർദ്രീഭവിയ്ക്കുകയും പുകയുകയും ചെയ്യുന്നു യാവനൊരുത്തൻ സുഗന്ധദുർഗ്ഗന്ധങ്ങളേയും മധുരാദിരസങ്ങളേയും അറിയാതെ ഇരിക്കുന്നു അവൻ അപീനസമുള്ളവനാകുന്നു എന്നു അറിയണം. വാതകഫങ്ങളാൽ ഉത്ഭവിപ്പിക്കപ്പെട്ടതായ ആ രോഗത്തിന്റെ ലക്ഷണം പീനസത്തിന്റെലക്ഷണംപോലെയാകുന്നു.

പ്രതിനസ്യലക്ഷണം.

ദോഷൈർവിദഗ്ദ്ധൈർഗ്ഗളതാലുമൂലേ
സമ്മൂർച്ഛിതോയസ്യസമീരണസ്തു.
൩. നിരേതിപൂതിർമ്മുഖനാസികാഭ്യാം
തംപൂതിനസ്യംപ്രവദന്തിരോഗം

കഴുത്തിലും അണ്ണാക്കിലും ദുഷിച്ചിരിക്കുന്ന കഫപിത്തരക്തങ്ങൾ ഹേതുവായിട്ടു കോ

പിച്ചിരിക്കുന്ന വായു ദുർഗ്ഗന്ധയുതനായിട്ടു മൂക്കിൽക്കൂടിയും വായിൽക്കൂടിയും പുറപ്പെടുന്നു അതിനെ പൂതിനസ്യം എന്നുപറയുന്നു.

നാസാപാകലക്ഷണം.

ഘ്രാണാശ്രിതംപിത്തമരുക്ഷികുൎയ്യാൽ
യസ്മിൻവികാരേബലവാംശ്ചപാകഃ.
൪. തംനാസികാപാകമിതിവ്യവസ്യേ
ദ്വിക്ലേദകോഥാവഥവാപിയത്ര

പിത്തം മൂക്കിൽനിന്നിട്ടു അവിടെ വ്രണങ്ങളെ ഉണ്ടാക്കും പിന്നെ വളരെ പഴുപ്പുണ്ടാകും. ആ പഴുപ്പു ദുർഗ്ഗന്ധത്തോടുകൂടി ഒലിക്കും. അതിനെ നസാപരിപാകമെന്നു പറയുന്നു.

പൂയരക്തലക്ഷണം.

ദോഷൈൎവ്വിദഗ്ദ്ധൈ രഥവാപിജന്തോർ
ല്ലലാടദേശേഭിഹതസ്യതൈസ്തൈഃ
൫. നാസാസ്രവേൽപൂയമസൃഗ്വിമിശ്രം
തംപൂയരക്തം പ്രവദന്തിരോഗം

പിത്തരക്തങ്ങളുടെ ആധിക്യംനിമിത്തം വിദഗ്ദ്ധമായ പരിണതിയെ പ്രാപിച്ചിരിക്കുന്ന ദോഷങ്ങൾ ഹേതുവായിട്ടോ നെററിയിന്മേൽ അടിയേൽക്ക ഹേതുവായിട്ടോ വേറെ ദോഷകരങ്ങളായ അതാതു പ്രവൃത്തികൾ ഹേതുവായിട്ടോ മൂക്കിൽക്കൂടി രക്തസമ്മിശ്രമായ പഴപ്പൊലിക്കും. ആ രോഗത്തെ പൂയരക്തമെന്നു പറയുന്നു.

ക്ഷവഥുലക്ഷണം.

ഘ്രാണാശ്രിതമൎമ്മണിസംപ്രദുഷ്ടോ
യസ്യാനിലോനാസികയാനിരേതി.
൬. കഫാനുയാതോബഹുശോതിശബ്ദ
സ്തംരോഗമാഹുഃക്ഷവഥുംവിധിജ്ഞാഃ.

മൂക്കിനെ ആശ്രയിച്ചിരിക്കുന്നതായ ശൃംഗാടകമെന്ന മൎമ്മത്തിങ്കലെ വായു ദുഷിച്ചു കഫത്തോടും പലപ്രകാരേണ അധികമായ ശബ്ദത്തോടും കൂടിയതായിട്ടു മൂക്കിൽക്കൂടി പുറപ്പെടുന്നു. ആ രോഗത്തെ വിദ്വാന്മാർ ക്ഷവഥു എന്നുപറയുന്നു.

ആഗന്തുജമായക്ഷവഥു.

൭. തീക്ഷ്ണോപയോഗാദഭിജിഘ്രതോവാ
ഭാവാൻകടൂനക്ഷിനിരീക്ഷണാദ്വാ
സൂത്രാദിഭിൎവ്വാതരുണാസ്ഥിമൎമ്മ
ണ്യുൽഘാടിതേന്യഃക്ഷവഥുൎന്നിരേതി.

കടുകുമുതലായ തീക്ഷ്ണദ്രവ്യങ്ങളെ ഉപയോഗിക്കകൊണ്ടോ എരിവുരസമുള്ള ദ്രവ്യങ്ങളെ അധികമായി മണക്കകകൊണ്ടോ സൂൎയ്യനെ നോക്കുകകൊണ്ടോ നൂലുമുതലായവയെ മൂക്കിലിടുകകൊണ്ടോ തരുണാസ്ഥിയും ശൃംഗാടകമെന്ന മൎമ്മത്തിന്നു ഇളക്കം തട്ടുന്നസമയം വേറെ ഒരുവക ക്ഷവഥു (തുമ്മൽ) ഉണ്ടാകുന്നു.

ഭ്രംശഥുലക്ഷണം.

൮. പ്രഭ്രശ്യതേനാസികയാതുയസ്യ
സാന്ദ്രോവിദഗ്ദ്ധോലവണഃകഫസ്തു
പ്രാക്സഞ്ചിതോമൂൎദ്ധ്നിസൂൎയ്യതപ്ത
സ്തംഭ്രംശഥുംരോഗമുദാഹരന്തി

തലയിൽ മുമ്പേ വർദ്ധിച്ചിരിക്കുന്നതായ കഫം വെയിൽ കൊള്ളുന്നസമയം ലവണരസത്തോടുകൂടിയതായിട്ടു പാകപ്പെടാതെയും കൊഴുത്തിട്ടും മൂക്കിൽകൂടിയൊലിക്കും. ആ രോഗത്തെ ഭ്രംശഥു എന്നു പറയുന്നു.

ദീപ്തലക്ഷണം.

ഘ്രാണേഭൃശംദാഹസമന്വിതേതു
വിനിസ്സരേദ്ധൂമഇവേഹവായുഃ.
൧൯. നാസാപ്രദീപ്തേവചയസ്യജന്തോ
വ്യാധിന്തുതംദീപ്തമുദാഹരന്തി

മൂക്കിന്നു ഏററവും ചുട്ടുനീറുകയും അതിൽ വായു പുകപോലെ സഞ്ചരിക്കയും മൂക്കു വളരെ ജ്വലിച്ചിരിക്കുന്നുവോ എന്നു തോന്നുകയുംചെയ്യും. ആ രോഗത്തെ ദീപ്തമെന്നു പറയുന്നു.

പ്രതീനാഹലക്ഷണം.

ഉച്ഛ്വാസമാർഗ്ഗന്തുകഫസ്സവാതോ
രുന്ധ്യാൽപ്രതീനാഹമുദാഹരേത്തം.

കഫം വാതത്തോടുകൂടി ശ്വാസമാർഗ്ഗത്തെ തടുക്കുന്നതിന്നു പ്രതീനാഹമെന്നു പേർ.

നാസാസ്രാവലക്ഷണം.

൨൦. ഘ്രാണാൽഘനഃപീതസിതസ്തനുർവ്വാ
ദോഷഃസ്രവേൽസ്രാവമുദാഹരേത്തം

കഫം മൂക്കിൽനിന്നു കട്ടയായിട്ടോ മഞ്ഞളിച്ചിട്ടോ വെളുത്തിട്ടോ നേർത്തിട്ടോ സ്രവിക്കുന്നതിന്നു നാസാസ്രാവമെന്നു പേർ

നാസാപരിശോഷലക്ഷണം.

ഘ്രാണാശ്രിതേസ്രോതസിമാരുതേന
ഗാഢംപ്രതപ്തേപരിശോഷിതേച.
൨൧. കൃച്ഛ്രാച്ഛ്വസേദൂർദ്ധ്വമധശ്ചജന്തു-
ര്യസ്മിൻസനാസാപരിശോഷഉക്തഃ.

വായു മൂക്കിനെ ആശ്രയിച്ചിരിക്കുന്നതായ സ്രോതസ്സിനെ ഏററവും തപിപ്പിക്കയും ശോഷിപ്പിക്കയും ചെയ്യുന്നസമയം മേല്പോട്ടും കീഴ്പോട്ടും പ്രയാസപ്പെട്ടു ശ്വാസംവിടേണ്ടതായിവരും. അതു നാസാപരിശോഷമാകുന്നു

ആമപീനസലക്ഷണം.

൨൨. ശിരോഗുരുത്വമരുചിർന്നാസാസ്രാവസ്തനുസ്വരഃ
ക്ഷാമഃഷ്ഠീവത്യഥാഭീക്ഷ്ണ മാമപീനസലക്ഷണം.

ആമപീനസത്തിന്നു തലയ്ക്കു കനവും അരുചിയുമുണ്ടാകും, മൂക്കിൽകൂടി വെള്ളമൊലിക്കും; ശബ്ദം നേർത്തതും അസ്പഷ്ടമായുമിരിക്കും; കൂടക്കൂടെ മൂക്കിൽകൂടി കഫം പുറപ്പെടും.

പക്വപീനസ ലക്ഷണം.

൨൩. ആമലിംഗാന്വിതഃശ്ലേഷ്മാ ഘനഃഖേഷുനിമജ്ജതി
സ്വരവർണ്ണവിശുദ്ധിശ്ച പരിപക്വസ്യലക്ഷണം.

ശിരോഗുരുത്വം മുതലായ ആമലക്ഷണങ്ങളോടുകൂടിയ കഫം കട്ടിയായി നാസാരന്ധ്രങ്ങളിൽ ലയിക്കയും സ്വരത്തിന്നും വർണ്ണത്തിന്നും വിശുദ്ധിയുണ്ടാകയും ചെയ്യുന്നതു പരിപക്വപീനസത്തിന്റെ ലക്ഷണമാകുന്നു

൨൪. സന്ധാരണാജീർണ്ണരജോതിഭാഷ്യ
ക്രോധർത്തുവൈഷമ്യശിരോഭിതാപൈഃ

(൫൮) നാസാരോഗനിദാനം

പ്രജാഗരാതിസന്താപനാംബുശീതൈ
രവശ്യായാമൈഥുനബാഷ്പധൂമൈഃ.
൧൪. സംസ്ത്യാനദോഷേശിരസിപ്രവൃദ്ധോ
വായുഃപ്രതിശ്യായമുദീരയേത്തു
ചയംഗതാമൂർദ്ധ്നിമാരുതാദയഃ
പൃഥക്സമസ്താശ്ചതഥൈവശോണിതം.
൧൫. പ്രകുപ്യമാണാവിവിധൈഃപ്രകോപനൈ
സ്തതഃപ്രതിശ്യായകരാഭവന്തി.

മലമൂത്രാദിവേഗങ്ങളെ തടുക്കുക, അജീർണ്ണമുണ്ടാക, പൊടി ഏൽക്കുക, ഏറെച്ചുറക്കം കോപിക്കുക, ഋതുവൈഷമ്യം, ശിരസ്സിന്നു ചൂടുണ്ടാക, ഉറക്കമിളയ്ക്കുക, അധികമായി ഉറങ്ങുക, പുതിയവെള്ളം കുടിക്കുക, ആ വെള്ളത്തിൽ കളിയ്ക്കുക, തണുപ്പേൽക്കുക, അതിയായി മൈഥുനംചെയ്ക, കണ്ണുനീര പുറപ്പെടുമ്പോൾ അടയ്ക്കുക, പുക ഏല്ക്കുക ഇവ ഹേതുവായിട്ടു ശിരസ്സുകനത്തിരിക്കുന്നസമയം വാതം വർദ്ധിച്ചു പീനസത്തെ ഉണ്ടാക്കുന്നു. ശിരസ്സിൽ സഞ്ചയനത്തിങ്കൽ വർദ്ധിച്ചിരിക്കുന്ന വാതാദിദോഷങ്ങളും രക്തവും വെവ്വേറെ ആയിട്ടോ ചേർന്നിട്ടോ പലവിധങ്ങളായിരിക്കുന്ന സ്വപ്രകോപകാരണങ്ങളെക്കൊണ്ടു കോപിച്ചിട്ടു പീനസത്തെ ഉണ്ടാക്കുന്നു.

പൂർവ്വരൂപം.

൧൬. ക്ഷവപ്രവൃത്തിശ്ശിരസോതിപൂർണ്ണതാ
സ്തംഭോംഗമർദ്ദഃപരിഹൃഷ്ടരോമതാ
ഉപദ്രവാശ്ചാപ്യപരേപൃഥഗ്വിധാ
നൃണാംപ്രതിശ്യായപുരസ്സരാഃസ്മൃതാഃ.

തുമ്മുക, തലയ്ക്കു കനം സ്തംഭനം മേൽനുറുങ്ങി നോവുക, രോമാഞ്ചം മുതലായവ മറ്റുള്ളവകൾ ഇവ നരന്മാർക്കു പീനസത്തിന്റെ പൂർവ്വരൂപങ്ങളാകുന്നു.

വാതപീനസലക്ഷണം.

൧൭. ആനദ്ധാപിഹിതാനാസാ തനുസ്രാവപ്രസേകിനി
ഗലതാല്വോഷ്ഠശോഷശ്ച നിസ്തോദശ്ശംഖയോസ്തഥാ.
൧൮. ക്ഷവപ്രവൃത്തിരത്യർത്ഥം വക്ത്രവൈരസ്യമേവച
ഭവേൽസ്വരോപഘാതശ്ച പ്രതിശ്യായേനിലാത്മകേ.

വാതപീനസത്തിന്നു മൂക്കു മറയ്ക്കപ്പെട്ടിരിക്കുന്നതുപോലെ അടയ്ക്കും; മൂക്കിൽനിന്നു നേർത്തായ കഫമൊഴുകും, കഴുത്തും അണ്ണാക്കും ചുണ്ടും ഉണങ്ങും ചെന്നികളിൽ കുത്തിനോവും തുമ്മലും അരുചിയും ഒച്ചയടപ്പുമുണ്ടാകും.

പിത്തപീനസലക്ഷണം.

൨൦. ഉഷ്ണസ്സപീതകസ്സ്രാവോ ഘ്രാണാൽസ്രവതിപൈത്തികേ
കൃശോതിപാണ്ഡുസന്തപ്തോ ഭവേത്തൃഷ്ണാഭിപീഡിതഃ.
൨൧. സധൂമമഗ്നിംസഹസാ വമതീവസമാനവഃ

പിത്തപീനസത്തിന്നു ചൂടോടുകൂടി അല്പം മഞ്ഞളിച്ചതായ വെള്ളം മൂക്കിൽനിന്നു പുറപ്പെടും. പിത്തപീനസമുള്ളവൻ കൃശനായിട്ടും ഏറാവും വെളുത്ത ശരീരത്തോടുകൂടിയവനായിട്ടും ഉഷ്ണത്താൽ പീഡിക്കപ്പെട്ടവനായിട്ടും ഭവിക്കും. അവൻ പുകയോടുകൂടിയ അഗ്നിയെ ഛർദ്ദിക്കുന്നുവോ എന്നു തോന്നും.

കഫപീനസലക്ഷണം.

ഘ്രാണാൽകഫകൃതേശീതഃ കഫഃപാണ്ഡുഃസ്രവേൽബഹുഃ

൨൨. ശുക്ലാവഭാസശ്ശുക്ലാക്ഷോ ഭവേൽഗുരുശിരാനരഃ
കണ്ഡൂതാലോഷ്ഠശിരസാം കണ്ഡൂഭിരഭിപീഡിതഃ.

കഫപീനസത്തിന്ന തണുപ്പും വെളുപ്പുമുള്ളതായ കഫം മൂക്കിൽനിന്ന വളരെ കലക്കം. ശരീരവും കണ്ണും വെളുത്തിരിക്കും തലയ്ക്കു ഘനമുണ്ടാകും കഴുത്തിലും അണ്ണാക്കിലും ചുണ്ടിലും ശിരസ്സിലും അധികമായ ചൊറിച്ചിലുണ്ടാകും

സന്നിപാതപീനസലക്ഷണം.

൨൩. ഭൂത്വാഭൂത്വാപ്രതിശ്യായോയസ്യാകസ്മാന്നിവൎത്തതേ
സംപക്വോവാപ്യപക്വോവാസസൎവ്വപ്രഭവഃസ്മൃതഃ.

സന്നിപാതപീനസം കാരണം കൂടാതെ കൂടക്കൂടെ ഉണ്ടാകയും ശമിക്കയും ചെയ്യും. മൂക്കിൽനിന്ന പുറപ്പെടുന്നതായ കഫം പഴുത്തതൊ പഴുക്കാത്തതൊ ആയിരിക്കും. ഇതു ത്രിദോഷജമാകുന്നു

ദുഷ്ടപ്രതിശ്യായലക്ഷണം.

൨൪. പ്രക്ലിദ്യതേപുനൎന്നാസാ പുനശ്ചപരിശുഷ്യതി
പുനരാനഹ്യതേവാപി പുനൎവ്വിവ്രിയതേതഥാ.

൨൫. നിശ്വാസോവാതിദുൎഗ്ഗന്ധോ നരോഗന്ധാൻനവേത്തിച
ഏവംദുഷ്ടപ്രതിശ്യായം ജാനീയാൽകൃച്ഛ്രസാധനം.

ദുഷ്ടപ്രതിശ്യായത്തിന്ന മൂക്കൊഴുകും. പിന്നെ ഉണങ്ങും പിന്നെ അടയ്ക്കും പിന്നെ തുറക്കും. ശ്വാസം ഏറ്റവും ദുൎഗ്ഗന്ധത്തോടുകൂടിയിരിക്കും ഈ രോഗമുള്ളവൻ ഗന്ധങ്ങളെ അറികയില്ല. ഇതു കൃച്ഛ്രസാദ്ധ്യമാകുന്നു.

രക്തപ്രതിശ്യായലക്ഷണം.

൨൬. രക്തജേതുപ്രതിശ്യായേരക്തസ്രാവഃപ്രവൎത്തതേ
താമ്രാക്ഷശ്ചഭവേജ്ജന്തുരുരോഘാതപ്രപീഡിതഃ

൨൭. ദുൎഗ്ഗന്ധോച്ഛ്വാസവദനോ ഗന്ധാനപിനവേത്തിസഃ

രക്തപ്രതിശ്യായത്തിന്ന മൂക്കിൽകൂടി രക്തം ഒലിക്കും കണ്ണുചുവക്കും ഈ രോഗമുള്ളവൻ ഉരഃക്ഷതം, ഉരസ്സ്തംഭം, ചുമ, ജ്വരം, ഇവയാൽ പീഡിക്കപ്പെട്ടവനായിരിക്കും. ശ്വാസവും മുഖവും ദുൎഗ്ഗന്ധത്തോടുകൂടിയിരിക്കും. അവൻ ഗന്ധങ്ങളെ അറിയുന്നില്ല.

അസാദ്ധ്യലക്ഷണം.

സൎവ്വഏവപ്രതിശ്യായാ നരസ്യാപ്രതികാരിണഃ.

൨൮. ദുഷ്ടതാംയാന്തികാലേന തദാസാദ്ധ്യാഭവന്തിഹി
മൂൎച്ഛന്തിചാത്രക്രിമയശ്ശ്വേതാസ്നിഗ്ദ്ധാസ്തഥാണവഃ
ക്രിമിതോയശ്ശിരോരോഗസ്തുല്യംതേനാസ്യലക്ഷണം.

എല്ലാ പ്രതിശ്യായങ്ങളും ചികിത്സചെയ്യാത്തപക്ഷം കാലക്രമേണ ദുഷിച്ചു അസാദ്ധ്യങ്ങളായിത്തീരും പ്രതിശ്യായങ്ങളിൽ ക്രിമികളുമുണ്ടാകും, അവ, വെളുത്തിട്ടും സ്നിഗ്ദ്ധങ്ങളായിട്ടും അണുക്കളായിട്ടും ഇരിക്കും. ക്രിമി ഹേതുവായിട്ടുണ്ടാകുന്ന ശിരോരോഗത്തിന്റെ ലക്ഷണംപോലെയാകുന്നു അതിന്റെ ലക്ഷണം

൨൯. ബാധിൎയ്യമാന്ധ്യമഘ്രത്വം ഘോരാംശ്ചനയനാമയാൻ
ശോഥാഗ്നിസാദകാസാംശ്ചവൃദ്ധാഃകുൎവ്വന്തിപീനസാഃ.

പീനസങ്ങൾ അധികമായി വൎദ്ധിച്ചാൽ വേറെയും രോഗങ്ങൾ ഉണ്ടാവാം. അവ ചെവികേൾക്കായ്ക, കണ്ണുകാണായ്ക സുഗന്ധത്തേയും ദുൎഗ്ഗന്ധത്തേയും അറിയായ്ക ഭയങ്കരങ്ങളായിരിക്കുന്ന നേത്രരോഗങ്ങൾ നീരു, അഗ്നിമാന്ദ്യം ചുമ, ഇവയൊക്കെയുമാകുന്നു.

൩൦. അൎബ്ബുദംസപ്തധാശോഥ ശ്ചത്വാരോൎശശ്ചതുൎവ്വിധം
ചതുൎവ്വിധംരക്തപിത്ത മുക്തംഘ്രാണേപിതദ്വിദഃ.

അൎബ്ബുദം ഏഴുവിധമെന്നും രോഷം നാലുവിധമെന്നും അൎശസ്സു നാലുപ്രകാരമെന്നും രക്തപിത്തം നാലുപ്രകാരമെന്നും മുമ്പേ പറയപ്പെട്ടിട്ടുണ്ടല്ലൊ. എന്നാൽ അവയെല്ലാം മൂക്കിലുമുണ്ടാകുമെന്നറിയണം.

ഇതി കേശവദേശികകൃതൌ സാരചന്ദ്രികാഖ്യാനേ
മാധവനിദാനവ്യാഖ്യാനേ നാസാരോഗനിദാനം
സമാപ്തം.

നേത്രഗതസൎവ്വരോഗനിദാനം.

---

൧. ഉഷ്ണാഭിതപ്തസ്യജലപ്രവേശാദ്
ദൂരേക്ഷണാൽസ്വപ്നവിപൎയ്യയാച്ച
സ്വേദാദ്രജോധൂമനിഷേവണാച്ച
ഛൎദ്ദേൎവ്വിഘാതാദ്വമനാതിയോഗാൽ.

൨. ദ്രവാത്തഥാന്നാന്നിശിസേവിതാച്ച
വിൺമൂത്രവാതക്രമനിഗ്രഹാച്ച
പ്രസക്തസംരോദനകോപശോകാൽ
ശിരോഭിഘാതാദതിമദ്യപാനാൽ.

൩. തഥാൎത്തൂനാഞ്ചവിപൎയ്യയേണ
ക്ലേശാഭിഘാതാദതിമൈഥുനാച്ച
ബാഷ്പഗ്രഹാൽസൂക്ഷ്മനിരീക്ഷണാച്ച
നേത്രേവികാരൻജനയന്തിദോഷാഃ.

വെയിൽ മുതലായവകൊണ്ടു തപിക്കഹേതുവായിട്ടും, തണുത്ത വെള്ളത്തിൽ മുങ്ങുകയാൽ ഉഷ്ണംവു മേല്പോട്ടുകയറി കണ്ണിൽചെന്നു കണ്ണിന്റെ തേജസ്സിനെ അഭിഭവിപ്പിക്കഹേതുവായിട്ടും, ദൂരത്തു നോക്കുക ഹേതുവായിട്ടും, ഉറക്കില്ലയ്ക ഹേതുവായിട്ടും, വിയൎക്കുക പൊടിയേൽക്കുക, പുകയേൽക്കുക ഇവ ഹേതുവായിട്ടും ഛൎദ്ദിയുടെ വേഗത്തെ തടുക്കുക ഹേതുവായിട്ടും അധികമായി ഛൎദ്ദിക്കഹേതുവായിട്ടും, രാത്രിയിൽ ദ്രവമായ പദാൎത്ഥത്തെ ഭക്ഷിക്ക ഹേതുവായിട്ടും മലം മൂത്രം അധോവായു ഇവയുടെ വേഗത്തെ പതുക്കെപ്പതുക്കെ തടുക്കുക ഹേതുവായിട്ടും എല്ലായ്പോഴും കരയുക ഹേതുവായിട്ടും കോപം ഹേതുവായിട്ടും ശോകം ഹേതുവായിട്ടും തലയിൽ അടിയേൽക്കുക ഹേതുവായിട്ടും അതിമദ്യപാനം ഹേതുവായിട്ടും ഒരു ഋതുവിങ്കൽ ആചരിക്കപ്പെടേണ്ടവയെ അന്യഋതുവിങ്കൽ ആചരിക്കഹേതുവായിട്ടും ശരീരക്ലേശം ഹേതുവായിട്ടും അതിമൈഥുനം ഹേതുവായിട്ടും കണ്ണുനീരിനെ തടുക്കഹേതുവായിട്ടും സൂക്ഷ്മവസ്തുവിനെ നോക്കുക ഹേതുവായിട്ടും വാതപിത്തകഫങ്ങൾ കോപിച്ചു നേത്രത്തിൽ രോഗങ്ങളെ ഉണ്ടാക്കുന്നു. നേത്രത്തിങ്കൽ എഴുപത്താറു രോഗങ്ങൾ ഉണ്ടു് അതിലേക്കുള്ള ശാസ്ത്രാന്തരപാഠം ഇവിടെ ചേൎക്കപ്പെടുന്നു.

"നവസന്ധ്യാശ്രയാസ്തേഷുവൎത്മജാസ്തേകവിംശതിഃ
ശുക്ലഭാഗേദശൈകശ്ച ചത്വാരഃകൃഷ്ണഭാഗജാഃ
സൎവ്വാശ്രയാസ്സപ്തദശ ദൃഷ്ടിജാദ്വാദശൈവതു
ദ്വൌചബാഹ്യാശ്രയാവന്യാ വനിമിത്താനിമിത്തജൌ
ഷൾസപ്തതിൎന്നേത്രരോഗാ സ്സംഗ്രഹേണപ്രകീൎത്തിതാഃ"

ഇനി അവയവപ്രമാണങ്ങളെക്കുറിച്ചുള്ള ശാസ്ത്രാന്തരപാഠത്തെയും ഇവിടെ ചേൎക്കുന്നു.
വിസ്തൃദൈൎഘ്യംഗുലവിസ്താരം സാംഗുലേഃദരമായതം ദ്വ്യംഗുലാസൎവതസ്സാൎദ്ധം ഭിഷങ്നയനബുൽ

ദൃശം നേത്രാന്തമത്രിഭാഗസ്ഥകൃഷ്ണമണ്ഡലമുച്യതേ കൃഷ്ണാൽസപ്തമമിച്ഛന്തി ദൃഷ്ടിം ദൃഷ്ടിവിശാരദാഃ"

അഭിഷ്യന്ദം.

൪. വാതാൽപിത്താൽകഫാദ്രക്താ
ദഭിഷ്യന്ദശ്ചതുർവിധഃ
പ്രായേണജായതേഘോര
സ്സർവ്വനേത്രാമയാകരഃ.

വാതം ഹേതുവായിട്ടും, പിത്തം ഹേതുവായിട്ടും, കഫം ഹേതുവായിട്ടും, രക്തം ഹേതുവായിട്ടും അഭിഷ്യന്ദം നാലുപ്രകാരമുണ്ടാകുന്നു. ഇതു ദുസ്സഹമായ വേദനയോടുകൂടിയതും പ്രായേണ എല്ലാ നേത്രരോഗങ്ങളേയും ഉണ്ടാക്കുന്നതുമാകുന്നു.

വാതാഭിഷ്യന്ദലക്ഷണം.

൫. നിസ്തോദനസ്തംഭനരോമഹർഷ
സംഘർഷപാരുഷ്യശിരോഭിതാപാഃ
വിശുഷ്കഭാവശ്ശിശിരാശ്രുതാച
വാതാഭിപന്നേനയനേഭവന്തി.

കണ്ണ് വാതത്തോടുകൂടിയിരിക്കുന്ന സമയം അതിൽ (കണ്ണിൽ) പാരകൊണ്ടു കുത്തിയപോലെ വേദനയും കണ്ണുതുറക്കുകയും അടയ്ക്കുകയും ചെയ്യാൻ കഴിയായ്കയും രോമാഞ്ചവും തരിപ്പുതലവേദനയും പഴുപ്പില്ലായ്കയും തണുത്തതായ കണ്ണുനീരിന്റെ സ്രാവവും ഉണ്ടാകും.

പിത്താഭിഷ്യന്ദലക്ഷണം.

൬. ദാഹപ്രപാകൌശിശിരാഭിനന്ദാ
ധൂമായനംബാഷ്പസമുച്ഛ്റയശ്ച
ഉഷ്ണാശ്രുതാപീതകനേത്രതാച
പിത്താഭിപന്നേനയനേഭവന്തി.

കണ്ണു പിത്തത്തോടുകൂടിയിരിക്കുന്ന സമയം അതിനു (കണ്ണിനു) ചുടും വളരെ പഴുപ്പും ശീതേച്ഛയും ധൂമ[illegible]ന്റെ ഉദ്ഗമവും ഉണ്ടാകും കണ്ണിൽനിന്നു വളരെ നീരൊലിക്കും ആ കണ്ണുനീർ ചൂടോടുകൂടിയും കണ്ണു മഞ്ഞളിച്ചും ഇരിക്കും.

കഫാഭിഷ്യന്ദലക്ഷണം.

൭. ഉഷ്ണാഭിനന്ദാഗുരുതാക്ഷിശോഫഃ
കണ്ഡൂപദേഹാവതിശീതതാച
സ്രാവോമുഹുഃപിച്ഛിലഏവചാപി
കഫാഭിപന്നേനയനേഭവന്തി.

കണ്ണു കഫത്തോടുകൂടിയിരിക്കുന്നസമയം അതിനു ഉഷ്ണത്തിങ്കൽ ഇച്ഛയും ഗുരുത്വവും നീരും ചൊറിച്ചിലും ഉണ്ടാകും. കണ്ണിൽ വല്ലതും തേച്ചിരിക്കുന്നപോലെ തോന്നും അധികമായ ശൈത്യവുമുണ്ടാകും. കൊഴുത്തതായ ജലം കൂടക്കൂടെ ഒലിക്കും.

രക്താഭിഷ്യന്ദലക്ഷണം.

൮. പിത്തസ്യലിംഗാനിചയാനിതാനി
രക്താഭിപന്നേനയനേഭവന്തി.

രക്താഭിഷ്യന്ദത്തിനു പിത്താഭിഷ്യന്ദത്തിന്റെ എല്ലാ ലക്ഷണങ്ങളുമുണ്ടാകും എന്നാൽ രക്താഭിഷ്യന്ദത്തിനു ഇവിടെ പറഞ്ഞലക്ഷണം അപൂർണ്ണമാകയാൽ വേറെ ലക്ഷണങ്ങളെ കൂടി ചേർക്കുന്നു. രക്താഭിഷ്യന്ദത്തിനു കണ്ണുനീർ ചുവന്നും കലങ്ങിയുമിരിക്കും. കണ്ണിൽ ചുവന്ന രേഖകൾ ഉണ്ടാകും പീള ചുവന്നിരിക്കും. കൃഷ്ണമണ്ഡലത്തിങ്കൽ ചുവന്ന പുള്ളികളെയും കാണാം.

൯. വൃദ്ധൈരേതൈരഭിഷ്യന്ദൈർന്നരാണാമക്രിയാവതാം
താവന്തസ്ത്വധിമന്ഥാസ്സ്യുർന്നയനേതീവ്രവേദനാഃ

അഭിഷ്യന്ദങ്ങൾക്കു ചികിത്സചെയ്യില്ലെങ്കിൽ അവ വർദ്ധിച്ചു അത്രയും അധിമന്ഥങ്ങളെ ഉണ്ടാക്കും. എങ്ങിനെ എന്നാൽ വാതാഭിഷ്യന്ദം വാതാധികമന്ഥത്തെയും പിത്താഭിഷ്യന്ദം പിത്താധിമന്ഥത്തെയും കഫാഭിഷ്യന്ദം കഫാധിമന്ഥത്തെയും രക്താഭിഷ്യന്ദം രക്താധിമന്ഥത്തെയും ഉണ്ടാക്കുമെന്നാകുന്നു. അവ ദുസ്സഹമായ വേദനയോടുകൂടിയുമിരിക്കും.

അധിമന്ഥത്തിന്റെ സാമാന്യലക്ഷണം.

൧൦. ഉൽപാട്യതഇവാത്യർത്ഥം നേത്രംനിർമ്മഥ്യതേതഥാ
ശിരസോർദ്ധഞ്ചതംവിദ്യാദധിമന്ഥംസ്വലക്ഷണൈഃ.

കണ്ണു ഏററവും പിളക്കപ്പെടുന്നുവോ എന്നും മഥിക്കപ്പെടുന്നുവോ എന്നും തോന്നുന്നതു അധിമന്ഥത്തിന്റെ സാമാന്യലക്ഷണമാകുന്നു. വാതജാദ്യധിമന്ഥങ്ങളെ അതാതിന്റെ ലക്ഷണങ്ങളെക്കൊണ്ടു അറിഞ്ഞുകൊള്ളേണം.

അപത്ഥ്യസേവകൊണ്ടു ഇന്നപ്പോൾ ദൃഷ്ടിനശിക്കുമെന്നുപറയുന്നു.

൧൧. ഹന്യാദ് ദൃഷ്ടിംശ്ലൈഷ്മികസ്സപ്തരാത്രാ
ദധിമന്ഥോരക്തജഃപഞ്ചരാത്രാൽ
ഷഡ്രാത്രാദ്വാവാതികോവൈനിഹന്യാൽ
മിഥ്യാചാരാൽപൈത്തികസ്സദ്യഏവ.

അപഥ്യസേവഹേതുവായിട്ടു ശ്ലേഷ്മാധിമന്ഥം ഏഴുരാത്രികൊണ്ടും രക്താധിമന്ഥം അഞ്ചുരാത്രികൊണ്ടും വാതാധിമന്ഥം ആറുരാത്രികൊണ്ടും പിത്താധിമന്ഥം പെട്ടെന്നവേയും ദൃഷ്ടിയെ നശിപ്പിക്കുന്നതാകുന്നു.

സാമത്വലക്ഷണം.

൧൨. ഉദീർണ്ണവേദനംനേത്രം രാഗശോഫസമന്വിതം
ഘൃഷ്ടനിസ്തോദശൂലാശ്രു യുക്തമാമാന്വിതംവിദുഃ.

ആമത്തോടുകൂടിയ കണ്ണു വലുതായ വേദനയോടും ചുവപ്പോടും നീരോടും കരുകരുപ്പോടും കുത്തിനോവോടും, ശൂലത്തോടും കണ്ണുനീരോടും കൂടിയിരിക്കും.

നിരാമലക്ഷണം.

൧൩. മന്ദവേദനതാകണ്ഡൂസ്സംരംഭാശ്രുപ്രശാന്തതാ
പ്രശസ്തവർണ്ണതാചാക്ഷ്ണോ സ്സംപക്വംദോഷമാദിശേൽ.

കണ്ണുകൾക്കു മന്ദമായ വേദനയും ചൊറിച്ചിലും ഉണ്ടാക, വീക്കവും കണ്ണുനീരും ശമിക്കുക, കണ്ണുകൾ പ്രസന്നമായ നിറത്തോടുകൂടിയിരിക്ക ഇവയൊക്കെയും ദോഷങ്ങൾക്കു പാകത വരുമ്പോൾ സംഭവിക്കുന്നവയാകുന്നു.

സശോഫാക്ഷിപാകലക്ഷണം.

൧൪. കണ്ഡൂപദേഹാശ്രുയുതഃപക്വോദുംബരസന്നിഭഃ
സംരംഭീപച്യതേയസ്തു നേത്രപാകസ്സശോഫജഃ
ശോഫഹീനാനിലിംഗാനിനേത്രപാകേത്വശോഫജേ.

കണ്ണു ചൊറിക; വള്ളൂളും അരച്ചുതേച്ചതുപോലെ തോന്നുക; കണ്ണുനീരോടുകൂടിയും പഴുത്ത അത്തിക്കായപോലെയും നീരോടുകൂടിയും, ഇരിക്കയും, പഴുക്കയും, ചെയ്യു അതിന്നു സശോഫാക്ഷിപാകമെന്നു പേരു. നീരിനെ ഒഴിച്ച് മേൽപറഞ്ഞ ലക്ഷണം ഒക്കെ ഉണ്ടായിരിക്കയും നീരില്ലാതിരിക്കയും ചെയ്താൽ അതിന്നു അശോഫാക്ഷിപാകമെന്നു പേർ

ഹതാധിമന്ഥലക്ഷണം.

൧൫. ഉപേക്ഷണാദക്ഷിയദാധിമന്ഥോ വാതാത്മകസ്സാദയതിപ്രസഹ്യ

രക്താദിരുഗ്രാഭിരസാദ്ധ്യഏഷ ഹതാധിമന്ഥഃഖലുനേത്രരോഗഃ.

വാതാധിമന്ഥത്തിന്ന ചികിത്സചെയ്യാതെ ഇരുന്നാൽ അതു കത്തിനോവു് ചൂട മുതലായ വലിയ പീഡകളെ ഉണ്ടാക്കി കണ്ണിന്നെ ശോഷിപ്പിക്കും. ആ രോഗമത്രെ അസാദ്ധ്യമായ ഹതാധിമന്ഥം

വാതപൎയ്യയലക്ഷണം.

—:*:—

൧൭· വാരംവാരഞ്ചപൎയ്യേതി ഭ്രുവൌനേത്രേചമാരുതഃ
രുജശ്ചവിവിധാസ്തീവ്രാസ്സജ്ഞേയഃസവാതപൎയ്യയഃ.

വാതം ക്രമേണ ചിലപ്പോൾ പുരികങ്ങളിലും ചിലപ്പോൾ കണ്ണുകളിലും വന്നിട്ടു പലപ്രകാരത്തിലുള്ള വലിയവേദനകളെയുണ്ടാക്കും അതാകുന്നു വാതപൎയ്യയമെന്ന രോഗം.

ശുഷ്കാക്ഷി പാകലക്ഷണം.

൧൮. യൽകൂണിതംദാരുണരൂക്ഷവൎമ്മ സന്ദഹ്യതേചാവിലദൎശനംയൽ
സുദാരുണംയൽപ്രതിബോധനേച ശുഷ്കാക്ഷ്യപാകോപഹതന്തദക്ഷി

കണ്ണടച്ചിരിക്ക, രോമങ്ങൾ കഠിനങ്ങളായിട്ടും ഉലൎന്നിട്ടും ഇരിക്ക, കണ്ണു ചൂടോടുകൂടിയും കലങ്ങിയുമിരിക്ക, തുറക്കുന്നതിൽ പ്രയാസമുണ്ടാക ഇരു രോഗത്തിന്നു ശുഷ്കാക്ഷിപാകമെന്നു പേർ.

അന്യതോവാതലക്ഷണം.

—*—

൧൯, യസ്യാവടുൎക്കൎണ്ണശിരോഹനസ്ഥോ
മന്യാഗതോവാപ്യനിലോന്യതോവാ
കുൎയ്യാദ്രുജംവൈഭ്രുവിലോചനേച
തമന്യതോവാതമുദാഹരന്തി.

വാതം പിടലി, കണ്ണ്, ശിരസ്സ്, താടിയെല്ലു് ഇവയിൽനിന്നിട്ടോ പിൻകഴുത്തിലെ ഞരമ്പിൽ നിന്നിട്ടോ വേറെ സ്ഥാനങ്ങളിൽനിന്നിട്ടോ പുരികത്തിലും കണ്ണിലും വേദനയെ ഉണ്ടാക്കും. അതിന്നെ അന്യതോവാതമെന്നു പറയുന്നു.

അമ്ലാദ്ധ്യുഷിതലക്ഷണം.

---

൨൦. ശ്യാവംലോഹിതപൎയ്യന്തം സൎവ്വഞ്ചാക്ഷിപ്രപച്യതേ
സദാഹശോഥംസാസ്രാവ മമ്ലാദ്ധ്യുഷിതമമ്ലതഃ.

കണ്ണിന്റെ മദ്ധ്യം കറുവാളിച്ചിട്ടും ചുവന്നിട്ടുമിരിക്ക. കണ്ണു അശേഷം പഴുത്തിട്ടും ചൂടോടും വീക്കത്തോടും കണ്ണുനീരോടുംകൂടിയിരിക്ക, ഇരു ദോഷങ്ങൾ അന്നസാരത്തെ പുളിപ്പിച്ചു അക്ഷിസിരകളിൽ കൂടികൊണ്ടുവന്നുണ്ടാകുന്നതാകയാൽ അതിന്നു അമ്ലാദ്ധ്യുഷിതമെന്നു പേർ

സിരോല്പാതലക്ഷണം.

---

൨൧ അവേദനാവാപിസവേദനാവാ
യസ്യാക്ഷിരാജ്യോഹിഭവന്തിതാമ്രാഃ
മുഹുൎവ്വിരാജ്യന്തിചയാസ്താഗ
ഗദ്യാധിസ്സിരോല്പാത ഇതിപ്രദിഷ്ടഃ.

അക്ഷിസിരകൾ വേദനയോടു കൂടാതെയോ വേദനയോടുകൂടിയോ ചെമ്പിച്ചിട്ടോ പിന്നെയും പിന്നെയും വികൃതവൎണ്ണങ്ങളായിട്ടോ ഇരിക്കും. രക്തജമായ ആ രോഗം സിരോല്പാതമാകുന്നു.

(൨൨൨) നേത്രകൃഷ്ണഗതരോഗനിദാനം

സിരാഹർഷലക്ഷണം.

൨൨. മോഹാൽസിരോല്പാത ഉപേക്ഷിതസ്യ
ജായേതരോഗസ്യ സിരാപ്രഹർഷഃ
താമ്രാഭമസ്രംസ്രവതിപ്രഗാഢം
തഥാനശക്നോത്യഭിവീക്ഷിതുഞ്ച.

സിരോല്പാതത്തെ ചികിത്സചെയ്യാതെ ഉപേക്ഷിക്കുന്നതായാൽ അതു സിരാപ്രഹർഷമെന്ന രോഗമായിത്തീരും. അതിന്നു കണ്ണിൽക്കൂടി ചെമ്പിച്ചിരിക്കുന്നതായ രക്തം അധികമായൊലിക്കും. യാതൊന്നിനേയും നോക്കാൻ കഴിയാതെയും വരും.

നേത്രഗതസർവ്വരോഗ നിദാനം സമാപ്തം.

—*—

നേത്രകൃഷ്ണഗതരോഗനിദാനം.

—*—

സവ്രണശുക്ലലക്ഷണം.

൧. നിമഗ്നരൂപന്തുഭവേദ്ധികൃഷ്ണേ സൂച്യേവവിദ്ധം പ്രതിഭാതിയദ്വൈ
സ്രാവംസ്രവേദുഷ്ണമതീവയച്ചതത്സവ്രണംശുക്ലമുദാഹരന്തി.

കൃഷ്ണമണ്ഡലത്തിൽ വെളുത്തിട്ടും താണിട്ടും സൂചികൊണ്ടു കുത്തിയതോ എന്ന തോന്നലായിട്ടും ഏററവും ചൂടുള്ളതായ വെള്ളത്തിന്റെ നിരന്തരമായ സ്രാവത്തോടുകൂടിയതായിട്ടും ഉണ്ടാകുന്ന രോഗത്തെ സവ്രണശുക്ലമെന്നു പറയുന്നു. സവ്രണശുക്ലം അസാദ്ധ്യമാണെങ്കിലും അവസ്ഥാഭേദത്താൽ ചിലപ്പോൾ സാദ്ധ്യമായും വരാമെന്നു പറയുന്നു.

൨. ദൃഷ്ടേസ്സമീപേനഭവേത്തുയച്ച നചാവഗാഢം നചസംസ്രവേദ്ധി
അവേദനംവാനചയുഗ്മശുക്ലം തത്സിദ്ധിമായാതികദാചിദേവ.

ദൃഷ്ടിയുടെ സമീപം ഒഴിച്ചുണ്ടായ ശുക്ലവും കൃഷ്ണമണ്ഡലത്തിങ്കൽ മുഴുകിക്കിടക്കാത്തതായ ശുക്ലവും ജലസ്രാവത്തോടുകൂടാത്തതായ ശുക്ലവും വേദനയോടുകൂടാത്തതായ ശുക്ലവും അക്ഷതമായ ശുക്ലവും ചിലപ്പോൾ സിദ്ധിയെ പ്രാപിക്കുന്നു.

അവ്രണശുക്ലലക്ഷണം.

൩. സ്യന്ദാത്മകംകൃഷ്ണഗതംസചോഷം ശംഖേന്ദുകുന്ദപ്രതിമാവഭാസം
വൈഹായസാഭ്രപ്രതനുപ്രകാശ മഥാവ്രണംസാദ്ധ്യതമംവദന്തി.

അഭിഷ്യന്ദനിമിത്തം കൃഷ്ണമണ്ഡലത്തിങ്കൽ അല്പമായ ചൂടോടുകൂടിയും ശംഖ്, ചന്ദ്രൻ മുല്ലപ്പൂവ് ഇവയുടെ വെളുപ്പുപോലെ ഇരിക്കുന്ന വെളുപ്പോടുകൂടിയും നിർമ്മലമായ ആകാശംപോലെ ദ്രവമായും പ്രകാശത്തോടുകൂടിയും ഉണ്ടാകുന്ന ശുക്ലം അവ്രണശുക്ലമാകുന്നു.

അവ്രണശുക്ലവും അവസ്ഥാഭേദംകൊണ്ടു കൃച്ഛ്രസാദ്ധ്യമായും അസാദ്ധ്യമായും വരുമെന്നു പറയുന്നു

൪. ഗംഭീരജാതംബഹുലഞ്ചശുക്ലം ചിരോത്ഥിതഞ്ചാപിവദന്തികൃച്ഛ്രം
വിച്ഛിന്നമദ്ധ്യംപിശിതാവൃതംവാ ചലംസിരാസൂക്ഷ്മമദൃഷ്ടികൃച്ച.

൫. ദ്വിത്വിഗ്ഗതംലോഹിതമന്തതശ്ച
ചിരോത്ഥിതഞ്ചാപിവിവർജ്ജനീയം.

രണ്ടുമൂന്നതൊലിയിൽ ചെന്നിരിക്കുന്നതും കട്ടിയായുള്ളതും തുടങ്ങി അധികനാൾ ചെന്നുള്ളതായ ശുക്ലം കൃച്ഛ്രസാദ്ധ്യമാകുന്നു. മാംസം പഴുക്കനിമിത്തം മദ്ധ്യത്തിൽ മറിവുണ്ടാക, മാംസത്താൽ ചുററപ്പെട്ടിരിക്കുക, ഒരിടത്തുതന്നെ നില്ക്കാതിരിക്കുക, ഞരമ്പുകൾ വ്യാപിക്കനിമിത്തം സൂക്ഷ്മമായിരിക്കുക ഈ ലക്ഷണങ്ങളോടുകൂടിയ ശുക്ലം ദൃഷ്ടിയെ നശിപ്പിക്കുന്നതാകുന്നു. രണ്ടു പടലത്തെ ആശ്രയിച്ചും ചുററും ചുവന്നും തുടങ്ങി അധികദിവസം ചെന്നിരിക്കുന്ന ശുക്ലത്തെ വർജ്ജിക്കണം.

അസാദ്ധ്യലക്ഷണം.

൩. ഉഷ്ണാശ്രുപാതഃ പിടകാ ച നേത്രേ യസ്മിൻ ഭവേന്മുദ്ഗനിഭം ച ശുക്ലം
തദപ്യസാദ്ധ്യം പ്രവദന്തി കേചിദന്യച്ച യത്തിത്തിരിപക്ഷതുല്യം.

കണ്ണിൽനിന്നു ചൂടുള്ളതായ വെള്ളം വീഴുക കണ്ണിൽ കുരുവുണ്ടാക ഇതു രണ്ടാമത്തെ പടലത്തിൽ ചെന്നിരിക്കുന്നതായ ശുക്ലത്തിന്റെ ലക്ഷണമാകുന്നു. ചെറുപയറുപോലെ ഇരിക്കുന്ന ശുക്ലം അസാദ്ധ്യമാണെന്നു ചിലർ പറയുന്നു. തിത്തിരിപ്പക്ഷിയുടെ ചിറകുപോലെ ഇരിക്കുന്ന ശുക്ലവും അസാദ്ധ്യമാണെന്നു പറയുന്നു.

അക്ഷിപാകാത്യയം.

൪. ശ്വേതം സമാക്രാമതി സർവ്വതോഹി
ദോഷേണ യസ്യാസിതമണ്ഡലഞ്ച
തമക്ഷിപാകാത്യയമക്ഷിരോഗം
സർവ്വാത്മകം വർജ്ജയിതവ്യമാഹുഃ.

വാതാദിദോഷങ്ങൾ കൂടിട്ടു കൃഷ്ണമണ്ഡലം മുഴുവനും വെളുത്തതായ ശുക്ലം വ്യാപിക്കും. അതിന്നു അക്ഷിപാകാത്യയമെന്നു പേർ. സന്നിപാതജമായ ആ അക്ഷിരോഗം വർജ്ജനീയമാകുന്നു.

അജകാജാതം.

൫. അജാപുരീഷപ്രതിമോ രുജാവാൻ
സലോഹിതോ ലോഹിതപിച്ഛിലാസ്രഃ
വിഗൃഹ്യ കൃഷ്ണം പ്രചയോഽഭ്യുപൈതി
തച്ചാജകാജാതമിതി വ്യവസ്യേൽ.

ആട്ടിൻ കാഷ്ഠംപോലെ കറുത്തു ഉന്തിട്ടും വേദനയോടും അല്പമായ ചുവപ്പോടും പൊളിച്ചു വഴുവഴുത്തിരിക്കുന്ന രക്തത്തിന്റെ സ്രാവത്തോടുംകൂടിയും കൃഷ്ണമണ്ഡലത്തെ പിളർന്നുണ്ടാകുന്ന രോഗത്തിന്നു അജകാജാതമെന്നു പേർ

നേത്രകൃഷ്ണഗതരോഗനിദാനം സമാപ്തം.

നേത്രദൃഷ്ടിഗതരോഗനിദാനം.

---

൧. പ്രഥമേ പടലേ ദോഷാ യസ്യ ദൃഷ്ട്യാം വ്യവസ്ഥിതാഃ
അവ്യക്താനി സ രൂപാണി കദാചിദഥ പശ്യതി.

ദൃഷ്ടി എന്നതു നേത്രത്തിന്റെ കൃഷ്ണമണ്ഡലമദ്ധ്യത്തിൽ പഞ്ചഭൂതപ്രസാദമായും ആലോചകപിത്തമയമായും ശീതസാത്മ്യമായും സൂക്ഷ്മമായും ഇരിക്കുന്ന ഒരു തേജസ്സാകുന്നു എന്നു ധന്വന്തരി പറഞ്ഞിരിക്കുന്നു. വാതാദിദോഷങ്ങൾ സിരകളിൽകൂടി ദൃഷ്ടിമണ്ഡലത്തിന്റെ അന്തർഭാഗത്തിങ്കൽ ചെന്നു ആദ്യം ഒന്നാമത്തെ പടലത്തെ ആശ്രയിക്കുമ്പോൾ രൂപത്തോടു കൂടിയ ദ്രവ്യങ്ങൾ ചിലപ്പോൾ അസ്പഷ്ടങ്ങളായിട്ടു കാണപ്പെടും.

രണ്ടാമത്തെ പടലത്തിൽ ചെന്നിരിക്കുന്നതായ ദോഷത്തിന്റെ ലക്ഷണം.

൨. ദൃഷ്ടിർഭൃശം വിഹ്വലതി ദ്വിതീയം പടലം ഗതേ
മക്ഷികാമശകാംശ്ചാപി ജാലകാനി ച പശ്യതി.

൩. മണ്ഡലാനി പതാകാംശ്ച മരീചിം കുണ്ഡലാനി ച
പരിപ്ലവാംശ്ച വിവിധാൻ വർഷമഭ്രം തമാംസി ച

൪. ദൂരസ്ഥാനി ച രൂപാണി മന്യതേ സ സമീപതഃ
സമീപസ്ഥാനി ദൂരേ ച ദൃഷ്ടേർഗ്ഗോചരവിഭ്രമാൽ.

൬. യത്നവാനപി ചാത്യർത്ഥം സൂചിപാശംനപശ്യതി

ദോഷം രണ്ടാമത്തെ പടലത്തെ പ്രാപിക്കുമ്പോൾ ദൃഷ്ടി ഏറ്റവും പരവശതയെ പ്രാപിക്കും. ഈച്ച, കൊതുക്, വാലുകൾ, മണ്ഡലങ്ങൾ, കൊടിക്കൂറകൾ, രശ്മി, കുണ്ഡലങ്ങൾ ഇവ ഇളകുന്നവയായിട്ടും ബഹുവിധങ്ങളായിട്ടും കാണപ്പെടും. വർഷം, ആകാശം, തേജസ്സ് ഇവയും കാണപ്പെടും. ദൂരത്തുള്ള രൂപങ്ങൾ സമീപത്തായിട്ടും സമീപത്തുള്ളവ ദൂരത്തായിട്ടും കാണപ്പെടും. ദൃഷ്ടിയുടെ വിഷമത്വാതി ഹേതുവായിട്ട് വളരെ പ്രയത്നം ചെയ്താലും സൂചിയുടെ സുഷിരത്തെ അവൻ കാണുന്നില്ല

ദോഷം തൃതീയപടലത്തെ പ്രാപിച്ചാലത്തെ ലക്ഷണം.

ഊർദ്ധ്വംപശ്യതിനാധസ്താൽ തൃതീയംപടലംഗതേ

൭. മഹാന്ത്യപി ചരൂപാണി ഛാദിതാനീവ ചാംബരൈഃ
കർണ്ണനാസാക്ഷിഹീനാനി വികൃതാനീവപശ്യതി.

൮. യഥാദോഷഞ്ചരജ്യേത ദൃഷ്ടിർദ്ദോഷേബലീയസി
അധഃസ്ഥിതേസമീപസ്ഥം ദൂരസ്ഥംചോപരിസ്ഥിതേ.

൯. പാർശ്വസ്ഥിതേതഥാദോഷേ പാർശ്വസ്ഥംനൈവപശ്യതി
സമന്തതഃസ്ഥിതേദോഷേ സംകുലാനീവപശ്യതി

൧൦. ദ്വിധാസ്ഥിതേദ്വിധാപശ്യേൽ ബഹുധാചാനവസ്ഥിതേ
ദോഷേദൃഷ്ട്യാശ്രിതേതിര്യക് സമ്യകംമന്യതേദ്വിധാ.

ദോഷം മൂന്നാമത്തെ പടലത്തിൽ പ്രാപിക്കുന്ന സമയം ഊർദ്ധ്വഭാഗത്തിങ്കലുള്ള വസ്തുക്കളെ കാണുകയും അധോഭാഗത്തിങ്കലുള്ളവയെ കാണാതിരിക്കയും ചെയ്യും; വലുതായിരിക്കുന്ന രൂപങ്ങൾ വസ്ത്രങ്ങൾകൊണ്ടു മൂടപ്പെട്ടവയായിട്ടു കാണപ്പെടും; മനുഷ്യർ ചെവിയും കണ്ണും മൂക്കും ഇല്ലാത്തവരായിട്ടും മുറിക്കപ്പെട്ട കരചരണങ്ങളോടുകൂടിയിരിക്കുന്നവരോ എന്നു തോന്നുമാറായിട്ടും കാണപ്പെടും; യാതൊരു ദോഷം ബലവത്തായിരിക്കുന്നു ആ ദോഷത്തെ അനുസരിച്ചു ദൃഷ്ടിയും ഇരിക്കും; എങ്ങിനെയെന്നാൽ വാതം ബലവത്തായിരിക്കുമെങ്കിൽ ദൃഷ്ടി ചുവന്നിരിക്കും; പിത്തം ബലവത്തായിരിക്കുമെങ്കിൽ മഞ്ഞളിച്ചിരിക്കും; കഫം ബലവത്തായിരിക്കുമെങ്കിൽ വെളുത്തിരിക്കും; ദോഷം ദൃഷ്ടിയുടെ അധോഭാഗത്തിങ്കൽ സ്ഥിതിചെയ്യുമ്പോൾ സമീപത്തിങ്കലുള്ള വസ്തുക്കളെ കാണുകയില്ല. ഉപരിഭാഗത്തിങ്കൽ സ്ഥിതിചെയ്യുമ്പോൾ ദൂരത്തുള്ള വസ്തുക്കളെ കാണുകയില്ല. പാർശ്വത്തിൽ സ്ഥിതിചെയ്യുമ്പോൾ പാർശ്വഭാഗത്തിങ്കലുള്ള വസ്തുക്കളെ കാണുകയില്ല. ചുറ്റും നില്ക്കുമ്പോൾ എല്ലാം സമ്മിശ്രങ്ങളായിട്ടു കാണപ്പെടും. ദോഷം രണ്ടു പ്രകാരത്തിൽ നിന്നാൽ കാണുന്നതെല്ലാം രണ്ടുപ്രകാരമായിരിക്കും. ഇളകിക്കൊണ്ടു നിന്നാൽ കാണപ്പെടുന്നതൊക്കെയും വളരെ ഉണ്ടെന്നു തോന്നും. വിലങ്ങത്തിൽ നിന്നാൽ ഒന്നിനെ രണ്ടായിട്ടു കാണും.

നാലാമത്തെ പടലത്തിൽ ചെന്നിരിക്കുന്നതായ
ദോഷത്തിന്റെ ലക്ഷണം.

൧൧. തിമിരാഖ്യസ്സവൈദോഷ ശ്ചതുർത്ഥംപടലംഗതഃ
രുണദ്ധിസർവ്വതോദൃഷ്ടിം ലിംഗനാശമതഃപരം.

൧൨. അസ്മിന്നപിതമോഭൂതേ നാതിരൂഢേമഹാഗദേ
ചന്ദ്രാദിത്യൗസനക്ഷത്രാ വാന്തരീക്ഷേചവിദ്യുതഃ.

൧൩. നിർമ്മലാനിചതേജാംസി ഭ്രാജിഷ്ണൂന്യഥപശ്യതി.

തിമിരമെന്നു പേരുള്ളതായ ആ ദോഷം നാലാമത്തെ പടലത്തിൽ ചെല്ലുമ്പോൾ ദൃഷ്ടിക്കു നാലുപുറവും തടവുണ്ടാകും; അതിനപ്പുറം ലിംഗനാശമെന്ന പേരുണ്ടാകുന്നു; തമസ്സുമാനായ ആ മഹാരോഗം അത്ര വർദ്ധിക്കാതിരിക്കുന്ന സമയം ആകാശത്തിൽ ചന്ദ്രാദിത്യന്മാരെയും നക്ഷത്രങ്ങളെയും മിന്നൽപിണരിനെയും നിർമ്മലങ്ങളായും പ്രകാശിച്ചിരിക്കുന്ന തേജസ്സുകളെയും കാണാം.

ലിംഗനാശത്തിന്റെ പൎയ്യായനാമങ്ങൾ.

സഏവലിംഗനാശസ്തു നീലികാകാചസംജ്ഞിതഃ.

ആ ലിംഗനാശത്തിന്നു നീലിക എന്നും കാചം എന്നും പേരുകൾ ഉണ്ടു. മൂന്നാമത്തെ പടലത്തെ പ്രാപിച്ചതായ ദോഷവും തിമിരമാകുന്നു എന്നും നാലാമത്തെ പടലത്തെ പ്രാപിച്ചതായ ദോഷം കാചമാകുന്നു എന്നും ഈ ഗ്രന്ഥത്തിൽ പറയുന്നു. എന്നാൽ താഴെക്കാണുന്ന നിമിവചനം മൂന്നാമത്തെ പടലത്തെ പ്രാപിച്ച ദോഷം കാചമായി ഭവിക്കുന്നു എന്നും നാലാമത്തെ പടലത്തെ പ്രാപിച്ച ദോഷം ലിംഗനാശമായിട്ടു ഭവിക്കുന്നു എന്നും ആകുന്നു. നിമിവചനം "കാചസംജ്ഞഃ തൃതീയേ തു പടലേ ദോഷസംശ്രിതഃ ചതുൎത്ഥപടലപ്രാപ്തോ ലിംഗനാശസ്തു ഉച്യതേ"

ദോഷവിശേഷംകൊണ്ടുള്ള രൂപദൎശനം.

൧൩. വാതേനചാപിരൂപാണി ഭ്രമന്തീവചപശ്യതി
ആവിലാന്യരുണാഭാനി വ്യാവിദ്ധാനീവമാനവഃ.

൧൪. പിത്തേനാദിത്യഖദ്യോതശക്രചാപതഡിൽഗുണാൻ
നൃത്യതശ്ചൈവശിഖിനസ്സൎവ്വംനീലഞ്ചപശ്യതി.

൧൫. കഫേനപശ്യേദ്രൂപാണി സ്നിഗ്ദ്ധാനിചസിതാനിച
പശ്യേൽസൂക്ഷ്മാണ്യത്യൎത്ഥം വ്യഭ്രമേവാഭ്രസംപ്ലവം.

൧൬. സലിലപ്ലാവിതാനീവ പരിജാഡ്യാനിമാനവഃ
പശ്യേദ്രക്തേനരക്താനി തമാംസിവിവിധാനിച.

൧൭. സസിതാന്യപികൃഷ്ണാനി പീതാന്യപിചമാനവഃ
സന്നിപാതേനചിത്രാണി വിപ്ലുതാനീവപശ്യതി.

൧൮. ബഹുധാചദ്വിധാചാപി സൎവ്വാണ്യേവസമന്തതഃ
ഹീനാധികാംഗാന്യപിവാ ജ്യോതീംഷ്യപിചഭൂയസാ.

വാതംകൊണ്ടുണ്ടാകുന്ന തിമിരത്തിങ്കൽ രൂപങ്ങൾ തിരിയുന്നവോ എന്നു തോന്നുന്നവയായും മലിനങ്ങളായിട്ടും രക്തവൎണ്ണങ്ങളായിട്ടും കുഴിഞ്ഞവയോ എന്നു തോന്നുന്നവയായും കാണപ്പെടും. പിത്തംകൊണ്ടുണ്ടാകുന്ന തിമിരത്തിങ്കൽ ആദിത്യൻ മിന്നാമിനുങ്ങ, ഇന്ദ്രധനസ്സ മിന്നൽപിണർ ഇവകളുടെ രൂപങ്ങൾ കാണപ്പെടും. മയിലുകൾ ആടുന്നവയായിട്ട കാണപ്പെടും. സൎവ്വവും നീലനിറമായിട്ടും കാണും. കഫംകൊണ്ടുണ്ടാകുന്ന തിമിരത്തിന്റെ ലക്ഷണം സ്നിഗ്ദ്ധങ്ങളായും വെളുത്തനിറത്തോടുകൂടിയും ഇരിക്കുന്ന രൂപങ്ങളെ കാണുക, സൂക്ഷ്മങ്ങളായിരിക്കുന്നവ ഏറ്റവും സ്ഥൂലങ്ങളായിട്ടും കാണുക ആകാശത്തിൽ ചന്ദ്രൻ നക്ഷത്രം മുതലായവയില്ലാത്തപ്പോഴും ഉണ്ടെന്നു തോന്നുക വെള്ളത്തിൽ മുങ്ങിക്കിടക്കുന്നതിനെയും നിശ്ചലങ്ങളായിരിക്കുന്ന പദാൎത്ഥങ്ങളെ കാണുക ഇവയാകുന്നു രക്തംകൊണ്ടുണ്ടാകുന്ന തിമിരത്തിങ്കൽ തമസ്സുകൾ ചുവന്നിട്ടും ബഹുവിധങ്ങളായിട്ടും കാണപ്പെടും രൂപങ്ങൾ അല്പം വെളുത്തിട്ടും ചുവന്നിട്ടും മഞ്ഞളിച്ചിട്ടും കാണപ്പെടും സന്നിപാതംകൊണ്ടുള്ള തിമിരത്തിങ്കൽ എല്ലാദ്രവ്യങ്ങളും നാനാവൎണ്ണങ്ങളായിട്ടും വിപരീതങ്ങളായിട്ടും ബഹുവിധങ്ങളായിട്ടും രണ്ടുവിധങ്ങളായിട്ടും തേജസ്സുകൾ പലപ്രകാരേണയും കാണപ്പെടും.

പരിമ്ലായി എന്ന തിമിരം.

൧൯. പിത്തംകുൎയ്യാൽപരിമ്ലായി മൂൎച്ഛിതംപിത്തതേജസാ
പീതാദിശസ്തഖദ്യോതാൻഭാസ്കരഞ്ചാപിപശ്യതി.

൨൦. വികീൎണ്ണമംസാൽഖദ്യോതൈർ വൃക്ഷാംസ്തേജോഭിരേവവാ

രക്തത്താൽ മിശ്രിതമായിരിക്കുന്ന പിത്തം പരിമ്ലായി എന്ന തിമിരത്തെ ഉണ്ടാക്കും. അതുവന്നാൽ ദിക്കുകൾ മഞ്ഞളിച്ചിട്ട കാണപ്പെടും മിന്നാമിനുങ്ങുംകാണപ്പെടും. ആദിത്യൻ ഉദിച്ചുവരുന്നതായിട്ടും വൃക്ഷങ്ങൾ മിന്നാമിനുങ്ങുകളാൽ മറയ്ക്കപ്പെട്ടവയായിട്ടും തേജസ്സുകളോടുകൂടിയിരിയ്ക്കുന്നവയായിട്ടും കാണപ്പെടും.

(൨൨൩) നേത്രദൃഷ്ടിഗതരോഗനിദാനം

വക്ഷ്യാമിഷഡ്വിധംരാഗൈർ ലിംഗനാശമതഃപരം.

ഇതിനപ്പുറം രാഗംഹേതുവായിട്ട ആറുവിധമായുണ്ടാകുന്ന ലിംഗനാശത്തെ പറയുന്നു.

വാതജാദിരാഗഭേദലക്ഷണം.

൨൧. രാഗോരുണോമാരുതജഃപ്രദിഷ്ടോ
ഌായീചനീലശ്ചതഥൈവപിത്താൽ
കഫാൽസിതശ്ശോണിതജസ്സരക്ത
സ്സമസ്തദോഷപ്രഭവോവിചിത്രഃ.

വാതജമായിരിക്കുന്ന രാഗം ചുവന്നിരിക്കും. പിത്തജമായിരിക്കുന്ന രാഗം മഞ്ഞളിച്ചിട്ടും നീലിച്ചിട്ടും ഇരിക്കും. കഫജമായിരിക്കുന്ന രാഗം വെളുത്തിരിക്കും. രക്തജമായിരിക്കുന്ന രാഗം രക്തത്തോടുകൂടിയിരിക്കും. ത്രിദോഷജമായിരിക്കുന്ന രാഗം നാനാവർണ്ണമായിരിക്കും.

വാതികാതിരാഗത്തിന്റെ വിശിഷ്ടലക്ഷണം.

൨൨. അരുണംമണ്ഡലംദൃഷ്ട്യാം സ്ഥൂലകാചാരുണപ്രഭം
പരിമ്ലായിനിരോഗഃസ്യാൽമ്ലായിനീലഞ്ചമണ്ഡലം.

൨൩. ദോഷക്ഷയാൽസ്വയംതത്ര കദാചിൽസ്യാത്തുദർശനം

പരിമ്ലായി എന്ന രോഗത്തിൽ ദൃഷ്ടിമണ്ഡലം ചുവന്നിട്ടും സ്ഥൂലമായ കാചത്തിന്റെ എന്നപോലെ ചുവന്ന പ്രഭയോടുകൂടിയും ഇരിക്കും. അല്ലെങ്കിൽ മഞ്ഞളിച്ചിട്ടും നീലിച്ചിട്ടും ഇരിക്കും. ദോഷത്തിന്റെ ക്ഷയംവന്നാൽ ചിലപ്പോൾ താനേതന്നെ കാണുകയും ചെയ്യും.

ദൃഷ്ടിമണ്ഡലഗതരാഗലക്ഷണം.

അരുണംമണ്ഡലംവാതാൽ ചഞ്ചലംപരുഷംതഥാ.

൨൪. പിത്താന്മണ്ഡലമാനീലം കാംസ്യാഭംപീതമേവച
ശ്ലേഷ്മണാബഹളംപീതം ശംഖകുന്ദേന്ദുപാണ്ഡുരം.

൨൫. ചലൽപത്മപലാശസ്ഥഃ ശുക്ലോബിന്ദുരിവാംഭസഃ
മൃജ്യമാനേചനയനേ മണ്ഡലംതദ്വിസർപ്പതി.

൨൬. പ്രവാളപത്മപത്രാഭം മണ്ഡലംശോണിതാത്മകം
ദൃഷ്ടിരാഗോഭവേച്ചിത്രോലിംഗനാശസ്ത്രിദോഷജേ.

൨൭. യഥാസ്വംദോഷലിംഗാനി സർവ്വേഷ്വേവഭവന്തിഹി.

വാതം ഹേതുവായിട്ട ദൃഷ്ടിമണ്ഡലം ചുവന്നിട്ടും ഇളകത്തോടുകൂടിയും പരുപരുത്തിട്ടും ഇരിക്കും. പിത്തം ഹേതുവായിട്ട അല്പം നീലിച്ചിട്ടും ഓട്ടുപാത്രത്തിന്റെ തേജസ്സുപോലെ ഇരിക്കുന്ന തേജസ്സോടുകൂടിയും മഞ്ഞളിച്ചിട്ടും ഇരിക്കും. കഫം ഹേതുവായിട്ട വലുതായിട്ടും മഞ്ഞളിച്ചിട്ടും ശംഖ്, മുല്ലപ്പൂവ്, ചന്ദ്രൻ ഇവപോലെ വെളുത്തിട്ടും ഇളകിയിരിക്കുന്ന താമരയിലയിലെ വെള്ളത്തുള്ളിപോലെ ഇളകിക്കൊണ്ടുമിരിക്കും. കൈകൊണ്ടു മർദ്ദിക്കുന്നസമയം ആ മണ്ഡലം പരക്കുകയും ചെയ്യും. രക്തജമായ മണ്ഡലം പവിഴംപോലെയും ചുവന്ന താമരപ്പൂപോലെയും ഇരിക്കും. ത്രിദോഷജമായ ലിംഗനാശത്തിങ്കൽ ദൃഷ്ടിരാഗം നാനാവർണ്ണമായിരിക്കും. എല്ലാദോഷങ്ങളിലും ദോഷത്തിന്നനുസരിച്ചുള്ള ലക്ഷണങ്ങൾ ഉണ്ടാകും.

മുമ്പേപറയപ്പെട്ടവയും ഇനി പറയപ്പെടാൻ പോകുന്നവയുമായ രോഗങ്ങളുടെ സംഖ്യ.

൨൮. ഷൾലിംഗനാശാഃ ഷഡിമേചരോഗാ
ദൃഷ്ട്യാശ്രയാഃഷട്ചഷഡേവവാച്യാഃ

മുമ്പെ പറയപ്പെട്ട ലിംഗനാശങ്ങൾ ആറ്. ഇനി പറവാൻപോകുന്ന ദൃഷ്ട്യാശ്രയങ്ങളായ രോഗങ്ങൾ ആറു. ഇങ്ങിനെ പന്ത്രണ്ടുരോഗങ്ങൾ വാച്യങ്ങളാകുന്നു.

പിത്തവിദഗ്ദ്ധദൃഷ്ടിലക്ഷണം.

പിത്തേനദുഷ്ടേനസദാതുദൃഷ്ടിഃ
പീതാഭവേദ്യസ്യനരസ്യകിഞ്ചിൽ.
൨൯. പീതാനിരൂപാണിചതേനപശ്യേൽ
സവൈനരഃപിത്തവിദഗ്ദ്ധദൃഷ്ടിഃ

ദുഷിച്ചിരിക്കുന്ന പിത്തം ഹേതുവായിട്ട മനുഷ്യന്റെ ദൃഷ്ടി എല്ലായ്പ്പോഴും അല്പമായ മഞ്ഞൾനിറത്തോടും കൂടിയിരിക്കയും അതു ഹേതുവായിട്ട എല്ലാ വസ്തുക്കളേയും മഞ്ഞൾനിറമായിട്ട കാണുകയുംചെയ്യും. അതിന്നു പിത്തവിദഗ്ദ്ധദൃഷ്ടി എന്നു പേർ.

ദിവാന്ധ്യലക്ഷണം.

പ്രാപ്തേതൃതീയംപടലന്തുദോഷേ
ദിവാനപശ്യേന്നിശിചേക്ഷതേസഃ.
൩൦. രാത്രൌചശീതാനുഗൃഹീതദൃഷ്ടിഃ
പിത്താല്പഭാവാദപിതാനിപശ്യേൽ

ദോഷം മൂന്നാമത്തെ പടലത്തിൽ ചെല്ലുമ്പോൾ പകൽ കാഴ്ചയുണ്ടാകയില്ല. രാത്രിയിൽ ശൈത്യത്തിന്റെ സംബന്ധംകൊണ്ടും പിത്തത്തിന്റെ അല്പത്വംകൊണ്ടും കാഴ്ചയുണ്ടാകയും ചെയ്യും.

ശ്ലേഷ്മവിദഗ്ദ്ധദൃഷ്ടിലക്ഷണം.

തഥാനരഃശ്ലേഷ്മവിദഗ്ദ്ധദൃഷ്ടി സ്താന്യേവശുക്ലാനിതുമന്യതേസഃ.

അപ്രകാരംതന്നെ ദുഷിച്ചിരിക്കുന്ന കഫം ഹേതുവായിട്ട മനുഷ്യന്റെ ദൃഷ്ടി എല്ലായ്പ്പോഴും വെളുത്തിരിക്കയും തന്നിമിത്തം അവന്നു എല്ലാ വസ്തുക്കളും വെളുത്തിരിക്കുന്നുവോ എന്നു തോന്നുകയും ചെയ്യും. അതിന്നു ശ്ലേഷ്മവിദഗ്ദ്ധദൃഷ്ടിയെന്നു പേർ.

നക്താന്ധ്യലക്ഷണം.

൩൧. ത്രിഷുസ്ഥിതോല്പഃപടലേഷുദോഷോ
നക്താന്ധ്യമാപാദയതിപ്രസഹ്യ
ദിവാസസൂര്യ്യാനുഗൃഹീതദൃഷ്ടിഃ
പശ്യേത്തുരൂപാണികഫാല്പഭാവാൽ.

മൂന്നു പടലങ്ങളിലും സ്ഥിതങ്ങളായി അല്പങ്ങളായിരിക്കുന്ന ദോഷങ്ങൾ രാത്രിയിൽ ദൃഷ്ടിയിൽനിന്നിളകാതെ നിന്നിട്ട കാഴ്ചയെ നശിപ്പിക്കുന്നു. പകൽ ദോഷങ്ങൾ ആദിത്യരശ്മിയുടെ സ്പർശംകൊണ്ടു ദൃഷ്ടിമാർഗ്ഗത്തിൽനിന്നു ഉരുകി ചലിച്ചുപോകയും കഫത്തിന്നു അല്പത്വം ഭവിക്കയും ചെയ്യുന്നിമിത്തം കാഴ്ചയുണ്ടാകുന്നു. ഇതിന്നു നക്താന്ധ്യമെന്നു പേർ. മാലക്കണ്ണെന്നു ഭാഷ.

ധൂമദർശിലക്ഷണം.

ശോകജ്വരായാസശിരോഭിതാപൈ രഭ്യാഹതായസ്യനരസ്യദൃഷ്ടിഃ
ധൂമ്രാംസ്തഥാപശ്യതിസർവ്വഭാവാൻ സധൂമദർശീതിനരഃപ്രദിഷ്ടഃ.

ദുഃഖം, ജ്വരം ദേഹശ്രമം ശിരോരോഗം ഇവകൊണ്ടു സന്തപിക്കപ്പെട്ടിരിക്കുന്നവന്റെ ദൃഷ്ടിക്കു കാണുന്നവയെല്ലാം പുകപററിയപോലെ തോന്നും. രാത്രിയിൽ പിത്തത്തിന്റെ ന്യൂനത്വംകൊണ്ടു എല്ലാം ശരിയായി കാണുകയും ചെയ്യും. ഈ രോഗത്തിന്നു ധൂമദർശി എന്നു പേർ.

ഹ്രസ്വദൃഷ്ടിലക്ഷണം.

യോഹ്രസ്വജാത്യോ ദിവസേഷുകൃച്ഛ്റാ-
ദ്ധ്രസ്വാനരൂപാണിചതേനപശ്യേൽ

(൨൨൫) നേത്രദൃഷ്ടിഗതരോഗനിദാനം

ഹ്രസ്വജാതിയിലുള്ളവന്റെ ദൃഷ്ടിമദ്ധ്യത്തിൽ ദോഷംനില്ക്കുമ്പോൾ വലിയരൂപങ്ങൾ പകൽ ഹ്രസ്വങ്ങളായിട്ടും പണിപ്പെട്ടും കാണപ്പെടും.

നകുലാന്ധ്യലക്ഷണം.

വിദ്യോതതേയസ്യനരസ്യദൃഷ്ടി
ർദ്ദോഷാഭിപന്നാനകുലസ്യയദ്വൽ
ചിത്രാണിരൂപാണിദിവാസപശ്യേൽ
സവൈവികാരോനകുലാന്ധ്യസംജ്ഞഃ.

യാവനൊരുത്തന്റെ ദൃഷ്ടി മൂന്നു ദോഷങ്ങളാലും വ്യാപിക്കപ്പെട്ടതായിട്ടും കീരിയുടെ കണ്ണുപോലെ അതിര പ്രകാശമായിട്ടും ഭവിക്കുന്നു അവൻ പകൽ നാനാവർണ്ണങ്ങളായിരിക്കുന്ന രൂപങ്ങളെ കാണുകയും രാത്രിയിൽ അരക്ഷരം കാണാതിരിക്കുകയും ചെയ്യും. ഈ രോഗത്തിന്നു നകുലാന്ധ്യമെന്നു പേർ.

ഗംഭീരദൃഷ്ടിലക്ഷണം.

ദൃഷ്ടിർവിരൂപാശ്വസനോപസൃഷ്ടാ സങ്കോചമഭ്യന്തരതസ്തുയാതി
രുജാവഗാഢാചതമക്ഷിരോഗം ഗംഭീരികേതിപ്രവദന്തിതജ്ഞാഃ.

ദൃഷ്ടി വാതത്താൽ പീഡിക്കപ്പെട്ടതായിട്ടും വികൃതയായിട്ടും അന്തർഭാഗത്തിലേക്കു വലിവും വലിയ വേദനയുമുണ്ടാകും. അതിന്നു വിദ്വാന്മാർ ഗംഭീരദൃഷ്ടിയെന്നു പറയുന്നു.

ആഗന്തുകലിംഗനാശം.

ബാഹ്യൌപുനർദ്വാവിഹസംപ്രദിഷ്ടൌ
നിമിത്തതശ്ചാപ്യനിമിത്തതശ്ച
നിമിത്തതസ്തത്രശിരോഭിതാപാൽ
ജ്ഞേയസ്ത്വഭിഷ്യന്ദനിദർശനസ്സഃ.

ആഗന്തുകലിംഗനാശം രണ്ടുപ്രകാരമാകുന്നു, ഒന്നു നിമിത്തജം രണ്ടു അനിമിത്തജം. അവയിൽ ശിരോഭിതാപം ഹേതുവായിട്ടും വിഷപുഷ്പങ്ങളുടെ ഗന്ധത്തെ വഹിക്കുന്ന വായുവിന്റെ സ്പർശം ഹേതുവായിട്ടുമുണ്ടാകുന്നതു നിമിത്തജം; അതിന്നു അഭിഷ്യന്ദത്തിന്റെ ലക്ഷണം കൂടിയുണ്ടാകും.

അനിമിത്തലിംഗനാശലക്ഷണം.

സുരർഷിഗന്ധർവ്വമഹോരഗാണാം സന്ദർശനേനാപിചഭാസ്വരസ്യ
ഹന്യേതദൃഷ്ടിർമ്മനുജസ്യയസ്യ സലിംഗനാശസ്ത്വനിമിത്തസംജ്ഞഃ
തത്രാക്ഷിവിസ്പഷ്ടമിവാതിഭാതി വൈഡൂര്യ്യവർണ്ണാവിമലാചദൃഷ്ടിഃ.

ദേവന്മാരെയോ ഋഷികളെയോ ഗന്ധർവ്വന്മാരെയോ മഹാസർപ്പങ്ങളെയോ സൂര്യനെയോ സൂക്ഷിച്ചുനോക്കുക ഹേതുവായിട്ടു മനുഷ്യന്റെ ദൃഷ്ടിക്കു കാഴ്ചയില്ലാതെയാകും. അതിന്നു അനിമിത്തലിംഗനാശമെന്നു പേർ. അവിടെ കണ്ണു പൂർവ്വാവസ്ഥയിൽനിന്നു വിശേഷമായ പ്രസന്നതയോടുകൂടിയും വൈഡൂര്യ്യത്തിന്റെ വർണ്ണംപോലെയും നിർമ്മലമായുമിരിക്കും.

നേത്രദൃഷ്ടിഗതരോഗനിദാനം സമാപ്തം.

—*—

നേത്രശുക്ലഗതരോഗനിദാനം.

—*—

പ്രസ്താര്യ്യർമ്മത്തിന്റെയും ശുക്ലാർമ്മത്തിന്റെയും ലക്ഷണം.

൧. പ്രസ്താര്യ്യർമ്മതനുസ്തീർണ്ണം ശ്യാവാരക്തനിഭംസിതേ
സശ്വേതംമൃദുശുക്ലാർമ്മ ശുക്ലേതദ്വർദ്ധതേചിരാൽ.

നേത്രശുക്ലഗതരോഗനിദാനം (മവൻ)

കണ്ണിൻെറ ശുക്ലഭാഗത്തിങ്കൽ നിർമ്മലമായിട്ടും പരന്നിട്ടും കരുവാളിച്ചിട്ടും ചുവന്നിട്ടും മാംസമുണ്ടാകും; അതിന്നു പ്രസ്താര്യർമ്മമെന്നു പേർ. ശുക്ലമണ്ഡലത്തിൽ വെളുത്തിട്ടും മൃദുവായിട്ടും മാംസമുണ്ടാകും അതു വളരെക്കാലംകൊണ്ടു വർദ്ധിക്കും അതിന്നു ശുക്ലാർമ്മമെന്നു പേർ.

രക്താർമ്മലക്ഷണം

പത്മാഭംമൃദുരക്താർമ്മയന്മാംസംചീയതേസിതേ

ശുക്ലമണ്ഡലത്തിൽ ചെന്താമരപ്പൂവുപോലെയും മൃദുവായിട്ടും വർദ്ധിച്ചുവരുന്ന മാംസത്തിന്നു രക്താർമ്മമെന്നു പേർ.

അധിമാംസാർമ്മലക്ഷണം.

പൃഥുമൃദ്വധിമാംസാർമ്മ ബഹുലഞ്ചയകൃന്നിഭം.

ശുക്ലമണ്ഡലത്തിൽ പരന്നിട്ടും മൃദുവായിട്ടും തടിച്ചിട്ടും യകൃത്തെന്ന മാംസപിണ്ഡത്തോടു സദൃശമായിട്ടുമുണ്ടാകുന്ന മാംസത്തിന്നു അധിമാംസാർമ്മമെന്നു പേർ.

സ്നായ്വർമ്മലക്ഷണം.

സ്ഥിരംപ്രസ്താരിമാംസാഢ്യം ശുഷ്കംസ്നായ്വർമ്മപഞ്ചമം.

ശുക്ലമണ്ഡലത്തിൽ കഠിനമായിട്ടും പ്രസ്താര്യർമ്മോത്ഭവമായിട്ടും വളരെ മാംസത്തോടുകൂടിയും വെളുത്തിട്ടുമുണ്ടാകുന്ന മാംസത്തിന്നു സ്നായ്വർമ്മമെന്നു പേർ. ഇതാകുന്നു അഞ്ചാമത്തെ അർമ്മം.

ശുക്തികാലക്ഷണം.

ശ്യാവാസ്സ്യുഃപിശിതനിഭാശ്ചവിന്ദവോയേ
ശുക്ത്യാഭാസ്സിതനിയതാസ്സശുക്തിസംജ്ഞഃ.

കണ്ണിൻെറ ശുക്ലമണ്ഡലത്തിങ്കൽ കരുവാളിച്ചിട്ടും മാംസത്തോടു സമാനമായിട്ടും മുത്തുച്ചിപ്പിയുടെ ഉൾഭാഗംപോലെയിരിക്കുന്ന ആഭയോടുകൂടിയതായ നിയമേന വെളുത്തിട്ടോ ചില പുള്ളികളുണ്ടാകും. അതിന്നു ശുക്തിക എന്നു പേർ. അവിടെ അതിസാരവും തണ്ണീർദാഹവുമുണ്ടാകുമെന്നു വാഗ്ഭടൻ പറയുന്നു.

അർജ്ജുനലക്ഷണം.

ഏകോയശ്ശശരുധിരോപമശ്ചവിന്ദുഃ
ശുക്ലസ്ഥോഭവതിതമർജ്ജുനംവദന്തി.

ശുക്ലമണ്ഡലത്തിങ്കൽ മുയലിൻെറ രക്തംപോലെ ചുവന്നതായ വിന്ദു ഭവിക്കും. അതിന്നു അർജ്ജുനമെന്നു പേർ.

പിഷ്ടകലക്ഷണം.

ശ്ലേഷ്മമാരുതകോപേന ശുക്ലേപിഷ്ടംസമുന്നതം
പിഷ്ടാവൽപിഷ്ടകംവിദ്ധി മലാക്താദർശസന്നിഭം.

ശ്ലേഷ്മവാതങ്ങളുടെ കോപം ഹേതുവായിട്ടു ശുക്ലമണ്ഡലത്തിങ്കൽ ഉയർന്നിട്ടും അരച്ചിട്ടുള്ള അരിപോലെ വെളുത്തിട്ടും മാംസമുണ്ടാകും; അതിന്നു പിഷ്ടകമെന്നു പേർ. അതു പൊടിപറ്റിയ കണ്ണാടിയോടു തുല്യമായിരിക്കുമെന്നു അറിഞ്ഞുകൊള്ളണം.

സിരാജാലലക്ഷണം.

ജാലാഭഃകഠിനസിരോമഹാൻസരക്തഃ
സന്താനഃസ്മൃതഇതിജാലസംജ്ഞിതസ്തു.

ശുക്ലമണ്ഡലത്തിങ്കൽ വലപോലെ കഠിനങ്ങളായ സിരകളോടുകൂടിയും വലുതായിട്ടും അല്പമായി ചുവന്നിട്ടും സിരാജാലങ്ങൾ സംഭവിക്കും അതിന്നു സിരാജാലമെന്നു പേർ.

സിരാപിടകാലക്ഷണം.

ശുക്ലസ്ഥാഃസിതപിടകാഃസിരാവൃതായാ
സ്താമ്രാഭ്യാദസിതസമീപജാഃസിരാജാഃ.

ശുക്ലമണ്ഡലത്തിങ്കൽ കൃഷ്ണമണ്ഡലത്തോടടുത്തു ഞരമ്പുകളാൽ വ്യാപ്തങ്ങളായിട്ടു വെളുത്തനിറത്തോടുകൂടിയ കുരുക്കളുണ്ടാകും അതിന്നു സിരാജപിടക എന്നു പേർ.

വലാസഗ്രഥിതലക്ഷണം.

കാംസ്യാഭോമൃദുരഥവാരിബിന്ദുകല്പോ
വിജ്ഞേയോനയനസിതേ വലാസത്രപഃ.

ശുക്ലമണ്ഡലത്തിൽതന്നെ ഓട്ടുപാത്രത്തിന്റെ ദീപ്തിപോലെയിരിക്കുന്ന ദീപ്തിയോടുകൂടിയും കഠിനമായിട്ടും ജലബിന്ദുക്കൾപോലെയും രോഗമുണ്ടാകും, അതിന്നു വലാസഗ്രഥിതമെന്നു പേർ.

ഇതി നേത്രശുക്ലഗതരോഗനിദാനം സമാപ്തം.

നേത്രസന്ധിഗതരോഗനിദാനം.

പൂയാലസലക്ഷണം.

പക്വശ്ശോഥസ്സന്ധിജോയസ്സതോദഃ
സ്രവേൽപൂയം പൂതിപൂയാലസാഖ്യഃ.

കണ്ണിന്റെ സന്ധിയിൽ ഒരുവക നീരുണ്ടായി പഴുത്തു പൊട്ടുകയും കുത്തിനോവോടുകൂടിയിരിക്കുകയും അതിൽനിന്നു ദുർഗ്ഗന്ധത്തോടുകൂടിയ ചലമൊലിക്കുകയും ചെയ്യും. അതാകുന്നു പൂയാലസമെന്ന സന്ധിരോഗം.

ഉപനാഹലക്ഷണം.

ഗ്രന്ഥിർന്നാല്പോദൃഷ്ടിസന്ധാവപാകീ
കണ്ഡൂപ്രായോനീരുജസ്തൂപനാഹഃ.

മൂക്കിന്റെ സമീപത്തിങ്കലുള്ള വാൽക്കണ്ണിൽ വലുതായിട്ടും പഴുക്കാത്തതുകളും ചൊറിച്ചിലോടും അല്പമായ വേദനയോടുകൂടിയുമുണ്ടാകുന്ന മുഴയ്ക്കു ഉപനാഹമെന്നു പേരാകുന്നു.

സ്രാവസംപ്രാപ്തി.

ഗത്വാസന്ധീനശ്രുമാർഗ്ഗേണദോഷാഃ
കുര്യുഃസ്രാവാൻലക്ഷണൈഃസ്വൈരുപേതാൻ
തംഹിസ്രാവംനേത്രനാഡീതിചൈകേ
തസ്യാലിംഗംകീർത്തയിഷ്യേചതുർദ്ധാ.

ദോഷങ്ങൾ അശ്രുവാഹിനികളായിരിക്കുന്ന ധമനികളിൽകൂടി നേത്രത്തിന്റെ അകത്തിലുള്ള നാലു സന്ധികളെ പ്രാപിച്ചിട്ടു തന്റെ ലക്ഷണങ്ങളോടുകൂടി സ്രാവങ്ങളെ ഉണ്ടാക്കും. ആ സ്രാവത്തെ ചിലർ നേത്രനാഡിയെന്നു പറയുന്നു. അതിന്റെ ലക്ഷണം പറയപ്പെടുന്നു. അതു സന്നിപാതംകൊണ്ടും കഫംകൊണ്ടും രക്തംകൊണ്ടും പിത്തംകൊണ്ടുമുണ്ടാവുന്നതാകയാൽ നാലുപ്രകാരമാകുന്നു

സന്നിപാതസ്രാവലക്ഷണം.

പാകാൽസന്ധൗസംസ്രവേദ്യസ്തുപൂയം
പൂയസ്രാവോസൌഗദസ്സർവ്വജസ്തു.

മൂക്കിനടുത്ത കണ്ണിൽ തൊലിയും മാംസവുംകൂടി പഴുത്തു ചലമായിട്ടു ഒലിക്കുന്നതിന്നു പൂയസ്രാവമെന്നു പേർ. ഇതു ത്രിദോഷനിമിത്തമുണ്ടാകുന്നതാകുന്നു.

കഫസ്രാവലക്ഷണം.

ശ്വേതംസാന്ദ്രംപിച്ഛിലംയസ്സ്രവേത്തു
ശ്ലേഷ്മസ്രാവോസൌവികാരോമതസ്തു.

വെളുത്തിട്ടും കൊഴുത്തിട്ടും വഴുവഴുത്തിട്ടുമിരിക്കുന്ന കണ്ണുനീരൊലിക്കുന്നതിന്നു കഫസ്രാവമെന്നു പേർ.

രക്തസ്രാവലക്ഷണം.

രക്തസ്രാവശ്ശോണിതോത്ഥോവികാരഃ
സ്രാവേദുഷ്ണംതത്രരക്തംപ്രഭൂതം.

രക്തസ്രാവത്തിന്നു രക്തംനിമിത്തം രക്തവർണ്ണമായിരിക്കുന്ന കണ്ണുനീരോ ദുഷിച്ചിരിക്കുന്നതായ രക്തമോ അധികമായി സ്രവിക്കും.

പിത്തസ്രാവലക്ഷണം.

ഹാരിദ്രാഭംപീതമുഷ്ണംജലംവാ
പിത്തസ്രാവസ്സംസ്രവേൽസന്ധിമദ്ധ്യാൽ.

പിത്തസ്രാവത്തിന്നു സന്ധിമദ്ധ്യത്തിങ്കൽനിന്നു മഞ്ഞളിച്ചിട്ടും ചുവന്നിട്ടും ഉഷ്ണമായുമിരിക്കുന്ന ജലമോ കേവലം മഞ്ഞളിച്ചിരിക്കുന്ന ജലമോ സ്രവിക്കും.

പർവ്വണീലക്ഷണം.

താമ്രാതന്വീദാഹശൂലോപപന്നാ
ജ്ഞേയാവൈദ്യൈഃപർവ്വണീവൃത്തശോഫഃ.

കടക്കണ്ണിന്റെയോ വാൽക്കണ്ണിന്റെയോ സന്ധികളെ ആശ്രയിച്ചിട്ട ശുക്ലമണ്ഡലത്തിങ്കൽ താമ്രവർണ്ണമായിട്ടും ചെറുതായിട്ടും ചുട്ടും പഴുപ്പോടും വൃത്തമായ വീക്കത്തോടുംകൂടിയും പിടക ഉണ്ടാകും അതിന്നു പർവ്വണി എന്നു പേർ.

അലജീലക്ഷണം.

ജാതാസന്ധൌകൃഷ്ണശുക്ലേലജീസ്യാൽ
തസ്മിന്നേവവ്യാപ്രിതാപൂർവ്വലിംഗൈഃ.

ശുക്ലമണ്ഡലത്തിന്റെയും കൃഷ്ണമണ്ഡലത്തിന്റെയും സന്ധിയിൽ പർവ്വണിയുടെ ലക്ഷണങ്ങളോടുകൂടിയുണ്ടാകുന്ന പിടകയ്ക്കു അലജിയെന്നു പേർ.

കൃമിഗ്രന്ഥിലക്ഷണം.

കൃമിഗ്രന്ഥിർവ്വർത്മതഃപക്ഷ്മതശ്ച
കണ്ഡൂംകുർയ്യുഃക്രിമയസ്സന്ധിജാതാഃ
നാനാരൂപാവർത്മശുക്ലാന്തസന്ധൌ
ചരന്ത്യന്തർല്ലോചനംദൂഷയന്തഃ.

മുൻപിൽ പോളകളുടെയും ശുക്ലമണ്ഡലാന്ത്യത്തിന്റെയും സന്ധിയിൽതുടങ്ങി ക്രമേണ പോളകളുടെയും അക്ഷിരോമങ്ങളുടെയും സന്ധിയെ പ്രാപിച്ചിരിക്കുന്ന കൃമികൾ ചൊറിച്ചിലിനെ ഉണ്ടാക്കും. അവ നാനാരൂപങ്ങളായിട്ടും കണ്ണിന്റെ അന്തർഭാഗത്തെ ദുഷിപ്പിക്കുന്നവയായിട്ടുമിരിക്കും. ഈ കൃമികൾനിമിത്തമുണ്ടാകുന്ന ശോഫം പഴുക്കയും അതിൽനിന്നു ചലമൊലിക്കയും ചെയ്യും. ഇതു കൃമിഗ്രന്ഥി എന്ന സന്ധിരോഗമാകുന്നു.

നേത്രസന്ധിഗതരോഗനിദാനം സമാപ്തം.

നേത്രവർത്മഗതരോഗനിദാനം.

ഉത്സംഗലക്ഷണം.

അഭ്യന്തരമുഖീതാമ്രാ ബാഹ്യതോവർത്മനശ്ചയാ
സോത്സംഗോത്സംഗപിടകാ സർവ്വജാസ്ഥൂലകണ്ഡുരാ

(൨൩-ം) നേത്രവർത്മഗതരോഗനിദാനം

അർബ്ബുദലക്ഷണം.

വർത്മാന്തരസ്ഥംവിഷമം ഗ്രന്ഥിഭൂതമവേദനം
ആചക്ഷിതാർബ്ബുദമിതി സരക്തമവിലംബിതം.

പോളയ്ക്കുള്ളിൽ വിഷമമായിട്ടും വേദനയോടകൂടാതെയും അല്പരാഗിച്ചുവന്നിട്ടും പൊന്നവെ വലുതായിട്ടും ഉണ്ടാകുന്ന ഗ്രന്ഥിക്ക് അർബ്ബുദമെന്നു പേർ.

നിമേഷലക്ഷണം.

നിമേഷണീഃസിരാവായുഃപ്രവിഷ്ടോവർത്മസംശ്രയാഃ
ചാലയത്യക്ഷിവർത്മാനി നിമേഷഃതിതഃവിദുഃ.

വർത്മാശ്രയമായിരിക്കുന്ന വായു കണ്ണുതുറക്കുകയും അടയ്ക്കുകയും ചെയ്യുന്നതിനുള്ള സിരകളിൽ ചെന്നിട്ടു പോളകളെ ചലിക്കും, അതുഹേതുവായിട്ടു കണ്ണടച്ചാൽ തുറക്കാൻകഴിയാതെ വരും ഇതിനു നിമേഷമെന്നുപേർ.

ശോണിതാർശോലക്ഷണം.

വർത്മസ്ഥിതോവർത്മമദ്ധ്യേതു ലോഹിതോമൃദുരംകുരഃ
തദ്രക്തജംശോണിതാർശഃഛിന്നംഛിന്നംപ്രവർദ്ധതേ.

കണ്ണിന്റെ പോളയുടെ അന്തർഭാഗത്തിൽ ചുവന്നിട്ടും മൃദുവായിട്ടും രക്തം ഒലിച്ചും ഇരിക്കുന്ന ഒരു മാംസം ഉണ്ടാകും അതു രക്തത്തിന്റെ ശോണിതാർശസ്സെന്നുപേർ ഛേദിച്ചാലും ഛേദിച്ചാലും മുൻപത്തേതിൽ അധികമധികം വർദ്ധിക്കും. ഇതു അസാദ്ധ്യമാണെന്നാണ് വിദേഹന്റെ അഭിപ്രായം. അദ്ദേഹത്തിന്റെ ഒരു ശ്ലോകത്തെ ഇവിടെചേർക്കുന്നു.

ജനയത്യങ്കുരംതാമ്രം വർത്മനിച്ഛിന്നരോഹണം
തച്ഛോണിതാർശോസാദ്ധ്യം സ്യാദ്രക്തസ്യാവ്യഥനീരുജം.

നഗണലക്ഷണം.

അപാകീകഠിനസ്ഥൂലോ ഗ്രന്ഥിവർത്മഭവോരുജഃ
നഗണോനാമസവ്യാധിർ ല്ലിംഗതഃപരികീർത്തിതഃ.

പോളയിൽ പഴുക്കാതെയും കഠിനമായിട്ടും വേദനയോടുകൂടാതെയും പഴക്കാതെയും ഉണ്ടാകുന്ന മുഴയെ ലക്ഷണവാൻമാർ നഗണമെന്നു പറയുന്നു. ഈ വ്യാധി പോളമേൽ ഉണ്ടാകുന്നതാണെന്ന് സാത്യകി പറഞ്ഞിരിക്കുന്നതു "വർത്മാപരിഷ്ടാൽഗ്രന്ഥിഃ കഠിനോനവപച്യതീരുജോനഗണോനാമരോഗശ്ലേഷ്മസമുത്ഭവഃ" എന്ന പ്രമാണവചനം.

വിസവർത്മലക്ഷണം.

ത്രയോദോഷാബഹിശ്ശോഥം കുര്യുഃഛിദ്രസ്യവർത്മനോഃ
പ്രസ്രവത്യന്തരുദകം ബിസവദ്വിസവർത്മതൽ.

വാതാദി ദോഷങ്ങൾ പോളയുടെ ബഹിർഭാഗത്തിങ്കൽ വീക്കത്തെയും അന്തർഭാഗത്തിൽ ദ്വാരങ്ങളുടെ ഉള്ളിൽ വെള്ളമൊലിക്കുകയും ചെയ്യും. താമരവളയമെന്നപോലെയിരിക്കുന്ന ആ വ്യാധിക്കു ബിസവർത്മമെന്നു പേർ

കുഞ്ചനം.

വാതാദ്യാവർത്മസങ്കോചം ജനയന്തിമലായദാ
തദാദ്രഷ്ടുംനശക്നോതി കുഞ്ചനംനാമതദ്വിദുഃ.

വാതാദിദോഷങ്ങൾ പോളകളെ ചുരുക്കിച്ചുരുക്കുകനിമിത്തം കണ്ണിനു നോക്കാൻ ശക്തിയില്ലാതെവരും അതത്രെ കുഞ്ചനം.

പക്ഷ്മകോപലക്ഷണം.

പ്രചാലിതാനിവാതേന പക്ഷ്മാണ്യക്ഷിവിശന്തിഹി
ഘൃഷ്യന്ത്യക്ഷിമുഹുസ്താനി സംരംഭംജനയന്തിച.

അസിതേസിതഭാഗേച മൂലകോശാൽപതന്ത്യപി
പക്ഷ്മകോപസ്സവിജ്ഞേയോ വ്യാധിഃപരമദാരുണഃ.

അക്ഷിരോമങ്ങൾ വായു പ്രചലിതങ്ങളായിട്ട കണ്ണിന്റെ ഉള്ളിൽ വീണിട്ടപിന്നെയും പിന്നെയും കണ്ണിനെ ഉരസ്സും. അതു ഹേതുവായിട്ട കൃഷ്ണമണ്ഡലത്തിങ്കലും ശുക്ലമണ്ഡലത്തിങ്കലും നീരുമുണ്ടാകും. ആ രോമങ്ങൾ വേരോടുകൂടി ഇളകി കണ്ണിൽവീഴുന്നതു്. ഏറ്റവും ഭയങ്കരമായ ഈ വ്യാധിക്ക പക്ഷ്മകോപം എന്നത്രേ പേർ. രോമംവളഞ്ഞു കണ്ണിൽകുത്തുന്നതിനും പോള അന്തർമ്മുഖമായിട്ട വളയുന്നതിനും ഇതുതന്നെ പേർ.

പക്ഷ്മശാതലക്ഷണം.

വർത്മപക്ഷ്മാശയഗതം പിത്തംരോമാണിശാതയേൽ
കണ്ഡുംദാഹഞ്ചകുരുതേ പക്ഷ്മശാതംതമാദിശേൽ.

അക്ഷിരോമങ്ങളുടെ അധോഭാഗത്തിലിരിക്കുന്ന പിത്തം രോമങ്ങളെ പൊഴിക്കയും ചൊറിവും ചുട്ടുണ്ടാക്കയും ചെയ്യും. ഇതിന്ന പക്ഷ്മശാതമെന്ന പേർ.

നവസന്ധ്യാശ്രയാസ്തേഷു വർത്മജാസ്ത്വേകവിംശതിഃ
ശുക്ലഭാഗേദശൈകശ്ച ചത്വാരഃകൃഷ്ണഭാഗജാഃ
സർവ്വാശ്രയാസ്സപ്തദശ ദൃഷ്ടിജാദ്വാദശൈവതു
ബാഹ്യജൌദ്വൌസമാഖ്യാതൌ രോഗൌപരമദാരുണൌ
ഭൂയഏതാൻപ്രവക്ഷ്യാമി സംഖ്യാരൂപചികിത്സിതൈഃ.

നേത്രരോഗങ്ങളിൽ സന്ധിരോഗങ്ങൾ ഒൻപതു വർത്മരോഗങ്ങൾ ഇരുപത്തൊന്നു ശുക്ലമണ്ഡലഗതരോഗങ്ങൾ പതിനൊന്നു. കൃഷ്ണമണ്ഡലഗതരോഗങ്ങൾ നാലു സർവ്വാക്ഷിരോഗങ്ങൾ പതിനേഴ്. ദൃഷ്ടിരോഗങ്ങൾ പന്ത്രണ്ടു ഏറ്റവും ഭയങ്കരങ്ങളായും ബാഹ്യങ്ങളായും ഇരിക്കുന്ന രോഗങ്ങൾ രണ്ടു. സംഖ്യാരൂപചികിത്സിതങ്ങളോടുകൂടെ ഇവയെ ഇനിയും പറയും.

ഇതി കേശവദേശികകൃതൌ സാരചന്ദ്രികാഖ്യായാം
മാധവനിദാനവ്യാഖ്യായാം നേത്രവർത്മഗതരോഗനിദാനം
സമാപ്തം.

—*—

ശിരോരോഗനിദാനം.

—*—

൧. ശിരോരോഗാസ്തുജായന്തേ വാതപിത്തകഫൈസ്ത്രിഭിഃ
സന്നിപാതേനരക്തേന ക്ഷയേണക്രിമിഭിസ്തഥാ.

൨. സൂര്യാവർത്താനന്തവാതാ ർദ്ധാവഭേദകശംഖകൈഃ,

ശിരോരോഗങ്ങൾ വാതംകൊണ്ടും പിത്തംകൊണ്ടും കഫംകൊണ്ടും സന്നിപാതംകൊണ്ടും രക്തംകൊണ്ടും ക്ഷയംകൊണ്ടും ക്രിമികളെക്കൊണ്ടും സൂര്യാവർത്തംകൊണ്ടും അനന്തവാതംകൊണ്ടും അർദ്ധാവഭേദകംകൊണ്ടും ശംഖകംകൊണ്ടും പതിനൊന്നുവിധം ഉണ്ടാകുന്നു.

വാതശിരോരോഗലക്ഷണം.

൩. യസ്യാനിമിത്തം ശിരസോരുജശ്ച
ഭവന്തിതീവ്രാനിശിചാതിമാത്രം
ബന്ധോപതാപൈശ്ചഭവേദ്വിശേഷഃ
ശ്ശിരോഭിതാപഃസസമീരണേന.

വാതം ഹേതുവായിട്ടുള്ള ശിരോരോഗത്തിന്ന കാരണംകൂടാതെ ശിരസ്സിന്ന കഠിനമായ വേദനയുണ്ടാകും. രാത്രിയിൽ അതു അധികമായിരിക്കും. വസ്ത്രം മുതലായവയെക്കൊണ്ടുകെട്ടുകയോ എണ്ണപിരട്ടുകയോ സേവദിപ്പിക്കുകയോ ചെയ്താൽ പൊറുതിവരും.

പിത്തശിരോരോഗലക്ഷണം.

൫. യസ്യോഷ്ണമംഗാരചിതംതഥൈവ
ഭവേച്ഛിരോധൂപ്യതിചാക്ഷിനാസം
ശീതേനരാത്രൌചഭവേദചിശേഷ
ശിരോഭിതാപസ്സതുപിത്തകോപാൽ.

പിത്തം നിമിത്തമുണ്ടാകുന്ന ശിരോരോഗത്തിനു തലയിൽ തീക്കനൽ നിരത്തിയതു പോലെ ചൂടുണ്ടാക, കണ്ണും മൂക്കും പുകയുക, ശീതദ്രവ്യങ്ങളെക്കൊണ്ടു ധാരയിടുകയോ ലേപനംചെയ്യുകയോ ചെയ്താലും രാത്രിയിലും കുറെ കുറവുണ്ടാക ഇവയാകുന്നു ലക്ഷണം

കഫശിരോരോഗലക്ഷണം.

൬. ശിരോഭവേദ്യസ്യകഫോപദിഗ്ധം
ഗുരുപ്രതിഷ്ടബ്ധമഥോഹിമഞ്ച
ശൂനാക്ഷികൂടംവദനഞ്ചയസ്യ
ശിരോഭിതാപഃസകഫപ്രകോപാൽ.

കഫംഹേതുവായിട്ടുണ്ടാകുന്ന ശിരോരോഗത്തിന്റെ ലക്ഷണം ശിരസ്സിൽ കഫംതേച്ചിരിക്കുന്നതായി തോന്നുക, തല ഘനക്കുകയും സ്തംഭിക്കുകയും തണുക്കയുംചെയ്ക, കണ്ണിന്റെ പോളകളും മുഖവും വീങ്ങുക ഇവയാകുന്നു.

സന്നിപാതശിരോരോഗലക്ഷണം.

൭. ശിരോഭിതാപേത്രിതയപ്രവൃത്തേ
സർവ്വാണിലിംഗാനിസമുൽഭവന്തി

സന്നിപാതംനിമിത്തമുണ്ടാകുന്ന ശിരോരോഗത്തിങ്കൽ എല്ലാ ദോഷങ്ങളുടെ ലക്ഷണങ്ങളുമുണ്ടാകും.

രക്തജശിരോരോഗലക്ഷണം.

രക്താത്മകഃപിത്തസമാനലിംഗഃ
സ്പർശാസഹത്വം ശിരസോഭവേച്ച.

രക്തം ഹേതുവായിട്ടുണ്ടാകുന്ന ശിരോരോഗത്തിങ്കൽ പിത്തശിരോരോഗത്തിന്റെ ലക്ഷണമുണ്ടാകും വിശേഷിച്ചും തലയിൽതൊട്ടാൽ സഹിക്കവയ്യാതെയുമിരിക്കും.

ക്ഷയജശിരോരോഗലക്ഷണം.

൮. അസൃഗ്വസാശ്ലേഷ്മസമീരണാനാം
ശിരോഗതാനാമിഹസംക്ഷയേണ
ക്ഷയപ്രവൃത്തിശ്ശിരസോഭിതാപഃ
കഷ്ടോഭവേദുഗ്രരുജാതിമാത്രം.

൯. സംസ്വേദനഛർദ്ദനധൂമനസ്യ-
രസൃഗ്വിമോക്ഷൈശ്ചവിവൃദ്ധിമേതി

ശിരസ്സിങ്കലുള്ള രക്തവും വസയും കഫവും വാതവും ക്ഷയിക്കഹേതുവായിട്ടു ക്ഷയജമായിരിക്കുന്ന ശിരോരോഗം ഉണ്ടാകുന്നു അവിടെ ശിരസ്സിനു ഉഷ്ണമായിരിക്കുന്ന ചൂടും അതിയായ വേദനയുമുണ്ടാകും; വിയർപ്പിക്കയൊ ഛർദ്ദിപ്പിക്കുകയോ ധൂമപാനംചെയ്കയൊ നസ്യംചെയ്കയൊ രക്തംകളകയൊ ചെയ്താൽ ഇതു വളരെ വർദ്ധിച്ചുവരും.

ക്രിമിശിരോരോഗലക്ഷണം.

നിസ്തുദ്യതേയസ്യശിരോതിമാത്രം
സംഭക്ഷ്യമാണം സ്ഫുരതീവചാന്തഃ

൯. ഘ്രാണാച്ച്യഗച്ഛേൽ സലിലംസപൂയം
ശിരോഭിതാപഃകൃമിഭിഃസഘോരഃ

കൃമിനിമിത്തമുണ്ടാകുന്നുശിരോരോഗം ശിരസ്സിൽ കൃമികൾ ഉപദ്രവിക്കയാൽ ഉണ്ടാകുന്നതാകുന്നു. അവിടെ ശിരസ്സിൽ സൂചികൾകൊണ്ടു ഏററവും കുത്തുന്നു എന്നു തോന്നും കൃമികൾ ശിരസ്സിലെ രക്തത്തെ കുടിക്കയും ശിരസ്സിൻെറ ഉള്ളിൽ പൊരുപൊരുക്കയും ചെയ്യും. മൂക്കിൽനിന്നു കൃമികളും ചലത്തോടുകൂടിയ വെള്ളവും വീഴും. ആ ശിരോരോഗം ഭയങ്കരമാകുന്നു.

സൂൎയ്യാവൎത്തലക്ഷണം.

സൂൎയ്യോദയംവാപ്രതിമന്ദമന്ദ-
മക്ഷിഭ്രുവംരുക്സമുപൈതിഗാഢം.
൧൦. വിവൎദ്ധതേചാംശുമതാസഹൈവ
സൂൎയ്യാപവൃത്തൌവിനിവൎത്തതേച
സൎവ്വാത്മകംകഷ്ടതമംവികാരം
സൂൎയ്യാപവൎത്തന്തമുദാഹരന്തി.

സൂൎയ്യാവൎത്തമെന്ന ശിരോരോഗം സൂൎയ്യോദയത്തിൻെറ ശേഷം കണ്ണിലും പുരികത്തിലും വേദനയോടുകൂടി അല്പാല്പമായി മദ്ധ്യാഹ്നംവരെ വൎദ്ധിച്ചുവരും. മദ്ധ്യാഹ്നത്തിൻെറശേഷം ശമിക്കയും ചെയ്യും. സന്നിപാതജമായി ഏററവും കഷ്ടമായിരിക്കുന്ന ആ ശിരോരോഗമാകുന്നു സൂൎയ്യാവൎത്തം.

അനന്തവാതലക്ഷണം.

൧൧. ദോഷാസ്തുദുഷ്ടാസ്ത്രയഏവമന്യാം
സംപീഡ്യഘാടാസ്സരുജാംസുതീവ്രാം
കുൎവ്വന്തിയോക്ഷിഭ്രുവിശംഖദേശേ
സ്ഥിതിംകരോത്യാശുവിശേഷതസ്തു.
൧൨. ഗണ്ഡസ്യപാൎശ്വേചതുകരോതികമ്പം
ഹനുഗ്രഹംലോചനജാംശ്ചരോഗാൻ
അനന്തവാതംതമുദാഹരന്തി
ദോഷത്രയോത്ഥംശിരസോവികാരം.

വാതാദിദോഷങ്ങൾ ദുഷിച്ചിട്ടു പിൻകഴുത്തിലെ ഞരമ്പുകളെ പീഡിച്ചിട്ട് പിടലികളിൽ ഉഗ്രമായ വേദനയെയുണ്ടാക്കും. പിന്നെ കണ്ണുകൾ, പുരികങ്ങൾ ചെന്നികൾ ഇവയിൽ വിശേഷിച്ചു വേദനയോടുകൂടി ആരംഭിച്ചു കവിൾത്തടങ്ങളിൽ കമ്പത്തെയും ഹനുഗ്രഹത്തെയും നേത്രരോഗങ്ങളെയും ഉണ്ടാക്കുന്നു ആ രോഗമാകുന്നു ത്രിദോഷജമായ അനന്തവാതം.

അൎദ്ധാവഭേദലക്ഷണം.

൧൩. രൂക്ഷാശനാദ്ധ്യശനപ്രാഗ്വാതാവശ്യായമൈഥുനൈഃ
വേഗസന്ധാരണായാസ വ്യായാമൈഃകുപിതോനിലഃ.
൧൪. കേവലസ്സകഫോവാൎദ്ധം ഗൃഹീത്വാശിരസോബലീ
മന്യാഭ്രൂശംഖകൎണ്ണാക്ഷി ലലാടേൎദ്ധേതിവേദനാം.
൧൫. ശസ്ത്രാരണിനിഭാംകുൎയ്യാ ത്തീവ്രാംസോൎദ്ധാവഭേദകഃ
നയനംവാഥവാശ്രോത്ര മതിവൃദ്ധോവിനാശയേൽ.

രൂക്ഷമായിരിക്കുന്ന പദാൎത്ഥത്തെ ഭക്ഷിക്ക ഹേതുവായിട്ടും അതിഭക്ഷണം ഹേതുവായിട്ടും കിഴക്കൻകാററോ മഞ്ഞോ ഏൽക്കുക ഹേതുവായിട്ടും അതിമൈഥുനം ഹേതുവായിട്ടും വേഗധാരണം ഹേതുവായിട്ടും ദേഹായാസകരമായിരിക്കുന്ന കൎമ്മത്തെയോ വ്യായാമത്തെയോ

അതിയായി ചെയ്യുന്നതു ഹേതുവായിട്ടും കേവലം കുപിതനായിരിക്കുന്നവാതം കഫത്തോടുകൂടി ശിരസ്സിന്റെ പകുതിഭാഗത്തെ ഗ്രഹിച്ചിട്ട് ബലവാനായിട്ട ഒരുഭാഗത്തുള്ള പിൻകഴുത്തിലെ ഞരമ്പു പുരികം ചെന്നി കണ്ണും കണ്ണു നെററി ഇവയിൽ ആയുധംകൊണ്ടു മുറിക്കുന്നപോലെയും അഗ്നികൊണ്ടു ചുടുന്നപോലെയും ദുസ്സഹമായ വേദനയെ ഉണ്ടാക്കും. അതു അൎദ്ധാവഭേദകമാകുന്നു. വൎദ്ധിച്ചുവന്നാൽ ഒരു നേത്രത്തെയൊ ഒരു കണ്ണുത്തേയൊ നശിപ്പിക്കും.

ശംഖകലക്ഷണം.

൧൩. രക്തപിത്താനിലാദുഷ്ടാ ശ്ശംഖദേശേവിമൂർച്ഛിതാഃ
തീവ്രരുഗ്ദാഹരാഗംഹി ശോഫംകുർവ്വന്തിദാരുണം.

൧൪. സശിരോവിഷവദ്വേഗീ നിരുദ്ധ്യാശ്ശുഗളംതഥാ
ത്രിരാത്രാജ്ജീവിതംഹന്തി ശംഖകോനാമതൽപരം.

൧൫. ത്ര്യഹാജ്ജീവതിഭൈഷജ്യം പ്രത്യാഖ്യായസമാചരേൽ.

ദുഷിച്ചിരിക്കുന്ന രക്തവും പിത്തവും വാതവും ശംഖപ്രദേശത്തിങ്കൽ ചെന്നു കോപിച്ചു തീവ്രമായിരിക്കുന്നവേദനയോടും ചൂടോടും ചുവപ്പോടുംകൂടി ഭയങ്കരമായ നീരിനെ ഉണ്ടാക്കും. അതു വിഷമെന്നപോലെ വേഗത്തോടുകൂടി ശിരസ്സിലും കഴുത്തിലും വ്യാപിച്ചിട്ട തടഞ്ഞുനില്ക്കും. ശംഖകമെന്ന ആ രോഗം മൂന്നു രാത്രികൊണ്ടു പ്രാണഹാനിയെച്ചെയ്യും. ശരിയായി ചികിത്സിച്ചാൽ മൂന്നുരാത്രികൊണ്ടു ശമിക്കുന്നുമുണ്ട്.

ഇതി കേശവദേശികകൃതൌ സാരചന്ദ്രികാഖ്യാനേ
മാധവനിദാനവ്യാഖ്യാനേ ശിരോരോഗനിദാനം സമാപ്തം.

അസൃഗ്ദരനിദാനം.

---

൧. വിരുദ്ധമദ്യാദ്ധ്യശനാദജീർണ്ണാൽ
ഗർഭപ്രപാതാദതിമൈഥുനാച്ച
യാനാദ്ധ്വശോകാദതികർശനാച്ച
ഭാരാഭിഘാതാച്ഛയനാദ്ദിവാച.

ദുഷ്ടമായിരിക്കുന്ന മദ്യത്തെയൊ സംയോഗവിരുദ്ധമായിരിക്കുന്ന മദ്യത്തെയൊ പാനംചെയ്യു ഹേതുവായിട്ടും അതിഭക്ഷണം ഹേതുവായിട്ടും അപക്വമായിരിക്കുന്ന ഭോജനം ഹേതുവായിട്ടും ഗർഭപാതം ഹേതുവായിട്ടും അതിമൈഥുനം ഹേതുവായിട്ടും വാഹനങ്ങളിൽ കയറി സഞ്ചരിക്കുക ഹേതുവായിട്ടും അധികമായി വഴിനടക്കുക ഹേതുവായിട്ടും അതിയായ ശോകം ഹേതുവായിട്ടും അതിയായ ഉപവാസം ഹേതുവായിട്ടും ചുമടുചുമക്കുക ഹേതുവായിട്ടും അടി ഏൽക്കുക ഹേതുവായിട്ടും പകൽ ഉറങ്ങുക ഹേതുവായിട്ടും അസൃഗ്ദരം ഉണ്ടാകുന്നു.

സാമാന്യരൂപം.

൨. അസൃഗ്ദരംഭവേൽസ്സർവ്വം സാംഗമർദ്ദംസവേദനം

എല്ലാ അസൃഗ്ദരത്തിനും ദേഹത്തിനു ഉഴപ്പും വേദനയുമുണ്ടാകും

൩. തസ്യാതിവൃദ്ധൌദൌർബ്ബല്യം ഭ്രമോമൂർച്ഛാമദസ്തൃഷാ
ദാഹഃപ്രലാപഃപാണ്ഡുത്വം തന്ദ്രാരോഗാശ്ചവാതജാഃ.

അസൃഗ്ദരം വൎദ്ധിച്ചാൽ ശക്തിക്ഷയവും തലതിരിച്ചിലും ഇന്ദ്രിയസാദവും മദവും തണ്ണീർദ്ദാഹവും ചുടും പേപറകയും ശരീരത്തിന്നു വെളുപ്പും മടിയും ആക്ഷേപകം മുതലായ വാതരോഗങ്ങളുമുണ്ടാകും.

അസൃഗ്ദരസംഖ്യ.

൪. തംശ്ലേഷ്മപിത്താനിലസന്നിപാതൈ-
ശ്ചതുഃപ്രകാരംപ്രദരംവദന്തി

അസൃഗ്ദരനിദാനം (രണ്ടൻ)

മേല്പറയപ്പെട്ട അസൃഗ്ദരം അല്ലെങ്കിൽ പ്രദരം കഫംകൊണ്ടും പിത്തംകൊണ്ടും വാതംകൊണ്ടും സന്നിപാതംകൊണ്ടും നാലുപ്രകാരം ഭവിക്കം.

കഫാസൃഗ്ദരലക്ഷണം.

ആമംസപിച്ഛാപ്രതിമംസപാണ്ഡു
പുലാകതോയ പ്രതിമംകഫാത്തു

കഫാസൃഗ്ദരം ആമരസത്തോടുകൂടിയും ഇലവിൻപശപോലെയും വെളുത്തിട്ടും നെല്ലു കഴുകിയ വെള്ളംപോലെയും ഇരിക്കം.

പിത്താസൃഗ്ദരലക്ഷണം.

൯. സപീതനീലാസിതരക്തമുഷ്ണം
പിത്താർത്തിയുക്തംഭൃശവേഗിപിത്താൽ.

പിത്താസൃഗ്ദരം അല്പമായി മഞ്ഞളിച്ചിട്ടും നീലിച്ചിട്ടും കറുത്തിട്ടും ചുവന്നിട്ടും ഉഷ്ണത്തോടും പിത്തത്തിന്റെ ഉപദ്രവങ്ങളോടും വളരെ വേഗത്തോടും കൂടിയിരിക്കം.

വാതാസൃഗ്ദരലക്ഷണം.

രൂക്ഷാരുണംഫേനിലമല്പമല്പം
വാതാർത്തിവാതാൽപിശിതോദകാഭം.

വാതാസൃഗ്ദരത്തിങ്കൽ രക്തം രൂക്ഷമായിട്ടും ചെമ്പിച്ചിട്ടും നരപോലെയും വാതത്തിന്റെ ഉപദ്രവങ്ങളോടുകൂടിയും മാംസം കഴുകിയ വെള്ളംപോലെയും അല്പാല്പമായി സ്രവിക്കം.

സന്നിപാതാസൃഗ്ദരലക്ഷണം.

൰. സക്ഷൌദ്രസർപ്പിർഹരിതാലവർണ്ണം
മജ്ജപ്രകാശംകുണപംത്രിദോഷാൽ
തച്ചാപ്യസാദ്ധ്യംപ്രവദന്തിതജ്ഞാ
നതത്രകുർവീതഭിഷക്ചികിത്സാം.

സന്നിപാതാസൃഗ്ദരം തേൻപോലെയും നെയ്യ്പോലെയും അരിതാലത്തിന്റെ വർണ്ണംപോലെയുമിരിക്കുന്ന വർണ്ണത്തോടും അസ്ഥിയുടെ അകത്തിരിക്കുന്ന സ്നേഹത്തിന്റെ പ്രകാശംപോലെയിരിക്കുന്ന പ്രകാശത്തോടും ശവത്തിന്റെ ഗന്ധംപോലിരിക്കുന്ന ഗന്ധത്തോടുകൂടിയുമിരിക്കം ഇതു അസാദ്ധ്യമാണെന്നു വൈദ്യന്മാർ പറയുന്നു. ഇതിന്നു വൈദ്യൻ ചികിത്സചെയ്യരുതു്.

അസാദ്ധ്യലക്ഷണം.

൧. ശശ്വൽസ്രവന്തീമാസ്രാവതൃഷ്ണാദാഹജ്വരാന്വിതാം
ക്ഷീണരക്താംദുർബലാഞ്ച താമസാദ്ധ്യാംവിനിർദ്ദിശേൽ

കൂടക്കൂടെ രക്തം സ്രവിക്കുക, തണ്ണീർദ്ദാഹം ചുട്ട ജ്വരം രക്തക്ഷയം ബലക്ഷയം ഈ ലക്ഷണങ്ങൾ അസൃഗ്ദരമുള്ളവർക്കുണ്ടെങ്കിൽ അവളെ ഉപേക്ഷിക്കണം.

ആർത്തവശുദ്ധിലക്ഷണം.

൨. മാസാന്നിഷ്പിച്ഛദാഹാർത്തം പഞ്ചരാത്രാനുബന്ധി ച
നൈവാതിബഹുലാത്യല്പമാർത്തവംശുദ്ധമാദിശേൽ.
൩. ശശാസൃക്പ്രതിമംയച്ച യദ്വാലാക്ഷാരസോപമം
തദാർത്തവംപ്രശംസന്തി യച്ചാപ്സുചവിരജ്യതേ.

പശപോലെയല്ലാതെയും ചുട്ടുനോവോടും ചുടിച്ചിലിനോടും കൂടാതെയും അധികമല്ലാതെയും അധികം കുറയാതെയും മാസത്തിൽ അഞ്ചുദിവസംവരെക്കും പോകുന്നരക്തം ശുദ്ധരക്തമാകുന്നു

മുയൽച്ചോരപോലെയിരിക്കുന്ന രക്തവും ചെമ്പഞ്ഞിച്ചാറുപോലെയിരിക്കുന്ന രക്തവും കഴുകപ്പെട്ട വസ്ത്രത്തിൽ പറ്റാതിരിക്കുന്ന രക്തവും ശുദ്ധരക്തമാകുന്നു.

അസൃഗ്ദരനിദാനം സമാപ്തം.

യോനിവ്യാപന്നിദാനം.

൧. വിംശതിവ്യാപദോയോനൌ നിർദ്ദിഷ്ടാരോഗസംഗ്രഹേ
മിഥ്യാചാരേണതാഃസ്ത്രീണാം പ്രദുഷ്ടേനാർത്തവേനച

൨. ജായന്തേദുഷ്ടബീജാച്ചദൈവാച്ചശൃണുതാഃപൃഥക്

യോനിയിൽ ഇരുപതു രോഗങ്ങൾ ഉണ്ടെന്നു രോഗസംഗ്രഹത്തിങ്കൽ പറയപ്പെട്ടിട്ടുണ്ട്. ആ ഇരുപതു … ദുഷ്ടാഹാരവിഹാരങ്ങൾ കൊണ്ടും വാതാദിദോഷങ്ങളാൽ ദുഷിപ്പിക്കപ്പെട്ട ര[illegible] കൊണ്ടും മാതാപിതാക്കന്മാരുടെ ബീജദോഷംകൊണ്ടും പ്രാക്തനമായിരിക്കുന്ന അദൃഷ്ടം കൊണ്ടും ഉണ്ടാകുന്നതാണ്. അവയെ പ്രത്യേകം കേട്ടാലും.

സാഫേനിലമുദാവർത്താ രജഃകൃച്ഛ്രേണമുഞ്ചതി

൩. വന്ധ്യാനഷ്ടാർത്തവാംവിദ്യാദ്വിപ്ലുതാംനിത്യവേദനാം
പരിപ്ലുതായാംഭവതി ഗ്രാമ്യധർമ്മേണരുഗ്ഭൃശം.

൪. വാതളാകർക്കശാസ്തബ്ധാ ശൂലനിസ്തോദപീഡിതാഃ
ചതസൃഷ്വപിചാദ്യാസു ഭവന്ത്യനിലവേദനാഃ.

യാവളൊരുത്തിയുടെ യോനിയിൽനിന്നു നുരപോലെയും പണിപ്പെട്ടും ആർത്തവം [illegible]കുന്നു അവൾ ഉദാവർത്തയാകുന്നു. യാവളൊരുത്തിക്കു ആർത്തവം ഇല്ലാതിരിക്കുന്നു അവൾ [illegible]ന്ധ്യയാകുന്നു. യാവളൊരുത്തി എല്ലായ്പോഴും വേദനയോടുകൂടിയിരിക്കുന്നു അവൾ വിപ്ലു[illegible]യാകുന്നു, യാവളൊരുത്തിക്കു മൈഥുനംകൊണ്ടു അധികമായി വേദനയുണ്ടാകുന്നു അവൾ പരിപ്ലുതയാകുന്നു. യാവളൊരുത്തിയുടെ യോനി കഠിനമായിട്ടും സ്തംഭിച്ചിട്ടും വേദന കുത്തി[illegible] … ഇവയാൽ പീഡിക്കപ്പെട്ടും ഇരിക്കുന്നു അവൾ വാതളയാകുന്നു. മുൻപേ പറയപ്പെട്ട [illegible]വർത്ത, വന്ധ്യ, വിപ്ലുത പരിപ്ലുത ഇവ നാലുപേർക്കും വാതവേദനകൾ ഉണ്ടാകും.

൫. സദാഹംക്ഷീയതേരക്തം യസ്യാസ്സാലോഹിതക്ഷയാ
സവാതമുൽഗിരേൽബീജം വാമിനീരജസായുതം.

൬. പ്രസ്രംസിനീസ്രംസതേച ക്ഷോഭിതാദുഷ്പ്രജായിനീ
സ്ഥിതംസ്ഥിതംഹന്തിഗർഭം പുത്രഘ്നീരക്തസംക്ഷയാൽ.

൭. അത്യർത്ഥംപിത്തളായോനിർദ്ദാഹപാകജ്വരാന്വിതാ
ചതസൃഷ്വപിചാദ്യാസു പിത്തലിംഗോച്ഛ്രയോഭവേൽ.

ഉഷ്ണരക്തം ക്ഷയിച്ചുപോകയും യോനിയിൽ ചുട്ടുനീറുകയും ചെയ്യുന്നുവെങ്കിൽ അതിനു ലോഹിതക്ഷയം എന്നു പേർ. ഗർഭാശയത്തിൽ ചെന്നിരിക്കുന്ന ശുക്ലം ആർത്തവത്തോടും വാതത്തോടുംകൂടി പുറത്തു പോകുന്നു എങ്കിൽ അതിന്നു വാമിനിയെന്നു പേർ. ചില യോനികൾ സ്ഥാനഭ്രംശമുണ്ടാകും അതിന്നു പ്രസ്രംസിനി എന്നു പേർ. വാതകോപത്താൽ പ്രസവം ദുഃഖകരമായിരിക്കയും ഉണ്ടാകുന്ന സന്തതികൾ നശിക്കയും രക്തക്ഷയം ഭവിക്കയും ചെയ്യുന്നുവെങ്കിൽ ആ യോനിക്കു പുത്രഘ്നി എന്നു പേർ. ഏറ്റവും ചുട്ടും പഴുപ്പും ജ്വരവും കൂടിയുണ്ടായാൽ അതിന്നു പിത്തള എന്നുപേർ. മുൻപേ പറയപ്പെട്ട ലോഹിതക്ഷയ, വാമിനി, പ്രസ്രംസിനി പുത്രഘ്നി ഇവ നാലിന്നും അധികമായ പിത്തലക്ഷണമുണ്ടാകും.

൮. അത്യാനന്ദാനസന്തോഷം ഗ്രാമ്യധർമ്മേണഗച്ഛതി
കർണ്ണിന്യാംകർണ്ണികായോനൌ ശ്ലേഷ്മാസൃഗ്ഭ്യാഞ്ചജായതേ.

൯. മൈഥുനേചരതാപൂർവ്വം പുരുഷാദതിരിച്യതേ
ബഹ്വശശ്ചാതിചരണാ തയോർബീജംനവിന്ദതി.

൧൦. ശ്ലേഷ്മളാപിച്ഛിലായോനിഃ കണ്ഡുഗ്രസ്താതിശീതളാ
ചതസൃഷ്വപിചാദ്യാസു ശ്ലേഷ്മലിംഗോൽക്കടയോഭവേൽ.

എത്രയോ മൈഥുനം ചെയ്താലും സന്തോഷപ്പെടാത്തതായ യോനിക്ക അത്യാനന്ദം എന്ന പേർ. കഫരക്തങ്ങളെക്കൊണ്ടു യോനിയിൽ താമരമൊട്ടുപോലെ ഒരുവക മാംസാങ്കുരമുണ്ടാകും. അതിന്നു കർണ്ണിക എന്ന പേർ. മൈഥുനത്തിങ്കൽ പുരുഷനേക്കാൾ മുൻപു സ്ത്രീക്ക സ്ഖലനമുണ്ടായാൽ അതിന്നു ചരണയെന്ന പേർ പുരുഷൻ അധികമായി മൈഥുനം ചെയ്താലും ശുക്ലവരെ തൃപ്തിപ്പെടാതെ സ്ഖലിക്കുന്ന തൃപ്തിജനിക്കാത്തതായ യോനിക്ക അതിചരണ എന്ന പേർ. ഈ രണ്ടു യോനികളിലും ഗർഭമുണ്ടാകയില്ല. പാണ്ഡുതയും ചൊറിച്ചിലോടും ശൈത്യത്തോടുംകൂടിയും ഇരിക്കുന്ന യോനിക്ക ശ്ലേഷ്മള എന്ന പേർ മുമ്പെ പറയപ്പെട്ട അത്യാനന്ദകർണ്ണിനി ചരണ, അതിചരണ ഇവ നാലിന്നും കഫാധിക്യമുണ്ടാകും.

൧൧. അനാർത്തവാസ്തനീഷണ്ഡീ ഖരസ്പർശാചമൈഥുനേ
അതികായാഗൃഹീതായാ സ്തരുണ്യാസ്ത്വണ്ഡിനീഭവേൽ.

൧൨. വിവൃതാചമഹായോനിഃ സൂചിവക്ത്രാതിസംവൃതാ
സർവ്വലിംഗസമുത്ഥാനാ സർവ്വദോഷപ്രകോപജാ.

൧൩. ചതസൃഷ്വപിചാദ്യാസു സർവ്വലിംഗോൽക്കടയോഭവേൽ
പഞ്ചാസാദ്ധ്യാഭവന്തീഹ യോനയസ്സർവ്വദോഷജാഃ

ഋതുരക്തത്തോടും സ്തനത്തോടും കൂടാതെയും മൈഥുനത്തിങ്കൽ പരുപരുപ്പുള്ള യോനിയോടുകൂടിയുമിരിക്കുന്നവൾ ഷണ്ഡിയാകുന്നു. തടിച്ച ലിംഗത്തിങ്കൽ അനുഗമവും അണ്ഡംപോലെ പുറത്തുവരുന്ന യോനിയുമുള്ളവൾ അണ്ഡിനിയാകുന്നു. വലിയ ദ്വാരത്തോടുകൂടിയിരിക്കുന്ന യോനി മഹായോനിയാകുന്നു ചെറിയ ദ്വാരത്തോടുകൂടിയ യോനി സൂചിവക്ത്രയാകുന്നു, എല്ലാ ദോഷങ്ങളുടെ കോപവും ലക്ഷണങ്ങളും ഉള്ളതിന്നു സാന്നിപാതിക എന്ന പേർ. ഷണ്ഡി അണ്ഡിനി മഹായോനി സൂചിവക്ത്ര ഇവ നാലിന്നും എല്ലാദോഷലക്ഷണങ്ങളെയും കാണാം ഈ അഞ്ചുയോനികളും സർവ്വദോഷങ്ങൾകൊണ്ട അസാദ്ധ്യങ്ങളാകുന്നു.

യോനിവ്യാപന്നിദാനം സമാപ്തം.

യോനികന്ദനിദാനം.

---

൧. ദിവാസ്വപ്നാദതിക്രോധാ ദ്വ്യായാമാദതിമൈഥുനാൽ
ക്ഷതാച്ചനഖദന്താദ്യൈ വ്വാതാദ്യാഃകുപിതാമലാഃ.

൨. പൂയശോണിതസങ്കാശം ലികുചാകൃതിസന്നിഭം
ഉൽപാദ്യന്തേയദായോനൗ നാമ്നാകന്ദസ്സയോനിജഃ.

പകൽ ഉറങ്ങുക ഹേതുവായിട്ടും അതികോപം ഹേതുവായിട്ടും അതിവ്യായാമം ഹേതുവായിട്ടും അതിമൈഥുനം ഹേതുവായിട്ടും നഖം ദന്തം മുതലായവ കൊണ്ടു മുറിവുപറ്റുക ഹേതുവായിട്ടും വാതാദിദോഷങ്ങൾ കോപിച്ചു യോനിയിൽ പഴുപ്പിന്റെയും രക്തത്തിന്റെയും നിറംപോലെയിരിക്കുന്ന നിറത്തോടുകൂടിയ അയനിച്ചക്കപോലെ വലുതായിരിക്കുന്ന കന്ദത്തെ ഉണ്ടാക്കിച്ചാൽ അതിന്നു യോനികന്ദമെന്ന പേർ.

വാതികയോനികന്ദം.

൩. രൂക്ഷംവിവർണ്ണംസ്ഫുടിതം വാതികംതംവിനിർദ്ദിശേൽ

വാതംകൊണ്ടുണ്ടാകുന്ന യോനികന്ദം രൂക്ഷമായിട്ടും വർണ്ണഭേദത്തോടും പൊട്ടലോടുകൂടിയുമിരിക്കും.

പൈത്തികയോനികന്ദം.

ദാഹരാഗജ്വരയുതം വിദ്യാൽപിത്താത്മകന്ദതം.

പിത്തസംബന്ധമായ യോനികന്ദത്തിന്നു ചൂടും ചുവപ്പും ജ്വരവുമുണ്ടാകും.

ശ്ലൈഷ്മികയോനികന്ദം.

൪. നീലപുഷ്പപ്രതീകാശം കണ്ഡൂമന്തംകഫാത്മകം

കഫസംബന്ധമായ യോനികന്ദം നീലപുഷ്പത്തിന്റെ വർണ്ണംപോലെയിരിക്കുന്ന വർണ്ണത്തോടും ചൊറിച്ചിലോടും കൂടിയിരിക്കും.

സന്നിപാതയോനികന്ദം

സർവ്വലിംഗസമായുക്തം സന്നിപാതാത്മകംവിദുഃ

സന്നിപാതംനിമിത്തമുണ്ടാകുന്ന യോനികന്ദം എല്ലാദോഷങ്ങളുടെ ലക്ഷണങ്ങളോടുകൂടിയിരിക്കും.

യോനികന്ദനിദാനം സമാപ്തം.

മൂഢഗർഭനിദാനം.

---

൧. ഭയാഭിഘാതതീക്ഷ്ണോഷ്ണ പാനാശനനിഷേവണാൽ

ഗർഭേപതതിരക്തസ്യ സശൂലംദർശനംഭവേൽ.

ഭയംഹേതുവായിട്ടും അടി ഏൽക്കഹേതുവായിട്ടും തീക്ഷ്ണങ്ങളായും ഉഷ്ണങ്ങളായും ഇരിക്കുന്ന അന്നപാനങ്ങളെ സേവിക്കക ഹേതുവായിട്ടും ഗർഭപാതമുണ്ടാകുന്നു. അപ്പോൾ രക്തം വേദനയോടുംകൂടി പോകുന്നതുകാണാം.

ഗർഭസ്രാവപാതകാലം.

൨. ആചതുർത്ഥാത്തതോമാസാൽപ്രസവേൽഗർഭവിദ്രവഃ

തതഃസ്ഥിരശരീരസ്യ പാതഃപഞ്ചമഷഷ്ഠയോഃ

നാലുമാസംവരെ ഗർഭത്തിന്നു ദ്രവമുള്ളതുകൊണ്ടു അതു സ്രവിക്കും; അതിന്നു ഗർഭസ്രാവമെന്നുപേർ. അതിന്റെശേഷം അഞ്ചും ആറുംമാസങ്ങളിൽ ഗർഭം സ്ഥിരശരീരിയായിരിക്കകൊണ്ടു അതിന്നു പാതം അത്രെ ഉണ്ടാകുന്നതു അതിന്നു ഗർഭപാതമെന്നു പേർ.

ഗർഭപാതദൃഷ്ടാന്തം.

൩. ഗർഭോഭിഘാതവിഷമാശനപീഡനാദ്യൈഃ

പക്വംദ്രുമാദിവഫലംപതതിക്ഷണേന

അടിയേൽക്കകൊണ്ടും വിഷമാശനംകൊണ്ടും പീഡനം മുതലായവകൊണ്ടും പഴുത്തതായകായ് എറിഏററതുകൊണ്ടു ഏതുപ്രകാരം വൃക്ഷത്തിങ്കൽനിന്നു പൊട്ടുന്നവൊ അല്ലെങ്കിൽ അകാലത്തിങ്കൽ വീഴുന്നുവൊ അപ്രകാരം ഗർഭവും വീഴുന്നതാകുന്നു.

ഉചിതമായ പ്രസവകാലത്തിങ്കൽ ഉണ്ടാകുന്ന മൂഢഗർഭം.

ഢകേരോതിപവനഃഖലുമൂഢഗർഭം

ശൂലഞ്ചയോനിജഠരാദിഷുമൂത്രസംഗം.

മൂഢനായിരിക്കുന്ന വായു മൂഢഗർഭത്തേയും യോനി, ജഠരം മുതലായവയിൽ വേദനയേയും മൂത്രസംഗത്തെയും ഉണ്ടാക്കുന്നു.

ഭുഗ്നോനിലേനവിഗുണേനതതസ്സഗർഭഃ

സംഖ്യാമതീത്യബഹുധാസമുപൈതിയോനിം

ദ്വാരംനിരുദ്ധ്യശിരസാജഠരേണകശ്ചിൽ

കശ്ചിൽശരീരപരിവർത്തിതകുബ്ജദേഹഃ.

൬. ഏകേനകശ്ചിദപരസ്തുഭുജദ്വയേന
തിര്യഗ്ഗതോഭവതികശ്ചിദവാങ്മുഖോന്യഃ
പാർശ്വാപവൃത്തഗതിരേതിതഥൈവകശ്ചി-
ദിത്യഷ്ടധാഗതിരിയംവ്യപരാചതുർദ്ധാ.

പ്രതികൂലമായി സഞ്ചരിക്കുന്ന വായുവിനെക്കൊണ്ടു ഗർഭം പലവിധം വിപരീതാവസ്ഥയെ പ്രാപിച്ചിട്ടു യോനിയെ പ്രാപിക്കുന്നു. ചില ഗർഭത്തിന്റെ വലുതായിരിക്കുന്ന ശിരസ്സു യോനിദ്വാരത്തിൽവന്നു തടയുന്നു. ചിലതിന്റെ വയറു യോനിദ്വാരത്തെ തടുക്കുന്നു. ചിലതു ശരീരത്തെ പിടിച്ചുവളച്ചു യോനിദ്വാരത്തിൽ വന്നിട്ടു തടഞ്ഞുനില്ക്കുന്നു; ചില ഗർഭത്തിനു ഒരു കയ്യ് പുറത്തുവരും; ചിലതിനു രണ്ടുകയ്യും പുറത്തുവരും ചിലതു വിലങ്ങത്തിൽവരും; ചിലതു പിന്തിരിഞ്ഞുവരും ചിലതു പാർശ്വഭാഗം നേരെ ആയിട്ടുവരും ഇങ്ങനെ എട്ടുവിധമാകുന്നു മൂഢഗർഭത്തിന്റെ ഗതി വേറെയും നാലുവിധമുണ്ടു്.

൭. സങ്കീലകഃപ്രതിഖുരഃപരിഘോഥബീജ
സ്തേഷൂർദ്ധ്വബാഹു ചരണൈശ്ശിരസാചയോനിം
സംഗീചയോഭവതികീലകവത്സകീലോ
ദൃശ്യൈഃഖുരൈഃപ്രതിഖുരസ്സഹികായസംഗീ.

൮. ഗച്ഛേത്തുജദ്വയശിരാഃസചബീജകാഖ്യോ
യോന്യൗസ്ഥിതസ്സപരിഘഃപരിഘേനതുല്യഃ.

സങ്കീലകം പ്രതിഖുരം പരിഘം ബീജം ഇങ്ങനെയും നാലുവിധം മൂഢഗർഭമുണ്ടു്. അവയിൽ കയ്യുടെ അഗ്രവും കാലും തലയുംകൂടി വന്നു കുറ്റി എന്നപോലെ യോനിയിൽ നില്ക്കുന്നതിനു സങ്കീലകമെന്നു പേർ. കയ്യും കാലും തലയുംകൂടി വരുന്നതു പ്രതിഖുരം; രണ്ടു കയ്യും തലയുംകൂടി വരുന്നതിനു ബീജകമെന്നു പേർ. പരിഘാകൃതിയായി യോനിയിൽ നില്ക്കുന്നതിനു പരിഘമെന്നു പേർ. ഭോജൻ മൂഢഗർഭത്തിന്റെ ഗതിയെപ്പറ്റി പറഞ്ഞിട്ടുള്ളവയെ നോക്കിയറിഞ്ഞുകൊള്ളേണം; വിസ്തരഭയത്താൽ അവ ഇവിടെ എഴുതപ്പെടുന്നില്ല.

അസാദ്ധ്യമൂഢഗർഭഗർഭിണീലക്ഷണം.

൯. അപവിദ്ധശിരായാതു ശീതാംഗീനിരപത്രപാ
നീലോദ്ഗതസിരാഹന്തി സാഗർഭംസചതാംതഥാ.

തല കമ്പിട്ടുപോക ശരീരത്തിനു ശൈത്യമുണ്ടാക നിർല്ലജ്ജയായിരിക്ക നരമ്പുകൾ ഉയർന്നിട്ടും നീലിച്ചിട്ടുമിരിക്ക ഇൗവക ലക്ഷണങ്ങൾ ഗർഭിണിക്കുണ്ടായാൽ അവളുടേയും ഗർഭത്തിന്റേയും ജീവഹാനിവരും

മൂഢഗർഭനിദാനം മൃതഗർഭലക്ഷണം.

ൻ. ഗർഭാസ്പന്ദനമാവീനാം പ്രണാശഃശ്യാവപാണ്ഡുതാ
ഭവേദുച്ഛ്വാസപൂതിത്വംശൂനതാന്തർമ്മൃതേശിശൗ.

ഗർഭത്തിനു ഇളക്കവും പ്രസവവേദനയുമില്ലാതിരിക്കുക ശരീരം കരുവാളിച്ചിട്ടോ വെളുത്തിട്ടോ ഇരിക്കുക ശ്വാസത്തിനു ദുർഗ്ഗന്ധമുണ്ടാക വയറുവീക്കുക ഇൗ ലക്ഷണം കണ്ടാൽ ഉള്ളിൽ ശിശു മരിച്ചിരിക്കുന്നു എന്നു വിചാരിക്കണം.

മരണഹേതു.

൧൦. മാനസാഗന്തുഭിർമ്മാതു രുപതാപൈഃപ്രപീഡിതഃ
ഗർഭോവ്യാപദ്യതേകുക്ഷൗ വ്യാധിഭിശ്ചനിപീഡിതഃ.

മാതാവിന്റെ മനോദുഃഖത്താലും ആഗന്തുകദുഃഖത്താലും വ്യാധികളാലും പീഡിക്കപ്പെട്ടതായ ഗർഭം കുക്ഷിയിങ്കൽവച്ചു മരിച്ചുപോകുന്നു.

അസാദ്ധ്യഗർഭിണീലക്ഷണം.

൧൧. യോനിസംവരണംസംഗഃകുക്ഷൗമക്കല്ലഏവച

ഹന്ത്യസ്ത്രീയംമൂഢഗർഭോ യഥോക്താശ്ചാപ്യുപദ്രവാഃ.

വായു ദുഷിച്ചു യോനിയെ ചുരുക്കുക മൂലമായിട്ടു ഗർഭം തടഞ്ഞുനില്ക്കുക ഹേതുവായിട്ടു ജമായ ഒരുവക ശൂലരോഗവും ആക്ഷേപകം ശ്വാസം ആദിയായ ഉപദ്രവങ്ങളുമുണ്ടാകും ഇരുവക ദോഷങ്ങൾ ഗർഭിണിയുടെ ജീവഹാനിയെ ചെയ്യും

മൂഢഗർഭനിദാനം സമാപ്തം.

—*—

സൂതികാരോഗനിദാനം.

൧. വായുഃപ്രകുപിതഃകുര്യാൽ സംരുദ്ധ്യരുധിരസ്രുതം
സൂതായാഹൃച്ഛിരോവസ്തി ശൂലംമക്കല്ലസംജ്ഞകം.

പ്രസവിച്ചവർക്കു കോപിച്ചിരിക്കുന്ന വായു സ്രവിച്ചുകൊണ്ടിരിക്കുന്ന രക്തത്തെ തടഞ്ഞിട്ടു ഹൃദയത്തിലും ശിരസ്സിലും വസ്തിയിലും വേദനയോടുകൂടിയ മക്കല്ലമെന്ന രോഗത്തെ ഉണ്ടാക്കും.

൨. അംഗമർദ്ദോജ്വരഃകമ്പഃ പിപാസാഗുരുഗാത്രതാ
ശോഫശ്ശൂലാതിസാരൌച സൂതികാരോഗലക്ഷണം.

൩. മിഥ്യോപചാരാൽസംക്ലേശാദ്വിഷമാജീർണ്ണഭോജനാൽ
സൂതികായാശ്ചയേരോഗാ ജായന്തേദാരുണാഃസ്തുതാഃ.

൪. ജ്വരാതിസാരശോഫാശ്ച ശൂലാനാഹബലക്ഷയാഃ
തന്ദ്രാരുചിപ്രസേകാദ്യാഃ കഫവാതാമയോത്ഭവാഃ.

൫. കൃച്ഛ്രസാദ്ധ്യാഹിതേരോഗാഃ ക്ഷീണമാംസബലാശ്രിതാഃ
തേസർവ്വേസൂതികാനാമ്നാരോഗാസ്തേചാപ്യുപദ്രവാഃ.

ദേഹത്തിനു കഴപ്പു പനി വിറയൽ ദാഹം ദേഹത്തിനു കനം നീരു വേദന അതിസാരം ഇവയൊക്കെയും സൂതികാരോഗലക്ഷണമാകുന്നു. അനുചിതമായിരിക്കുന്ന ഉപചാരം ഹേതുവായിട്ടും അത്യന്തക്ലേശം ഹേതുവായിട്ടും പത്ഥ്യാപത്ഥ്യമിശ്രമായ ഭോജനം ഹേതുവായിട്ടും അജീർണ്ണഭോജനം ഹേതുവായിട്ടും യാവ ചില രോഗങ്ങൾ പ്രസവിച്ചവർക്കുണ്ടാകുന്നുവോ അവയൊക്കെയും ഭയങ്കരങ്ങളായിരിക്കും ജ്വരം അതിസാരം നീരു വയറുവേദന വയറുവീർപ്പു ശക്തിക്ഷയം ഇവയൊക്കെയും കഫവാതജങ്ങളാകുന്നു. മടി അരുചി വായിൽക്കൂടി വെള്ളംവരിക മുതലായവ കഫവാതാമയം ഹേതുവായിട്ടു ഉത്ഭവിക്കുന്നവയാകുന്നു. മേൽപറയപ്പെട്ട രോഗങ്ങൾ മാംസക്ഷയത്തോടും ശക്തിക്ഷയത്തോടുംകൂടിയിരുന്നാൽ കൃച്ഛ്രസാദ്ധ്യങ്ങളാകുന്നു അവ എല്ലാ രോഗങ്ങൾക്കും സൂതികകൾ എന്നുപേർ ഈ രോഗങ്ങളിൽവച്ചു ഒന്നു പ്രധാനമായും മറ്റെല്ലാം ഉപദ്രവങ്ങളായും ഭവിക്കും.

സൂതികാരോഗനിദാനം സമാപ്തം.

സ്തനരോഗനിദാനം.

—:o:—

൧. സക്ഷീരോവാപ്യദുഗ്ദ്ധോവാ പ്രാപ്യദോഷഃസ്തനൌസ്ത്രിയാഃ
പ്രദൂഷ്യമാംസരുധിരം സ്തനരോഗായകല്പതേ.

വാതാദിദോഷങ്ങൾ സ്ത്രീയുടെ പാലോടുകൂടിയോ കൂടാതെയോ ഇരിക്കുന്ന സ്തനങ്ങളിൽ ചെന്നിട്ടു മാംസത്തെയും രക്തത്തെയും ദുഷിപ്പിച്ചിട്ടു സ്തനരോഗങ്ങളെ ഉണ്ടാക്കുന്നു.

സ്തനരോഗലക്ഷണം.

൨. പഞ്ചാനാമപിതേഷാംഹി രക്തജംവിദ്രധിംവിനാ
ലക്ഷണാനിസമാനാനി ബാഹ്യവിദ്രധിലക്ഷണൈഃ.

സ്തനരോഗങ്ങൾ അഞ്ചാകുന്നു; അവയുടെ ലക്ഷണങ്ങൾ ബാഹ്യവിദ്രധി ലക്ഷണങ്ങളോടു സമനങ്ങളായിരിക്കും. രക്തവിദ്രധിക്ക വിദ്രധിയുടെ ലക്ഷണം ഇവയല്ലതാനും.

സ്തനരോഗനിദാനം സമാപ്തം.

സ്തന്യദുഷ്ടിനിദാനം.

---

൧. ഗുരുഭിർവിവിധൈരന്നൈർ ദുഷ്ടൈർദോഷൈഃപ്രദൂഷിതം
ക്ഷീരംമാതുഃകുമാരസ്യ നാനാരോഗാനികല്പതേ.

൨. കഷായംസലിലപ്ലാവി സ്തന്യംമാരുതദൂഷിതം
കട്വമ്ലലവണംപീത രാജീമൽപിത്തസംജ്ഞിതം.

൩. കഫദുഷ്ടംഘനംതോയേ നിമജ്ജതിസ്വപിച്ഛിലം
ദ്വിലിംഗ്ഗംദ്വന്ദ്വജംവിദ്യാത്സർവലിംഗംത്രിദോഷജം.

ഗുരുക്കളായും ബഹുവിധങ്ങളായുമിരിക്കുന്ന അന്നങ്ങളാലും ദുഷ്ടങ്ങളായിരിക്കുന്ന വാതാദിദോഷങ്ങളാലും ദുഷിപ്പിക്കപ്പെട്ടതായ തള്ളയുടെ പാലത്രേ ബാലന്നു പലവിധമായ രോഗങ്ങളെ ഉണ്ടാക്കുന്നതു്. വാതത്താൽ ദുഷിക്കപ്പെട്ട പാൽ ചവർത്തിരിക്കും, വെള്ളത്തിലൊഴിച്ചാൽ മേൽ പൊങ്ങിക്കിടക്കും; പിത്തത്താൽ ദുഷിക്കപ്പെട്ട പാൽ എരിച്ചിട്ടും പുളിച്ചിട്ടും ഉപ്പിച്ചിട്ടും മഞ്ഞളിച്ചതായ രേഖമാട്ടക്കൂടിയുമിരിക്കും. കഫത്താൽ ദുഷിപ്പിക്കപ്പെട്ട പാൽ ഘനമായിരിക്കും. വെള്ളത്തിലൊഴിച്ചാൽ താണുകിടക്കും. പശയോടുകൂടിയുമിരിക്കും. രണ്ടു ദോഷങ്ങളാൽ ദുഷിപ്പിക്കപ്പെട്ട പാലിന്നു ആ രണ്ടു ദോഷങ്ങളുടെ ലക്ഷണങ്ങളുമുണ്ടാകും. മൂന്നു ദോഷങ്ങളാൽ ദുഷിപ്പിക്കപ്പെട്ട പാലിന്നു മൂന്നു ദോഷങ്ങളുടെ ലക്ഷണങ്ങളുമുണ്ടാകും.

ശുദ്ധക്ഷീരലക്ഷണം.

൪. അദുഷ്ടമംബുനിക്ഷിപ്ത മേകീഭവതിപാണ്ഡുരം
മധുരഞ്ചാവിവർണ്ണഞ്ച തൽപ്രസന്നംവിനിർദ്ദിശേൽ.

ദുഷിക്കാത്തതായ പാലു വെള്ളത്തിലൊഴിച്ചാൽ വെള്ളത്തോടു ചേർന്നുപോകും. വെളുത്തിട്ടും മധുരിച്ചിട്ടും വർണ്ണഭേദമില്ലാതെയും തെളിഞ്ഞിരിക്കും അതു നല്ലതാകുന്നു

സ്തന്യദുഷ്ടിനിദാനം സമാപ്തം.

ബാലരോഗനിദാനം.

—:*:—

൧. വാതദുഷ്ടംശിശുഃസ്തന്യം പിബന്വാതഗദാതുരഃ
ക്ഷാമസ്വരഃകൃശാംഗസ്സ്യാൽ ബദ്ധവിൺമൂത്രമാരുതഃ.

വാതത്താൽ ദുഷിപ്പിക്കപ്പെട്ട പാൽകുടിക്കുന്ന ബാലൻ വാതരോഗാതുരനായിട്ടു ഭവിക്കും. അവന്നു ഒച്ചയടപ്പും ദേഹകാർശ്യവും മലത്തിന്നും മൂത്രത്തിന്നും വായുവിന്നും ബന്ധവുമുണ്ടാകും.

൨. സ്വിന്നോഭിന്നമലോവാത കാമിലാപിത്തരോഗവാൻ
തൃഷ്ണാലുരുഷ്ണസർവാംഗഃ പിത്തദുഷ്ടംപയഃപിബൻ.

പിത്തത്താൽ ദുഷിപ്പിക്കപ്പെട്ട പാൽ കുടിക്കുന്ന ബാലന്നു വിയർപ്പുണ്ടാകും. മലമിളകിപ്പോകും കാമിലയും പിത്തവും എല്ലായ്പോഴും തണ്ണീർദാഹവും സർവാംഗങ്ങളിലും ഉഷ്ണവുമുണ്ടാകും.

൩. കഫദുഷ്ടംപിബൻക്ഷീരം ലാലാലുഃശ്ലേഷ്മരോഗവാൻ
നിദ്രാന്വിതോജഡഃശൂനഃ ശുക്ലാക്ഷശ്ഛർദ്ദനശ്ശിശുഃ.

൪. ദ്വന്ദ്വജദ്വന്ദ്വജം രൂപം സൎവ്വജം സൎവ്വലക്ഷണം

കഫത്താൽ ദുഷിപ്പിക്കപ്പെട്ട പാൽ കുടിക്കുന്ന ബാലന്റെ വായിൽനിന്നു വെള്ളം ഒലിച്ചുകൊണ്ടിരിക്കും. അവന്നു കഫരോഗവും എല്ലായ്പോഴും ഉറക്കവും ജളത്വവും ശ്ലേഷ്മരോഗവും കണ്ണുകൾക്കു വെളുപ്പുമുണ്ടാകും അവൻ കുടിച്ച പാലു ഛൎദ്ദിക്കും രണ്ടു ദോഷങ്ങളാൽ ദുഷിപ്പിക്കപ്പെട്ട പാൽ കുടിക്കുന്ന ബാലന്നു രണ്ടു ദോഷങ്ങളുടെ ലക്ഷണങ്ങളും മൂന്നു ദോഷങ്ങളാൽ ദുഷിപ്പിക്കപ്പെട്ട പാൽ കുടിക്കുന്ന ബാലന്നു മൂന്നുദോഷങ്ങളുടെ ലക്ഷണങ്ങളുമുണ്ടാവാം.

പറഞ്ഞറിയിക്കാൻ കഴിയാത്തതായ കുട്ടിയുടെ ഉള്ളിലുള്ള വേദനയെ

അറിയാനുള്ള ഉപായം.

ശിശോസ്തീവ്രാമതീവ്രാഞ്ച രോദനാല്ലക്ഷയേദ്രുജം.

കുട്ടിയുടെ കഠിനമായ വേദനയെ അതിന്റെ വലുതായ കരച്ചിലുകൊണ്ടും കഠിനമല്ലാത്തതായ വേദനയെ അല്പമായ കരച്ചിൽകൊണ്ടും അറിയേണ്ടതാകുന്നു.

കുക്കുണകലക്ഷണം.

൫. കുക്കുണകഃക്ഷീരദോഷാ ച്ഛിശൂനാമക്ഷിവൎത്മനി
ജായതേതേനതന്നേത്രം കണ്ഡുരഞ്ചസ്രവേന്മുഹുഃ

൬. ശിശുഃകുൎയ്യാല്ലലാടാക്ഷി കൂടനാസാവഘൎഷണം
ശക്തോനാൎക്കപ്രഭാംദ്രഷ്ടും നവൎത്മോന്മീലനക്ഷമഃ.

പാലിന്റെ ദോഷംകൊണ്ടു കുട്ടിയുടെ കൺപോളയിൽ കുക്കുണകമെന്ന രോഗമുണ്ടാകും. അതു ഹേതുവായിട്ടു കണ്ണു ചൊറികയും കണ്ണിൽനിന്നു കൂടക്കൂടെ വെള്ളമൊലിക്കയും നെററിയും കണ്ണും മൂക്കും കൈകൊണ്ടു തിരുമ്മുകയും ചെയ്യും. അതിന്നു സൂൎയ്യരശ്മിയെ നോക്കാനും കൺപോളകളെ ഇളക്കാനും കഴികയില്ല.

പാരിഗൎഭികലക്ഷണം.

൭. മാതുഃകുമാരോഗൎഭിണ്യാം സ്തന്യംപ്രായഃപിബന്നപി
കാസാഗ്നിസാദവമഥു തന്ദ്രാകാൎശ്യാരുചിഭ്രമൈഃ.

൮. യുജ്യതേകോഷ്ഠവൃദ്ധ്യാ ച തമാഹുഃപാരിഗൎഭികം
രോഗംപരിഭവാഖ്യഞ്ച യുഞ്ജ്യാത്തത്രാഗ്നിദീപനം.

ഗൎഭിണിയായ മാതാവിന്റെ പാൽകുടിക്കുന്ന കുമാരന്നു ചുമയും അഗ്നിമാന്ദ്യവും ഛൎദ്ദിയും മടിയും അതികാൎശ്യവും അരുചിയും തലതിരിച്ചിലുമുണ്ടാകും. അവന്റെ വയറു വലുതായിവരും ഈ രോഗത്തിന്നു പാരിഗൎഭികമെന്നും പരിഭവമെന്നും പേരുണ്ടു്. അതിന്നു അഗ്നിദീപ്തികരമായ ഔഷധത്തെ സേവിപ്പിക്കേണ്ടതാകുന്നു.

താലുകണ്ടകം.

൯. താലുമാംസേകഫഃക്രുദ്ധഃ കുരുതേതാലുകണ്ടകം
തേനതാലുപ്രദേശസ്യ നിമ്നതാമൂൎദ്ധ്നിജായതേ.

൧൦. താലുപാതഃസ്തനദ്വേഷഃ കൃച്ഛ്രാൽപാനംശകൃദ്ദ്രവം
തൃഡക്ഷികണ്ഠാസ്യരുജാ ഗ്രീവാദുൎദ്ധരതാവമിഃ.

അണ്ണാക്കിലെ മാംസത്തിൽ കഫം കോപിച്ചു താലുകണ്ടകമെന്ന രോഗത്തെ ഉണ്ടാക്കുന്നു; അതുകൊണ്ടു താലുപ്രദേശത്തിലും ശിരസ്സിലും നിമ്നതയുണ്ടാകുന്നു. അണ്ണാക്കു വീഴുന്നതന്നിമിത്തം കുട്ടി മുലകുടിക്കാതെയിരിക്കുന്നു, കുടിക്കുന്നതായാൽ പണിപ്പെട്ടു കുടിക്കുന്നു. മലം അയഞ്ഞുപോകുന്നു; തണ്ണീർദാഹവും കണ്ണിലും കഴുത്തിലും മുഖത്തും വേദനയുമുണ്ടാകുന്നു. തല പൊക്കാൻകഴിയാതെ വരുന്നു. കുടിക്കുന്നതായ പാലു ഛൎദ്ദിക്കും.

മഹാപത്മവിസൎപ്പം.

൧൧. വിസൎപ്പസ്തുശിശോഃപ്രാണ നാശനോവസ്തിശീൎഷജഃ

പത്മവർണ്ണാമഹാപത്മ നാമാദോഷത്രയോത്ഭവഃ

൧൨. ശംഖാഭ്യാംഹൃദയംയാതി ഹൃദയാദ്വാഗുദംവ്രജേൽ

കുട്ടികൾക്കു മഹാപത്മം എന്ന പേരുള്ളതായ ഒരുവക വിസൎപ്പമുണ്ടാകും; അതായതു ചെന്താമരപ്പൂവിന്റെ നിറംപോലെയിരിക്കുന്നനിറത്തോടുകൂടി വസ്തിയിലോ ശിരസ്സിലോ ആരംഭിക്കും പ്രാണനാശകരവുമാകുന്നു. സന്നിപാതജമായ ഈ രോഗം ശിരസ്സിൽ ആരംഭിക്കുന്നതായാൽ ചെന്നികളിൽനിന്നു ഹൃദയംവരെ വ്യാപിക്കും. വസ്തിയിലാരംഭിച്ചതായാൽ ഹൃദയം മുതൽ ഗുദംവരെ വ്യാപിക്കും.

അന്യവികാരങ്ങൾ.

ക്ഷുദ്രരോഗേചകഥിതേ ത്വജഗല്ല്യഹിപൂതനേ.

൧൩. ജ്വരാദ്യാവ്യാധയസ്സൎവ്വേ മഹാന്തോയേചപുരേരിതാഃ

ബാലദേഹേപിതേതദ്വ ദ്വിജ്ഞേയാഃകുശലൈസ്സദാ.

അജഗല്ലി എന്നും അഹിപൂതം എന്നും രണ്ടു രോഗങ്ങൾ ക്ഷുദ്രരോഗത്തിങ്കൽ പറയപ്പെട്ടിട്ടുണ്ടു്. ജ്വരം ആദിയായി പല മഹാവ്യാധികളും മുൻപു പറയപ്പെട്ടിട്ടുണ്ടല്ലോ. എന്നാൽ അവയൊക്കെയും ബാലന്മാരുടെ ശരീരത്തിങ്കലും അപ്രകാരംതന്നെ ഉണ്ടാകുമെന്നു സമൎത്ഥന്മാരായ വൈദ്യന്മാർ അറിഞ്ഞുകൊള്ളേണ്ടതാകുന്നു.

പ്രായേണ ശൈശവത്തിൽ മുതലായ പന്ത്രണ്ടു സ്കന്ദഗ്രഹം ആദിയായി ഒൻപതുഗ്രഹങ്ങൾ ബാലന്മാരെ ആശ്രയിക്കുന്നുണ്ടു്. അവയുടെ സാമാന്യലക്ഷണത്തെയും വിശേഷലക്ഷണത്തെയും ഇവിടെ പറയുന്നു.

സാമാന്യലക്ഷണം.

൧൪. ക്ഷണാദുദ്വിജതേബാലഃ ക്ഷണാൽത്രസ്യതിരോദതി

നഖൈൎദ്ദന്തൈൎദ്ദാരയതി ധാത്രീമാത്മാനമേവവാ.

൧൫. ഊൎദ്ധ്വംനിരീക്ഷതേദന്താൻ ഖാദേൽകൂജതിജൃംഭതേ

ഭ്രുവൌക്ഷിപതിദന്തൌഷ്ഠം ഫേനംവമതിചാസകൃൽ.

൧൬. ക്ഷാമോതിനിശിജാഗൎത്തി ശൂനാക്ഷോഭിന്നവിൾസ്വരഃ

മാംസശോണിതഗന്ധിശ്ച നചാശ്നാതിയഥാപുരാ.

൧൭. സാമാന്യഗ്രഹജുഷ്ടാനാം ലക്ഷണംസമുദാഹൃതം

ഗ്രഹപീഡിതനായ ബാലൻ ക്ഷണേന പരവശപ്പെടുകയും ക്ഷണേന ഭയപ്പെടുകയും നഖങ്ങൾകൊണ്ടും പല്ലുകൾകൊണ്ടും മാതാവിനെയും തന്നെയും മാന്തുകയും കടിക്കുകയും ചെയ്യും. മേല്പോട്ടുനോക്കും, പല്ലുകടിക്കും, ഞരങ്ങുകയും, കോട്ടുവായിടും പുരികങ്ങൾ ഇളക്കും, പല്ലും ചുണ്ടും കടിക്കും, വായിൽനിന്നു നുരപതച്ഛൎദ്ദിക്കും. ദീനനായിട്ടു രാത്രിയിൽ ഉറങ്ങാതെ കിടക്കും; അവന്റെ കൺപോളകളിൽ നീരുവരും, മലം അയഞ്ഞുപോകും, ഒച്ചയടയ്ക്കും, മാംസത്തിന്റെയും, രക്തത്തിന്റെയും ഗന്ധമുണ്ടാകും. മുൻപിലത്തെപ്പോലെ ഭക്ഷിക്കയില്ല ഇവയൊക്കെയും സാമാന്യ ഗ്രഹപീഡിതന്മാരായ ബാലന്മാരുടെ ലക്ഷണമാകുന്നു.

വിശേഷലക്ഷണത്തെപ്പറയുന്നു.

സ്കന്ദഗ്രഹലക്ഷണം.

ഏകനേത്രസ്യഗാത്രസ്യ സ്രാവഃസ്പന്ദനകമ്പനം.

൧൮. ഊൎദ്ധ്വംദൃഷ്ടിൎന്നിരീക്ഷ്യേത വക്ത്രാസ്യോരക്തഗന്ധികഃ

ദന്താൻഖാദതിവിത്രസ്തഃ സ്തന്യംനൈവാഭിനന്ദതി.

൧൯. സ്കന്ദഗ്രഹഗൃഹീതാനാം രോദനഞ്ചാല്പമേവച

ഒരു കണ്ണിൽനിന്നു വെള്ളമൊലിക്കുക, ശരീരം വിയൎക്കുക, അധികമായിട്ടോ അല്പമായിട്ടോ ഇളകുക, മേല്പോട്ടുനോക്കുക, മുഖം വളഞ്ഞിരിക്കുക, രക്തത്തിന്റെ ഗന്ധമുണ്ടാകുക, പല്ലുകടിക്കുക, വീഴുക മുലകുടിക്കാതിരിക്കുക, അല്പമായി കരയുക ഇവയൊക്കെയും സ്കന്ദഗ്രഹലക്ഷണമാകുന്നു.

സ്കന്ദാപസ്മാരലക്ഷണം.

൨൦. നഷ്ടസംജ്ഞോവമേൽഫേനം സംജ്ഞാവാനതിരോദിതി
പൂയശോണിതഗന്ധിതം സ്കന്ദാപസ്മാരലക്ഷണം.

സ്കന്ദാപസ്മാരം ബാധിച്ചാൽ ബാലൻ ബോധമില്ലാതെ കിടക്കും; നുരഛർദ്ദിക്കും; ബോധമുണ്ടാകുമ്പോൾ അധികമായി കരയും; ആ ശിശുവിനു ചലത്തിന്റെയും രക്തത്തിന്റെയും ഗന്ധവുമുണ്ടാകും.

ശകുനിഗ്രഹലക്ഷണം.

൨൧. സ്രസ്താംഗോഭയചകിതോവിഹംഗഗന്ധീ
സ്സംസ്രാവവ്രണപരിപീഡിതസ്സമന്താൽ
സ്ഫോടൈശ്ച പ്രചിതതനുസ്സദാഹപാകൈ-
ർവ്വിജ്ഞേയോഭവതിശിശുഃക്ഷതശ്ശകുന്യാ.

പക്ഷിഗ്രഹം ബാധിച്ചാലത്തെ ലക്ഷണം. ശരീരം മെലിക ഭ പ്പെട്ടുതൊട്ടുക, പക്ഷിയുടെ ഗന്ധമുണ്ടാക, പഴുത്തൊലിച്ചിരിക്കുന്ന വ്രണങ്ങളാൽ പീഡിതനായിരിക്ക, ശരീരം മുഴുവനും ചുട്ടും പുകച്ചിലുമുള്ള പൊള്ളലുകളെക്കൊണ്ടു വ്യാപ്തമായിരിക്കുക ഇവയാകുന്നു.

രേവതീഗ്രഹലക്ഷണം.

൨൨. വ്രണൈസഫോടൈശ്ചിതംഗാത്രം പങ്കഗന്ധംസ്രവേദസൃക്
ഭിന്നവർച്ചാജ്വരീദാഹീ രേവതീഗ്രഹലക്ഷണം.

രേവതീഗ്രഹം പിടിച്ചാലത്തെ ലക്ഷണം വ്രണങ്ങളെക്കൊണ്ടും പൊള്ളലുകളെക്കൊണ്ടും വ്യാപ്തമായിരിക്കുക, ചെളിയുടെ ഗന്ധമുണ്ടാക, രക്തമൊലിക്കുക മലം അയഞ്ഞുപോകുക ജ്വരവും ദാഹവുമുണ്ടാക ഇവയൊക്കെയുമാകുന്നു.

പൂതനാലക്ഷണം.

൨൩. അതിസാരോജ്വരസ്തൃഷ്ണാ തിര്യക്പ്രേക്ഷണരോദനം
നഷ്ടനിദ്രസ്ഥഫോദചിഗ്നോ ഗ്രസ്തഃപൂതനയാശിശുഃ.

അതിസാരം, ജ്വരം, തണ്ണീർദാഹം, ചുറ്റുംനോക്കുക, കരക, നിദ്രയില്ലായ്ക, പരവശപ്പെടുക, ഇവയൊക്കെയും പൂതനാഗ്രഹപീഡിതനായ ശിശുവിന്റെ ലക്ഷണമാകുന്നു.

അന്ധപൂതനാലക്ഷണം.

൨൪. ഛർദ്ദിഃകാസോജ്വരസ്തൃഷ്ണാ വസാഗന്ധോതിരോദനം
സ്തന്യദ്വേഷോതിസാരശ്ച അന്ധപൂതനയാഭവേൽ.

അന്ധപൂതനാപീഡിതനായ ശിശുവിനു ഛർദ്ദിയും കാസവും ജ്വരവും തണ്ണീർദാഹവും വസയുടെ ഗന്ധവും അതിയായ കരച്ചിലും പാലിൽ വിരോധവും അതിസാരവുമുണ്ടാകും.

ശീതപൂതനാഗ്രഹലക്ഷണം.

൨൫. വേപതേകാസതേക്ഷീണോ നേത്രരോഗവിഗന്ധിതാ
ഛർദ്ദ്യതീസാരയുക്തശ്ച ശീതപൂതനയാശിശുഃ

വിറയ്ക്കുക, ചുമയ്ക്കുക, ക്ഷീണിക്കുക, നേത്രരോഗമുണ്ടാക ദുർഗ്ഗന്ധമുണ്ടാക ഛർദ്ദിയുമതിസാരവുമുണ്ടാക ഇവയൊക്കെയും ശീതപൂതനാഗ്രഹം ബാധിച്ചാലുള്ള ലക്ഷണമാകുന്നു.

മുഖമുണ്ഡതികാഗ്രഹലക്ഷണം.

൨൬ പ്രസന്നവർണ്ണവദന സ്സിരാഭിരഭിസംവൃതഃ
മൂത്രഗന്ധീചബഹ്വാശീ മുഖമുണ്ഡതികാഗ്രഹീ.

മുഖമുണ്ഡതിക എന്ന ഗ്രഹത്തിന്റെ പീഡയിൽ മുഖം പ്രസന്നമായ നിറത്തോടുകൂടിയിരിക്കും. ശരീരം ഞരമ്പുകളാൽ വ്യാപ്തമായിരിക്കും മൂത്രത്തിന്റെ ഗന്ധമുണ്ടാകും വളരെ ഭക്ഷിക്കും.

നൈവമേയഗ്രഹലക്ഷണം.

൨൧. ഛർദ്ദിസ്സ്പന്ദനകണ്ഠാസ്യ ശോഷമൂർച്ഛാവിചുംബിതാ
ഊദ്ധ്വംപശ്യേദ്രുശേദ്ദന്താൻ നൈവമേയഗ്രഹംവദേൽ.

ഛർദ്ദി, വിറയൽ, തൊണ്ടയും വായും ഉണങ്ങുക ഇന്ദ്രിയസാദം ദുർഗ്ഗന്ധം മേല്പോട്ടു നോക്കുക പല്ലുകടിക്കുക ഇവയൊക്കെയുമുള്ളവന്നു നൈവമേയ ഗ്രഹത്തിന്റെ പീഡയുണ്ടെന്നറിയണം.

ബാലരോഗനിദാനം സമാപ്തം.

വിഷനിദാനം.

---

൧. സ്ഥാവരംജംഗമഞ്ചൈവദ്വിവിധംവിഷമുച്യതേ
മൂലാദ്യാത്മകമാദ്യംസ്യാൽ പരംസർപ്പാദിസംഭവം.

സ്ഥാവരമെന്നും ജംഗമമെന്നും വിഷം രണ്ടുപ്രകാരം പറയപ്പെടുന്നു അവയിൽ മൂലാദിയായവയിൽനിന്നുണ്ടാകുന്ന വിഷം സ്ഥാവരവും സർപ്പം മുതലായവയിൽനിന്നുണ്ടാകുന്ന വിഷം ജംഗമവുമാകുന്നു. മൂലാദിരൂപമായ വിഷം പത്തുവിധമാകുന്നു എന്നുള്ള സുശ്രുതവാക്യത്തെ ഇവിടെ ചേർക്കുന്നു "മൂലംപത്രംഫലംപുഷ്പം ത്വക്ക്ക്ഷീരംസാരമേവച നിര്യാസോധാതവശ്ചൈവ കന്ദശ്ചദശമസ്മൃതഃ" മൂലം, ഇല, കായ്, പൂവ്, തൊലി, പാല്, സാരം, രസം, ധാതുക്കൾ, കിഴങ്ങ് ഇവയാകുന്ന പത്തുവിധമായ മൂലാദിവിഷം ഇവയിൽതന്നെയും മൂലവിഷങ്ങൾ എട്ടു പത്രവിഷങ്ങൾ അഞ്ച് ഫലവിഷങ്ങൾ പന്ത്രണ്ട് പുഷ്പവിഷങ്ങൾ അഞ്ച് തൊലിവിഷങ്ങൾ ഏഴ് ക്ഷീരവിഷങ്ങൾ മൂന്നു ധാതുവിഷങ്ങൾ രണ്ടു കന്ദവിഷങ്ങൾ പതിമൂന്നു ഇങ്ങനെ അൻപത്തഞ്ചുസ്ഥാവരവിഷങ്ങൾ ഉണ്ട്. ഇവയെ വിസ്തരഭയത്താൽ ഇവിടെ എഴുതുന്നില്ല. സർപ്പാദ്സംഭവമായിരിക്കും ജംഗമവിഷം കണ്ണ് നിശ്വാസം ദന്തം നഖം മൂത്രം മലം ശുക്ലം ലാലാസ്പർശം തുടങ്ങി പതിനാറുവിധമുണ്ട്. ഇവയും സവിസ്താരങ്ങളാകയാൽ സുശ്രുതത്തിൽ നോക്കി അറിഞ്ഞുകൊള്ളണം.

ജംഗമവിഷസാമാന്യലക്ഷണം.

൨. നിദ്രാംതന്ദ്രാംക്ലമംദാഹ മപാകംലോമഹർഷണം
ശോഫഞ്ചൈവാതിസാരഞ്ച കുരുതേജംഗമംവിഷം.

ജംഗമവിഷം ഉറക്കത്തെയും മടിയേയും തളർച്ചയേയും ദാഹത്തേയും അപാകത്തേയും രോമാഞ്ചത്തേയും നീരിനേയും അതിസാരത്തേയും ഉണ്ടാക്കും.

സ്ഥാവരവിഷസാമാന്യലക്ഷണം.

൩. സ്ഥാവരഞ്ചജ്വരംഹിക്കാം ദന്തഹർഷഗളഗ്രഹം
ഫേനച്ഛർദ്യരുചിശ്വാസമൂർച്ഛാശ്ചകുരുതേവിഷം.

സ്ഥാവരവിഷം പനി ഇക്കിൾ പല്ലുപുളിപ്പു കഴുത്തിൽ പിടിത്തം പത ഛർദ്ദിക്കുക അരുചി ശ്വാസം ഇന്ദ്രിയസാദം ഇവയെ ഉണ്ടാക്കും.

വിഷം കൊടുക്കുന്നവന്റെ ലക്ഷണം.

൪. ഇംഗിതജ്ഞോമനുഷ്യാണാം വാക്ചേഷ്ടാമുഖവൈകൃതൈഃ
ജാനീയാദ്വിഷദാതാര മേഭിർല്ലിംഗൈശ്ചബുദ്ധിമാൻ.

൫. നദദത്യുത്തരംപൃഷ്ടോ വിവക്ഷുർമ്മോഹമേതിച
അപാർത്ഥംബഹുസങ്കീർണ്ണം ഭാഷതേചാപിമൂഢവൽ

൬. ഹസത്യകസ്മാൽസ്ഫുടയേദംഗുലീർവ്വിലിഖേന്മഹീം
വേപഥുശ്ചാസ്യഭവതി ത്രസ്തശ്ചാന്യോന്യമീക്ഷതേ.

൧. വിവർണ്ണവക്ത്രോദ്ധ്യാമശ്ച നചൈഃകിഞ്ചിച്ച്ഛിന്നത്യപി
അലഭതാസനംദീനഃ കരേണചശിരോരുഹം.

൨. വർത്തതേവിപരീതശ്ച വിഷദാതാവിചേതനഃ

ബുദ്ധിമാനും മനുഷ്യരുടെ ഇംഗിതത്തെ അറിയുന്നവനും ആയ വൈദ്യൻ വിഷം കൊടുത്തവനെ താഴെപ്പറയുന്ന അവന്റെ വാക്കുകൊണ്ടും പ്രവൃത്തികൊണ്ടും മുഖവികൃതികൊണ്ടും അറിയണം. വിഷം കൊടുത്തവനോടു ചോദിച്ചാൽ അവൻ ഉത്തരം പറകയില്ല പറയാൻ മോഹമുണ്ടായിരിക്കും മൂഢൻ എന്നപോലെ അർത്ഥമില്ലാത്തതായിട്ടും അസ്പഷ്ടമായിട്ടും വളരെയൊക്കെയും പറയും കാരണം കൂടാതെ ചിരിക്കും വിരലുകൾ ഞെരിക്കും ഭൂമിയിൽ വരയ്ക്കും വിറയ്ക്കും ഭയപ്പെടും അന്യന്മാരെ നോക്കും അവന്റെ മുഖത്തിന്റെ വർണ്ണം മാറിക്കാണും ശരീരം ചുട്ടെടുത്തതുപോലെ ഇരിക്കും നഖംകൊണ്ടു വല്ലതും മുറിക്കും ദീനനായിട്ടു വല്ലതിലുമിരിക്കും കൈകൊണ്ടു തലമുടിയെ മുറിക്കും എന്നുവേണ്ട വിഷംകൊടുക്കുന്നവന്റെ അഖിലപ്രവൃത്തികളും വിപരീതങ്ങളായിരിക്കും അവൻ ചൈതന്യമുള്ളവനായിരിക്കയുമില്ല.

മൂലാദിവിഷലക്ഷണം.

൯. ഉദ്വേഷ്ടനംമൂലവിഷൈഃ പ്രലാപോമോഹഏവച
ജൃംഭണംവേപനംശ്വാസോ ജ്ഞേയംപത്രവിഷേണതു.

൧൦. മുഷ്കശോഫഃഫലവിഷൈർ ദാഹോന്നദ്വേഷഏവച
ഭവേൽപുഷ്പവിഷേഛർദ്ദി രാധ്മാനംശ്വാസഏവച.

൧൧. ത്വക്സാരനിര്യാസവിഷൈരുപയുക്തൈർഭവന്തിഹി
ആസ്യദൌർഗ്ഗന്ധ്യപാരുഷ്യശിരോരുക്കഫസംസ്രവാഃ.

൧൨. ഫേനാഗമഃക്ഷീരവിഷൈ വിൾഭേദോഗുരുഗാത്രതാ
ഹൃൽപീഡനംധാതുവിഷൈർമ്മൂർച്ഛാദാഹശ്ചതാലുനി.
പ്രായേണകാലഘാതീനിവിഷാണ്യേതാനിനിർദ്ദിശേൽ.

മൂലവിഷം ഹേതുവായിട്ടു കിടന്നുരുളുകയും പേപറകയും മോഹിക്കുകയും ചെയ്യും. പത്രവിഷംഹേതുവായിട്ടു കോട്ടുവായും വിറയലും ശ്വാസവുമുണ്ടാകും ഫലവിഷം ഹേതുവായിട്ടു വൃഷണത്തിൽ കത്തിനോവും ദാഹവും അന്നത്തിൽ വെറുപ്പുമുണ്ടാകും. പുഷ്പവിഷംഹേതുവായിട്ടു ഛർദ്ദിയും വയർവീർപ്പും ശ്വാസവുമുണ്ടാകും തൊലിവിഷം ഹേതുവായിട്ടു വായിൽ ദുർഗ്ഗന്ധവും ശരീരത്തിനു പരുപരുപ്പുമുണ്ടാകും കാതൽവിഷംഹേതുവായിട്ടും പശയുടെ വിഷം ഹേതുവായിട്ടും തലവേദനയും കഫസ്രാവവുമുണ്ടാകും ക്ഷീരവിഷംഹേതുവായിട്ടു വായിൽനിന്നു നുരവരികയും മലമിളകിപ്പോകയും ശരീരത്തിനു കനവുമുണ്ടാകും ധാതുവിഷംഹേതുവായിട്ടു നെഞ്ചുനോവു ഇന്ദ്രിയസാദം തൊണ്ണാക്കിൽ ചൂടു ഇവയുണ്ടാകും ഈവിഷങ്ങൾ പ്രായേണ കാലാന്തരംകൊണ്ടു പ്രാണഹാനിയെ ചെയ്യുന്നവയാകുന്നു.

വിഷലിപ്തമായ ശസ്ത്രം ഏററാലുണ്ടാകുന്ന ലക്ഷണം.

൧൩. സദ്യഃക്ഷതംപച്യതേയസ്യജന്തോഃ
സ്രവേദ്രക്തംപച്യതേചാപ്യഭീക്ഷ്ണം
കൃഷ്ണീഭൂതംക്ലിന്നമത്യർത്ഥപൂതി
ക്ഷതാന്മാംസംസംശീര്യ്യതേചാപിയസ്യ.

൧൪. തൃഷ്ണാമൂർച്ഛാജ്വരദാഹൌചയസ്യ
ദിഗ്ദ്ധാഹതംതംപുരുഷംവ്യവസ്യേൽ
ലിംഗാന്യേതാന്യേവകുര്യ്യാദമിത്രൈർ
വ്രണേവിഷംയസ്യദത്തംപ്രമാദാൽ.

വിഷലിപ്തമായ ശസ്ത്രംകൊണ്ടു മുറിപ്പെട്ടാൽ ആ മുറി ഉടനെ പഴുക്കും. രക്തവു മൊലിക്കും പിന്നെ കൂടക്കൂടെ പഴുക്കും കറുത്തിട്ടും നലഞ്ഞിട്ടും ഏറ്റവും ദുർഗ്ഗന്ധത്തോടുകൂടി യുമിരിക്കുന്ന മാംസം അതിൽനിന്നു ദ്രവിച്ചുപതിക്കും ആ രോഗമുള്ളവനു തണ്ണീർദാഹവും ഇന്ദ്രിയസാദവും ജ്വരവും മൂർച്ഛയുമുണ്ടാകും ഇങ്ങനെ ലക്ഷണങ്ങളുള്ളവൻ വിഷലിപ്തമായ ശസ്ത്രംകൊണ്ടു മുറിപ്പെട്ടവനാണെന്നു അറിഞ്ഞുകൊള്ളണം. ശത്രുക്കൾ പ്രമാദം ചെയ്യുവായിട്ടു വല്ല വിഷവും വ്രണത്തിലിട്ടാൽ ആ വ്രണത്തിനും ആ വ്രണമുള്ളവനും ഈ ലക്ഷണംതന്നെയുണ്ടാകും.

വിഷപാനംചെയ്തവൻെറ ലക്ഷണം.

൬൫. സപീതംഗ്രഹധൂമാഭം പുരീഷംയോതിസാര്യതേ
ഫേനമുദ്വമതേചാപി വിഷപീതംതമാദിശേൽ.

യാവനൊരുത്തൻ ഗൃഹധൂമം (പുകയറ) പോലെ മലത്തെ അതിസരിക്കയും നുര ഛർദ്ദിക്കയും ചെയ്യുന്നു അവൻ വിഷപാനം ചെയ്യുവനാകുന്നു

സർപ്പവിഷം—സർപ്പജാതി.

൬൬. വാതപിത്തകഫാത്മാനോ ഭോഗിമണ്ഡലിരാജിലാഃ
യഥാക്രമംസമാഖ്യാതാ ദ്വ്യന്തരാദ്വന്ദ്വരൂപിണഃ.

ഭോഗി മണ്ഡലി രാജിലം ഇങ്ങനെ മൂന്നുവക സർപ്പങ്ങൾ ഉണ്ടു്. അവയിൽ ഭോഗി വാതപ്രകൃതിയും മണ്ഡലി പിത്തപ്രകൃതിയും രാജിലം കഫപ്രകൃതിയുമാകുന്നു ഈ സർപ്പങ്ങളിൽവച്ചു രണ്ടുമാതിരി ഒരുമിച്ചു ചേർന്നിട്ടുണ്ടാകുന്ന സന്തതികൾക്കു രണ്ടുപ്രകൃതി ഉണ്ടാകും.

ഭോഗി മുതലായ സർപ്പങ്ങളുടെ ദംശത്തിലുള്ള വാതാദി ദോഷങ്ങളുടെ ലക്ഷണം.

൬൭. ദംശോഭോഗികൃതഃകൃഷ്ണഃ സർവ്വവാതവികാരകൃൽ
പീതോമണ്ഡലിജശ്ശോഫോ മൃദുപിത്തവികാരവാൻ.

൬൮. രാജിലോത്ഥോഭവേദ്ദംശഃ സ്ഥിരശ്ശോഫശ്ചപിച്ഛിലഃ
പാണ്ഡുസ്നിഗ്ദ്ധോതിസാന്ദ്രാസൃക് സർവ്വശ്ലേഷ്മവികാരകൃൽ.

ഭോഗി ദംശിച്ചാൽ കറുത്തിരിക്കും; എല്ലാ വാതവികാരങ്ങളുമുണ്ടാകും. മണ്ഡലിയുടെ ദംശം മഞ്ഞളിച്ചിട്ടും നീരോടും മാർദ്ദവത്തോടും പിത്തവികാരങ്ങളോടുകൂടിയുമിരിക്കും. രാജിലത്തിൻെറ ദംശം സ്ഥിരമായിട്ടും നീരോടും പശപ്പോടുകൂടിയും വെളുത്തിട്ടും മിനുമിനുത്തിട്ടും ഏറ്റവും കൊഴുത്തിരിക്കുന്നതായ രക്തത്തോടും എല്ലാ കഫവികാരങ്ങളോടുകൂടിയും ഇരിക്കും വിശിഷ്ടങ്ങളായ ദേശങ്ങളിൽവച്ചു ദംശിച്ചാൽ അസാദ്ധ്യമാണെന്നു പറയുന്നു.

൬൯. അശ്വത്ഥദേവായതനശ്മശാന
വല്മീകസന്ധ്യാസുചതുഷ്പഥേഷു
യാമ്യേചദംഷ്ട്രാഃപരിവർജ്ജനീയാ
ഋക്ഷേസിരാമർമ്മസുയേചദഷ്ടാഃ.

അരയാലിൻെറ ചുവട്ടിലും (ആൽത്തറ) ദേവാലയത്തിലും ചുടുകാട്ടിലും പുററിലും സന്ധ്യകളിലും നാൽക്കവലയിലും ഭരണി, തിരുവാതിര, ആയില്യം, മകം, മൂലം, കാർത്തിക ഈ നക്ഷത്രങ്ങളിലും ദംശിക്കപ്പെട്ടവൻ ജീവിക്കുന്നതല്ല നാഡികളിലും മർമ്മങ്ങളിലും കടിയേററവനും ജീവിക്കുന്നതല്ല.

൭൦. ദർവ്വീകരാണാംവിഷമാശുഘാതി
സർവ്വാണിചോഷ്ണേദ്വിഗുണീഭവന്തി.

മേൽപറയപ്പെട്ട ആൽത്തറ മുതലായവയിൽവച്ചു സർപ്പം ദംശിച്ചാൽ ആ വിഷം ഉടനെ മരിപ്പിക്കും ഉഷ്ണസംയോഗംകൂടിയുണ്ടെങ്കിൽ എല്ലാവിഷങ്ങളും ഇരട്ടിഫലത്തെ ചെയ്യും.

അജീൎണ്ണപിത്താതപപീഡിതേഷു
ബാലേഷു വൃദ്ധേഷു ബുഭുക്ഷിതേഷു
൨൧. ക്ഷീണക്ഷതമേഹിനികുഷ്ഠയുക്തെ
രൂക്ഷെബലെഗൎഭവതീഷു ചാപി.

അജീൎണ്ണമുള്ളവൻ പിത്തരോഗി വെയിൽകൊണ്ടു തളൎന്നവൻ ബാലൻ വൃദ്ധൻ വിശപ്പുള്ളവൻ ക്ഷീണമുള്ളവൻ മേഹമുള്ളവൻ കുഷ്ഠരോഗി രൂക്ഷതയുള്ളവൻ ബലമില്ലാത്തവൻ ഇവർ വിഷമേറ്റാൽ പെട്ടെന്നവേ പ്രാണഹാനി സംഭവിക്കും.

അസാദ്ധ്യലക്ഷണം.

ശസ്ത്രക്ഷതേയസ്യനരക്തമേതി
രാജ്യോലതാഭിശ്ചനസംഭവന്തി.
൨൨. ശീതാഭിരൽഭിശ്ചനരോമഹൎഷോ
ദ്വിഷാഭിഭൂതംപരിവൎജ്ജയേത്തം
ജിഹ്മംമുഖംയസ്യചകേശശാതോ
നാസാവസാദശ്ചസകണ്ഠഭംഗഃ.
൨൩. കൃഷ്ണസ്സരക്തശ്ശ്വയഥുശ്ചദംശേ
ഹന്വോഃസ്ഥിരത്വഞ്ചവിവൎജ്ജനീയഃ
വൎത്തിൎഘനായസ്യനിരേതിവക്ത്രാ
ദ്രക്തംസ്രവേദൂൎദ്ധ്വമധശ്ചയസ്യ.
൨൪. ദംഷ്ട്രാനിപാതാശ്ചതുരശ്ചയസ്യ
തഞ്ചാപിവൈദ്യഃപരിവൎജ്ജയേച്ച
ഉന്മത്തമത്യൎത്ഥമുപദ്രുതംവാ
ഹീനസ്വരംവാപ്യഥവാപിവൎണ്ണം.
൨൫. സാരിഷ്ടമത്യൎത്ഥമവേഗിനഞ്ച
ജഹ്യാത്തദാനരംകൎമ്മനതത്രകുൎയ്യാൽ

ശസ്ത്രംകൊണ്ടു മുറിച്ചാൽ രക്തംവരാതിരിക്കുക, ചൂരൽകൊണ്ടോ മറ്റോ അടിച്ചാൽ തിണൎക്കാതിരിക്കുക തണുത്ത വെള്ളമൊഴിച്ചാൽ രോമാഞ്ചമുണ്ടാകാതിരിക്കുക ഇപ്രകാരമുള്ള അവസ്ഥയിലെത്തിയിരിക്കുന്ന വിഷാൎത്തനെ വൎജ്ജിക്കണം. മുഖം വളയുക തലമുടിപിടിച്ചാൽ പറിഞ്ഞുവരിക മൂക്കുവിയൎക്കുക കഴുത്തൊടിഞ്ഞുപോക രക്തം കറുത്തിരിക്കുക കടിവായിൽ നീരുണ്ടാക അണ്ണാക്കുണ്ടും പൊന്തിപ്പോക ഈ അവസ്ഥയെ പ്രാപിച്ചിരിക്കുന്ന വിഷാൎത്തനെയും ഉപേക്ഷിക്കണം വായിൽക്കൂടി കൊഴുത്ത വെള്ളമൊലിക്കുക വായിൽക്കൂടിയും മൂക്കിൽക്കൂടിയും ഗുദത്തിൽക്കൂടിയും രക്തം സ്രവിക്കുക ഈ അവസ്ഥകളെ പ്രാപിച്ചവനെയും നാലു പല്ലു പെട്ടവനെയും വൈദ്യൻ വൎജ്ജിക്കണം. അതിയായ ഉന്മാദമുള്ളവനേയും ജ്വരം അതിസാരം മുതലായ രോഗങ്ങളാൽ പീഡിതനേയും പറയാൻ കഴിയാത്തവനേയും കറുത്തനിറമുള്ളവനേയും നാസാഭംഗാദി മരണലക്ഷണമുള്ളവനേയും ഗമനാദിവേഗങ്ങളും മലമൂത്രവേഗാദികളും ഇല്ലാത്തവനെയും വിഷപ്പെട്ടാൽ ഉപേക്ഷിക്കണം അവൎക്കുവേണ്ടി ഒരു കൎമ്മവും ചെയ്യരുത്.

ദൂഷീവിഷലക്ഷണം.

ജീൎണ്ണംവിഷഘ്നൌഷധിഭിൎഹതംവാ
ദാവാഗ്നിവാതാതപശോഷിതംവാ
൨൬. സ്വഭാവതോവാഗുണവിപ്രഹീനം
വിഷംഹിദൂഷീവിഷതാമുപൈതി.

വിഷഹരങ്ങളായ ഔഷധങ്ങളെ പ്രയോഗിക്കനിമിത്തം വീൎയ്യം കുറഞ്ഞതോ കാട്ടുതീ കാറ്റു വെയിൽ ഇവകൊണ്ടു ശോഷിച്ചതോ സ്വഭാവേനതന്നെ വ്യവസായി വികാസി മുതലായ പത്തുഗുണങ്ങളിൽ വച്ചു ഒന്നോ രണ്ടോ മൂന്നോ ഗുണങ്ങൾ നശിച്ചതോ ആയ പഴകിയ വിഷം ദൂഷീവിഷമാകുന്നു.

വീൎയ്യാല്പഭാവാന്നനിപാതയേത്തം
കഫാവൃതംവൎഷഗണാനുബന്ധി.

൧൭. തേനാൎദ്ദിതോഭിന്നപുരീഷവൎണ്ണോ
വൈഗന്ധ്യവൈരസ്യയുതഃപിപാസീ
മൂൎച്ഛാംഭ്രമംഗൽഗദവാഗ്മിനഞ്ച
വിചേഷ്ടമാനോരതിമാപ്നുയാദ്വാ.

ദൂഷീവിഷം വീൎയ്യത്തിന്റെ അല്പത്വം ഹേതുവായിട്ടു മരിപ്പിക്കയില്ല. അതു കഫത്താൽ മൂടപ്പെട്ടിട്ടു അനേകവത്സരം ദേഹത്തിൽ നിൽക്കുന്നതാണ്. ദൂഷീവിഷത്താൽ പീഡിക്കപ്പെട്ടവന്നു അതിസാരവും വൎണ്ണഭേദവും ദുൎഗ്ഗന്ധവും വൈരസ്യവും തൃഷ്ണയും മോഹവും ഇന്ദ്രിയസാദവും തലതിരിച്ചിലും ഗൽഗദവാക്കും ഛൎദ്ദിയും ഉണ്ടാകും. അവൻ വിരുദ്ധമായ പ്രവൃത്തിയെ ചെയ്യുന്നവനായിട്ടും ദുഃഖിതനായിട്ടും ഇരിക്കും.

സ്ഥാനഭേദവിശിഷ്ടലക്ഷണം.

൧൮. ആമാശയസ്ഥേകഫവാതരോഗീ
പക്വാശയസ്ഥേനിലപിത്തരോഗീ
ഭവേൽസമൂലസ്തശിരോരുഹാംഗോ
വിലൂനപക്ഷസ്ത്വയഥാവിഹംഗഃ.

മേല്പറയപ്പെട്ട ദൂഷീവിഷം ആമാശയത്തിൽ നിൽക്കുമ്പോൾ കഫവാതരോഗങ്ങളുണ്ടാകും; പക്വാശയത്തിൽ നിൽക്കുമ്പോൾ വാതപിത്തരോഗങ്ങളുണ്ടാകും. എന്നുമാത്രമല്ല അവന്റെ തലമുടിയും രോമങ്ങളും കൊഴിഞ്ഞുപോകയും തന്നിമിത്തം അവൻ ചിറകററ പക്ഷിയെന്നപോലെ ഇരിക്കയും ചെയ്യും.

രസാദിധാതുഗതദൂഷീവിഷലക്ഷണം.

൧൯. സ്ഥിതംരസാദിഷ്വഥവായഥോക്താൻ
കരോതിധാതുപ്രഭവാൻവികാരാൻ
കോപഞ്ചശീതാനിലദുൎദ്ദിനേഷു
യാത്യാശുപൂൎവംശൃണുതസ്യരൂപം.

രസാദിധാതുക്കളിൽ ചെന്നിരിക്കുന്ന വിഷം അതതുധാതുക്കൾക്കു പറയപ്പെട്ടിട്ടുള്ള വികാരങ്ങളെ കാണിക്കും. സുശ്രുതത്തിൽ അന്നശ്രദ്ധ മുതലായി ധാതുസംഭവങ്ങളായ വികാരങ്ങളെ പറഞ്ഞിട്ടുണ്ട്. ദൂഷീവിഷം തണുത്ത കാററു ഏൽക്കുന്നതുകൊണ്ടും ദുൎദ്ദിനങ്ങളിലും കോപിക്കും. അതിന്റെ പൂൎവ്വരൂപത്തെ കേട്ടാലും.

പൂൎവ്വരൂപവും രൂപവും.

൨൦. നിദ്രാഗുരുത്വഞ്ചവിജൃംഭണഞ്ച
വിശ്ലേഷഹൎഷാവഥവാംഗമൎദ്ദം
തതഃകരോത്യന്നമദാവിപാകാ
വരോചകംമണ്ഡലകോഠജന്മ.

൨൧. മാംസക്ഷയംപാദകരപ്രശോഥം
മൂൎച്ഛാംതഥാഛൎദ്ദിമഥാതിസാരം
ദൂഷീവിഷംശ്വാസതൃഷാജ്വരാംശ്ച
കുൎയ്യാൽപ്രവൃദ്ധിംജഠരസ്യചാപി,

ദൂഷീവിഷത്തിന്റെ പൂർവ്വരൂപം ഉറക്കവും ശരീരത്തിന്നു ഗുരുത്വവും കോട്ടുവായും ഗാത്രശൈഥില്യവും രോമഹർഷവും ദേഹം കഴച്ചലും ആകുന്നു. അനന്തരം അന്നവിക്ഷേപണവും അന്നം ദഹിക്കായ്കയും അരുചിയും ശരീരത്തിന്മേൽ വട്ടത്തിൽ പൊങ്ങുകയും മാംസക്ഷയവും കയ്യിലും കാലിലും നീരും ഇന്ദ്രിയസാദവും ഛർദ്ദിയും അതിസാരവും ശ്വാസവും തണ്ണീർദാഹവും ജ്വരവും വയറുവീർപ്പും ഉണ്ടാകും.

ന-ഛ. ഉന്മാദമന്യജ്ജനയേത്തഥാന്യ-
ദാനാഹമന്യൽക്ഷപയേച്ഛുക്ലം
ഗാദ്ഗദ്ഗ്യമന്യജ്ജനയേച്ചകുഷ്ഠം
താംസ്താൻവികാരാംശ്ചബഹൂപ്രകാരാൻ.

ചില വിഷം ഉന്മാദത്തെയും ചിലതു ആനാഹത്തെയും ചിലതു നപുംസകത്വത്തെയും ചിലതു ഗൽഗദഭാവ (വിക്കൽ) ത്തെയും ചിലതു കുഷ്ഠത്തെയും ചിലതു വിസർപ്പം, വിസ്ഫോടം, ആദിയായ പല രോഗങ്ങളെയുമുണ്ടാക്കും.

ദൂഷീവിഷനിരുക്തി.

ന-ന. ദൂഷിതംദേശകാലാന്ന ദിവാസ്വപ്നൈരഭീക്ഷ്ണശഃ
യസ്മാൽസംദൂഷയേദ്ധാതൂൻ തസ്മാൽദൂഷീവിഷംസ്മൃതം.

അധികമായ കാററു, ശൈത്യം, വൃഷ്ടി ആനൂപദേശവാസം, ശീതകാലം മുതിര,മുതലായ ധാന്യങ്ങൾ പകലുറക്കം ഇവയാൽ പിന്നെയും പിന്നെയും ദുഷിപ്പിക്കപ്പെട്ട വിഷം യാതൊന്നു ഹേതുവായിട്ടു ധാതുക്കളെ ദുഷിപ്പിക്കും അതു ഹേതുവായിട്ടു അതിന്നു ദൂഷീവിഷം എന്നു പേരുണ്ടായി.

ന-ര. സാദ്ധ്യമാത്മവതസ്സദ്യോ യാപ്യംസംവത്സരോത്ഥിതം
ദൂഷീവിഷമസാദ്ധ്യംസ്യാൽ ക്ഷീണസ്യാഹിതസേവിനഃ.

ബലമുള്ളവന്റെ ദൂഷീവിഷം സാദ്ധ്യമാകുന്നു. ഒരു സംവത്സരമാചെന്നിരിക്കുന്നതായ ദൂഷീവിഷം യാപ്യമാകുന്നു. ക്ഷീണമുള്ളവന്റെയും അനിഷ്ടങ്ങളായ പദാർത്ഥങ്ങളെ ഭക്ഷിക്കുന്നവന്റെയും ദൂഷീവിഷം അസാദ്ധ്യമാകുന്നു

ന-ൗ. സൌഭാഗ്യാത്ഥംസ്ത്രീയഃസ്വേദം രജോനാനാംഗജാൻമലാൻ
ശത്രുപ്രയുക്താംശ്ചഗരാൻ പ്രയച്ഛന്ത്യന്നമിശ്രിതാൻ.

ന-ന്ന. തൈസ്സ്യാൽപാണ്ഡുഃകൃശോല്പാഗ്നി
ജ്ജ്വരശ്ചാസ്യോപജായതേ
മർമ്മപ്രധമനാദ്ധ്മാനം
ഹസ്തയോശ്ശോഥലക്ഷണം

ന-ൌ. ജഠരംഗ്രഹണീദോഷാ യക്ഷ്മാഗുന്മഃക്ഷയജ്വരാഃ
ഏവംവിധസ്യമാന്യസ്യ വ്യാധേർല്ലിംഗാനിദർശയേൽ.

ദൂഷീവിഷം കൃത്രിമമെന്നും ഗരമെന്നും രണ്ടുവിധമുണ്ട്. അവയിൽ വിഷദ്രവ്യംമേചത്തുണ്ടാകുന്നതു കൃത്രിമം നിർവ്വിഷദ്രവ്യം ചേർത്തുണ്ടാകുന്നതു ഗരം സ്ത്രീകൾ തങ്ങൾക്കു വേണ്ടുന്ന സൌഭാഗ്യങ്ങളെ ഉണ്ടാക്കിക്കൊടുക്കാൻവേണ്ടിയും മററും വിഷമുള്ള ജന്തുക്കളുടെയോ വിഷമില്ലാത്ത ജന്തുക്കളുടെയോ സ്വേദത്തെയോ ചുക്ലത്തെയോ ശരീരത്തിലുള്ള വല്ല മലത്തെയോ ശത്രുക്കളാൽ കൊടുക്കപ്പെട്ട ഗരത്തെയോ അന്നത്തോടു ചേർത്തു പുരുഷനു കൊടുക്കും. അതു ഹേതുവായിട്ടു പുരുഷൻ പാണ്ഡുവായിട്ടും കൃശനായിട്ടും അല്പാഗ്നിയായിട്ടും ഭവിക്കുന്നതു കൂടാതെ അവന്നു ജ്വരവും മർമ്മപീഡയും വയർവീർപ്പും കൈകളിൽ നീരും ഉദരരോഗവും ഗ്രഹണിയും യക്ഷ്മാവും ഗുന്മവും ക്ഷയസംബന്ധമായ ജ്വരവും പിന്നെയും ഇപ്രകാരമുള്ള പല വ്യാധികളുടെ ലക്ഷണങ്ങളുമുണ്ടാകും.

ലൂതാവിഷം.

ന-വ. യസ്മാൽലൂനംതൃണംപ്രാപ്താ മുനേഃ പ്രസ്വേദബിന്ദവഃ

തസ്മാൽലൂതാസ്തു ഭാഷ്യന്തേ സംഖ്യയാ താശ്ചഷോഡശഃ.

വിശ്വാമിത്രൻ കാമധേനുവിനെ ബലാൽകാരേണ പിടിച്ചുകെട്ടിക്കൊണ്ടുപോകയാൽ കോപിഷ്ഠനായ വസിഷ്ഠമഹർഷിയുടെ നെററിയിൽനിന്നുണ്ടായ വിയർപ്പുതുള്ളികൾ ലൂനമായ തൃണത്തിൽ പതിച്ചുണ്ടായപ്പോൾ അവിടെനിന്നും ഉണ്ടായവയാകുന്ന ലൂതകൾ (എട്ടുകാലികൾ) അവ ത്രിമണ്ഡല, ശ്വേത കപില, പീതക, ലാല, മൂത്രവിഷ, കറിനരക്ത, സൌവർണ്ണിക, ലജവർണ്ണ, ജാലിനി, ഏകപദി, കൃഷ്ണവക്ത്ര, അഗ്നിവക്ത്ര, കാണ്ഡ, മാലാഗുണി ഇങ്ങിനെ പതിനാറുജാതികളാകുന്നു.

അവയുടെ സാമാന്യലക്ഷണം.

൩൯. താഭിർദ്ദഷ്ടേദംശകോഥഃ പ്രവൃത്തിഃക്ഷതജസ്യച
ജ്വരോദാഹോതിസാരശ്ച ഗദാസ്സ്യുശ്ചത്രിദോഷജാഃ

൪൦. പിടകാവിവിധാകാരാ മണ്ഡലാനിമഹാന്തിച
ശോഥാമഹാന്തോമൃദവോ രക്താശ്യാവാശ്ചലാസ്തഥാ.

൪൧. സമാന്യംസർവ്വലൂതാനാ മേതദ്ദംശസ്യലക്ഷണം

ആ ലൂതകൾ കടിച്ചാൽ കടിവായിൽ കത്തിനോവുണ്ടാകും. ദാരിൽനിന്നു രക്തം സ്രവിക്കും ജ്വരവും ചുട്ടും അതിസാരവും ത്രിദോഷജങ്ങളായ രോഗങ്ങളും പലവിധ ആകൃതികളായ കുരുക്കളും വലിയ മണ്ഡലങ്ങളും വലുതായിട്ടും മൃദുക്കളായിട്ടും ചുവന്നിട്ടും കറുവാളിച്ചിട്ടും ഇളകുന്നതോടുകൂടിയുമിരിക്കുന്ന നീരുകളുമുണ്ടാകും ഇവ എല്ലാ ലൂതകളുടെയും ദംശത്തിന്റെ പ്രണൻ വായുടെ ലക്ഷണമാകുന്നു.

ദൂഷിവിഷത്രിമണ്ഡലാദിലക്ഷണം.

ദംശമദ്ധ്യേതുയൽകൃഷ്ണം ശ്യാവംവാജാലകാചിതം.

൪൨. ഉഗ്രാകൃതിർഭൃശംപാകഃ ക്ലേദശോഥജ്വരാന്വിതം
ദൂഷീവിഷാഭിർല്ലൂതാഭി സ്തദ്ദഷ്ടമിതിനിർദ്ദിശേൽ.

ത്രിമണ്ഡലാദികളായ ലൂതകൾ കടിച്ചാൽ ആ പുൺ നടുവെ കറുത്തിട്ടോ കറുവളിച്ചിട്ടോ ഇരിക്കും. അവിടെ ചില രേഖകളുമുണ്ടാകും. ഭയങ്കരമായി പൊളിപ്പുഴുക്കും നലവും നീരും ജ്വരവുമുണ്ടാകും സൌവർണ്ണികാദികളെട്ടും അസാദ്ധ്യങ്ങളും പ്രാണഹരങ്ങളുമാകുന്നു. അവയുടെ ലക്ഷണം.

൪൩. ശോഥശ്ശ്വേതാസിതാരക്താ പീതാവാപിടകാജ്വരഃ
പ്രാണാന്തികാശ്ചജായന്തേ ശ്വാസഹിക്കാശിരോഗ്രഹാഃ.

സൌവർണ്ണികാദി എട്ടു ലൂതകൾ ദംശിച്ചാൽ നീരും വെളുത്തിട്ടും കറുത്തിട്ടും ചുവന്നിട്ടും മഞ്ഞളിച്ചിട്ടും ഇരിക്കുന്ന കുരുക്കളും ജ്വരവും ശ്വാസവും ഇക്കിളും തലവേദനയുമുണ്ടാകും ഇവ പ്രാണഹരങ്ങളായിരിക്കും.

ആഖുദൂഷീവിഷലക്ഷണം.

൪൪. അദംശാച്ഛോണിതംപാണ്ഡു മണ്ഡലാനിജ്വരോരുചിഃ
ലോമഹർഷശ്ചദാഹശ്ചാ പ്യാഖുദൂഷീവിഷാർദ്ദിതേ.

വിഷമുള്ള എലികടിപ്പെട്ടാൽ കടിവായിൽനിന്നു വെളുത്തതായ ചോര ഒലിക്കും ദേഹത്തെല്ലാം പൊള്ളലുകളും ജ്വരവും അരുചിയും രോമാഞ്ചവും ചുട്ടും ഉണ്ടാകും.

പ്രാണഹരമൂഷികലക്ഷണം.

൪൫. മൂർച്ഛാംഗശോഥവൈവർണ്ണ്യ ക്ലേദശബ്ദശ്രുതിജ്വരാഃ
ശിരോഗുരുത്വംലാലാസൃക ഛർദ്ദിശ്ചാസാദ്ധ്യമൂഷികൈഃ.

ജീവഹാനിയെ ചെയ്യുന്ന എലികടിച്ചാൽ ഇന്ദ്രിയസാദവും എലിപോലെ ശരീരത്തിൽ പൊന്തുകയും വർണ്ണഭേദവും നലവും ചെവിയടക്കുകയും പനിയും ശിരസ്സിന്നു ഭാരവും കിഴലയൊലിക്കയും രക്തസ്രാവവും ഛർദ്ദിയുമുണ്ടാകും.

കൃകലാസദംഷ്ടലക്ഷണം.

൩൬. കാർണ്ണ്യംശ്യാവതാമഥവാ നാനാവർണ്ണതാമേവവാ
മോഹോഽഥവച്ച്സോഭേദോ ദഷ്ടസ്യ സ്യാൽകൃകലാസകൈഃ.
ശരീരം കറുത്തു ഇരിക്കുകയോ നാനാവർണ്ണമായിരിക്കുകയോ മോഹവും അതിസാരവും ഉണ്ടാക ഇവയൊക്കെയും ഓന്തുകടിച്ചാലുള്ള ലക്ഷണങ്ങളാകുന്നു.

വൃശ്ചികവിഷലക്ഷണം.

൩൭. ദഹത്യഗ്നിരിവാദൌച ഭിനത്തീവോർദ്ധ്വമാശുച
വൃശ്ചികസ്യവിഷംയാതി ദംശേപശ്ചാത്തുതിഷ്ഠതി.

൩൮. ദഷ്ടോസാദ്ധ്യശ്ചഹൃൽഘ്രാണ രസനോപഹതോനരഃ
മാംസൈഃപതത്ഭിരത്യർത്ഥം വേദനാർത്തോജഹാത്യസൂൻ.
തേൾവിഷം ആദിയിൽ അഗ്നി എന്നപോലെ ചുടുകയും പിന്നെ മേൽ പോട്ടുകയറുന്നതു പോലെ മേല്പോട്ടുകയറുകയും പിന്നെ ഇറങ്ങി കടിവായിൽ നില്ക്കുകയും ചെയ്യും ഹൃദയത്തിലും മൂക്കിലും നാക്കിലും തേൾകുത്തിയാൽ ആ സ്ഥലങ്ങളിലുള്ള മാംസങ്ങൾ ദ്രവിച്ചുവീഴുകയും തന്നിമിത്തം അതിയായ വേദനയോടുകൂടി അവർ മരിക്കയും ചെയ്യും.

കണഭദംഷ്ടലക്ഷണം.

൩൯. വിസർപ്പശ്ശ്വയഥുശ്ശൂലം ജ്വരശ്ഛർദ്ദിരഥാപിച
ലക്ഷണംകണഭൈർദ്ദഷ്ടേ ദംശശ്ചൈവാവസീദതി.
കണഭം എന്ന കീടം കടിച്ചാൽ വിസർപ്പവും നീരും വേദനയും ജ്വരവും ഛർദ്ദിയും ഉണ്ടാകും കടിവായ് പഴുക്കും.

ഉച്ചിടിംഗവിഷലക്ഷണം.

൪൦. ഹൃഷ്ടരോമോച്ചിടിംഗേന സ്തബ്ധലിംഗോഭൃശാർത്തിമാൻ
ദഷ്ടശ്ശീതോദകേനേവ സിക്താന്യംഗാനിമന്യതേ.
ഉച്ചിടിംഗം എന്ന ജന്തു കടിച്ചാൽ രോമാഞ്ചവും ലിംഗം സ്തംഭിക്കയും അത്യന്തം വേദനയും തണുത്ത വെള്ളംകൊണ്ടു ശരീരം നനച്ചിരിക്കുന്നു എന്നുള്ള വിചാരവുമുണ്ടാകും.

സവിഷമണ്ഡൂകദംഷ്ടലക്ഷണം.

൪൧. ഏകദംഷ്ട്രാർദ്ദിതശ്ശൂനസ്സരുജഃപീതകസ്തൃഷാ
ഛർദ്ദിർന്നിദ്രാചസവിഷൈർമ്മണ്ഡൂകൈർദ്ദഷ്ടലക്ഷണം.
വിഷമുള്ള തവള കടിച്ചാൽ അതിന്റെ ഒരു പല്ലുകൊണ്ടു മാത്രം നിമിത്തം നീരും വേദനയും കരുക്കലും തണ്ണീർദാഹവും ഛർദ്ദിയും ഉറക്കവുമുണ്ടാകും.

സവിഷമത്സ്യദംഷ്ടലക്ഷണം.

൪൨. മത്സ്യാസ്തുസവിഷാഃകുർയ്യുർദ്ദാഹംശോഫംരുജം തഥാ.
മത്സ്യത്തിന്റെ വിഷം ദാഹത്തെയും വീക്കത്തെയും വേദനയെയും ഉണ്ടാക്കും.

സവിഷജളൂകലക്ഷണം.

കണ്ഡുംശോഫംജ്വരംമൂർച്ഛാം സവിഷാസ്തുജലൌകസഃ
അട്ടയുടെ വിഷംനിമിത്തം ചൊറിച്ചിലും നീരും ജ്വരവും ഇന്ദ്രിയസാദവുമുണ്ടാകും

ഗൃഹഗോധികാദംഷ്ടലക്ഷണം.

൪൩. വിദാഹംശ്വയഥുംതോദം സ്വേദഞ്ചഗൃഹഗോധികാ.
പല്ലികടിച്ചാൽ ചൂടും നീരും കുത്തിനോവും വിയർപ്പുമുണ്ടാകും.

ശതപദീവിഷലക്ഷണം.

ദംശേസ്വേദംരുജംദാഹം കുർയ്യാച്ഛതപദീവിഷം.
പഴുതാരകുത്തിയാൽ കടിവായിൽ വിയർപ്പും വേദനയും ചൂടുമുണ്ടാകും.

മശകവിഷലക്ഷണം.

൫൬. കണ്ഡൂമാന്മഷകൈരീഷൽ ശോഥസ്സ്യാന്മന്ദവേദനഃ
അസാദ്ധ്യകീടസദൃശമസാദ്ധ്യംമശകക്ഷതം.

കൊതുകുകടിച്ചാൽ ചൊറിച്ചിൽ അല്പമായ നീര, മന്ദമായ വേദന ഇവയുണ്ടാകും. അത്യുഗ്രക കൊതുകുകളിൽവച്ചു മലംകൊതുക കടിച്ചാൽ മരിക്കും അതിന്റെ ലക്ഷണം അസാദ്ധ്യങ്ങളായ കീടാദിവിഷങ്ങളുടെ ലക്ഷണത്തോടു സമാനമായിരിക്കും.

മക്ഷികാദംശലക്ഷണം.

൫൭. സദ്യഃപ്രസ്രാവിണീശ്യാവാദാഹമൂർച്ഛാജ്വരാന്വിതാ
പിടകാമക്ഷികാദംശേ താസാന്തുസ്ഥഗികാസുഹൃൽ.

കടിവായിൽനിന്ന ഉടനെ രക്തമോ വെള്ളമോ ഒലിക്കുക, കറുത്തിട്ടും ചൂടോടും ഇന്ദ്രിയസാദത്തോടും ജ്വരത്തോടും കൂടിയും ഇരിക്കുന്ന പിടകകൾ ഉണ്ടാക ഇതുകടന്നൽ കുത്തിയാലുള്ള ലക്ഷണമാണ്. ആറുജാതി കടന്നൽ ഉള്ളതിൽ സ്ഥഗിക, എന്നതു ഉടനെ പ്രാണഹാനിയെ ചെയ്യുന്നതാണ്.

ചതുഷ്പദാദിവിഷലക്ഷണം.

൫൮. ചതുഷ്പദ്ഭിർദ്വിപദ്ഭിശ്ച നഖദന്തവിഷംഭവേൽ
ശൂയതേപച്യതേചാപി സ്രവതിജ്വരയത്യപി.

പുലി മുതലായ നാൽക്കാലികളുടേയും മനുഷ്യൻ കുരങ്ങു മുതലായ ദ്വിപാത്തുകളുടേയും നഖമോ പല്ലോ ഏറ്റു വിഷപ്പെട്ടാൽ ആ സ്ഥലത്തു പഴുപ്പും ചൂടുമുണ്ടായി ചലമൊലിക്കും ജ്വരവുമുണ്ടാകും.

നിർവ്വിഷലക്ഷണം.

൫൯. പ്രശാന്തദോഷംപ്രകൃതിസ്ഥധാതു
മന്നാഭികാമം സമമൂത്രവിൾക്കം
പ്രസന്നവർണ്ണേന്ദ്രിയചിത്തചേഷ്ടം
വൈദ്യോവഗച്ഛേദവിഷംമനുഷ്യം.

വാതാദിദോഷങ്ങളുടെ കോപം ശമിക്കുക രസാദിധാതുക്കൾ അവയുടെ സ്വഭാവത്തെപ്രാപിക്കുക, അന്നത്തെ ആഗ്രഹിക്കുക; മൂത്രമലങ്ങൾ ശരിയായിട്ടുപോക, വർണ്ണത്തിനും ഇന്ദ്രിയങ്ങൾക്കും മനസ്സിനും പ്രവൃത്തിക്കും പ്രസന്നതയുണ്ടാക വിഷപ്പെട്ടവന്നു ഈവക ലക്ഷണംകണ്ടാൽ അവന്റെ വിഷമിറങ്ങി എന്നുവിചാരിക്കണം

൬൦. ദർശനസ്പർശനപ്രശ്നൈഃ പരീക്ഷാത്രിവിധാമതാ
വയോവർണ്ണശരീരാണാമിന്ദ്രിയാണാഞ്ചദർശനാൽ.

ദർശനം സ്പർശനം പ്രശ്നം ഇങ്ങനെ മൂന്നുവിധം പരീക്ഷയുണ്ട് വയസ്സ വർണ്ണം ശരീരംഇന്ദ്രിയങ്ങൾ ഇവയും നോക്കേണ്ടതാകുന്നു.

ഇതി കേശവദേശികകൃതൌ സാരചന്ദ്രികാഖ്യാനേ
മാധവനിദാനവ്യാഖ്യാനേ വിഷനിദാനം

സമാപ്തം.

രോഗസംഗ്രഹം.

൧. ജ്വരാതിസാരൗഗ്രഹണീ ചാർശോജീർണ്ണംവിഷൂചികാ
സാലസശ്ചവിലംബീച കൃമിരുൿപാണ്ഡുകാമിലാഃ

൨. ഹലീമകംരക്തപിത്തം രാജയക്ഷ്മാഉരക്ഷതഃ
കാസോഹിക്കാസഹശ്വാസൈ സ്സ്വരഭേദസ്ത്വരോചകഃ.

൩. ഛർദ്ദിസ്തൃഷ്ണാചമൂർച്ഛാദ്യാഃ രോഗാഃപാനാത്യയാദയഃ
ദാഹോപ്യസ്ത്വപരോന്മാദോപസ്മാരശ്ചാനിലാമയഃ.

൪. വാതരക്തമൂരുസ്തംഭം ആമവാതോഥശൂലരുൿ
പക്തിജംശൂലമാനാഹംഉദാവർത്തോഥഗുല്മരുൿ.

൫. ഹൃദ്രോഗോമൂത്രകൃഛ്റഞ്ച മൂത്രാഘാതസ്തഥാശ്മരീ
പ്രമേഹോമധുമേഹശ്ച പിടകാശ്ചപ്രമേഹജാഃ.

൬. മേദോദോഷോദരംശോഥോ വൃദ്ധിശ്ചഗലഗണ്ഡകഃ
ഗണ്ഡമാലാപ ചീഗ്രന്ഥി രർബ്ബുദശ്ലീപദംതഥാ.

൭. വിദ്രധിർവ്രണശോഥൗച ദ്വൗവ്രണൗഭഗ്നനാഡികേ
ഭഗന്ദരോപദംശൗച ശൂകദോഷസ്ത്വഗാമയഃ.

൮. ശീതപിത്തമുദർദ്ദശ്ച കോഠശ്ചൈവാമ്ലപിത്തകം
വിസർപ്പശ്ചസവിസ്ഫോട സ്സരോമാന്തോമസൂരികാ.

൯. ക്ഷുദ്രാസ്യകർണ്ണനാസാക്ഷി ശിരസ്ത്രീബാലകാമയാഃ
വിഷഞ്ചേത്യമുദ്ദിഷ്ടോ രുഗ്വിനിശ്ചയസംഗ്രഹഃ.

ജ്വരം അതിസാരം ഗ്രഹണി അർശസ്സ അജീർണ്ണം വിഷൂചിക അലസകം വിലംബി കൃമിരോഗം പാണ്ഡുരോഗം കാമില ഹലീമകം രക്തപിത്തം രാജയക്ഷ്മാവ് ഉരഃക്ഷതം കാസം ഹിക്കാ ശ്വാസം സ്വരഭേദം അരോചകം ഛർദ്ദി തൃഷ്ണാ മൂർഛ ഭ്രമനിദ്രാതന്ദ്രാസന്യാസങ്ങൾ പാനാത്യയ പരമദ പാനാജീർണ്ണ പാനവിഭ്രമങ്ങൾ ദാഹം ഉന്മാദം ഭൂതോന്മാദം അപസ്മാരം വാതവ്യാധി വാതരക്തം ഊരുസ്തംഭം ആമവാതം ശൂലരോഗം പരിണാമശൂലം ആനാഹം ഉദാവർത്തം ഗുന്മരോഗം ഹൃദ്രോഗം മൂത്രകൃഛ്റം മൂത്രാഘാതം അശ്മരി പ്രമേഹം മധുമേഹം പ്രമേഹപിടക മേദോദോഷം ഉദരം ശോഫം വൃദ്ധി ഗളഗണ്ഡം ഗണ്ഡമാല അപചി ഗ്രന്ഥി അർബ്ബുദം ശ്ലീപദം വിദ്രധി വ്രണശോഥം ശാരീരവ്രണം സദ്യോവ്രണം ഭഗ്നം നാഡീവ്രണം ഭഗന്ദരം ഉപദംശം ശൂകദോഷം കുഷ്ഠം ശീതപിത്തം ഉദർദ്ദം കോഠം അമ്ലപിത്തം വിസർപ്പം വിസ്ഫോടം മസൂരിക ക്ഷുദ്രരോഗം മുഖരോഗം കർണ്ണരോഗം നാസാരോഗം അക്ഷിരോഗം ശിരോരോഗം സ്ത്രീരോഗം ബാലരോഗം വിഷം ഇങ്ങനെ രോഗസംഗ്രഹം പറയപ്പെട്ടിരിക്കുന്നു.

മാധവനിദാനംസമാപ്തം.

—

ഈ പുസ്തകത്തിന്റെ സർവ്വാവകാശവും
കൊല്ലം "വിദ്യാഭിവർദ്ധിനി" അച്ചുക്കൂടം ഉടമസ്ഥരിൽ ഇരിക്കുന്നു.

19652
BOSE PUBLIC LIBRARY
No. 161
VELOOR, KOTHAMANGALAM